

***Subaltern* ar Stáitse:**

Seachadadh agus Taibhléiriú na Scéalaíochta i dTír Chonail

Seanán Mac Aoidh, B.A., M.A.

Scoil Theanga agus Litríocht na Gaeilge

Institiúid Taighde na Gaeilge agus An Léinn Cheiltigh

Dámh na nEalaíon

Ollscoil Uladh

Arna thabhairt isteach ar mhaithe le céim PhD

Meitheamh 2020

Clár

Buíochas	v
Achoimre	vi
Noda	vii
0: Réamhrá	1
0.1 Suirbhé Litríochta agus Cúlra Taighde an tSaothair Seo	1
0.2 Na Ceisteanna Taighde	5
0.3 Achoimre ar na Caibidlí	6
0.4 Scríobh na Gaeilge sa Tráchtas	7
1: An Mhodheolaíocht	8
1.1 Teoiric an Taibhléirithe	8
1.2 Cur Chuige Eitneagrafaíochta	9
1.3 An Scoláire sa Ghort	12
1.4 An Pobal Faoi Thrácht	13
2: Seachadadh agus Taibhléiriú na Scéalaíochta sa Chomhthéacs	
Thraidisiúnta (c1845-c1970)	18
2.0 Intreoir	18
2.1 Scéalaíocht sa Tréimhse Stairiúil in Éirinn	19
2.1.1 An Litríocht agus an Ealaín Bhéil	22
2.2 Seanchas agus Scéalaíocht: Ceist na Seánraí	25
2.3 Gléas Beo Scéalaithe ó Aimsir an Drochshaoil go dtí an 20ú hAois	28
2.4 Láithreacha Poiblí na Scéalaíochta	34
2.5 Seachadadh Neamhfhoirmeálta agus Oiliúint Fhoirmeálta	38
2.5.1 Bíonn Siúlach Scéalach: Aontaí agus an Lucht Siúil	40
2.6 Taibhléiriú na Scéalaíochta i dTeach an Airneáil	45
2.6.1 An Scéalaí agus an Lucht Éisteachta i dTeach an Airneáil	53
2.6.2 Amhránaithe ag Scéalaíocht agus Comórtais Réamh-Athbheochana Scéalaíochta	62
2.7 Geáitsíocht agus Aisteoireacht	65
2.8 Seachadadh i gComhthéacs an Teaghlaigh agus Ról na mBan	77

2.9	Scéalaíocht na mBan sa Chomhthéacs Thraidisiúnta	79
2.9.1	Athrú i Saol na mBan	82
2.9.2	Mná sa Bhaile – Fir ag Airneál?	84
2.10	Achoimre agus Tatal	91
3:	Meath na Scéalaíochta agus Tionchar na hAthbheochana	95
3.0	Intreoir	95
3.1	Claochluithe Sóisialta ó na 1840idí i leith	95
3.1.1	An Gorta Mór agus Deireadh leis an Chóras Rondála	96
3.1.2	Athruithe Cultúir agus Athruithe Teanga	100
3.1.3	An Imirce agus Constaicí Eacnamaíochta	103
3.1.4	An Teicneolaíocht agus Tionchar an Ollchultúir	105
3.1.5	Meath Ghnás an Airneáil	108
3.2	Bailiú na Scéalaíochta sa 19ú agus sa 20ú hAois – Scoláirí agus Stát	109
3.3	An mBeadh a Leithéid Arís Ann?	112
3.4	Tacaíochtaí Institiúideacha agus Ócáidí Foirmeálta sa 20ú hAois	114
3.4.1	Coláistí Gaeltachta ag Cothú na Scéalaíochta	115
3.4.2	Stáitse don <i>Subaltern</i> : Cás-Staidéar ar <i>Choláiste Bhríde</i> , Rann na Feirste, ó 1926	118
3.4.3	<i>An tOireachtas</i> agus Ócáidí Móra Eile: Méadú ar Chlú na Scéalaithe	125
3.4.4	Institiúidí Foirmeálta: Impleachtaí don Gheáitsíocht agus don Aisteoireacht	132
3.5	Achoimre agus Tatal	135
4:	Seachadadh, Sealbhú agus Taibhléiriú sa Chomhthéacs	
	Chomhaimseartha	138
4.0	Intreoir	138
4.1	An Scéalaíocht sa Chultúr	138
4.2	Sealbhú, Dúchas, Dúil agus Rogha – An Teoiric	139
4.2.1	Dúchas – Taithí agus Tuairimí na Scéalaithe	142
4.2.2	Dúil agus Rogha – Taithí agus Tuairimí na Scéalaithe	148
4.3	Dúchas agus Oiliúint: Seachadadh Neamhfhoirmeálta agus Foirmeálta	154
4.3.1	Dúchas agus Oiliúint: Taithí agus Tuairimí na Scéalaithe	155
4.4	Cuimhne agus Cruthaitheacht sa Scéalaíocht	160
4.4.1	Aithris ghlan nó Cumraíocht?	164
4.4.2	Cuimhne an Scéalaí: An Teoiric	167

4.4.3	Cuimhne an Scéalaí: Taithí agus Tuairimí na Scéalaithe	172
4.5	Ré an Chló agus Ré na Ríomhaireachta	179
4.5.1	Ré an Chló agus Ré na Ríomhaireachta: Taithí agus Tuairimí na Scéalaithe	185
4.6	Seachadadh na Scéalaíochta sa Todhchaí	189
4.7	Achoimre agus Tátaí	192
5:	Comhthéacsanna Comhaimseartha na Scéalaíochta agus Lorg an Scéalaí	194
5.0	Intreoir	194
5.1	Foirmeálta agus Neamhfhoirmeálta, Poiblí agus Príobháideach	195
5.2	Ócáidí Foirmeálta agus Poiblí – an Taighde Eitneagrafaíochta	200
5.2.1	Gníomhaithe Cultúir sa Phobal – Na Mná Chun Tosaigh	200
5.2.2	Scéalaíocht do Pháistí sa Phobal	202
5.2.3	Na Coláistí Gaeltachta agus Réimse an Oideachais	206
5.2.4	Comórtais an <i>Oireachtais</i>	210
5.2.5	Comórtais agus Ócáidí Pobail	218
5.2.5.1	Cás-Staidéar: <i>Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge</i> i Rann na Feirste	222
5.3	Ócáidí Neamhfhoirmeálta agus Príobháideacha – an Taighde Eitneagrafaíochta	226
5.3.1	Scéalaíocht i Réimse an Teaghlaigh	226
5.3.2	Oícheanna Airneáil Comhaimseartha	229
5.3.2.1	Cás-Staidéar: Oíche Airneáil i dTeach Bhríd Anna Ní Bhaoill	231
5.3.3	Seanchas agus Greann: Comhthéacsanna Idirphearsanta agus Feidhmiúlachtaí Úra	238
5.4	Lorg an Scéalaí ar a Cheird: Cumas na hInse	252
6:	Conclúid	260
	Aguisín 1	268
	Aguisín 2	271
	Aguisín 3: Samplaí as na hAgallaimh	272
	Aguisín 4: Samplaí de Sheanchas agus Scéalta ó na hAgallaimh	275
	Leabharliosta	277
	Foinsí na hEitneagrafaíochta, Taifid, Foinsí Idirlín agus Foinsí Cartlainne	277
	Leabhair, Ailt agus Tuairiscí	289

Buíochas

Tá buíochas ar leith ag gabháil don Ollamh Fionntán De Brún a dteachaigh mé i gcomhairle leis an chéad lá ariamh fá dtaobh den taighde seo a bhí ar intinn agam, a spreag mé agus a chuidigh liom ar achan dóigh gabháil i gcionn an aistir seo. Buíochas fosta do mo chuid stiúrthóirí Dr. Maxim Fomin agus Dr. Art Hughes, a raibh cur chuige iontach duifriúil ag an bheirt acu agus iad ag cur stiúrach orm fá mo chuid taighde. Ba mhaith ann an dá chur chuige agus ba éifeachtach an stiúir a choinnigh siad orm, gan trácht ar an chomhairle, ar na smaointe agus ar an spreagadh a thug siad domh.

Is mór an cuidiú a thug Dr. Lillis Ó Laoire domh ó thús deireadh an taighde seo. Bhí Lillis i gcónaí ar fáil le ceisteanna a fhreagairt, le moltaí agus comhairle a thabhairt agus le cur agus cúiteamh a dhéanamh ar smaointe. Tá mé thar a bheith buíoch de.

Tá mé faoi chomaoín mhór ag na scéalaithe agus na saineolaithe dúchasacha ar fad a rinne an t-eolas domh ar an aistear seo, go háirid, Bríd Anna Ní Bhaoill, Eithne Ní Ghallchóir, Gene Eoghain Ó Curraighín, Shane Ó Curraighín, Pádraig Mac Giolla Easpaig, Aodh Mac Gairbheá, Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí, Caitlín Uí Dhubhcháin, Hannah Ní Dhubhcháin, Nóra Óg Ní Raghallaí, Gearóidín Breathnach, Suzanne Uí Ghallchóir, Máirín Mhic Lochlainn, Brian Danny Minnie Ó Domhnaill, Liam Ó Dúgáin, Hughie “Mhoody” Ó Gallchóir, Micí “Whiting” Mac Aoidh, Áine Ní Dhíoraí, comh maith le beirt atá anois ar shlí na fírinne ó thosaigh mé ar an taighde, Patsaí Dan Mac Ruairí agus Danny Mac Fhloinn.

Tá mé buíoch de mo mháthair as an tacaíocht uilig a thug sí domh i rith mo chuid ama ar an ollscoil agus le linn an taighde seo. Buíochas do Jone Ugarteburu as a bheith tuigseanach agus mé ar maos sa taighde agus mé gaibhte in “eispéireas” na dochtúireachta.

Tá mé fíorbhuíoch de na comhghleacaithe seo a leanas a chuidigh go mór liom le gnéithe éagsúla den taighde, Póilín Uí Ghallachóir, Aisling Ní Churraighín, Ailbhe Nic Giolla Chomhaill, Mícheál Ó Domhnaill, Seán Mac Labhraí agus Dubhán Ó Longáin. Buíochas fosta d'fhoireann na leabharlainne agus don lucht foirne i gcoitinne in Ollscoil Uladh, Béal Feirste. Buíochas ar leith do Ben Ó Ceallaigh agus Séamus Barra Ó Súilleabháin as ábhar an tráchtas a spíonadh liom go minic agus as a gcomhairle leanúnach. Ba mhaith liom fosta mo bhuíochas a chur in iúl do phobal Gaelach Bhéal Feirste agus go háirid do Larry McGuirk, Stiofán Ó Direáin agus lucht an airneáil i dTeach Chiaráin Uí Mhaicín.

Achoimre

Is é cuspóir an tráchtais seo iniúchadh a dhéanamh ar an scéalaíocht thraidisiúnta Ghaeilge mar ghné de chultúr beo na Gaeltachta sa tréimhse nua-aimseartha agus sa lá atá inniu ann. Dírítear isteach anseo ar Ghaeltacht Thír Chonaill. Leis an chuspóir seo a bhaint amach dearchtar ar ghnéithe de shealbhú, sheachadadh agus thaibhléiriú na scéalaíochta san am a chuaigh romhainn comh maith le fianaise bunaithe ar thaighde eitneagrafaíoch sa chomhthéacs chomhaimseartha. Rinneadh an taighde seo i gcuideachta scéalaithe comhaimseartha Gaeltachta agus saineolaithe dúchasacha eile. Glactar le léann an taibhléirithe mar threoir don taighde agus tarraingthe ar an mhodh anailíse seo ó thús deireadh. I ndiaidh an scéalaíochta a mheas mar ghné den chultúr Ghaelach sa tréimhse stairiúil, amharcthar ar na próisis agus na pátrúin éagsúla a bhain le seachadadh agus thaibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta thuaithe a bhaineann leis an dara leath den naoú haois déag agus an chéad leath den 20ú haois. Bheirtear aird ar leith ar an gheáitsíocht agus an aisteoireacht mar chuid de thaibhléiriú na scéalaíochta sa tréimhse seo agus dearchtar fosta ar chomhthéacsanna taibhléirithe scéalaíochta na mban. Ina dhiaidh sin bheirtear spléachadh ar na hathruithe a bhain do chultúr na scéalaíochta in Éirinn sa tréimhse nua-aimseartha. Le cois spíonadh ar na cúiseanna le meath na scéalaíochta bheirtear cuntas ar thionscnaimh nua-aimseartha le feidhmeanna úra a thabhairt don scéalaíocht. Caitear súil ansin ar an scéalaíocht sa chomhthéacs chomhaimseartha agus féachthar le sintéis a bhaint amach de theoiricí an tseachadta agus an taibhléirithe agus taithí agus tuairimí na scéalaithe comhaimseartha Conallacha. Dírítear isteach ansin ar chomhthéacsanna taibhléirithe scéalaíochta sa lá atá inniu ann atá foirmeálta, neamhfhoirmeálta, príobháideach agus poiblí. Lena chois sin, scrúdaítear agus ghníthear caibideal ar lorg na timpeallachta agus lorg an scéalaí féin ar ealaín bhéil na scéalaíochta. Chuathas i gcionn an taighde seo le bearna shonraíoch sa litríocht a líonadh agus le haird a dhíriú ar an ghné thábhachtach seo den chultúr Ghaelach sa chomhthéacs chomhaimseartha.

Noda

CBÉ Cnuasach Bhéaloideas Éireann

MSS *Manuscript*

0: Réamhrá

I gcorplár an 20ú haois d'fhógair an bailitheoir béaloidis Conallach, Seán Ó hEochaidh, go raibh deireadh ag teacht le ré an tseanchaí, nach raibh neart air agus go gcaithfí glacadh leis.¹ Tá an ráiteas seo ag teacht le tróp idirnáisiúnta atá le fáil i gcúrsaí béaloidis agus scéalaíochta.² Ach, mar a bheir an saothar seo le fios, tá go leor seanchais agus scéalaíochta Gaeilge, traidisiúnta, breathraidisiúnta agus iarthraidisiúnta araon, á cleachtadh ar na saolta seo. Tá cineálacha éagsúla scéalaíochta le fáil i ngach gné den tsaoil chomhaimseartha agus ní taise do shaol na Gaeltachta ach oiread le háit ar bith eile. Ach, lena chois sin, tá traidisiún ar leith scéalaíochta ag gabháil sa Ghaeilge ar chleachtas é a bhí ariamh ceangailte le saol na ndaoine agus lena mbaile ach a bhfuil feidhmeanna úra comhaimseartha anois aici fosta. Tá sé mar aidhm ag an tsaothar seo iniúchadh a dhéanamh ar sheachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta Gaeilge i dTír Chonaill sna comhthéacsanna foirmeálta, neamhfhoirmeálta, poiblí agus príobháideacha a bhaineann leis an chleachtas scéalaíochta ó aimsir an drochshaoil, is é sin le rá ón Ghorta Mhór, go dtí an lá atá inniu ann. Ghníthear an t-iniúchadh seo i gcuideachta scéalaithe comhaimseartha Gaeilge Thír Chonaill, rud a bhí ar mo chumas tabhairt faoi de thairbhe na scéalaíochta a ním féin ar ócáidí agus, dá bhrí sin, cionn is go raibh méid áirid aithne agam ar go leor de na scéalaithe seo agus mé ag gabháil i gcionn an taighde seo. Comh maith le léargas a thabhairt ar mhodh siamsa agus ealaíne atá i gcroílár an chultúir Ghaelaigh agus a mbaineann go leor sult agus sásamh as, tá práinn agus tábhacht nach beag ag baint le staidéar den chineál seo ar chleachtas chomhaimseartha scéalaíochta na Gaeltachta nuair atá todhchaí na Gaeilge mar theanga phobail idir dhá cheann na meá sa Ghaeltacht agus nuair a aithníthear na buanna, i dtaca le saibhreas agus cumas teanga, a bhaineann leis an ealaín bhéil chéanna.

0.1 Suirbhé Litríochta agus Cúlra Taighde an tSaothair Seo

Go luath sa 20ú céad ba le fonn caomhnaithe a chuathas i gcionn taighde ar an scéalaíocht Ghaeilge agus rinneadh iarracht ar ábhar béaloidis a chur i dtaisce fá choinne na nglún a bhí le teacht. Is féidir smaointiú anseo ar an obair éachtach a rinne *Coimisiún Béaloideasa Éireann* ar cuireadh tús léi sa bhliain 1935 agus a d'fhág go bhfuil cnuasach scéalta agus gnéithe eile den bhéaloideas ar taifead ag Éirinn a chuirfeadh éad ar mhórán tíortha eile. Ach cháin Máirtín Ó Cadhain cur chuige an

¹ Ó hEochaidh, 1957: 60.

² "Every tale collector encounters during fieldwork people who refer to [the] "best storyteller," the master who has just died." (Dégh, 1969: 166).

Choimisiúin a bhí, dar leis, róghaibhte le caomhnú traidisiúin a bhí i mbéal a mbáis in áit a bheith ag cothú a raibh go fóill ann agus a mbeadh ann feasta.³ Féachann san saothar seo le súil ghrinn a chaitheamh ar chleachtais chultúrtha atá préamhaithe san am a chuaigh thart ach atá anois á bhfáisceadh athuair as na dálaí comhaimseartha lena mbaineann siad.

Staidéar téacsúil a rinneadh ar scéalta, ar amhráin agus ar bhlúiríní eile béaloidis ar feadh fada go leor ach mar a deir Ruth Finnegan ina saothar fá mhodhanna taighde sna healaíona béil, ní leor, a thuilleadh, an anailís thraidisiúnta a ghníthe ar théacsanna le léargas iomlán a thabhairt ar chleachtais bhéil.⁴ Caithfear fosta dearcadh ar ghné an taibhléirithe atá rí-thábhachtach le léargas a thabhairt ar an phictiúr iomlán. Sa chur chuige seo amharcthar ar ghnéithe comhthéacsúla, paraitheangacha, geáitsíochta, ceoil agus, go fiú, gnéithe a bhaineann le hamharc na súl, mar chuid de bhrí iomlán an ghnímh bhéil. Is léir go bhfuil Finnegan i bhfách le cur chuige idirdhisciplíneach agus, lena chois sin, cuireann sí béim ar thaighde a dhéanamh ar chultúir ar leith comh maith le dearchtaí a eascraíonn as an litríocht theoiriciúil agus na díospóireachtaí éagsúla a bhaineann léi.⁵ Is maith mar atá an cur chuige seo ag fóirstean do staidéar ar na healaíona béil Gaeilge sa chomhthéacs chomhaimseartha.

Le traidhfeal⁶ blianta anois tá scoláirí ag tabhairt aghaidh ar thaibhléiriú na n-ealaíon béil, chan amháin ar a dtéacsanna. Lá den tsaol ba mhó aird a tugadh ar bhailiú agus cnuasach scéalta ó bhéal agus cineálacha eile ealaíne béil. Ina chuideachta sin dhírigh mórán scoláirí ar anailís a dhéanamh ar théacsanna scríofa na dtaibhléirithe seo. Shaothraigh scoláirí, dálta Propp, Lüthi agus Olrik teoiricí uilíocha fá struchtúr na scéalaíochta agus an bhéaloidis.⁷ Mar a léiríonn Ó Giolláin, i ndiaidh Parry agus Lord an gort seo a chlaochlú amach is amach lena saothar ceannródaíoch ar fhéith na

³ Ó Laighin, 1990: 129-169.

⁴ "The dominant scholarly model of word-based written text seems in any case particularly inappropriate for oral formulations. Any orally delivered 'text' is likely to rest on performance and that in turn means that more than just 'verbal' elements are involved... Merely looking at words and assuming, in keeping with the textual model, that they constitute the essence can miss the reality. One reaction against the traditional approach is to attend to the whole speech act or performance event and take contextual, paralinguistic, gestural, musical and even visual elements as constituent of, not mere extras to, the verbal text and its meaning." (Finnegan, 1992b: 19).

⁵ Finnegan, 1992b: 52.

⁶ "Traidhfí" (Ó Dónaill, 1977).

⁷ Finnegan, 1992b: 174.

cruthaitheachta agus úsáid na bhfoirmlí cumadóireachta i bhfilíocht eipiciúil na nIúgoslavach,⁸ tá aird na scoláirí anois ar thaibhléiriú na filíochta béil níos mó ná mar bhí ariamh aroimhe:

Chuaigh a leithéid seo de thaighde i dteannta an staidéir ar eitneagrafaíocht na hurlabhra go mór i bhfeidhm ar léann an bhéaloidis ó na 1960idí nuair a foilsíodh aiste cháiliúil Dell Hymes 'The ethnography of speaking' (1962). Chuaigh teicneolaíocht an taifeadta go mór chun cinn. Cothaíodh tuiscint nua, nó ar a laghad miniú níos casta, ar nádúr an traidisiúin agus na béalaitheachta. Le gléasanna áisiúla saora taifeadta, b'fhusa an chlaochlaitheacht sa traidisiún a léiriú, b'fhusa saibhreas an chomhthéacs in insint scéil nó canadh amhráin a thuiscint, agus ba shoiléire dá réir bua an scéalaí agus an chaidrimh idir é agus a phobal. Is é sin le rá, níorbh é an 'téacs' amháin a bhí sa taifeadadh. De réir a chéile, ag úsáid uirlisí anailíse ón tsochtheangeolaíocht agus ón antraipeolaíocht i dteannta uirlisí seanbhunaithe léann an bhéaloidis, deineadh iarracht ar chomhthéacs 'uillíoch' na hinsinte a thuiscint, go háirithe trí theacht chun cinn choincheap an taibhléirithe nó an *performance*.⁹

D'athraigh seo go mór fócas an léinn i dtaca le traidisiúin bhéil de. Ó shin amach díriodh ar chomhthéacs na haithrise comh maith leis an aithris féin. As seo a tháinig "an téacs leathnaithe" mar a bhaistean Ó Giolláin ar choincheap Honko.¹⁰ Go dearfa, is i dtreo an taibhléirithe atá an saothar taighde seo ag dul agus féachfar le léargas fiúntach a thabhairt ar phróiseas an taibhléirithe i scéalaíocht chomhaimseartha na Gaeilge.

Míníonn Finnegan gur splanc sealadach atá i dtaibhléiriú na filíochta béil agus ní hann don fhilíocht bhéil dáiríribh diomaite dá taibhléiriú. Is de dhlúth is d'inneach cheird na filíochta béil scil agus pearsantacht an reacaire, nádúr agus freagraí an luchta éisteachta, an comhthéacs agus an cuspóir. Fiú nuair nach mbíonn an oiread sin duifir idir foclaíocht na dtaibhléirithe éagsúla, cuireann an comhthéacs go mór le brí agus feidhm na healaíne sin agus, mar sin, ócáid uathúil ar leith atá i ngach ócáid taibhléirithe. In amanna, go dearfa, is mór an duifear a bhíonn le sonrú idir taibhléirithe éagsúla, agus, nuair is mar sin a bhíonn, is ar éigean a bhíonn téacs "ceart" ar bith le fáil.¹¹ Ba bhaoth an mhaise dúinn a bheith ag féacháil le cur síos a thabhairt ar scéalaíocht Ghaeilge na linne

⁸ Albert B. Lord, (1973 [1960]).

⁹ Ó Giolláin, 2013: 57.

¹⁰ Honko, 1998: 47-50. In: Ó Giolláin, 2013: 57.

¹¹ "In this sense, an oral poem is an essentially ephemeral work of art, and has no existence or continuity apart from its performance. The skill and personality of the performer, the nature and reaction of the audience, the context, the purpose – these are essential aspects of the artistry and meaning of an oral poem. Even when there is little or no change of actual wording in a given poem between performances, the context still adds its own weight and meaning to the delivery, so that the whole occasion is unique. And in many cases, as will be seen in later chapters, there is considerable variation between performances, so that the literate model of a fixed correct version – the text of a given poem – does not necessarily apply." (Finnegan, 1992b: 28).

seo gan léargas a thabhairt ar an splanc shealadach taibhléirithe sin a chuimsíonn brí agus feidhm na healaíne úd comh maith le bheith lárnach i bpróiseas an tseachadta.

Ina shaothar cheannródaíoch ar chleachtas comhaimseartha na hamhránaíochta traidisiúnta i dToraigh, *Ar Chreag i Lár na Farraige*, d'fhéach Lillis Ó Laoire leis an cheist “Cén bhrí atá leis an cheol?” a scaoileadh. Thar rud ar bith eile is ar na hamhránaithe, ar na daoine, ar an phobal agus ar a n-iompar a dhíríonn Ó Laoire sa tsaothar seo a bheir léargas ar dóigh dúinn ar “thraidisiún” amhránaíochta atá beo beathach i bpobal beag Gaeltachta. Mar a deir sé: “Tá an t-iompar seo, is dóigh liom, thar a bheith tábhachtach do thuiscint iomlán ar an fhilíocht bhéil, tuiscint atá ag teacht chun cinn i measc scoláirí Gaeilge le blianta anuas.”¹² Leagann Ó Laoire amach cur chuige teoiriciúil atá bunaithe ar dhúshraith fhealsúnachta, teoiricí heirméineotaice Gadamer agus Ricoeur.¹³ Is ar “aicsean mar théacs” a ghní Ó Laoire anailís, is é sin le rá go léithear gníomh sóisialta mar théacs.¹⁴ Gan dabht, beidh feidhm le léargas a thabhairt ar an iompar nó ar an “aicsean mar théacs” a bhaineann le cleachtas na scéalaíochta sa tsuíomh chomhaimseartha. Gheobhfar tuilleadh fá threoir an taibhléirithe sa réimse seo léinn níos faide anonn (1.1).

Le tamall de bhlianta anuas tá scoláirí áiride in Éirinn ag tabhairt níos mó airde ar ghnéithe de thaibhléiriú agus de chomhthéacs sóisialta na scéalaíochta traidisiúnta Gaeilge. Ina measc siúd tá saothar eitneagrafaíochta Lambert ar an chleachtas scéalaíochta i Rann na Feirste, *The spoken web: an ethnography of storytelling in Rannafast, Ireland* (1985), agus leabhar Phoirtéir ar shaol agus comhthéacs sóisialta an scéalaí mhóir, Mici Sheáin Néill Ó Baoill as Rann na Feirste, *Micí Sheáin Néill, Scéalaí agus Scéalta* (1993). Is fiú a chur a lua anseo fosta saothar Glassie ar an scéalaíocht mar chuid de chleachtais shóisialta agus taibhléirithe baile beag i gCondae Fhear Manach, *Passing the Time in Ballymenone: Culture and History of an Ulster Community* (1995 [1982]), *The Irish Storyteller* le Zimmermann (2001), agus Cashman *Storytelling on the Northern Irish Border: Characters and Community* (2008). Saothar ceannródaíoch a bhaineann leas as cur chuige comhthéacsúil atá i leabhar Chaoimhín Uí Shé, *Traidisiún na Scéalaíochta i gCorca Dhuibhne*, a nochtann dearthaí scolártha agus dearthaí an phobail araon ar an traidisiún scéalaíochta sa choirnéal sin de Ghaeltacht Chiarraí. Tá obair mhór déanta ag Briody (2013, 2015, 2017) fosta i bhfiosrú na gcoinníollacha sóisialta a bhain le cleachtas na scéalaíochta sa 19ú agus sa 20ú céad. Obair í seo a dtógthar uirthi sa tsaothar seo.

¹² Ó Laoire, 2002: 42.

¹³ Ibid. 43.

¹⁴ Ibid. 44-77.

Is cosúil gur i ngort na hamhránaíochta a rinneadh an taighde ba mhó le blianta beaga anuas fá chomhthéacsanna taibhléirithe agus seachadta na n-ealaíon béil Gaeilge a thaithigh dearchtaí agus taithí an phobail agus an teoiric scolártha araon, agus sin le fáil i saothar Uí Laoire (2002), fá chleachtas na hamhránaíochta i measc phobal Thoraí. Leag Ó Laoire síos múnla dúshlánach anailise a bhfuil an eitneagrafaíocht agus an taibhléiriú mar chuid de agus a bhí mar threoir ag an taighde seo ar sheachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta i dTír Chonaill. I dtaca le staidéar atá déanta ar thaibhléiriú comhaimseartha na hamhránaíochta ar an tsean-nós de, caithfear Denvir (2012) agus Costello (2015) a lua – dhá shaothar taighde a phléann le taibhléiriú na hamhránaíochta ar an tsean nós ar an stáitse mhór comhaimseartha. Gidh go bhfuil, mar is léir, go leor taighde déanta ar na hábhair ghaolta seo, taibhléiriú agus seachadadh na hamhránaíochta comhaimseartha agus seachadadh, taibhléiriú agus comhthéacs sóisialta na scéalaíochta san am a chuaigh thart i gceantracha éagsúla, níor tugadh aghaidh go fóill ar thaighde a dhéanamh ar thaibhléiriú agus seachadadh na scéalaíochta traidisiúnta Gaeilge ina comhthéacsanna éagsúla, idir thraidisiúnta agus iarthraidisiúnta, sa lá atá inniu ann – suíomhanna atá ag athrú go gasta faoi thionchar choinníollacha na haoise seo. Sin an cuspóir a chuir mé romham féin a bhaint amach sa tsaothar seo agus tarraingim ar thorthaí na dúshraithe atá leagtha síos cheana acusan a threabhaigh an bealach romham agus féachaim le cur lena saothar siúd ag sníomh le chéile dearchtaí a bhaineann le léann an taibhléirithe (m.sh. Bauman (1975, 1977, 1992), Finnegan (1992a, 1992b), Schechner (2013), Langellier agus Peterson (2004) agus Peterson agus Langellier (2007)), comh maith le teoiricí fá úsáid na cuimhne (4.4, 4.4.1, 4.4.2, 4.4.3) agus fá chumarsáid i ré na scríbhneoireachta agus na teicneolaíochta digítí (4.5, 4.5.1), fá chomhthéacs ghluaiseacht idirnáisiúnta na scéalaíochta i dteangacha eile (5.1) agus, gan amhras, dearchtaí agus taithí lucht cleachtais na scéalaíochta traidisiúnta Gaeilge fosta.

0.2 Na Ceisteanna Taighde

Sa tsaothar seo díreofar ar ghnéithe éagsúla de sheachadadh agus de thaibhléiriú na scéalaíochta traidisiúnta Gaeilge i nGaeltacht Thír Chonaill ón Ghorta Mhór i leith. Is iad na ceisteanna taighde is práinní anseo:

- (a) Caidé mar a d'fheidhmíodh seachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta?
- (b) Cén ról a bhí agus atá ag an gheáitsíocht agus ag an aisteoireacht i dtaibhléiriú na scéalaíochta?

- (c) Cén bhaint a bhí agus atá ag cúrsaí inscne le taibhléiriú agus seachadadh na scéalaíochta?
- (d) Cén tionchar a d'imir idirghabháil ghníomhaithe cultúir, institiúidí agus an stáit ar sheachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta?
- (e) Caidé mar a fheidhmíonn seachadadh na scéalaíochta sa chomhthéacs chomhaimseartha?
- (f) Caidé na comhthéacsanna éagsúla sa lá atá inniu ann ina mbíonn an scéalaíocht Ghaeilge le fáil agus cén tionchar a imríonn na comhthéacsanna seo ar a taibhléiriú?
- (g) Caidé mar a ghní an scéalaí comhaimseartha an traidisiún a láimhdeachas?

0.3 Achoimre ar na Caibidlí

Is ceart cur síos a thabhairt ar leagan amach an tráchtais seo. I gCaibidil a hAon bheirtear cuntas ar an mhodheolaíocht a mbaintear úsáid aisti. Bheirtear eolas ar theoiric an taibhléirithe, ar an chur chuige eitneagrafaíochta, lonnaithear an t-údar féin i scéal an taighde agus ghníthear caibideal ar an tseort pobail atá faoi staidéar sa tsaothar seo.

Caitear súil, i gCaibidil a Dó, ar ghnéithe de sheachadadh agus de thaibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta. Amharcthar ar tús ar phréamhacha na scéalaíochta Gaeilge a bhain le sochaí réamhchoilíneach na tíre. Sainmhínítear na cineálacha scéalaíochta a bhfuil trácht orthu. Bheirtear léargas ar an chleachtas scéalaíochta mar chuid de shaol na cosmhuintire i sochaí thuaithe thraidisiúnta na hÉireann ó aimsir an drochshaoil anuas go dtí lár an 20ú haois. Amharcthar ar leagan amach agus taibhléiriú na scéalaíochta i dteach an airneáil, an caidreamh idir an scéalaí agus an lucht éisteachta agus ról na geáitsíochta agus na haisteoireachta. Pléitear fosta scéalaithe ban agus ceist na hinscne i dtaca leis an scéalaíocht de.

I gCaibidil a Trí scrúdaítear cuid de na príomhchúiseanna a dtáinig meath ar chleachtas na scéalaíochta Gaeilge ó aimsir an Ghorta Mhóir i leith. Comh maith leis sin, amharcthar ar iarrachtaí ag an stát, ag ghníomhaithe cultúir agus ag institiúidí leis an scéalaíocht a chaomhnú agus le feidhmeanna úra nua-aimseartha a thabhairt di. Ceistítear fosta an amhlaidh gur imir na hidirghabhálacha seo tionchar ar bith ar an taibhléiriú a ghníthear ar an scéalaíocht.

I gCaibidil a Ceathair fiosraítear gnéithe de shealbhú, sheachadadh agus thaibhléiriú na scéalaíochta i measc scéalaithe comhaimseartha an staidéir seo. Fiafraítear cé mhéad den dúchas

agus den rogha a bhaineann le sealbhú agus seachadadh na healaíne béil seo. Dearthar fosta ar na modhanna foirmeálta agus neamhfhoirmeálta atá ag gabháil leis an scéalaíocht a thógáil agus a fhoghlaim. Bheirtear cuntas ar ról agus mheicníocht na cuimhne i seachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta agus ghníthear caibideal ar áit na cruthaitheachta agus na cumraíochta in inse an scéil ó bhéal. Lena chois sin, scrúdaítear cuid de na modhanna úra seachadta atá ag gabháil a bhaineann le teicneolaíochtaí nach luaitear de ghnáth leis an scéalaíocht sa chomhthéacs thraidisiúnta.

I gCaibidil a Cúig dírithear ar na comhthéacsanna éagsúla a bhaineann le taibhléiriú comhaimseartha na scéalaíochta Gaeilge agus a dtionchar-san ar ghnéithe den taibhléiriú. Ghníthear scaradh simplí idir comhthéacsanna taibhléirithe atá foirmeálta agus poiblí agus iad siúd atá neamhfhoirmeálta agus príobháideach. Comh maith leis sin, cuirtear ar fáil dhá chás-staidéar ina léirítear samplaí coincréiteacha a bheir léargas ar go leor dá bhfuil á mhaíomh sa chaibidil seo. I ndeireadh na caibidle féachthar le ceangail a dhéanamh lenar dhúradh sna caibidlí roimhe sin fá chruthaitheacht an scéalaí agus é i mbun scéil.

I ndeireadh an tráchtais uilig bheirtear conclúid ar phríomhargóintí an tráchtais comh maith le moltaí do thaighde eile amach anseo.

0.4 Scríobh na Gaeilge sa Tráchtas

Ar feadh an tráchtais seo cloíthear le leaganacha de litriú na Gaeilge a thig le foghraíocht agus gramadach Ghaeilig Uladh ach go maolaítear an claonadh sin le treoir an Chaighdeán Oifigiúil. Gheibhthear tacaíocht do na leaganacha canúnacha seo ó Ó Dónaill (1997), Ó Baoill (2009) agus Hughes (2008). I dtras-scríobh na n-agallamh a rinneadh le linn an taighde eitneagrafaíochta cloíthear oiread agus is féidir le litriú na Gaeilge de réir *Foclóir Gaeilge-Béarla*, (Ó Dónaill, 1977) agus *Gramadach na Gaeilge: An Caighdeán Oifigiúil*, (Tithe an Oireachtais, 2016). Baintear úsáid fosta as an leagan leictreonach d'fhoclóir Uí Dhónaill atá le fáil ar www.teanglann.ie. Sa chás go mbíonn duifear sonraíoch idir caint chanúnach an agallaí agus an leagan caighdeánach, ghníthear iarracht an chanúint a chur in iúl sa tras-scríobh. Sna hagallaimh, baintear úsáid as “foirmeacha malartacha atá coitianta sa teanga”¹⁵ a gheibhthear i bhfoclóir Uí Dhónaill. Ach nuair a úsáidtear foirm eile den fhocal nach bhfuil le fáil i bhfoclóir Uí Dhónaill i dtras-scríobh agallaimh bheirtear le fios a ciall sna fonótaí. Gheibhthear tuilleadh tacaíochta d'fhoirmeacha canúnacha in *An Teanga Bheo: Gaeilge Uladh* (Ó Baoill, 2009).

¹⁵ Ó Dónaill, 1977: vii-viii.

1: An Mhodheolaíocht

1.1 Teoiric an Taibhléirithe

Sa tsaothar seo is fríd phríosma léann an taibhléirithe a dhéanfar scagadh agus cíoradh ar ghnéithe de scéalaíocht na Gaeilge sa chomhthéacs thraidisiúnta agus sa chomhthéacs chomhaimseartha. Tarraingítear ar scríbhneoirí iomráiteacha léann an taibhléirithe le creatlach anailíse a chumadh don taighde seo, ina measc Schechner agus Peterson agus Langellier. Mar atá ráite ag Schechner, is ar chúrsaí iompair a dhíríonn léann an taibhléirithe a aird agus chan ar théacsanna an taibhléirithe:

*Performances are actions. As a discipline, performance studies takes actions very seriously in four ways. First, behavior is the “object of study” of performance studies. Although performance studies scholars use the “archive” extensively – what’s in books, photographs, the archaeological record, historical remains, etc. – their dedicated focus is on the “repertory,” namely, what people do in the activity of their doing it.*¹⁶

Mar sin, is ar ghníomh na scéalaíochta agus ar an iompar a bhaineann leis a mbeifear ag trácht sa tsaothar seo. Tá sé mar aidhm ag an staidéar seo amharc ar ghnéithe den scéalaíocht Ghaeilge a bhéarfais léargas dúinn ar an iompar a bhaineann leis an chleachtas sin agus, chuige sin, tá sé ag fóirstean tarraingt ar léann an taibhléirithe leis an anailís sin a dhéanamh.

Tá tarraingt ar leith ag baint le léann an taibhléirithe. Cur chuige é a dhíríonn ar ghníomhartha thar aon ní eile. Is é an t-iompar féin a bhíonn faoi chaibidil ag léann an taibhléirithe, agus i gcás na scéalaíochta, is é iompar an scéalaí agus a bhfuil páirteach i bpróiseas na scéalaíochta atá faoi chaibidil anseo. Lena chois sin, tá nasc láidir idir léann an taibhléirithe agus an eitneagrafaíocht, agus an bhreathnóireacht rannpháirteach¹⁷ go háirid agus ceadáítear don taighdeoir staidéar a dhéanamh ar chultúr a bhfuil sé/sí féin páirteach ann. Suitear an taighdeoir fá fhad Brechtach¹⁸ den aicsean, rud a fhágann ar a c(h)umas léirmheas a thabhairt ar a bhfuil ag tarlú agus a bheith ag trácht air, comh maith le bheith páirteach ann. Anuas air sin, aithnítear i léann an taibhléirithe nach féidir a bheith “neodrach” agus go mbíonn a idé-eolaíocht féin ag gach taighdeoir. Féachthar, áfach, leis an dearcadh idé-eolaíoch sin a thuigbheáil agus a mheas mar chuid den taighde.

¹⁶ Schechner, 2013: 1.

¹⁷ 'participant observation' (Schechner, 2013: 2).

¹⁸ 'Brechtian' (Schechner, 2013: 2).

Labhrann Schechner ar an bheogacht¹⁹ mar choincheap iontach tábhachtach atá i gcroílár léann an taibhléirithe, go fiú nuair a bhítear ag plé le meáin nó le hábhar cartlainne.²⁰ Mar a dúradh roimhe, is ar chúrsaí iompair atá aird léann an taibhléirithe in áit aird a bheith ar an téacs liteartha. Bheir Schechner sampla dúinn de na ceisteanna a chuirfí de phictiúr i ndánlann;²¹ Cé a rinne an pictiúr? Caidé an dóigh agus cá huair a rinneadh é? Caidé an caidreamh atá idir an pictiúr agus an té a amharcann air? Caidé mar a athraíonn an pictiúr le himeacht ama? Seans gur rud measartha seasmhach atá san ábhar atá faoi staidéar, dálda an phictiúir sa chás seo, ach is féidir leis na taibhléirithe ina mbíonn sé páirteach athrú ó bhonn. Dearcann an scoláire taibhléirithe ar na coinníollacha ina dtearnadh agus inar taispeánadh an pictiúr, amharcann sé ar an dóigh a múnlaíonn an dánlann a thaispeánann an pictiúr an chiall atá againn den phictiúr sin. Is féidir na ceisteanna seo, nó ceisteanna eile a bhaineann le léann an taibhléirithe a chur fá ní, rud, iompar, ócáid, ball, ábhar nó airteagal ar bith. Sa tsaothar seo ina mbeifear ag scrúdú chleachtas scéalaíochta traidisiúnta na Gaeilge i saol na linne seo tarraingeofar ar na croícheisteanna seo de chuid léann an taibhléirithe le léargas a thabhairt ar chultúr dúchasach scéalaíochta atá ag claochlú leis faoi thionchar dhálta na haoise seo.

1.2 Cur Chuige Eitneagrafaíochta

Le feoil a chur ar ár dtuigse de chomhthéacs chleachtas comhaimseartha na scéalaíochta traidisiúnta Gaeilge i dTír Chonaill téithear i gcionn staidéir eitneagrafaíochta. Ní le pobal lonnaithe in áit ar bith ar leith a bhaineann an staidéar eitneagrafaíochta seo ach le “pobal” na scéalaíochta i dTír Chonaill, na scéalaithe féin agus iad siúd i bpobail éagsúla sa chondae a bhfuil a bheagán nó a mhórán de bhaint acu le cleachtas na scéalaíochta. Is fiú a rá nach sampla uileghabhálach de gach uile scéalaí i dTír Chonaill atá anseo, ach iarracht ar léargas a thabhairt ar chuid de na scéalaithe is gníomhaí dá bhfuil ann san am i láthair. Comh maith leo siúd, tarraingím ar chuntais bhéil le scéalaithe, seanchaithe agus daoine eolacha eile a bhfuil aithne agam orthu nó a casadh domh le linn an taighde seo agus ar chuir a gcuid cainte lena bhfuil á rá anseo. Gidh nach eitneagrafaíocht thraidisiúnta atá sa taighde seo, sa mhéid is nach staidéar é ar phobail logánta amháin, baintear leas as go leor modhanna eitneagrafaíochta le cur leis an phictiúr atá againn de sheachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta. Baineann dhá phríomheilimint leis an chur chuige a thug mé chugam féin sa ghné eitneagrafaíochta den tsaothar taighde seo. Ar an chéad dul síos, (i) téithear i gcionn

¹⁹ 'liveness' (Schechner, 2013: 2).

²⁰ Schechner, 2013: 2.

²¹ Schechner, 2013: 2.

agallaimh le scéalaithe gníomhacha agus le rannpháirtithe eile i gcleachtais scéalaíochta. Lena chois sin, (ii) ghníthear cur síos agus anailís chultúrtha ar ócáidí scéalaíochta fríd úsáid a bhaint as *an bhreathnóireacht rannpháirteach* agus *tuairisc dhlúth*. I dtaca le (i) de, agallaimh leath-struchtúrtha atá iontu seo, bunaithe ar cheistneoir scaoilte agus solúbtha a fhiosraíos tuigsí, taithí agus dearchtaí i leith gnéithe éagsúla de chleachtas agus nósmaireacht na scéalaíochta i measc scéalaithe comhaimseartha i dTír Chonaill.

Nuair a chuaigh Ó Laoire i gcionn a chuid taighde féin ar an amhránaíocht thraidisiúnta i dToraigh tharraing sé go mór ar chuid barúlacha agus tuairimí a chuid “oidí”.²² Is maith ann an focal “oide” le cur síos a dhéanamh ar an té a bhfuil tréan eolais dhúchasaigh aige nó aici agus a bheadh sásta an t-eolas sin a rann leis an taighdeoir fhiosrach. Féadaimse a rá fosta go bhfuil oidí de mo chuid féin agam nó níl aon agallamh dár chuir mé ar aon duine de na scéalaithe seo agus de na faisnéiseoirí eile nár chuir le mo thuigse agus le m'eolas ar ealaín na scéalaíochta. Bhí scéalaithe, seanchaithe agus saineolaithe áiride ann áfach a gcaithfí an teideal “oide” a lua leo de thairbhe fhairsinge a gcuid eolais agus taithí, agus orthu sin tá Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí, Bríd Anna Ní Bhaoill, Gearóidín Breathnach, Aodh Mac Gairbheá agus Suzanne Uí Ghallchóir as Rann na Feirste, Brian Danny Minnie Ó Domhnaill as Anagaire, Eithne Ní Ghallchobhair as Ard an Rátha, Gene Eoghan Ó Curraighín as Teileann, Micí Whiting Mac Aoidh as Inis Bó Finne, “Hughie Mhoody” nó Aodh Ó Gallchóir as Caoldroim, Cloich Cheann Fhaola agus Danny Mac Fhloinn as Leitir Bric sa Ghaeltacht Láir, a d'éag faraor roimh dheireadh an taighde seo. Is orthusan agus ar a gcuid eolais ba mhó, sa deireadh, a tharraing mé, ag féacháil le freagraí a fháil ar mo chuid ceisteanna taighde. Sa chuid eile den tráchtas seo scríobhtar ainmneacha na n-oidí seo i gcló trom nuair a luaitear don chéad uair le tamall iad. Ghníthear seo ar mhaithe le soiléireacht, le hidirdhealú a dhéanamh idir na faisnéiseoirí lárnacha seo agus saineolaithe dúchasacha eile ar tharraing mé ar a gcuid saineolais, bíodh sé sin i bhfoirm agallaimh, leabharthach, taifid fuaime, físe, nó eile.

Baineann, ar ndóighe, cuid mhór dúshlán le staidéar eitneagrafaíochta de chineál ar bith agus siúd is nach bhfuil ach gnéithe den eitneagrafaíocht i gceist sa tsaothar seo, ní taise dó. Ar cheann de na dúshláin a bhaineann leis, tá caighdeán na scoláireachta agus teanga an léinn a láimhdeachas le cur síos a dhéanamh ar chleachtas a bhaineann leis an phobal. Mar atá ráite ag Finnegan, b'fhurasta bheith gaibhte ar fad le cur síos scolártha agus anailís theoriciúil ar bheag a n-éifeacht i measc na ndaoine a chleachtann an ealaín atá faoi chaibidil.²³ Contúirt í sin arbh fhearr í a sheachaint más

²² Ó Laoire, 2002: 22.

²³ Finnegan, 1992b: 130.

féidir ar chor ar bith. Dar le hÓ Laoire go mbíonn an scríbhneoir eitneagrafaíochta i ngoirt den chineál seo “idir dhá cheann an meá” agus “dhá chaighdeán amach roimhe, caighdeán na scoláireachta agus caighdeán an phobail.”²⁴ Caithfear dul i ngleic leis an dúshlán seo ar dhóigh chruthaitheach. Maíonn Finnegan gurbh fhearr dearchtaí scolártha agus dearchtaí an phobail féin a thabhairt le chéile agus a mheas i gcuideachta a chéile.²⁵ Go dearfa, is é sin a chuir mé romham sa staidéar seo. Féachfar comh maith agus is féidir le guthanna an phobail ealaíne féin a ligean chun tosaigh, súil is nach mbáfar an t-ábhar atá idir chamánaibh anseo i santeanga an léinn. Tarraingeofar fosta ar dhearchtaí scolártha le soiléiriú a thabhairt ar ghnéithe áiride den dioscúrsa nó le comparáid a dhéanamh le cultúir nó le comhthéacsanna eile.

Comh maith leis na hagallaimh, (ii) chuaigh mé fosta i gcionn cur síos a thabhairt ar an taibhléiriú chomhaimseartha, ina chuid comhthéacsanna éagsúla, a ghníthear ar an scéalaíocht. San eitneagrafaíocht ghníthear iarracht ar mhiontuairisc a thabhairt ar radhairc chultúrtha ar mhaithe le mothúcháin agus fíricí na hócáide a chur in iúl. Tugtar “*thick description*” nó *tuairisc dhlúth* ar an léirmhíniú chultúrtha seo.²⁶ Dar le Geertz gurb ionann, dáiríribh, sainmhíniú na heitneagrafaíochta agus an iarracht intleachtúil ar thuairisc dhlúth.²⁷ Chan é amháin “cuntas ealaíonta ar imeachtaí sa ghort”²⁸ atá in iarrachtaí eitneagrafaíochta ar thuairisc dhlúth ach, mar atá ráite ag Geertz, caithfear dul i ngleic leis an fhírinne pholaitiúil, eacnamaíoch agus aicmeach a mhúnlaíonn saol na ndaoine:

*The danger that cultural analysis, in search of all-too-deep-lying turtles, will lose touch with the hard surfaces of life – with the political, economic, stratificatory realities within which men are everywhere contained – and with the biological and physical necessities on which those surfaces rest, is an ever present one. The only defense against it, and against, thus, turning cultural analysis into a kind of sociological aestheticism, is to train such analysis on such realities and such necessities in the first place. It is thus that I have written about nationalism, about violence, about identity, about human nature, about legitimacy, about revolution, about ethnicity, about urbanization, about status, about death, about time, and most of all about particular attempts by particular peoples to place these things in some sort of comprehensible, meaningful frame.*²⁹

Is amhlaidh gan dabht do staidéar ar thaibhléiriú na scéalaíochta. Mar atá léirithe thuas sa chaint ar léann an taibhléirithe, ní sheachnaíonn an réimse sin léinn na ceisteanna móra seo ach oiread.

²⁴ Ó Laoire, 2002: 21.

²⁵ Finnegan, 1992b: 130-131.

²⁶ Fetterman, 2010: 125.

²⁷ Geertz, 1993: 6.

²⁸ Ó Laoire, 2002: 36.

²⁹ Geertz, 1993: 30.

Agus staidéar á dhéanamh ar thaibhléiriú ealaín bhéil na scéalaíochta ní thiocfadh neamhiontas a dhéanamh dá mbíonn ag titim amach ag oícheanna airneáil comhaimseartha agus ócáidí eile scéalaíochta. Mar a dúradh roimhe, is le linn an taibhléirithe a tchíthear agus a thuigthear brí agus ealaín na reacaireachta (1.0). Léiríodh gur gníomh atá sa scéalaíocht agus go gcaithfear í a mheas mar ghníomh agus mar iompar. Is ceart cuntas agus léirmhíniú a thabhairt ar an chomhthéacs ina dtarlaíonn an reacaireacht. San áireamh sa chomhthéacs seo bheadh áit agus ionad na scéalaíochta, na rudaí eile a bhíonn ag tarlú le linn na hócáide, an lucht eagraithe agus an lucht éisteachta, na rannpháirtithe ar fad, fiú amháin mo ról féin sna himeachtaí seo mar rannpháirtí agus mar thaighdeoir, gnéithe a bhaineann le hamharc na súl, geáitsíocht, srl.³⁰ Molann Finnegan úsáid na dtaifead fuaime agus físe gidh go n-admhaíonn sí go mbíonn deacrachtaí ag baint leo sin fosta, mar shampla, gur féidir le gléas taifeadta cur isteach ar an taibhléiriú nádúrtha, agus gur minic a bhíonn rannpháirtithe an taighde ró-airdeallach ar an ghléas.³¹

1.3 An Scoláire sa Ghort

Molann Geertz gur cheart don scoláire a chuntas féin a mheas agus a bheith coimheádach fán chreatlach anailise agus reitric a úsáideann sé lena dhearcadh a chur in iúl.³² Tá sé tábhachtach fosta scéal an taighdeora féin a lonnú sa taighde, mar a deir Davies,

*Autobiography is used in ethnography at several levels of involvement. At the most widely recognised and utilized level, it is simply recognized that ethnographic knowledge is in part a product of the social situation of ethnographers and that this must be acknowledged and its significance addressed during analysis...*³³

Tarraingíonn Ó Laoire ar choincheap na heirméineotaice, cur chuige atá bunaithe ar scríbhneoireacht Gadamer, mar dhóigh lena chuid réamhchlaontaí idé-eolaíochta a chur faoi scrúdú agus é ag dul i gcionn a chuid oibre eitneagrafaíochta.³⁴ Bheir Ó Laoire ansin cur síos ar a dhearcadh idé-eolaíoch féin, ag rá go raibh réamhthuairimí aige i leith na hamhránaíochta a bhí “go mór faoi thionchar idé-eolaíocht náisiúnachas Chonradh na Gaeilge.”³⁵ Mar a deir sé féin, ba chuid thábhachtach dá thaighde féin a dhearcadh claonta a thuigbheáil agus a mheas agus é i mbun na hoibre. Is amhlaidh domhsa, agus níl feidhm domh a rá go bhfuil a bheagán nó a mhórán den

³⁰ Finnegan, 1992b: 93-94.

³¹ Ibid. 60, 65, 103.

³² Geertz 1988: 138.

³³ Davies, 1999: 179.

³⁴ Gadamer, 1989: 266, luaite ag Ó Laoire, 2002: 43.

³⁵ Ó Laoire, 2002: 44.

náisiúnachas cultúrtha fite fuaite le mo dhearcadh féin ar an scéalaíocht agus ar an chultúr Ghaelach i gcoitinne. Ba bhaol don taighde mura n-admhóinn sin. Is de dhlúth agus d'inneach an tseasaimh scolártha a bheith ábalta an réamhchlaonadh seo a scrúdú mar chuid den taighde ina iomláine.

Ba mhaith an mhaise domh scrúdú a dhéanamh ar m'áit féin sa taighde seo agus ar an chúlra as a bhfuil mé ag teacht. Ní de bhunadh na Gaeltachta mé agus níor chleacht duine ar bith de mo mhuintir romham, ar feadh m'eolais cá bith, an scéalaíocht thraidisiúnta Ghaeilge. Tá suim agam sa scéalaíocht le tamall de bhlianta anois, agus go háirid ó chuaigh mé a chónaí i Mionloch i mbreacGhaeltacht na Gaillimhe sa bhliain 2009. I nGaillimh domh a chuala mé scéalaí oidhreachtúil Gaeltachta i mbun seanscéil don chéad uair agus chuaigh sí féin agus a cuid scéalaíochta go mór i bhfeidhm orm. Ba i nGaillimh a chuir mé eolas ar chleachtas comhaimseartha na scéalaíochta traidisiúnta Gaeilge de thairbhe staidéar a bhí mé a dhéanamh i Roinn na Gaeilge in Ollscoil na hÉireann, Gaillimh agus imeachtaí éagsúla san ollscoil agus sa phobal ina mbíodh scéalaíocht Ghaeilge ar siúl. Ón bhliain 2009 thosaigh mé a tharraingt ar *Oireachtas na Gaeilge* fosta agus ar na comórtais scéalaíochta. Sa bhliain 2015 thosaigh mé féin a dh'inse corrscéal Gaeilge ag ócáidí agus ag comórtais. Ag ócáidí scéalaíochta le traidhfeal blianta anuas chuir mé aithne ar mhórán scéalaithe Gael i gCúige Uladh agus i gCúige Chonnacht, rud a d'fhág níos fusa agam é dul i gcionn an taighde seo i measc cuid de na scéalaithe sin agus tuilleadh lena gcois sin. Ní neamhghnách i léann an taibhléirithe an taighdeoir a bheith ag gabháil don ealaín atá faoi staidéar mar a mhíníonn Schechner,

*A number of performance studies scholars are also practising artists working in the avant-garde, in community-based performance, and elsewhere; others have mastered a variety of non-Western and Western traditional forms. The relationship between studying performance and doing performance is integral.*³⁶

1.4 An Pobal Faoi Thrácht

Ós ag plé le healaíona béil comhaimseartha na Gaeilge, an scéalaíocht go háirid, mar chleachtas de chuid an phobail, atá muid, ní miste aghaidh a thabhairt ar an chineál pobail atá faoi staidéar sa tsaothar seo. Tá cur chuige eitneagrafaíochta ag sníomh fríd an taighde go léir. Go dearfa, iarracht atá ann ar chur síos a thabhairt ar ealaín ar leith i gcomhthéacs an phobail a chleachtann í agus atá páirteach inti. Ach cén pobal atá i gceist? Is fiú tamall beag a chathamh leis an cheist seo a chíoradh. Is mar seo a leanas a bheir Ó Giolláin cur síos ar chomharthaí sóirt na sochaí traidisiúnta a chothaigh an scéalaíocht agus gnéithe eile den bhéaloideas Ghaelach:

³⁶ Schechner, 2013: 1-2.

Is féidir sochaí thraidisiúnta a mhíniú mar seo a leanas: sochaí a athraíonn go mall, a heacnamaíocht bunaithe ar amhábhair áitiúla, a déantús á chaitheamh go háitiúil, teagmháil teoranta [sic] aici leis an saol lasmuigh, ionad lárnach ag an gcreideamh inti agus an smacht sóisialta docht i bhfeidhm uirthi.³⁷

Ar ndóighe, is ar éigean go bhfuil pobal ar bith in Éirinn a dtiocfadh an cur síos sin thuas a thabhairt air sa lá atá inniu ann. Is é an sainmhíniú a bheir an scoláire béaloidis, Dan Ben-Amos, ar “*folklore*” cumarsáid ealaíonta idir grúpaí beaga daoine agus maíonn sé gurb é a shainmhíníonn na grúpaí beaga seo caidreamh rialta a bheith eatarthu agus gnéithe cultúrtha a bheith i gcoitinn.³⁸ Lena chois sin, maíonn Cashman gur féidir dearcadh ar *phobal* mar ghréasán daoine aonaracha a bhíonn i gcumarsáid lena chéile. Dar leis gur sásta an dearcadh seo nuair a bhítear ag trácht ar fhoirmeacha áitiúla urlabhra, stíleanna agus sainréimeanna teanga.³⁹ Dearcadh é seo a bhaineann leis an tsochtheangeolaíocht agus an aintreapeolaíocht theangeolaíoch agus ar chuir John Gumperz agus Dell Hymes chun cinn é.⁴⁰ Mar sin féin, dar le Glassie gurb é an chiall atá le pobal “*a social arrangement for mutual aid*.”⁴¹ Ach, mar a tchíos muid, ní hé pobal Glassie, ná “sochaí thraidisiúnta” Uí Ghiolláin, an cineál pobail atá ag teacht chun cinn san am i láthair. Tá oiread de chumarsáid laethúil an duine in Éirinn, mar aon le tíortha eile san Eoraip agus níos faide i gcéin, á déanamh anois mar chuid de ghréasáin réigiúnacha, náisiúnta agus idirnáisiúnta, iad bunaithe ar mhodhanna úra oibre agus cumarsáide de thairbhe athruithe teicneolaíochta agus eacnamaíochta le beagán blianta anuas.⁴²

Tá imirce shéasúrach agus imirce bhuan amach as Tír Chonaill ag gabháil le fada agus anuas go dtí an lá atá inniu ann (3.1.3).⁴³ Tá pátrún seo na himirce amach as ceantacha tuaithe le tabhairt fá dear go coitianta i measc thíortha an Iarthair agus, ó bhí lár an 20ú céad ann, i measc thíortha an domhain atá i mbéal forbartha fosta.⁴⁴ Ó bhí na hochtóidí ann, tá polasaithe eacnamaíochta agus polaitíochta an nualíobrálachais, a bheir buntáiste don mhargadh phríobháideach thar idirghabháil an stáit nó an phobail, i réim go mór ar fud mhórchuid an domhain. Tá na polasaithe seo ag cur leis an easpa seirbhísí amuigh fán tuath de thairbhe srianta a bheith bainte den trádáil idirnáisiúnta, caiteachas an rialtais a bheith dírithe níos mó ar chathracha agus ar fhorbairt agus infreastruchtúr

³⁷ Ó Giolláin, 2005, iii-iv.

³⁸ Ben-Amos, 1972: 12-13.

³⁹ Cashman, 2008: 10-12.

⁴⁰ Gumperz, 1968 agus 1972, agus Dell Hymes, 1968 agus 1972, luaite ag Cashman, 2008: 10-12.

⁴¹ Glassie, 2006: 27.

⁴² Castells, 2010.

⁴³ Is féidir tuilleadh a léamh fán imirce Chonallach go hAlbain agus go dtí an Lagán in Ní Dhroighneáin, 2016.

⁴⁴ Cocklin, Bowler agus Bryant, 2002: 1.

uirbeach, agus gearrthacha siar ar sheirbhísí atá tábhachtach ag muintir na tuaithe.⁴⁵ Fosta, tá sruth eile imirce ag teacht isteach i mórán ceantracha tuaithe. Is é atá i gceist leis an fheiniméan seo, atá le feiceáil i dtíortha an Iarthair go háirithe, go mbíonn muintir na mbailte móra agus na gcathracha, a bhfuil a sáith acu de shaol an bhaile mhóir, ag tarraingt ar cheantracha tuaithe le cónaí a dhéanamh iontu.⁴⁶ Gidh gur féidir leis an imirce seo isteach i gceantracha tuaithe cur le saol na n-áiteacha seo, bíonn an chontúirt ann fosta go lagaíonn sé na dlúthcheangail shóisialta a bhí préamhaithe san áit cheana féin.⁴⁷ Lena chois sin, is féidir a bheith ag trácht ar ghné eile den domhandú, is é sin le rá, teacht i réim chumhacht na gcorparáidí trasnáisiúnta, forbairt na margaí airgeadais agus idirnáisiúnú na táirgeachta, an tomhaltais agus an lucht a oibre agus an dóigh a bhfuil an próiseas seo ag imirt tionchair mhóir ar choinníollacha sóisialta agus eacnamaíochta shaol na tuaithe in Éirinn comh maith leis an chuid eile den domhan.⁴⁸ Fágann na hollathruithe struchtúir seo go bhfuil saol na tuaithe ag athrú as éadan i rith an ama, go bhfuil na caidrimh shóisialta claochlaithe go mór agus go mbíonn áiteacha, daoine, eacnamaíochtaí agus acmhainní ag teacht le chéile ar dhóigh nach rabhthas ag dréim ariamh leis.⁴⁹ Is ar éigean gur féidir idirdhealú soiléir a dhéanamh idir ceantar tuaithe agus ceantar uirbeach níos mó agus, go dearfa, labhartar anois ar chontanam a bheith ann idir ceantracha tuaithe agus ceantracha uirbeacha.⁵⁰

Tá an saol ar fad anois nasctha fríd mhodhanna cumarsáide nárbh ann dóibh dornán blianta ó shin go fiú. In aois seo an eolais, an idirlín agus an chultúir dhomhanda, is iomaí teoiric agus téarma atá ag gabháil a fhéachann leis an scéal casta seo a thuigbheáil agus a mhíniú. Fiafraíonn Ó Giolláin, “Cá bhfuil an pobal más ea? Is beag an t-amhras ná gur scaoil an nua-aoiseacht ceangail an phobail, agus is próiseas leanúnach é a dtugtar an domhandú ar an gcéim is deireanaí [sic] de.”⁵¹ Gan amhras, níltear ag trácht ar “chomhthionól fuinniúil fuinte” de phobal mar a bhí ag Máirtín Ó Cadhain⁵² agus ag an ghlúin sin de Ghaeil na Gaeltachta, ach ar phobail thuaithe chomhaimseartha Ghaeltachta atá go mór faoi bhrú ag fórsaí seachtracha eacnamúla, polaitiúla agus cultúrtha agus,

⁴⁵ Agnew 2000; Gibbs agus Jonas 2000; Swyngedouw 1997. In: Cocklin, Bowler agus Bryant, 2002: 1-2.

⁴⁶ Champion 1989; Frey 1995; Hugo and Smailes 1985; Kontuly 1998; Cloke *et al.* 1998. In: Cocklin, Bowler agus Bryant, 2002: 1.

⁴⁷ Gorton *et al.* 1998: 231. In: Cocklin, Bowler agus Bryant, 2002: 1.

⁴⁸ Le Heron, 2002., agus Lewis *et al.*, 2002. In: Cocklin, Bowler agus Bryant, 2002: 2.

⁴⁹ Chouquer, 2011: II.

⁵⁰ Duncan agus Reiss 1976. In: Cocklin, Bowler agus Bryant, 2002: 3.

⁵¹ Ó Giolláin, 2005: 105.

⁵² Ó Cadhain, 1969: 9.

fosta, líonraí Gaeilgeoirí ar fud na tíre a bhíonn páirteach i saol na nGael, na Gaeilge agus sna cleachtais chultúrtha éagsúla a bhaineann leis an tsaol sin.

Lena chois sin, tá sé léirithe ag Ó Giollagáin go bhfuil an Ghaeltacht mar aonad teanga agus cultúir agus stádas na Gaeilge mar theanga labhartha sa phobal tréigthe ag stát na hÉireann agus gur leas siombalach atá an stát a bhaint as an Ghaeilig.⁵³ I bhfianaise an chlaochlaithe shóisialta atá ag titim amach sa Ghaeltacht, go háirid ó bhí an bhliain 2008 ann nuair a theip ar an eacnamaíocht agus i bhfianaise an bhánaithe agus na himirce a lean sin, comh maith leis an athrú teanga i gcoitinne atá ar bun, dúirt Ó Laoire go bhfuil an baol ann go bhfuil ré na Gaeilge mar theanga phobail thart agus gur teanga líonra a bheas inti as seo amach.⁵⁴ Ar ndóighe, tá díospóireacht mhór sa tsochtheangeolaíocht fá dtaobh de chinniúint na Gaeilge agus daoine ag ceistiú an dtiocfadh léi mairstean mar theanga líonra ar chor ar bith, ach ní rachfar i bhfad scéil leis an dioscúrsa sin sa tsaothar seo. I bhfianaise an *Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht*⁵⁵ agus an leagain nuashonraithe,⁵⁶ is léir go bhfuil pobal traidisiúnta labhartha na Gaeilge, .i. an Ghaeltacht, idir dhá cheann na meá mar phobal, nó mar phobail, ina bhfuil an Ghaeilig á labhairt mar ghnáththeanga laethúil mhórchuid na ndaoine. Tá dálta sochtheangeolaíochta agus noirm na Gaeilge mar theanga phobail sna ceantair is láidre Gaeltachta ag athrú go gasta mar is léir ó thorthaí dhaonáireamh 2016.⁵⁷ Ach níor chóir, ar ndóighe, a bheag a dhéanamh de na ceantair sin ina bhfuil an Ghaeilig go fóill measartha láidir agus ní féidir a bheith ag trácht ar mhórophobal na Gaeilge gan na croícheantair Ghaeltachta a bheith lárnach sa chaint sin. Go dearfa, is amhlaidh is mó tábhacht atá ag baint leis na croícheantair Ghaeltachta nuair a dhearchtar ar chleachtadh na n-ealaíon béil agus na scéalaíochta atá ina gcuid thábhachtach de chultúr na Gaeltachta.

Scrúdaigh Denvir taibhléiriú na hamhránaíochta ar an tsean-nós sa chomhaimsir ina tráchtas dochtúireachta. Mar chuid den taighde a dtug sí faoi b'éigean di sainmhíniú de chineál a thabhairt ar an phobal a bheadh faoi scrúdú aici,

⁵³ Ó Giollagáin, 2014a., Ó Giollagáin, 2014b.

⁵⁴ Ó Laoire, (2017a) agus *Barrscéalta*, (2017) [clár raidió] Raidió na Gaeltachta, 92-94 FM. Clár a craoláíodh ar 26/05/2017.

⁵⁵ Ó Giollagáin, C., Mac Donnacha, S., Ní Chualáin, F., Ní Shéaghdha, A., agus O'Brien, M., (2007).

⁵⁶ Ó Giollagáin, C. agus Charlton, M. (2015).

⁵⁷ Tuairisc. (2017c). Laghdú 11% ar líon na gcainteoirí laethúla sa Ghaeltacht – Daonáireamh 2016. *Tuairisc*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://tuairisc.ie/laghdu-11-ar-lion-na-gcainteoiri-laethula-sa-ghaeltacht-daonaireamh-2016/> [18/07/17].

Ceist eile is ea ‘an pobal’. Cé hiad an pobal a bhaineann le hamhránaíocht thraidisiúnta na Gaeilge sa lá atá inniu ann? An mbaineann sé le pobal beag iargúlta in Iarthar na hÉireann amháin, mar a áitíonn roinnt léirmheastóirí? Nó an mbaineann sé leis an bpobal domhanda, pobal a cheannaíonn dlúthdhioscaí sean-nóis agus a fhreastalaíonn ar cheolchoirmeacha sean-nóis thart timpeall na cruinne? Ní féidir a mhaíomh gur grúpa bitheolaíoch é an pobal atá ceangailte le háit níos mó, sean-chomhthionól fuinniúil fuinte Mháirtín Uí Chadhain, mar go múnlaíonn pobail iad féin ar bhealaí difriúla anois. Is cinnte go bhfuil an pobal traidisiúnta fós ann, ach tá pobal de shaghas eile ann chomh maith.⁵⁸

Nach cinnte go dtiocfaí mórán de na ceisteanna céanna a chur fán phobal a chleachtann scéalaíocht thraidisiúnta na Gaeilge? I gcoílár na ceiste seo tá an claochlú atá tagtha ar shochaí na Gaeltachta agus na líonraí Gaeilge atá tagtha chun cinn faoi thionchar leanúnach athbheochan na Gaeilge in Éirinn a fhágann go bhfuil tábhacht mhór, i dtaca le cúrsaí teanga agus pobail de, leis na hócáidí móra sin ina dtig lucht labhartha na Gaeilge le chéile.

Tá an *tOireachtas* agus líonra féilte agus ócáidí sa Ghaeltacht agus fríd an tír thar a bheith tábhachtach i gcothú mhórphobal na Gaeilge agus is mar chuid de na hócáidí sin a tharlaíonn go leor den scéalaíocht phoiblí atá faoi chaibidil sa staidéar seo. Lena chois sin, sa bheagán ceantar scoite sin breac fríd an tír, ar an chósta thiar don chuid is mó, ina bhfuil an Ghaeilig go fóill ina teanga phobail, tá a leithéid d’imeachtaí ina gcrann taca ag mórán acu mar ócáidí a ghní ceiliúradh ar oidhreacht chultúrtha na nGael agus na Gaeilge. Léiríonn an taighde atá déanta ag Walsh agus a chuid comhghleacaithe ar nuachaintoirí na Gaeilge go bhfuil gréasán mór cainteoirí úra Gaeilge anois ann agus é ag fás leis.⁵⁹ Is cinnte go gcothaíonn na líonraí nua-chainteoirí seo scéalaithe traidisiúnta na Gaeilge ag imeachtaí agus ócáidí ar fud na hÉireann. Comh maith le bheith ag dearcadh ar an scéalaíocht sa phobal bheag logánta, is mór is fiú taighde a dhéanamh ar theagmháil scéalaithe agus na scéalaíochta Gaeilge, mar thaibhléiriú, leis an tsaol mhór, rud nárbh é fócas léann an bhéaloidis ariamh.

⁵⁸ Denvir, 2012: 15.

⁵⁹ Walsh, J., O'Rourke, B. agus Roland, H. (2015).

2: Seachadadh agus Taibhléiriú na Scéalaíochta sa Chomhthéacs

Thraidisiúnta (c1845 – c1970)

2.0 Intreoir

Sa chaibidil seo a leanas féachfar le léargas a thabhairt ar thraidisiún na scéalaíochta mar a chleachtaí é san am a chuaigh thart, agus go háirid i gcomhthéacs shochaí thraidisiúnta na Gaeltachta anuas go dtí an chéad leath den 20ú haois. Díreofar ar cheisteanna ar leith a threorófas an fiosrúchán:

- (a) Caidé an rud an scéalaíocht thraidisiúnta?
- (b) Cá háit agus cá huair ar tharla sí?
- (c) Cérbh iad na scéalaithe?
- (d) Cén taibhléiriú a ghníthí ar an scéalaíocht?
- (e) Caidé mar a rinneadh na scéalta a sheachadadh?
- (f) Cén ról ar leith a bhí ag mná i dtraidisiún na scéalaíochta?

Tá go leor ábhair foilsithe ar na gnéithe seo d'ealaín na scéalaíochta cheana féin. Is cuid de chuspóir na caibidle seo cuimsiú de shórt a thabhairt ar ghnéithe dá bhfuil scríofa fá chomhthéacs traidisiúnta na scéalaíochta ar mhaithe le pictiúr soiléir a thabhairt don léitheoir de ghnéithe de chleachtas na scéalaíochta san am a chuaigh thart, sula dtiocfar a fhad leis an chomhthéacs chomhaimseartha. Ar ndóighe, ealaín bhéil í an scéalaíocht atá le fáil in gach aon chearn den tsaol mhór agus lena chois sin tá traidisiún ar leith le fáil in Éirinn sa teanga Ghaeilge. Amharcfar anseo ar shainiúlacht an traidisiúin sin.

Ó tharla léann an taibhléirithe a bheith mar threoir ag an tsaothar seo, níor dhochar tumadh anailiseach a thabhairt isteach i dtaibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta. Chuige sin, déanfar tuilleadh scrúdaithe ar phróiseas an láithrithe nó an taibhléirithe a tharlódh le linn chleachtas na scéalaíochta agus le linn ócáidí scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta, mar shampla i dteach an airneáil, agus, comh maith leis sin, scéalaíocht a bhain le láithreacha eile, go háirid scéalaíocht na mban. Ní miste tuigse dhomhain a fhorbairt ar dhinimic an taibhléirithe sa chomhthéacs thraidisiúnta mar dhúshraith anailise don taibhléiriú sa chomhthéacs chomhaimseartha níos faide anonn. Dírithear anseo ar ghnéithe éagsúla de thaibhléiriú na scéalaíochta. Is deacair gnéithe éagsúla den scéalaíocht a scaradh amach óna chéile, agus mar sin amharcfar ar an taibhléiriú agus ar an tseachadadh araon sa chomhthéacs thraidisiúnta sa chaibidil seo, agus mar a mbíonn na próisis seo fite fuaite lena chéile. Mar atá ráite ag Robert Georges, “*No single aspect of a*

*storytelling event can be regarded universally as primary or dominant, and no one aspect can be studied without considering its interrelationships with other aspects taken as a whole.*⁶⁰

2.1 Scéalaíocht sa Tréimhse Stairiúil in Éirinn

Ealaín bhéil í an scéalaíocht atá le fáil i ngach cearn den domhan mhór ar ndóighe, agus ní taise d'Éirinn.⁶¹ Go dearfa, d'fhéadfaí a mhaíomh go bhfuil cáil mhór ar Éirinn ar fud an tsaoil as a traidisiún scéalaíochta, siúd is gur i mBéarla, don chuid is mó, a chuirthear aithne ar an traidisiún chéanna seo ar fud na cruinne sa lá atá inniu ann. Ach caidé mar a tháinig ann don ealaín bhéil seo? Ar ndóighe, is de dhlúth agus d'inneach an duine dhaonna a bheith ag comhrá, ag caint agus ag inse scéalta, ach tá againn in Éirinn, agus go háirid sa teanga Ghaeilge, traidisiún ar leith scéalaíochta a bhfuil cruinneshamhail, nósanna agus aeistéitice ar leith ag baint léi.

Mar atá ráite ag Zimmermann, bhí sé mar chuid de ról an fhile, le linn sheanréimeas na nGael agus ré dhlíthe na mBreithiún, a bheith ina scéalaí oifigiúil agus is dóighe go mbíodh aige seanscéalta a reic le linn fleidhe agus féasta.⁶² Diomaite den tseanchas ar fad arbh éigean don fhile a chur de ghlanmheabhair, le cois na modhanna cumadóireachta a bhí ag gabháil le ceird an fhile, bhí aige fosta an t-uafás scéalta a fhoghlaim: “Deirtear linn in áit amháin gur chuid de chúrsa staidéir an fhile é eolas a chur ar 20 scéal sa chéad bhliain, 30 sa dara bliain, 40 sa tríú bliain agus mar sin ar aghaidh nó gur fhoghlaim sé 140 sa bhliain deireanach.”⁶³ Luann Zimmermann fosta go bhfuil na téarmaí *scélaige* agus *senchaid* le fáil sna seanscríbhinní dlíthiúla ach nach léir dúinn dáiríre ar ghairmeacha éagsúla iad.⁶⁴ Tá fianaise le fáil sna lámhscríbhinní ar an luach a bhí leis an scéalaíocht sa chóras Ghaelach. Instear dúinn, cuir i gcás go raibh cosaint bliana le fáil ag an té a n-instí an scéal *Táin Bó Cuailgne* dó, “intí dia n-aisnéther, coimge bliadna dó”.⁶⁵ Mar sin féin, ní fhaighthear de léargas ar an scéalaíocht i bhfoinsí dúchasacha sa tréimhse seo dáiríre ach an méid a bhain leis an uasaicme Ghaelach. Thig linn talamh slán a dhéanamh de go raibh scéalaíocht dá gcuid féin ag daoine eile sa tsochaí, cleachtas scéalaíochta a tháinig chun solais, agus a raibh tuilleadh tráchtair, lá níos faide anonn.

⁶⁰ Georges 1969: 316-317.

⁶¹ Zimmermann, 2001: 9.

⁶² Ibid. 33-41.

⁶³ Thurneysen, 1891: 31. In: Williams agus Ní Mhuiríosa, 1979: 43.

⁶⁴ Zimmermann, 2001: 34.

⁶⁵ Meyer, 1906: 8.

I ndinnseanchas meán-Ghaeilge a thig anuas chugainn ón 12ú haois gheibhthear léargas ar cheann de na hócáidí scéalaíochta, nó oícheanna airneáil is luaithe dá bhfuil trácht againn air. Cuirthear síos ann ar Aonach Carmáin, mar a dtáinig oirfidí de achan chineál le chéile agus a raibh scéalaithe ina measc. Instear dúinn gur aithrisíodh scéalta de chuid Fhinn agus na bhFiann lena gcuid seánraí éagsúla, teagasca Chairbre agus Chormaic, scéalta fá stair agus bhunús na hÉireann, comh maith le ceol agus siamsaíocht den uile chineál.⁶⁶ Is léir gan amhras go raibh áit thábhachtach ag an scéalaíocht i gcultúr na nGael i dtrátha an ama ar scríobhadh an lámhscríbhinn seo i gcás ar bith. Gné thábhachtach den tsaol a bhí sa scéalaíocht sa tseanaimsir luathchríostaí in Éirinn agus d'fhéadfaí a mhaíomh, agus a bheith measartha cinnte de gur cleachtas an scéalaíocht a tháinig anuas ó aimsir na págántachta. Tá fhios againn fosta go bhfostódh taoisigh Ghaelacha scéalaithe sna meánaoiseanna agus gur mhinic a bhí ról scéalaí agus ról file ag an duine amháin.⁶⁷ Is féidir glacadh leis fosta go raibh scéalaithe áiride ann sna meánaoiseanna nach raibh pátrún ar leith acu agus a thaistil fríd an tír agus iad ar lorg lóistín agus íocaíochta ar son a n-ealaíon.⁶⁸ Dar leis an bhailitheoir béaloidis agus an scoláire, Séamus Ó Duilearga, go raibh dhá aicme scéalaithe ag gabháil sa tsochaí Ghaelach roimh chlaochlú choncas na nGall, go raibh an file ann, a bhí fosta ina scéalaí agus a raibh stádas ard sóisialta ag baint leis, agus ansin go raibh scéalaithe eile ann i measc na mbochtán.⁶⁹

Lean cleachtais den tseort seo ar aghaidh go dtí gur briseadh ar chumhacht na dtaoiseach Gaelach agus na SeanGhall sa 17ú céad. Nuair a thit an tóin as an tsochaí Ghaelach a bhí in Éirinn san am sin, comh maith le filí, baird, ceoltóirí agus oirfidí eile, is cinnte gur athraigh ról na scéalaithe féin go mór leis an athrú pholaitiúil sin.⁷⁰ I ndán ó thús an 17ú haois, nach fios cé a chum, is léir gur fágadh an t-aos dána, scéalaithe ina measc, ar an trá fholamh agus go raibh saol ní ba duairce ag

⁶⁶ Gwynn, 1913: 20-21. (Féach Aguisín 1).

⁶⁷ Mac Cana, 1980: 11-15.

⁶⁸ Briody, 2017: 15.

⁶⁹ "In Irland bestand immer ein Unterschied zwischen gelehrten und ungelehrten Erzählern. Der hochgebildete *File* (Scholar) war zugleich Dichter und gelehrter Erzähler und nahm den gleichen Rang wie Könige ein... Doch neben diesen berufsmässigen Erzählern gab es noch die *Fahrenden*, die *aes imthechta* nó *taistil sliged*, die *geocaigh* oder *Possenreisser* und die noch heute fortlebenden *bacaigh* oder *Bettler*, unter denen sich, wie wir wissen, zahlreiche ausgezeichnete Erzähler befanden." (Ó Duilearga, 1943: 16).

⁷⁰ "By the middle of the seventeenth century, with most of the great Irish-speaking families in decline or exile, the audiences to whom the romances were designed to be read had vanished. Gaelic Scotland might still have provided an audience, but the older bardic order did not long survive the cutting of their lifeline to Ireland." (Bruford, 1966: 55).

gabháil san am i ndiaidh na Gaill seilbh a ghlacadh ar an tír agus sochaí na nGael a mhilleadh.⁷¹ Beagán blianta roimh Éirí Amach 1798, dar leis an fhile Chorcaíoch, Mícheál Óg Ó Longáin, go raibh na Gaeil go hiomlán faoi chois ag an choilíneachas Ghallda agus “a gcríocha dá líonadh de Ghallanósaibh / 'S gan puinn meas ar Ghaeilge ná ar sheanasceolta.”⁷² Gan pátrúnacht na n-uaisle, fágadh na healaíona dúchasacha faoi choimirce na cosmhuintire⁷³ agus le himeacht ama nuair a shíothlaigh a raibh fágtha den uasaicme dhúchais, ba leis an chosmhuintir amháin scéalaíocht dhúchasach na Gaeilge comh maith leis na healaíona dúchasacha eile. Dar le O’Riordan, nuair a baineadh an ceann de shochaí Ghaelach na hÉireann ní raibh faill ag an chultúr Ghaelach aibiú mar a dhéanfaidh sochaithe eile i gcomhthéacs na nua-aimsearthachta.⁷⁴ D’fhéadfaí a mhaíomh gurb é a bhí fágtha de chultúr na nGael i ndiaidh na bplandálacha agus imeacht na nIarlaí dúshraith an mhórchultúir, dúshraith chultúrtha a bhain leis an *subaltern*.⁷⁵ Dream daoine atá imeallaithe agus faoi chois ag mórcheannas na haicme uachtaraí atá sa *subaltern*.⁷⁶ Ba é sin dálda na nGael i ndiaidh na Gaill an ruaig a chur ar na huaisle Gaelacha, nuair a fágadh ar an trá fholamh an chosmhuintir agus iad ina muinín féin amháin. Nuair nach raibh uasaicme dhúchasach sa tír a thuilleadh, agus nuair a bhí cultúr agus teanga eile ag lucht rialaithe na tíre, rinneadh *subaltern* de na Gaeil agus dá gcultúr. Tuairim í seo a n-aontaíonn Ó Giolláin leis, mar a deir sé, “...is féidir coincheap na gcultúr íochtarach, ‘*culture subalterne*’, a úsáid chun an cultúr Gaelach i gcoitinne a phlé ón 17ú haois amach.”⁷⁷

⁷¹ *B.M. Cat. Irish MSS i, 397 et seq.; Éiriu viii, 191 et seq.; Beatha Aodha Ruaidh Uí Dhomhnaill ii, 138 et seq.* In: Williams agus Ní Mhuiríosa, 1979: 205. (Féach Aguisín 2).

⁷² Ó Donnchadha, 1994: 72.

⁷³ Briody, 2017: 15.

⁷⁴ "The evolution of the Gaelic elites into a ruling class subject to a centralized Gaelic administration never took place. The indigenous evolution of the Gaelic polity was interrupted in a manner which destroyed native Gaelic capacity for further development... In the seventeenth century, the greater number of Gaelic lords were unable to adjust any further to the contemporary upheaval, without major cultural alterations in areas of language, religion and lifestyle... Gaelic society produced no powerful indigenous replacement for the old ruling elites." (O’Riordan, 1990: 297-8).

⁷⁵ Téarma é *subaltern* a d’úsáid an Marxach Iodálach Antonio Gramsci ina leabhar *Quaderni del Carcere* [Leabhair Nótaí an Phríosúin] a shaothraigh sé agus é i ngéibhinn faoi réimeas Mussolini. Féach: Gramsci, A. agus Gerratana, V. (eag.), (2001). *Quaderni del carcere: Quaderni 1-5 (1929-1932); 2.: Quaderni 6-11 (1930-1933); 3.: Quaderni 12-29 (1932-1935); 4.: Apparato critico*. Torino: Einaudi.

⁷⁶ El: 2012: 5.

⁷⁷ Ó Giolláin, 2005: 90.

2.1.1 An Litríocht agus an Ealaín Bhéil

Bhí anonn agus anall ariamh idir traidisiún na lámhscríbhinn agus na healaíona béil in Éirinn, go háirid nuair a bhí uasaicme Ghaelach go fóill sa tír agus seal i ndiaidh a n-imeachta. Ní féidir, mar sin, i gcás na Gaeilge de, rud nach ionann agus gach cultúr agus teanga eile, an litríocht agus an cultúr béil a scaradh glan óna chéile. Ní fíor do thuisceintí rómánsacha áiride den bhéaloideas agus den scéalaíocht, gur chleachtas a bhí ann a bhain le tuathánaigh neamhliteartha amháin. Thaithigh an aicme cheannais Ghaelach, go háirid, agus, fosta, cuid de na haicmí níos ísle ná í, an litríocht scríofa agus an litríocht bhéil araon. Is deacair, déanta na fírinne, an litearthacht agus an cultúr béil a scaradh glan óna chéile sa tréimhse seo. Bíonn tuigsí míréalaíocha rómánsacha ag gabháil fá fhoinsé agus bhunús an traidisiúin scéalaíochta sa Ghaeilge agus i dteangacha eile agus táthar ann a shílfeadh go raibh íonghlaineacht bhéaloideasúil de chineál ag baint le foinse na scéalta seo a tháinig anuas chugainn ó bhéal, ach mar atá léirithe go cumasach ag McCone, bhí tionchar mór ariamh ag an lucht léinn ar an tseanchas agus ar an scéalaíocht a bhí á scríobh ón tréimhse luathchríostaí anuas go dtí na meánaoiseanna.⁷⁸ Tá tréan ábhair scríofa ag Bruford ar shaothrú na scéalta rómánsacha mar chuid de thraidisiún na lámhscríbhinn a cothaíodh ó aimsir na luathchríostaíochta in Éirinn anuas go dtí deireadh an naoú haois déag. Is léir ón taighde s'aige féin gur mar mhaithe le huasaicme na nGael a bhí na lámhscríbhinní seo dáiríribh agus gur ghné dá gcuid siamsa féin a bhí iontu:

*...it seems that the Romantic tales were designed to be read by or to members of the leisured classes, and generally to be read aloud, whether in a prince's hall or a lady's bower. The authors were probably professional men of letters, laymen, but trained to write or at least to use words.*⁷⁹

Ar ndóighe, tá sé le céill san fhocal “béaloideas” gur eolas é a bhaineann leis an bhéal.⁸⁰ Agus cur agus cúiteamh ann le fada an lá fá cé acu is mó tionchair ar an scéalaíocht Ghaeilge, an traidisiún béil nó an traidisiún scríofa, is suimiúil an méid atá le rá ag Bruford nuair a deir sé go mbaineann go leor de na scéalta seo ar scríobhadh síos iad úsáid as móitífeanna a bhíonn le fáil sa traidisiún bhéil chomhaimseartha ach go dtiocfadh dó fosta gurb é an t-údar a chum cuid de na móitífeanna seo agus gur aistríodh isteach sa traidisiún bhéil ansin iad ar ball.⁸¹ Is cinnte, ar scor ar bith gur

⁷⁸ McCone, 2000: 1-28.

⁷⁹ Bruford, 1966: 1.

⁸⁰ Ó Cadhla, 2011: 45.

⁸¹ "Similarly, most tales use folk motifs now and then. More accurately, they use motifs which are now common in folk-tales: in many cases the motif is only otherwise known from modern Gaelic stories, and there is no reason to doubt that it was invented by the author of the romance and passed from there into oral tradition." (Bruford, 1966: 2).

chleachtas coitianta sna meánsaoiseanna deireanacha, agus anuas go dtí an 19ú haois féin in áiteacha áiride sa tír, a bhí i léamh amach scéalta as na lámhscríbhinní, mar atá léirithe ag Briody.⁸² Agus an traidisiún lámhscríbhinní ag gabháil in Éirinn ó aimsir na luathchríostaíochta, comhthreomhar leis an chultúr béil, rachadh sé doiligh ar dhuine a dhéanamh amach gur ó cheann amháin acu a shíolraigh an ceann eile.⁸³ Is dóiche gurb é an t-áiteamh is céillí arbh fhéidir a dhéanamh, go raibh tionchar ariamh ag an dá shnáithe den traidisiún ar a chéile, agus tá go dtí an lá atá inniu ann.⁸⁴

I gcás na Gaeilge agus na hÉireann ar scor ar bith, níl fírinne ar bith ag baint le ráitis gur dhá rud éagsúla, scartha glan óna chéile, an litearthacht agus an béaloideas. Mar a thug Ó Donnabháin ón tSuirbhéireacht Ordanáis fá dear agus é fá Dhún Geimhin i gCondae Dhoire sa bhliain 1834, “*some time ago in these glens there were Irish Scholars whose principal amusement was to read over at their fireside on Winter evenings tales and poems concerning the exploits of Fin and his Fians.*”⁸⁵ D’áitigh Ó Donnabháin sa tuairisc chéanna go raibh línte ón ábhar seo a léadh amach i bhfad roimhe sin ar theanga daoine sa cheantar, más fabhtach féin an chuimhne a bhí acu orthu.⁸⁶ Léiríonn seo gur dóiche go raibh na lámhscríbhinní a léithí amach ag imirt tionchair ar a raibh le hinse ag scéalaithe fá Fhionn agus na Fianna óna meabhair chinn féin. Deir Bruford go mbíodh scéalta rómánsacha á gcóipeáil i lámhscríbhinní anuas go dtí an t-ochtú haois déag, agus go mbíodh siad á léamh os ard go dtí an naoú haois déag san am chéanna ar cuireadh tús le bailiú cuid de na scéalta seo ón chosmhuintir.⁸⁷ Is léir mar sin, go bhfuil próisis an tseachadta sa scéalaíocht go stairiúil níos casta agus níos ilghnéithí ná nóisean rómánsach ar bith den bhéaloideas. Is léir gur cultúr dinimiciúil seiftiúil a thaithigh an léann, an léitheoireacht agus an ealaín bhéil araon a bhí sa chultúr Ghaelach le linn na tréimhse seo.

⁸² Briody, 2017: 17-21.

⁸³ Tá tuilleadh eolais le fáil ar na hargóintí éagsúla fá fhoinsí na lámhscríbhinní in Ó Coileáin, 1977-78.

⁸⁴ “Both early romances and late imitations continued to be copied into manuscripts until the eighteenth century, and in Munster at least they were still being copied, and read aloud, in the nineteenth, at a time when the collection of folk-tales was beginning. Thus in studying the literary and oral versions of these stories we are dealing with a virtually continuous process, in whose later stages the two traditions exerted a mutual influence upon one another.” (Bruford, 1966: 5).

⁸⁵ Herity, 2012: 20.

⁸⁶ Ibid. 20.

⁸⁷ Bruford, 1966: 5.

Ar ndóighe, caithfear glacadh leis gur laghdaigh tionchar thraidisiúin na lámhscríbhinn de réir a chéile sa tréimhse i ndiaidh bhriseadh na dtaoiseach Gaelach, ón tseachtú haois déag ar aghaidh. Mar sin féin, má amharthar, fiú amháin, ar chuid de na scéalaithe móra sa 20ú haois tchíthear tionchar ag an fhocal scríofa ar an scéalaíocht s'acu. I gcás an scéalaí iomráitigh as Rann na Feirste, Johnny Shéamaisín (2.3), d'fhoghlaim sé léamh agus scríobh an Bhéarla ag an Mháistir Bell ar scoil. Gidh nach raibh scríobh na Gaeilge aige féin, bhí sé ar a chumas scéalta a raibh suim aige iontu a scríobh síos, le litriú an Bhéarla, ar mhaithe lena n-inse arís. Deirtear linn go bhfuair sé mórchuid na scéalta óna athair agus óna mháthair féin agus ó dhaoine eile i Rann na Feirste.⁸⁸ Léiriú iontach maith é seo ar an chaidreamh a bhí agus a bhíonn i gcónaí idir an focal scríofa agus an focal canta in ealaíona béil na Gaeilge. Má dhearthar ansin ar scéalaí breá as Dúiche Sheoigeach i gConamara, Mícheál Breathnach, is cosúil go dtear sé a chuid féin de chuid scéalta na ndeartháireacha Grimm agus gur inis arís iad ar a dhóigh féin lá níos faide anonn.⁸⁹ Ach mar sin féin, bhí mórán scéalaithe ann agus iad gan léamh ná scríobh acu ar chor ar bith. Ní raibh Béarla, léamh ná scríobh ag Seán Ó Conaill as Uíbh Ráthach agus ní theachaigh sé ar scoil ariamh.⁹⁰ Ach chuala sé scéalta á léamh ar choinnigh sé cuimhne orthu agus d'aithris lá níos faide anonn. Bheir an Duileargach cuntas ar an dóigh ar éirigh le Seán Ó Conaill scéal Dhiarmada agus Ghráinne a inse gidh nár chuala sé an scéal féin ach dhá uair agus duine eile á léamh amach as leabhar:

*I myself have heard the tale of Diarmuid agus Gráinne recited almost word for word from this edition of O'Grady [(O'Grady, 1857)] from the beginning to p. 92, by Seán Ó Conaill, the Kerry story-teller of whom I have already spoken. He had heard the tale read twice up to that point at a fireside gathering in his youth, and had retained it after fifty years as he had heard it read from the printed text. I wrote it down from his dictation as a proof of his amazing memory.*⁹¹

Is léir, mar sin, go raibh scéalaithe Gael sásta tarraingt ar an tobar liteartha comh maith le tobar an bhéaloidis ar mhaithe lena gcuid scéalta a chur i láthair ó bhéal. Ní hábhar iontais é dáiríribh nuair a smaointítear ar thraidisiún na lámhscríbhinn agus an meas atá ar an fhocal scríofa sa chultúr Ghaelach le fada. Nuair a aithnítear go bhfuil ár dteanga dhúchais á labhairt agus á scríobh in Éirinn leis na cianta is doiligh iontas a dhéanamh de ghnéithe de litearthacht na n-ealaíon béil sin a bheith sa traidisiún.

⁸⁸ Mac Giolla Chomhaill, 2004: 4.

⁸⁹ Nic Giolla Chomhaill, 2016, agus Ó Tuathail agus Ó Duilearga, 1937: 153-167.

⁹⁰ Ó Duilearga, 1964: xii, xxvii.

⁹¹ Ó Duilearga, 1945: 27.

2.2 Seanchas agus Scéalaíocht: Ceist na Seánraí

Léiríodh, mar sin, gur cultúr de chuid na cosmhuintire, .i. cultúr an *subaltern*, atá i gceist nuair a bhítheas ag trácht ar an scéalaíocht Ghaeilge i ré na nua-aimsearthachta. Agus an scéalaíocht féin á meas mar chleachtas cultúrtha sa tráchtas seo, ní miste spléachadh a thabhairt ar na cineálacha nó na seánraí duifriúla scéil a bhíodh, agus a bhíonn go fóill, á n-inse i nGaeilge. Ag croílár cheist seo na téarmaíochta, i dtaca leis an scéalaíocht de, tá an t-idirdhealú a ghnítheas go minic idir *seanchas* agus *scéalaíocht*. Ciall ar leith a bhain leis an fhocal *seanchas* in Éirinn in aimsir dhlíthe na mbreithiún roimh na plandálacha agus an t-athrú mór cultúir agus cumhachta in Éirinn. Chuimsigh *seanchas* seandlíthe agus traidisiúin na hÉireann, dinnseanchas, nó seanchas fá áiteacha, a bhí ina chuid riachtanach d'oiliúint an fhile sa tseansaol, agus eolas ginealaigh.⁹² Baineann cuid mhaith den réimse céille sin leis an fhocal *seanchaí* anuas go dtí an lá atá inniu ann.⁹³ Is maith an míniú a bheir Welch dúinn ar an idirdhealú stairiúil idir an *scéalaí*, a mbeadh scéalta ornáideacha fada aige, agus an *seanchaí* a d'insíodh giotaí gairide a bhaineadh le heolas logánta agus a leithéid,

*Seanchaí means bearer of old lore (seanchas), while the form of the word in the early literature (seanchaidh) was exclusively employed to refer to one who preserved ancient knowledge. Since the 18th century the word has come to refer specifically to an oral story-teller who possesses a wide repertoire of lore involving shorter forms of narrative. He or she may also be adept at telling longer wonder-tales and hero-tales, but the term scéalaí (literally "story-teller") is usually considered more accurate in such cases. Typically, the stories of the seanchaí deal with oral history, folk legend and etymology, and oral poetry, as well as information concerning skills and trades.*⁹⁴

Léirítheas an *scéalaí* agus an *seanchaí* go minic i litríocht na Gaeltachta san 20ú haois. Mar a tchítheas i gcuntas a thig ó dhuine de na scríbhneoirí Gaeltachta ba mhó cáil agus gradam, Séamus Ó Grianna (1889-1969) as Rann na Feirste, ba mhinic a bhíodh níos mó measa ar na scéalta móra gaisce ná a bhíodh ar scéalta níos gairide ná ar an tseánra ar a dtugtar *seanchas*.⁹⁵ Ghní an

⁹² *eDIL* s.v. *seanchas*, *senchus*. <http://www.dil.ie/37124>.

⁹³ Byrne 1974, 138.

⁹⁴ Welch 1996: 510.

⁹⁵ Tá léargas eile le fáil idir cineálacha duifriúla scéalaíochta a bhí níos measúla ná a chéile sa mheon a léirigh Seán Eoghain Ó Duinnshléibhe, scéalaí aitheanta, sa ghiota seo a leanas: 'Bhí Gobnait Ní Chinnéide, duine de scoth-scéalaíthe an Bhlascaoid ag inse scéil, *Purty Deas Squarey*, do leanbh oíche áirid, agus Robin Flower ag breacadh an scéil. Bhí Seán Eoghain Ó Duinnshléibhe, scéalaí aitheanta eile, sa chuideachta fosta:

'Thank you, Gobnait,' I said, 'that's a fine tale, and they are lucky children that you tell such tales to.'

'Well, well, well,' broke in Seán, 'it's a good tale enough, but we wouldn't have called it a tale at all in the old times. Devil take my soul, it's long before I'd put a tale like that in comparison with the long Fenian stories we used to tell.' (de Mórdha, 2015: 112., Flower, 1944: 170.)

Griannach cur síos ar iomarbhá idir beirt scéalaithe ina bhfuil sé ina chúis mhaíte ag duine acu na scéalta móra gaisce a bheith aige le taobh scéalta beaga nó giotáí seanchais.⁹⁶ Cineál eile reacaireachta atá sa *tseanchas* a samhlaítear é a bheith níos cosúla le comhrá. I bhfoclóir Uí Dhónaill cuirthear síos ar an fhocal *seanchas*, i measc na mbríonna eile a bhaineann leis, mar chaint, chomhrá, nó eolas a chur.⁹⁷ Is fiú a thabhairt fá dear fosta gur sa chiall seo den fhocal, .i. comhrá, a d'úsáid Seán Ó hEochaidh é go minic ina chuid dialann oibre nuair a bhí sé i mbun an bhailithe. Ba mhinic é ag labhairt ar an dóigh ar “thuit” sé “un seanchuisic” le duine nó an “seanchusc mór” a bhí aige le duine inteacht, mar shampla.⁹⁸ Is suimiúil fosta go ndéanann an Duileargach idirdhealú idir seanchaithe⁹⁹ a raibh sé ar a gcumas na seanscéalta móra fada a inse agus iad siúd nach raibh ábalta ach “seanchas” a thabhairt agus iad istigh i dteach “céilidhe” nó i dteach airneáil. Dúirt an Duileargach fosta gur ar an té a bhí ábalta scéalta fiannaíochta agus scéalta gaisce a inse a bhí an meas ba mhó agus go raibh níos mó dúile i gcuid scéalta s'aigean.¹⁰⁰

Ba é Aarne a rinne an chéad aicmiú comhaimseartha ar scéalta béaloidis sa bhliain 1910 agus chuir Thompson leis in 1929.¹⁰¹ Ó shin chuir Uther leis an chóras aicmithe seo agus bítheor ag trácht anois ar chóras ATU, nó Aarne-Thompson-Uther.¹⁰² D'fhoilsigh Ó Súilleabháin agus Christiansen *The Types of the Irish Folktale* i 1963 agus rinneadh scéalta as Éirinn a rangú de réir an chórais idirnáisiúnta mar a leagadh amach ag Aarne agus Thompson.¹⁰³ I gcóras Aarne-Thompson rangáithear scéalta fá ainmhithe (tíopaí 1-299), gnáth-sheanscéalta (tíopaí 300-1199), lena n-áirítear scéalta draíochta, scéalta cráifeacha, scéalta rómánsacha (*novelle*) agus scéalta fán ghruagach bhómánta, scéalta grinn agus scéilíní (tíopaí 1200-1999), scéalta foirmle (tíopaí 2000-2399) agus scéalta gan rangú (tíopaí 2400-2499).¹⁰⁴ Is fiú fosta sampla a thabhairt ó cheann de chlasaiceigh léann

⁹⁶ Ó Grianna, 1942a: 85.

⁹⁷ Ó Dónaill, 1977: 1076.

⁹⁸ Ó hEochaidh, 1938a: 24, 71-72.

⁹⁹ "shanachies"

¹⁰⁰ "The shanachies of Teilionn belonged to three classes: (1) those who could tell the long folk tales; (2) those who specialised in seanchas only, and (3) the singers, and those who, while they could not sing themselves, knew the words of a large number of songs. These three distinct groups are rarely found in one person. In the céilidhe-house each of these types of tradition bearer was expected to contribute to the night's entertainment; but the teller of Finn- and hero-tales was held in highest esteem, and his tales were more popular than the shorter more realistic stories." (Delargy, 1945: 19-20).

¹⁰¹ Ó Súilleabháin, 1973: 13.

¹⁰² Uther, 2004 agus Forró agus Darányi, 2012.

¹⁰³ Ó Súilleabháin, 1973: 13.

¹⁰⁴ Ibid. 14.

an bhéaloidis in Éirinn, *Leabhar Sheáin Í Chonaill*, den aicmiú atá déanta den scéalaíocht ann, aicmiú a bhí ina mhúnla ag scoláirí eile in Éirinn: “sean-sgéalta,” “sgéalta fiannaíochta,” “eachtraihte,” “síd-sgéalta” agus “rann-sgéalta.”¹⁰⁵ Ar ndóighe, diomaite de chóras na scéalta idirnáisiúnta, tá fosta na seánraí dúchasacha, an rúraíocht agus an fhiannaíocht, a chuimsíonn sraitheanna scéalta a bhaineann le dúchas agus oidhreacht na nGael go háirid. Gan amhras, gheofar i measc na scéalta seo móitífeanna agus aircitíopaí a bheadh idirnáisiúnta i gceart. I gcás na fiannaíochta, bhíodh idir reacaireachtaí i gcruth scéil agus reacaireachtaí i gcruth véarsaíochta, na laoithe fiannaíochta, coitianta sa tír.¹⁰⁶ Ní nach ionadh, is cosúil gur i gCúige Uladh is mó atá an tsraith rúraíochta le fáil sa traidisiún bhéil, gidh go bhfuil méid áirid le fáil in áiteacha eile in Éirinn agus in Albain fosta.¹⁰⁷ Comh maith leis na scéalta idirnáisiúnta, an rúraíocht agus an fhiannaíocht, tá scéalta eile ann a bhaineann go sonrach le traidisiún scéalaíochta na Gaeilge. Maíonn Ó Súilleabháin gur dhiúltaigh Stith Thompson mórán acu seo a rangú de réir an chórais idirnáisiúnta nó chreid sé gur scéalta iad a bhain le hÉirinn thar áit ar bith eile.¹⁰⁸ Tá na seánraí seo a leanas le háireamh ina measc siúd: scéalta gaisce rómánsacha, scéalta draíochta, scéalta cráifeacha, scéalta rómánsacha (*novelle*), scéalta grinn, miotais, finscéalta, rannscéalta agus scéalta fá ainmhithe.¹⁰⁹ Is suimiúil go ndeir Ó Súilleabháin go gcaithfidh sé go raibh na scéalta grinn ar na scéalta ba mhó ráchairte ariamh.¹¹⁰ Bíodh i ngeall gur amhlaidh atá sa lá atá inniu ann, agus nach suimiúil nach orthusan is mó a bhíonn aird na scoláirí ach ar na scéalta móra gaisce. Mar sin féin, is féidir a rá gan amhras go raibh meas ariamh ar an té a dtiocfadh leis na scéalta gaisce a inse go healaíonta. I dtaca leis an téarma *seanchas* de, thiocfadh cuimhní cinn, nó *memorate*, agus na scéalta aonmhíre a bhunaítear orthu sin a chur san áireamh fosta. Cuimhní cinn iad seo ina dtráchtar ar eachtra osnádúrtha éigin a bhain don té atá á hinse.¹¹¹ Finscéal de chineál atá i gceist gidh nach seánra é a bhíonn bunaithe go díreach ar stór an traidisiúin.¹¹² Comh maith leis an *memorate* tá na scéalta aonmhíre ann nó seanchas fá tharluithe iontacha sonraíocha ar a dtugtar *fabulate*, nó scéilín a bhain do dhuine inteacht eile nach é an té a insíonn é.¹¹³ Is cinnte gur cineál eile scéalaíochta atá sa tseort seo seanchais.

¹⁰⁵ Ó Duilearga, 1964: xxxvi-xli.

¹⁰⁶ Fá choinne níos mó eolais ar na laoithe fiannaíochta, féach: Shields, 1993: 10-33.

¹⁰⁷ Ó Súilleabháin, 1973: 25.

¹⁰⁸ Ibid. 35.

¹⁰⁹ Ibid. 35-49.

¹¹⁰ Ibid. 46.

¹¹¹ Von Sydow, 1934: 261, luaite ag Fomin agus Mac Mathúna, 2015: 242.

¹¹² Dégh agus Vázsonyi, 1974: 225., Von Sydow, 1934.

¹¹³ Fomin agus Mac Mathúna, 2015: 247.

Mar atá ráite ag Ó Cadhla, tá téarmaíocht na seánraí seo níos casta ná a shílfeadh duine ar an chéad amharc agus tá idir théarmaí dúchasacha agus téarmaí scolártha ann:

Ní ceart dearmad a dhéanamh gur seánra atá sa bhéaloidias féin go bunúsach. I gcúrsaí Gaeilge is seánra é nach bhfuil chomh sean agus a shíltear. An bhfuil miondealú le déanamh idir seanchas, más dioscúrsa agus eolas an dúchais é, agus réim nua-aoiseach an bhéaloidis, más dioscúrsa agus eolas deoranta é? Tuigtear gur cineál faoi leith eolais an béaloidias, atá le dealú ó chineálacha eile eolais. Bíonn céimeanna éagsúla fiúntais á samhlú leis an eolas sa chaoi is go mbíonn sé uachtarach nó íochtarach, thuas nó thíos, de réir an réimis a bhíonn chun tosaigh ag an am.¹¹⁴

Is léir mar sin gur féidir locht a fháil ar aicmiú léannta seo an bhéaloidis agus ealaín na scéalaíochta agus nach dtig na seánraí léannta le tuigsí dúchasacha de chuid an dreama a chleachtann an ealaín chéanna. Leanann Ó Cadhla leis, agus baineann sé tátal as an dearcadh seo ar léann an dúchais agus maíonn go mbeadh sé comh maith againn pilleadh ar an scéalaíocht mar ealaín phobalda rannpháirteach:

Má ghéilleann tú aon tamall don léamh seo, oiread na fríd fiú, cuireann sé fonn ort cúl a thabhairt le seánraí ar fad. B'fhearr aghaidh a thabhairt ar na comhthéacsanna agus cromadh ar fhéachaint ar an scéalaíocht mar ealaín, mar chumarsáid, mar eachtra nó mar ócáid chomhluadrach ann féin. Cuid de dhioscúrsa a nochtann aigne agus croí an duine is ea é.¹¹⁵

Is í an sprioc atá ag an taighde seo, go dearfa, iniúchadh a dhéanamh ar an taibhléiriú féin a ghníthe ar na cineálacha éagsúla scéalaíochta seo agus ar an dóigh a mbíonn scéalaíocht de gach cineál á seachadadh.

2.3 Gléas Beo na Scéalaithe ó Aimsir an Drochshaoil go dtí an 20ú hAois

Is ceart aird a thabhairt ar na scéalaithe féin agus ar an chineál saoil a chaith siad sula ndéantar trácht ar ghnéithe eile de chomhthéacs traidisiúnta na scéalaíochta. Ar ndóighe, baineann dúshraith ábharaíoch le gach cultúr agus ní taise do scéalaíocht na nGael. Ba ar an talamh agus ar an fharraige agus leis an obair láimhe a bhí bunús na seanscéalaithe sa chomhthéacs thraidisiúnta beo. Mar atá ráite ag Ó Giolláin:

Is féidir glacadh leis a bheag nó a mhór de gurbh í an fheirmeoireacht, an iascaireacht, ceirdeanna agus déirc ba mhó a thug beatha do lucht scéalaíochta agus seanchais. Tugann fianaise staitisticiúil an 19^ú haois gurbh iad na tuathánaigh agus na bochtáin ba dhílse don Ghaeilge sna ceantair go raibh na haicmí eile éirithe as í a labhairt.

¹¹⁴ Ó Cadhla, 2011: 142-3.

¹¹⁵ Ibid. 143.

Ba iad na tuathánaigh ba mhó a chaomhnaigh an cultúr traidisiúnta, a bhí ceangailte le modh maireachtála faoi leith.¹¹⁶

Mar a míníodh roimhe seo (2.1) rinneadh cultúr *subaltern* den chultúr Ghaelach le concas na nGall. Is féidir a rá go raibh *heigeamaine* úr i réim in Éirinn ón am sin ar aghaidh. Téarma a d'úsáid Gramsci atá in heigeamaine a chuireann síos ar na dóigheanna a mbaineann dream a bhfuil cumhacht acu comhthoil de chineál as dream atá faoi chois acu, le dlisteanacht a thabhairt dá gcumhacht féin,¹¹⁷

*To win hegemony, in Gramsci's view, is to establish moral, political and intellectual leadership in social life by diffusing one's own 'world view' throughout the fabric of society as a whole, thus equating one's own interests with the interests of society at large.*¹¹⁸

Heigeamaine na huasaicme Gallda a bhí anois i réim agus stádas laghdaithe ag na Gaeil agus ag a gcuid cleachtas cultúrtha. Mar a mhíníonn Ó Giolláin, ba í an chuid ab íochtarai den lucht oibre tuaithe Gaelach a chloígh go docht lena gcultúr, d'ainneoin na heigeamaine seo agus na heaglaise Caitlicí a bhí á cur i bhfeidhm ar a dícheall,

Lucht oibre na tuaithe, na coiteoirí is na sclábhaithe, ba mhó a bhí ceangailte leis an saol traidisiúnta, an dream ab fhaide ón Eaglais agus ó ghnéithe eile den saol oifigiúil. Ba iad an aicme ba mhó go raibh cos-ar-bolg orthu in Éirinn, ag feirmeoirí, an aicme as ar tháinig an chléir.¹¹⁹

Bhain na seanscéalaithe le sochaí thraidisiúnta na hÉireann ar an uile dhóigh agus iad thuas seal thíos seal, de réir mar a d'éirigh leis an bharr, leis an iascaireacht, lena gcuid ceardaíochta, le díol beathach srl. Rud eile de, go mbíodh scéalaithe go minic, mar atá ráite ag Harvey,¹²⁰ i mbun scéalaíochta ina gcuid áiteach oibre, amuigh ar an fharraige, sa chuibhreann nó in áiteacha oibre eile. Is léir go raibh saol an scéalaí agus an ealaín bhéil féin fite fuaite lena chéile. Mar a deir Ó Cruaíoch, bhíodh scéalaíocht ag gabháil in áit ar bith a mbíodh daoine cruinn le chéile ann.¹²¹

I dtaca leis an scéalaí fir dó, ról cinnte a bhí aige sin sa tsochaí ag soláthar dá chlann taobh amuigh de chreataí an tí de ghnáth. I Seán Ó Conaill as Uíbh Ráthach, tá sampla eiseamláireach againn den scéalaí i sochaí thraidisiúnta thuaithe agus Ghaeltachta na hÉireann. Mar a dúirt Ó Conaill féin,

¹¹⁶ Ibid. 70.

¹¹⁷ Eagleton, 2007: 115-116

¹¹⁸ Ibid. 116.

¹¹⁹ Ó Giolláin, 1989: 158.

¹²⁰ Harvey, 1992: 11.

¹²¹ "They were regularly formed and emerged in the course of ordinary daily life wherever people had the occasion or the opportunity to assemble – for a variety of purposes, some festive, some mundane." (Ó Cruaíoch 2000: 174).

Do rugav ar a' mbaile seo me seacht mbliana déag agus trí fhiid ó shuin. Níor fhágas an áit seo riamh, agus táim siúráltha dhe ná fágfad anois é go bhfaghad bás mar gur dócha gur géarr bhuaime anois é. Ní' mhair mo mhuintir ró-fhada – an té sin' aca cheithre fhiid – as san anuas. Bhí feirm bheag thalún trí nú ceathair 'o bhuaibh age m'athair, áit anacrach bhocht fiain fuar fliuch – rud atá! – ach ní hé an talamh a bheathaig éinn' againn ach braith ar a' bhfaraige agus ar iasgach, ag imeacht go hannróch leath-eiraballach fliuch fuar is ga'h ao' bhall tímpal go gcloisfí an t-iasg a bheith á mharú ann.¹²²

Scéalaí a bhain leis an dara leath den naoú haois déag a bhí i Seán Ó Conaill (1853-1931).¹²³ Ba é a dhálta sin ag an scéalaí, agus athair na clainne cáiliúla scríbhneoirí, scéalaithe agus amhránaithe, Feidhlimidh Phroinnsiais Mac Grianna (c1851-1944) as Rann Feirste.¹²⁴ Ní raibh Ó Conaill ariamh ar scoil agus ní raibh Béarla ar bith aige.¹²⁵ Tá fhios againn, ón fhoirm eolais phearsanta a líon Feidhlimidh isteach don bhailitheoir Doegen sa bhliain 1931, gur feirmeoir a bhí ann, nach dteachaigh sé ariamh ar scoil agus nach raibh léamh ná scríobh aige. I Rann na Feirste a bhí Feidhlimidh ina chónaí ar feadh a shaoil, amach ó obair shéasúrach a ghníodh sé in Albain ó bhí sé sé bliana déag d'aois go dtí go raibh sé ceithre bliana is seasca.¹²⁶ Tháinig an scéalaí Johnny Shéamaisín as Rann na Feirste (1863-1948) ar an tsaol tuairim is deich mbliana i ndiaidh na beirte seo.¹²⁷ Insteair gur fhoghlaim Johnny Shéamaisín léamh agus scríobh an Bhéarla ar sheanscoil Rann na Feirste.¹²⁸ Feirmeoir a bhí ann de réir slí bheatha.¹²⁹ Deirtear linn gur i Rann na Feirste a chaith an scéalaí seo iomlán a shaoil ach amháin go dtéadh sé, ar feadh daichead bliain, go hAlbain ag gabháil don obair shéasúrach.¹³⁰ Is léir go raibh an obair shéasúrach in Albain ina cuid thábhachtach den tsaol ag fir na glúine sin. Dálta Johnny Shéamaisín agus Fheidhlimidh Dhómhnaill Phroinnsiais, feirmeoirí beaga, iascairí agus mioncheardaithe a bhí in go leor de scéalaithe móra fear i dTír Chonaill sa chomhthéacs thraidisiúnta seo a bhaineann leis an dara leath den naoú haois déag agus isteach go maith sa 20ú haois. Is fíor seo fá Chondaí Phroinnseais Mac Cuinneagáin

¹²² Ó Duilearga, 1964: xxvii.

¹²³ Ibid. x.

¹²⁴ Ó Duibhín, C. (2016). *Feidhlimidh 'ac Grianna (c1851–1944) of Rannafast, Annaghery, Co Donegal*. [ar líne]. Ar fáil ag: http://www.smo.uhi.ac.uk/~oduibhin/doegen/aggriannaf_biog.htm. [8/02/2019].

¹²⁵ Ó Duilearga, 1964: xxx.

¹²⁶ Acadamh Ríoga na hÉireann. (2009a). *Mag Grianna, Feidhlimidh*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://doegen.ie/ga/node/2349>. [8/02/2019].

¹²⁷ Mac Giolla Chomhaill, 2004: 4.

¹²⁸ Ibid. 4.

¹²⁹ Acadamh Ríoga na hÉireann. (2009b). *Ó Domhnaill, Seán*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://doegen.ie/ga/node/2338>. [8/02/2019].

¹³⁰ Mac Giolla Chomhaill, 2004: 4.

(1832-1920),¹³¹ Shéarlaí Mac Anna (1847-1928)¹³² agus Jim Phat James Ó Beirn (1901-1980)¹³³ as Teileann, Shéamas Mac Amhlaoibh (1879-1970)¹³⁴ as Mín an Líneacháin sa Ghaeltacht Láir, agus fá scéalaithe móra fear Rann na Feirste, Micí Sheáin Néill Ó Baoill (1901-1981),¹³⁵ Neidí Frainc Mac Grianna (1899-1982),¹³⁶ John Ghráinne Ó Duibheannaigh (1920-2013),¹³⁷ Donnachadh Chassie Ó Baoighill (d'éag 2015).¹³⁸ Diomaite den obair thalmhaíochta, is cuimhin le **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** go mbíodh “achan teach, chóir a bheith, ag iascaireacht” i Rann na Feirste.¹³⁹

Fite fuaite leis an cheist seo fán chineál saoil oibre a chaith na scéalaithe traidisiúnta, tá ceist na scéalaithe ban, rud a bpillfear air níos faide anonn sa chaibidil seo (2.8, 2.9). Ní bréag a rá gur mhinic a rinneadh neamhiontas de ról na mban sa scéalaíocht, agus, dá bhrí sin, is cóir dúinn an éagothromaíocht sin a cheartú beagán. Bhain constaicí ar leith le saol na mban sa chomhthéacs thraidisiúnta a bhfuiltear ag trácht air, nár bhain le saol na bhfear. Bhain gléas beo na mban leis an bhanachas tí agus le ról na máthara gidh go mbíodh mná agus cailíní ag obair mar sclábhaithe feirme agus bhíodh siad ag gabháil d'obair láimhe eile go minic fosta. Tchítítear, mar shampla, san ábhar atá scríofa ar shaol an tsár-scéalaí iomráitigh Dhuibhnigh, Peig Sayers, go dteachaigh sí ar

¹³¹ Mac Seáin, 1963: 55-56.

¹³² "Ba rí-iascaire é, ach go háirid ag iascaireacht slaite chois chloiche, ní rabh a shárú le fáil." (Mac Seáin, 2016: 35).

¹³³ Feirmeoir agus gréasaí a bhí ann. Féach: Ó hEochaidh agus Ó Beirn, 1949: 205., Ó hEochaidh agus Murphy, 1964: 97, agus, Ó Baoighill, 2007a: 97-98.

¹³⁴ "Bhí cupla feirm talaimh ag an scéalaí, eallach agus sealbhán mór caorach. Chuaigh se go minic chuig na haontaí i dTamhnach an tSalainn agus ar na Gleanntaí, agus bhain sé an-sult as na cuairteanna sin." (Ó Baoighill, 2010: 16).

¹³⁵ "D'éirigh le Micí an fheirmeoireacht agus cúraimí eile a bhí air mar fhear an tí a shníomh le chéile le fonn agus tá sé le feiceáil againn gur úsáid sé imeachtaí a shaoil féin mar fhoinsé do scéalta beaga pearsanta a bhíodh mar chuid dá stór iomlán seanchais." (Poirtéir, 1993: 42).

¹³⁶ Scríobhadh gur feirmeoir a bhí i Neidí Frainc, de réir slí bheatha, ar an fhoirm eolais don bhailitheoir Doegen. Féach: Acadamh Ríoga na hÉireann. (2009c). *Mag Grianna, Éamonn*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://doegen.ie/ga/node/2270>. [8/02/2019].

¹³⁷ "Bhí an fheirmeoireacht ... thig leis an fheirmeoireacht a bheith iontach maslach nuair nach bhfuil na gléasraí cearta agat fána choinne agus ní raibh sin agamsa." Féach: **Agallamh**: Mac Labhraí agus Ó Duibheannaigh, 2008: 53.

¹³⁸ D'oibir sé mar iascaire. Féach: **Agallamh**: Ó Gallachóir, D. Agus Ó Baoighill, D. (2006). *Iascaireacht*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.bealoideasbeo.ie/bealoideas/httpdocs/faispriomh.php?sloinne=%C3%93%20Baoighill&ainm=Donnchadh%20Chassie&idfais=26>. [8/02/2019].

¹³⁹ **Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 36.00-37.00.

fostó, cosúil le cuid mhór girseacha agus buachaillí eile, nuair nach raibh na ceithre bliana déag féin slánaithe aici.¹⁴⁰ B'ann a bhíodh sí ag “sclábhaíocht go moch is déanach ar bheagán bídh is ar phá na hainnise.”¹⁴¹ Bhí súil ag Peig a ghabháil anonn go Meiriceá, cosúil le cuid mhór ban óg dá haicme, ach ní raibh an t-airgead aici le costas an turais a íoc.¹⁴² Phós Peig agus í ocht mbliana déag d'aois a fear céile, fear de bhunadh an Bhlascaoid Mhoir a bhí tríocha bliain d'aois, nach bhfaca sí ach uair amháin roimhe sin.¹⁴³ Chuir seo deireadh lena fostó agus an lá i ndiaidh lá an phósta chuaigh sí a chónaí ar an Bhlascaod Mhór, áit nach raibh “cara ná gaol” aici agus an teach lán le teaghlach a fir chéile roimpi.¹⁴⁴ Rugadh deichniúr clainne do Pheig idir 1893 agus 1911.¹⁴⁵ Bheirtear le fios nach raibh mórán suaimhnis i ndán do Pheig ina saol úr.¹⁴⁶ Dálta Pheig, is féidir glacadh leis go raibh srianta den chineál seo ar mhná eile i sochaí phatarcach an ama sin.

Is maith is cuimhin le **Nóra Frainc Chonaill** an obair a mbíodh sise ag gabháil di fá theach i Rann na Feirste. Comh maith le clann a thógáil bhíodh go leor timireachta le déanamh fosta aici. Ba ghnách léi an bhó a bhlí agus im agus bláthach a dhéanamh agus choinníodh sí cearca fosta.¹⁴⁷ Ach bhíodh tréan oibre le déanamh ag mná ar an chaorán agus sna cuibhrinn fosta. Chaitheadh na mná “na préataí a leagaint síos, na scoilteáin, agus na fir ag teacht i do dhiaidh ag cur créafóg orthu.” Deir Nóra go mbíodh “cuid mhór oibre” ag na mná agus go mbíodh siad “amuigh ansin ag glanadh coirce.” Rud eile de, go mbíodh Nóra féin agus mná eile “i gcónaí ar an phortach, ag tiompódh¹⁴⁸ is ag cróigeadh¹⁴⁹ is ag tógáil mónadh.”¹⁵⁰ Cionn is go mbíodh na fir “ar shiúl” ag gabháil don obair

¹⁴⁰ Ní Laoithe-Uí Bheaglaoich, 1999: 14.

¹⁴¹ Ní Mhainnín agus Ó Murchú, 1998: xii.

¹⁴² Ní Laoithe-Uí Bheaglaoich, 1999: 14.

¹⁴³ Ibid. 15.

¹⁴⁴ Ibid. 15.

¹⁴⁵ Ibid. 17.

¹⁴⁶ "Chrom sí ar na leanaí óga a saolaíodh di a thógaint, ach sciobadh ceathrar díobh go hóg uaithi. Bhí slí bheatha anróch ag a fear céile ar an bhfarraige, agus ba é cabhlae na beatha san ba thrúig bháis i bhfaid na haimsire dó; ach b'fhéidir airgead a dhéanamh d'iasc an fhaid a mhair An Cogadh Mór, rud a d'fhág fáltas, ná raibh ag Peig féin agus í óg, ag an gclann agus a sheol ar a mbealach go Meiriceá iad..." (Ní Mhainnín agus Ó Murchú, 1998: xiii).

¹⁴⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 34.00-38.00.

¹⁴⁸ "Tiontú" i bhfoclóir Uí Dhónaill [https://www.teanglann.ie/ga/fgb/tiont%c3%ba]. Maidir le "tiompódh" amharc ar Ó Baoill, 2009: 117.

¹⁴⁹ "Gróigeadh" i bhfoclóir Uí Dhónaill [https://www.teanglann.ie/ga/fgb/gr%c3%b3igeadh].

¹⁵⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 37.00-38.00.

shéasúrach in Albain b'éigean do mhná níos mó oibre a dhéanamh ar an talamh.¹⁵¹ Tá Dinny Dhómhnaill Ó Domhnaill as Rann na Feirste ag teacht leis an mhéid a deir Nóra Frainc anseo. Deir sé go mbíodh “na fir uilig go léir ar shiúl in Albain”, go n-imíodh siad san Earrach agus go bhfágthaí bunús na hoibre ar an talamh “ag an bhean agus ag an teaghlach le déanamh.” Dar le Dinny go raibh “na mná san am sin comh maith leis na fir ag obair amuigh sna cuibhrinn.”¹⁵²

Bhí an obair shéasúrach ina cuid lárnach den tsaol i nGaeltacht Thír Chonaill, agus, dá réir sin, mar chuid de shaol na scéalaithe sna ceantracha céanna. Chaith go leor de scéalaithe Gael Thír Chonaill sa 20ú haois sealanna ag obair thall in Albain. Chonacthas go mbíodh Johnny Shéamaisín agus Feidhlimidh Phroinnsiais Mac Grianna ag tarraingt ar Albain le hobair a dhéanamh ar na feirmeacha thall. Tchíthear i gcás Mhicí Sheáin Néill Uí Bhaoill, go mbíodh seisean, mar dhuine “anonn agus anall” go hAlbain “go minic... achan uile bhliain fá choinne tamaill.” Ach sa deireadh chaith Micí ceithre bliana as a chéile ag obair i nGaeltacht na hAlban “[a]g dul do dhraentaí” agus “[a]g gearradh díogach.”¹⁵³ Bhí Neidí Frainc Mac Grianna trí shéasúr ag obair in Albain.¹⁵⁴ Chaith John Ghráinne Ó Duibheannaigh cúpla bliain ag spailpínteacht ar fheirmeacha in Albain.¹⁵⁵ Donnachadh Chassie Ó Baoighill mar an gcéanna.¹⁵⁶

Áit eile a mbíodh ógánaigh Ghaeltacht Thír Chonaill ag tarraingt uirthi le hobair shéasúrach a dhéanamh, an Lagán. Ba ghnách le stócaigh agus cailíní na Gaeltachta, go háirid iad siúd as na Rosa, Gaoth Dobhair agus Cloich Cheann Fhaola, a bheith ag tarraingt ar na haontaí fostóidh cosúil le hAonach an *Rabble* i Leitir Ceanainn agus Aonach Mór an tSratha Báin.¹⁵⁷ Tugadh isteach gnás na n-aontaí fostóidh seo le linn phlandáil Uladh sa dóigh is go mbeadh neart oibrionnaí ar fáil ag na húinéirí úra talaimh.¹⁵⁸ Ag na haontaí seo sa 19ú haois agus i dtús an 20ú haois, nuair a shocraíthí

¹⁵¹ Ibid. – 38.00-39.00.

¹⁵² **Agallamh:** Ó Gallachóir agus Ó Domhnaill, 2007.

¹⁵³ **Agallamh:** Ó Conluain, Ó Maolchalann agus Ó Baoill, 1980: 257.

¹⁵⁴ Ó Baoighill, 2009: 411.

¹⁵⁵ **Agallamh:** Mac Labhraí agus Ó Duibheannaigh, 2008: 30-39.

¹⁵⁶ **Agallamh:** Ó Gallachóir, D. Agus Ó Baoighill, D. (2005). *Spaiplíní*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.bealoideasbeo.ie/bealoideas/httpdocs/faispriomh.php?sloinne=%C3%93%20Baoighill&ainm=Donnchadh%20Chassie&idfais=26>. [8/02/2019].

¹⁵⁷ Ó Baoighill, 2009: 411. Is féidir tuilleadh a léamh fán obair shéasúrach a ghníodh lucht oibre Thír Chonaill ar an Lagán in Ní Dhroig, 2016: 38-74.

¹⁵⁸ "There seems to be no doubt that the hiring fairs were introduced to Ulster during the early plantation years to facilitate the new landowners to find a convenient labour supply." (O'Dowd, 1995: 631).

praghas ar a seal oibre chaithfeadh na hógánaigh seo séasúr ag obair ar fheirmeacha ar an taobh thoir de Leitir Ceanainn, i gCondae Dhoire agus i dTír Eoghain – ceantar mór a dtugthar “an Lagán” air.¹⁵⁹ Chaith an scéalaí Neidí Frainc Mac Grianna seal ag obair ar an Lagán agus é ina stócach.¹⁶⁰ Ní raibh John Ghráinne Ó Duibheannaigh ach cúig bliana déag nuair a chuaigh sé amach chun an Lagáin le gabháil a dh'obair. Socraíodh a phraghas ag Aonach an tSratha Báin, “ceannaíodh” é “ar sheacht bpunt dó dhéag agus sé pigne ar feadh sé mhí.”¹⁶¹ Ceannaíodh Donnachadh Chassie Ó Baoighill ag Aonach an tSratha Báin fosta agus chaith sé seal ag obair ar an Lagán.¹⁶² Ní stócaigh amháin a bhíodh ar fostó ar an Lagán, bhíodh neart cailíní ann fosta. Tchíthear, mar shampla, go bhfuair an scéalaí Sorchá Chonaill Mhic Grianna fostó, nuair a bhí sí ina cailín óg, ag aonach an *Rabble* i nDoire.¹⁶³ Bheir Ó Baoighill agus Ní Dhroighneáin le fios gur mhinic a bhain cruatan agus obair mhaslach leis na tréimhsí oibre seo ar an Lagán. Tá fianaise ann fosta gur éigníodh cailíní áiride agus iad ar an Lagán agus go raibh eagla ar chuid de na cailíní sin a theacht abhaile agus iad ag dréim le leanbh.¹⁶⁴

2.4 Láithreacha Poiblí na Scéalaíochta

Roimh choncas na nGall bhí ról gradamach ag scéalaithe sa chóras Ghaelach agus ba faoi choimirce na dtaoiseach a bhíodh siad (2.1). Is féidir glacadh leis mar sin go mbíodh scéalaithe i láthair i gcúirt an rí agus i gcuid tithe agus cúirteanna na dtaoiseach ar fud na hÉireann ar an aimsir seo.¹⁶⁵ D'athraigh sin, ar ndóighe, agus ba le saol na cosmhuintire, don chuid is mó, a bhain ceird an scéalaí Gaeil ón 17ú céad ar aghaidh. Dá réir sin, ba é teach agus áit oibre an duine tuaithe an gnáth-áitreabh a bhíodh ag lucht ealaíne i gcoitinne agus níor thaise do na scéalaithe a chothaigh samhlaíocht agus intleacht na ndaoine i ndúláíocht an gheimhridh. Cha dtiocfadh gabháil i gcionn cainte ar láithreacha traidisiúnta na scéalaíochta gan dearcadh ar an teach airneáil, a bhí, mar a dúirt

¹⁵⁹ "Ar ndóighe, thug muidinne san áit s'againne i gcónaí an Lagán ar áit ar bith ó Leitir Ceanainn go Doire go Tír Eoghain, ansiúd agus anseo – ba é an Lagán é." (**Agallamh**: Mac Labhraí agus Ó Duibheannaigh, 2008: 23).

¹⁶⁰ Ó Baoighill, 2009: 411.

¹⁶¹ **Agallamh**: Ó Baoighill Ó Duibheannaigh, 2007: 336-337.

¹⁶² **Agallamh**: Ó Baoighill, P., agus Ó Baoighill, D. (2009). *Donnachadh Ó Baoighill – (Donnachadh Chassie) Rann na Feirste*. In: Ó Baoighill, P. (2009). *Padai Láidir Mac Culadh agus Gaeltacht Thír Eoghain*. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh: 344-350.

¹⁶³ CBÉ 478: 227-279 (1938). In: O'Dowd, 1995: 633-634.

¹⁶⁴ Ó Baoighill, 2009: 410-412., Ní Dhroighneáin, 2016: 54-62.

¹⁶⁵ Ó Cruaíoch, 2000: 173.

Ó Cruallaoich,¹⁶⁶ ina “*locus classicus*” fá choinne láithriú na scéalaíochta, go háirid le linn mhíonna an gheimhridh agus le linn na tréimhse sin “ó Shamhain go Bealtaine”.¹⁶⁷ Is iomaí focal a d’úsáidtí le cur síos a dhéanamh ar an ócáid shóisialta neamhfhoirmeálta seo ina gcuinníodh daoine isteach i dtithe a chéile leis an am a chur isteach ag gabháil dá gcuid siamsaíochta féin. I measc na dtéarmaí seo uilig tá, *airneán*, *scoraíocht*, *céilí*, *bothántaíocht*, *cuartaíocht* agus *ránaíocht*.¹⁶⁸ I nGaeltacht Thír Chonaill an lae inniu is gnách gurb é *airneál* an leagan a úsáidtear. Sa Ghaeltacht, agus i gcultúr tuaithe na hÉireann i gcoitinne, bhí tithe na ndaoine ina lár-ionaid siamsa ag an phobal mar a mhíníonn an scríbhneoir Seán Mac Meanman as an Chionn Gharbh sa Ghaeltacht Láir,

Tá an baile mór 'na dhíseart ó lá margaidh na seachtmhaine seo go lá margaidh na seachtmhaine seo chugainn; amuigh eadar gort a's cnoc a gheobhas tú cuideachta, caitheamh aimsire, áirneál a's cuartaíocht seacht lá na seachtmhaine.¹⁶⁹

Chuir an Duileargach béim mhór ar thábhacht an tí airneáil i gcaomhnú na scéalaíochta béil agus thug sé cur síos breá ar thitim amach oíche airneáil sa chomhthéacs thraidisiúnta. Is léir go raibh meas as cuimse ag an Duileargach ar institiúid shóisialta an airneáil agus thug sé, go fiú, “*Hibernian Academies*” orthu de thairbhe an ardchaighdeáin litríochta agus léinn a bhí le fáil iontu dar leis.¹⁷⁰ Mar sin féin, gheibhtear pictiúr den oíche airneáil i saothar Uí Dhuilearga atá mar a bheadh ionad fearúil, áit nach mbeadh an oiread sin fáilte roimh mhná, ba chosúil. Le taobh scoláirí eile lá níos faide anonn, tá dearcadh measartha cúng ag an Duileargach ar a dtitfeadh amach le linn oícheanna airneáil, “*In the congenial atmosphere of the house of story-telling, undisturbed by the noise and prattle of children, their sensitive artistry was appreciated by the grown-up audience, mainly men, for whom these tales were intended.*”¹⁷¹ Seo dearcadh ar leith ar an teach airneáil a gcaithfear dul i ngleic leis, go háirid, má tá gnás an airneáil mar fheiminéan cultúrtha comhaimseartha le meas níos faide anonn.

Ní thig an bharúil seo de chuid Uí Dhuilearga ar an teach airneáil, mar institiúid ard-léinn a bhíodh á reáchtáil ag fir ar mhaithe le fir, leis an bharúil atá ag Ó Cruallaoich de.¹⁷² Cuireann Ó Cruallaoich béim ar neamhfhoirmeáltacht agus spontáineacht na hócáide, áit a dtig daoine le chéile ar mhaithe leis an chuideachta agus mar dhóigh le dáimh a chothú lena chéile sa phobal agus le féiniúlacht an

¹⁶⁶ Ibid. 174.

¹⁶⁷ Delargy, 1945: 22.

¹⁶⁸ Ó Cruallaoich, 2000: 174 agus Delargy, 1945: 18.

¹⁶⁹ Mac Meanman, 1955: 53.

¹⁷⁰ Delargy, 1945: 18.

¹⁷¹ Ibid. 19.

¹⁷² Ó Cruallaoich, 2000: 175.

ghrúpa a neartú, é ag maíomh nach ar mhaithe leis an scéalaíocht amháin a bhíodh ócáidí den tseort. Ag trácht dó ar an bhothántaíocht, nó an t-airneál, i gCorca Dhuibhne Chondae Chiarraí, deir Caoimhín Ó Sé gurbh é an sásamh a bhainfí as oícheanna airneáil a d'fhágadh cíocras ar a raibh i láthair teacht ar ais arís fã choinne níos mó airneáil a dhéanamh agus ba chuma “lucht na scéalaíochta, lucht na n-amhrán, lucht an cheoil, lucht an tseanchais, lucht an áitimh” nó “lucht na gcártaí” a bheith i láthair, bhainfeadh siad uilig “an-sásamh” as an oíche.¹⁷³ Deir Ó Cruallaoich gurbh ócáidí fearúla don chuid is mó a bhí sna hoícheanna airneáil ach nár tugadh go leor airde ar ról na mban sa traidisiún.¹⁷⁴ Cuireann Ó Cruallaoich béim fosta ar chuid de na hócáidí sóisialta eile a mbíodh níos mó páirte ag na mná iontu. Go dearfa, dar leis féin go bhfuil dualgas orainn a bhfuil suim againn san ábhar seo, an taobh seo den scéal a fhiosrú sa dóigh is go gceartófar an claonadh i dtreo na bhfear atá ann le fada i léann an bhéaloidis.¹⁷⁵ Níl Daithí de Mórdha ag teacht leis an Duileargach ach oiread nuair deir sé, “Níor cheart a bheith ag samhlú *Hibernian Academies* Uí Dhuilearga i gcónaí; bhíodh scéalta á n-insint do leanaí agus do dhaoine fásta, aige baile agus i measc na gcomharsan, ag ócáidí eagraithe foirmiúla agus ag oícheanta bothántaíochta neamhfhoiremáilte.”¹⁷⁶ Dar le Briody¹⁷⁷ go raibh tithe airneáil san am a chuaigh thart, roimh aimsir an tí airneáil ar chuir Ó hEochaidh síos air agus atá faoi chaibidil ag an Duileargach,¹⁷⁸ go raibh siad níos orgánaí agus go raibh meascán aoiseanna iontu, áiteacha ina mbíodh daoine go minic ag obair leofa, ag déanamh nó ag deisiú acraí agus iad ag éisteacht le cá bith seanchas, scéalaíocht, amhránaíocht nó a mhacasamhail a bhí ag gabháil.¹⁷⁹

Caithfear smaointiú gur de dhlúth agus d'inneach shaol na cosmhuintire sa Ghaeltacht cleachtas na scéalaíochta agus an tseanchais sa 19ú haois agus go luath sa 20ú haois. Níorbh amhlaidh go raibh an cleachtas sin teoranta d'áiteacha ar leith, gidh, go dearfa, go mbíodh a leithéid le cluinsteán in áiteacha agus amanna ar leith níos mó ná a chéile. Mar atá ráite ag Ó Cruallaoich, b'iomaí sin ócáidí neamhfhoirmeálta a bhí ann ina dtiocfadh le duine dul i gcionn scéalaíochta agus seanchais ar mhaithe le siamsaíocht a dhéanamh do dhaoine eile agus an t-am a chur thart. Ina measc siúd bhí baint na bprátaí agus na mónadh, iascaireacht san oíche, buachailleacht eallaigh, aire a thabhairt do

¹⁷³ Ó Sé, 2001: 6.

¹⁷⁴ Ó Cruallaoich, 2000: 176.

¹⁷⁵ Ibid. 176.

¹⁷⁶ de Mórdha, 2013: 145.

¹⁷⁷ Briody, 2013: 17-18.

¹⁷⁸ Delargy, 1945: 18-20.

¹⁷⁹ Bruford agus MacDonald, 1994, 4-5.

pháistí, cleiteáil agus cuilteáil. Diomaite de na hócáidí sin, bhí fosta laetha móra na bliana: lá an phátrúin ag na toibreacha beannaithe nó a leithéid, Lúnasa, baint an fhómhair, tinte cnámh, bainiseacha agus an fhaire féin.¹⁸⁰ Léiríonn taighde Uí Shé go raibh cleachtas na scéalaíochta le fáil i dtithe tábhairne, i dtithe faire agus nuair a bhíodh daoine ag gabháil d'obair taobh amuigh, i gCorca Dhuibhne.¹⁸¹ Luann an Duileargach ócáidí eile fosta ina mbíodh an scéalaíocht coitianta iontu, orthu sin tá, nuair a críochnaíodh Turas na Croise, i ndiaidh Aifreann a dúradh i dtithe na ndaoine, baistí, tráth a mbíodh iascairí ag deisiú a gcuid eangach agus go fiú oibrithe cairéil agus iad ag déanamh a scíste.¹⁸²

I dtaca leis an teach faire de, tá caibideal breá déanta ag Ó Súilleabháin (1980) ar na gnáis, i gcoitinne, a bhaineadh le fairí ar fud na tíre sa 19ú agus sa 20ú céad. Orthu sin bhí an scéalaíocht ar ndóighe. Nó áit ar bith a mbíodh cruinniú daoine, is cosúil go raibh an scéalaíocht le fáil fosta ann. Tagraíonn Ó Súilleabháin don scoláire Gearmánach Hartmann, a thrácht ar an chomhthéacs chomhráiteach a bhaineadh leis an scéalaíocht ag na fairí in Éirinn,

I dtosach na hoíche, ar an tórramh, ba ghnách leis na daoine a bheadh ina suí sa chistin an t-am a chur isteach ag caint ar chúrsaí an lae, ar imeachtaí sa pharóiste, ar aon nuacht mhór le rá, agus ar nithe a bhain le polaitíocht nó a leithéid. Tharraingídis anuas chucu féin eachtraí beaga grinn i dtaobh duine éigin sa cheantar a bhaineadh smuatail gháirí as an méid a bheadh ag éisteacht. Idir dreamanna beaga thall is abhus a bhíodh na heachtraí seo ar siúl.¹⁸³

Is cosúil go raibh tábhacht leis an fhaire mar láthair choitianta scéalaíochta san am a chuaigh thart agus tá fianaise láidir a thacaíonn leis an tuairim sin le fáil i bhfriotal cuid de na scéalaithe féin. Is léir i gcaint Thomáis Laighléis as Mionloch, Condae na Gaillimhe, go mbíodh magadh, spórt agus scéalaíocht go leor ag an fhaire, comh maith le féith na hiomaíochta,

¹⁸⁰ "Examples of mundane occasions would be the occupational events and locations associated with potato and turf harvesting, night-fishing, bothy-hearding or transhumance, child-minding, knitting and quilting parties. Other similar work groups of storytelling would include pattern-days at a holy well or other sacred site (Ó Giolláin 1998). *Lughnasa* or harvest outings, bonfire days or nights, for instance May Eve, Midsummer and life-cycle festivities such as baptism or wedding parties as well as the wake ritual mentioned above (Danaher 1972). On each and all of these occasions in Irish tradition it was customary and normal for storytelling to 'break out', as it were, in a spontaneous expression of creativity and entertainment that was at once 'diversion', celebration and cathartic intensification of life-experience." (Ó Cruaíoch 2000: 174).

¹⁸¹ Ó Sé, 2001: 34-49.

¹⁸² Delargy, 1945: 20.

¹⁸³ Hartmann: 1952: 117, luaite ag Ó Súilleabháin 1980: 14.

Bhí roinnt de na fir sách barrúil agus tráthúil sa gcaint agus iad féin ag breith gearr ar a chéile. Bhíodh sin ag baint gáire go leor amach. Chaithí tamall eile le scéalta agus le ranntaíocht. Fiannaíocht a bhí i gcuid mhaith de na scéalta ach is mór de thogha na scéalta a bhí acu chomh maith.¹⁸⁴

Tchíthear fosta go raibh tábhacht ag baint le láthair na faire mar láthair sheachadta scéalta. Dúirt scéalaí eile as Mionloch, Risteard Ó Dúgáin, go mbíodh sé i láthair i dtithe faire nuair nach raibh na seacht mbliana féin slánaithe aige agus go mbíodh sé “ag sloigeadh isteach na sean-scéalta.”¹⁸⁵ Deirtear linn fá Phadaí Láidir Mac Culadh (1882-1958), duine de na cainteoirí dúchais deireanacha i nGaeltacht Thír Eoghain, nach raibh mórán airde aige ar na cleasa a bhíthí ag imirt ag na fairí, go mb'fhearr leis a bheith ag éisteacht leis na seanscéalta.¹⁸⁶ Fosta, thug Rí Thoraí, Patsaí Dan Mag Ruaidhrí, le fios go mbíthí ag fanacht go dúthrachtach i dteach na faire le daoine ar leith a thiocfadh agus a d'inseodh “scéaltaí grinn.”¹⁸⁷ Is léir mar sin nach beag an tábhacht a bhí ag baint leis an teach faire mar láthair inste scéalta.

2.5 Seachadadh Neamhfhoirmeálta agus Oiliúint Fhoirmeálta

Ag na hócáidí poiblí scéalaíochta seo bhí faill ag scéalaithe agus ábhair scéalaithe a bheith ag éisteacht agus má bhí cluas orthu agus cuimhne measartha mhaith acu, thigeadh leo scéalta a thógáil agus a inse ar ais lá níos faide anonn – mar a léiríonn fianaise ó na hagallaimh leis na scéalaithe comhaimseartha i gCaibidil a Ceathair (4). Bhí atmaisféar ar leith le fáil i dteach an airnéil (2.6), in éagmais soilse, leictreachas, agus gléasraí a chraolfadh na meáin chumarsáide a bheadh ina bhac ar an scéalaíocht nuair a thiocfadh siad isteach i gcorp an 20ú haois. Réitigh an t-atmaisféar seo an bealach fá choinne na samhlaíochta agus na smaointe. I gcuideachta na cuideachta, i ndorchadas na hoíche, le cois na tineadh, b'fhurasta ag an scéalaíocht dul i bhfeidhm ar an té a bhí ag coimhéad ar an scéalaí agus ag éisteacht.

Ach tá fianaise ann go raibh dóigheanna níos foirmeálta ag gabháil fosta leis an scéalaíocht a chur ar aghaidh chuig daoine a bhí á santú. Bheir Briody samplaí maithe de seo dúinn.¹⁸⁸ Cuirtear i gcás an seanchaí as Mionloch, Condae na Gaillimhe, Seán Rua Ó Beaglaoich a fuair cuid mhaith dá chuid seanchais ó Dhónall Mac Códaim nó Dan Coady as Ceathrú an Bhrúnaigh.¹⁸⁹ Ba é Mac

¹⁸⁴ de Bhalldraithe, 1981: 133.

¹⁸⁵ Ó Broin, 1957: xxxv.

¹⁸⁶ Ó Baoighill, 2009: 24.

¹⁸⁷ Hughes, 2018: 130-132.

¹⁸⁸ Briody, 2015: 71-75.

¹⁸⁹ Ibid. 71-72.

Códaim an fhoinsé seanchais agus scéalaíochta ag Martin Bermingham fosta, seanchaí mór eile de chuid na háite. Deirtear, chan amháin go bhfuair idir Sheán Rua agus Martin Bermingham a gcuid seanchais ó Mhac Códaim ach gurbh ón fhear chéanna a d'fhoghlaim Bermingham a stíl inste fosta. Ba ghnách le Mac Códaim ceachtanna de sheort a thabhairt do Bermingham. Cheartódh sé urlabhra, tuin chainte agus geáitsí s'aige fhad agus a bhí na ceachtanna seo ar siúl. “Scola scéalaíochta”, “sean-scola” agus “sean-dámha” a thug Ó Broin ar na cruinnithe daoine seo agus é ag trácht ar shealbhú na scéalaíochta i Mionloch i gCondae na Gaillimhe.¹⁹⁰ In Inis Oírr, Condae na Gaillimhe, d'iarradh sean-scéalaí ar fhear óg a theacht chun tosaigh le cleachtadh a thabhairt dó ar an scéalaíocht má shíl an sean-scéalaí go raibh ábhar scéalaí mhaith san fhear óg.¹⁹¹ Baineann na cleachtais seo macalla as gnáis eile a bhain le léamh na lámhscríbhinn a dtearnadh cur síos orthu cheana féin (2.1.1) Ba ghnách le seanchaithe i gCondae Dhoire ag tús an naoú céad déag cruinniú isteach i dtithe a chéile sa gheimhreadh agus laoithe fiannaíochta, nó scéalta fiannaíochta i gcruth véarsaíochta, a chanstan. Ghníodh siad laoithe an duine eile a cheartú agus iad ag gabháil dó seo agus deirtear linn, dá dtéadh duine fríd an laoi, nó dá mbeadh rann ar bith ciotach aige, go mbíodh caibideal ann fán dóigh arbh fhearr leis an véarsa sin a rá agus dá mbíodh feidhm air, ghlacthaí vóta agus ba leis an tromlach an cinneadh sa deireadh.¹⁹²

Gheibhthear léargas suimiúil ar an nósmaireacht a bhain le tógáil scéil ar an dóigh “fhoirmeálta” seo in agallamh a rinne an bailitheoir béaloidis, an scéalaí agus an t-amhránaí as Rann na Feirste, Aodh Ó Duibheannaigh, agus é ag trácht ar an scéalaíocht i gceantar na Rosann sa 20ú haois, nuair a deir sé gurb é an rud go n-iarradh duine cead ón scéalaí a leithéid seo de scéal a thógáil. Deir sé fosta gurbh fhéidir scéalaíocht den chineál seo, rud nach ionann agus seanchas sa chás seo, a fhoghlaim focal ar fhocal nuair a gheibhthear cead ón scéalaí a bhfuil an scéal aige.¹⁹³ Tá leideadh le

¹⁹⁰ Ó Broin, 1957, xxii.

¹⁹¹ "An old narrator often called out a young one to give him practice, that is if he felt that a young man had the makings of a future *seanchai*. When a young storyteller performed, he had to be certain of himself, for if he blundered (paused too often for too long or left out portions of the narrative) he was ridiculed by the islanders and not called upon in the future. A popular storyteller could ruin the reputation of a young man by criticizing him after he told a story poorly." (Messenger, 1964: 203).

¹⁹² O'Flanagan, 1808: 318. In: Zimmermann, 2001: 97.

¹⁹³ "Scéalaíocht is a formed narrative that you can learn/ word for word. / A formed narrative / that you can learn word for word from / Say you have a story and I say / I'll come into you ag airneál tonight and I'll say / An cead (permssion) [?] to learn a story from yourself / Well, that is the formed way of telling a narrative / about let it be about / Finn Mac Cool or / Cuchullin or / Gruaig Mhac Stic or / Cnochur na Gras... [...]" (**Agallamh**: Lambert agus Ó Duibheannaigh (1980b). In: Lambert, (1985: 248)).

fáil i gcuid scríbhneoireachta Shéamuis Uí Ghrianna, as Rann na Feirste, den choimeádachas agus den fhoirmeáltacht a bhain le próisis áiride seachadta,

Ní abóradh sé an laoi duit acht trí h-uaire, foghlaim í, sin nó fág í. [...] Sin gnás a bhí ag mórán de lucht a' tseanchais. Déarfadh siad laoi nó amhrán, nó d'innseóchadh siad scéal duit trí h-uaire i ndiaidh a chéile. Agus mur' raibh sé leat annsin, tar gan é. Bhí siad mar mheasfadh siad nár chóir oighridheacht den chineál sin a fhágáil ag aon duine acht ag an té a raibh cuimhne mhaith aige... Sin mar ba bheichte thiofadh an seanchas agus a' ceol anuas ó ghlún go glún. An té nach bhfuil cuimhne aige millfe sé...¹⁹⁴

Is léir an duifear idir an próiseas foghlamtha seo agus an fhoghlaím neamhfhoirmeálta a tharlaíodh i gcomhthéacsanna eile cosúil le teach an airneáil, nó, go dearfa, i gcomhthéacs an teaghlaigh (2.8).

2.5.1 Bíonn Siúlach Scéalach: Aontaí agus an Lucht Siúil

Bhí an taisteal agus an ghluaiseacht idir ceantracha duifriúla lárnach i seachadadh na scéalaíochta. Bhíodh scéalta nó seanchas ag daoine leo as áiteacha eile a raibh gnoithe acu iontu. Ba mhaith le duine scéal a thabhairt ar ais leis ó chuairt ar cheantar eile agus bhíodh stór scéalta agus seanchais aon cheantair ar bith á shaihbhiú ag an teacht agus imeacht seo, mar a bheir an cuntas seo leis an scéalaí Chorcaíoch Seán Ó Conaill le fios,

Nuair a thagadh na huiheanta fada fadó, bhíodh muintir a' bhaile seo agus bail' eile i dteannt' a chéile, ga'h aon uíhe timpal na tine, agus ga'h ao' bhall ar fuaid a' tí go bhfaghaidís slí. Is mó cleas a thairrigidís ortha chun na huihe a chuir i ngiorracht. Duine go mbíodh sgéal aige, agus duine go mbíodh eachtraihe aige, do bhídís á n-ínsinnt. Théightí an uair sin ón áit seo síos amach a' tuilleamh go Cúntae Luimíni, agus go Cúntae Thiobarad Ára, agus go Cúntae Chorcaí leis, agus is mó eachtra a bhíodh aca ansan nuair a thagaidís abhaile, na'h éinne agus a eachtra féin aige, i slí is ná mothófá an uíhe ag imeacht.¹⁹⁵

Ba ghnách le hathair Mhicí Shéain Néill Uí Bhaoill, Seán Ó Baoill, a bheith ag triall ar aontaí agus mhargaí, ag díol agus ag ceannach eallaigh agus bhíodh faill aige go minic scéalta úra a thabhairt leis ag na hócáidí sin,

Thug aontaí agus margai eile deis do lucht scéalaíochta as ceantair éagsúla teacht le chéile agus cuideachta a dhéanamh go tráthrialta. Is cinnte gur chuir seo leis an stór scéalta a bhí ag na mangairí a bhíodh ag dul ó aonach go haonach, mar a bhíodh Seán Néill Ó Baoill, agus ar an dóigh sin gur mhéadaigh sé líon an tseanchais sna bailte beaga a raibh an scéalaíocht go láidir iontu.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Ó Grianna, 1955: 159.

¹⁹⁵ Ó Duilearga, 1964: xxviii.

¹⁹⁶ Poirtéir, 1993: 24.

Is dóiche, go n-éascódh seanchas agus scéalaíocht agus deachuideachta cuid den ghnó agus trádáil a bhí ag gabháil ag na haontaí seo agus ní nach ionadh go dtiocfadh duine abhaile ón aonach agus scéal úr nó giota seanchais leis. Mar a dúirt Ó hEochaidh, fá athair Mhicí Sheáin Néill Uí Bhaoill:

Ach, de réir cosúlachta, ba ghnách leis an athair a dul thart ag ceannach gamhna agus eallaigh agus mar sin. Cineál de mhangaire den tsórt sin a bhí ann agus dáiríre, san am sin, ar ndóigh, iadsan uilig a bhí ag dul thart mar sin, bhí siad fiú thiar againn féin, bhíodh mórán seanchais leofa, an dtuigeann tú, agus cuid acu a bhí ina scéalaithe maith... [...] ...ach mar a bhí mé ag inse duit faoi athair Mhicí, bhí sé ag siúl na tíre, de réir scéal Mhicí é féin, an dtuigeann tú, agus bhí sé ina sheanchaí maith. Bhíodh giota úr seanchais leis achan uair dá dtigeadh sé i ndiaidh a bheith ar shiúl, bh'fhéidir [sic] thuas fá Ghleann Fhinne nó amuigh ar an Tearmann nó áit ínteacht, an dtuigeann tú, agus is dóiche go bhfuair Mici cuid den tseanchas ón fhear sin fosta, óna athair fosta.¹⁹⁷

Is léir mar sin, ón dá shampla seo ó dhá cheann na hÉireann, gur chuidigh ócáidí móra dálda an aonaigh le seachadadh an tseanchais agus na scéalaíochta ó cheantar go ceantar. Mar a míníodh cheana féin (2.4), bhí an scéalaíocht féin ina dlúthchuid de shaol na cosmhuintire sa Ghaeltacht roimh na claochluithe a thiocfadh lá níos faide anonn agus mar sin ba ghnách scéalaíocht agus seanchas a bheith ag gabháil nuair a thigeadh daoine le chéile in áit ar bith. Is dóiche go raibh feidhm bhreise ag baint leis an tseort seo ealaíne i gcomhthéacs an aonaigh, is é sin go gcuideodh an dea-chaint agus an tsiamsaíocht leis an phlásaíocht a bheadh de dhíobháil le deasú isteach leis an té a raibh díol nó ceannach le déanamh leis.

Tá béim curtha ag scríbhneoirí agus scoláirí éagsúla ar ról an lucht siúil i seachadadh na scéalta traidisiúnta.¹⁹⁸ Is cinnte go raibh ról thar a bheith tábhachtach ag lucht siúlta na mbealach mór i seachadadh scéalta ó áit go háit. I measc na ndaoine go léir a bhíodh ar na bealaí móra san am a chuaigh thart bhí bacaigh, spailpíní, "an sgoiláire bocht", lucht seolta bó, lucht cairte, mangairí, filí agus lucht cumtha bailéad, píobairí, cláirseoirí, fídléirí, máistrí rince, saighdiúirí, smuigléirí agus lucht ceirde de gach cineál.¹⁹⁹ Mar ba dual don Duileargach, bheir sé cur síos dúinn ar an lucht siúil seo i dtéarmaí a thig le seanlitríocht na Gaeilge. Deirtear linn go bhfuil an dream seo ag siúl na mbóithre in Éirinn leis an céadta bliain agus go bhfuil trácht le fáil orthu sna lámhscríbhinní faoin ainm "aes imtheachta nó taistil sliged" agus gurbh ionann a bhfeidhm agus a ngléas beo i measc na cosmhuintire agus an "tromdhámh" a rinne siamsaíocht do na huaisle Gaelacha.²⁰⁰ Is cinnte, mar a deir Brennan Harvey, go raibh tincléirí nó an lucht siúil orthu seo a bhí ag síorthaisteal fríd Éirinn

¹⁹⁷ **Agallamh:** Poirteir agus Ó hEochaidh, 1989: 244-245.

¹⁹⁸ Delargy, 1945, Brennan Harvey, 1992, Corduff, 1949, Ó Baoighill, 2011, srl. Féach fosta Ó Cíosáin, 2012 fá choinne níos mó eolais ar an lucht siúil i gcultúr na Gaeilge sa naoú céad déag.

¹⁹⁹ Delargy, 1945: 24-29.

²⁰⁰ Ibid. 26.

agus a thug leo scéalta, amhráin, filíocht agus béaloideas de gach cineál ó áit go háit agus ó theach go teach. Ba dream iad a chleacht ceirdeanna riachtanacha san am sin, dálta gaibhneoireacht stáin agus a leithéid a raibh feidhm ag daoine orthu.²⁰¹ I measc mhuintir seo na mbealach mór bhí duine ar a dtugthaí "an sgoiláire bocht", aos léinn a bhíodh ag síorshiúl na slí, lena n-áirítear filí agus aos dána, a shiúil an tír agus a chuir oideachas agus oiliúint ar chlanna Gael sna scoltacha scairte sular bunaíodh na Scoltacha Náisiúnta sa bhliain 1831.²⁰² Dar leis an Duileargach go dtugadh na scoláirí bochta seo leo scéalta a bhain le traidisiún na lámhscríbhinn isteach sna ceantair a raibh siad ag teagasc iontu agus gur scaip cuid de na scéalta liteartha ar an dóigh sin.

Insíonn an Duileargach dúinn go raibh fáilte i dtólamh roimh an fhear siúil seo agus go gcuirthí sráideog de chochán nó feagacha amach fána choinne ar theacht chun tí dó. Deirtear linn, dá mbíodh aithne leitheadach ar an fhear siúil mar scéalaí go mbíodh an teach lán go doras le daoine a tháinig ar cuairt le héisteacht leis an scéalaí bhreá.²⁰³ Mar a dúirt an scéalaí feidhmiúil as Uíbh Ráthach, Seán Ó Conaill:

Thagadh na bacaig chúinn ó Chúntae Chorcaí agus ós ga'h aon chúntae i gCúige Mumhan, agus bhíodh cuid aca go mbíodh lán a' bhaile bháin do sgéalth' aca, agus ba bhreá linn a bheith ag éisteacht leo. Daoine aeuracha ab eadh cuid aca ná raibh aon ní a' déanamh aon teinnis dóibh ach go bhfaghaidís aon ní a chur sa mhála, agus ba chuma lé cuid aca cá ngeófa-sa leis as san amach. Bhíodh a thuill' aca go sívialtha agus 'n-a gcuileachta mhath astuíhe. D'fhaghadh ga'h éinne bheith istig, agus caithtí gabhál féir nú tuí ar a' dtalamh chúha chún leapa. D'fhanaidís ann go maidean i n-a gcolla go sámh. D'althóidís leat go math ar maidin, agus deiridís paidir mhath leat ar a n-imeacht amáireach. Bóithre fada na Mumhan rómpa : cuid aca go math chun iad a chuir díobh, agus a thuill' aca go mall mí-thapaig. N'fheacamuir éinn' aca ó tháinig a' pinsin, agus tá deire leo.²⁰⁴

Caithfidh sé mar sin go dtáinig laghdú ar líon an lucht siúil a bhíodh fá cheantar Uí Chonaill ar scór ar bith ach mar a tchífeadh níos faide anonn ba mhinic an lucht siúil ag tarraingt ar thithe i gceantracha eile agus neart scéalta acu.

²⁰¹ Harvey, 1992: 9.

²⁰² Delargy, 1945: 27.

²⁰³ "They were always sure of a shake-down on a bed of straw or rushes in the chimney-corner, or in the barn or hay-loft, and a share in the frugal evening meal of the poor people who were their hosts. In return for a night's lodging, the 'travelling man' would entertain the family and the neighbours with the latest news of fair and market, and the gossip of the country-side and, when these subjects were disposed of, with ballads and songs and stories which he had learnt himself in his home district or had acquired on his travels. If the 'traveller' was known as a story-teller, the house which he had selected for his night's lodging was soon packed to the door with the people of the neighbourhood, some of whom came at times from a considerable distance." (Ibid. 24-25).

²⁰⁴ Ó Duilearga, 1964: xxix.

Is léir ón phíosá cainte seo a leanas le hÓ Conaill go raibh ról tábhachtach ag an lucht siúil i gcleachtadh na scéalaíochta agus i seachadadh scéalta,

Bhínn-se i gcónaí a' faire ar ga'h éinne go mbeadh an sgéal aige; agus nuair a thagadh lucht siúil, nuair a stadadh duin' aca ar a' mbaile, do théighimis a' triall ortha isa' tig go mbídís, ag éisteacht leo a' rá sgéaltha agus ag iarraig iad a phrioca bhuatha. Ní raibh aon sgéal a chloisinn ná beadh agam 'on iarracht san.²⁰⁵

Is léir mar sin go raibh dúil sa scéal úr a thiocfadh isteach leis an chuairteoir a bhí siúlach. Deis mhaith a bhí ann ag an té ar mhaith leis scéalta úra a thabhairt leis éisteacht leis an taistealaí seo. Ach comh maith le scéalta a shealbhú ón lucht siúil, bhí deis scéalaíochta ag an óstach ina gcuart siúd mar a deir an scéalaí cáiliúil Duibhneach Peig Sayers: "Ba mhór an t-éadromú ar mo chroí a bheith ag caint leo agus ag stealladh Gaeilge. Ba lúcháir lem chroí iad a bheith ag teacht agus ag imeacht uaim gach tráthnóna. Bhíos im shórt múinteora acu."²⁰⁶ Go dearfa, bhí an lucht siúil lárnach i bpróiseas seachadta na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta in Éirinn.

Ar ndóighe, ní i gcúige Mumhan amháin a bhí an lucht siúil ag gabháil thart ag inse agus ag éisteacht le scéalta. Mar a dúirt an seanchaí Niall Ó Dubhthaigh sa chuntas a thug sé ar an ról a bhí ag an lucht siúil i ngnásanna airneáil, scéalaíochta agus seanchais i gCloich Cheann Fhaola, Tír Chonaill:

Bhí scórthaí dó locht siubhail ag 'ul thart ins an am sin a bhí maith ag innse scéalta, agus chá raibh dream ar bith eile ins a' tír a ba mhó a scabadh scéalta nó an uair sin. Bhí siad a siubhal na tíre uilig, agus chá rabh am ar bith a dtigead siad thart nach rabh scéal ínteacht úr leóbhtha. Chaithead siad seachtmhain thall agus i bhos i dtoighthe na comharsan ag obair annseo, agus níl oidhche ar bith nach mbéadh an teach lán ó chúl go doras ins an áit a mbéad siad.²⁰⁷

Labhair Ó Dubhthaigh fá chuid de na scéalaithe agus seanchaithe breátha de chuid an luchta siúil a bhíodh ag imeacht leo fríd an cheantar, ina measc, Padaí na gCaorach as Inis Eoghain, Cathal Ó Dochartaigh as Inis Eoghain, Séimidh Ó Searcaigh, Domhnall Ó Robhartaigh as paróiste Ghaoth Dobhair, agus, bean a tógadh ar an Bhealtaine, Gort a' Choirce, Máire "na Leathchoise" Ní Ghallachubhair.²⁰⁸ Chuir daoine suim mhór sna scéalta seo a thigeadh isteach as ceantair eile, scéalta úra nár chualathas roimhe.

²⁰⁵ Ibid. xxviii.

²⁰⁶ Ní Mhainín agus Ó Murchú, 1998: 170.

²⁰⁷ Ó hEochaidh agus Ó Dubhthaigh, 1942: 188-189.

²⁰⁸ Ibid. 175-187.

Is cinnte, i dtaca le Rann na Feirste de ar scor ar bith, go raibh tionchar ag an lucht siúil ar sheachadadh na scéalaíochta sa cheantar. Seo an méid a deir Ó Baoighill fán ábhar:

Tá dream eile daoine agus is dóiche go dtug siad a bheagán nó mhórán seanchais go Gaeltacht Thír Chonaill. Nach minic a chuala mé i dtigh an airneáil, tigh Johnny Shéimisín, mar shampla, iad ag caint ar Mhícheál Chorradaín a bhíodh i Rann na Feirste go minic, ar Mháire Chonnachta a bhíodh in iomarbhá filíochta le Séamas Ó Domhnaill, ar Sheán Ó Máill, Babhdán, Bratóg Ghorm agus go leor eile. Cuireadh fearadh na fáilte rompu agus tugadh lóistín go maidin daofa. Níl mé cinnte ar chuir siad go mór le stóras seanchais Rann na Feirste ach d'fhág siad amhráin agus corrsceál ina ndiaidh.²⁰⁹

Bhí an lucht siúil fríd Thír Chonaill uilig agus tionchar acu ar an tseanchas agus an scéalaíocht dá réir. Leanann Ó Baoighill leis ag cur síos ar chuid de na carachtair mhóra a bhí ann lá den tsaol, "I dtaca le lucht siúil is beag Gaeltacht a raibh mé ann nár chuala mé trácht orthu, i bhFánaid go háithrithe. Bhí carachtair mar Mháire na Scuab, Máire an Bhata, Tom na Spág agus Padaí na gCat. Bhí siad i mórán áiteacha."²¹⁰ Dearbhaíonn Ó hEochaidh an tuairim go raibh an lucht siúil lárnach i bpróiseas an tseachadta na scéalaíochta i dTír Chonaill.²¹¹ Ach i dtaca le scéalaíocht an luchta siúil i gCorca Dhuibhne Chondae Chiarraí de, tchítheas do Ó Sé go dtáinig athrú teanga ar an lucht siúil sa taobh sin tíre i ndiaidh chasadh an 20ú céid agus gur i mBéarla ba mhó a bhí a gcuid scéalta ina dhiaidh sin.²¹²

Comh maith leis an lucht siúil, cuireann Ó hEochaidh béim ar an tsiar agus aniar a bhí faoi na hiascairí idir deisceart Thír Chonaill agus tuaisceart Chonnacht, dream eile daoine a chuir go mór le seachadadh na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta seo,

...ar ndóigh, ar fud na tíre uilig chuidigh lucht an tsiúil seo go mór le seanchas a choinneáil beo agus an seanchas a athrú ó cheantar go ceantar. Déarfainnse thiar ag taobh s'againne, go háirid, an dóigh a raibh na hiascairí ag dul anonn go tuaisceart Mhaigh Eo agus Shligigh, ar an dá bhealach, gur chuidigh sin leis an tseanchas...²¹³

Tá Briody den bharúil go raibh gléas beo na n-iascairí i dTeileann ina chuid thábhachtach de chleachtadh agus seachadadh na scéalaíochta nó bhíodh na fir amuigh ar an fharraige bunús an lae agus go gcuireadh siad an t-am ar an fharraige isteach le scéalaíocht agus go minic ní thigeadh siad abhaile go dtí i dtrátha an mheán oíche, rud a chiallóidh nach mbíodh faill acu a bheith ag mórán oícheanna airneáil.²¹⁴ Mar atá léirithe cheana féin (2.4), ba mhó ná an teach airneáil féin líon na

²⁰⁹ Ó Baoighill, 2011: 32.

²¹⁰ Ibid. 33.

²¹¹ **Agallamh:** Poirtéir agus Ó hEochaidh, 1989: 244-245.

²¹² Ó Sé, 2001: 103.

²¹³ **Agallamh:** Poirtéir agus Ó hEochaidh, 1989: 244-245.

²¹⁴ Briody, 2013: 10-11.

láithreacha ina mbíodh an scéalaíocht á cleachtadh, agus dá réir sin an seachadadh ag tarlú. Is léir mar sin go raibh tionchar nach beag ag lucht siúil agus daoine eile a bhíodh ag taisteal, ar sheachadadh na scéalaíochta ar fud na hÉireann, idir thincléirí, mhangairí, iascairí, scoláirí bochta agus eile.

2.6 Taibhléiriú na Scéalaíochta i dTeach an Airneáil

Is mithid dúinn anois súil níos géire a chathamh ar an ócáid scéalaíochta is mó cáil, ócáid an airneáil, "*locus classicus*"²¹⁵ na scéalaíochta, agus ar a dálaí fisiciúla, rud a chaithfear a thabhairt san áireamh i gcónaí agus taibhléiriú ar bith á mheas. Comh maith leis an chumarsáid a ghníthear fríd mheán na teanga (agus, go dearfa, na geáitsíochta) is féidir cumarsáid a dhéanamh ar leibhéal eile fosta, is é sin fríd an timpeallacht ina dtarlaíonn an gníomh scéalaíochta. Seo iad na dálaí ábhartha a dtráchtann Langellier agus Peterson orthu.²¹⁶ Tá tábhacht le tuigse a fhorbairt ar na dálaí seo a bhí mar chuid de thaibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta. Dar le Gadamer, agus é ag trácht ar an drámaíocht, nach féidir an dráma a scoitheadh ón tsuíomh ina dtarlaíonn sé. Mar an gcéanna, a deir sé, cha dtig saothar ealaíne a scoitheadh ó na dálaí as ar fáisceadh é.²¹⁷ Cuireann Ó Laoire leis seo nuair a deir sé go bhfuil níos mó i gceist sa tsuíomh seo ná "an áit agus a thimpeallacht, nó sraith cúinsí" ach gur "cruinne" ar leith atá i gceist lena chuid rialacha agus sainbhríonna féin. Tarraingíonn Ó Laoire ar fhriotal Ricoeur a labhair ar "*the projection of a world which is more than a situation*."²¹⁸ Luann Ó Laoire anseo an tábhacht atá leis an éagsúlacht ealaíon a bhíonn le fáil san ócáid thraidisiúnta siamsaíochta, an ceol uirlise, an damhsa, na hamhráin agus deir go raibh "cothromaíocht ann i gcónaí idir greann agus gruaim."²¹⁹ Sa chomhthéacs thraidisiúnta, ba as a meascán ealaíon féin a thigeadh an scéalaíocht chun tosaigh i gcónaí. Agus ba le suíomh ar leith a bhain na healaíona sin, .i. teach an airneáil, láthair bhreacphoiblí an tí ina mbíodh daoine ar cuairt san oíche.

Is féidir, anseo, tarraingt ar choincheap na meiteachumarsáide. Tráchtadh roimhe seo ar an choincheap seo a shainmhínigh Bateson an chéad lá ariamh.²²⁰ Is é an sainmhíniú atá ag Schechner

²¹⁵ Ó Cruallaoich, 2000: 174.

²¹⁶ Langellier agus Peterson, 2004: 14.

²¹⁷ Gadamer, 1989: 116.

²¹⁸ Ricoeur, 1981: 220. In: Ó Laoire, 2002: 191.

²¹⁹ Ó Laoire, 2002: 191.

²²⁰ Bateson 1968: 209.

ar mheiteachumarsáid, comhartha a insíonn don lucht éisteachta caidé an dóigh a mbaineann siad ciall as an chumarsáid atá ar bun.²²¹ Úsáideann Schechner an téarma meititheachtaireacht ("*metamessage*") agus is é an sainmhíniú a bheir sé air, teachtaireacht a dhéanann tagairt di féin. Mar shampla, is í an mheititheachtaireacht a bheadh ag an urnaí, "tá mé anois ag urnaí."²²² I gcás na scéalaíochta de, sainmhíníonn na dálaí ábhartha spás fisiciúil na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta. Seo é stáitse na scéalaíochta, gidh nach ardán ar bith a bhí ann dáiríribh, ach díríonn sé aird a bhfuil i láthair ar an scéalaí agus fógraíonn go bhfuil scéalaíocht anois ar bun. Mar shampla de seo go mbíodh áit na honóra leagtha amach roimh ré don scéalaí go minic, "...*an honoured place in the house...*" mar a deir Ó Súilleabháin,²²³ a bhíodh "le hais na tine de ghnáth."²²⁴ Mar sin, is í meititheachtaireacht na hócáide airneáil sa chomhthéacs thraidisiúnta go bhfuil fáilte roimh sheanchas agus scéalaíocht mar chuid den réimse ealaíon agus comhrá a bheadh le fáil ar an láthair sin.

Mhair an teach tuaithe féin mar láthair thábhachtach don scéalaíocht go maith isteach sa 20ú haois. I lár an naoú céad déag ba i gcróite tí aon-tseomra a bhí cuid mhór de bhochta na tuaithe ina gcónaí.²²⁵ Faoi thús an 20ú haois, agus isteach go maith ann, bhí na tithe go fóill beag, ach ba mhinic a bhíodh seomraí eile á dtógáil mar shíneadh lena raibh ann roimhe. Mar a mhíníonn Evans, dronuilleog bheag a bhíonn i mbonnchló na dtithe seo. Trí sheomra a bhíonn sa ghnáth-theach acu seo agus cisteanach i gcónaí i lár an tí.²²⁶ Mar sin féin, insíonn Ó Duilearga dúinn gur i dteach dhá sheomra a bhí an scéalaí Ciarraíoch Seán Ó Conaill ina chónaí.²²⁷ Dar leis an tseanchaí agus an scéalaí John Ghráinne Ó Duibheannaigh,²²⁸ nach raibh i mbunús na dtithe i Rann na Feirste nuair a

²²¹ Schechner, 2013: 103.

²²² Ibid. 65.

²²³ Ó Súilleabháin, 1973: 10.

²²⁴ Ó Sé, 2001: 20.

²²⁵ "The Census of 1841 estimated that nearly half the families of the rural population of Ireland, then some 85 per cent of the total, were living in the lowest state, in one-roomed mud cabins. In Co. Kerry the percentage was as high as 67 per cent, and in Bear barony in Co. Cork it reached 81 per cent. Although mud houses are now in a minority, many substantial examples remain as innumerable decayed specimens." (Evans, 1976: 46).

²²⁶ Ibid. 44.

²²⁷ "It was a two-roomed cottage, one room a kitchen where all the indoor work was done, the other a bed-room. Over the bed-room was a loft which contained also a bed, fishing-gear, a spinning wheel and the various lumber of an old farmhouse." (Ó Duilearga, 1942: 39-40).

²²⁸ "Bhí leabaidh ag taobh na teineadh... [...] ...teach ar bith a raibh dhá sheomra ann, oh bhí airgead ar chúl mhuintir an tí sin... ach ní raibh dhá sheomra... ní raibh seomra ar bith i dtús ama ach an chisteanach uilig go

bhí sé ina pháiste ach seomra amháin: an chisteanach, agus go mbíodh áit luí ag bunadh an tí sa chisteanach féin in aice leis an tiní.²²⁹ Tchíthear, mar shampla, gur teaghlach mór a bhí ina gcónaí sa teach inar fhás **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** aníos, agus gan mórán fairsingeachta ann,

I 1932 a rugadh mise agus bhí muid, ochtar againn sa chlann, thíos sa tseanteach. Ní raibh ann ach seomra amháin agus leabaidh sa chistineach, an áit a mbeadh mo máthair mhór ina luí ach chaithfí beirt nó triúir de na páistí siar ar a cúl. Bhuel – seomra mór a bhí ann, bhí siad ábalta trí leabaidh a bheith sa tseomra...²³⁰

Mar a deir Evans, ba é croílár an tí thuaithe in Éirinn an chisteanach, áit a mbíodh tiní mhónadh ag dóigheadh i rith an ama agus ar feadh na bliana.²³¹ I seantithe in Éirinn ó bhí an chlochaois ann go dtí cúpla céad bliain ó shin ba i lár an tseomra a bhíodh an teallach agus chrochtaí an coire anuas ó chreataí an tí nó le gléas taca inteacht.²³² Le himeacht ama hathraíodh ionad na tineadh agus cuireadh í in éadan bhinn an tí, nó in éadan bhalla láir an tí. Ba é an rud is mó a spreag an t-athrú seo an simléir a tugadh isteach de réir a chéile ón 6ú haois déag i leith.²³³ Ar an teallach a ghníthí réidh bia ar ndóighe agus ar an ábhar sin bhí feidhm thar a bheith phraiticiúil ag baint léi. Ach lena chois sin, ba shiombail an teallach de bhuaine an teaghlaigh, dá bhféile agus dá bhfiúntas don chuairoteoir. Mar sin ní ligthí don tiní gabháil as.²³⁴ Ghníthí an tiní a choigilt achan oíche. Ba mhinice ná a athrach bean an tí i mbun na timireachta seo fán teallach. Chreidtí fosta, go mbeadh na daoine beaga nó an lucht sí míshásta mura raibh tiní thíos rompu san oíche, rud a chuir leis an nós an tiní a choigilt.²³⁵ Mar a dúradh thuas, ba í an áit suí le cois na tineadh áit na honóra a thugthaí don chuairoteoir agus, ar ndóighe, ba thart fán tiní a d'instí seanscéalta. Is iomaí pisreog agus creideamh a bhain leis an teallach agus maíonn Evans go raibh an tiní ar an teallach mar a bheadh nasc siombalach leis an am a chuaigh romhainn, áit a bpilleadh spioraid ár sinsear.²³⁶

Bhí an craos tineadh a bhíodh thíos i ndúláíocht an gheimhridh sa teach bheag tuaithe iontach tábhachtach mar chuid de thaibhléiriú na scéalaíochta. Ba í an tiní agus an fhairsinge fá dtaobh di

léir. Ach sin thoisigh na seomraí a ghabháil insna tithí." (**Agallamh**: Ó Gallachóir agus Ó Duibheannaigh, 2008).

²²⁹ "Tine" i bhfoclóir Uí Dhónaill [<https://www.teanglann.ie/ga/fgb/tine>]. Eolas ar an leagan canúnach "tiní" in Ó Baoill, 2009: 70.

²³⁰ **Agallamh**: Mac Ruairí agus Uí Raghallaigh (2016).

²³¹ Evans, 1976: 59.

²³² Ibid. 62.

²³³ Ibid. 62-63.

²³⁴ Ibid. 59.

²³⁵ Ibid. 69.

²³⁶ Ibid. 69.

stáitse na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta. Mar a dúirt **Micí Whiting Mac Aoidh** as Inis Bó Finne liom, "Bhí traidisiún iontach a chois na tiniv.²³⁷ Bhí sin chóir a bheith ina scoil ag na páistí, a chois na tiniv."²³⁸ Míníonn an seanchaí Niall Ó Dubhthaigh as Gort a' Choirce ról lárnach na tineadh i dteach an airneáil,

Bhail bhí an grás céadna ag na seanchaidhthe uilig ann m'óige-sa. Shuidhfeadh siad astoigh ina gclúdaigh fhéin. Chruinneochadh aosta agus óg isteach annsin go dtí go mbeadh an teach lán. Shuidhfeadh siad thart ar chladach na teineadh annsin, cuid ar stóltaí agus cuid thart ar an urlár, agus ar achan ndóigh mar sin. Bhéadh teinidh bhréagh mhónach [sic] thíos, agus slis bhréagh ghiumhais inntí agus sin a mbíodh dá sholus acú. Ní rabh lampannaí ag 'ul mar tá anois. Ach bhí 'n mhóin maith agus bhí 'n giumhas farrsaing, agus d'fhágad sin solus bréagh acú. Thoiseochadh an seandúine ar an scéal annsin, agus b'fhéidir go mbainfeadh sé rith oidhche fada [sic] geimhridh as an scéal sin a innse.²³⁹

Mar sin bhí an tiní i lár na hócáide uilig go fisiciúil agus go meafarach fosta, má smaoiníonn muid ar ar dhúirt Evans fá thábhacht shiombalach na tineadh. I gcuntas a bheir Ó hEochaidh ar ghnás an airneáil deir sé gur le taobh na tineadh a bhíodh an mhuintir ba sine ina suí, "Thigeadh na seandaoine an-aosta isteach a chéad uair go toigh an airneáil, agus bhí a gcuid áiteacha socruighthe daobhtha seo ar dhá thaoibh na teineadh."²⁴⁰ Deir John Ghráinne gur mhinic a dheargthaí píopa cré le bladhaire ón tiní agus go dtairgthí smailc den phíopa don chuairteoir i gcónaí, rud atá le fáil i gcuntas Uí Eochaidh fosta.²⁴¹ Mar sin, bhí bladhaire de chuid na tineadh, a bhí mar shiombail den nasc le sinsir an teaghlach, á thairiscint don chuairteoir. Bhí fíorchaoín fáilte á cur roimhe agus atmaisféar seascair leagtha amach don airneál.

Deir Corduff as Ros Dumhach, Condae Mhaigh Eo, sa tuairisc a thug sé ar ghnás an airneáil, gurb é fear a tí a bhíodh i mbun na tineadh le linn oícheanna airneáil agus gur chuidigh solas na tineadh sa tseomra dhorchá go mór le hatmaisféar ar leith a chruthú a d'fhóir go maith don scéalaíocht.²⁴² Seo tuairim a bhfuil an scoláire béaloidis scéalaíochta Linda Dégh ag teacht léi nuair a luann sí focla an bhéaloideasóra, Tömörkény, "Darkness is necessary which gives wide scope to phantasy and

²³⁷ Leagan canúnach den fhoirm ghinideach atá ag an fhocal "tine." Féach Ó Baoill, 2009: 68-69.

²³⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Mac Aoidh, (2018), (21/03/2018) – Taifead a Trí – 12.43-12.50.

²³⁹ **Agallamh:** Ó hEochaidh agus Ó Dubhthaigh, 1942: 163.

²⁴⁰ Ó hEochaidh, 1945c: 131.

²⁴¹ **Agallamh:** Ó Gallachóir agus Ó Duibheannaigh (2008), agus, Ó hEochaidh, 1945c: 132.

²⁴² "The big turf fire was kept well stoked by the man of the house, who acted as master of ceremonies; and before the introduction of paraffin oil in remote parts of the country – say about sixty years ago – domestic lighting was provided by thrusting blocks of bogwood (*crompán*) head foremost into the turf fire. This shed a fitful light on the scene and enhanced the setting for the telling of the wonder-tales of the *Domhan Thoir* (The Eastern World) and fabulous expeditions of warriors and heroes." (Corduff, 1949, 178-179).

everybody can see in it the magic figures the way he imagines them.”²⁴³ Cuireann Séamus Ó Grianna ar ár súile an tábhacht a bhain leis an dorchadas agus le solas bhladhairí na tineadh i gcruthú atmaisféar na scéalaíochta:

Teach an áirneáil i Ros Sgaithte! B'fhéidir go dtiocfadh leat a shamhailt. Teine bhreágh ar a' teallach agus smután giúmhaís uirthí. Maghnus Bán a' sgéalaidheacht ar laochra na Craobhruidhe nó ar na Fianaibh. Agus sgáilí a' damhsa ar na ballaí. Nuair a bheadh tamall de oidhche gheimhridh caithte agat ann shamhólaidhe duit gurbh' é sin a' cineál saoghail a bhí ann san aimsir chian-aosta, agus nach raibh coinne feagh féin i gCathair na Craobhruidhe ná i gCúirt na Teamhrach. Agus nárbh' é solus a' ghiúmhaís a bhí fileadhanta, dar leat. Nárbh' é a bhí riachtanach ag an ócáid. Áit ar bith a mbeadh *electric light* ní fheicfeá Oisín a' teacht as Tír na h-Óige ná Goll leis féin i gcarraig chúmhaing. Ní chluinfeá lon Dhoire an Chairn ná búirthe an laoigh i nGleann Dá Mhál, ná tonn Rúdhraighe a' buain re tráigh.²⁴⁴

Tháinig deireadh leis an atmaisféar sin nuair a tugadh isteach aibhléis sna tithe. Mar sin féin, deir Seán Bán Mac Grianna nach lastaí solas ar bith, nuair a bhíodh daoine ag airneál, agus go gcuirthí síos craos breá tineadh ar mhaithe leis an atmaisféar a bhéarfadh sé don chuideachta.²⁴⁵

Ina staidéar ar ghnásanna airneáil agus faire i nGaeltacht na Rinne i gCondae Phort Láirge, samhlaítear do De Barra gur "láthair chultúrtha" atá i dteach an airneáil a dtarraingíonn daoine air ar mhaithe le "spraí" ach gur "láthair bheannaithe" é an teach faire de thairbhe na bainte atá aige leis an bhás.²⁴⁶ Thiocfadh a mhaíomh go bhfuil méid áirid den "láthair bheannaithe" ag baint le teach an airneáil fosta, go háirid nuair a smaointítear ar an iompar speisialta a bhí ag gabháil léi, an ról lárnach a bhí ag suíomh na tineadh ann agus an cealú a dhéantaí ar ghnáthchúraim an tsaoil lena linn. Mar a deir Ó Laoire, "leagtar láthair áirithe i gcónaí ar leataobh don imirt." Láthair í seo atá gearrtha amach ón ghnáthshaol agus ó chúraim laethúla agus bíonn iompar ar leith ag daoine sa láthair seo atá difriúil leis an ghnáthiompar a bhainfeadh le réimsí eile den tsaoil.²⁴⁷ Baineann Gadamer leas as an téarma "*sacred precincts*" agus é ag trácht ar na láithreacha speisialta seo agus deir sé go mbíonn iompar ar leith le fáil iontu.²⁴⁸ Mar sin féin, is minic nach mbíonn an teorainn idir láithreacha beannaithe agus láithreacha siamsa nó láithreacha cultúrtha comh soiléir sin. Míníonn Zumathor go mbíonn láithreacha beannaithe le fáil in achan chultúr agus go mbíonn feidhm i gcónaí leis an ghuth dhaonna agus le reacaireacht de chineál inteacht sna láithreacha seo,

²⁴³ Dégh, 1969: 77.

²⁴⁴ Ó Grianna, 1958: 41.

²⁴⁵ Mac Corraidh, 2010: 2-3.

²⁴⁶ De Barra, 2000: 3.

²⁴⁷ Ó Laoire, 2002: 51.

²⁴⁸ Gadamer, 1989: 107.

*All cultures possess or have possessed their sacred spots, umbilical cords, rooting human beings in the earth and bearing witness that they came from that ground; and I cannot remember ever reading that to any one of these places there did not correspond some incantatory or poetic practice. There remains in differentiated societies, more than the traces of this former state. Religious practices contribute to its maintenance. But at the very end of secularizations of every type, sacredness is interiorized and is camouflaged by simple specialization: hence, throughout the world, the spaces readied for dance and the vocal performance that generally accompanies it.*²⁴⁹

Is cinnte gurb é cuntas an Duileargaigh ar an scéalaíocht agus ar ghnás an airneáil sa *Gaelic Story-Teller* an tuairisc is cáiliúla atá ar fáil. Pictiúr uasal léannta a bheir Ó Duilearga dúinn den oíche airneáil, áit a dtiocfadh daoine le chéile le hard-litríocht chian-aosta a rann leis an chuideachta ó bhéal. Mar sin féin, léirigh Briody²⁵⁰ go mb'fhéidir nach raibh cur síos an Duileargaigh ar ghnás an airneáil comh cruinn agus a síleadh go minic. Tá Briody ag teacht le hÓ Crualaoich nuair a deir sé gur chóir dúinn athbhreithiúnas a thabhairt ar dhinimic theach an airneáil sa tuigse Dhuileargach, is é sin an "*rural Irish academy of verbal art*."²⁵¹ Maíonn Ó Crualaoich go raibh níos mó den spontáineacht ag baint le hoícheanna airneáil ná mar atá le feiceáil i saothair Uí Dhuilearga agus gurb é an rud a bhí ar bun ag an Duileargach go raibh sé ag iarraidh a chur in iúl go raibh leanúnachas gan briseadh ann idir na scéalaithe faoi sheanréimeas na nGael agus an scéalaíocht a tharlódh i measc na cosmhuintire sa 19ú agus 20ú haois.²⁵² Bheir cuid scríbhneoireachta Briody agus Uí Chruallaoich bealach eile sinn agus leagann siad béim ar na feidhmeanna sóisialta a bhain le teach an airneáil, a raibh an scéalaíocht mar chuid de.

Dar le Glassie, nach n-eagraíthí oíche airneáil d'aonturas de ghnáth ach go mb'fhéidir go n-éireodh airneál aníos as cuideachta a bhí cruinn le chéile sa teach amháin san oíche. Mar sin féin, admhaíonn Glassie go ndéantaí oícheanna airneáil a eagrú d'aonturas i bpobal *Ballymenone* san am a chuaigh thart.²⁵³ Rud atá ag teacht níos mó le cur síos an Duileargaigh agus le cur síos Uí Eochaidh fá dhaoine a bheith ag cruinniú isteach i dtithe ar leith ar mhaithe leis an scéalaíocht.²⁵⁴ Deir Glassie go mbíodh daoine ag tarraingt ar thithe ar leith, "*ceili house*", a raibh cáil an airneáil orthu.²⁵⁵ Tá seo ag teacht leis an chur síos, "teach airneáil," atá ag Ó Baoighill ar na tithe ba mhó i

²⁴⁹ Zumthor, 1990: 122.

²⁵⁰ Briody (2013).

²⁵¹ Ó Crualaoich, 2000: 173.

²⁵² Ibid. 173.

²⁵³ Glassie, 1995: 71.

²⁵⁴ Delargy, 1945: 18-19., agus Ó hEochaidh, 1945b: 76.

²⁵⁵ Glassie, 1995: 71.

Rann na Feirste a gcuinníodh daoine iontu fá choinne oíche airneáil.²⁵⁶ Deir **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** fá Rann na Feirste go mbíodh "airneál chóir a bheith in bunús gach [teach]" ach go raibh "tithe áiristí"²⁵⁷ ainmnithe fá choinne airneáil.²⁵⁸

Dar le hÓ Cruallaoich, go raibh feidhmeanna breac-ealaíonta, breac-reiligiúnda agus breac-shíceolaíochta ag baint le cruinniú na ndaoine i dteach an airneáil agus gur ócáid a bhí ann a bhéarfadh an duine aonair agus an grúpa le chéile agus a threiseodh a bhféiniúlacht agus a gcultúr coitianta.²⁵⁹ Maíonn Ó Cruallaoich fosta gur féidir tátal a bhaint as staidéar Glassie ar an chuartaíocht i bpobal tuaithe, *Ballymenone*, i bhFear Manach nach ar mhaithe leis an scéalaíocht go díreach a thigeadh daoine le chéile i dteach an airneáil ach ar mhaithe leis an chomrádaíocht, an chúlchaint agus an chuideachta.²⁶⁰ Deir Schechner, fá ócáidí taibhléirithe i gcoitinne, go bhfuil seacht bhfeidhm ann a d'fhéadfadh a bheith amhlaidh i dtaibhléiriú ar bith. Is iad sin: (1) siamsa, (2) áilleacht a chruthú, (3) féiniúlacht a chur in iúl nó a athrú, (4) pobal a chruthú nó a chothú, (5) leigheas, (6) teagasc, nó rud a áitiú, agus, (7) déileáil lena bhfuil naofa agus lena bhfuil diabhalta.²⁶¹ Is féidir a mhaíomh go mbaineann a bheagán nó a mhórán de gach feidhm acu seo le hócáid an airneáil sa chomhthéacs thraidisiúnta. Cionn is go mbíodh réimse cineálacha siamsa, seánraí duifriúla scéil, ceol, filíocht, comhrá, cluichí agus eile ag gabháil i dteach an airneáil, thiocfadh leis an oirfideach agus leis an ócáid féin freastal ar lucht an airneáil le gach feidhm acu seo.

Is cinnte go raibh an chéad fheidhm acu seo, siamsa, ar an fheidhm is follasaí agus is mó a dtráchtar air sa ghnáthchomhrá fá dtaobh de na himeachtaí seo. Bhí siamsa na scéalaíochta ag brath, mar

²⁵⁶ Ó Baoighill, 2011: 9.

²⁵⁷ Leagan den fhocal "Áirithe."

²⁵⁸ "Bheadh airneál chóir a bheith in bunús gach... bhfuil fhios agat, bheadh tithe áiristí ainmnithe fá choinne airneáil agus bheadh sin teach Jonnie Shéamaisín, amuigh ansin, níl duine ar bith ann anois, an teach seo, Teach Frainc Chonaill, teach Sheáin Mhicí Óig, Sorchá Chonaill, bhí sise iontach iontach maith ag scéalaíocht. Bhail, cár fhág mé... Teach Sheáin Néill, Micí Sheáin Néill agus iad. Á bhí cuid mhór scéalta. Agus Seán Bán Mac Grianna, ní raibh leithéid Seán Bán... áit ar bith." (**Agallamh**: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 2.00-4.00.)

²⁵⁹ "*Áirneán, scoraíocht, céill-house, rambling-house* are terms that have become generally familiar from the extensive list of local terms for the cultural phenomenon within Irish life whereby narrative performance within an assembly of people took on the quasi-artistic, quasi-religious, quasi-psychological functions capable of intensifying life experience for individual and group and giving externalisation as verbal art to shared meaningfulness in terms of identity, memory and aspiration." (Ó Cruallaoich, 2000: 174).

²⁶⁰ Ibid. 174-5.

²⁶¹ Schechner, 2013: 46.

shiamsa, ar an aeistéitic ar leith a bhain léi a raibh na daoine cleachta léi agus ar thuig siad í. Comh maith le sult a bhaint as teanga, stíl, téamaí agus plotáí na scéalaíochta féin, "[g]hearr an scéalaidheacht an t-am agus dhalluigh sé pian aigne agus cuirp."²⁶² Mar a deir an scríbhneoir agus an scoláire Nigéarach, Okpewho (gidh gur ag trácht ar an scéalaíocht i gcultúir na hAfraice atá sé ach go mbeadh sé comh fíor céanna i gcás scéalaíochta na nGael sa chomhthéacs thraidisiúnta),

*At these performances, members of the audience have the much-needed opportunity of relaxing not only their bodies after a hard day of work but even more important their minds. Psychological relief is not the least of the functions performed by oral literature for members of the society. The minds of both performer and audience are relieved of various problems that have been pressing on throughout the day. Some problems are of course stubborn and will not go away, but the entertainment at least provides a temporary respite.*²⁶³

Is cinnte, fosta, gur éirigh le hócáid an airneáil agus leis an scéalaíocht i gcoitinne daoine a thabhairt le chéile agus an pobal logánta a neartú. Thug seanscéalta fán am a chuaigh thart nó fá ghaiscigh chianaosta suaimhneas intinne don chuideachta a bhí ag éisteacht leo ach, lena chois sin, agus mar a deir Okpewho, bheir siad seans don lucht éisteachta a bheith bródúil as eachtraí a sinsear agus mar sin neartaíonn an scéalaíocht seo féiniúlacht an phobail.²⁶⁴

Ócáid thairseachúil a bhí san airneál. Mar atá ráite, spás a bhí ann nach raibh obair ar bith le déanamh ann agus ghníthí gnátham an lae a chur ar ceal. Lena chois sin, láthair a bhí ann ina dtabharthaí chun cuimhne na mairbh agus na sinsir. Láthair ar leith a bhí i dteach an airneáil ina dtiocfadh le daoine a scíste a dhéanamh comh maith le bheith i mbun ealaíne béil. Is féidir linn, anseo, tarraingt ar an choincheap *communitas* a d'úsáid Turner. "Díograis" an focal atá ag Ó Laoire ar an choincheap chéanna, brí den fhocal a thóg sé ó sheanchas John Ghráinne Uí Dhuibheannaigh don chomhthéacs áirid seo.²⁶⁵ Mothú atá sa *communitas* nó sa díograis a bheir daoine le chéile agus a chothaíonn comhbhá agus comrádaíocht eatarthu,

In the workshop, village, office, lecture-room, theatre, almost anywhere people can be subverted from their duties and rights into an atmosphere of communitas. [...] In industrial societies, it is within leisure, and sometimes aided by the projections of art, that this way of experiencing one's fellows can be portrayed, grasped, and sometimes realized. [...]

Is there any of us who has not known this moment when compatible people – friends, congeners – obtain a flash of lucid mutual understanding on the existential level, when they feel that all problems, not just their problems,

²⁶² Ó Gallchobhair, 1934: 62.

²⁶³ Okpewho, 1992: 108-109.

²⁶⁴ Ibid. 109.

²⁶⁵ Ó Laoire, 2002: 209.

*could be resolved, whether emotional or cognitive, if only the group which is felt (in the first person) as "essentially us" could sustain its intersubjective illumination?*²⁶⁶

Is de thairbhe mhothú seo na díograise, nó *communitas*, a chuirthí baill an phobail ar a suaimhneas i gcuideachta a chéile agus b'fhusa a thigeadh inse an tseanchais agus na scéalaíochta agus ceol na n-amhrán chun tosaigh. Sa chéad mhír eile (2.6.1) míneofar mar a d'éiríodh na healaíona béil seo as cuideachta na díograise. Dar le Turner,²⁶⁷ tá trí chineál *communitas* le fáil. Bheir Ó Laoire achoimre i nGaeilg orthu seo:

(a) *communitas eiseach* nó *spontáineach*, a tharlaíós ar an spota gan mhothú; (b) *communitas normatach* a tharlaíós nuair a eagraítear pobal timpeall ar a chuid riachtanas; agus (c) *communitas idé-eolaíoch*, a ndeir Turner gur fíís útóipeach don tsochaí é bunaithe ar thuiscintí a eascraíós as an *communitas spontáineach*.²⁶⁸

I gcás na hamhránaíochta i dToraigh, d'aithin Ó Laoire gurb é an *communitas spontáineach* a bhí i gceist i dteacht le chéile bhaill an phobail le hamhráin a cheol.²⁶⁹ Is é an *communitas spontáineach* atá i gceist i gcomhthéacs an airneáil sa tsuíomh thraidisiúnta fosta. Is mothú é an *communitas* seo a thig chun tosaigh sa láthair bheannaithe ar labhraíodh uirthi, is é sin le rá, i spás tairseachúil nó deasghnách.

2.6.1 An Scéalaí agus an Lucht Éisteachta i dTeach an Airneáil

Ba i dteach an airneáil a thigeadh an scéalaí chun béil. D'imríodh an comhthéacs agus an chuideachta tionchar ar an scéalaí agus amach as an chumasc cainte, ealaíne agus pearsantachtaí a bhí i láthair thoghthaí scéal agus d'instí é ar dhóigh a bhí ag fóirstean don ócáid. Is féidir méid áirid de chomparáid a dhéanamh anseo leis an drámaíocht sa mhéid is gur ealaín shóisialta atá inti sin fosta agus go n-imríonn an lucht éisteachta tionchar ar thaibhléiriú na drámaíochta os a gcoinne.²⁷⁰ I

²⁶⁶ Turner, 1982: 45-48.

²⁶⁷ Turner, 1967: 131, 132. In: Ó Laoire, 2002: 209.

²⁶⁸ Ó Laoire, 2002: 209; agus Turner, 1982: 47-52.

²⁶⁹ Ó Laoire, 2002: 221.

²⁷⁰ "The author and the performers are only one half of the total process: the other half is the audience and its reaction. Without an audience there is no drama. A play which is not performed is merely literature." (Esslin, 1976: 23.)

"Positive reaction from the audience has a powerful effect on the actors, and so has negative reaction ... This is the famous feed-back effect between the stage and the audience." (Esslin, 1976: 25)

"Drama is the most social of the art forms: it is, by its very nature, a collective creation ... The literary part of drama, the script, is fixed, a permanent entity, but each performance of each production of that text is different, because the actors react differently to different audiences, and of course to their own moods." (Esslin, 1976: 33)

gcomhthéacs na n-ealaíon béil a bhaineann le leann an bhéaloidis, thrácht an scoláire Bauman ar "*the emergent quality of performance*,"²⁷¹ nó is é sin le rá go dtig an taibhléiriú chun cinn amach as an chomhthéacs ina bhfuil sé suite. Gheibh Bauman tacaíocht dá áiteamh ó Lord. Thaispeáin Lord go gclaochlaítear comhdhéanamh na healaíne béil féin faoi thionchar an luchta éisteacha agus na gcoinníollach thart ar an ealaíontóir béil.²⁷² Léiríonn Bauman go n-eascaíonn an taibhléiriú amach as iomlán na n-acmhainní cumarsáide, cumas an ealaíontóra béil agus cuid spriocanna na rannpháirtithe taobh istigh de shuíomhanna ar leith.²⁷³ Is é atá i gceist le hacmhainní cumarsáide na gnéithe éagsúla uilig den chóras cumarsáide atá ar fáil ag baill an phobail le taibhléiriú a chur i gcrích. I dtaca le spriocanna na rannpháirtithe de, san áireamh anseo tá eolas agus taithí na rannpháirtithe, an aird atá acu ar an ealaíontóir béil, comh maith le spriocanna eile a bhaineann go sainiúil leis an chultúr agus leis an tsuíomh sin.²⁷⁴

I gcuntas Uí Eochaidh ar oícheanna airneáil i dTeileann deir sé go mbíodh "seanchas" agus "comhrádh" ann "a chéad uair" agus "bhéad sin a rathaidh amach ortha" go dtosaíthí ansin ar na "sean-scéalta."²⁷⁵ Thug an scéalaí, an file agus an t-amhránaí, Seán Bán Mac Grianna as Rann na Feirste, cur síos suimiúil ar an dóigh a n-eascaíodh scéalaíocht, amhránaíocht agus ceol amach as an chomhrá i gcuideachta na cuideachta i dteach an airneáil,

Labhraíodh siad ar a ngnóthaí féin ar tús, labhraíodh siar ar an bharr agus ar an mhónaidh, ar an iascaireacht, ar an aimsir, ar an mhargadh ach ní mhaireadh sin i bhfad. Bhí an oiread sin Gaeilge ag na seandaoine, an oiread sin cora cainte, an oiread sin líntí filíochta agus go mbrisfeadh líne filíochta amach ins an chomhrá. As sin a tháinig.²⁷⁶

Is suimiúil mar a chuireann Mac Grianna síos ar na healaíona éagsúla a bhí ag cur lena chéile le linn na hoíche airneáil,

D'inseodh an seanchaí an scéal agus d'éisteadh an lucht éisteachta leis go faichilleach. Ansin thoisíodh an ceoltóir agus chanfadh sé an t-amhrán. [...] Anois, an mhaise a chuir an file ar an scéal lena chuid filíochta, chuir sin tuilleadh mothaithe iontu agus binneas an cheoil ansin, chuir sin tuilleadh mothaithe iontu. Má bhí an ceoltóir maith agus an seanchaí maith, bhí gach aon rud ar fheabhas.²⁷⁷

²⁷¹ Bauman, 1975: 302.

²⁷² Lord, 1960: 16-171, luaite ag Bauman, 1975: 302.

²⁷³ Bauman, 1975: 302.

²⁷⁴ Ibid. 302.

²⁷⁵ Ó hEochaidh, 1945c: 133.

²⁷⁶ **Agallamh:** Mac Grianna, Ó Maolchalainn agus Ó Conluain 1980. In: Mac Corraidh, 2010: 2.

²⁷⁷ Ibid. 2.

Is féidir dearcadh ar an chur síos seo de chuid Mhic Grianna mar chur síos ar mhothú an *communitas* ag teacht chun tosaigh i gcuideachta na cuideachta. Is léir go ngéaródh na healaíona duifriúla na mothúcháin a bhí ag gabháil sa chuideachta, rud a chuideodh le daoine buaicphointe ealaíonta na hoíche a bhaint amach.

Tig taighde ceannródaíoch Glassie ar an bhaile bheag tuaithe i bhFear Manach, *Ballymenone*, le cur síos Mhic Grianna thuas. Léiríonn Glassie go héifeachtach mar a thig scéalta áiride chun tosaigh as comhrá na cuideachta. Míníonn sé go leanann rud amháin rud eile, go dtosaítear le ciúnas, ansin comhrá, as sin tig craic, ansin eachtraí agus scéalta, ina dhiaidh sin filíocht agus amhráin agus ar deireadh bíonn ceol ann. Tchítear dó go ndianaítear an t-eispéireas i rith an ama, is é sin go mbíonn an siamsa ag dul i dtreis ó leibhéal go leibhéal agus gur cuid thábhachtach de sin an scéalaíocht.²⁷⁸ Le linn céilí bíonn faill ag daoine a sciste a dhéanamh agus a n-am a ghlacadh. Deir Glassie nach mbrúitear scéalta isteach sa chomhrá le linn na n-oícheanna seo ach gurb amhlaidh go gcuirtear fáilte rompu agus go dtugtar isteach sa chomhrá go fáilí iad. Cuireann an deifre a bhíonn ar dhaoine le linn ócáidí eile cainte bac ar bhuaic na healaíne a bhaint amach sa chomhrá ach is é sin go díreach a bhaintear amach le linn céilí fríd mheán na scéalaíochta, na filíochta, na hamhránaíochta agus an cheoil. Rud a dhéantar agus prionsabal na cómhálartachta ar obair i gcónaí.²⁷⁹ Ar ndóighe, ba le pobal tuaithe in Éirinn nach raibh an Ghaeilig á labhairt ina measc agus nach raibh na seanscéalta fada, ar dhóigh ar bith acu, a bhí Glassie ag plé. Mar sin féin, bheir sé léargas iontach tábhachtach dúinn ar an dóigh a bhfeidhmíonn cruinnithe daoine dálda an chéilí agus na hoíche airneáil i gcultúr tuaithe na hÉireann i gcoitinne.

Ag trácht dó ar an fhianaise a chuireann Glassie inár láthair, míníonn Ó Crualaoich go dtig an scéalaíocht chun cinn mar "thoradh ar chomhpháirtíocht na muintire (gach duine ina s(h)lí féin) i bpróiseas sóisialta cumarsáide a bhíonn ar siúl san am i láthair i gcás gach pobail choitinn laistigh de mhórphobal na sochaí ar fad."²⁸⁰ Deir sé gur "aníos as gnáthchomhrá" a bhaintí amach buaicphointe na scéalaíochta.²⁸¹ Fríd an chomhrá a bhíodh ar siúl, bhíodh craic, deachaint, seanchaint, eachtraí á n-inse agus tráchtanna éagsúla a d'éascódh teacht chun cinn na scéalaíochta,

²⁷⁸ Glassie, 1995: 37, 77.

²⁷⁹ Ibid. 80, 137.

²⁸⁰ Ó Crualaoich 1992: 96.

²⁸¹ Ibid. 96.

Greann agus géire intinne agus sárú is nádúr don chraic seo agus, le linn do seo a bheith faoi lánseol, áiríonn an mhuintir féin go dtarlaíonn casadh san ócáid urlabhra mar léiriú ar dhéine bhreise eile bheith tagtha sa chumarsáid a thógann go leibhéal eile fós é.²⁸²

Ar ndóighe, feidhmíonn sé seo ar phrionsabal na cómhálartachta. B'éigean don óstach agus don chuairteoir araon cur leis an tsiamsa, mar a léiríonn an cur síos seo ar scéalaíocht le linn oíche airneáil leis an tseanchaí as Mionloch, Condae na Gaillimhe, Risteard Ó Dúgáin,

Áit a mbeadh scéalaithe mór-chliú ag iomaíocht le chéile, d'fhágfhaidís go leór sa teach ar smideanna beaga, ach ar ócáidí eile ní amháin go mbeadh deis ag gach duine cur as, ach ní bhfádh sé cead a mhalairt a dhéanamh. Aon fhear nach mbeadh fonn air cur leis an siamsa déarfhaí leis go magúil: "Innis scéal, abair amhrán, cum bréag, nó gabh amach!" Nuair a déarfhaí amhrán ba ghnách guth a chur air, ach an té nach raibh acmhainn ar cheól aige d'fhéadfadh sé dán a rá, píosa filíochta gan cheól.²⁸³

Is léir mar sin go raibh fiachadh ar lucht an airneáil, i Mionloch ar scor ar bith, a gcuid féin a chur leis an tsiamsa agus gan deireadh a fhágáil ag na scéalaithe móra nó ag daoine a raibh cáil an tsiamsa orthu. Tchíthear fosta i gcuid cainte Jimí Mhic Giolla Bhríde as Ros Goill, Tír Chonaill, go raibh an chómhálartacht lárnach i siamsa na hoíche airneáil ina cheantar féin, "Tharraingeodh scéal amháin scéal eile níos fearr agus ba ghairid go raibh siad ar shiúl ar shlí an tseanchais i gceart."²⁸⁴ Léirigh Dégh sa staidéar a rinne sí ar an scéalaíocht i measc thuathánaigh na hUngáire go mbíodh fiachadh go minic ar an té a bhí i láthair ag ócáid scéalaíochta cur leis an tsiamsaíocht agus scéal a sholáthar é féin, mar dhuine.²⁸⁵ Deir sí go mbíonn ar gach aon duine a chuid féin a chur i láthair ach amháin nuair a bhíonn scéalaí nó scéalaithe thar a bheith maith i láthair a fhágann gach duine eile ina thost.

Sa staidéar a rinne Lambert ar chleachtadh na scéalaíochta i Rann na Feirste gheibhtear pictiúr de theacht chun cinn na scéalaíochta sa chuideachta atá ag teacht cuid mhaith le cur síos Glassie. Tharraing Lambert go mór ar leagan amach Bauman agus Abrahams don fhiosrúchán

²⁸² Ibid. 96.

²⁸³ Ó Broin, 1957, xxvi.

²⁸⁴ Nic an Bháird, 2009: 34.

²⁸⁵ "Storytelling by several persons, one after the other, is the more frequent system. As if following the rules of the game, each member of the community is obliged to tell a tale, or the most skillful storytellers take turns. The former practice can be found where there are no specially good storytellers... Usually several good or mediocre narrators can be found who alternate with each other – two or three will tell tales during one evening. It may happen that there is an extremely gifted storyteller present who listens for a while and takes the stage only later, when his superiority can shine by contrast. In general, however, the outstanding storyteller does not let others take the limelight; he demands the undivided attention of his listeners." (Dégh, 1989: 82).

eitneagrafaíochta i gcúrsaí taibhléirithe.²⁸⁶ Dá réir sin dhírigh sí isteach ar chomhdhéanamh an luchta éisteachta áitiúil; sprioc an chainteora agus meon na rannpháirtithe agus an dóigh a múnlaíonn na gnéithe sin brí an taibhléirithe. I measc fachtóirí eile a mhúnlaíonn foirm agus stíl na cainte tá an ócáid féin, scil an chainteora agus cuspóirí an dioscúrsa.²⁸⁷ Léiríonn staidéar Lambert pictiúr den bhunús comhrá as a n-eascraíonn gníomhartha scéalaíochta. Míníonn sí gur amach as comhrá, agus gur amach as seanchas, a éiríonn na scéalta seo. Mar chuid den tseanchas agus den chomhrá a bhainfeadh le scéalta bheadh caint ar íomhánna sa scéal nó ar an bhrí a bhaineann le gníomhartha áiride.²⁸⁸

Deir Lambert gur minice ná a mhalairt gur scéalta gairide nó eachtraí²⁸⁹ a instear le linn gnáthchomhrá laethúil, cuir i gcás le linn cuairte. Ar ndóighe, ní bheadh an brú ama céanna ar dhaoine sa tráthnóna, nuair a bheadh obair an lae, don chuid is mó, thart, ag na fir ar a laghad. Thigeadh an t-airneál nó an céilí sa tráthnóna nuair nach mbeadh an oiread de shrian ama ar dhaoine agus dúil acu an t-am a chur thart ar dhóigh shiamsúil.²⁹⁰ Míníonn Lambert go dtoghtar scéal, i dteach an airneáil, bunaithe ar thopaicí an chomhrá agus ar chuid suimeanna an luchta éisteachta. Forbraíonn Lambert an pointe seo nuair a deir sí gurb é atá i gceist leis na suimeanna seo na rólanna iompair atá le fáil sna seanscéalta mar eiseamláir don lucht éisteachta agus mar a fhóireann eachtraí an scéil do na constaicí a bheadh roimh bhaill den lucht éisteachta ina saol féin. Deir sí fosta gur minic a bhíonn na rólanna seo rannta de réir rólanna inscne agus go mbaineann an scéalaí leas astu seo leis an taibhléiriú a chur in oiriúint don tsuíomh agus don lucht éisteachta.²⁹¹

Maíonn Zumthor agus é ag trácht ar an fhilíocht bhéil i gcoitinne go gcuireann an t-éisteoir leis an tsaothar le linn an taibhléirithe, "...the listener contributes to the production of the work in performance. The listener is author, scarcely less than the performer is author. Whence the specificity of the phenomena of reception in oral poetry."²⁹² Tá Okpewho ag teacht leis seo ina thaighde ar scéalaíocht bhéil na hAfraice. Dar leis go mbaineann sé go fiú le haeistéitic na litríochta béil a bheith ábalta an "téacs" a athrú ag fóirstean don lucht éisteachta,

²⁸⁶ Bauman agus Abrahams, 1981: 6, luaite ag Lambert, 1985: 84.

²⁸⁷ Lambert, 1985: 72.

²⁸⁸ Ibid. 45.

²⁸⁹ "anecdotes"

²⁹⁰ Lambert, 1985: 63-64.

²⁹¹ Ibid. 269-270.

²⁹² Zumthor, 1990: 187.

*One could go even further and say that variation or manipulation of the material is a standard ingredient in the performance of oral literature and that the audience is more likely to be impressed by a performer who shows some resourcefulness with the text of a chant or song than by one who simply recites his line mechanically.*²⁹³

I sampla eile a bhaineann leis an Afraic, luann Finnegan go mbíonn sé de dhualgas ar dhuine sa chuideachta go minic an scéalaí a spreagadh má théann sé in aimhréítí sa scéal. Cuir i gcás, dá ndéanfadh an scéalaí dearmad ar ainm carachtair nó ar an chéad eachtra eile sa scéal, bheirfí leideadh nó a leithéid don scéalaí sa dóigh is go dtiocfadh leis leanstan don scéal.²⁹⁴ Arís, ag trácht dó ar an scéalaíocht san Afraic, deir Okpewho go mb'fhéidir go ndéanfadh duine sa lucht éisteachta iarracht soiléiriú a thabhairt ar fhocail áiride, b'fhéidir focail ársa nó gnásanna nach mbíonn á gcleachtadh níos mó, a luaitear sa scéal.²⁹⁵ Ní mar an gcéanna an cur síos a bheir an Duileargach ar thraidisiún scéalaíochta na Gaeltachta agus a bhfuil ráite ag Okpewho fá scéalaíocht na hAfraice. Cuireann an Duileargach an-bhéim ar choimeádachas an traidisiúin scéalaíochta in Éirinn.²⁹⁶ Luann sé deirí coitianta a bhíodh ag scéalaithe lena gcuid scéal, dálta, "Sin é mo sgéal-sa, ní mise chum ná cheap é: Diarmuid Ó Sé a chuala á rá san mar sgéal fadó – Ní chuirfead bréag ar a' marbh. Sin sgéal chó fíor agus thit riamh amach."²⁹⁷ Natháin chainte iad seo, ar ndóighe, a chuirfeadh in iúl go raibh barántúlacht nó dlisteanacht ag baint le haithris an scéalaí, modh atá cosúil go maith leis an "*appeal to tradition*" a bhíonn go minic in úsáid ag scéalaithe.²⁹⁸ Maíonn an Duileargach go gcaithfí an scéal a inse go díreach mar a chualathas é agus nach ceadmhach é a athrú, i dtaca lena fhoirm agus lena phlota de, ach go mb'fhéidir go bhféadfaí an teanga a athrú.²⁹⁹ Mar sin féin, tig an Duileargach salach ar rudaí atá ráite aige in áiteacha eile nuair a deir sé nár mhiste le scéalaithe áiride a gcuid scéalta a athrú de réir mar a bhí ag fóirstean daofa.³⁰⁰

²⁹³ Okpewho, 1992: 45.

²⁹⁴ Finnegan, 1967. In: Okpewho, 1992: 53.

²⁹⁵ Okpewho, 1992: 53.

²⁹⁶ "the ultra-conservative character of the Irish countryman" (Delargy, 1945: 35), agus "the strongly conservative character of Irish story-telling" (Delargy, 1945: 36).

²⁹⁷ Ó Duilearga, 1942: 44-45.

²⁹⁸ Bauman, 1975: 295.

²⁹⁹ "The tale must be passed on as it has been received, unaltered, not in regard to language, but in form and plot." (Delargy, 1945: 20).

³⁰⁰ "A good storyteller is always on the look out for a good tale. Like a connoisseur he lets a lot go past him, but seizes on a tale which appeals to him and makes it his own, stamping his on narrative genius upon it, pruning here, embellishing there, modifying this trait or that, inserting some motif for which he has a fancy, and rejecting consciously – at times unconsciously – some feature foreign to him which has no counterpart in his *répertoire* of tales; [...]" (Ó Duilearga, 1942: 38).

Is cinnte go raibh scéalaithe áiride ann a bhí goilliúnach go leor fá dhaoine a bheith ag cur isteach orthu le linn na scéalaíochta, agus d'éileodh siad tost dá thairbhe sin, mar a deir Ó hEochaidh,

Agus sin an rud fán fhíorscéalaí, bhí meas aige air féin, an dtuigean tú, agus an rud a bhí aige. [...] ...ach bhí daoine áirid, seanscéalaithe, agus nuair a thioctadh siad isteach i dteach a d'iarrfaí orthu scéal a inse, an chéad rud a dhéanadh siad ná amharc thart go bhfeicfeadh siad cén cineál daoine a bhí istigh, agus dá measfadh siad go mbeadh duine amháin sa chomhluadar nach dtabharfadh éisteacht díofa, [sic] ní inseodh siad scéal ar bith. Tá sin fíor...³⁰¹

Tá cuntas Néill Uí Dhubhthaigh, Cloich Cheann Fhaola, ag teacht leis an mhéid a dúirt Ó hEochaidh thuas. Insíonn sé dúinn go mbíodh na páistí cruinn thart ar an scéalaí le cois na tineadh agus a gcluaas "cocáilte" agus iad ag éisteacht,

...ach bhéadh rud amháin ann ní bhéadh callán nó gáire ann fhad agus a bhéadh an seanduine ag innse an scéil seo, nó dá mbéadh tormán nó truisneach ar bith ann ach oiread agus dá mbéadh sagart a deánamh seanmóra i dtoigh a' phobail, d'éireochad sé agus go díreach comh gasta agus a d'amharcochadh sé air, chaithfeadh sé an t-é a bhéadh a gáiridhe amach ar an doras.³⁰²

Gidh gur léannta go leor an íomhá í a bheir Ó Duilearga d'imeachtaí an airneáil,³⁰³ admhaíonn sé go mbíthí ag cur isteach ar an scéalaí corruair. Insíonn sé gur chuala sé go minic ina shaol féin mná, is dóiche bean an tí nó mná de chuid an teaghlaigh, ag ceartú an scéalaí fir dá rachadh sé amú san inse.³⁰⁴ Léiríonn cuid scríbhneoireachta an Duileargaigh, fosta, an dóigh a mbíodh baill den lucht éisteachta rannpháirteach i dtaibhléiriú na scéalaíochta,

*I call to mind another fine storyteller, Seán Ó Briain of Loch na Con Uire near Rosmuc. Seán had a sensitivity as keen as that of any prima donna – he insisted on silence during the recital of his long hero-tales, but was not averse to the usual encouraging remarks which your folk-tale audience often makes during the course of the narrative.*³⁰⁵

³⁰¹ **Agallamh:** Póirtéir agus Ó hEochaidh, 1989: 247.

³⁰² **Agallamh:** Ó hEochaidh agus Ó Dubhthaigh, 1942: 163-164.

³⁰³ "The intellectual fare provided at these Hibernian Academies was often of a very high order. From the thrust and parry of proverb, quip, and quatrain, and the recitation of folk-tales and the verse of eighteenth- and nineteenth-century poets, the participants would pass over to weighty discussion on the exact meaning of words and phrases, or sententious explanations of the movements of sober fact and riotous fancy at the disposal of all those who, deprived of formal education in their own language, sought intellectual enjoyment and instruction." (Delargy, 1945: 18)

³⁰⁴ "While women do not take part in the storytelling, not a word of the tale escapes them, and if their relatives or close friends make any slip or hesitate in their recital, it is no uncommon experience of mine to hear the listening woman interrupt and correct the speaker." (Ibid. 7).

³⁰⁵ Ó Duilearga, 1942: 43.

Bheir an Duileargach le fios, d'ainneoin an atmaisféir shollúnta, go mbíodh broslú de chineál ar siúl ag an lucht éisteachta le linn don scéalaí a bheith i mbun a cheirde. Is é atá i gceist leis an *bhrosalú* seo an brostú nó an gríosú a bhéarfaí do dhuine le gabháil a dh'inse scéil. Tá sé soiléir go leor sa taighde a rinne Ó Laoire ar thraidisiún amhránaíochta Thorai go raibh an broslú seo iontach go deo tábhachtach i spreagadh an duine óig le hamhrán a cheol.³⁰⁶ Luann Ó Laoire go n-úsáideann Seosamh Mac Grianna an téarma seo ina úrscéal *An Druma Mór* agus i gcomhthéacs an spreagtha le hamhrán a cheol,³⁰⁷ agus go bhfuil úsáid an téarma seo ag teacht leis an rud a dtugann Glassie "*good manning*" air.³⁰⁸ Gidh gur i gcomhthéacs na hamhránaíochta atá an téarma seo ag Glassie,³⁰⁹ is cinnte gur cuid de phróiseas an taibhléirithe i gcoitinne atá ann i gcultúr na hÉireann agus ní taise don scéalaíocht féin.

Is léir go mbíodh baill den lucht éisteachta rannpháirteach i dtaibhléiriú na scéalaíochta de thairbhe an bhrosalaithe. I gcuntas Corduff as Ros Dumhach i nGaeltacht Mhaigh Eo, bheir sé cur síos cuimsitheach dúinn ar an chaidreamh a bhíodh idir an scéalaí agus lucht an airneáil. Deir sé linn, nuair a bhíodh comhrá ar bun i measc a raibh cruinnithe sa teach, go n-iarrthaí ar an tseanchaí scéal a inse. Insíonn Corduff dúinn go mbíthí á bhrosalú, le "*a chorus of acclamations from the audience*" ach go mbíodh achan leithscéal ag an tseanchaí gan scéal a inse ach sa deireadh go dtugadh sé isteach daofa. Le linn an bhrosalaithe chuirthí achan bheannacht ar an scéalaí.³¹⁰ Mar an gcéanna, nuair a bhíodh gaiscíoch an scéil i mbun gníomhartha gaile agus gaisce bhíodh baill den lucht éisteachta ag scairtigh, mar bheadh siad ag broslú an ghaiscígh féin.³¹¹ Ag deireadh an scéil bhíodh an scéalaí á mholadh agus á bheannú ag an lucht éisteachta.³¹² Mar sin féin, instear dúinn nach bhfulaingeach an chuideachta cur isteach ar bith de bharraíocht ar an reacaireacht agus dá gcuireadh duine ceist ar an scéalaí le linn an scéil fá rud inteacht nach raibh soiléir aige go mb'fhéidir go mbeadh daoine eile ag aifirt ar an té a chuir.³¹³ Tig cuntas Uí Eochaidh ar oícheanna airneáil le

³⁰⁶ Ó Laoire, 2002: 73.

³⁰⁷ Mac Grianna, 2008 [1969]: 32, luaite ag Ó Laoire, 2002: 73.

³⁰⁸ Glassie, 1982: 81, luaite ag Ó Laoire, 2002: 73.

³⁰⁹ Glassie, 1982: 81, 100-101, 111, 119.

³¹⁰ "...there were numerous laudatory and encouraging remarks, such as : "Long life to yourself ! " ; " God bless you !"" (Corduff, 1949: 179).

³¹¹ "...when recounting deeds of prowess by the hero, there would be cries from the listeners of "*Mo sheachada grá e fhéin!*" "*Smior in a chráimh!*"; "*Ba mhaith é!*" etc. etc." (Corduff, 1949: 179).

³¹² "The conclusion of the tale had its usual epilogue or conventional formula of phrases like the prefatory opening of the story. Then followed a chorus of praises and benedictions on the *seanchaí*." (Ibid. 180).

³¹³ Ibid. 179-180.

leagan amach an Duileargaigh ach amháin go ndeir Ó hEochaidh go mbíodh caint ar siúl ag daoine le linn scéil,

Dá mbéadh trácht ar ghaisgidheach a dheánfadh éachtra [sic] íontach ínteach, nó dá mbéadh rith-cainnte [sic] ins a' scéal a thuillfeadh moladh 'ach uile dhuine dá mbéadh i láthair. Taobh amuigh de sin, ní leigfeadh an eagla dó [sic] dhuine ar bith a bhéal a fhosgal go mbéadh an scéal criobhnuighthe.³¹⁴

Lena chois sin, míníonn Ó hEochaidh go raibh dóigheanna eile ann leis an tseanchaí a b'fhearr sa chuideachta a chur ar obair,

Nuair a bhíodh nuaidheacht an lae spionta spólta acú, d'iarrfaí ar fhear ínteach scéal a innse, agus go minic, níorbh é an seanchaidhe a b'fhearr a thosuigheadh, ach le misneach agus uchtach a thabhairt don fhear a b'fhearr, chuireadh duine ar bith tús ar an oidhche. Nuair a bhíodh an fear sin réidh, ní rabh aige ach 'buailim sin ort' a rádh leis an fhear a b'fhearr, agus chaithfeadh sé sin a dhul le hobair.³¹⁵

I litríocht Ghaeltacht Thír Chonail sa 20ú haois gheibhthear neart tagairtí do chomhthéacs an chomhrá, as a n-eascródh an scéalaíocht, agus don bhrosalú a bhíodhas ag tabhairt don scéalaí. I saothar Shéamuis Uí Ghrianna, Rann na Feirste, tchíthear mar a d'éiríodh an scéalaíocht aníos as an chomhrá agus an seanchas,

Thoisigh an cómhraídh agus a' seanchus agus a' sgéalaidheacht. Tamall a' cainnt ar bhádaí agus ar iomradh agus ar sheoltóracht. Tamall eile a' seanchus fá chuid fear maith na Rosann, go dtí sa deireadh go dtáinigtheas 'fhad le Micheál Ruadh agus gur dhubhairt duine éigint nach rabh a leithéid ann ó bhí Cú-chulainn ann. Tharraing sin a' seanchus ar a' Chraobhruidh. Agus i bhfaiteadh na súl bhí Seáinín a' Dálaigh ar obair. Thoisigh sé gur innis sé fá'n oidhche a rugadh Cú-chulainn, agus fá n-a chuid éachtaí 'na dhiaidh sin go dtí an lá a dubhairt sé gur chú a chead [sic] éachta agus cú 'éachta dheireannach.³¹⁶

I ndiaidh don scéalaí an scéal seo a inse ghníthear é a mholadh ag an lucht éisteachta agus leanann an chuideachta do chomhrá fá dtaobh den scéal atá go díreach cluinte acu, "Ná raibh an fad sin de thinneas bliadhna ort, a Dhálaigh," ars Eoghan Ó Baoighill." "Ní chuala mé an sgéal sin ariamh taobh amuigh de Rann na Feirste," arsa Donnchadh Ruadh."³¹⁷ Gheibhthear moladh eile den chineál chéanna ar an scéalaí níos faide anonn sa leabhar, ""Maise crann do shláinte leat agus fad saoghail duit," arsa Eoghan Ó Baoighill. "Níor chuala mé a leithéid sin ó tháinig meabhair chinn chugam."³¹⁸

³¹⁴ Ó hEochaidh, 1945c: 133.

³¹⁵ Ó hEochaidh, 1979: 244.

³¹⁶ Ó Grianna, 1942a: 84.

³¹⁷ Ó Grianna, 1942a: 84.

³¹⁸ Ibid. 88.

I gcuid scríbhneoireachta Sheáin Mhic Meanmain, as an Ghaeltacht Láir, tchíthear arís an scéalaí á bhrosnú agus á mholadh ag an lucht éisteachta.

Is é a raibh a dhíth ar an Bhacach le n-a chur a scéalaídeacht agus a fhiannaidheacht é a mholadh. Ní thearna sé faic acht na málaí a bhí faoi a chomhthromughadh, a dhruim a chur le balla an bhaic, a chuid loirgneach a shíneadh 'fhad uaidh a's thioctadh leis, a sceadamán a réidhtiughadh agus toiseach...³¹⁹

Deirtear linn nach bhfágthaí fuíoll molta ar an scéalaí, "'A Ruaidh mo chléibh," arsa Condaí Mhaghnuis, "níor mhaith liom thú bás a fhágáil romham, nó ní fhuil aon fhear seanchaisc is fiú nó is fearrde againn anois acht thú! Ná raibh an fad sin de thinneas bliadhna ort!"³²⁰ Bhíodh idirghníomhaíocht idir an scéalaí agus an lucht éisteachta ar dhóigh eile, is é sin go raibh sé ar chumas an scéalaí corraí mothúchánach a bhaint as a lucht éisteachta, mar a tchíthear i gcuntas Uí Dhubhthaigh agus é ag labhairt ar scéalaí mná ar a bhaile féin nuair a bhí sé óg,

Is minic nuair a bhímist astoigh aici insa an oid[h]che, agus muid ar dtachráin bheag[a] ár suidhe thart ar chladach na teineadh, thosuigheadh sí ar na scéalta seo, agus ba ghoirid ar aghaidh a rachad sí nuair a tchídhfeá na deóra a teacht anuas ar a cuid leicneacha. Nuair a tchídhfímist fhéin seo, bhí muid comh soineanta ins an am agus gur shaoil muid go raibh achan seórt dá raibh sí a innse dúinn fíor, agus i n-am an-ghoirid bhéimist uilig a caoineadh. D'athrochadh an scéal annsin agus d'éireochadh leis an díleachta bhocht a mbíodh sí a trácht air go h-an-mhaith ins a' deireadh agus b'orainn a bhíodh an luthgháir nuair a chluinimist sin. Tcídheá [sic] achan nduine do na gasraí sin, agus na súile a léimnighe le luthgháir ina gceann nuair a thigead sí fhad leis an áit insa a' scéal ar pósadh an díleachta bocht ar nighean rí, agus go rabh sé saidhbhir ó'n lá sin go dtí 'n lá indíú.³²¹

Arís, tá an méid seo ag teacht lena bhfuil ráite ag Seán Ó hEochaidh fán chumas aisteoireachta a bhíodh sna seanscéalaithe (2.7). Ní féidir neamhiontas a dhéanamh den ghné thábhachtach seo de thaibhléiriú na scéalaíochta.

2.6.2 Amhránaithe ag Scéalaíocht agus Comórtais Réamh-Athbheochana Scéalaíochta

Is minic a bhí dhá dhinimic eile i dteach an airneáil, is iad sin (i) an scéalaíocht mar chuid de thaibhléiriú amhránaíochta agus (ii) an scéalaíocht mar chomórtas. I dtaca leis (i) an scéalaíocht mar chuid de thaibhléiriú amhránaíochta, cuireann Seán Bán Mac Grianna an-bhéim ar an ghné seo den traidisiún ina chuid scríbhneoireachta agus óráidíochta. Mar a dúirt sé go lom, "Níor hinsíodh nó níor canadh na hamhráin riamh go n-instí an scéal ar tús más rud gur amhrán é a raibh scéal ag baint

³¹⁹ Mac Meanman, 1943: 102.

³²⁰ Ibid. 43.

³²¹ **Agallamh:** Ó hEochaidh agus Ó Dubhthaigh, 1942: 160-161.

leis."³²² Bhain scéal na n-amhrán go dlúth le taibhléiriú na n-amhrán agus ba chuid de chumasc saibhir na n-ealaíon dúchais i dteach an airneáil an t-amhrán agus an scéal araon. Tá an bharúil seo dearbhaithe ag an bhéaloideasáí, amhránaí agus scéalaí, Aodh Ó Duibheannaigh.³²³ Dar le **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** go raibh sé "iontach tábhachtach" an scéal a inse sula gceolfá an t-amhrán. Dar léi go raibh scéal ag baint le "cuid mhór de na hamhráin."³²⁴

Maidir le (ii) comórtas sa scéalaíocht, tá sé le sonrú go raibh gné na hiomaíochta ag baint leis an scéalaíocht sa chomhthéacs thraidisiúnta. Insíonn Ó hEochaidh go mbíodh comórtais idir scéalaithe go minic i dteach an airneáil i gceantar Theilinn sa tseanam,

Chuireadh muinntir Theilinn spéis as cuimse i gceól, i ndamhsa, i scéalaidheacht agus sa tseanchas ariamh anall. Dachad [sic] bliadhain ó shoin ba mhinic teach áirneáil nó teach cuirme lán ó chúl go doras go teacht dheirg an dá néall agus iad a coimhlint le chéile féachailt cé a bhéarfadh buaidh ins na tréartha sin.³²⁵

Anuas air sin, bheir Ó hEochaidh le fios go mbíodh comórtais scéalaíochta idir bailte, sa chás seo Teileann agus Cill Charthaigh,

Bhíodh comartaisí [sic] scéalaidheachta annseo ar fud an cheanntair i n-am na seandaoine. Bhí an t-uisce beatha bréagh saor an uair sin, agus go h-an-mhinic bhíodh a gcuid poitín fhéin acú. Théigheadh bunadh an cheanntair seo go Cill Chartha oidhche amháin, agus annsin b'fhéidir ar an t-seachtmhain a bhéadh 'na dhiaidh sin, go dtiocfadh bunadh Chille Cartha annseo go Teilionn. Bhíodh a gcuid lucht leanamhna fhéin le 'ach aon dream acú, agus b'ortha-san na gealltaí a chur síos ar an scéalaidhe a b'fheárr. Ar an méid comartais de'n t-seórt ar chualaidh mé tracht [sic] orthu ariamh bhaineadh bunadh Theilinn i gcomhnuidhe na gealltaí.³²⁶

Ní hamháin gur maith an cur síos é seo ar an mhórtas baile a bhain le cleachtas na scéalaíochta ach tá an mórtas céanna le haithne ar an mhaíomh a ghní Ó hEochaidh fá bhuanna Theilinn.

Tá gné seo na hiomaíochta sa scéalaíocht le haithne ar chuntais as ceantracha eile in Éirinn. Tchéithear, mar shampla, sa chur síos seo ar chleachtas na scéalaíochta i dteach an airneáil i nDún Chaoin, Condae Chiarraí, gur spreagadh chun scéalaíochta a bhí san iomaíocht ag scéalaithe áiride,

...théití ag airneán go tithe na gcomharsan, agus ba mhinic scéalaithe ó bhailte agus ó pharóistí eile cruinnithe le chéile agus a scéal féin á bhreith abhaile ag gach éinne acu. Spreagadh a leithéid an comhlúadar scéalaithe chun

³²² **Agallamh:** Mac Grianna, Ó Maolchalainn agus Ó Conluain 1980. In: Mac Corraidh, 2010: 2. Féach fosta, "Ceol agus Scéalaíocht". In: Mac Grianna, 1976: 18.

³²³ **Agallamh:** Lambert agus Ó Duibheannaigh (1980a).

³²⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 34.00-35.00.

³²⁵ Ó hEochaidh, 1955: 25.

³²⁶ Ó hEochaidh, 1945b: 76.

dul i gcomórtas lena chéile, agus chinntíodh sin go mbíodh lucht éisteachta breise acu agus cíocras scéalaíochta orthu.³²⁷

Is cosúil fosta go mbíodh comórtas idir scéalaithe i dtithe airneáil agus i dtithe faire i gConamara.³²⁸ Is cuimsitheach agus is sonraíoch an cur síos a bheir Ó Broin ar an tseort iomaíochta a bhíodh idir scéalaithe as bailte éagsúla i Mionloch, Condae na Gaillimhe,

Ar ócáidí eile bheadh iomaíocht de shaghas eile ar bun. Bheadh dhá scéalaí ag féachaint cé acu a d'inseódh an scéal ab fluide, nó cé d'inseódh an uimhir ba mhó scéalta. Uaireanta, is dhá bhaile a bheadh in aghaidh a chéile, nó dhá chuid de bhaile, e.g., An Baile Thuas agus An Baile Thíos. De bhrí nach mbeadh aon mholtóir áirid ceaptha ba deacair a rá go minic cén taobh a ghnóthaigh. Bhí cead ag gach duine sa gcuideachtaí a bhreithiúnas héin a bhaint as, agus a bharúil a nochtadh, rud a dhéanfadh ó am go ham: "Tá An Baile Thuas buailte anocht ar chaoi ar bith!"... "Níl cinneadh ar bith ort, a Sheáin!"... "Céad goirim fear mo bhaile!" B'iontach an beart na comórtaisí seo le scéalaithe réidhchúiseacha a chur ar a mbionda, agus sin é an t-údar is mó a bhí leo.³²⁹

Is léir ó na cuntais seo mórtas an scéalaí agus gur ar mhaithe le feabhas na scéalaíochta agus siamsa an luchta éisteachta a bhíodh go leor den chomórtas seo.

Tá léargas ar an iomaíocht seo idir scéalaithe le fáil i gcuid scríbhneoireachta Uí Ghrianna agus é ag trácht ar shaol Rann na Feirste. I mír amháin téann Mánu Mac Suibhne agus Séamus Sheáin Óig in adharca a chéile, gach fear acu ag iarraidh an lámh in uachtar a fháil ar an fhear eile, agus scéal níos fearr nó níos ársa ná an duine eile a inse. Cuirthear tús leis an chomhrac focal le maíomh agus mórtas nuair a fhógraíonn Mac Suibhne, "níor casadh aon fhear ariamh orm a bhí ion-sgéalaidheacht' liom."³³⁰ Cuireann Séamus agus Mac Suibhne geall lena chéile ansin agus téann siad i gcionn chogadh na bhfocal. Leagann Mac Suibhne síos caighdeán na scéalaíochta atá de dhíobháil sa chomhrac seo, "'Anois,' arsa Mac Suibhne, 'chan ur-sgéaltaí nó cumraidheacht atá mé a' maoidheamh, acht sgéaltaí fá laochraidhe na hÉireann.'" Deir Séamus ansin go dtoiseoidh siad le scéalaíocht fá Chú Chulainn, "'siar go dtí an t-am a dteachaidh Cú-chulainn un sleanntrach.'" Ach

³²⁷ Almqvist agus Ó Cathasaigh, 2002: 25.

³²⁸ "Bhíoch comórtasachaí idir sgéaluithe go minic insa a' tsean-aimsir. Gá mbeach beirt i dteach a mbeuch cruinniú ánn, nú i dteach tórrtha, nuair a déarfaí an pádrín páirteach thosóch fear acab ar sgéal 7 d'innseót sé é gon méide cúlódair a bheach ins a' teach cho math agus b'fhéidir leis é innseacht. Agus b'fhéidir go mbeach fear eile ins a' teach agus go mbeach sé 'n-a sgéalaí cho math leis agus bheach comórtas acab. Agus nuair a bheach an chéad fhear a sgéal innsíth' aige déarhuch an fear eile go rá sé héin n-a sgéalaí cho math leis agus go n-innseót sé sgéal níos fearr ná bhí innsíthe ag a' bhfear a bhí séis (tar éis) é innsean." (**Agallamh:** Mac Coisdealbha agus Mac an Iomaire, 1945).

³²⁹ Ó Broin, 1955: xxv.

³³⁰ Ó Grianna, 1942a: 85.

cionn is nach bhfuil scéalaíocht ar bith ag Mánuis Mac Suibhne fá Chú Chulainn géilleann sé don fhear eile, "'Ormsa an deoch. Níl seanchus ar bith agam fá Chú-chulainn.'"³³¹

Is cosúil nár bheag an pháirt a d'imir na comórtais seo i gcultúr na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta agus mar sin tá duifear beag le haithne idir taibhléiriú na scéalaíochta ar an dóigh seo agus an cur síos a bheir Glassie dúinn ar lúb chuideachta neamhfhoirmeálta agus an scéalaíocht go díreach ag éirí aníos go fáilí as an chomhrá agus as an tseanchas. Lena cheart a thabhairt don Duileargach is cosúil gur glacadh dáiríribh go leor, in amanna, leis an traidisiún scéalaíochta i measc mhuintir na Gaeltachta, go dtearnadh gach iarracht scéalaithe a chur in adharca a chéile agus iad a chur ar obair agus go mbíodh mórtas ar an té a bhí ar thús cadhnaíochta i gcomórtas scéalaíochta.

2.7 An Corp sa Scéalaíocht: Geáitsíocht agus Aisteoireacht

Maíonn Bruford gurbh fhiú go mór staidéar a dhéanamh ar ghnéithe seach-theangacha a bhaineann leis an scéalaíocht, mar shampla, geáitsíocht, seachfhocail don lucht éisteachta, toin ghutha do na carachtair éagsúla, agus cleasa eile a bhaineann le ceird na scéalaíochta.³³² Tá an gheáitsíocht ar cheann de na gnéithe seach-theangacha ar cuid thábhachtach í de thaibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta agus chomhaimseartha araon. Ní mór spléachadh a thabhairt ar an láthair is bunúsaí agus is riachtanaí a bhaineann leis an scéalaíocht bhéil, is é sin láthair an choirp féin. Dar leis an bhailitheoir agus an seanchaí as Rann na Feirste, Aodh Ó Duibheannaigh, gurb é an bunduifear atá idir an litríocht agus an béaloideas, gur amach ón *bhéal* a thig an béaloideas agus gur ó ghlúin go glúin a thig sé anuas chugainn.³³³ Seo í an tuigse thraidisiúnta ar sheachadadh an bhéaloidis agus tá an cholainn féin lárnach sa phróiseas seo. Labhrann Ó Laoire ar an choincheap *connectionism*, "samhail eile de chúrsaí foghlama, ceann nach bhfuil bunaithe go hiomlán ar chúrsaí teanga, ach a chuireas próiseas na hoiliúna seach-theanga agus an cumas praiticiúil a eascraíod as sin san áireamh." Samhail í seo atá á forbairt sa taighde chogneolaíoch.³³⁴ Lena rá ar dhóigh eile, is amhlaidh go bhfuil béim á leagan athuair ar an tábhacht a bhaineann leis an iompar agus leis an aithris i gcúrsaí foghlama agus chan amháin ar thuigse atá bunaithe ar chumas teanga. Tráchtann Ó Laoire ar an tseanfocal, "An rud a tchí leanbh, ní leanbh", rud a léiríonn tuigse ar an tábhacht a

³³¹ Ó Grianna, 1942a: 85-86.

³³² Bruford, 1994: 27.

³³³ Lambert, 1985: 95.

³³⁴ Ó Laoire, 2002: 65-67.

bhaineann leis an iompar i bpróiseas na foghlama sa chultúr Ghaelach.³³⁵ Tarraingíonn Ó Laoire ar áitiú Bloch go mbíonn na céadfaí ar fad páirteach san fhoghlaím agus dá thairbhe sin gur cheart don té a bhíonn ag scríobh ar chúrsaí foghlama aird a thabhairt ar na céadfaí seo nach mbaineann le loighic na habairte go díreach, "*Perhaps we should make much more use of description of the way things look, sound, feel, smell, taste and so on – drawing on the realm of bodily experience.*"³³⁶ Ar ndóighe, seo cur chuige a luíonn go maith le léann an taibhléirithe agus an scéalaíocht faoi staidéar. Dearbhaíonn Schechner barúil Uí Laoire nuair a deir sé gur fearr don té atá ag sealbhú ealaín thaibhléirithe an t-eolas a ionchollú ar dhóigh inteacht in áit tuigse theoriciúil a fháil air. Comh maith leis an urlabhra féin i gcás na scéalaíochta, is mar ghluaiseacht, gheáitsíocht, thuin chainte, dhreach an haghaidhe, nó a leithéid, a shealbhófaí an t-eolas praiticiúil sin. Ar ndóighe, is fríd an aithris a ghníthear sin.³³⁷

Mar bhunchloch le fealsúnacht an taibhléirithe tá cuid smaointeoireachta an fhealsaimh Merleau-Ponty a leag béim ar láthair na colainne féin, ar a dtugann sé "*le corps propre.*"³³⁸ Tráchtann Langellier agus Peterson ar a chuid smaointeoireachta-san nuair a deir siad go gcaithfidh duine inteacht, nó colainn inteacht, an scéalaíocht féin a chur i láthair.³³⁹ Colainn a bheir léi a taithí féin sa tsaol agus atá in innimh sin a chur i láthair mar reacaireacht, mar scéalaíocht. Tá sé ar chumas na colainne gníomhaí geáitsíocht a dhéanamh, eolas agus mothúcháin a chur in iúl agus a theilgean uaithi, agus, ar ndóighe, is ón cholainn a thig an urlabhra.³⁴⁰ Ní coincheap scartha ón ghníomh atá i dtaibhléiriú na reacaireachta de bhrí nach féidir idirdhealú a dhéanamh idir é agus an suíomh corpartha.³⁴¹ Fiafraíonn Langellier agus Peterson caidé go díreach atá i gceist leis an tsuíomh

³³⁵ Ibid. 63.

³³⁶ Bloch, 1991: 193, luaite ag Ó Laoire, 2002: 66.

³³⁷ "The proper use of imitation and repetition in training is in directly transmitting performance knowledge without the need for a verbal explanation or theorizing. Such "talking about" may be very helpful at a certain stage of acquiring performance knowledge, but it can hinder such acquisition if used too early or too frequently. It is better usually to get the performance knowledge into the body on its own terms, as movement, gesture, tone of voice, facial expressions – whatever the techniques of a particular genre are. By means of imitation, learners acquire through practice an organic mastery of the craft that underlies every art." (Schechner, 2013: 233).

³³⁸ Merleau-Ponty, 1945.

³³⁹ Langellier agus Peterson, 2004: 13-14.

³⁴⁰ "But as an active body capable of gestures, of expression, and finally of language, it turns back on the world to signify it." (Merleau-Ponty, 1964: 7).

³⁴¹ "This mimic usage of our body is not yet a conception, since it does not cut us off from our corporeal situation; on the contrary, it assumes all its meaning." (Ibid. 7).

chorpartha? D'ainneoin thraidisiún smaointeoireachta an indibhidiúlachais atá anois i dtreis, maíonn siad gur de dhlúth agus d'inneach na timpeallachta atá thart air an duine daonna agus go ngabhann sé chuige na bríonna ar fad a bhaineann leis an timpeallacht sin. Mar sin, tá an cholainn ag brath ar an tsuíomh chorpartha agus ní féidir léi a bheith neamhspleách air.³⁴² Cuireann na dálaí ábhartha seo a bhaineann leis an tsuíomh chorpartha srian leis an cholainn atá i mbun taibhléirithe. Dá réir sin, bíonn taibhléiriú na reacaireachta ag brath ar na dálaí ábhartha.

Ach níl scoláirí agus saineolaithe ag teacht lena chéile go hiomlán fá áit na geáitsíochta i dtraidisiún scéalaíochta na hÉireann. Táthar ann a mhaíonn nach mbaineann úsáid na geáitsíochta leis an traidisiún scéalaíochta in Éirinn ar chor ar bith. Ina staidéar eitneagrafaíochta ar chleachtas na scéalaíochta i Rann na Feirste mhaígh Lambert gur sa chomhrá a bhíonn an scéalaíocht suite i gcónaí agus, neamhchosúil le hócáidí cráifeacha agus polaitíochta, nach dtéithear i muinín na geáitsíochta ná na gluaiseachta le teachtaireachtaí traidisiúnta a chur in iúl.³⁴³ Tá an dearcadh seo ag teacht leis an mhéid atá ráite ag Glassie bunaithe ar an staidéar eitneagrafaíochta a rinne sé sa phobal tuaithe, *Ballymenone*. Tuairiscíonn Glassie gur fíorbheagán geáitsíochta a bhíonn ag muintir an phobail sin agus iad i mbun scéalaíochta, gur minic an scéalaí suite ag stánadh isteach sa tiní agus gur minic nach mbíonn an t-éisteoir ag amharc ar an scéalaí ar chor ar bith agus é i mbun scéil.³⁴⁴ Deir sé fosta go bhfuil claonadh cultúrtha sna daoine in éadan úsáid na geáitsíochta,

*In childhood they are trained not to use gesture instead of words. It is bad manners to nod. Say, Yes. Postures hold for long periods, and if gestures accompany words, they aid the speaker more than the listener, who, turned away and watching the fire, must understand. [...] Words must present thoughts clearly. [...] Speakers cannot rely on their bodies to make meanings clearer or subtler. They do not wave their hands about...*³⁴⁵

³⁴² "As the previous discussion of audience suggests, the human context includes all the actual, real, and virtual relations of daily life. Despite traditions of individualism which would suggest otherwise, we argue that the person is embedded in and "assumes all the meaning" of its environment. The body is dependent upon its corporeal situation and is not independent of or in opposition to it (as suggested by such formulations as nature vs. culture or text vs. context)." (Langellier agus Peterson, 2004: 14.)

³⁴³ "In *béaloideas* the emphasis is on conversational events involving social and didactic uses of the spoken word. With its conversational base the Irish oral tradition differs from expressive technologies useful for re-enactment of political or religious events that exploit gesture and spatial movement or music and dance to convey the traditional messages." (Lambert, 1985: 97).

³⁴⁴ Glassie, 1995: 74.

³⁴⁵ Ibid. 105.

Tchíthear fosta sa chur síos a bheirtear ar an scéalaí chlúiteach Dhuibhneach, Bab Feiritéar, nach dtéadh sí i muinín na geáitsíochta agus í ag scéalaíocht ach go gcuireadh sí brí isteach san inse fríd mheán na teanga féin agus mothúcháin á dtaispeáint ar a haghaidh aici:

Cuireann sí craiceann na firinne ar an íomhá le linn di na carachtair agus na suímh a chruthú le scil an aisteora, sa tslí is gur féidir leis na héisteoirí an suíomh iomlán d'fheiscint os comhair a súl amach, cé gur beag gothaí ná geáitsí a chuireann sí di féin le linn na hinsinte. Más ea, léiríonn An Bhab aoibh an scéil le tine a gutha agus le scal bheochta a gnúise.³⁴⁶

Bíodh sin mar atá, ní chaithfidh gur mar an gcéanna a bhíonn achan scéalaí Gael. Mar sin is fiú tuilleadh samplaí a chíoradh go mbeidh barúil níos fearr againn d'fhírinne an scéil.

Tá mórán ráite ag tráchtairí áiride a chuireann leis an bharúil go raibh an gheáitsíocht ariamh le fáil mar chuid de chur i láthair na scéalaíochta ag cleachtóirí áiride. Thrácht an béaloideasáí Mhuimhneach Tadhg Ó Murchú ar seanscéalaí Chiarraíoch ar bhuaíl sé leis sa bhliain 1935 nuair a bhí an seanchaí cúig bliana agus ochtó d'aois. Léirítear sa tuairisc a thug Ó Murchú go beacht binn cuid geáitsíochta agus aisteoireachta an tseanchaí agus é i mbun seanscéil. Deirtear linn nach raibh ar aird an tseanscéalaí seo, i dtaca le béaloideas de, ach na seanscéalta fada agus nach dtiocfadh seanchas ar bith a fháil uaidh:

*His piercing eyes are on my face, his limbs are trembling, as, immersed in his story, and forgetful of all else, he puts his very soul into the telling. Obviously much affected by his narrative, he uses a great deal of gesticulation, and by the movement of his body, hands, and head, tries to convey hate and anger, fear and humour, like an actor in a play. He raises his voice at certain passages, at other times it becomes almost like a whisper. He speaks fairly fast, but his enunciation is at all times clear. I have never met anyone who told his tales with more artistry and effect than this very fine old story-teller. [...] He does not like to tell his tales on the Ediphone recording machine, as it hampers the movements he considers essential to heighten the effect of the story. Once he became so exhausted that he gave up in the middle of a tale, but I coaxed him to continue.*³⁴⁷

Dealraíonn sé ón chuntas seo go dtigeadh le húsáid na geáitsíochta a bheith ceangailte go mór leis na mothúcháin a bhíodh ar an scéalaí agus é i mbun a scéil. Is cinnte nach mbíodh mórán de shrian á choinneáil ag an scéalaí Mhuimhneach seo ar a chuid geáitsíochta.

Is léir ó chúpla sampla as Gaeltacht na hAibne go mbíodh an gheáitsíocht agus gnéithe den aisteoireacht mar chuid de thaibhléiriú na scéalta ag scéalaithe áiride thall fosta. I gcur síos a tugadh ar an scéalaí John MacDonald agus ar a athair, a bhí ina scéalaí fosta, deirtear linn go mbaineadh siad leas as an gheáitsíocht agus as athruithe gutha nuair a bhíodh achan fhear acu ag scéalaíocht:

³⁴⁶ Almqvist agus Ó Cathasaigh, 2002: 35.

³⁴⁷ Delargy, 1945: 16.

"they do not simply tell the story, but act it with changing voice and gesture, as if they took an interest in it, and entered into the spirit and fun of the tale."³⁴⁸ Tá sampla eile le fáil as Albain ina dtéann an scéalaí i muinín na haisteoireachta le heachtra ó scéal atá aige a mhíniú do scaifte páistí.³⁴⁹

Maidir le scéalaíocht Ghaeilge Thír Chonaill, tá fianaise le fáil go raibh tréan geáitsíochta agus aisteoireachta ag scéalaithe áiride. Scríobh Seosamh Mac Grianna ("Iolann Fionn") agus é ag cur síos ar an tseanchaí istigh sa chlúdaigh,

...glór a chinn ag áthrach le achan áthrach dá bhfuil sa sgéal, coimeádadh sé na lámha agus an corp, ag gabhail nuair a thig an seanchuidhe go dtí gníomh éifeachtach nó cainnt uasal; agus b'fhéidir an gol ag briseadh air corr-uair le tréan bróid agus le neart cumhaidh, "anois nuair nach maireann siad."³⁵⁰

Sa chuntas seo le Seán Ó hEochaidh, a raibh aithne aige ar líon mór scéalaithe agus seanchaithe as gach cearn de Thír Chonaill de thairbhe a shaothair chruinnithe béaloidis faoin Choimisiún Béaloideas, bheir sé le fios nach gcuirfeadh na scéalaithe seo srian ar bith ar a gcuid mothúchán agus go mbeadh sin le feiceáil ar a ndreach agus iad i mbun scéil:

Ach b'fhíorlucht ceirde na scéalaithe. Ba iad na seanscéalta an dráma agus ba iadsan na haisteoirí, agus níor bhréag sin aisteoirí ar chuid acu.

B'fhéidir nár mhiste dom tagairt a dhéanamh anseo do ghné eile den scéalaíocht agus is é sin go gcreideadh na scéalaithe seo ach uile fhocal dá n-aithrisíodh siad. Chonaic mé cuid acu, agus nuair a bhíodh dréacht brónach de chuid an scéil dá aithris acu, ba mhion mhinic a chonaic mé na deora ag rith go fras lena súile. Chaith mé seal fada ag obair le scéalaí maith agus i gcuid mhór dá chuid scéalta bhíodh tagairt do leasmhathair agus in am ar bith a mbíodh sé ag cur síos ar a cuid mí-iompair ná ar a droch-cheann don leaschlann, thiontódh sé a cheann ar shiúl ó adharc an tsean-*edifóin* a bhí á úsáid agam, agus déarfadh sé liom, "Nár bh í an rúpach cheart í!"³⁵¹

³⁴⁸ Campbell, 1860-2: 174-5. In: Harris-Logan, 2007: 93.

³⁴⁹ "On another occasion the wren and his twelve sons were going to the peatmoss, when they fell in with a plant of great virtue and high esteem. The old wren caught hold of the plant by the ears, and was jerking it this way and that way, hard-binding it, and pulling it, as if peat-slicing ... Under the severe strain the plant at last yielded, and all the wrens fell backwards into a peat pond and were drowned [...]
The old man from whom this story was heard, that in winter time, when knitting straw ropes for thatching, he could get all the boys of the village to come to assist him ... on the understanding that the story of "The wren and his twelve sons" would be illustrated at the end. One after another of the boys sat on the floor behind him, and he having a hold of the straw rope was able easily to resist the strain till he chose to let go, then all the boys fell back and the laughter that ensued [sic] was ample reward for their labour." (Campbell, 1895: 121-2. In: Harris-Logan, 2007: 93).

³⁵⁰ Mac Grianna, 1925: 2.

³⁵¹ Ó hEochaidh, 1957: 59.

Is mór an díol spéise an tagairt seo ag Ó hEochaidh do scéalaithe a bheith mar aisteoirí i ndrámá, rud a bheir le fios gur dlúthchuid d'ealaín na scéalaíochta na mothúcháin seo a chur in iúl sa reacaireacht. Deimhníonn **Micí Whiting Mac Aoidh** an bharúil seo fá na seanchaithe a bheith ag caoineadh agus iad ag inse fá eachtra bhrónach inteacht sa scéal,

Bheadh seanmhná ansin ag inse scéaltaí... bheadh páistí, bheadh siad chóir a bheith ag caoineadh ag éisteacht leo. Bheadh siad féin, na deora leo, na seanmhná nó bhí siad féin ag meas go raibh sé fíor. [...] agus go raibh an bás aige agus an lá a fuair an capall [bocht] bás agus na deora le Colm Cille, agus na deora leo féin ag inse an scéil duit.³⁵²

Is léir go raibh dáiríreach agus ionraiceas ag baint leis na seanchaithe agus na scéalaithe seo a rachadh i gcionn reacaireachta. Níor choinnigh siad ar cúl a gcuid mothúchán, agus go dearfa, ba chuid den taibhléiriú na mothúcháin chéanna.

Is léir ó Phictiúr 1 agus ó Phictiúr 2 thíos den scéalaí Máire Ní Dhonnagáin as Rann na Cille, Teileann, a glacadh ina teach féin sa bhliain 1946,³⁵³ go raibh geáitsíocht na lámh aici agus mothúcháin le feiceáil ar a haghaidh agus í i mbun scéil. Tá tuilleadh fianaise den gheáitsíocht, de mhothúcháin á léiriú agus de mhéid áirid aisteoireachta i gcuid dialann oibre Sheáin Uí Eochaidh. I gcuntas Uí Eochaidh ar an tseanchaí Seán Mac Fhionnlaoich as an Mhálainn Bheag, Gleann Choilm Cille, a scríobh sé sa bhliain 1935, dúirt an béaloideasáí go raibh obair aige taifead fuaime a dhéanamh den tseandúine cionn is go raibh sé comh bríomhar sin lena chuid lámh agus é ag aithris scéil, "Bhí sé ag 'ul le na lámha agus le n-a cheann, agus thógadh sé a bhéal ar shiubhal ó'n adharc a n-amannaí bun bárr."³⁵⁴ Arís eile tráchtann sé ar an scéalaí Mícheál Ó hIghne as an Atharach, Teileann, atá le feiceáil i bPictiúr 3 thíos,

Cuireann sé an-chruaidh ar Mhicí a bheith a cainnt ar an "ediphone", agus 'sé an t-ádhbhar sin, siocair nach dtig leis go leór féidhime a bhaint as na lámha nuair a bhíonn sé a cainnt, agus sin leath innse an scéil ag Micí. Cuireann sé i bhfad níos mó bríogh ina chuid seanchais le n-a lámha agus a ghnúis nó a gnídh sé le n-a ghlór cinn.³⁵⁵

Is léir ó dhialann Uí Eochaidh go raibh an béaloideasáí seo den bharúil go mbíodh geáitsíocht seo na lámh ag an tseandream ar fad, agus luann sé seo fán scéalaí Pádraic Ó Beirn as Cill Charthaigh a bhí "ag 'ul leis na lámha mar is gráthach le 'ach uile sheandúine a dheánamh."³⁵⁶

³⁵² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Mac Aoidh, (2018), (21/03/2018) – Taifead a Trí – 12.00-13.00 [Aguisín 3: Micí Whiting Mac Aoidh – Rian 1].

³⁵³ Ó hEochaidh, 1948: 7.

³⁵⁴ Ó hEochaidh, 1937: 56-57.

³⁵⁵ Ó hEochaidh, 1946: 280.

³⁵⁶ Cuntas Uí Eochaidh ar Phádraic Ó Beirn as an Rualach, Cill Charthaigh: "...siúd agus nach rabh dadaidh sgéalta fada aige, bhí a lán mion-seanchuis aige a bhí suimeamhail go maith. D'innis sé leis na giotáí seo ceann

Pictiúr 1³⁵⁷

Pictiúr 2³⁵⁸

i ndiaidh an chinn eile isteach ins an Ediphone, agus ní rabh sé ar dhóigh ar bith cothalta ach oiread, níos fuide nó go rabh sé le coimhead ar feadh tamaill mar gur damh-sa a bhí sé ag innse an scéil, agus bhí sé ag 'ul leis na lámha mar is gráthach le 'ach uile sheandúine a dheánamh." (Ó hEochaidh, 1937: 218-219).

³⁵⁷ Lloyd, 1947: 23.

³⁵⁸ Ibid. 24.

I sliocht eile as dialann oibre Sheáin Uí Eochaidh cuirtheas síos ar gheáitsíocht Sheáin Uí Dhiothcháin as Toraigh agus é ag inse fá eachtra a bhain dó agus é ar an fharraige,

...tháinig péist-mhór ortha – píosa seanchuis comh maith agus a chuala' mé le fada. D'innis Seán an scéal seo comh fírinneach agus cumadh air comh sgannruighthe agus dá mbéadh an péist thart fá chosaibh an tábla an áit a rabh sinn ar [sic] suidhe! Bhí sé ag 'ul le n-a lámha a teibaint domh an dóigh a rabh 'n péist a teacht thart fá'n bhád agus com [sic] farrsaing agus a bhí a béal foscaite – agus rith an ama sin a chuid súile i gcruth a dhul amach thaire mhullach a chinn. Thall ag deireadh an scéil nuair a bhí sé ag innse domh fán dóigh ar shuncáil sí nuair a chaith siad amach úir Choluim Cille – bhí na deóra na rith anuas le n-a chuid leicneacha...³⁶⁰

Cuimhne chinn, nó *memorate*,³⁶¹ atá sa tseanchas a thug Seán Ó Dhiothcháin do Ó hEochaidh agus char chosúil le fiannaíocht ná na scéalta gaisce é. Mar sin féin, níl cúis ar bith againn a bheith ag smaointiú go rachadh scéalaí i mbun na geáitsíochta le linn seanchais den tseort seo a inse ach nach rachadh le linn scéal fiannaíochta nó scéal gaisce a bheith á inse aige.

Is léir go raibh stíleanna duifriúla ag scéalaithe sna ceantracha agus cúigí éagsúla a scrúdaíodh go dtí seo. Is suimiúil cuntas Uí Eochaidh ar an scéalaí Séamus Ó hIghne as Mín a' Churraoin, Gleann

³⁵⁹ Magee (1946).

³⁶⁰ Ó hEochaidh, 1945a: 401.

³⁶¹ Fá choinne léargas ar chuimhní cinn, nó *memorates*, a bhaineann leis an fharraige as Éirinn agus as Albain: Fomin agus Mac Mathúna (2016).

Choilm Cille ina léirítear an scéalaí ag aithris laoi fiannaíochta agus a dhá shúil druidte aige: "Ba é an chéad rud a rinn sé nuair a shuidh sé ag cionn a tábla a raibh an maisian air, dhruid sé a dhá shúil agus bhuail sé ar "Laoi na Mrá Móire." Níor fhoscail sé a dhá shúil go rabh sé críochnuighthe agus annsin thóg sé a cheann."³⁶² Shílfi go mb'fhéidir nach raibh ann ach gur filíocht nó laoi a bhí á haithris aige agus mar sin go raibh sé ag fóirstean dó a chuid súl a dhruid ach is léir gur seo nós a bhí aige agus é ag inse scéil fosta: "Chuaidh an seanchaidhe seo i gcionn a chuid sgéalta annsin agus ar ndóighe bhí an sean-ghrás aige a dhá shúil a dhruid agus túsughadh a líonadh na n-eiteán ceann indiaidh an chinn eile."³⁶³ Ach arís, ní thig linn talamh slán a dhéanamh de gur seo an nós nádúrtha a bhí aige, nó, i ndeireadh na dála, ba ag aithris don *edifone* a bhí an scéalaí, rud a bhí duifriúil go leor le scéalaíocht i lúb cuideachta i gcomhthéacs an airneáil.

Dar le scoláirí na geáitsíochta gur feiniméan atá ann ar dhoiligh ag an duine smacht a fháil air agus é i mbun cumarsáide. Deir Kendon nach mbíonn neart ag an duine ar chuid den gheáitsíocht agus go dtarlaíonn sí de dheoin nó d'ainneoin an chainteora. I measc na gcodanna éagsúla den gheáitsíocht nach mbíonn i gcónaí faoi smacht comhfhiosach ag an scéalaí tá, an treo ina bhfuil na súile ag amharc, an claonadh atá sa cholainn, an áit ina bhfuil an cholainn suite agus nithe eile sa timpeallacht thart ar an reacaire.³⁶⁴ Ach comh maith leo sin, tá gníomhartha geáitsíochta eile a fheidhmíonn le brí a chur in iúl. Is léir mothúcháin ar aghaidh agus ar cholainn an duine. Fosta, sa ghnáthshaol, agus diomaite den scéalaíocht, bíonn feidhmeanna tábhachtacha ag baint le geáitsí i gcaidrimh shóisialta, mar shampla, gur féidir beannú, buíochas, gean, dúshlán, bagairt, umhlú agus géilleadh a chur in iúl fríd gheáitsíocht.³⁶⁵ Anuas orthu seo tá, gníomhartha a mbaintear leas astu mar chuid de dhioscúrsa. Dírithear aird ar nithe fríd mhéar a dhíriú orthu, úsáidtear na lámha leis an chuma, méid nó cruth a chur in iúl nó go fiú leis an fhoirm nó an próiseas a bhaineann le smaointiú teibí a chur in iúl. Tá sé ráite ag Kendon fosta go ngintear an urlabhra agus an gheáitsíocht le chéile sa bhomaite amháin, agus go gcaithfear glacadh leis, mar sin, gur dhá ghné den phróiseas chéanna atá iontu.³⁶⁶ Tá taighde atá déanta ag Hostetter agus Alibali ag teacht leis seo. Dar leo go bhfuil

³⁶² Ó hEochaidh, 1937: 101.

³⁶³ Ibid. 193-194.

³⁶⁴ Kendon, 2004: 1.

³⁶⁵ Ibid. 1.

³⁶⁶ "The microanalysis made possible by audiovisual recording technology of the relationship between speech and bodily movement reveals that speech and gesture are produced together, and that they must therefore be regarded as two aspects of a single process (Kendon 1972, 1980a; McClave 1991; McNeill 1985, 1992; Nobe 1996; Schegloff 1984). Speakers combine, as if in a single plan of action, both spoken and gestural expression." (Kendon, 1997: 110-111), agus, Kendon, 1990 agus 1993, luaite in Kendon 1997: 111.

fianaise sa gheáitsíocht go ndéantar teanga agus fios, nó cogaíocht, a ionchollú. Ó tharla go n-úsáidtear an cholainn (fríd an gheáitsíocht) le heolas a chur in iúl, ghnítheam amach go gcaithfidh sé go mbíonn an t-eolas féin ceangailte go dlúth leis an cholainn.³⁶⁷ Maíonn Hostetter agus Alibali go dtarlaíonn geáitsí de thairbhe shamhlú an ghnímh agus gur ansin, fosta, atá bunús na n-íomhánna samhalta agus bunús ghiniúint na teanga le fáil.³⁶⁸ Is léir óna dtaighde gur minice a bhíonn geáitsíocht ag an chainteoir nuair atá íomhá shamhalta á míniú aige.³⁶⁹

I ndá fhíseán³⁷⁰ a rinneadh de bheirt scéalaithe Conallacha sa bhliain 1984, Seosamh Mac Eachmharchaigh a bhí ina chónaí i nDoire Chonaire, Cloich Cheann Fhaola, ach arbh as Faoi Chnoc, Gaoth Dobhair, ó dhúchas é,³⁷¹ agus Máire Mhic a Luain as na Cruacha, is féidir méid áirid geáitsíochta a fheiceáil ag achan duine acu.³⁷² I gcás an tseanchaí Seosamh Mac Eachmharchaigh, tchítheam san fhíseán é ina shuí i gcathaoir go compordach ina theach féin agus an t-agallóir Séamas Ó Catháin ag comhrá leis agus á bhrosalú le scéal a inse. D'fhan sé ina shuí, ag amharc ar Shéamas agus é ag inse an scéil, ach ina dhiaidh sin féin, ní beag an méid geáitsíochta atá aige. Le linn an scéil *Maighdean an tSolais*, bogann sé chun tosaigh sa chathaoir nuair a éiríonn sé tógtha le himeachtaí an scéil, go háirid nuair a bhíonn comhrá ar bun idir na carachtair. Bíonn a lámha ar obair ag rith an ama, agus é ag leagan béime ar an phlota, buaileann sé dorn ar a ghlúin cúpla uair as a chéile. Fosta, bíonn a chloigeann ag bogadh i rith an ama, claonann sé agus croitheann sé a cheann le béim a leagan. Mar a tchítheam i gcuid taighde Kendon,³⁷³ is féidir leis an scéalaí geáitsí a úsáid i gcuideachta na reacaireachta leis an ghníomh a mhíniú agus is féidir, mar a mhaíonn Hostetter agus Alibali, go léiríonn sé seo gur ag eascairt as íomhá shamhalta sa cheann atá an giota seo den reacaireacht. Tá sé seo le tabhairt fá dear i gcuid reacaireachta Sheosaimh san fhíseán. Nuair a deir

³⁶⁷ "Gestures are often considered to be valid evidence of the embodiment of language and cognition. Since people use their bodies (i.e., gestures) to express knowledge, it is argued, the knowledge itself must be deeply tied to the body (Alibali & Nathan, 2007; Gallagher, 2005; Gibbs, 2006; Hostetter & Alibali, 2004; McNeill, 2005; Nuñez, 2005)." (Hostetter agus Alibali, 2008: 495).

³⁶⁸ "In short, our claim is that gestures occur as the result of simulated action and perception, which are the bases of mental imagery and language production." (Ibid. 511).

³⁶⁹ Hostetter agus Alibali, 2008: 501-502. Tuilleadh eolais air seo in: Hostetter agus Hopkins (2002), Hostetter agus Alibali (2007), agus Hadar, Burstein, Krauss, agus Soroker, (1998).

³⁷⁰ **Agallamh:** Ó Catháin agus Mac Eachmharchaigh (1984)., agus, **Agallamh:** Ó Catháin, Watson agus Mhic a Luain, (1984).

³⁷¹ Nic Géadaigh, 1988: iv.

³⁷² Tá Seosamh Mac Eachmharchaigh agus Máire Mhic a Luain le feiceáil ag inse scéalta eile i bhfíseán ar *youtube*: https://www.youtube.com/watch?v=iM5qA_luSI8. [21/02/2019].

³⁷³ Kendon, 1990 agus 1993, luaite in Kendon 1997: 111.

sé, "Thosaigh an stócach bocht a thochas a chinn," cuireann sé a dhá lámh ar a cheann agus ghní tochas lena chuid méar. Fosta, i mír eile den scéal tá an stócach ina sheasamh i gcarn aoiligh, díríonn Seosamh a mhéar amach uaidh le doimhne an chairn aoiligh a chur in iúl. Nuair a bhíonn Maighdean an tSolais ag cathamh ceann de chuid coileán an chon chuig an chú chéanna ghní Seosamh comhartha lena láimh mar a bheadh sé ag cathamh rud ar shiúl. Deir an scéalaí, "tháinig seacht míle d'fharraige idir é agus an fathach" agus san am chéanna spréann sé amach a chuid lámh go hiontach leathan agus tarraingíonn aníos iad le leithne agus doimhne na farraige a chur in iúl. Nuair a deir Seosamh "D'unc sé in airde" amharcann an scéalaí in airde agus claonann sé a chloigeann ar dheis.³⁷⁴

San fhíseán a rinneadh den scéalaí Máire Mhic a Luain as na Cruacha Gorma sa bhliain 1984, ní mar an gcéanna ar chor ar bith atá sí i mbun scéil. Tá sí le feiceáil san fhíseán ag inse sraith scéalta agus, cosúil le Bab Feiritéar a raibh trácht ní ba luaithe uirthi, is fíorbheagán geáitsíochta a bhíonn aici, diomaite de bheith ag bogadaigh siar agus aniar sa chathaoir anois agus arís agus an cloigeann a bheith ag bogadaigh rud beag ó thaobh go taobh agus suas agus síos. Bíonn a cuid lámh socair i rith an ama, iad fáiscthe ar a chéile anuas ar a cuid glún.³⁷⁵ Is fiú a thabhairt san áireamh anseo go bhfuil go leor tráchta ar níos mó de shrian a bheith ar mhná mórán geáitsíochta a úsáid, agus go mb'fhéidir go gcuirfeadh seo leis an chlaonadh i gcás scéalaithe ban gan an oiread céanna de ghluaiseacht na lámh agus a leithéid a úsáid.³⁷⁶

D'ainneoin scoláirí áiride a bheith ag maíomh nach mbaineann an gheáitsíocht le scéalaíocht na hÉireann, is léir ón tochailt seo go raibh mórán scéalaithe Gael ann a raibh go leor geáitsíochta agus aisteoireachta acu i dtaibhléiriú a gcuid scéalaíochta. Is léiriú ar an eolas atá ionchollaithe an beagán nó an mórán geáitsíochta a bhíonn le feiceáil ag an scéalaí agus é i mbun scéil. Mar atá ráite ag Sklar, is den eolas ionchollaithe an ghluaiseacht. Chuir Sklar béim cheannródaíoch ar an cholainn féin sa tuigse a d'fhorbair sí ar an eolas ionchollaithe. Deir sí nach iad na focail meán an eolais ionchollaithe ach na mothúcháin ina bhfuil cuimhní corpartha, mothúcháinacha agus coincheapúla le

³⁷⁴ **Agallamh:** Ó Catháin agus Mac Eachmharchaigh (1984).

³⁷⁵ **Agallamh:** Ó Catháin, Watson agus Mhic a Luain (1984).

³⁷⁶ "Gesture reflected differences of gender as well as of class. At all periods of history the prescriptions for the physical behaviour of women have been different from those of men. [...] Any gesture implying female assertiveness was forbidden..." (Thomas, 1991: 8)., agus, "Kinesic behaviors more typical of men than women include using large gestures, taking more space, and entering others' territories." (Wood, 2007: 145).

fáil i dtaisce.³⁷⁷ Gidh go mbíonn focail go minic mar chuid den taibhléiriú, dar le Sklar nach mbíonn na focail seo riachtanach nó thig leis an ghluaiseacht féin mothúcháin a ghiniúint gan trácht a dhéanamh ar choincheapa briathartha.³⁷⁸ Dar le Sklar, is nuair a aithníthear gur ann don eolas ionchollaithe seo, gur féidir ansin a chaidreamh sin le siombailí teibí a mheas. Ionchollaithe sa ghluaiseacht tá eolas cultúrtha ina bhfuil corparthacht, mothúcháin agus teibíocht le fáil fite fuaite ina chéile. Nuair a théann duine ar a ghlúine le linn aifrinn, mar shampla, ní hé amháin go bhfuil an cholainn ag gluaiseacht agus go bhfuil sé á mhothachtáil sin, tá sé fosta ag adhradh Íosa Críost mar chuid de dheasghnáth shóisialta. Ach leis na smaointe siombalacha a bhaineann leis an ghluaiseacht chorpartha a thuigbheáil i gceart caithfear dul i muinín na bhfocal.³⁷⁹ Fríd mheascán den corparthacht agus den teibíocht cuirtheart neart agus inchreidteacht leis an eolas chultúrtha.³⁸⁰ Nuair a bhíonn mothúcháin ann i gcuideachta an ghnímh chorpartha, bíonn cumhacht bhreise leis na focail shiombalacha. Aontáithear an tsiombail theibí agus an t-eispéireas sa bhomaite sin le chéile.³⁸¹ Bheir Sklar samplaí a bhaineann le deasghnátha reiligiúnda agus le hurnaí agus léiríonn sí go mbíonn an gníomh corpartha, an mothúchán agus focail na paidre aontaithe le chéile sa taibhléiriú.

Is léir, mar sin, ó na samplaí thuas, agus ó chuid taighde Kendon, Hostetter agus Alibali, agus Sklar, nach d'aonturas go díreach a tharlaíodh mórán geáitsíochta agus duine i mbun reacaireachta agus go bhfuil geáitsíocht den chineál seo dlúthcheangailte leis an tsamhlaíocht. Ionchollaíthear an scéal. Go fiú scéalaithe a bhí ar bheagán geáitsíochta, bhí níos mó ná "téacs" na scéalta ag labhairt nuair a bhíodh siad i mbun scéalaíochta. Bhí a gcolainn féin ag cur le hinse an scéil. Is fiú smaointiú fosta nár dhráma ar stáitse an scéalaíocht sa chomhthéacs thraidisiúnta, ach eispéireas pearsanta, a

³⁷⁷ "The medium of embodied knowledge is not words but sensations in which are stored intertwined corporeal, emotional, and conceptual memories." (Sklar, 1994: 14).

³⁷⁸ "While specific emotionally charged memories may include internal words, words are not necessary. Movement alone can create emotion, without reference to verbal concepts." (Ibid. 12).

³⁷⁹ "Acknowledging a baseline in bodily ways of knowing, we can move on, or back, to the interpenetration of embodiment and abstract symbols. Movement embodies socially constructed cultural knowledge in which corporeality, emotion, and abstraction are intertwined. When a person kneels in church, for example, he is not just doing and feeling something in his body. He is worshiping the divinity of Jesus Christ in the context of a social ritual. [...] To get at the symbolic ideas embedded in movement, one has to move into words." (Ibid. 12-13)

³⁸⁰ "It is through the interplay of corporeality and abstraction that cultural knowledge gathers conviction and force." (Ibid. 13).

³⁸¹ "When corporeal participation is accompanied by emotional, even numinous, experience, the symbolic words are not only accepted but are *felt* to be true. Abstract symbol and immediate, substantial experience are then bound." (Ibid. 13).

tharlódh idir daoine muinteartha agus comharsanaigh. Ós mar sin a bhí, cha raibh feidhm i gcónaí le barraíocht drámatachta, aisteoireachta ná geáitsíochta. Mar sin féin, is léir go raibh scéalaithe áiride i bhfách le níos mó geáitsíochta ná a chéile, agus go raibh corrdhuine fíorthugtha di. Caithfidh muid a aithne go dtabharfadh achan scéalaí leis a phearsantacht féin isteach sa taibhléiriú agus dá réir sin go raibh réimse stíleanna reacaireachta sa traidisiún ariamh. Níor mhór a chur sa reicneáil fosta gur ealaín chorpartha í an scéalaíocht a thig ón cholainn agus ón intinn a bhfuil an scéal ionchollaithe iontu agus a théann i bhfeidhm ar choirp eile. Ní bhíonn "téacs" an scéil beo ar dhóigh ar bith gan duine an scéal a inse agus brí a chur isteach ann. Mar a deir Doris,

*To come alive, the text needs the expressive apparatus of the performer. In the performance, the language becomes interwoven with his or her body language. By 'weaving the weave' ... the performing artist not only brings the text to life, but keeps it alive, that is, internalizes it and thus memorizes it: the text becomes as it were inscribed in his or her body. Rhythm, intonation of voice, facial expression, gestures, dance movements etc. are as many ways of learning the text 'by body'.*³⁸²

2.8 Seachadadh i gComhthéacs an Teaghlaigh agus Ról na mBan

Labhradh ar chúrsaí seachadta agus taibhléirithe sa chomhthéacs thraidisiúnta go dtí seo agus súil á cathamh go háirid ar láthair theach an airneáil agus ar an scéalaíocht i láithreacha poiblí nó breac-phoiblí. Ach lena gcois sin bhí comhthéacs eile a bhain leis an tsaol laethúil iontach go deo tábhachtach ag seachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta, is é sin comhthéacs an teaghlaigh. Tchíthear gur sa chomhthéacs seo a bhí ról ar leith ag go leor scéalaithe ban. Sa bhaile ba mhó a bhí faill ag mórán ban a bheith ag scéalaíocht. Ar ndóighe, sa tsochaí thraidisiúnta in Éirinn, chaitheadh cuid mhór ban mórán ama ag tabhairt aire do pháistí agus ní nach ionadh go mbeadh an scéalaíocht á cleachtadh sa chomhthéacs sin. Go dearfa, is iomaí scéalaí fir a bhí i mbéal an phobail a dúirt gur óna mháthair, a mháthair mhór nó ó bhean mhuinteartha dó a fuair sé a chuid scéalta. Óna mháthair a thóg Mícheál Mac Donnchadha, scéalaí as Conamara, cuid mhór dá chuid scéalta.³⁸³ Dúirt an scéalaí éachtach Éamon a Búrc as Carna, Conamara, gur fhoghlaím sé neart scéalta óna mháthair féin fosta.³⁸⁴ Dúirt Micí Sheáin Néill Ó Baoill gur ó ghar-aintín dó is mó a fuair sé a chuid scéalta.³⁸⁵

³⁸² Doris, 2001: 227.

³⁸³ Mac Giollarnáth 1936: xx-xxi.

³⁸⁴ CBÉ 850: 310. In: Briody, 2015: 67.

³⁸⁵ "Bhí Aodh Ó hArlaigh ina athair mór ag m'athair. Agus ansin bhí iníon dó thiar anseo, bean a raibh Nóra Ní Arlaigh uirthi, agus ní raibh scéal ó Neamh go hÁrainn nach raibh aici agus is ise is mó a thug na scéalta domsa." (**Agallamh**: Ó Colla agus Ó Baoill, 1977: 270-271.)

Dúirt Bidy Sheáin Néill go bhfuair Micí go leor scéalta ag a mháthair mhór fosta.³⁸⁶ Scéalaí, comh maith le bailitheoir béaloidis, a bhí i mac Pheig Sayers, Mícheál "An File" Ó Gaoithín³⁸⁷ agus, gan amhras, ba é a mháthair a d'fhág aige cuid mhór dá stór scéalta agus seanchais agus a mhúnlaigh mar scéalaí é.

Is cinnte gur bhain tábhacht leis an dúchas i dtaca le cúrsaí scéalaíochta de. Mar a dúirt Corduff fán traidisiún béil i Ros Dumhach, Condae Mhaigh Eo, gur mar oidhreacht ó na tuismitheoirí a tháinig an scéalaíocht anuas chuig na scéalaithe cuid mhaith den am: *"As a rule, the art of storytelling, like music and dancing, was in great measure hereditary. In most cases, the gift was derived from a father or mother..."*³⁸⁸ Má dhearcthar ar chuid de na scéalaithe ba mhó cáil, tchíthear go raibh an scéalaíocht acu ar thaobh na dtaobhann agus nach iontas ar bith é go dtáinig sí anuas chucu. I gcás Annie Bháin Nic Grianna, ba níon í d'Fheilimidh Dhónaill Phroinsiais Mac Grianna, ar dhúirt Séamus Ó Grianna, a mhac, fá dtaobh de, "M'athair an sgéalaidhe is fearr a chuala mé riamh."³⁸⁹ Is léir go raibh siad ar maos sa scéalaíocht agus iad ag fás aníos, "Bhíodh mo mháthair-mhór againn oidhcheannaí sníomhacháin agus gan aon sgéal ó Neamh go hÁrainn nach mbíodh aici – Conchubhar a' dá Chaorach, Nighean Rí Choc an Óir, Clann Rí na hIorruaidhe agus Míogach 'ac Colgán as Críoch Lochlann na gceol caoin."³⁹⁰ D'fhág an tógáil Ghaelach, lán scéalaíochta agus seanchais, a fuair clann Mhic Grianna, a sáith ábhair ag Annie agus Seán Bán agus ag Séamus agus Seosamh, ar ndóighe, rud a sheas leis an bheirt dheireanach go háirid agus iad ag gabháil don scríbhneoireacht ghairmiúil agus ag baint clú agus cáil amach daofa féin ar fud an tsaoil fhodhla agus níos faide i gcéin. I dtaca le hAnnie Bhán agus Seán Bán de, bhí siad ar scéalaithe agus seanchaithe comh maith agus a bhí le fáil i dTír Chonaill lena linn.³⁹¹ Bhí Micí Sheáin Néill, mar dhuine, den bharúil gur anuas fríd na glúnta a tháinig an scéalaíocht chuige ar thaobh amháin den teaghlach go háirid, siúd is gur fhoghlaím sé scéalta ó dhaoine eile agus é ag éirí aníos i Rann na Feirste:

³⁸⁶ "Fuair sé ag a athair iad fosta agus ag a athair mór agus ansin fuair sé ag Nuala Mhicí iad, a mháthair mhór ar thaobh a mháthaire, agus ag uncail dó a raibh Micí Mór Ó Dónaill air. Fuair sé cuid mhór de na scéalta acu sin. Ba ghnách leo a bheith amuigh ag an mháthair mhór agus bheadh siadsan idir an dá theach agus, ar ndóigh, fuair sé iad sa teach aige féin. Bhí sé tógtha tríd agus ghlac sé suim ann agus mar sin a fuair sé é." (**Agallamh:** Poirtéir agus Uí Bhaoill, 1989a: 214.)

³⁸⁷ Amlqvist, 1999: 82.

³⁸⁸ Corduff, 1949: 177-178.

³⁸⁹ Ó Grianna, 1942b: 152.

³⁹⁰ Ó Grianna, 1942a: 78.

³⁹¹ Mac Corraidh, 2010, agus Mac Lennan, 1997.

Tá an scéalaíocht i Rinn na Feirste ó tháinig muintir Arlaigh ann. Ba iadsan a ba mhó a thug an scéalaíocht leo agus ansin an rása a tháinig ina dhiaidh sin bhí siad iontach tugtha don scéalaíocht mar an gcéanna. [...] As an Bhráid seo thall. Sin páirtí Tharlaigh Uí Arlaigh. Bhí triúr mac agus deirfiúr díofa ina gcónaí ar an bhaile seo. Bhí Seán agus Aodh agus Conall Bán agus Gráinne Óg a bhí thoir anseo. [...] Bhí Aodh Ó hArlaigh ina athair mór ag m'athair, agus ansin bhí iníon dó thiar anseo, bean a raibh Nóra Ní Arlaigh uirthi agus bhí sí pósta agus fuair sí bás anseo agus ní raibh scéal ó Neamh go hárainn nach raibh aici agus is ise is mó a thug na scéalta domsa.³⁹²

Is léir go raibh féith na scéalaíochta i mórán de shinsir na seanscéalaithe seo agus gur dá thairbhe sin a d'éirigh leo an scéalaíocht a shealbhú agus iad ag éirí aníos, rud a d'fhág gur scéalaithe aitheanta a bheadh iontu féin lá níos faide anonn. Lena chois sin, is léir go raibh ról tábhachtach ag na mná, go háirid, agus ag daoine muinteartha i seachadadh na scéalta i gcomhthéacs an teaghlaigh.

2.9 Scéalaíocht na mBan sa Chomhthéacs Thraidisiúnta

Suíodh cleachtas na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta i measc na nGael in Éirinn mar chleachtas de chuid an *subaltern*, is é sin le rá, de chuid na cosmhuintire. Más amhlaidh, mar a deir Spivak, nach bhfuil guth ná stair ag an *subaltern* i gcoitinne faoi réimeas coilíneach, is amhlaidh is mó atá an baineannach faoi cheilt sa chóras sin.³⁹³ Baineann sé seo macalla as an mhéid a dúirt Séamus Ó Conghaile fá mhná na hÉireann a bheith ina sclábhaithe ag sclábhaithe.³⁹⁴ Is fadhb mhór é an cealú atá déanta ar ghuth na mban sa bhéaloideas agus sa stair i gcoitinne. Bheir Ardener "*muted group*" ar na mná, rud a bheir le fios gur baineadh a nguth díofa.³⁹⁵ Is cinnte go raibh go leor scéalaithe ban ann sa tsean-am ach tháinig an tuigse chun cinn i gcuid mhór den tír, agus i measc an aosa léinn, gur fir is mó a bhíodh ag scéalaíocht agus gur bhain an fhiannaíocht agus na scéalta gaisce, go háirid, leis na fir. Bhí an Duileargach neamhbhalbh sa bhéim a leag sé ar fhearúlacht an traidisiúin scéalaíochta, go háirid an fhiannaíocht agus na scéalta gaisce,

The recital of Ossianic hero-tales was almost without exception restricted to men,... There are exceptions to this rule, but still the evidence is unmistakable that the telling by women of Finn-tales was frowned upon by the

³⁹² **Agallamh:** Ó Colla agus Ó Baoill, 1977: 270-271.

³⁹³ "If, in the context of colonial production, the subaltern has no history and cannot speak, the subaltern as female is even more deeply in shadow." (Spivak, 1993: 82-83).

³⁹⁴ "The worker is the slave of capitalist society, the female worker is the slave of that slave. [...] The daughters of the Irish peasantry have been the cheapest slaves in existence – slaves to their own family, who were, in turn, slaves to all social parasites of a landlord and gombeen-ridden community." (Connolly, 1972).

³⁹⁵ Ardener, 1975: xi-xvii.

*men. Seanchas, genealogical lore, music, folk prayers, were, as a rule associated with women; at any rate they excelled the men in these branches of the tradition.*³⁹⁶

Glacadh le fada le tuairimíocht an Duileargaigh fá chúrsaí inscne i dtraidisiún scéalaíochta na nGael agus threoraigh sé taighde agus scoláireacht a tháinig ina dhiaidh.³⁹⁷ Le gairid, tá scoláirí áiride ag tabhairt aghaidh ar an fhadhb seo.³⁹⁸

Ina dhiaidh sin agus uile, is léir go raibh go leor scéalaithe ban le fáil, lá den tsaol ar a laghad. Dúirt Eoghan Ó Súilleabháin as deisceart Chiarraí, i dtrátha na bliana 1870, go raibh scéalaí mná ann darbh ainm "Máire Bheag" a raibh cáil na dea-scéalaíochta uirthi agus a raibh go leor scéalta fiannaíochta aici.³⁹⁹ Nuair a bhí an bailitheoir béaloidis Tadhg Ó Murchadha i mbun an bhailithe i gcúige Mumhan níor casadh air ach beirt bhan, as iomlán na scéalaithe a raibh sé ag obair leo, a bhí ábalta ar scéalta fada gaisce a inse ach dúirt sé gur "b'iomadúla scéalaidhthe ban 'sa t-seana-shaoghal ná 'sa t-saoghal déanach go rabh cuímhne agam-sa air."⁴⁰⁰ Insíonn Ó Murchadha fá scéalaí mná amháin, as an Chomhad, i bparóiste Chathair Dhónaill i gCiarraí, ar chuala sé iomrá uirthi, a bhí go fóill beo sa bhliain 1895. Cáit na Pluaise a bhí uirthi, bhí cónaí uirthi in uaimh agus "Duarthas gurb' í a b'fheárr a chualathas riamh chun scéalta Fiannuíochta d'innsint."⁴⁰¹ Isteach sa 20ú haois fosta is léir go raibh scéalta gaisce agus fiannaíochta ag scéalaithe ban i gCúige Mumhan. Bhí scéalta móra fiannaíochta ag an scéalaí chlúiteach mná Peig Sayers.⁴⁰² Sna daichidí i bparóiste Dhún Chaoin i gCiarraí ba ó na mná ba mhó a bhí lucht an bhéaloidis ag bailiú,

...b'iad mná an pharóiste na seanchaithe ba mhó a raibh tóir ag lucht an bhailithe agus an léinn orthu. I rith na ndaichidí, mar shampla, bhí seanchas á bhailiú go rialta ó chúigear ban sa pharóiste agus ó bheirt fhear... I nDún Chaoin, ní hamháin go raibh ról lárnach ag seanchaithe ban san insint, d'fhéadfaí a rá go rabhadar níos líonmhaire ná na fearaibh.⁴⁰³

Nuair a bhí Seán Ó hEochaidh i mbun a bhailithe i dTír Chonaill, fir a bhí i mórchuid na scéalaithe ar oibir sé leo ach bhí, mar sin féin, neart ban ina measc. Sa bhliain 1938 amháin, bhailigh Ó

³⁹⁶ Delargy 1945: 7.

³⁹⁷ Harvey, 1989: 112.

³⁹⁸ Ní Dhuibhne, Ó Laoire, Harvey, Coughlan, Hillers srl.

³⁹⁹ Ó Súilleabháin, 1934: 363.

⁴⁰⁰ Ó Murchadha, 1945, CBÉ 1263: 259-60.

⁴⁰¹ Ibid. 260.

⁴⁰² "Níor ghnách le mná scéalta gaisce a insint... Mar sin féin, bhí trí mhórséal Fiannaíochta ag Peig." (Almqvist, 1999: 80).

⁴⁰³ de Mórdha, 2015: 114.

hEochaidh ábhar ó sheisear scéalaithe ban.⁴⁰⁴ I measc na scéalaithe ban ar bhailigh sé scéalta uathu le linn é a bheith ag obair mar bhailitheoir bhí na scéalaithe Máire Mhicí Mhic Fhionnlaoich as Gaoth Dobhair, Anna Nic an Luain as na Cruacha,⁴⁰⁵ agus Anna Uí Shighil as Cluain Dá Chorcaigh, i gCill Mhic Réanáin, ar bhailigh Ó hEochaidh tuairim is 400 leathanach d'ábhar uaithi.⁴⁰⁶ Lena gcois sin, ba mhinic Ó hEochaidh ag obair le triúr Máire as a bhaile féin, Teileann, Máire Ní Bheirn, Máire Uí Cheallaigh agus Máire Ní Dhonnagáin. *Seanchaí* a bheir sé ar achan duine de na mná seo i dTeileann ina dhialann oibre agus *seanchas*, nó *mion-seanchas* go fiú, ar a n-ealaín bhéil.⁴⁰⁷ Dar le Harvey gur ghnách gur *seanchas*, seachas *scéalaíocht*, a luadh le mná fá ábhar a bailíodh uathu.⁴⁰⁸

I dtaca le Rann na Feirste de, bhí cáil na scéalaithe fear sa cheantar sin ag dul i méid de thairbhe *Choldáiste Bhríde* (3.4.2) agus na mílte foghlaimeoirí Gaeilge a bhí ag tarraingt ar an cheantar ar feadh an 20ú haois. Ach is cinnte go raibh, lena gcois sin, cuid mhór scoith-scéalaithe ban i Rann na Feirste. Thrácht Micí Sheáin Néill Ó Baoill ar chuid de na scéalaithe ban a bhí ar a aithne sa cheantar, Siorcha Chonaill Bean Mhic Grianna, máthair Shorcha, Gráinne Phroinnsiais, aintín Shorcha, Máire Phroinnsiais, Méabha Tharlaigh Mhóir agus a mháthair mhór féin a raibh Nuala Mhicí uirthi agus óna bhfuair sé scéal Chú Chulainn.⁴⁰⁹ Fosta, ar scéalaithe maithe ban Rann na Feirste bhí Annie Bhán Nic Grianna,⁴¹⁰ agus Gráinne Bean Uí Dhomhnaill.⁴¹¹

⁴⁰⁴ Ní Dhuibhne, 2002: 1217.

⁴⁰⁵ Ó Laoire, 2017b: 133.

⁴⁰⁶ Ní Dhuibhne, 2002: 1262.

⁴⁰⁷ "...tharraing mé ar Mháire Uí Bheirn (an ghréasaidhe) go h-Iomaire Mhuireanáin. Sin an seanchaidhe mion-seanchais comh maith agus atá astoigh i dTeilionn ins an am i láthair measaim fhéin." (Ó hEochaidh, 1945: 522). Agus i dtaca le Máire Uí Cheallaigh, "Tá an Máire seo go díreach ion-churtha leis an bhean eile agus má tá dadaidh ann, ta sí níos féarr. Bhí muinntir Mháire Ní Cheallaigh uilig na seanchaidhthe, agus ní thiocfadh leis imtheacht uirthi-se de bhrígh, gur chaith sí a saoghal sa doras ag an t-seanchaidhe chlúiteach – Conall Ó Cuinnigéain." (Ó hEochaidh, 1945: 456-457). "...chuig an t-seanchaidhe Máire Ní Dhonnagáin" (Ó hEochaidh, 1946: 489). Féach fosta Ó Laoire, 2017b: 133.

⁴⁰⁸ "...the two main branches of traditional storytelling, *scéalaíocht* and *seanchas*, do in fact represent certain assumptions about gender roles: the category of tales traditionally considered the purview of women is known collectively as *seanchas* (literally, "history"), which include shorter, more realistic narratives, such as those about encounters with supernatural beings, unusual local happenings, etc. The longer, multi-episodic tales, known as *scéalaíocht* (scéal, "story"), have been regarded as the preserve of men, particularly hero tales or *scéalta gaisce*, including tales of the Fenian cycle." (Harvey, 1989: 111).

⁴⁰⁹ **Agallamh:** Ó Colla agus Ó Baoill, 1977: 272.

⁴¹⁰ Féach: Mac Lennan, 1997.

⁴¹¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, 2017b, [15/04/2017], 19.00-20.00.

Sa chuntas a thug Niall Ó Dubhthaigh, sa bhliain 1942, ar an scéalaíocht ar a bhaile féin, an Bhealtaine i gCloich Cheann Fhaola, dúirt sé go mbíodh níos mó ban ag gabháil don scéalaíocht san am a chuaigh thart. D'inis sé fá bhean amháin a mbíodh Niall féin aici, ag éisteacht lena scéalta, i gcuideachta páistí beaga eile an cheantair,

Bhí na mrá fosta comh maith ins an am sin ag innse scéalta leis na fir. Bhí bean annseo ar an Bhealtaine againn a dtugad siad Sorcha Ní Robhartaigh oirthí, agus tháinig léithe sin scéal a innse comh maith le a'n fhear dár chualaidh mé ariamh. Bhí sise spéisialta ag 'ul dó scéalta a rabh rud ar bith ionntú fá leas-mháithreacha, agus fá n-a gcuid droch-ghríomhartha.⁴¹²

Ach, mar sin féin, dar le hÓ Dubhthaigh go dtáinig athrú ar an scéal agus go dtáinig meath ar an scéalaíocht i gcoitinne sa cheantar, agus, go dearfa, nach raibh na mná ag gabháil do cheird na scéalaíochta a thuilleadh, "Stad na mrá bun bárr dó innse na scéalta, agus tá mé a meas go bhfuil sé conablaigh deich mbliadhna fichead ó mhothuigh mé bean ar bith ag innse scéil anois."⁴¹³

2.9.1 Athrú i Saol na mBan

Mar a mhíneofar ar ball (3.1.1), ba mhór an tionchar a bhí ag athruithe sa chóras talmhaíochta agus lonnaíochta sa 19ú haois ar chleachtas na scéalaíochta in Éirinn comh maith le gnéithe go leor eile de shaol na ndaoine. Lena chois sin, maíonn Briody go raibh tionchar ag an atheagrú seo ar phátrúin lonnaíochta ar shaol sóisialta na mban go háirithe. D'ainneoin na n-athruithe sóisialta agus eacnamaíochta thigeadh le fir agus le stócaigh go fóill a bheith ar shiúl ag airneál nuair a bhí obair an lae curtha i gcrích, ach is cinnte gur ghoill briseadh an chórais rondála agus na seanbhailte dlútha, agus an chultúir choitinn a bhain leo, ar shaorghluaiseacht na mban fríd an phobal. Bhí sé níos deacra, mar sin, ag bean a bheith ar shiúl fríd an phobal ach thigeadh léi go fóill a bheith ag scéalaíocht má bhí sí sa bhaile i mbun an bhaic.⁴¹⁴ Mar bharr ar an donas, insíonn Briody dúinn gur laghdaíodh ar stádas na mban sa tsochaí thuaithe i gcoitinne sa dara leath den naoú haois déag agus

⁴¹² **Agallamh:** Ó hEochaidh agus Ó Dubhthaigh, 1942: 160-1.

⁴¹³ **Agallamh:** Ó hEochaidh agus Ó Dubhthaigh, 1942: 162.

⁴¹⁴ "The dispersal of the clachans did not prevent older boys (those who were either big enough to fend for themselves or old enough to accompany their fathers), in particular, from participating in *tithe airneáin*, but almost certainly did limit the participation of married women, as well as girls and younger women, in such evening entertainment. The break-up of the clachans and the dispersal of homesteads did not prevent a woman from narrating tales on her own hearth, but it most likely contributed to a lowering of the profile of women as narrators of tales in many communities" (Briody, 2013: 20).

go mb'fhéidir go raibh tionchar aige seo ar an ról a bhí ag mná sa scéalaíocht phoiblí agus i seachadadh an traidisiúin.⁴¹⁵

Tháinig athruithe móra ar gheilleagar na hÉireann i ndiaidh an Ghorta Mhóir. Roimh an drochshaol b'easpórtálaí arbhair í Éire agus i ndiaidh an Ghorta Mhóir ba ag iompórtáil a bhí sí. Ba le curaíocht a bhí 55.5% den talmhaíocht i gcoitinne roimh an ghorta ach thit sin anuas go 36.4% deich mbliana ina dhiaidh sin, agus go dtí 12.5% agus tús an 21ú haois. Ba ag obair le heallach don chuid is mó a bhí muintir na tuaithe feasta. Leis an athrú seo ní raibh feidhm níos mó leis an oiread daoine a bheith ag obair ar an talamh agus laghdaíodh go mór ar an fhostaíocht a bhí ar fáil de thairbhe na talmhaíochta.⁴¹⁶ Ghoill seo ar mhná go háirid a chaill gléas beo a bhíodh acu a bhain leis an obair a bhí ar fáil ar an fheirm mar gheall ar an churaíocht. Le linn an dara leath den 19ú haois d'ardaigh líon na mban a bhí ag dul ar imirce go dtí go raibh níos mó imirceach ban ná fear ag fágáil Éireann ag tús an 20ú haois.⁴¹⁷

Díríonn Lee aird ar an athrú a tháinig ar ról eacnamaíoch na mban sna blianta seo. Sa tréimhse roimh an Ghorta Mhór thigeadh le mná tuaithe airgead breise a dhéanamh as an tsníomh, cearca a thógáil agus uibheacha a dhíol. Ach de thairbhe na n-athruithe eacnamaíochta i ndiaidh an Ghorta Mhóir chaill mná an chuid is mó de na foinsí neamhspleácha ioncaim a bhí acu. Ní raibh sé ar chumas go leor ban pósadh mar gheall ar na hathruithe seo agus ní thigeadh le cuid mhór ban singil ach oiread cur le teacht isteach a muintire de dhíobháil oibre. Mar a deir Lee, chuir na hathruithe seo le cumhacht eacnamaíoch an fhir sa teaghlach agus chaill na mná stádas. Ar ndóighe, ba chuma má bhí bean pósta, bhí sé níos deacra aici teacht isteach a chur ar fáil dá teaghlach, rud a chuir leis an laghdú stádais seo. Sa deireadh thiar, ba mhince ná a mhalairt go mbíodh na fir chéile níos sine ná na mná céile, agus gan ach na fir ag tabhairt isteach airgid.⁴¹⁸

Luann Lee fórsaí eile a chuir le himeallú na mban i sochaí na hÉireann sa tréimhse seo, orthu sin tá an borradh a tháinig faoi chumhacht na heaglaise Caitlicí sa dara leath den naoú haois déag, agus go háirid sa chóras oideachais.⁴¹⁹ Lena chois sin, dar le Lee go dtearnadh scaradh níos mó idir fir agus mná i gcoitinne sa tréimhse seo. Mar gheall ar an laghdú a tháinig ar an ráta pósta san am seo, agus

⁴¹⁵ Briody, 2015: 79-80.

⁴¹⁶ O'Rourke, 1994: 309.

⁴¹⁷ Jackson, 1984: 1006

⁴¹⁸ Lee, 1978: 37-38.

⁴¹⁹ Ibid. 41.

go raibh daoine ag pósadh níos faide anonn ina saol, rinneadh na hinscní a scaradh níos mó sa tsaol laethúil ar mhaithe leis an teangmháil chollaíochta a chosc. Ar ndóighe, is faoi thionchar na díograise creidimh a tharla seo.⁴²⁰ D'fhág na fórsaí éagsúla seo a tháinig le chéile go raibh stádas níos ísle ag an bhean i sochaí thuaithe na hÉireann, í imeallaithe agus srian ar a saoirse, rud a d'fhágfadh, fosta, gur lú a stádas sa phobal mar scéalaí.

2.9.2 Mná sa Bhaile – Fir ag Airneál?

Gné shuntasach de chultúr thraidisiúnta tuaithe na hÉireann an scaradh a nithí idir fir agus mná. Tacaíonn Ó Catháin leis an phointe seo nuair a deir sé gur ghnách leis na taobhranna i dtithe pobail in Éirinn agus reiligí, go fiú, a bheith scartha de réir inscne.⁴²¹ Is léir ó staidéar eitneagrafaíochta Arensburg ar phobal Roinn na Móna i gCondae an Chláir gur ghnách le fir, idir óg agus aosta, a bheith ar shiúl a chuartaíocht chuig tithe a chéile san oíche. Ní raibh an tsaoirse chéanna ag na mná áfach. Fiú nuair a bhí an t-eallach blite agus an maistreadh déanta ní raibh deireadh lena cuid oibre nó bhí bÁCáil agus cleiteáil le déanamh agus b'éigean di a bheith i mbun na bpáistí. Ar an ábhar sin ní thigeadh léi a bheith ina suí go seascair le cois na tineadh mar a raibh na fir.⁴²² Mar a dúirt an scéalaí John Ghráinne Ó Duibheannaigh fá Rann na Feirste, "Fir is mó a ghníodh airneál.... Corr-uair bheadh na mná leofa, ach ní bheadh rómhinic".⁴²³ Is léir go fiú ar shaothar an scríbhneora Seán Mac Meanman as an Ghaeltacht Láir go raibh cosc láidir sóisialta ar mhná a bheith ar shiúl ag airneál.⁴²⁴

⁴²⁰ Ibid. 39-40.

⁴²¹ Ó Catháin, 1982: 68-69.

⁴²² Arensburg, 1959: 45-47.

⁴²³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Duibheannaigh, (2013), [11/08/2013], 15.10-15.40.

⁴²⁴ Scríobh Mac Meanman fá bhean tí a bhí tugtha don airneál ach a raibh a fear ag bagairt uirthi fanacht i mbun an tí san oíche,

"Acht fá dheireadh thúsaigh an bhean a dh'airneál. Ní théigheadh sí i bhfad, cinnte go leor, acht ní fhanadh sí astigh oidhche ar bith ó Shamhain amach go Féil' Pádraig. Chaithfeadh an fear fanacht i mbun an toighe leis an chliabhán a bhogadh, na páistí a choinneáil ó'n teinidh, agus spanóg bhracháin a dhéanamh." (Mac Meanman, 1943: 16)

"Instear dúinn gur lean an bhean údaí dó seo ar feadh trí bliana ach go raibh fear an tí ag éirí dubh dóite de nós a mhná. Nuair a bhagair sé uirthi gan a bheith ar shiúl ag airneál "[r]inn sí gáire a's dubhairt sí go raibh sé féin chomh maith ag banachas toigh léithi-se" " (Mac Meanman, 1943: 16).

"Sa deireadh shocraigh sé é féin a chóiriú mar thaibhse agus í a scanrú nuair a bhí sí amuigh ag cuartaíocht faoi choim na hoíche" (Mac Meanman, 1943: 17).

D'ainneoin na laincísí, is léir go dtigeadh le bean a bheith ar shiúl ag airneál in amanna. Maíonn Harvey gur ghnách, má bhí bean ag airneáil, go mbíodh sí i gcuideachta ban eile. Tráchtann sí ar "áirneán fear" agus "áirneán bean" [sic].⁴²⁵ I bhfianaise Bhab Feiritéir i staidéar Harvey b'annamh a théadh mná Dhún Chaoin, Condae Chiarraí, amach ag airneál, nó d'fhanadh siad i mbun an tí ag bÁCáil fá choinne an lae amáraigh agus ag tabhairt aire do na páistí. Mar sin féin bhí tithe áiride ann a gcuinníodh na mná le chéile iontu. Deir Bab nach mbíodh oiread is fear amháin sna tithe seo agus gur mhinic a d'instí scéalta fán lucht sí iontu. I dteach eile a mbíodh Bab ann i gcuideachta na bantrachta d'instí scéalta fá na sagairt comh maith le síscéalta. Ar ndóighe, tá an cineál seo scéalaíochta ag teacht go maith leis an chineál seanchais a bhí curtha síos do na mná.⁴²⁶ Is fiú a rá anseo, dar le **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí**, go mbíodh fir agus mná i gcuideachta a chéile ag oícheanna airneáil agus go mbíodh siad uilig, idir fhir agus mhná, ag inse scéalta, de réir a cuimhne-sa.⁴²⁷

San am a chuaigh thart bhí ócáidí eile ina gcuinneodh mná le chéile agus ina raibh tarraingt a n-anála acu, rud a d'fhágfadh gurbh fhusa do sheanchas agus scéalaíocht a theacht chun cinn ina measc. Luann Briody an tobar mar láthair chruinnithe do mhná, cruinnithe eile oibre, an comhrá le cois na tineadh i gcuideachta duine nó beirt de na comharsanaigh, an úcaireacht, nó na campaí cardála agus sníofa san fhómhar agus sa gheimhreadh.⁴²⁸ Ar ndóighe, laghdaigh tábhacht na gcuinnithe oibre seo de réir mar a d'fhorbair an eacnamaíocht agus mar a tháinig teicneolaíochtaí úra chun cinn sa 19ú agus 20ú haois. D'inis Seán Ó hEochaidh do Harvey nuair a bhí sí ag gabháil dá cuid taighde ar scéalaíocht na mban fá ghnás an bhuailteachais a bhí beo i nGaeltacht Thír Chonaill go dtí deireadh an naoú céad déag agus go mbíodh scaiftí ban ag tarraingt ar na cnoic leis an eallach, áit a ndéanadh siad cónaí i mbothóga ar feadh mhíonna an tsamhraidh. Thugadh siad leo a gcuid tuirní agus bhíodh siad ag sníomh, ag cleiteáil agus ag déanamh ime.⁴²⁹ Níl taifead ar bith ar fáil de na scéalta a d'inseodh na mná seo agus iad ar buailteachas ach bheir Harvey buille fá thuairim go mb'fhéidir gur mó seans go n-inseodh mná scéalta, agus go fiú scéalta gaisce, i measc na bantrachta seo agus iad ar shiúl agus scaite amach ón ghnáthshochaí.⁴³⁰

⁴²⁵ Harvey, 1989: 112-113.

⁴²⁶ Ibid. 114.

⁴²⁷ **Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 0.00-1.00.

⁴²⁸ Briody, 2015: 88.

⁴²⁹ Harvey, 1989: 121.

⁴³⁰ Ibid. 121.

Níl an oiread fianaise le fáil fán tsiamsa a ghníodh mná daofa féin nuair a bhíodh siad ag sníomh nó ag cardáil fá theach, ar an drochuair. Ach tá fhios againn go mbíodh siad ag ceol agus ag portaíocht in amannaí.⁴³¹ Tá cuntas amháin ann áfach le Páraic Mac an Iomaire ar mhná a bheith ag scéalaíocht nuair a bhí an sníomhachán ar bun,

Agus nuair a bheach cúigear nó seisear nó ceathar [sic] mrá óga i n-éineacht bheach cuid icín acab bheach spraoiúil siamsúil thar a chéile, 7 an bhean a mbeach sgéal aici, greannúr deas le n-innseacht, leacat sí uathe an túirne 7 shuíhat sí síos nó go n-innsíot sí go na mrá eile an sgéal a bhí aici le n-innseacht faoi áiteachaí [...] 7 rudaí a chonnaic sí 7 rudaí a chuala sí ó shean-mhrá eile a tháinig roimpe, faoi shidheogaí 7 faoi dhaoine matha, 7 rudaí a chualadar 7 chonnaic'dur, a d'innsíodar gá gclánn 7 d'innsi' siad sin é gá gclánn héin; [...] Ach níl mórán anois go na mrá óga a' sníú ná a' cardáil mar bhídís ins an ám sin. Ach bhí na sgéaltaí 7 a' seanchas ag imeacht leóthab mar tá mé 'rá. Ba grás leis na mrá bheith ag innseacht píosaí go sgéalta eatrub héin, 7 na sgéalta b'fhéidir 'mbeach na mrá 'innseacht eatrub héin nach gcuirheach fear mórán suim a'bith ionntab mara mbeach rud icín ánn a bhainheach dóib héin.⁴³²

Tchíthear, mar atá ráite, go mbíodh scaradh go minic idir saol sóisialta na mban agus saol sóisialta na bhfear. I gcuntas a thug Seán Ó hEochaidh ar an tsaol i dTeileann sa tréimhse 1840-60, a bhunaigh sé ar agallaimh a rinne sé le seanfhondúirí sa cheantar, tá léargas le fáil ar an scaradh inscne a bhain le teach an airneáil,

Dá mba rud é go mbéadh mná óga ins a' toigh, comh luath agus a thioctadh lucht an áirneáil seo isteach, chaitheadh siad baladh leóbhtha amach agus a gcuid cniotála nó cá bith a bhéadh idir lámhaibh acú a áirdiughadh leóbhtha amach go teach na comhursan – an áit a mbéadh baicle ban le chéile.⁴³³

Tá fianaise le fáil fosta gur amhlaidh a bhí i nGaeltacht na Gaillimhe. Insíonn Ó Broin dúinn fán bhaile Gaeltachta ar imeall chathair na Gaillimhe, Mionloch, go bhfágfadh siad an teach nuair a thioctadh na fir ag airneál agus go dtéadh siad "ag déanamh airneáin leis na mná i dteach éicint eile."⁴³⁴ Tá Harvey ag teacht leis an dearcadh seo agus maíonn sí gur ghnách go dtéadh fir agus mná ag cuartaíocht i ngrúpaí a bhí scartha óna chéile,⁴³⁵ gidh go n-admhaíonn sí go raibh eisceachtaí ariamh le fáil agus luann sí ceantar Chill Chuimín i gCondae Mhaigh Eo, áit a mbíodh na mná ar shiúl ag airneál i gcuideachta na bhfear.⁴³⁶

⁴³¹ Briody, 2015: 82-85.

⁴³² **Agallamh:** Mac Coisdealbha agus Mac an Iomaire, 1945: 324-325.

⁴³³ Ó hEochaidh, 1945c: 132.

⁴³⁴ Ó Broin 1955, xxiii-xxiv.

⁴³⁵ Harvey, 1989: 120.

⁴³⁶ "Although Mrs. Bourke talked about the storytelling sessions at her grandmother's house, it seems that the segregation of the sexes was not as rigid in the area of Kilcummin, Co. Mayo, as it appears to have been in Dunquin during Mrs. O'Sullivan's girlhood, for the women in this part of Mayo would occasionally go visiting with the men." (Ibid. 115)

Bheir **Nóra Frainc Chonaill** le fios go dtigeadh mná le chéile i dteach go minic ar mhaithe le cleiteáil a dhéanamh dá bhfaigheadh siad pátrún úr.⁴³⁷ Tá an méid a deir **Gearóidín Breathnach** ag teacht leis seo fosta, ach lena chois sin, bheir sí le fios nach mbíodh na mná go minic i gcuideachta na bhfear ag oícheanna airneáil,

Nuair a bhí na mná ag gabháil a dh'airneál de ghnáth bhí siad ag gabháil a dh'airneál le gabháil a chleiteáil.

Agus rachadh triúr nó ceathrar de na mná le chéile agus rachadh siad go dtí teach na comharsan agus bhí siad ag cleiteáil agus bheadh a gcomhrá féin acu.

Ach san oíche nuair a bhí na fir a gabháil a dh'airneál, de ghnáth ní bheadh na mná ar an scéal.

Bhí na mná sa bhaile ag amhanc⁴³⁸ i ndiaidh an teaghlaigh.⁴³⁹

Insíonn Gearóidín go mbíodh an gnás seo ag a máthair féin.⁴⁴⁰ Níl aon amhras ach go raibh ócáidí cleiteála den chineál seo tábhachtach mar láthair scéalaíochta agus seanchais ag mná san am. Deir Róise Ní Bhaoill, as Rann na Feirste fosta, gur minic a chuala sí a máthair mhór ag trácht ar "na hoícheanta breátha airneáil" a bhíodh ar siúl i dtigh Mhéabha Tharlaigh Mhóir agus "na mná ag cniotáil agus scoith an tseanchais agus an cheoil ar siúl."⁴⁴¹ Go dearfa, taobh amuigh d'Éirinn fosta, i gcomhthéacs bhéaloideas na hEorpa, sa 19ú agus san 18ú haois, tá cuntais le fáil ar mhná ag scéalaíocht le linn iad a bheith ag sníomhachán, ag cuilteáil agus ag cleiteáil.⁴⁴² D'inis an sárscéalaí Siorcha Chonaill Mhic Grianna go mbíodh sí féin i gcuideachta daoine óga eile, cailíní agus buachaillí, agus go mbíodh siad ag airneál achan oíche,

Bhail fad ó shoin goidé an chuideachta a bhéadh againn, nuair a bhéadhmais ag áirneal toigh Nualaitín. Rachadhmais ach uile oidhche is cuma cé an oidhche í.

Chruinneachadh t-aos óg an bhaile isteach, buachaillí agus cailíní agus shuidhfeadhmais thart. Bhéadh ach uile ghíorsach ag cleiteail an deifre mhór a bhéadh orainn leo.⁴⁴³

Le linn na n-oícheanna airneáil seo, fhad is a bhí na cailíní uilig ag cleiteáil, d'imríodh siad cluichí agus d'insíodh siad scéalta, "Shuidhfeadh mais thart annsin a dhéanamh an lúrpóg. D'innseochadh

⁴³⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 0.00-2.00.

⁴³⁸ Leagan canúnach den bhriathar "amhanc." [<https://www.teanglann.ie/ga/fgb/amhanc>]

⁴³⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 24.00-25.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 1].

⁴⁴⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 24.00-25.00.

⁴⁴¹ Ní Bhaoill, 1986: 42.

⁴⁴² Dégh, 1999: 581.

⁴⁴³ **Agallamh:** Ó Duibheannaigh agus Ní Grianna, 1937a: 10-11.

duine thall agus i bhfos sgéal."⁴⁴⁴ Nuair a bhí Aodh Ó Domhnaill ag bailiú béaloidis ó Shorcha Chonaill sna 30idí thug sé fá dear nach bhfaca sé í ag scéalaíocht ariamh "agus a dhá lámh comh fada le na chéile." Ba é an gnás a bhí aici a bheith "na suidhe annsin go h-íseal, ar chreepidhe i chois na teineadh" agus a bheith "a' cneiteal léithe agus a' sgéalaidheacht." Go dearfa, bhí sí comh tugtha sin don chleiteáil gur chosúil nár fhéad sí scéal a inse agus gan í a bheith ag cleiteáil. Domhnach a dtáinig Ó Domhnaill chun tí aici agus d'iarr sé uirthi scéal a inse dó is é an freagar a bhí aici, "Ó! Dhearbhrathair, ní bhéinn ábalta scéal innse Dia Domhnaigh, tar anois san oidhche i mbárach nuair a bhéas mo chuid cneiteala agam."⁴⁴⁵

Is léir go raibh, ar a laghad, corr-ócáid ann ina mbíodh fir agus mná i gcuideachta a chéile ag airneál. Fosta, thig linn fairí, cruinnithe eile oibre agus cruinnithe féiltiúla agus a leithéid a chur le líon na n-imeachtaí ina mbíodh fir agus mná i gcuideachta a chéile. Ina dhiaidh sin agus uile, bhíodh bacanna eile roimh rannpháirtíocht na mban sna cruinnithe meascáithe seo. Tuairiscíonn Lambert óna taighde eitneagrafaíochta ar chleachtas na scéalaíochta i Rann na Feirste gur mhaigh an bailitheoir áitiúil béaloidis, Aodh Ó Duibheannaigh, go mbíodh níos mó seanchais neamhghnách le hinse ag na fir fá rudaí a chonaic siad in Albain agus iad ar fostó ann.⁴⁴⁶ Measann Lambert go mbaineann sé seo leis an láithriú nó an taibhléiriú a ghnítheas ar an duine féin de réir inscne agus leis an chead chainte atá ag gabháil do dhuine i lúb cruinnithe. Dar le Lambert go mbíodh an seanchas a bhí ag na fir níos neamhghnáiche ná a bhí ag na mná agus gur mhinic a chuirthí i láthair an seanchas seo ar dhóigh chorraitheach agus shiamsúil. Anuas air sin, maíonn Lambert go n-insíonn na fir an seanchas seo i modh atá níos dáiríre agus níos údarásaí. Bheir sí fá dear fosta gur minic a ghéilleann mná urraim do na fir i ngrúpaí meascáithe, i ndiaidh daofa ceisteanna a chur ar na fir a spreagann iad le bheith ag inse fá eachtraí a bhain daofa.⁴⁴⁷ Luann Briody go mb'fhéidir go raibh gné na hiomaíochta, a bhí go minic ag gabháil le cleachtadh na scéalaíochta in go leor

⁴⁴⁴ Ibid. 13.

⁴⁴⁵ Ó Domhnaill, 1937: 515-516.

⁴⁴⁶ **Agallamh:** Lambert agus Ó Duibheannaigh, (1980).

⁴⁴⁷ "While it is true that men's *seanchas* often dominated mixed gatherings of *Teach Airneáil*, I observed the reasons behind this dominance are probably more complex than those presented above and have to do with the difference in presentation of self of each sex as well as the way one gets and holds the floor. Many men's accounts of past experiences were unquestionably more unusual than womens' *seanchas* for the reasons cited above. Many are, indeed, presented in an extremely exciting and entertaining fashion. ... In addition to this, men tend to adopt a more serious, authoritative manner. Many women, among the older generations especially, defer to men in mixed groups, after asking leading questions which cause men to relate some experiences." (Lambert, 230-231).

ceantracha (2.6.2), ina bac ar mhná. Deir sé gur lú seans go mbíodh mná páirteach sa scéalaíocht nuair a bhí comórtas ar bun cionn is nach raibh sé sin ag teacht le ról na mban sa tsochaí san am agus fosta cionn is go mb'fhéidir nach samhlaíthí do bhean go gcaithfeadh sí í féin a fhéacháil i gcomórtas den tseort.⁴⁴⁸

Is cosúil go raibh ócáidí ar leith ann a raibh níos mó d'fhaill ag mná a bheith ag scéalaíocht. Ina saothar ar bhéaloideas na mban maíonn Yocom go raibh cineál scéalaíochta a bhí níos príobháidí tábhachtach do mhná, go háirid agus iad i gcuideachta na mban.⁴⁴⁹ Aontaíonn Harvey go raibh réimse ar leith scéalaíochta ag na mná i dtraidisiún scéalaíochta na nGael agus tarraingíonn sí ar shaothar Yocom nuair a deir sí gur minic nach raibh faill ag lucht léinn agus lucht bailithe béaloidis, go háirid fir, bheith istigh sna limistéir seo a bhain le saol na mban agus ar an ábhar sin gur gainne taifid de scéalaíocht na mban sna cartlanna. Is minic, a deir sí, a bhíonn scéalaíocht na mban le fáil sna comhthéacsanna príobháideacha seo nuair nach mbíonn an aird uilig orthu, mar a bheadh ar an fhear agus é ag scéalaíocht i gcomhthéacs breacphoiblí theach an airneáil. San idirghníomhaíocht shóisialta a bhíonn i gceist anseo is luachmhaire an phríobháideacht agus an dlúthchaidreamh ná aird agus iomaíocht.⁴⁵⁰ I staidéar a rinneadh ar phobal bheag tuaithe sa tSlóvaic fuarthas amach go n-imríonn an brú sóisialta tionchar ar thaibhléiriú na scéalaíochta i measc na mban agus gur minice ná a mhalairt gurb i measc na mban agus i ngrúpaí níos lú i gcomhthéacs dlúthchaidrimh a bhíonn mná ag scéalaíocht.⁴⁵¹ Thig smaointiú anseo ar an chur síos a bheir Máirín Ní Dhuinnshléibhe dúinn ar chuideachta na mban ag an tobar ar an Bhlascaoid Mhór,

Is minic a chíféá leathdhosaen ban ann agus ní ceal uisce a thugadh ann iad, ach ag caint agus ag caibideal lena chéile.

Timpeall an tobair chéanna a réitíodh ceisteanna príobháideacha ban agus a hinsíodh scéalta faoina gclann thar sáile. Is minic a bhíodh gal acu ag an dtobar agus ansan d'fhágfaidís an tobar cois ar chois lántsásta leo féin.⁴⁵²

Chan amháin gur i gcuideachta na mban a bhí réimse scéalaíochta na mban le fáil ach fosta ina ról mar mháithreacha agus mar dhaoine ar fágadh orthu ualach na hoibre a bhaineann le páistí a thógáil agus a bheathú. Chonacthas (2.8) an oiread scéalaithe fear a dúirt gur óna gcuid máithreacha a d'fhoghlaim siad a gcuid scéalta. Dearbhaíonn Hillers an tuairim seo go mbíodh mná iontach

⁴⁴⁸ Briody, 2015: 87.

⁴⁴⁹ Yocom, 1985.

⁴⁵⁰ Yocom, 1985: 52.

⁴⁵¹ Kiliánová, 1999: 104.

⁴⁵² Ní Dhuinnshléibhe, 1989: 338.

gníomhach mar scéalaithe do pháistí. Nuair nach raibh mná le cluinsteán an oiread céanna ag scéalaíocht i dteach an airneáil, ba ghnách leo go minic a bheith ag inse scéalta do thithe lán páistí.⁴⁵³ Luann Briody go raibh scéalaithe áiride ann a bhíodh ag scéalaíocht do pháistí thar dhream ar bith eile daoine, agus go mbíodh idir mhná agus fhir áiride ar an dóigh seo.⁴⁵⁴ Tá fhios againn, mar shampla, gur ghnách leis an Bhab Feiritéar a bheith ag scéalaíocht dá clann féin.⁴⁵⁵ Scríobh Máirín Ní Dhuinnshléibhe fá scéalaí mná áirid, a raibh Gobnait uirthi, ar ghnách léi a theacht ar chuairt go teach Mháirín nuair a bhí sí ina páiste, “Bean ab ea Gobnait go raibh aici bua na scéalaíochta, agus é tuillte aici. Thagadh sí chugainne gach aon oíche, fliuch agus tirim, agus bheadh bailiú den aos óg roimpi. Bhí scéalta breátha aici.”⁴⁵⁶ Insíonn Daithí de Mórdha go raibh Gobnait “an-cheanúil ar leanaí agus ba mhinic í ag insint scéal do leanaí an bhaile” agus “gur saghas institiúid scéalaíochta agus seanchais ab ea tigh Ghobnait.”⁴⁵⁷ Dúirt Seán Bán Mac Grianna gur ghnách leis agus é ina pháiste a bheith ag éisteacht le cuid scéalaíochta an tseanchaí mhóir mná, Gráinne Phroinnsiais Mhic Grianna,

Is iomaí uair, agus mise i mo pháiste, a d'aithris sí dánta beaga deasa agus scéalta agus amhráin dom. Ba í an bhean amháin í ba dheise liom a chuala mé riamh, an dóigh a dtiocfadh léi labhairt le gach aon duine, comhrá a dhéanamh le gach aon duine. Bhí sí chomh sásta bheith ag caint le páistí agus dá mbeadh sí ag caint leis an Ard-Rí.⁴⁵⁸

Is suimiúil taifead a rinneadh de níos Ghráinne, Sorcha Chonaill Mhic Grianna, agus í ag inse scéil don bhailitheoir Aodh Ó Duibheannaigh. Is í an abairt dheireanach a bhí aici i ndeireadh an scéil, “Sin mo sgéal-sa agus codlaighidh.”⁴⁵⁹ Díol spéise go raibh an líne seo aici go fiú agus í ag inse an scéil do bhailitheoir ghairmiúil fir ach léiríonn sé comh cleachtaithe agus a bhí sí leis an scéalaíocht do pháistí, go háirid ar ghabháil a luí daofa. Lena chois sin, d'aithin Lambert ina cuid taighde eitneagrafaíochta ar Rann na Feirste sna 1980idí gur mó seans go n-inseodh mná scéalta do pháistí ach go n-inseodh na fir scéalta d'fhir eile, fiú agus mná agus páistí sa lucht éisteachta.⁴⁶⁰

Dar le Briody, agus muid ag féacháil le tuigse a fhorbairt ar scéalaíocht na mban i measc na nGael, gur féidir tarraingt ar thaighde Gerald Thomas i measc lucht labhartha na Fraincise i dTalamh an

⁴⁵³ Hillers, 2007: 162.

⁴⁵⁴ Briody, 2015: 69.

⁴⁵⁵ Almqvist agus Ó Cathasaigh, 2002: 29-30.

⁴⁵⁶ Ní Dhuinnshléibhe, 1989: 341.

⁴⁵⁷ de Mórdha, 2015: 135-136.

⁴⁵⁸ Mac Grianna, 1976: 21.

⁴⁵⁹ **Agallamh:** Ó Duibheannaigh agus Nic Grianna, 1937b: 326.

⁴⁶⁰ Lambert, 1985: 250.

Éisc i gCeanada. Scarann Thomas gnás na scéalaíochta ina dhá thraidisiún, ceann poiblí agus ceann príobháideach. I measc cainteoirí Fraincise i dTalamh an Éisc bhí mná gníomhach ag scéalaíocht i measc an teaghlaigh go príobháideach ach b'annamh a bhíodh mná ag scéalaíocht go poiblí ag na *veillées* foirmeálta.⁴⁶¹ Mar atá ráite, bhí réimse ar leith scéalaíochta ag mná a bhí níos príobháidí agus a bhain níos mó leis an teaghlach agus le dlúthchaidrimh. Tchíthear i *repertoire* an Bhab Feiritéir, mar shampla, go bhfuair sí "an oiread céanna scéalta, nó níos mó, b'fhéidir, ó mhná ná mar a fuair sí ó fhir."⁴⁶² Is suimiúil fosta go luann Briody gur i gcuid fianaise na bhfear sa chartlann náisiúnta béaloidis atá go leor trácht le fáil ar theach an airneáil, áit a bhí iontach tábhachtach mar láthair scéalaíochta ina gcuimhne siúd.⁴⁶³ Ach bhí láithreacha eile scéalaíochta ag mná nach raibh comh soiléir céanna ag an bhailitheoir béaloidis. Nuair a d'fhiafraigh mé de **Nóra Frainc Chonaill** an raibh an oiread céanna fear agus ban ag gabháil don scéalaíocht bhí sí diongbháilte go leor ina barúil go raibh neart scéalaíochta ag na mná,

Oh bhí bhí. B'fhéidir go raibh níos mó mná. Nó bheadh na fir bocht' [sic] ar shiúl go hAlbain ag obair.

Ach bheadh scéalta leo ag teacht arís. Scéaltaí greann [sic] agus scéaltaí eile leo ag teacht daofa.

Ach bhí na mná i gcónaí amach agus isteach ag a chéile, ag cleiteáil agus ag caint le chéile agus ag inse scéaltaí.

Agus ar chuala tú an scéal seo? Ar chuala tú a leithéid seo de scéal?⁴⁶⁴

Sa ráiteas seo thuas, gheibhthear léargas tábhachtach ar shaol sóisialta na mban i bpobal Rann na Feirste, rud a chuireann lenár dtuigse ar chultúr scéalaíochta na mban i dtraidisiún na nGael sa chomhthéacs thraidisiúnta.

2.10 Achoimre agus Tátal

Léiríodh go bhfuil an scéalaíocht á cleachtadh in Éirinn le fada agus go bhfuil trácht ar an chleachtas chéanna i scríbhneoireacht na Sean-Ghaeilge (2.1). Taispeánadh go raibh meas mór ar ealaín na scéalaíochta agus orthu siúd a chleacht í agus go raibh ról ar leith ag scéalaithe mar chuid den chóras Ghaelach a bhí i réim sa tír. Taispeánadh gur athraigh an méid seo ag tús na tréimhse nua-aimseartha le concas na nGall agus go dtearnadh cultúr *subaltern* de chultúr na nGael (2.1). hÁitíodh fosta go bhfuil an litríocht agus an béaloideas ag imirt tionchair ar a chéile le fada in Éirinn agus gur baoth an mhaise do dhuine a bheith ag déanamh gur béalaireacht ghlan amháin a

⁴⁶¹ Thomas, 1992: 43-44, luaite ag Briody, 2015: 86.

⁴⁶² Almqvist agus Ó Cathasaigh, 2002: 41.

⁴⁶³ Briody, 2015: 87-88.

⁴⁶⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a), [16/04/2017] – 3.00-4.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 1].

bhíonn le fáil i dtraidisiún scéalaíochta na nGael (2.1.1). Tugadh léargas ar chuid de na príomhchineálacha scéalaíochta atá le fáil sa traidisiún (2.2).

Cosmhuintir na tuaithe a bhí sna scéalaithe Gael i gcomhthéacs traidisiúnta na tréimhse nua-aimseartha agus ba mar fheirmeoirí, iascairí, máithreacha, mná tí agus ceardaithe a mhair siad (2.3). Taispeánadh fosta gur bhain obair chrua le saol na bhfear agus na mban araon agus, sa tréimhse a bhain leis an chomhthéacs thraidisiúnta, go gcaithfeadh scéalaithe Thír Chonaill sealanna ar an Lagán agus in Albain ag obair (2.3). Tá béim curtha ag scoláirí ar theach an airneáil mar an láthair scéalaíochta is tábhachtaí i seachadadh agus i dtaibhléiriú an traidisiúin. Siúd is go raibh an teach airneáil lárnach mar láthair don scéalaíocht, bhí an scéalaíocht fite fuaite i saol na ndaoine agus ina gcuid oibre go minic (2.4). Is léir fosta nach bhfuil scoláirí ag teacht le chéile fá nádúr na hoíche airneáil. Chuir an Duileargach béim ar uaisleacht agus ar fhearúlacht na hócáide ach tchíthear do Ó Cruaioich go raibh níos mó den spontáineacht agus d'fheidhmeanna sóisialta na dlúthpháirtíochta ag baint le hócáidí den tseort (2.4). Comh maith leis na dóigheanna orgánacha leis an scéalaíocht a sheachadadh i dteach an airneáil agus fá theach i gcoitinne, is léir go raibh nósanna ag gabháil in áiteacha leis an scéalaíocht a theagasc agus a sheachadadh ar dhóigh níos foirmeálta (2.5). Lena chois sin, tchíthear go raibh go leor próisis eile ag baint le seachadadh na scéalaíochta, go háirid ról an luchta siúil agus oibrionnaí eile a bhíodh ag taisteal go minic fríd an tír (2.5.1).

Míníodh tábhacht na meititheachtaireachta agus taibhléiriú na scéalaíochta á mheas (2.6). Cuid de thaibhléiriú na scéalaíochta atá sa láthair ina dtarlaíonn sé. Mar sin dearcthar ar theach an airneáil (2.6), atá ar an láthair phoiblí scéalaíochta is clúití agus is tábhachtaí. Cuid den mheititheachtaireacht atá i leagan amach theach an airneáil agus go háirid tábhacht phraiticiúil agus tábhacht shiombalach na tineadh a bhí i gceoilár na hócáide scéalaíochta ann. Láthair ar leith a bhí i dteach an airneáil, áit agus am nach raibh obair le déanamh ann, a dtiocfadh le duine a bheith i gcuideachta na cuideachta ag ceiliúradh na beatha fríd mheán na healaíne. Tá sé seo cóngarach go leor do choincheap na láithreach beannaithe, láthair atá le fáil in achan chultúr. Ócáid thairseachúil a bhí san airneál nuair nach raibh obair le déanamh, ina raibh daoine ar a suaimhneas agus ina dtiocfadh le mothú tréan *communitas* a theacht chun cinn ina measc. Ní hamháin go raibh siamsa sa scéalaíocht i dteach an airneáil ach neartaíodh sé fosta féiniúlacht an phobail agus chothaíodh sé dáimh idir na daoine (2.6).

Tchíthear i bhfoinsí dúchasacha agus foinsí lucht léinn araon go n-eascaíodh reacaireacht an scéil féin ag an scéalaí amach as an gcuideachta agus an timpeallacht a bhí i dteach an airneáil. As

comhthéacs an chomhrá agus an tseanchais a d'éiríodh an scéalaíocht aníos (2.6.1). Bhíodh prionsabal na cómhálartachta ar obair sa dóigh is go mbeadh daoine a bhí i láthair ag cur le siamsa na hoíche, achan duine ar a dhóigh féin. Leanadh an oíche ar aghaidh agus, dá mbeadh cúrsaí ag gabháil i gceart, chuirfí le mothú na díograise nó an *communitas* sa dóigh is go dtiocfaí buaicphointe na healaíne a bhaint amach. Is léir ó na foinsí dúchasacha go mbíodh meas agus urraim don scéalaí agus é i mbun scéalaíochta. Mholtaí go minic an scéalaí fosta ar chríochnú an scéil dó, rud is léir ó litríocht na scríbhneoirí Gaeltachta, comh maith le fianaise bhéil ón am sin. Bhíodh an scéalaí ag iarraidh gabháil i bhfeidhm ar an lucht éisteachta agus san am chéanna ba mhinic a ghníodh an lucht éisteachta an scéalaí a ghríosú agus a bhrosnú le cur le héifeacht a inse (2.6.1). Míníodh go raibh dhá ghné eile a bhain le taibhléiriú na scéalaíochta i dteach an airneáil; an scéalaíocht agus an amhránaíocht le chéile sa taibhléiriú amháin agus an scéalaíocht mar chomórtas. Is léir go raibh nasc ar leith idir scéalta agus amhráin áiride agus gur chuid de thaibhléiriú na n-amhrán seo a scéal a inse (2.6.2). Ba mhinic comórtas ag baint leis an scéalaíocht agus go fiú geall a bheith á chur agus comórtais idir bailte. Ealaín dháiríre a bhí sa scéalaíocht agus ba mhinic a bhí clú baile le seasamh ag an scéalaí (2.6.2).

hÁitíodh gurb í an cholainn féin láthair bhunúsach na scéalaíochta agus gur cuid d'ealaín na scéalaíochta an úsáid a bhaintear as an cholainn le brí a chur in iúl (2.7). Tarlaíonn cuid den gheáitsíocht de dheoin an scéalaí agus cuid dá ainneoin (2.7). Tá sé maíte ag Glassie agus Lambert, mar shampla, nach bhfuil mórán geáitsíochta ag gabháil leis an scéalaíocht i gcultúr tuaithe na hÉireann (2.7). Ina dhiaidh sin féin, tugadh tréan fianaise go raibh an gheáitsíocht mar chuid den taibhléiriú ag go leor scéalaithe Gael (2.7). Is suimiúil an méid a dúirt Ó hEochaidh go raibh an "fíorscéalaí" mar a bheadh "aisteoir." Ag amharc dúinn ar an fhianaise, is cinnte go raibh go leor scéalaithe ann a raibh an gheáitsíocht agus tréan-léiriú na mothúchán mar chuid den taibhléiriú a ghníodh siad ar an scéalaíocht s'acu. Caithfear aird a thabhairt ar an méid a dúirt Ó hEochaidh fán gheáitsíocht a bhí ag an tseanmhuintir scéalaithe. An amhlaidh gur imir aird lucht scolártha, cuartaíocht na meánaicme uirbí, an léann agus gluaiseacht na hathbheochana tionchar ar scéalaithe i dtaca leis an méid geáitsíochta a bhí acu agus a stíl scéalaíochta i gcoitinne? Scrúdófar cuid de na ceisteanna seo sa chéad chaibidil eile (3.4.4).

Ní féidir neamhiontas a dhéanamh de chomhthéacs an teaghlaigh mar láthair thábhachtach eile ina ndéantaí scéalta a thaibhléiriú agus a sheachadadh. Tchíthear gur mhinic gur mhná a dhéanadh scéalta a sheachadadh go dtí an chéad ghlún eile taobh istigh den teaghlach (2.8). Rinneadh iarracht ról na mban sa scéalaíocht sa chomhthéacs thraidisiúnta a shoiléiriú beagán agus léargas a thabhairt

ar ghnéithe den taibhléiriú a bhí ag baint le scéalaíocht na mban (2.9, 2.9.1, 2.9.2). Más ag trácht ar *subaltern* atá muid, ba iad scéalaithe ban an *subaltern* amach is amach. Tá a bheag déanta de ról na mban sa scéalaíocht ag scoláirí le fada. Ach le traidhfeal blianta anois tá scoláirí áiride ag tabhairt aghaidh ar an éagóir seo. Nuair a scrúdaítear na foinsí stairiúla agus an fhianaise bhéil, is léir go raibh neart scoithscéalaithe ban ag gabháil san am a chuaigh romhainn agus go raibh scéalta fiannaíochta comh maith le scéalta de chineálacha eile ag mórán acu (2.9). Tchíthear i gcás Thír Chonaill gur bailíodh scéalta ó chuid mhór ban, gidh gur ó fhir a cruinníodh bunús na scéalta. Caithfidh muid smaointiú gur fir óga a bhí sna bailitheoirí seo uilig, go raibh idé-eolaíocht phatrarcach go mór i réim san am agus go mb'fhéidir go raibh sé níos fusa acu a bheith ag bailiú ó fhir eile.

Tháinig athrú mór ar shaol na mban i dtrátha an Ghorta Mhóir nuair a rinneadh scrios ar phátrún lonnaíochta na tuaithe, rud a d'fhág mná scaite scartha óna chéile (2.9.1). Comh maith leis sin, d'fhulaing mná laghdú ina stádas sóisialta de thairbhe dochar a bheith déanta dá ról eacnamaíoch sa phobal agus mar gheall ar an bhorradh institiúideach a bhí faoin eaglais Chaitliceach sa tréimhse i ndiaidh aimsir an drochshaoil (2.9.1). D'fhág na hathruithe seo go raibh cead a gcoise ag fir a bheith ar shiúl ag airneál ach go bhfanadh mná sa bhaile bunús an ama. Bhí claonadh ann san am seo fir agus mná a bheith scartha óna chéile ina saol sóisialta. Mar sin, bhí ócáidí agus láithreacha scéalaíochta dá gcuid féin ag mná ach laghdaigh na deiseanna sóisialta scéalaíochta seo orthu nuair a tháinig teicneolaíochtaí úra chun cinn a thóg uafa an obair a bhíodh le déanamh acu i gcuideachta a chéile. Mar atá déanta ag Thomas (2.9.2), is féidir taibhléiriú na scéalaíochta a rann ina dhá chleachtas, ceann poiblí agus ceann príobháideach. Fhad is a bhí scéalaíocht níos poiblí, i mbéal an phobail, i lúb cruinnithe, ar siúl ag na fir agus iad ar shiúl ó theach airneáil go teach airneáil, bhí na mná i rith an ama ag inse scéalta, daofa féin, dá chéile agus dá gcuid páistí.

3: Meath na Scéalaíochta agus Tionchar na hAthbheochana

3.0 Intreoir

Agus caibideal anois déanta ar ghnéithe duifriúla de chomhthéacs traidisiúnta na scéalaíochta, ní miste aghaidh a thabhairt ar an mheath a tháinig ar thaibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta seo agus ar an dóigh a dtáinig comhthéacsanna úra nua-aimseartha chun cinn. Ní bheadh gar gabháil rófhada le scéal mheath na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta ach is den riachtanas é léargas a thabhairt ar na claochluithe a bhain don ré sin. Comh maith céanna, is fiú díriú isteach ar na tacaíochtaí foirmeálta a cuireadh ar fáil do scéalaithe agus don scéalaíocht, rud a phronn feidhmeanna sóisialta úra ar an chleachtas sa tréimhse nua-aimseartha. Is de thairbhe na bhfeidhmeanna úra seo a bheith ar fáil go bhfuil scéalaíocht thraidisiúnta na Gaeilge go fóill á cleachtadh i gcomhthéacsanna poiblí sa lá atá inniu ann.

3.1 Claochluithe Sóisialta ó na 1840idí i leith

Thug Ó hEochaidh le fios go raibh an chuid ab fhearr den scéalaíocht ag gabháil sa chéad leath den 19ú céad, "De réir agus mar thig liom-sa deánamh [sic] amach ó seanchas [sic] na ndaoine annseo ba iad na bliadhanta roimh an ghorta "rae órdha" an t-seanchais i dTeilionn."⁴⁶⁵ Tá Briody ag teacht leis an bharúil seo agus maíonn sé gur ó thús an 19ú haois go dtí lár an chéid a bhí an tréimhse ba mhó a raibh an scéalaíocht in ard a réime in Éirinn.⁴⁶⁶ Mar sin féin, d'imigh sin agus tháinig seo agus níl feidhm a rá nach bhfuil an scéalaíocht ó bhéal cois teallaigh ar cheann de na modhanna siamsaíochta is mó atá ag gabháil i nGaeltacht Thír Chonaill a thuilleadh. Is iomaí rud a d'imir tionchar ar chleachtas na scéalaíochta sa Ghaeilig. Mar a míníodh cheana féin (2.1) bhí tionchar suntasach ag concas na nGall ar chomhthéacs shóisialta na ngnásanna siamsaíochta, reacaireachta agus scéalaíochta in Éirinn. I dtaca le hÉirinn nua-aimseartha de, thig linn díriú ar fheiniméin ar leith a chuir go mór leis an athrú seo.

⁴⁶⁵ Ó hEochaidh, 1945c: 129.

⁴⁶⁶ "Many accounts refer to the early to mid nineteenth century as the heyday of storytelling." (Briody, 2015: 79).

3.1.1 An Gorta Mór agus Deireadh leis an Chóras Rondála

Rinneadh trácht cheana féin (2.1) ar an chlaochlú shóisialta a d'fhág na Gaeil ina *subaltern*. Idir na blianta 1845 agus 1849 nuair a theip ar an bharr agus bhí an Gorta Mór faoi lán tseoil, meastar go bhfuair milliún duine bás den ocras agus de ghalar i rith an drochshaoil.⁴⁶⁷ Sin an deichiú cuid de dhaonra iomlán na tíre.⁴⁶⁸ Glactar leis gur lagaigh an gorta údaí an teanga dhúchais go mór nuair a bhí sí faoi bhrú mór cheana féin. Ba chainteoirí Gaeilge mórán dá bhfuair bás. D'imigh lucht labhartha na Gaeilge ina sluaite i measc na milliún daoine a chuaigh ar imirce sna blianta ina dhiaidh, go tíortha ina labhartar Béarla, don chuid is mó. Rud a chuir níos mó brú ar thuismitheoirí cúl a thabhairt leis an Ghaeilig agus aghaidh a thabhairt ar an Bhéarla agus ar an imirce.⁴⁶⁹ Ar ndóighe, ba mhór an tionchar a bhí ag meath na Gaeilge féin ar chleachtadh na scéalaíochta i gceantracha Gaeltachta. I ndiaidh an Ghorta Mhóir tháinig laghdú mór ar líon na gcainteoirí Gaeilge sa tír. De réir thorthaí dhaonáireamh 1851 níor dhúirt ach 23% de phobal na tíre go raibh Gaeilig acu.⁴⁷⁰ Dar le de Fréine, áfach, gur dóiche go bhfuil an figiúr seo míchruinn agus go raibh níos mó cainteoirí Gaeilge ann san am sin dáiríribh.⁴⁷¹ Mar sin féin, dearbhaíonn de Fréine an tuairim gur chuir an Gorta Mór go mór le meath na Gaeilge i dtrátha an ama chéanna.⁴⁷² Deir an Duileargach nárbh fhéidir Béarla a chur go furasta ar scéalta a hinsíodh i nGaeilg an chéaduaire, go raibh nádúr na Gaeilge féin go smior iontu. Bhí sé den bharúil nárbh fhiú agus nárbh fhéidir na scéalta gaisce, go háirithe, a inse i mBéarla.⁴⁷³ Is léir, mar sin, go gcaithfidh sé go raibh tionchar millteanach ag

⁴⁶⁷ Ó Gráda, 2012: 170.

⁴⁶⁸ Doyle, 2015: 124-125.

⁴⁶⁹ Ibid. 2015: 125.

⁴⁷⁰ Ibid. 2015: 129.

⁴⁷¹ de Fréine, 1995: 59-62.

⁴⁷² "Ba é an Gorta Mór an chéad ghéarchéim a bhuail Éire tar éis don ghluaiseacht chomhshamhlaithe seo greim a fháil ar an dream dar dual dóibh ceannasaíocht a thabhairt don phobal in am na práinne. Mar a dúirt an file, 'níorbh í an Ghaeilge a chuaigh ó chion, ach an dream dar dhual dí dídean'. Den chéad uair riamh, nuair a bhuail am an ghátair, ba bheag duine a bhí ann, seachas Cumann na gCarad agus dreamanna eachtrannacha mar iad, chun teacht i gcabhair ar an chosmhuintir. Soiléiríodh don choitiantacht anois nach raibh sa chultúr dúchais ach fothrach folamh gan aird. Cad chuige mar sin go bhfanfaidís feasta ina dtí féin faoi leatrom? Is dócha gurbh í an tuiscint dhearóil seo a chuaigh i gcion orthu mar chuimhne bhuan, agus nárbh é cruatan corpartha an Ghorta é, rud fisiciúil nár mhair ach seal." (de Fréine, 1995: 67-68).

⁴⁷³ "...tales of this kind do not pass readily over linguistic frontiers. The mortality in tales must always have been great as they slip into a new country. I have myself seen what happens when a tale is bandied back and forth between Irish and English... The Irish hero-tale lives and dies a monoglot – it belongs to the old Irish world and can never speak any language but Irish." (Ó Duilearga, 1963: 175-176).

meath seo na Gaeilge i ndiaidh aimsir an drochshaoil ar ealaín na scéalaíochta comh maith le cuid mhór gnéithe eile de shaol na ndaoine. Is féidir smaointiú fosta ar an laghdú stádais a tháinig ar chleachtas na scéalaíochta Gaeilge, le cois gnéithe eile den chultúr Ghaelach, le linn an ama seo faoi heigeamaine na haicme ceannais, an stáit agus na heaglaise.⁴⁷⁴

Sa chuntas seo a leanas le Máire Ní Ghrianna, as Rann na Feirste, Tír Chonaill, a rugadh circa 1864, is léir an buille síceolaíochta a bhuail an Gorta Mór ar mheon agus mheanma mhuintir na Gaeltachta:

Tháinig blianta an ghorta agus an Drochshaol agus an t-ocras agus bhris neart agus spiorad na ndaoine. Ní raibh ann ach achan nduine ag iarraidh a bheith beo. Chaill siad an dáimh le chéile. Ba chuma cé a bhí gaolmhar duit, ba do charaid an té a bhéarfadh greim duit le cur in do bhéal. D'imigh an spórt agus an caitheamh aimsire. Stad an fhilíocht agus an ceol agus an damhsa. Chaill siad agus rinne siad dearmad den iomlán agus nuair a bhisigh an saol ar dhóigheannaí eile ní tháinig na rudaí seo riamh ar ais mar bhí siad. Mharbh an Gorta achan rud.⁴⁷⁵

Gidh nach luaitear an scéalaíocht sa chuntas seo, más amhlaidh gur buaileadh an spórt agus na healaíona eile caithfidh sé go raibh an-droch-thionchar ag an ainnise ar cheird agus chleachtas na scéalaíochta fosta. Anuas ar an rabharta imirce amach as an tír agus an dlús mór a cuireadh leis an athrú teanga, d'fhág an Gorta Mór beaguchtach uafásach ar dhaoine a lagaigh go mór a muinín as a gcultúr féin.

Ar cheann d'iarmhairtí an Ghorta Mhóir cuireadh tús le himirce as miosúr a bheadh ina tuile gan trá as Éirinn anuas go dtí an 20ú céad. Ghoill an rabharta imirce seo ar an Ghaeltacht go háirid agus chuir go mór leis an athrú teanga sa tír agus leis an easbhaidh dóchais agus uchtaigh a bhí ag muintir na hÉireann agus ag lucht labhartha na Gaeilge go háirid. Deir Fitzpatrick nach bhfacthas a leithéid d'imirce idirnáisiúnta ariamh ar dhroim an domhain san am sin. Insíonn sé dúinn gur fhág tuairim is milliún duine an tír idir 1846 agus 1850 agus gur mhéadaigh sin arís sna cúig bliana ina dhiaidh sin. San iomlán, d'imigh tuairim is an ceathrú cuid de dhaonra na hÉireann ón tír nuair a theith dhá mhilliún duine as Éirinn i dtrátha an drochshaoil.⁴⁷⁶ Lean an imirce sin ar aghaidh ar feadh na nglúnta agus anuas go dtí an lá atá inniu ann (3.1.3).

De thairbhe an scriosta agus an fholúis a tháinig leis an drochshaol bhí faill ag na tiarnaí talaimh atheagar a chur ar leagan amach na bpobal éagsúil fán tuath. hAthraíodh pátrúin lonnaíochta tuaithe

⁴⁷⁴ Is féidir tuilleadh a léamh fán bhéaloideas, an stát agus an aicme cheannais in Ó Giolláin (1989).

⁴⁷⁵ Poitéir, 1996: 245.

⁴⁷⁶ Fitzpatrick, 1995: 175.

na hÉireann amach is amach sa tréimhse seo, rud a d'fhág gur athraíodh fosta cultúr agus saol na ndaoine. Bheir Whelan, scoláire agus saineolaí ar aimsir an drochshaoil, le fios gur athraigh saol na cosmhuintire as cuimse sna blianta i ndiaidh an Ghorta Mhóir nuair a cuireadh deireadh leis an chóras rondála a bhí coitianta in Éirinn, go háirid ar an talamh bhocht in iarthar na tíre.⁴⁷⁷ 'Sé a bhí sa chineál seo baile, a bhí breac ar fud iarthar na hÉireann, cnuasach tithe a bhí buailte ar a chéile agus fearann talaimh thart fá dtaobh daofa. Níor chosúil na bailte seo leis an tsráidbhaile chomhaimseartha ná an baile mór. Ní bhíodh áiseanna iontu, teach pobail, teach leanna, scoil, siopaí ná a leithéid, gidh go mbíodh garradh go minic le taobh an tí ag mórán daoine. Thart fá dtaobh den bhaile bhíodh páirc mhór ina raibh cuibhrinn ag gach teaghlach sa bhaile. Chuirthí coirce agus prátaí agus bhaintí móin. Ach níorbh é an cuibhreann céanna a bhíodh ag gach aon teaghlach i rith an ama. Dhéantaí sealaíocht ar na cuibhrinn seo sa dóigh is go bhfaigheadh gach teaghlach cothrom na féinne i dtaca le caighdeán an talaimh de. Taobh amuigh den pháirc churaíochta seo bhíodh páirc eile go minic ar thalamh sléibhtiúil áit a mbíodh buailteachas sa tsamhradh ann.⁴⁷⁸

Insíonn Whelan dúinn gurb iad na bailte rondála seo a ba mheasa a buaileadh le linn an drochshaoil. Bhí an-drochbharúil ag rialtas na Sasana de na seanbhailte seo agus creideadh san am nach dtiocfadh fonn oibre nó fonn fiontraíochta a chur ar an Ghael go dtí go mbunófaí feirmeacha aonaracha. Measadh nach dtiocfadh spleáchas ná spadántacht a ruaigeadh ón Ghael go dtí go ndéanfaí príobháidiú ar an talamh. Dar leo go mb'éigean "comhar na gcomharsan" agus gnás na meithle a chur faoi chois.⁴⁷⁹ I gceantar Theilinn in iardheisceart Thír Chonaill, cuir i gcás, hathraíodh as éadan leagan amach na mbailte a bhí ann. Bhris gníomhaí de chuid an tiarna talaimh, Alexander Hamilton, na seanbhailte seo agus thug na cuibhrinn le chéile agus chuir leagan amach úr ar lonnaíocht an cheantair.⁴⁸⁰ Deir Taylor linn gur as sin a tháinig claochlú iomlán ar an tírdhreach, idir dhúlra agus chultúr.⁴⁸¹ Níl aon dabht fá dtaobh de ach gur claochlú cultúrtha a bhí i mbriseadh an chórais rondála agus scaipeadh na mion-éan a cuireadh ar na tithe seo a bhí leagtha amach ar an tseandóigh. Deireadh cuairteoirí eachtrannacha go minic fá na bailte seo go raibh beocht agus spórt

⁴⁷⁷ Whelan, 1995b.

⁴⁷⁸ Whelan, 1995a: 23.

⁴⁷⁹ "The assault on the potato as a food source was accompanied by an onslaught on the rundale and clachan system, in the belief that only individual farms would encourage initiative and self-reliance. The clachans needed to be dispersed to break the cultural moulds which sustained mutual aid (*comhar na gcomharsan*) and thereby fostered a debilitating dependency. The privatisation and linearisation of landscape..." (Ibid. 30).

⁴⁸⁰ Taylor, 1995: 18-19; 63.

⁴⁸¹ Ibid. 63.

ar leith iontu agus gur áiteacha fearúla fáilteacha a bhí iontu ag an strainséir.⁴⁸² Pobail láidre dhlútha a bhí sna bailte seo agus bhí luach mór ar na healaíona béil mar shiamsaíocht iontu. Mar atá ráite ag Whelan,

Sa saol sin a bhí chomh dlúth bhí an-mheas ar scileanna cumarsáide, agus cothaíodh cultúr béil saibhir – ba iad na foirmeacha ealaíne neamhábhartha mar amhránaíocht, damhsa agus scéalaíocht a raibh an-mheas orthu agus thug siad léirmhíniú breá ar an gcultúr.⁴⁸³

Ní bréag ar bith a rá gur éirigh leis an aicme cheannais in Éirinn san am sin an córas rondála a chur de dhroim an tsaoil, don mhórchuid, agus chuige sin, saol agus cultúr na cosmhuintire a réabadh. Nuair a scriosadh na pobail seo d'fhág sé an saol ní ba fhuaire agus caidreamh ní ba laige acu lena chéile ag na daoine. Dar le Briody gur ghoill an claochlú seo ar shaol na mban go háirid, rud a d'fhág gur laghdaíodh ar rannpháirteacht na mban sna tithe airneáil agus ar ról na mban mar scéalaithe i mbéal an phobail (2.9.1). Mar sin féin, is léir go mbíodh mná go fóill ag scéalaíocht i gcomhthéacsanna níos príobháidí (2.9.2). Is fiú spléachadh a thabhairt ar an chuntas seo le Niall Ó Dubhthaigh a léiríonn an meath a tháinig ar ghnás na scéalaíochta ina cheantar féin, An Bhealtaine, Gort a' Choirce:

Bhail tá na scéaltóirí maithe seo uilig marbh anois le corradh agus fiche bliadhain, amach ó bheirt, agus an mhuinntir a shaoileas go bhfuil scéalta acu anois, níl acu ach crámha an rud a bhí ag an t-sean-mhuinntir, agus níl feoil nó leathar ar a gcuid seanchuisc. Go dearbhtha tá corr-fhear thall agus i bhfos a choinnigh cuimhne mhaith ar chuid dó na scéalta fada seo mar an 'gaduidhe Dubh Ó Dubhagáin', agus 'Jack an Tairbh Bhig', agus beagán acu sin, ach ní thig leóbhtha á n-innse mar d'innsigheadh an t-sean-mhuinntir iad. Bhíodh ranntaí astoigh ag an t-sean-mhuinntir ins na scéalta seo a bhí comh fada le scéal uilig, agus le n-a chois sin bhí gaedhlic ionntú a mbéadh obair ag an dream atá ag 'ul anois a mbéal a fhághail casta thart air anois ar chor a bith. Bhí na ranntaí seo cruaidh casta gan amhras.

Stad na mrá bun bárr dó innse na scéalta agus tá mé a meas go bhfuil sé conabhlach deich mbliadhna fichead ó mhothuigh mé bean ar bith ag innse scéil anois.⁴⁸⁴

Is cinnte go dtig an cineál seo cur síos ar mheath na scéalaíochta i nGort a' Choirce leis an ghnáthmhúnla a chluintí agus a chluintear go fóill, is é sin nach mbeidh an ghlúin óg chomhaimseartha a choíche comh maith leis an tseandream. Ach mar sin féin, is suimiúil go dtug Ó Dubhthaigh fá dear go raibh an meath seo fá lán tseoil in am nach raibh an raidió ná an leictreachas féin coitianta i measc ghnáthphobal na Gaeltachta.

⁴⁸² "The vivacity and gaiety of the society, as well as its hospitality, was constantly commented on by pre-Famine visitors." (Whelan, 1995a: 31).

⁴⁸³ Whelan, 1995b: 47-48.

⁴⁸⁴ **Agallamh:** Ó hEochaidh agus Ó Dubhthaigh, 1942: 162.

3.1.2 Athruithe Cultúir agus Athruithe Teanga

I gcomhthéacs thraidisiúnta na scéalaíochta sa tréimhse i ndiaidh na 1840idí bhí tionchar na heigeamaine Gallda ar an tír ar fad agus, faoina cois, bhí cultúr na cosmhuintire ag claochlú leis de réir a chéile (2.3). Ar ndóighe, is iomaí sin dóigh ar cuireadh an heigeamaine seo i bhfeidhm ach is cinnte gur chuir bunadh na scoltacha náisiúnta dlús leis an phróiseas. Bhí Seán Ó hEochaidh den bharúil gurb iad na scoltacha náisiúnta ba chiontaí le cuid mhaith den athrú cultúir a tharlaigh ar na saolta deireanacha in Éirinn:

An chéad mhilleadh a tháinig ar an tseanchaí sa tír seo na scolta ar tugadh an leasainm "scolta náisiúnta" orthu. Ní thuigtear go fiú an dochar a rinne na scolta sin don chultúr dhúchasach agus do chúrsaí náisiúnachais. Ach gan amhras, chuaigh siad i gcoimhlínt go docht dásachtach leis na seanchaithe agus ba é an toradh a bhí air fá dheireadh gur fágadh muineál lag in íochtar.⁴⁸⁵

I dtuairisc de chuid Patrick Keenan, cigire sinsearach sna scoltacha náisiúnta, thug sé le fios go raibh córas oideachais a linne ag cur deireadh le cultúr béil agus teanga an aosa óig:

*We are quietly but certainly destroying the national legend, the national music and the national language of the country.... The children of parents who at present speak Irish only, will, through the course of education pursued in the National Schools, and the experience in the home, speak English and Irish when they grow up, but their children in nine out of ten cases, will speak English only.*⁴⁸⁶

Comh maith leis an mhilleán a chur ar na scoltacha náisiúnta fuair Ó hEochaidh locht ar na páipéir nuachta agus na leabhair Bhéarla as daoine a mhealladh ón scéalaíocht,

Tháinig páipéir nuachta agus leabhair Bhéarla agus chuidigh sin le claochló a chur ar ealaín an tseanchaí. Cuir leis sin an imirce agus an sodar i ndiaidh na galántachta agus an ghalldachais[.] Eatarthu uilig, d'fhág siad an lámh ar a leis ag an tseanchaí.⁴⁸⁷

Is suimiúil go raibh an locht céanna ag Tomás Laighléis, seanchaí as Mionloch, Condae na Gaillimhe, ar na páipéir nuachta.⁴⁸⁸ Dar leis gur thoisigh an bunadh óg a chur suime i gcúrsaí reatha i dtrátha Éirí Amach na Cásca, le linn Chogadh na nDubhchrónach agus Chogadh na gCarad agus gur tuigeadh dóibh go raibh Béarla maith agus léitheoireacht de dhíobháil orthu le tuigse mhaith a fháil ar na gnaithí sin. Deir sé gur thoisigh daoine a chur níos mó suime sna scéalta nuachta seo ná na scéalaíocht thraidisiúnta a bhí thart orthu. Ar ndóighe, ó bhliain an Éirí Amach i 1798 ba i mBéarla a bhí dioscúrsa an náisiúnachais agus an phoblachtánachais in Éirinn sa 19ú céad. Ba i

⁴⁸⁵ Ó hEochaidh, 1957: 59.

⁴⁸⁶ Keenan, 1856: 73-75.

⁴⁸⁷ Ó hEochaidh, 1957: 59.

⁴⁸⁸ Harvey, 1992: 29-3.

mBéarla a bhí smaointe nua-aimseartha corraitheacha polaitiúla á gcaibideal.⁴⁸⁹ Go fiú sna blianta ina dhiaidh sin sa 20ú céad, bhí bolscaireacht agus meáin chumarsáide Bhéarla an náisiúnachais agus an phoblachtánachais ag gabháil i bhfeidhm ar shuimeanna agus toighiseanna mhuintir na Gaeltachta.

Is suimiúil fosta go dtáinig an bailéad Béarla, mar fhoirm amhránaíochta, isteach sa tír leis na plandóirí Sasanacha agus Albanacha.⁴⁹⁰ Gidh go raibh an bailéad le fáil ar fud na hEorpa ó na meánaoiseacha ar aghaidh, ní raibh a mhacasamhail d'fhoirm amhránaíochta le fáil i dtraidisiún na nGael.⁴⁹¹ Mar sin féin, bhí an laoi fiannaíochta (2.2) le fáil sa traidisiún Ghaelach, reacaireacht ar an fhiannaíocht i gcruth véarsaíochta, ach, deir Shields go raibh an laoi agus bailéad duifriúil go leor ina stíl reacaireachta agus sa dóigh inar úsáideadh iad.⁴⁹² Measann Shields gurbh é an t-ábhar nár glacadh leis an bhailéad i dtraidisiún na nGael go raibh an cleachtas scéalaíochta láidir i measc na nGael agus mar sin nach raibh feidhm leis an bhailéad.⁴⁹³ Ón 16ú céad ar aghaidh bhí bailéid Bhéarla á gcur i gcló in Éirinn agus, de réir a chéile, scaip siad fríd an tír i measc lucht labhartha an Bhéarla.⁴⁹⁴ Ó na 1790idí, go háirid, agus dioscúrsa an náisiúnachais agus an phoblachtánachais á chleachtadh i mBéarla, bhí foilseacháin á gcur i gcló in Éirinn agus bhíothas ag scaipeadh na mbailéad polaitiúil Béarla ar fud na tíre.⁴⁹⁵ "Come-all-yes" a bheir Shields ar na bailéid a chum muintir na hÉireann i mBéarla.⁴⁹⁶ Dearthar anois go minic ar na hamhráin seo mar amhráin thraidisiúnta Éireannacha ach is fiú a chur san áireamh go dtáinig siad isteach i gceantracha comhaimseartha Gaeltachta nuair a bhí an Ghaeilig faoi bhrú agus, dá réir sin, an scéalaíocht Ghaelach comh maith. Baineann feidhm reacaireachta leis na "come-all-yes" seo. De réir mar a bhí níos mó bailéad Béarla á gceol sa phobal, achan tseans gur chuir siad leis an bhrú a bhí ar an scéalaíocht mar shiamsa i measc na cosmhuintire fosta. Bhí siamsa reacaireachta de chineál eile anois ar fáil ag daoine agus é i mBéarla, teanga a raibh níos mó gradaim ag baint léi ar ndóighe.

I saothar an scríbhneora Chonallaigh, Seosamh Mac Grianna, *An Druma Mór*, tá pictiúr den tseantsaol, an tseanbhean, Beagaide, ag ceol sean-amhrán Gaelach agus ag inse scéalta do na páistí,

⁴⁸⁹ Doyle, 2015: 113-117.

⁴⁹⁰ Ibid. 40.

⁴⁹¹ Ibid. 4.

⁴⁹² Ibid. 5.

⁴⁹³ Ibid. 4.

⁴⁹⁴ Ibid. 42-43.

⁴⁹⁵ Ibid. 107.

⁴⁹⁶ Ibid. 6.

"[C]onchúr an Dá Chaorach" agus "Scéal Níon Rí na Binne Brice." Instear dúinn go "[s]uíodh na páistí agus gan bogadh iontu ach ag tabhairt cluaise di."⁴⁹⁷ Ach, os coinne na híomhá sin den tseantaoil, bheirtear le fios go raibh an t-aos óg ag éirí as na hamhráin Ghaeilge agus na laoithe fiannaíochta a rá. Bhí na hamhráin Bhéarla ag teacht ina n-áit, amhráin "a raibh '*Come all ye lads and lasses*' ar a thús."⁴⁹⁸ Is mór an díol spéise go dtaispeántar san úrscéal seo go raibh an t-aos óg go fóill ag cur spéise sa scéalaíocht le linn an ama seo, ach, mar sin féin, go raibh athrú ag teacht ar an chineál scéalaíochta a rabhtar a chur dúil ann. Tchíthear an seanchaí, seanMhurchadh ag rá laoi fiannaíochta agus gan aird ar bith ag an chuideachta óg air, "Bhí seanMhurchadh ag canstan na Fiannaíochta i measc a gcuid geamhthroda, mar bheadh file i measc bhodaigh gan oideas. Bhí an tseanÉire ag fáil bháis agus an Éire Óg ag bruínteachas fá cholbha a leapa."⁴⁹⁹ Ní mór an tsuim a chuireann an páiste atá ag éisteacht le Murchadh sa laoi fiannaíochta agus éilíonn sé scéal ina áit sin, "'Breast an laoi sin!' arsa an tachrán. 'Inis scéal.'"⁵⁰⁰ Deir seanMhurchadh féin go raibh athrú ag teacht ar thoighis na hóige don scéalaíocht agus nach raibh dúil acu a thuilleadh sna laoithe.⁵⁰¹ Ar ndóighe, lá níos faide anonn ná sin stadadh bunús an aosa óig de bheith ag éisteacht leis an scéalaíocht féin, le cois na laoithe fiannaíochta. Is suimiúil go mbíodh "diúlaigh óga ag cráin-mhagadh agus ag babóireacht" ar shárscéalaí Theillin, Séarlaí Mac Anna, fána chuid scéalaíochta, gidh go bhfaigheadh sé éisteacht mhaith ó dhaoine eile.⁵⁰² Is fiú smaointiú ar an mhéid a deir an bailitheoir béaloidis Séamas Ó Catháin fán am a chaith sé i dteach Phádraig Eoghain Phádraig Mhic an Luain sna Cruacha i nGaeltacht Láir Thír Chonaill sna seachtóidí. Deir sé go dtigeadh giotáí seanchais aníos go nádúrtha agus go minic sa chomhrá laethúil cois teallaigh ag bunadh an tí, ach, gidh go raibh na scéalta fada ar eolas ag Pádraig agus go n-inseodh sé go fonnmhar iad, go mbíodh na scéalta fada ar dhóigh inteacht níos amascaí cois teallaigh acu.⁵⁰³ Is mór an díol suntais gur cosúil go raibh na seanscéalta fada ag cailleadh a n-áit i saol na ndaoine go fiú i measc seanfhondúirí aonteangacha na gCruach Gorm sna seachtóidí.

⁴⁹⁷ Mac Grianna, 2008: 41-42.

⁴⁹⁸ Ibid. 32-33.

⁴⁹⁹ Ibid. 93.

⁵⁰⁰ Ibid. 94.

⁵⁰¹ Ibid. 92.

⁵⁰² Mac Seáin, 1960: 18-19.

⁵⁰³ Ó Catháin, 1985: xxvii.

3.1.3 An Imirce agus Constaicí Eacnamaíochta

Chonacthas gur aithin Seán Ó hEochaidh an dochar a bhí an imirce a dhéanamh do chleachtas na scéalaíochta.⁵⁰⁴ Sa taighde a rinne Harvey ar ealaíon na scéalaíochta in Éirinn i ndeireadh an 20ú céad tháinig sé chun solais go raibh scéalaithe Gaeltachta, go háirid, den bharúil go raibh an imirce agus bánú na tuaithe ar cheann de na rudaí ba mhó a bhí ag cur le meath na scéalaíochta sna ceantracha s'acusan.⁵⁰⁵ Ar dhuine de na finnétithe seo bhí Máire Nic Aodha as na Cruacha i dTír Chonaill, áit a raibh pobal breá daoine ann lá den tsaol agus ceird scéalaíochta measartha láidir ag gabháil ann. Is cosúil gur bánaíodh na cruacha ar fad chóir a bheith.⁵⁰⁶ Laghdaigh an daonra i gcuid mhór de na ceantracha Gaeltachta seo an oiread sin agus nach dtarlódh an oiread cuartaíochta agus ba ghnách, gan trácht ar dhaoine a bheith fágtha san áit a raibh eolas maith acu ar thraidisiún na scéalaíochta.⁵⁰⁷ Meastar, faoi na 1950idí, go fiú, gurbh éigean do bheirt as gach triúr cainteoirí dúchais Gaeilge aghaidh a thabhairt ar an choigríoch, go Sasain, Albain agus Meiriceá de ghnáth.⁵⁰⁸ Fadhb mhór don Ghaeltacht í an eisimirce anuas go dtí an lá atá inniu ann agus gan mórán ceantracha tuaithe ar chósta thiar na hÉireann tagtha chucu féin ó thosaigh an cúlú eacnamaíochta sa bhliain 2008.⁵⁰⁹ Léiríonn figiúir a foilsíodh i mí an Aibreáin 2017 go dtáinig luas faoi laghdú líon na gcainteoirí Gaeilge sa Ghaeltacht idir na blianta 2011 agus 2016.⁵¹⁰

Is cinnte go raibh tionchar mór ag an eisimirce seo ar chleachtas na scéalaíochta agus ar chúrsaí sóisialta agus cultúrtha i gcoitinne sa Ghaeltacht. Ach anuas air sin, tá pátrún eile imirce ann a imríonn tionchar ar chultúr na gceantrach seo, is é sin muintir na háite nó a gclann ag pilleadh abhaile i ndiaidh a bheith ar imirce.⁵¹¹ Chonacthas go raibh an obair shéasúrach ar an Lagán agus in

⁵⁰⁴ Ó hEochaidh, 1957: 59.

⁵⁰⁵ Harvey, 1992: 24.

⁵⁰⁶ "Nach saoihiúil an mhaise é go raibh seasca teach cónaí ar na Cruacha i 1911, dhá chéad go leith agus cúigear san iomlán agus inniu tá trí theach dhéag agus triúr is fiche ina gcónaí san áit. Ach tá dhá thaobh ar gach aon scéal, tá sé cosúil le tréigeadh na n-oileán: ní maith leis na daoine imeacht ach caithfidh siad dul chun cinn a dhéanamh. Maidir leis na Cruacha ní déarfainn go bhfuil sé ar intinn ag duine ar bith den scór an áit a thréigean ach tá rud amháin siúráilte agus is é sin go dtiocfaidh an lá, tar éis imeacht na ndaoine seo, a mbeidh cuimhní cinn ar an seandream a mhair san Fhíorghaeltacht seo i dTír Chonaill." (Ní Dhíoraí, 1985: xx-xxi).

⁵⁰⁷ Harvey, 1992: 24.

⁵⁰⁸ Ó hÉallaithe, 2004: 174.

⁵⁰⁹ Féach Ó Ceallaigh (2019), go háirid caibidil 5.

⁵¹⁰ Tuairisc.ie. (2017c). *Laghdú 11% ar líon na gcainteoirí laethúla sa Ghaeltacht – Daonáireamh 2016*. <http://tuairisc.ie/laghdú-11-ar-líon-na-gcainteoirí-laethula-sa-ghaeltacht-daonáireamh-2016/>. [09/05/2017].

⁵¹¹ Féach Ní Dhroighneáin, 2016: 106-132.

Albain ina cuid lárnach de ghléas beo go leor teaghlach i nGaeltacht Thír Chonaill sa 19ú agus sa 20ú céad (2.3). Ar ndóighe, chaithfeadh daoine áiride seal níos faide as baile ag obair agus phósadh corrdhuine thall rud a d'fhág go raibh daoine ag tógáil clainne i gceantracha ina raibh an Béarla mar ghnáth-theanga chumarsáide. Tchíthear, mar shampla, go raibh go leor ban ann a bhí ar fostó ar an Lagán i dTír Eoghain "a thit i ngrá le fir as Tír Eoghain, a phós agus a thóg a gcuid teaghlaigh sa chontae sin."⁵¹² Bheir an scéalaí John Ghráinne Ó Duibheannaigh le fios go raibh droch-thionchar ag an imirce ar ais as Albain agus Sasain ar chúrsaí teanga sa Ghaeltacht,

...thóg siad teaghlaigh thall. Agus tógadh na teaghlaigh sin le Béarla nó le *Scotch* cé acu in Albain nó i Sasain a bhí siad. Tógadh an teaghlach sin le Béarla. Agus i ndiaidh dornán blianta, rinne siad suas a n-intinn a theacht ar ais. Agus tháinig siad ar ais. Agus an gleo Béarla sin ina gcuideachta.

Is iomaí teaghlach den chineál seo a phill agus a philleann go fóill ar Ghaeltacht Thír Chonaill. Tchíthear go bhfuil le fada ráta measartha ard i gCondae Dhún na nGall, i gcomórtas leis an chuid eile den tír, de dhaoine ag pilleadh abhaile ó bheith ar imrice.⁵¹³

Tá cáil na boichtineachta ar Ghaeltacht Thír Chonaill le fada agus bhí iomlán an cheantair sin, comh maith leis an Ghaeltacht chomhaimseartha ar fad, mar chuid den scéim chúnta rialtais do cheantracha bochta tuaithe a bunaíodh in 1891, *Bord na gCeantar gCumhang*.⁵¹⁴ Fiú, ar na saolta deireanacha seo, tá go leor ceantracha láidre labhartha Gaeilge i nGaeltacht Thír Chonaill measta a bheith ar chuid de na ceantracha is mó sa tír atá faoi mhíbhuntáiste shóisialta agus eacnamaíoch, mar is léir ó staitisticí a d'fhoilsigh an eagraíocht *Pobal* sa bhliain 2017.⁵¹⁵ Le linn an taighde eitneagrafaíochta, thrácht **Gene Eoghain Ó Curraighín** ar an mheath atá tagtha ar eacnamaíocht a bhaile féin, Teileann, agus an drochbhail atá fágtha ar an phobal i dtaca le cúrsaí fostaíochta agus le himirce an aosa óig de, rud a fhágann idir an scéalaíocht agus an Ghaeilig féin i bhfad níos laige i dTeileann. Deir sé go bhfuil an ceantar anois "lán strainséirí" agus mar sin nach bhfuil an oiread Gaeilge anois á labhairt ann agus a bhíodh.⁵¹⁶ Tá an baile á thréigbheáil ag an aos óg ó tharla nach bhfuil "fostaíocht de chineál ar bith" le fáil ann.⁵¹⁷ Mar an gcéanna, thrácht **Gearóidín Breathnach** ar "bánú na tuaithe" fá na Rosa agus go raibh sé sin ag fágáil go leor daoine scoite amach leo féin. Lena chois sin, deir sí go bhfuil "an taos óg uilig go léir as baile. Tá siad ar shiúl. Tá siad san

⁵¹² Ó Baoighill, 2009: 412.

⁵¹³ Gmelch, 1983: 47-48, agus, Goek, 2016.

⁵¹⁴ Hindley, 1990: 28-9.

⁵¹⁵ Pobal.ie. (2017). In: Ó Ceallaigh, 2019: 115-117 (Mír 5.2.3 "Social class in the Gaeltacht").

⁵¹⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, 2017a, [02/06/2017] – Taifead a hAon – 43.00-44.00.

⁵¹⁷ Ibid. – Taifead a hAon – 44.00-45.00.

Astráil, tá siad i gCeanada, tá siad i Meiriceá, tá siad achan áit thart ar dhroim an domhain."⁵¹⁸ Scéal cinnte é go bhfuil an drochbhail eacnamaíochta agus shóisialta atá ar Ghaeltacht Thír Chonaill ag cur brú mór ar an Ghaeilig, gan trácht ar scéalaíocht na Gaeilge. Deir Bríd Anna nach bhfuil ach "fíorbheagán" de na daoine óga a bhíodh páirteach i g*Club Óige Rann na Feirste* go fóill sa cheantar. Daoine óga iad seo a bhíodh ag gabháil don scéalaíocht agus do na healaíona dúchais eile ach ó tharla nach bhfuil postanna ann daofa ina gceantar féin téann siad ar imrice.⁵¹⁹

3.1.4 An Teicneolaíocht agus Tionchar an Ollchultúir

Ar cheann de na hathruithe ba mhó a tháinig ar shaol daoine fán tuath in Éirinn i gcoitinne bhí teacht an leictreachais agus, lena chois sin, soilse leictreacha. Gidh gur tosaíodh ar scéim leictriú na tuaithe sa bhliain 1947,⁵²⁰ bhí corráit sa tír a bhí gan leictreachas ar bith ar feadh blianta fada ina dhiaidh sin. Ní bhfuair ceantar na gCruach i nGhaeltacht láir Thír Chonaill, cuir i gcás, seirbhís aibhléise go dtí 1975.⁵²¹ Mar sin féin, tháinig an leictreachas agus na soilse geala isteach de réir a chéile agus d'imir tionchar nach beag ar nósanna siamsaíochta, an scéalaíocht ina measc. Ba ghnách leis an scéalaíocht, i gcomhthéacs an airneáil go háirid, a bheith ag gabháil a chois na tineadh i seomra dorcha a chuirfeadh go mór le hatmaisféar na hócáide (2.6). Nuair a tháinig na soilse leictreacha cuireadh isteach ar an diamhair a bhain leis an scéalaíocht agus baineadh ar shiúl ón atmaisféar ar leith a bhí ann. Go dearfa, chuir Séamus Ó Grianna an milleán ar na "lampannaí beaga" as dlús a chur le meath na scéalaíochta ina cheantar féin.⁵²² An uair amháin a tugadh isteach na "lampannaí beaga" agus an córas aibhléise, d'athraigh an t-atmaisféar as miosúr agus, lena chois sin, d'athraigh nósanna siamsaíochta mhuintir na Gaeltachta.

Sna hagallaimh a chuir Clodagh Brennan Harvey ar scéalaithe agus ar rannpháirtithe sa scéalaíocht, mar chuid dá staidéar féin ar chleachtas na scéalaíochta in Éirinn, chuir a cuid finnétithe béim mhór ar athruithe teicneolaíochta mar chúis le meath na cuartaíochta agus na scéalaíochta. I staidéar Harvey tháinig an rothar chun cinn sna hagallaimh mar theicneolaíocht a chlaochlaigh saol na tuaithe in Éirinn go mór.⁵²³ Comh maith leis sin, luaitear oideachas na scolbacha náisiúnta, fás na

⁵¹⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, 2018, [01/06/2018] – 37.00-38.00.

⁵¹⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, 2019a, [02/03/2019] – 0.00-3.00.

⁵²⁰ Shiel, 1984: 13.

⁵²¹ Ní Dhíoraí, 1985: xiv.

⁵²² Ó Grianna, 1958: 42.

⁵²³ Harvey, 1992: 23.

dtithe tábhairne, hallaí damhsa, athchóiriú nua-aimseartha na dtithe agus an gluaisteán a bheith ar na nithe a chuir leis an athrú cultúir i saol na tuaithe in Éirinn le linn an 20ú céad.⁵²⁴ Ach ba iad an raidió agus an teilifís an dá ní ba mhó ar thrácht na cainteoirí orthu sna hagallaimh seo.⁵²⁵ Níl aon dabht faoi ach go raibh tionchar iontach mór ag na meáin úra seo ar chathamh aimsire na ndaoine fán tuath in Éirinn agus ní taise do mhuintir na Gaeltachta. Go fiú sa bhliain 1979 dúirt an bailitheoir béaloidis as Rann na Feirste, Aodh Ó Duibheannaigh, gur beag airneál a bhí ag gabháil de thairbhe na teilifíse,

*The airneál [sic] is practically gone; because there's no point in going to a house now, and sit and watch television – you can do that at home! And the comhrá – or the conversation and the 'crack' – that has died out very much.*⁵²⁶

Mar a dúirt Biddy Sheáin Uí Bhaoill as Rann na Feirste sa bhliain 1989 agus í ag caint le Cathal Poirtéir fá ghnás an airneáil sa cheantar,

Tháinig barraíocht d'athrach ann nuair a smaoiníonn tú air. An ghealach ann fada ó shin, bhí siad ag fanacht léi, déarfadh siad, "Ó bhéarfaidh muid oíche," dá mbeadh áit giota fada acu le dul ag airneáil, ba ghnách leofa oíche airneáil a dhéanamh, déarfadh mé, amach suas fá Loch an Iúir nó go hEireaball Sionnaigh nó áit ar bith, "Nuair a bheas an ghealach iomlán, rachaidh muid suas." Sin an solas. Anois níl a dhath ann ach gluaisteáin. Níl fáil ag aon duine labhairt leis an duine eile. Ó, bhí am uasal acu, bhí, agus am ar dóigh.⁵²⁷

Is léir go raibh Biddy Sheáin den bharúil gur gléasraí úra teicneolaíochta a bhí ag athrú chultúr na ndaoine. Tá seo, ar ndóighe, ag teacht leis an mhéid atá ráite ag Harvey bunaithe ar na hagallaimh a chuir sí féin ar scéalaithe eile.

Chuir Adorno agus Horkheimer síos ar *thionscal an chultúir*⁵²⁸ a bhfuil oiread cumhachta aige sa tsaol nua-aimseartha lena chuid modhanna úra smachta a bhí ag teacht chun cinn sa 20ú céad, *"...culture now impresses the same stamp on everything. Films, radio and magazines make up a*

⁵²⁴ Ibid. 24-28.

⁵²⁵ ""Modernization," then was the overwhelming response to questions dealing with the possible reasons or causes for alterations in the contexts for traditional storytelling. Everyone I interviewed during this research, narrators and nonnarrators, experienced and perceived changes in the custom of nightly visiting, and its relationship to the storytelling tradition, in the localities in which they lived. Most frequently, the introduction of radio (the "wireless") and the television (which occurred considerably later) were cited as the major factors in the breakdown of the visiting patterns. These two media provided country people with inducements to remain at home on those cold, dark winter nights and, consequently, they were no longer so dependent on their neighbors for entertainment and diversion." (Harvey, 1992: 22).

⁵²⁶ **Agallamh:** Henigan agus Ó Duibheannaigh, 1979.

⁵²⁷ **Agallamh:** Poirtéir agus Uí Bhaoill, 1989b: 224.

⁵²⁸ "the culture industry"

system which is uniform as a whole and in every part."⁵²⁹ San 20ú céad d'éirigh an raidió agus an teilifís forleathan i dtithe na hÉireann. Bhí teilifís i 24% de na tithe sa tír sa bhliain 1964, 43% sa bhliain 1966, agus 55% sa bhliain 1968. Faoin bhliain 1979 bhí teilifís in 84% de thithe na hÉireann.⁵³⁰ Ar ndóighe, ba sna cathracha agus na bailte móra ba mhó a bhí an teicneolaíocht seo sna blianta sin ach de réir a chéile scaipeadh sí amach fán tuath. Le buanú na bpáipéar nuachta agus le teacht an raidió agus na teilifíse bhí tionscal an chultúir ag glacadh áit sheanchultúr na cosmhuintire agus á phréamhú féin i gceantracha Gaeltachta ach oiread le háit ar bith eile sa tír. *Ollchultúr*⁵³¹ a bheir Adorno agus Horkheimer ar an chultúr dhomhanda seo a bhí ag teacht chun cinn fríd na hollmheáin chumarsáide ar bhonn idirnáisiúnta sa 20ú céad agus anuas go dtí an lá atá inniu ann. Ní fhacthas do Adorno agus Horkheimer gur dul chun cinn ar bith a bhí san ollchultúr seo don chine dhaonna, ach a mhalairt, gur dóigh úr a bhí ann le smacht a choinneáil ar an chosmhuintir.⁵³² Is féidir smaointiú ar ghnéithe de thionscal an chultúir mar fhorbairt, mar nua-aimsearthacht nó, go dearfa, mar impiriúlachas cultúrtha. I dtaca leis an teilifís de, tá caibideal cuimsitheach déanta ag Lee ar an éagothroime a bhaineann le "sruth an eolais" sna meáin dhomhanda, agus an t-impiriúlachas cultúir a thig leis sin.⁵³³ Níl aon dabht fá dtaobh de ach go dtiocfaí amharc ar mhórán den nua-aimsearthacht a cuireadh i bhfeidhm in Éirinn sa 20ú céad mar impiriúlachas cultúrtha a neartaigh staid an Bhéarla sa tír, a bhí ina theanga ag lucht na cumhachta agus ag lucht an airgid, gan aird ar bith ar chuid riachtanas lucht labhartha na Gaeilge. Is cinnte go bhféadfaí an tír a dhéanamh nua-aimseartha ar dhóigheanna eile ina mbeadh ról níos lárnaí ag an Ghaeilig. Ní nach ionadh mar sin gurbh éigean do phobal na Gaeltachta troid mhór a chur suas le seirbhís raidió agus teilifíse Gaeilge a bhaint amach do phobal na teanga.⁵³⁴

⁵²⁹ Adorno agus Horkheimer, 1973: 120.

⁵³⁰ Shiel, 1984: 166.

⁵³¹ "mass culture"

⁵³² "Under monopoly all mass culture is identical, and the lines of its artificial framework begin to show through. The people at the top are no longer so interested in concealing monopoly: as its violence becomes more open, so its power grows. Movies and radio no longer pretend to be art. The truth that they are just business is made into an ideology in order to justify the rubbish they deliberately produce. [...] The result is the circle of manipulation and retroactive need in which the unity of the system grows ever stronger. No mention is made of the fact that the basis on which technology acquires power over society is the power of those whose economic hold over society is greatest. A technological rationale is the rationale of domination itself. It is the coercive nature of a society alienated from itself." (Adorno agus Horkheimer, 1973: 121).

⁵³³ Lee, 1980.

⁵³⁴ Ó Tuathaigh, 2000: 735.

3.1.5 Meath Ghnás an Airneáil

Leanadh daoine do ghnás an airneáil isteach go maith sa 20ú haois ach ní cuid lárnach de shaol na Gaeltachta atá ann a thuilleadh. Léiríodh gur iomaí rud a d'imir tionchar ar an airneál agus a chuir dlús lena mheath. Ar ndóighe, ní hionann sin is a rá nach mbíonn daoine corruair ag airneál ag a chéile agus nach mbítheas ag seanchas agus nach dtarraingítear aníos scéalta ach is cinnte nach bhfuil sé ag tarlú ar an dóigh chéanna a mbíodh sé san am a chuaigh thart. Mar a dúirt an seanchaí iomráiteach as Rann na Feirste, John Ghráinne Ó Duibheannaigh,

[N]í bhíonn daoine ag airneál go minic anois... Níl duine ar bith ag dul a shuí istigh a inse scéil dó fhéin. Ná b'fhéidir ag dul a inse scéil do dhuine inteacht atá ar an taobh eile den tine agat tuirseach ag éisteacht leat. Níl tú. Glacfaidh lucht airneáil agus lucht éisteachta a theacht isteach. [...] ...ach ní bhíonn scéalaíocht ann ach fíorchorruair cionn is nach mbíonn lucht éisteachta ann. Sin oiread atá ag fágáil an scéalaíocht ag imeacht.⁵³⁵

Deir **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** nach mbíonn scéalaíocht ar bith le cluinsteán anois nuair a bhíonn daoine ag cuartaíocht i dtithe a chéile. Mar sin féin, deir sí go mbíonn méid áirid comhrá fá dtaobh de na scéalta agus fán chuimhne atá ag daoine ar na scéalta ach nach rachadh duine i gcionn scéil iomláin a inse anois agus é ag cuartaíocht,

[Dá] gcuirfeadh duine ceist ort an bhfuil cuimhne agat ar a leithéid seo de scéal a Nóra? Agus déarfainnse, bhail b'fhéidir dá dtóiseadh duine inteacht air go mb'fhéidir go mbeadh agus ansin b'fhéidir go rachadh muid siar ar roinnt, d'inis tusa cupla⁵³⁶ focal agus deir thusa tá cuimhne agam air sin agus cupla focal... ach níl... b'fhéidir nach bhfuil an scéal uilig againn ach *just*... caint fá dtaobh de, tá fhios agat?⁵³⁷

Tchítheas ó fhianaise na n-agallamh béil go bhfuil na scéalaithe comhaimseartha den bharúil nach bhfuil gnás an airneáil láidir níos mó ina bpobal féin. Cuireann na scéalaithe comhaimseartha béim mhór ar an drochthionchar a d'imir an teilifís ar ghnás an airneáil. Tá **Bríd Anna Ní Bhaoill** den bharúil gur "mhill an bocsa sa choirneál" (.i. an teilifís) na hoícheannaí airneáil a ba ghnách a bheith i dteach Mhicí Sheáin Néill, "Gabh thusa isteach i dteach ar bith, níl fhios agam, áit ar bith ar fud na nGaeltachtaí uilig. Sin an oíche airneáil atá anois ann, an bocsa."⁵³⁸ Tá **Nóra Frainc Chonaill** ag teacht lena ndeir Bríd Anna agus dar léi féin gur "mhill" an teilifís "deireadh." Deir sí go mbíonn an teilifís ag cur isteach ar chomhrá ar bith a tharlódh nuair a bhíonn daoine ar cuairt ag a chéile.⁵³⁹

⁵³⁵ **Agallamh:** Ó Donnaile agus Ó Duibheannaigh (2011a).

⁵³⁶ An focal "cúpla" atá i gceist ach gan an síneadh fada a bheith le cluinsteán.

⁵³⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 15.00-16.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 2].

⁵³⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 23.00-24.00.

⁵³⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 12.00-14.00.

Tchíthear do **Gene Eoghain Ó Curraighín** go raibh drochthionchar ag an teilifís ar ghnás an airneáil ina bhaile féin, Teileann.⁵⁴⁰ Tá a mhacalla seo le fáil i staidéir eitneagrafaíochta a rinneadh ar phobail thuaithe eile in Ultaibh. Agus é ag trácht ar *Ballymenone* luann Glassie nach raibh an t-aos óg ag cur suime san airneál de thairbhe theacht an raidió agus na teilifíse.⁵⁴¹ Tá Cashman ag teacht leis seo nuair a thuairiscíonn sé gur laghdaigh gnás an airneáil go mór i bpobal *Aghyaran* in iarthar Thír Eoghain ó tháinig ann don raidió agus don teilifís sa phobal. Ach ina dhiaidh sin féin, is suimiúil go ndeir Cashman nach namhaid don scéalaíocht i gcónaí an teilifís agus gur féidir léi scéalta a spreagadh sa chuideachta nuair a bhíonn sí ar siúl le linn airneáil.⁵⁴² Is cuimhin le **hAodh Mac Gairbheá** a bheith istigh i dtigh Mhicí Sheáin Néill Uí Bhaoill ag oícheanna airneáil nuair a bhí sé ag éirí aníos ach "bhí teilifís sa chlúdaigh eile... bhí solas agat..." bhí an "*range*" ag gabháil, "bhí an tiní fhoscailte ar shiúl" agus, dar leis, go raibh "an t-atmaisféar ar shiúl" agus nach raibh "an rud céanna sa *range*."⁵⁴³ Tá leagan amach na dtithe mar a bhí i gcomhthéacs traidisiúnta na n-oícheanna airneáil (2.6) athraithe as éadan rud a fhágann gur deacra ag an scéalaíocht a theacht chun tosaigh i dtithe na ndaoine. Ní féidir a shéanadh go bhfuil an t-airneál mar a bhí sa chomhthéacs thraidisiúnta laghdaithe go mór agus nach bhfuil inse na scéalta fada mar ghnáthchuid de shaol na ndaoine níos mó.

3.2 Bailiú na Scéalaíochta sa 19ú agus sa 20ú hAois – Scoláirí agus Stát

Mar gheall ar an mheath a bhí ag teacht ar chleachtas na scéalaíochta i mórchuid na tíre agus na Gaeltachta, chonacthas do mhórán daoine fadcheannacha gur mhór ab fhiú iarracht ar thabhairt ar an traidisiún a chaomhnú. Tá an scéalaíocht, comh maith le codanna eile den bhéaloideas agus de na healaíona dúchasacha, á cruinniú le fada an lá. Is féidir amharc ar a bhfuil le fáil de na seanscéalta agus den mhiotaseolaíocht sna lámhscríbhinní meánaoiseacha agus luath-nua-aoiseacha, go háirid iad siúd a scríobhadh i ndiaidh na bplandálacha, mar chaomhnú agus mar bhailiú de chineál. Bhíodh daoine óga i bpobail thuaithe Ghaeltachta, a raibh dúil ar leith acu sa scéalaíocht, á santú agus á bailiú, más ó bhéal agus ina gcuimhne féin a bhí sé, agus is féidir dearcadh air seo fosta mar chaomhnú agus mar bhailiú béaloidis de chineál.⁵⁴⁴ Ach ba go luath sa naoú haois déag a tosaíodh ar

⁵⁴⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 19.00-20.00.

⁵⁴¹ Glassie, 1995: 71.

⁵⁴² Cashman, 2008: 53-56.

⁵⁴³ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 40.00-42.00.

⁵⁴⁴ Cur síos maith ag Mícheál Briody (2015) ar shamplaí de dhaoine óga sa tóir ar scéalta ón tseanmhuintir i "The Socialisation of Storytellers and the Role of Women in the Irish Storytelling Tradition", *Béascna* 9 (2015): 73-75.

bhailiú fhoirmeálta an bhéaloidis in Éirinn dáiríribh.⁵⁴⁵ Cuireadh tús leis an chnuasú seo le foilseacháin éagsúla a chuir cuid den bhéaloideas ar shúile lucht léite an Bhéarla.⁵⁴⁶ Ar ndóighe, ní beag an bhaint a bhí ag ársaitheoirí agus acusan a bhí faoi thionchar ghluaiseacht an rómánsachais leis na hiarrachtaí seo. Daoine iad a raibh oideachas orthu agus iad go measartha maith as sa tsaol agus suim acu in iarsmaí an ama a chuaigh thart.

Lá níos faide anonn, agus faoi anáil láidir ghluaiseacht athbheochana na Gaeilge, cuireadh suim mhór sa tseanchas agus sa scéalaíocht mar "litríocht béil" de chuid na cosmhuintire, a raibh an chuid is fearr den Ghaeilig labhartha le fáil inti. Diomaite de chomórtais taibhléirithe *Oireachtas na Gaeilge* (3.4.3) bhí duaiseanna ann fosta daofa siúd a bhailigh béaloideas i measc na ndaoine.⁵⁴⁷ Anuas air sin, agus rud eile a chuidigh go mór le caomhnú an traidisiúin ar dhóigh eile, bunaíodh *an Cumann le Béaloideas Éireann* i 1927 i mBaile Átha Cliath agus Pádraig Ó Siochfhradha, "An Seabhac", mar uachtarán air, Dubhghlas de hÍde mar chisteoir agus Séamus Ó Duilearga mar eagarthóir agus leabharlannaí.⁵⁴⁸ Rinne an cumann úr seo méid áirid bailithe ach ní bhfuarthas go leor tacaíochta agus maoinithe ón stát. Sa bhliain 1930 bunaíodh *Institiúid Béaloideas Éireann* ach ba sa bhliain 1935, nuair a cuireadh ar bun *Coimisiún Béaloideas Éireann*, faoi stiúir Shéamuis Uí Dhuilearga, gur tosaíodh ar éacht bailithe béaloidis nach bhfacthas ariamh roimhe in Éirinn.⁵⁴⁹ Ar ndóighe, bhí dearcadh fábharch ag ceannaire rialtas an tSaorstáit san am, Éamon De Valera, i leith an bhéaloidis agus an chultúir Ghaelaigh i gcoitinne.⁵⁵⁰

Fán am ar cuireadh *an Coimisiún Béaloideas* ar bun, bhí cuid spriocanna na mbailitheoirí béaloidis agus lucht athbheochan na Gaeilge fite fuaite le chéile. Mar a mhíníonn Briody, ach gurb é go raibh todhchaí na Gaeilge féin idir dhá cheann na meá go luath sa 20ú haois in Éirinn, drochsheans go dtabharfaí faoin obair mhór a rinneadh leis an traidisiún béil a chaomhnú fríd bhailiú an bhéaloidis. Ar an dóigh seo, thiofadh taifead a dhéanamh den Ghaeilig labhartha féin sa chaoi is go bhféadfaí tarraingt uirthi in athghaelú na tíre comh maith le húsáid scolártha a bhaint aisti.⁵⁵¹ Gidh go raibh dearcadh an Duileargaigh, stiúrthóir *an Choimisiúin Béaloideas*, fá thodhchaí na Gaeilge measartha duairc, bhí sé diongbháilte ina bharúil go raibh an-tábhacht ag baint le hoidhreacht

⁵⁴⁵ Tá cuntas cuimsitheach le fáil ar bhailitheoirí an naoú céad déag i Zimmermann, 2001.

⁵⁴⁶ Zimmermann, 2001: 172.

⁵⁴⁷ Briody, 2016: 73.

⁵⁴⁸ Ibid. 76-77.

⁵⁴⁹ Ibid. 97, 132-134.

⁵⁵⁰ Briody, 2016: 109.

⁵⁵¹ Ibid. 69.

chultúrtha na hÉireann mar mhaithe le neamhspleáchas na tíre.⁵⁵² Bhí driopás de chineál ar an Duileargach, go háirid, tús a chur le bailiú an bhéaloidis nó chonaic sé meath millteanach ag teacht ar sheantraidisiúin na tíre os coinne a dhá shúl. Mar a mhínigh Ó Duilearga i léacht a thug sé sa bhliain 1945:

*The pressing need of the present is the systematic and active collection of the oral traditions of the peoples of the world, for soon will come a time when no man can work, when the sources of tradition will have dried up in the drifting sands of progress, and the voice of the story-teller and tradition-bearer will be stilled for ever. Those of us who are at work in the ever-narrowing field of Gaelic oral tradition have no illusions. Our duty is clear, the task is an urgent one, and we have so little time.*⁵⁵³

Is léir go bhfacthas do bhailitheoirí béaloidis in Éirinn i dtrátha an ama seo go raibh práinn as miosúr ag baint lena gcuid oibre agus dualgas mór orthu dá réir sin. Chonacthas daofa go raibh deireadh ag teacht le ré an tseanchaí agus an scéalaí tuaithe agus go gcaithfí a raibh le rá acu a chur ar taifead comh tiubh géar gasta agus a thiocthadh leofa é a bhailiú.

D'éirigh go geal le hiarrachtaí *an Choimisiúin Béaloideas* taifead a dhéanamh den scéalaíocht thraidisiúnta sa Ghaeltacht go díreach nuair a bhí sí ag imeacht as i gcuid mhór áiteacha. Ach cháin Máirtín Ó Cadhain *an Coimisiún* as siocair, dar leis, nach raibh iarracht á déanamh acu traidisiúin bhéil chomhaimseartha, "cré bheo", na Gaeltachta a chothú, ach ina áit sin, go raibh siad gaibhte ar fad le "cré mharbh" na dtraidisiúin a bhí i mbéal báis.⁵⁵⁴ Fosta, tá cáineadh déanta ag scoláirí eile ar mhodheolaíocht an bhailithe a bhí ag *an Choimisiún*.⁵⁵⁵ Ach ina dhiaidh sin agus uile, d'fhág obair *Choimisiún Béaloideas Éireann* cnuasach béaloidis ag muintir na hÉireann atá ina acmhainn

⁵⁵² Nuair a bhí sé ar shiúl fá thuaisceart na hEorpa sa bhliain 1928, labhair sé le páipéar nuachtáin ón Iorua, agus é ag trácht ar neamhspleáchas na hÉireann, mhaigh sé gur thábhachtaí ag Éirinn an tsaoirse chultúrtha ná saoirse pholaitiúil, "*Cultural freedom is more important than political independence*". (Ó Catháin, 2008: 64).

⁵⁵³ Delargy, 1945: 46.

⁵⁵⁴ Ó Laighin, 1990: 129-169.

⁵⁵⁵ Mar shampla, nach dtearnadh níos mó iarrachta sonraí na n-ócáidí taibhléirithe a thabhairt sna téacsanna a scríobhadh ó bhéala na bhfaisnéiseoirí (Lambert, 1985: 9-10). Agus an méid a deir Ó Cadhla: "An náireach an mhaise don scoláireacht cultúr marbh nó faoi fhuath nó faoi cheilt a fhoráil ar dhaoine, nó arbh fholláine é a ligean i ndearmad? An sásúil an sprioc oideachais é fios a bheith ag duine go raibh a leithéid seo nó a leithéid siúd de nós ann tráth? Conas go baileach gur tosach léinn deireadh an bhéaloidis, nó gur ábhar scoláireachta meath an dúchais nó bás na Gaeilge? An gcuireann an modh oibre seo leis an eolas atá ag mic léinn nó ag an bpobal? Is é mo thuairim nach gcuireann; is amhlaidh a fhanann siad dall ar an gcultúr, ach cuireann an modh seo duairceas i dteannta an aineolais orthu. Don té is dóchasaí amuigh níl ina leithéid ach caitheamh i ndiaidh an tseansaol. Ní peaca mór ná peaca beag sin ar ndóigh ach amháin gur dícheall má tá aon deimhin againn go raibh an seansaol mar a thuairisc ar an gcéad dul síos." (Ó Cadhla, 2011: 21)

luachmhar chultúrtha sa lá atá inniu ann.⁵⁵⁶ Mar a dúirt Séamus Ó Catháin, duine de na bailitheoirí béaloidis ba mhó cáil a d'oibir leis an Choimisiún: "*In time, the Irish Folklore Commission... would become one of the most important cultural agencies at work in twentieth-century Ireland and one of the premier research institutes of the Irish State.*"⁵⁵⁷ Dearbhaíonn Briody an tuairim seo nuair a deir sé go raibh *Coimisiún Béaloideasa Éireann* ar cheann de na seifteanna ba mhó de chuid an stáit úir in Éirinn ar éirigh leo.⁵⁵⁸ Mar a deir Ó Cadhla, bhí "síol na fiontraíochta i bhfolach san ealaín shinseartha". Nuair a tháinig lucht bailithe an bhéaloidis fhad le scéalaithe agus seanchaithe a bhí breac fríd an tír, thug siad leofa gléas taifeadta, an t-eideafón, agus gné den nua-aimsearthacht a cheap guth an tseanchaí sa dóigh is go mbeadh sé ar fáil ag na glúnta a bhí le theacht.⁵⁵⁹ Fríd mheáin úra agus teicneolaíochtaí digiteacha tá glór seo na marbh go fóill ag beathú an taibhléirithe sa lá atá inniu ann agus ag tacú le cultúr Gaelach atá faoi bhrú mhór ag fórsaí atá i bhfad níos mó ná é féin.

3.3 An mBeadh a Leithéid Arís Ann?

Is gairid anois go raibh deireadh le ré an tseanchaí. Bédh corrchadhain fágtha thall is abhus in áiteacha scaite iargúlta. Mar dúirt mé ar tús, tá oiread áiseanna eile agus dóigheanna ag daoine leis an am a chur thart agus gur beag d'éisteodh le scéal. Tá 'ach uile ghné de shaol na ndaoine ag athrú chomh maith leis an ghné seo, agus mar deir siad i dTeilíonn níl maith dúinn a bheith a dhéanamh caoineadh mhadadh Mhosey fá dtaobh de.⁵⁶⁰

Is mar seo a chuir Seán Ó hEochaidh síos ar staid na scéalaíochta in Éirinn sna caogaidí. Is léir nach raibh mórán dóchais aige go mairfeadh ceird na scéalaíochta ná ealaín an tseanchaí san am sin. Thuigfeá dó. Nuair a bhí imirce rábach amach as an tír agus easbhaidh muiníne as todhchaí na hÉireann de thairbhe laige eacnamaíochta agus síorchúluithe, comh maith le meath na Gaeilge agus na Gaeltachta agus an rabharta teicneolaíochtaí úra a bhí ag tuilleadh isteach sa tír agus isteach i saol na cosmhuintire, ba bheag a shílfeadh go raibh a dhath ach meath daite do sheantraidisiúin na hÉireann; amhránaíocht ar an tsean-nós, an ceol traidisiúnta agus gnéithe eile san áireamh. Cleachtas seanaimseartha atá sa scéalaíocht, go háirid na scéalta fada, le fada an lá anois agus is é meas na seanaimsearthachta atá uirthi mar ealaín ag óg agus aosta. Mar atá ráite ag Harvey: "*The storytelling tradition – at least the telling of long, structurally complex tales – is associated with the*

⁵⁵⁶ Féach Ó Tiarnaigh, 2015 agus Briody, 2016 ar mhaithe le tuilleadh cur síos ar obair Choimisiún Béaloideasa Éireann.

⁵⁵⁷ Ó Catháin, 2008: 100.

⁵⁵⁸ Briody, 2016: 473.

⁵⁵⁹ Ó Cadhla, 2011: 213.

⁵⁶⁰ Ó hEochaidh, 1957: 60.

past, with old people, and with previous generations of country people..."⁵⁶¹ Míníodh cheana féin na fórsaí uilig a d'fhág go raibh meath ag teacht ar an ghnás na seanscéalta fada a inse (3.1.1 – 3.1.5). Mar sin féin, tchítheas, d'ainneoin an mheatha seo go raibh beocht sonraíoch sa scéalaíocht sa chomhthéacs thraidisiúnta isteach sa 20ú céad. Is féidir smaointiú, mar shampla, ar na scéalaithe óga cumasacha i Ros Goill ar bhailigh Liam Mac Meanman scéalta uafa i rith coicíse sa bhliain 1936, cuid acu comh hóg le 15, 19, agus 23 bliain d'aois,⁵⁶² nó go dearfa an scéalaí Donnchadh Mac Fhionnghaile as Gaoth Dobhair nach raibh ach dhá bhliain déag d'aois nuair a thaifead Pádraig Ó Baoighill agus Máirtín Ó Cadhain seanscéalta uaidh sa bhliain 1957.⁵⁶³

Fiafraíonn Ó Cruaíoch, cá háit a dteachaigh an scéalaíocht mar a léirítheas í in *The Gaelic Storyteller* leis an Duileargach. An amhlaidh go bhfuair sí bás nó ar stadadh di ar fad nó an bhfuil sí le fáil in áit ar bith sa lá atá inniu ann? Meabhraíonn Ó Cruaíoch dúinn dhá fhíric, dar leis. Ar an chéad dul síos, go mbaineann an scéalaíocht mar chleachtas leis an chine dhaonna uilig go léir agus go bhfuil sí le fáil in gach uile chultúr agus ré staire. Agus, lena chois sin, gur eipifeiniméan ar leith atá sa scéalaíocht a eascraíonn as lúb cuideachta a tharlaíonn mar chuid de choinníollacha teicniúla, eacnamúla, polaitiúla, deasghnácha agus siombalacha a bhaineann leis an tsaol laethúil. Deir sé linn go n-athraíonn na nósanna agus na cleachtais, sa dóigh a bhfeictheas dúinn iad, de réir mar athraíonn an tsochaí féin, comh maith lena cuid institiúidí.⁵⁶⁴ Mar sin, is mithid dúinn anois aghaidh a thabhairt ar chuid de na gnéithe sin de shaol na Gaeltachta a d'fhág go raibh ról le himirt go fóill ag an scéalaí fríd an 20ú céad agus anuas go dtí an lá atá inniu ann.

⁵⁶¹ Harvey, 1992: 31.

⁵⁶² Mac Meanman (1936). CBÉ: 274: 1-777.

⁵⁶³ Ó Baoighill, 2007a: 140.

⁵⁶⁴ "Finally, we can consider briefly the question as to what happened Irish storytelling tradition as represented by 'The Gaelic Storyteller'. Did it die? Did it stop? Did it change out of all recognition? Where is it, or its transformation to be found today? These questions remind us of two fundamental facts. One, that storytelling is a universal human capacity and competence, a part of the human culture process in all conditions of society and history. Two, that in Irish cultural tradition a hundred years ago and more, storytelling was a kind of epiphenomenon arising from the social assemblies that occurred as a feature of the technical, economic, social, political and ritual symbolic sides of daily life. As society and social institutions change, we can be certain that cultural phenomena change also in their outward aspects, in their structure, in their function, in their meaningfulness." (Ó Cruaíoch, 2000: 179).

3.4 Tacaíochtaí Institiúideacha agus Ócáidí Foirmeálta sa 20ú hAois

Labhradh cheana féin ar an *subaltern* a rinneadh de chlanna Gael de thairbhe an choncais agus míníodh gur leis an chosmhuintir thuaithe a bhain scéalaithe Gael le corradh is trí chéad bliain (2.1). Ag deireadh an naoú haois déag, agus ag tús an 20ú haois, de thairbhe na gcoinníollacha ar labhradh orthu cheana féin (3.1 – 3.1.5), bhí scéalaithe traidisiúnta na Gaeilge ag fáil níos lú éisteachta ina bpobal féin ná a bhí sna blianta roimhe sin. Mhaígh Spivak, nach mbíonn *stair* ná *guth* ar bith ag an *subaltern* faoin choilíneachas.⁵⁶⁵ Ach, chuir sí leis an téis seo nuair a thug sí le fios gur mó a bhaineann an fhadhb seo leis na haicmí cumhachtacha coilíneacha nach mbíonn sásta éisteacht a thabhairt don *subaltern*.⁵⁶⁶ Is cosúil i gcás na hÉireann gur tugadh cluas don *subaltern* Ghaelach le linn bhailiú an bhéaloidis. Comh maith le héisteacht le *guth* na scéalaithe agus seanchaithe seo, bhí *stair* an *subaltern* anois á scríobh de thairbhe an bhailithe béaloidis, próiseas a tháinig faoi bhláth nuair a bunaíodh *Coimisiún Béaloideas Éireann*.

D'imir institiúidí agus imeachtaí a bhí faoi thionchar athbheochan na Gaeilge tionchar nach beag ar an scéalaíocht mar chleachtas beo. Is é sin le rá gur chothaigh siad "cré bheo" an traidisiúin (3.2). Ba ag deireadh an naoú haois déag a cuireadh tús le hathbheochan na Gaeilge go hoifigiúil, nuair a bunaíodh *Conradh na Gaeilge* sa bhliain 1893.⁵⁶⁷ Faoi thionchar ghluaiseacht na hathbheochana – gluaiseacht a fuair tacaíocht oifigiúil ón tSaorstát ó uair a bhunaithe⁵⁶⁸ – bhí níos mó daoine, daoine céimiúla measúla ina measc, ag cur suime i dteanga agus cultúr na nGael. Mar chuid den ghluaiseacht chultúrtha seo, tugadh aitheantas do scéalaithe Gael comh maith le healaíontóirí dúchasacha eile in institiúidí a bhí faoi thionchar na hathbheochana agus in ócáidí a rinne taibhléiriú ar na healaíona dúchais do lucht éisteachta úr a bhí anois ann de thairbhe na hathbheochana. Ar na h-institiúidí agus na himeachtaí is mó anseo tá na coláistí Gaeltachta agus *Oireachtas na Gaeilge*. Nuair a bhí comhthéacs traidisiúnta na scéalaíochta faoi bhagairt ag claochlaithe sóisialta, eacnamaíochta, teicneolaíochta agus cultúrtha, thug fórsaí sóisialta a bhí ceangailte le hathbheochan na Gaeilge tacaíocht don chleachtas thraidisiúnta. An cultúr, an teanga agus an chosmhuintir a bhí faoi dhímheas, bhíodhas anois á móradh ag meánaicme chathrach a bhí léannta agus tírghnách. Ní

⁵⁶⁵ "...in the context of colonial production, the subaltern has no history and cannot speak..." (Spivak, 1993: 82-83).

⁵⁶⁶ Spivak 1999: 247. Féach fosta fá choinne tuilleadh mínithe: Byrd agus Rothberg, 2011: 5-6.

⁵⁶⁷ Ó Súilleabháin, 1998: 5-6.

⁵⁶⁸ Gidh go raibh polasaí Gaeilge an stáit lochtach go leor d'éirigh leis méid áirid a bhaint amach a thacódh leis an teanga (Murphy, 1975: 153). Fá choinne tuilleadh eolais, féach: Ó Riagáin, 1997.

hé sin le rá nach raibh an cultúr, an teanga agus samhail na cosmhuintire sin á gcur as riocht ar dhóigh ar bith ag an ghluaiseacht náisiúnach, ag an stát, ná ag an bhunaíocht úr.⁵⁶⁹ Ach, i ndiaidh an iomláin, bhí feidhmeanna sóisialta úra á bpronnadh ar an scéalaíocht agus ar scéalaithe, feidhmeanna nár bhain lena mbaile féin go díreach ach a bhí ag freastal ar lucht éisteachta réigiúnach agus náisiúnta.

3.4.1 Coláistí Gaeltachta ag Cothú na Scéalaíochta

Lárnach sa tacaíocht institiúideach a cuireadh ar fáil do chleachtas na scéalaíochta bhí na coláistí Gaeltachta a d'fhostaigh scéalaithe agus a chuir os coinne lucht éisteachta iad. I bhfíorthús an 20ú haois, de thairbhe díospóireachta taobh istigh de ghluaiseacht na hathbheochana, leagadh amach go mbunófaí coláistí Gaeltachta ar fud na tíre ar mhaithe le múinteoirí Gaeilge a oiliúint i modhanna teagaisc agus leis an Ghaeilig féin a theagasc do scoláirí fosta.⁵⁷⁰ Ón bhliain 1901 chuaigh *Conradh na Gaeilge* i gcionn scoltacha samhraidh a bhunú i gceantracha éagsúla Gaeltachta.⁵⁷¹ Bunaíodh an chéad choláiste Ghaeltachta sa bhliain 1904, i mBéal Átha an Ghaorthaidh, Condae Chorcaí.⁵⁷² Uaidh sin amach tháinig sraith coláistí Gaeltachta eile ar an fhód agus faoin bhliain 1906 bhí sé cinn de choláistí Gaeltachta sa tír.⁵⁷³ Idir 1911 agus 1912 bunaíodh deich gcoláiste úr agus ina measc seo bhí *Scoil an Chaisleáin Ghlais* i nGaeltacht Thír Eoghain agus *Coláiste Bhríde* in Ó Méith Mara i gCondae Lú.⁵⁷⁴ Lean an borradh seo faoi na coláistí Gaeltachta sna blianta ina dhiaidh sin. I dtaca le cúige Uladh de, bunaíodh *Coláiste Mhaolmhaodhóg* i Reachlainn, Co. Aontroma sa bhliain 1913, *Ardscóil Bhreifne* i nGleann Gaibhleann, Co. an Chabháin sa bhliain 1920 agus coláiste eile i dTeileann, i dTír Chonaill sa bhliain 1920 fosta.⁵⁷⁵ I mblianta tosaigh na hathbheochana bhíodh na coláistí Gaeltachta seo ag freastal ar an líon fhásmhar daoine a bhí ag gabháil i gcionn fhoghlaím na Gaeilge. Tharraingíodh na hinstitiúidí úra oideachais seo ar an tsaocht agus ar an chultúr áitiúil a bhí le fáil ar leic an dorais acu. Tugadh scéalaithe isteach sna coláistí samhraidh seo agus tugadh

⁵⁶⁹ "Is beag rian den bhá le cultúr bunúsach an phobail a léirigh aon rialtas baile riamh. I gcásanna áirithe is deacair locht a fháil ar an áiteamh gur tháinig cultúr náisiúnaíoch an Bhéarla i gcomharbacht ar chinsire impiriúil an Bhéarla. Is dícheall má bhí ceachtar acu ag iarraidh aon chultúr dúchais in aon chor a athbheochan. Ní athbheochan a bhí i gceist cuid den aimsir ach cóiriúchán agus niamhghlanadh." (Ó Cadhla, 2011: 24-25).

⁵⁷⁰ Ó Súilleabháin, 1998: 29.

⁵⁷¹ Ibid. 106-107.

⁵⁷² Ibid. 29, 108-111.

⁵⁷³ Ibid. 29.

⁵⁷⁴ Ibid. 129.

⁵⁷⁵ Ibid. 131-132.

scoláirí a fhad leis na scéalaithe, súil is go sealbhódh siad cuid den chaint bhinn a bhí ag na scéalaithe seo ina gcuid reacaireachta.

Rud eile de gur fhostaigh cuid de na coláistí scéalaithe áitiúla, tugadh tuarastal daofa agus aitheantas daofa. Mar shampla den ról úr a tugadh do scéalaithe Gael sna coláistí seo, idir 1911 agus 1932 bhí Micil Ó Muirgheasa ina Ollamh le Seanchaíocht in *Ollscoil na Mumhan*.⁵⁷⁶ Scéalaí eile a fuair fostó in earnáil an oideachais é Seán Rua Ó Beaglaoidh as Gort a' Chalaigh in aice le Mionloch i gCondae na Gaillimhe. De réir cosúlachta, ceapadh é ina sheanchaí oifigiúil ag *Coláiste na hOllscoile, Gaillimh* sa bhliain 1948.⁵⁷⁷ In Ulaibh fosta tarraingíodh ar acmhainn na scéalaíochta nuair a bhíodhas ag foghlaim na Gaeilge sa Ghaeltacht. Bunaíodh *Coláiste Bhríde* ar tús sa bhliain 1912 in Óméith Mara i gCondae Lú, áit a raibh neart cainteoirí dúchais Gaeilge go fóill ann san am,⁵⁷⁸ agus ba ghnách le scéalaithe an cheantair a bheith ag scéalaíocht do scoláirí na coláiste.⁵⁷⁹ Ba chuid thábhachtach de chlár foghlamtha *Choláiste Uladh* i nGort an Choirce ag tús an 20ú haois na healaíona dúchais agus bhíodhas ag gabháil don scéalaíocht agus don amhránaíocht ann "taobh amuigh agus taobh istigh de na ranganna."⁵⁸⁰ Sa tráthnóna, i ndiaidh na ranganna ba ghnách leis na scoláirí i g*Coláiste Uladh* céilí a bheith acu ina n-éisteadh siad le scéalaíocht agus ceol bhunadh na háite.⁵⁸¹ Bhí Niall Ó Dubhthaigh as an Bhealtaine, Gort an Choirce, ina sheanchaí ag lucht na coláiste céanna.⁵⁸² Go dearfa, tá cuntas béil le Niall Ó Dubhthaigh mar fhianaise againn ar chuid de na daoine mór le rá a dtug *Coláiste Uladh* iad chun tí ag Niall agus ag a dheartháir Aodh le héisteacht lena gcuid seanchais,

Bhí... Dubhghlas de hÍde [Uachtarán an Chonartha] anseo, bhí Lord Ashbourne againn, bhí Ruairí Mac Easmuinn againn, Pádraig Mac Piarais, Tomás Bán Ó Concheanainn [Ard-Timire an Chonartha], Eilís Ní Mhaoileagáin [an file Alice Milligan].⁵⁸³

Don chéad uair bhí rabharta foghlaimeoirí, mórán acu den mheánaicme chathrach, ina suí go ciúin thart fá na scéalaithe tuaithe seo agus iad ag féacháil le ciall a bhaint as briathra an tseanchaí.

⁵⁷⁶ Mac Craith 1997: 1-32.

⁵⁷⁷ Briody, 2015: 71.

⁵⁷⁸ Ó Diolúin (2007/2008: 322).

⁵⁷⁹ Orthu seo bhí na scéalaithe seo a leanas as Ómeith, Neillí Pheadair Dhuibh Ní Annluain, Áine Uí Lorcáin agus Mícheál Mac Ardail (Ní Uallacháin, 2005: 404-410).

⁵⁸⁰ Mac Congáil, 2006: 16.

⁵⁸¹ An Bráthair Maolsheachlainn, 1913: 476-477.

⁵⁸² Caldwell, 2017: 138.

⁵⁸³ CBÉ 918: 337-8. In: Caldwell, 2017: 139.

I nGaoth Dobhair fosta ní dhearnadh neamart ar bith sa scéalaíocht. Bhí an scéalaí mór Máire Mhicí Nic Fhionnghaile as an Mhachaire Loisthe i nGaoth Dobhair, díreach trasna an deáin ó Rann na Feirste, ina seanchaí i gColáiste Cholm Cille i nGaoth Dobhair sna daichidí agus sna caogaidí, "obair a rinne sí le díogras agus le dúthracht agus a thaitin go mór léithe."⁵⁸⁴ I dTeileann, comh maith, i bparóiste Ghleann Cholm Cille, ba ghnách leis an scéalaí mór le rá, Jim Phat James, a bheith ag scéalaíocht "do mhic léinn agus do lucht Ollscoile" i gColáiste Aoidh Mhic Bhricne.⁵⁸⁵ Tá tagairt le fáil i gcuid dialann oibre Sheáin Uí Eochaidh dó féin a bheith ag scéalaíocht do pháistí sa choláiste i dTeileann.⁵⁸⁶ Comh maith leis sin, bhíodh an scéalaí mór as Mín an Chearrbhaigh, Brian Ó Baoighill, ag scéalaíocht sa choláiste Ghaeltachta do dhaoine fásta i nGleann Cholm Cille, *Oideas Gael*.⁵⁸⁷ Mar is léir ó fhianaise na n-agallamh (5.2.3), tá *Oideas Gael* ina láthair thábhachtach ag scéalaithe Gael go dtí an lá atá inniu ann. Ach as iomlán na gcoláistí Gaeltachta a raibh an scéalaíocht mar chuid dá gcúrsaí ba i gColáiste Bhríde, Rann na Feirste, ba mhó a bhí an scéalaíocht ag gabháil, rud a scrúdófar níos faide anonn (3.4.2).

Mhéadaigh líon na gcoláistí Gaeltachta i ndiaidh bhunú an tSaorstáit.⁵⁸⁸ Sna blianta tosaigh ba ar fhoghlaimeoirí fásta na Gaeilge agus ar mhúinteoirí ba mhó a d'fhreastail na coláistí Gaeltachta ach sna 1940idí thosaigh mórchuid na gcoláistí a dh'fhreastal ar pháistí scoile a thigeadh chun na Gaeltachta le Gaeilge a shealbhú.⁵⁸⁹ Ó lár na dtríochaidí bhí *Comhaltas Uladh de Chonradh na Gaeilge* ag cuidiú le páistí scoile sna Sé Chondae dul chun na Gaeltachta achan tsamhradh faoi choimirce *Choiste na bPáistí*.⁵⁹⁰ Idir 1948 agus 1957, d'fhreastail corradh is 13,000 dalta ar choláistí samhraidh i dTír Chonaill agus sa bhliain 1957 bhí sé choláiste Gaeltachta uilig i dTír Chonaill agus rinne 1,339 dalta freastal orthu. Ba as na Sé Chondae 682 de na daltaí sin.⁵⁹¹ D'fhógair an Roinn Oideachais go mbeadh scrúdú i labhairt na Gaeilge mar chuid den Ardeistiméireacht sa bhliain 1960 agus in achan bhliain uaidh sin amach. Dá thairbhe sin méadaíodh go mór ar líon na gcoláistí samhraidh agus ar líon na scoláirí sa Ghaeltacht sna blianta ina dhiaidh sin. 2,437 an líon scoláirí a d'fhreastail ar choláistí samhraidh i dTír Chonaill sa bhliain 1960, 2,830 sa bhliain 1961, agus go

⁵⁸⁴ Ó Baoighill, 2007a: 139.

⁵⁸⁵ Ibid. 98.

⁵⁸⁶ Ó hEochaidh, 1945a: 675-677.

⁵⁸⁷ Ní Ghallchobhair, 2008: 69-70.

⁵⁸⁸ Ó Súilleabháin, 1998: 134-135.

⁵⁸⁹ Ibid. 135-136.

⁵⁹⁰ Ibid. 136.

⁵⁹¹ Ibid. 136.

3,705 sa bhliain 1962.⁵⁹² Faoi shamhradh 1962 bhí deich gcoláiste Gaeltachta ar fad i dTír Chonaill.⁵⁹³ Go dearfa, tá ag éirí go maith le hearnáil na gcoláistí samhraidh sa Ghaeltacht anuas go dtí an lá atá inniu ann.⁵⁹⁴

3.4.2 Stáitse don *Subaltern*: Cás-Staidéar ar *Choláiste Bhríde*, Rann na Feirste, ó 1926

Is fiú spléachadh a thabhairt ar choláiste Gaeltachta a raibh ról lárnach aici i dtaibhléiriú na scéalaíochta i gcomhthéacs a bhí go hiomlán úr, is í sin *Coláiste Bhríde*. Bhí ról ar leith ag *Coláiste Bhríde* i gcothú scéalaíthe Rann na Feirste comh maith le pobal an bhaile i gcoitinne. hAthlonnaíodh *Coláiste Bhríde* i Rann na Feirste sa bhliain 1926 ar mholadh Sheáin Mhic Mhaoláin nuair a bhí an Ghaeltacht in Óméith, Condae Lú, ag meath go tiubh gasta.⁵⁹⁵ Mar a chonacthas, ba ghnách le scéalaíthe in Óméith a bheith ag scéalaíocht do scoláirí *Choláiste Bhríde* nuair b'ann a bhí sí lonnaithe (3.4.1). Lean *Coláiste Bhríde* don nós seo i Rann na Feirste. I dtaca le comhthéacs Chúige Uladh de, ba i Rann na Feirste sna Rosa in Iarthuaisceart Thír Chonaill ba mhó a fostaíodh scéalaíthe le hidir oideachas agus siamsa a chur ar fáil do na glúnta scoláirí as gach cearn de Chúige Uladh, go háirid, fríd an 20ú haois. Tá cáil mhór ar Rann na Feirste, i measc na nUltach go háirid, mar cheantar atá ar Ghaeltacht comh láidir agus atá le fáil agus b'fhada lucht foghlamtha na Gaeilge ag tarraingt air.⁵⁹⁶ Ar ndóighe, ba as pobal Rann na Feirste a fáisceadh cuid de na scríbhneoirí agus ealaíontóirí Gael is iomráití sa 20ú céad, rud a chuir lena clú.⁵⁹⁷ Ba mhinic na scríbhneoirí seo ag tarraingt as tobar an bhéaloidis a raibh go leor de ann, mar a mhíníonn Ó Baoighill, "Thart faoi chéad teach atá i Rann na Feirste anois, mórán tithe úra tógtha le tamall. Bheadh an méid céanna ann i dtús an chéid seo caite sular ghéaraigh imirce na gcaogaidí agus béaloideas de chineál inteacht in achan cheann acu."⁵⁹⁸ Chuir Bidí Sheáin Néill, neacht do Mhicí Sheáin, in iúl go díreach comh láidir leis an scéalaíocht in aimsir Mhicí Sheáin,

⁵⁹² Ibid. 137.

⁵⁹³ Ibid. 137.

⁵⁹⁴ Tuilleadh eolais le fáil fá na Coláistí Gaeltachta: C.O.N.C.O.S. Comhchoiste Náisiúnta na gColáistí Samhraidh. (2019). *Baile*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.concos.ie/> [28/01/2019].

⁵⁹⁵ **Agallamh**: Mac Labhraí agus Ó Duibheannaigh, 2008: 56-57.

⁵⁹⁶ Is fada nasc ar leith ag foghlaimoirí Gaeilge i mBéal Feirste le Gaelacht Thír Chonaill, go háirid le Rann na Feirste, fríd Chumann Chluain Ard. Féach: Zenker, 2013: 102., Ó Baoighill, 2000: 223-225., agus, Mac Seáin, 2010: 60-62

⁵⁹⁷ de Brún, 2016: 18.

⁵⁹⁸ Ó Baoighill, 2011: 33.

...bhí an scéalaíocht in achan teach i Rinn na Feirste, an chuid is mó, agus ceol agus fídléireacht ach, an bhfuil a fhios agat, bhí am ar dóigh acu féin nuair a smaoiníonn tú air anois... [...] bheadh siad ag airneál ó dhul ó sholas dó ann go dtí an dó dhéag nó a haon a chlog agus scéalaíocht agus ceol agus amhráin agus fídléireacht agus an damhsa...⁵⁹⁹

Go dearfa, dúirt an scríbhneoir cáiliúil de bhunadh Rann na Feirste, Seosamh Mac Grianna, go dtearn muintir Bhéal Feirste áit naofa⁶⁰⁰ de Rann na Feirste, agus go raibh siad "chomh faichilleach" sa cheantar "agus a bheadh duine cráifeach fá altóir i dteach an phobail."⁶⁰¹

I dtrátha an ama ar lonnaíodh an choláiste i Rann na Feirste ba ghnách le sagairt agus le tuataí cuairt a thabhairt ar scéalaithe an bhaile agus iad ag stopadh sa cheantar.⁶⁰² Mar a dúirt an seanchaí John Ghráinne Ó Duibheannaigh, ba daoine céimiúla, a raibh stádas ard sóisialta acu, na scoláirí a bhíodh ag tarraingt ar *Choláiste Bhríde*, Rann na Feirste, sna blianta tosaigh,

...na huaisle, mar a bheirtí orthu an t-am sin, nuair a chuaigh na huaisle a theacht chun na coláiste. Ní'n coláiste páistí ar bith a bhí ann i dtús ama ach daoine mór le rá. Máistrí scoile, dochtúirí agus saghairt agus daoine mar sin a bhí ag iarraidh an dlióg mhullaigh a chur ar a gcuid Gaeilge agus ar mhaith leofa a theacht go Rann na Feirste le sin a dhéanamh ach ní'n coláiste páistí a bhí ann.⁶⁰³

Ní féidir neamhiontas a dhéanamh den chaipiteal sóisialta a tháinig leis "na huaisle" seo ar ghnách leo a bheith ina suí go socair ag éisteacht le scéalaithe a bhain, go stairiúil, leis an *subaltern* Ghaelach. Is cinnte gur fhág na cuairteoirí meánaicmeacha seo a lorg ar scéalaithe Rann na Feirste agus ar an mheas a bhí ar na scéalaithe sin ar an bhaile agus fríd an tír. Blianta ina dhiaidh sin thoisigh páistí a theacht go *Coláiste Bhríde*. Agus is léir ó na figiúirí thuas go mbíodh na mílte scoláirí ag tarraingt ar choláistí samhraidh Thír Chonaill achan tsamhradh (3.4.1). Gasúraí as Iúr Chinn Trá agus as Dún Dealgan is mó a bhí ag stopadh i dteach **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** agus d'éirigh go hiontach maith le go leor acu ó shin. Deir Nóra Frainc go bhfuil "cuid mhór acu" anois "ina ndochtúirí agus ina múinteoirí scoile," ina léachtóirí ollscoile agus ina sagairt, agus coinníonn go leor acu nasc leis an choláiste agus leis an cheantar ar fad.⁶⁰⁴ Tuairiscíonn Ó Baoighill gur "iomaí duine iomráiteach a chaith tréimhse i gColáiste Bhríde."⁶⁰⁵ Tá an-rath ar

⁵⁹⁹ **Agallamh:** Poirtéir agus Uí Bhaoill, 1989b: 223.

⁶⁰⁰ de Brún, 2016: 18.

⁶⁰¹ Mac Congáil, 2003: 21.

⁶⁰² Ó Baoighill, 2007b: 11.

⁶⁰³ **Agallamh:** Mac Labhraí agus Ó Duibheannaigh, 2008: 58.

⁶⁰⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 18.00-21.00.

⁶⁰⁵ "B'iomaí duine iomráiteach a chaith tréimhse i gColáiste Bhríde, mar an Cairnéalach Tomás Ó Fiaich a thosaigh a thréimhse sa choláiste mar ghasúr óg ar lóistín i dtigh Sheáin Mhicí Óig thíos ag an chladach; dhá iar-uachtarán C.L.G. – Alf Ó Muirí agus Pádraig Mac Fhloinn, a bhíodh i dtigh Johnny Shéimisín; an Dochtúir

Choláiste Bhríde ar fad agus bheir ball de *Choiste Feidhmiúcháin Choláiste Bhríde* le fios go mbíonn suas le 900 duine óg páirteach i gcúrsaí na coláiste achan tsamhradh ar na saolta deireanacha seo.⁶⁰⁶

Is féidir dearcadh ar an tionchar a bhí ag *Coláiste Bhríde* ar phobal Rann na Feirste mar *mhionchathrú* de sheort a thiteadh amach achan tsamhradh fríd an chuid is mó den 20ú haois agus isteach san aonú haois is fiche. Gach uile shamhradh ghníthí na céadta scoláirí Gaeilge, idir mhúinteoirí agus lucht foghlama, a bhusáil isteach sa cheantar agus chuirthí ar ceathrúin iad i dtithe áitiúla. Tuairim is 500 scoláire a thigeadh i mí Iúil agus 500 eile ansin i mí Lúnasa a mheasann Dinny Dhómhnaill Ó Dómhnaill.⁶⁰⁷ Ar ndóighe, ní féidir nach raibh tionchar mór aige seo ar an cheantar. Ar an chéad dul amach, bhí tuarastal agus deontais ag gabháil leis na scoláirí seo don mhuintir a choinníodh iad. Cuir i gcás go mbíodh an scéalaí Donnachadh Chassie Ó Baoill agus a bhean ag coinneáil lóistearí *Choláiste Bhríde*, a mbunús as na Sé Chondae, go dtí go dteachaigh siad anonn in aois. Nuair nach raibh mórán dóigheanna ann le hairgead a shaothrú bhí fáilte mhór ag Donnachadh agus daoine eile sa cheantar roimh na lóistearí sa tsamhradh, mar a dúirt Donnachadh, "ní raibh dóigh ar bith le punta a shaothrú san am ach an lóisteoir."⁶⁰⁸ Sa bhliain 1957 tháinig cuid d'obair na gcoláistí Gaeltachta faoi choimirce Roinn na Gaeltachta. Ón am sin ar aghaidh bhí freagracht ar an Roinn cuidiú maoinithe a thabhairt do na coláistí agus don mhuintir áitiúil a bhí ag obair iontu agus ag coinneáil lóistearí,

Thug an Roinn cabhair chun hallaí nó foirgnimh a chur ar fáil i gcás nach raibh ionad oiriúnach eile sa cheantar. D'fhéach an Roinn chuige go raibh na tithe ina mbíodh na daltaí de chaighdeán sásúil agus thug siad cabhair airgid do dhaoine sa Ghaeltacht chun tithe a chóiriú agus a mhéadú. Chuir an Roinn deontas ar fáil do na mná tí leis i leith lóistín na ndaltaí a d'fhan leo.⁶⁰⁹

Mar a deir Dinny Dhómhnaill Ó Dómhnaill,

Thiocfadh leat a rá, le cois airgead na hAlban agus na Sasain... na Sasana, gur Coláiste Bhríde a rinn Rann na Feirste. Níl dabht ar bith ansin. Agus ní shéanóidh [sic] mórán de mhuintir Rann na Feirste, go dtí an lá atá inniu ann, ní shéanóidh siad sin. Go dtí an lá inniu ann, tá siad go fóill ag déanamh airgid air.⁶¹⁰

Whittaker ón Roinn Airgeadais; Seán Ó Baoighill agus Gerry Hicks ó Choláiste Phádraig, Ard Mhacha; Pádraig Ó Fachtna, iar-Aire Stáit agus an Dr. Séamas Mac an tSaoir as an Iúir, gan ach cuid acu a lua." (Ó Baoighill, 2000: 227).

⁶⁰⁶ Comhthfhreagras le Breandán Ó Dufáigh ar an 3ú Feabhra 2019.

⁶⁰⁷ **Agallamh:** Ó Gallachóir agus Ó Domhnaill, 2008.

⁶⁰⁸ **Raidió:** Ní Bhaoill agus Ó Baoill, 2014.

⁶⁰⁹ Ó Súilleabháin, 1998: 136-137.

⁶¹⁰ **Agallamh:** Ó Gallachóir agus Ó Domhnaill, 2008.

Mhínigh Dinny Dhómhnaill an dóigh ar fhág an choláiste ar chumas mhuintir na háite a gcuid tithe a fheabhsú,

Thoisigh na deontaisí a theacht ó Roinn na Gaeltachta agus thoisigh daoine a chóiriú na dtithe le deontaisí agus le cuid airgid na hAlban agus cuid airgid na Coláiste. Sin an dóigh a dtáinig Rann na Feirste chun tosaigh insna blianta sin. Agus... tá tithe breátha ann sa lá atá inniu ann.⁶¹¹

Is féidir a bheith measartha cinnte de, diomaite den fhostú féin de scéalaithe ag an choláiste, gur chuidigh *Coláiste Bhríde* leis an scéalaíocht Ghaeilge sa cheantar, go hindíreach, de bhrí gur cuireadh leis an chaighdeán saoil sa cheantar, agus, ar ndóighe, ba mar gheall ar an traidisiún láidir Ghaelach ar an bhaile a bhí an t-airgead seo ag teacht isteach, rud a chuirfeadh le luach an traidisiúin chéanna. Anuas air sin, ba léiriú ar an mheas a bhí ar a dteanga, ar a gcomhrá agus ar a n-ealaín bhéil, an oiread daoine a bheith ag tarraingt ar an cheantar, rud a chuirfeadh le stádas sóisialta agus caipiteal cultúrtha na scéalaithe.

Is iomaí sin scéalaí de chuid an bhaile a d'fhostaigh *Coláiste Bhríde* le bheith ag scéalaíocht do rabhartaí scoláirí a thigeadh achan tsamhradh. Bhí an scéalaí clúiteach Seán Ó Dónaill (1863-1948), nó Johnny Shéamaisín mar a b'fhearr aithne air, as Carraig an Choill, Rann na Feirste, ar dhuine den chéad dream a bhí ag scéalaíocht do na scoláirí i g*Coláiste Bhríde*. Go dearfa, Johnny Shéamaisín a thug don Athair Lorcán Ó Muireadhaigh an giota talaimh ar a dtógfaí an choláiste.⁶¹² Thosaigh Johnny Shéamaisín a scéalaíocht sa choláiste sa bhliain 1926, i mbliain a hathlonnaithe i Rann na Feirste.⁶¹³ I ndiaidh Johnny Shéamaisín, tháinig buíon eile scéalaithe fear chun tosaigh a raibh ról ar leith acu mar scéalaithe oifigiúla i g*Coláiste Bhríde*, ba iad sin, Micí Sheáin Néill Ó Baoill (1901-1981) as Barr an Bhaile,⁶¹⁴ Neidí Frainc Mac Grianna (1899-1982) as Tóin an Bhaile, Seán Bán Mac Grianna (1905-1979) as Tóin an Bhaile, Joe Johnny Shéamaisín, mac Johnny Shéamaisín, agus Seán Ó Duibheannaigh (John Ghráinne nó John Phadaí Hiúdaí) (1920-2013) as Carraig an Choill.⁶¹⁵ Is fiú smaointiú gur iomaí duine eile a bhí ar an bhaile a raibh scéalaíocht aige nach bhfuair an t-aitheantas céanna agus nach mbíodh ag scéalaíocht i g*Coláiste Bhríde* ná nach raibh an oiread daoine as baile isteach ag tarraingt air. Fir amháin, is cosúil, a fostaíodh mar scéalaithe oifigiúla i

⁶¹¹ Ibid. 2008.

⁶¹² Breathnach, D. agus Ní Mhurchú, M. (2017). Ó DOMHNAILL, Seán (1863-1948). *Ainm.ie*. Ar fáil ag: <https://www.ainm.ie/Bio.aspx?ID=64> [28/02/2018].

⁶¹³ Mac Giolla Chomhaill, 2004: 4.

⁶¹⁴ Comhfhreagras le Bríd Anna Ní Bhaoill, 13/03/2019.

⁶¹⁵ Ó Baoighill, 2011: 10, 23, Poirtéir, 1993: 33, Mac Corraidh, 2010: x, agus Breathnach, D. agus Ní Mhurchú, M. (2017). Ó DUIBHEANNAIGH, Seán (1920-2013). *Ainm.ie*. Ar fáil ag: <https://www.ainm.ie/Bio.aspx?ID=3074> [16/02/2018].

gColáiste Bhríde. Gidh go mbíodh scoláirí áiride ag tarraingt chun tí ag scéalaithe ban cosúil le Gráinne Phroinnsiais Mhic Grianna, Sorchá Chonaill Mhic Grianna agus Méabha Tharlaigh Mhóir.⁶¹⁶ Is cosúil, mar sin, nach dtáinig athrú ar bith ar an leagan amach inscne, is é sin na fir a bheith chun cinn i gcomhthéacsanna breacfhoirmeálta poiblí agus na mná a bheith níos gníomhaí i gcomhthéacsanna neamhfhoirmeálta príobháideacha (2.9.2).

Tchíthear gur éirigh le cuid múinteoirí *Choláiste Bhríde* leas oideachasúil a bhaint as an scéalaíocht. Ba thábhachtach agus ba lárnach teach Mhicí Sheáin Néill i saol na scoláirí Gaeilge a tharraingeodh ar Rann na Feirste, mar a mhíníonn Ó Baoighill,

Nuair a fuair Seán bás i 1936 thosaigh Micí ar an scéalaíocht i gceart agus ba é a bhí fial flaithiúil leis na daoine a thug cuairt air. Ar feadh na mblianta d'fhan aos óg na coláiste tigh Sheáin Néill. D'éist siad le Micí ag scéalaíocht agus nuair a d'éirigh leo céimeanna a bhaint amach ina ngairmeacha, thug siad cuairt ar theach Sheáin Néill am ar bith a dtáinig siad chun an cheantair. Ba sórt ionad oideachais teach Sheáin Néill a raibh Micí mar shórt ollaimh ann.⁶¹⁷

Bhreacadh na scoláirí seo síos scéalta ó Mhicí agus mhíneodh Micí focail dheacra a bhí sna scéalta.⁶¹⁸ Bheir an Lorcán Ó Searcaigh le fios go raibh modh ar leith ag Micí Sheáin Néill le bheith ag scéalaíocht do scoláirí óga a bhí ag foghlaim Gaeilge: dá mbeadh focal achrannach nó a leithéid sa scéal, stadadh sé den inse agus mhíneodh sé an focal sin dona lucht éisteachta. Ba chuma leis fosta stad i rith an scéil agus freagar a thabhairt ar cheist ón lucht éisteachta.⁶¹⁹ Mar a deir Glassie, is é ról an oirfidigh daoine sa chuideachta a mhealladh isteach sa taibhléiriú.⁶²⁰ Lena chois sin, bheirthe Micí Sheáin Néill isteach sa Choláiste le scéalaíocht a dhéanamh do na mic léinn mar chuid de cheacht Gaeilge. Insíonn an t-údar Tom Hodgins, a chaith cuid mhór ama i Rann na Feirste, fán scéalaíocht seo,

Ar feadh cúig bliana i gColáiste Bhríde, Rann na Feirste bhí sé de phribhléid againn Micí Sheáin Néill a bheith againn dhá mhaidin sa tseachtain. Eisean ag aithris scéal Fiannaíochta ínteacht nó cuid de scéalta na Rúraíochta – go háirithe scéal Chú Chulainn – agus paidreacha cráifeacha i bhfoirm filíochta is mar sin de. Agus le linn do Mhicí a bheith ag cur geasa orainn, bheadh an máistir iontach sin, Aodh Mag Eoin ag an chlár dubh ag scríobh

⁶¹⁶ Bhailigh an tAthair Lorcán Ó Muirí go leor ó Mhéabha Tharlaigh Mhóir (Ó Baoighill, 2011: 16). Féach an t-ard mholadh a thug Seán Bán Mac Grianna do Ghráinne Phroinnsiais mar scéalaí (Ó Searcaigh, 1976: 21). Cuir i gcás, fosta, go mbíodh an Cairdinéal Tomás Ó Fiaich mar mhac léinn ag stopadh ag clann Shorchá Chonaill Mhic Grianna, "Ba mhinic a chuala sé Sorchá ag scéalaíocht agus ba bhreá leis a bheith ag éisteacht léithe." (Ó Baoighill, 2007a: 308).

⁶¹⁷ Ó Baoighill, 2011: 13.

⁶¹⁸ **Agallamh:** Póirtéir agus Mag Uidhir, 1989: 277.

⁶¹⁹ **Agallamh:** Póirtéir agus Ó Searcaigh, 1989: 255.

⁶²⁰ Glassie, 1995: 143.

síos achan fhocal – rud a d'fhág iomlán saoirse ag Micí agus a chinntigh nach gcuirfí isteach ar insint an scéil – is é sin, ar 'theilgean' an ábhair.⁶²¹

Insíonn Hodgins dúinn go raibh an modh oibre céanna ag Aodh Mag Eoin le gach scéalaí a thigeadh isteach chucu agus, go dearfa, nach n-inseodh scéalaí ar bith acu scéal a bhí ag an duine eile.⁶²² Deir sé fosta go mbíodh Neidí Frainc Mac Grianna istigh acu agus go mbíodh sé ag gabháil do "sheanchas faoi na Dálaigh" comh maith le "scéalta a raibh fealsúnacht de chineál ínteacht taobh thiar daofa: 'An Óige, an Saol Mór agus an Bás', mar shampla." Bhíodh John Ghráinne Ó Duibheannaigh, a dheartháir, Aodh Ó Duibheannaigh agus Joe Johnny Shéamaisín istigh acu ag scéalaíocht fosta.⁶²³

Tá coincheap Honko den *dara beatha*⁶²⁴ a bhaintear as an bhéaloideas úsáideach anseo nó is amhlaidh gur bhain *Coláiste Bhríde* feidhmeanna úra as an scéalaíocht i gcomhthéacs na hinstitiúide.⁶²⁵ Is léir gur chinntigh *Coláiste Bhríde* i Rann na Feirste go dtabharfaí tacaíocht don scéalaíocht ar an bhaile, agus go háirid do na seanscéalta fada agus do na scéalta gaisce nuair nach raibh a n-áit sin i ngnáthchultúr na ndaoine comh láidir agus a bhíodh. Ní fhéadfaí a rá go raibh an spontáineacht, an chómhálartacht ná an t-atmaisféar céanna ag baint leis an láthair úr seo i gcomórtas le hoícheanna airneáil i dtithe na ndaoine (2.6 – 2.6.2). Feidhm theagaisc a bhí ag na seisiúin scéalaíochta seo do lucht na coláiste agus ní féidir a mhaíomh go raibh *communitas* mar thoradh ar na hócáidí seo ach oiread. Bhain proifisiúntacht áirid leis na scéalaithe seo ón uair a fostaíodh iad. Ní hamháin gur ealaín shinseartha nó cathamh aimsire a bhí sa scéalaíocht acu, ach thiocfadh leas beag eacnamaíoch a bhaint aisti fosta. Tchíthear, cuir i gcás, go mbíodh an-bhród ar Mhicí Sheáin Néill Ó Baoill as an tseic airgid a gheibheadh sé ón choláiste achan tsamhradh as an scéalaíocht a ghníodh sé do na scoláirí,⁶²⁶ ach gur mhó an pléisiúr a bhain sé, go díreach, as a bheith

⁶²¹ Hodgins, 2007: 27.

⁶²² Ibid. 27.

⁶²³ Ibid. 27-28.

⁶²⁴ "second life"

⁶²⁵ Honko, 1991: 43.

⁶²⁶ Féach an seanchas seo fá Mhicí Sheáin Néill a chuala Seán Mac Labhraí, duine d'iarmhúinteoirí agus d'iarscoláirí *Choláiste Bhríde*, ó Dhonechadh Ó Baoill: "Bhí sé ag inse domh an scéil... Rachfá isteach ag airneál ag Micí Sheáin Néill, ó b'fhéidir fá Shamhain, deireadh an fhómhair, fá Shamhain. Rachfá isteach agus bheifeá tamalt istigh agus an chéad rud eile nuair a bheadh bolgam tae ólta agat b'fhéidir d'éireodh Micí agus rachadh sé suas... bhí clár os cionn na tineadh... bhí clog ar an chlár agus bhaineadh sé anuas... chuirfeadh sé a lámh ar chúl an chloig agus bhaineadh sé amach seic. Thaisitheánadh sé an tseic duit, an bhfeiceann tú sin a dúirt sé, sin an tseic a fuair sé, an íocaíocht, an díolaíocht a fuair sé as a bheith ag obair sa choláiste. Ach bhí leis air an tseic a thabhairt fhad leis an bhanc lena bhriseadh, bhí oiread... bhí sé ag déanamh oiread mórtais.

ina scéalaí oifigiúil ag lucht na coláiste.⁶²⁷ Phronn fostú na coláiste stádas ar leith ar na scéalaithe seo mar dhaoine a raibh saineolas dúchasach acu agus arbh fhiú go mór éisteacht leo. B'ionann lucht na coláiste agus lucht éisteachta ag na scéalaithe in am a raibh an scéalaíocht sa chomhthéacs thraidisiúnta ag dul i léig. Chinnteodh an lucht éisteachta seo go raibh faill ag na scéalaithe a nealaín a chleachtadh nuair nach raibh an t-airneál ná na seanscéalta fada sa chomhthéacs thraidisiúnta ag gabháil comh láidir céanna a thuilleadh (3.1.5). Tá an feiniméan céanna seo le haithne i gceantracha Gaeltachta eile sa tír mar a raibh tarraingt mhór ar scéalaithe ar leith, mar shampla na scoláirí ar fad ar ghnách leo a bheith ag cuartaíocht ag Bab Feiritéar i gCorca Dhuibhne agus a chruthaigh comhthéacs úr don scéalaíocht nuair a bhí gnás an airneáil sa chomhthéacs thraidisiúnta ag imeacht as.⁶²⁸

Comh maith le fostaíocht a chur ar fáil do scéalaithe agus le tacaíocht eacnamaíoch a thabhairt don bhaile, bhí thionchar eile ag na cuairteoirí gradamacha seo ar shaol Rann na Feirste. Deir **Nóra Frainc Chonaill** gur ordaigh an tAthair Lorcán Ó Muireadhaigh, duine de bhunaitheoirí *Choláiste Bhríde* agus Ard-Ollamh na coláiste,⁶²⁹ nach mbeadh teach tábhairne ar bith i Rann na Feirste mar gheall ar "na cuairteoirí agus na páistí" a bhí ag teacht de thairbhe *Choláiste Bhríde*.⁶³⁰ Go dearfa,

Ní thiocfadh leis é a chreidbheáil go dtiocfadh an lá a bhfaighfeadh sé díolaíocht ar shon a bheith ag inse scéaltaí. Agus bhí sé comh bródúil sin agus gur choinnigh sé sin le taistheáint do dhaoine, do chuairteoirí a thigeadh chun tí ar cuairt aige... an bhfeiceann tú sin? Agus é comh mórtasach. Ach bheadh Donnachadh míshásta fá sin nó 'sé an dearcadh a bhí ag Donnachadh go raibh Micí á dhíol féin faoina luach. Ba cheart dó a bheith ag dúil le híocaíocht mar bhí saibhreas aige." (**Agallamh**: Mac Aoidh agus Mac Labhraí (2019). [04/01/2019] – 1.01.00-1.03.00.)

⁶²⁷ "Bhí sin iontach tábhachtach dó. Bhí bród mór air go raibh sé ar fhoireann na coláiste ar feadh bliana. Bhí cinnte... bhí sé iontach cúramach i gcónaí go dtuigfí cad a bhí sé a rá. Bhí sin tábhachtach dó. Ní raibh sé sásta scéal a inse, *job* a dhéanamh, agus teacht amach agus a rá go bhfuil m'uair caite agam. Ní raibh sin maith go leor fá choinne Micí. Ní raibh sé sásta mura raibh a fhios aige gur thuig na daltaí an scéal agus gur fhoghlaim siad rud beag Gaeilge uaidh.

Déarfainn go raibh sin i bhfad níos tábhachtaí dó ná airgead, go raibh sé ansin ag cuidiú le daltaí. Bhí meas millteanach ag Micí ar an Ghaeilge agus rud ar bith a thiocfadh leis a dhéanamh leis an Ghaeilge a chur chun tosaigh agus cuidiú le scoláirí an Ghaeilge a fhoghlaim, dhéanfadh sé sin." (**Agallamh**: Poirtéir agus Ó Searcaigh 1989, 255-256).

⁶²⁸ Almqvist agus Ó Cathasaigh, 2002: 30-32.

⁶²⁹ Breathnach, D. agus Ní Mhurchú, M. (2018). Ó MUIREADHAIGH, Lorcán (1883-1941). *Ainm.ie*. Ar fáil ag: <https://www.ainm.ie/Bio.aspx?ID=2177> [16/02/2018].

⁶³⁰ **Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 28.00-30.00. Tá trácht air seo fosta sa phíosa a scríobh Damien Ó Dónaill, as Rann na Feirste, "Mo Bhaile Dúchais". In: McKenna, M.

nuair a thogh Seán Mac Maoláin agus an tAthair Ó Muireadhaigh Rann na Feirste mar láthair úr do *Choláiste Bhríde*, chonacthas daofa gur mhór an bhuntáiste í nach raibh "teach tábhairne ná halla damhsa fá thrí mhíle den áit."⁶³¹ Gidh go bhfuil tithe tábhairne anois i mbailte de dheas dó, in Anagaire agus i Míin na Leice, go dtí an lá atá inniu ann níl teach tábhairne ar bith i Rann na Feirste féin. Tá Nóra Frainc den bharúil go mb'fhéidir gur chuidigh sé seo le gnás an airneáil a choinneáil beo sa cheantar ar feadh i bhfad, "Ní raibh siad istigh sa teach tábhairne. Bheadh siad amuigh fríd na tithe, ó theach go teach... ag achan teach ag airneál."⁶³² Go dearfa, dúirt an t-amhránaí clúiteach ar an tsean-nós, arbh as Rann na Feirste í, Neillí Ní Dhomhnaill, gurbh iad na tithe tábhairne sa cheantar fá dtaobh de Rann na Feirste, ba chiontaí le gnás an airneáil a mhilleadh lá níos faide anonn.⁶³³ Ba mhór an tionchar a d'imir an tAthair Ó Muireadhaigh ar Rann na Feirste mar dhuine agus bheir John Ghráinne Ó Duibheannaigh le fios go gcoinníodh sé smacht de chineál ar chúrsaí ar an bhaile agus nach ligeadh sé do bhunadh na háite, ní hamháin na scoláirí, a bheith ar shiúl ag "damhsa gallda" a bhíodh ar siúl taobh amuigh de chríoch an bhaile.⁶³⁴ Ní hiontas ar bith é go bhfuil gur mó cáil atá ar Rann na Feirste anois i dtaca le scéalaíocht de ná ceantracha eile i nGaeltacht Thír Chonaill. Is féidir a rá gan bhréag gur mhór an tionchar a d'imir *Coláiste Bhríde* ar thaibhléiriú na scéalaíochta i Rann na Feirste, rud a d'fhágfadh go mbeadh Rann na Feirste ar thús cadhnaíochta i dTír Chonaill, i dtaca leis an scéalaíocht de.

3.4.3 An tOireachtas agus Ócáidí Móra Eile: Méadú ar Chlú na Scéalaithe

Ní féidir neamhiontas a dhéanamh den tionchar uileghabhálach a bhí, agus atá, ag gluaiseacht na hAthbheochana, agus go háirid ag *Conradh na Gaeilge*, ar chultúr agus nósanna teanga na nGael agus na Gaeltachta in Éirinn. Ar thús cadhnaíochta anseo tá *Oireachtas na Gaeilge*. Ó bhunaigh *Conradh na Gaeilge an tOireachtas* sa bhliain 1897 bheirtear rannpháirtithe as achan chearn den tír le chéile ag láthair na féile le ceiliúradh a dhéanamh ar an Ghaeilig agus ar an chultúr Ghaelach.⁶³⁵ Sa bhliain 1901 a tosaíodh ar an chéad chomórtas scéalaíochta ag an *Oireachtas*.⁶³⁶ Ba í seo an chomhairle a cuireadh ar na hiomaitheoirí sa chéad chomórtas scéalaíochta ag an *Oireachtas*,

(2019). *The Spoken Irish of Rann na Feirste*. [ar líne] ar fáil ag: <https://www.rannnafeirste.com/mo-bhaile-dchais/> [18/03/2019].

⁶³¹ Mac Giolla Chomhaill, 1983: 51.

⁶³² **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 29.00-30.00.

⁶³³ Henigan, 1979: 9. In: Mac Ruairí, 2017: 180.

⁶³⁴ **Agallamh:** Ó Donnaile agus Ó Duibheannaigh, 2011b.

⁶³⁵ Ó Súilleabháin, 1984: 7.

⁶³⁶ Ibid. 85.

"Suífidh an t-iomaitheoir ar a shocracht i gcathaoir agus inseoidh sé a scéal ina Ghaeilge féin faoi mar a d'inseodh cois tine ag baile é; a chaint agus a ghlór agus a ghaisí [sic] féin aige."⁶³⁷ Faoi bhliain 1903 bhí ceithre chomórtas scéalaíochta ann.⁶³⁸ Is suimiúil gur tugadh isteach comórtas eile scéalaíochta sa bhliain 1920 – "reic scéilíní grinn." Bhí an comórtas seo ann ag *Oireachtas* 1922 agus 1924 fosta.⁶³⁹ De thairbhe na gcogaí agus an achrainn pholaitiúil in Éirinn le linn luath-bhlíanta an *Oireachtais*, b'iomaí sin deacracht a bhí acu agus ní achan bhliain a reachtáltaí an *tOireachtas* ná a bhíodh clár iomlán imeachtaí ann. Tharla *Oireachtas* sa bhliain 1924 agus 1932 ach níor cuireadh ar a bhonnaí arís é go dtí an bhliain 1939.⁶⁴⁰

Dar le Costello go raibh an *tOireachtas* mar fhéile dírithe ar mhianta na meánaicme cathrach sa luath-thréimhse (1897-1932) agus sa mheántréimhse (1939-1973).⁶⁴¹ Ba i mBaile Átha Cliath a bhí gach *Oireachtas* go dtí an bhliain 1973. Tchítheas do Costello gur bhain an *tOireachtas* le linn an ama seo úsáid leithleasach as cultúr beo na Gaeltachta ar dhóigh a bhí ag teacht lena dhearcadh náisiúnach féin,⁶⁴² agus gur cuireadh an cultúr seo i láthair ar dhóigh a bhí cosúil le hiarsma a thaispeánfaí istigh in iarsmalann.⁶⁴³ Lena chois sin, cuireann Costello i leith lucht an *Oireachtais* san am sin go dtéar siad uaisliú⁶⁴⁴ ar chultúr bheo na Gaeltachta ar dhóigh nach gcaithfeadh siad aghaidh a thabhairt ar fhírinne gharbh an tsaoil sa Ghaeltacht san am, go háirid an bhoichtineacht mhillteanach a bhí ann. In áit muintir na Gaeltachta a thabhairt isteach go hiomlán in imeachtaí an *Oireachtais* brúdh i leataobh iad.⁶⁴⁵ Bheir Costello le fios nach raibh ach ról imeallach ag pobal na Gaeltachta ag an *Oireachtas* le linn na meántréimhse (1939-1973), ach gur athraigh seo de thairbhe na gníomhaíochta a rinne *Gluaiseacht Chearta Shibhialta na Gaeltachta*, rud a d'fhág go n-eagrófaí an *tOireachtas* i gceantracha duifriúla Gaeltachta agus i mbailte fríd an tír.⁶⁴⁶

D'ainneoin na héagothromaíochta cumhachta, dar le Costello, sa luath- agus sa mheántréimhse, thug an *tOireachtas* áiméar d'ealaíontóirí béil na Gaeltachta a theacht le chéile san áit amháin lena gcuid

⁶³⁷ Ibid. 90.

⁶³⁸ Ibid. 85.

⁶³⁹ Ibid. 92.

⁶⁴⁰ Mac Aonghusa, 1997.

⁶⁴¹ Costello, 2015: 79-80, 93-94, 96-97, 102, 104-105.

⁶⁴² Ibid. i.

⁶⁴³ Ibid. 95.

⁶⁴⁴ "gentrified"

⁶⁴⁵ Ibid. 97.

⁶⁴⁶ **Agallamh:** Costello agus Ó Maoladha, 2014. In: Costello, 2015: 131., agus, Quinn, 2014.

buanna a thaispeáint don mhórphobal agus le cuideachta agus spraoi a bheith acu. Chonacthas roimhe seo go raibh go leor den chomórtas ag baint le taibhléiriú na scéalaíochta i gcomhthéacs thraidisiúnta an airneáil (2.6.2), mar sin, ní hiontas ar bith é go dteachaigh scéalaithe Gael i gcionn na gcomórtas scéalaíochta ag an *Oireachtas* le fonn. Níor thaise do chuid scéalaithe Thír Chonaill an méid sin. I dtaca le Rann na Feirste de, b'ócáid tábhachtach ag go leor scéalaithe de chuid an bhaile sin an *tOireachtas*. Is cuimhin le **Bríd Anna Ní Bhaoill** scéalaithe móra Rann na Feirste, a garuncail Micí Sheáin Néill Ó Baoill, Seán Bán Mac Grianna, Neidí Frainc Mac Grianna, Gráinne Bean Uí Dhónaill, Hughie Phadaí Hiúdaí [Ó Duibheannaigh], Dónall Dhonnachaidh Ó Dónaill, a colceathair Donnachadh Chassie Ó Baoill agus a máthair, Bríd Uí Bhaoill, a bheith ag tarraingt ar an *Oireachtas* nuair a bhí sise ag éirí aníos i Rann na Feirste. Ba iad sin "na carachtairí móra i saol bhaile Rann na Feirste a rinn an oiread don chultúr agus don teangaí." I mBaile Átha Cliath a bhí an *tOireachtas* nuair a thosaigh scéalaithe Rann na Feirste a tharraingt air, a deir Bríd Anna. Tá sí ag meas gur "rud iontach" a bhí ann acusan agus go raibh "deireadh sílte daofa" agus iad ann, "Bhí saoire seachtaine acu in Óstán i mBaile Átha Cliath agus iad ag castáil le seanchaithe agus ceoltóirí agus amhránaithe agus filí agus damhsóirí agus lucht an chultúir Ghaelach uilig ó chionn cionn na tíre agus na Gaeltachtaí uilig..." Insíonn Bríd Anna go raibh a garuncail Micí Sheáin Sheáin Néill ag triall ar an *Oireachtas* "go dtí an bhliain sula bhfuair sé bás."⁶⁴⁷ Is iomaí duine eile as ceantracha eile i dTír Chonaill a théadh chuig an *Oireachtas* fosta, daoine cosúil le Cathal Ó Baoighill agus a mhac, Brian Ó Baoighill, as Mín an Aoire, Gleann Cholm Cille a chuaigh chuig an *Oireachtas* don chéad uair sa bhliain 1957 nuair a casadh dó agus nuair a chuir sé aithne ar scéalaithe móra Rann na Feirste, Theilinn agus Chonamara.⁶⁴⁸ Mar a deir Ní Ghallchobhair, chan amháin gur ócáidí tábhachtacha a bhí i gcomórtais scéalaíochta an *Oireachtais* leis an scéalaíocht a chur i láthair mar ealaín bhéil, ach chuidigh na hócáidí céanna go mór leis an tseachadadh fosta (4.5.1),

Diaidh ar ndiaidh, ba léir go raibh na hócáidí móra a bhí eagraithe ag leithéid Ghael Linn agus Oireachtas na Gaeilge ar an bhealach ab fhearr chun a chinntiú go seolfaí an traidisiún ar aghaidh, bíodh sé sin i gcomhthéacs úrnua coimhthíoch.⁶⁴⁹

Is iomaí sin duais a bhain scéalaithe Thír Chonaill, agus go háirid, scéalaithe Rann na Feirste ag an *Oireachtas*. D'éirigh leis na scéalaithe seo a leanas, go háirid, mórdhuaiseanna a bhaint as a gcuid

⁶⁴⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 6.00-8.00.

⁶⁴⁸ "Nuair a bhí mé ag fás aníos i mo ghlas-stócach thug mé cuairt ar an Oireachtas i mBaile Átha Cliath agus sin an áit ar chuir mé aithne ar chuid de na scéalaithe ab fhearr a bhí sa tír ins an am. Ba iad sin Micí Sheáin Néill, Neidí Frainc, Seán Bán Mac Grianna, Tom Phaidí Mac Diarmada as Conamara agus níos congaraí do bhaile, fear a dtugadh siad Micí Phaidí Bháin air as an Atharach i dTeileann." (Brian Ó Baoighill ag caint in Oideas Gael, Gleann Cholm Cille, Tír Chonaill, 09.07.2007. In: Ní Ghallchobhair, 2008: 69-70.)

⁶⁴⁹ Ní Ghallchobhair, 2008: 69.

scéalaíochta: Micí Sheáin Néill Ó Baoighill, Seán Bán Mac Grianna, Neidí Frainc Ó Grianna, Donnchadh Chassie Ó Baoighill, agus Niall Ó Dufaigh.⁶⁵⁰ Tchíthear anseo gné na hiomaíochta sa scéalaíocht ag teacht chun cinn arís. Ach is suimiúil gur mó a bhain an comórtas i gcás scéalaithe Rann na Feirste ag an *Oireachtas* le clú baile a chosnamh, nó, ar a laghad, le huchtach agus tacaíocht a thabhairt dona gcuid cairde féin a bhí páirteach sna comórtais, mar is léir ar chuid cainte Bhidí Sheáin Néill Uí Bhaoill,

Nuair a gheobhadh duine cuireadh, gheobhadh an triúr cuireadh agus bheadh siad i gcónaí ábalta an chuideachta a líonadh. [...] Bhí a chuid scéalta féin ag achan duine acu agus ní rachadh aon duine trasna ar an duine eile. Ní bhainfeadh aon duine acu do scéal an duine eile. Ní bhainfeadh. Agus dá rachadh siad chuig na hOireachtais agus chuig comórtais ar bith, ba chuma leofa a fhad is go bhfuair duine amháin acu duais, cé acu duine ba chuma, ní raibh sé ag déanamh difir. Ach níor mhaith leo gan aon duine acu duais a fháil. Má fuair bhí an rud ceart go leor. [...] ...ní raibh mórán suime acu sna comórtais. B'fhearr leofa i bhfad oíche scéalaíochta agus oíche scléipe agus rudaí mar sin.⁶⁵¹

Is léir fosta gur chineál de leithscéal a bhí i gcomórtais scéalaíochta an *Oireachtais* leis na scéalaithe seo a theacht le chéile agus sult a bhaint as an chuideachta agus as an oíche ar shiúl as baile. Is léir go raibh cairdeas agus comrádaíocht ar leith idir scéalaithe Rann na Feirste ag an *Oireachtas*.

D'aithin an scoláire Gordon Mac Gill Fhinnein, a raibh cónaí air in Anagaire in aice le Rann na Feirste, go raibh pátrún sóisialta úr ag teacht chun cinn i dtaibhléiriú na scéalaíochta sa cheantar. De thairbhe *Choláiste Bhríde* agus na gcoláistí Gaeltachta eile, ó na fichidí agus na tríochaidí, bhí níos mó den scéalaíocht á dhéanamh ar mhaithe le cuairteoirí. Míníonn Mac Gill Fhinnein go dtáinig an pátrún úr seo chun tosaigh de réir a chéile agus gur laghdaíodh ar an méid scéalaíochta a bhí ag gabháil idir muintir an bhaile féin mar chuid dá saol sóisialta nuair a bhí dóigheanna úra ag gabháil le siamsa a dhéanamh daofa féin. Luann Mac Gill Fhinnein pátrún amháin eile a tháinig chun tosaigh fosta, is é sin an scéalaíocht mar chuid d'ócáidí poiblí de chuid an phobail, don phobal. Deir sé gur minic a bhíodh an scéalaíocht seo le cluinsteán ag comórtais chultúrtha áitiúla agus ag ócáidí siamsaíochta ar an stáitse nó ar an raidió a eagraíonn scoltacha agus eagraíochtaí áitiúla cultúir.⁶⁵² Is léir gur chuir na hócáidí móra náisiúnta seo, faoi thionchar ghluaiseacht athbheochana na Gaeilge le

⁶⁵⁰ Féach: Ó Baoighill, 2000: 221., Poirtéir, 1993: 52., Breathnach, D., agus Ní Mhurchú, M., (2017). MAC GRIANNA, Neidí Frainc (1889-1982). *Ainm.ie*. Ar fáil ag: <https://www.ainm.ie/Bio.aspx?ID=2176> [16/02/2018]., Breathnach, D. agus Ní Mhurchú, M. (2017). MAC GRIANNA, Seán Bán (1905-1979). *Ainm.ie*. Ar fáil ag: <https://www.ainm.ie/Bio.aspx?ID=448> [23/12/2018].

⁶⁵¹ **Agallamh:** Poirtéir agus Uí Bhaoill, 1989a: 213.

⁶⁵² Mac Lennan, 1997: 35-36.

dinimic úr i mbaile Rann na Feirste agus gur tugadh feidhmeanna úra don scéalaíocht ar an bhaile. Dar le **Gearóidín Breathnach**, a raibh a hathair Neidí Frainc Mac Grianna ar dhuine de scéalaithe móra Rann na Feirste, go dtug na hócáidí foirmeálta scéalaíochta ina raibh scéalaithe den ghlúin sin páirteach, ag ócáidí pobail, i gColáiste Bhríde agus ag an Oireachtas, go dtug siad faill daofa a bheith i mbéal an phobail mar scéalaithe nuair nach raibh an oiread céanna de lucht éisteachta le fáil i gcruth na n-oícheanna airneáil níos mó. Fosta, thiocfadh leo "níos mó oibre" a chur isteach in ealaín na scéalaíochta cionn is go mb'éigean daofa "scéaltaí úra a bheith réidh acu" ag na hócáidí seo.⁶⁵³

Idir na blianta 1956 agus 1958 reachtáil an eagraíocht *Gael Linn* sraith ócáidí darb ainm *Oícheanta Seanchais Gael Linn* ina dtug siad le chéile scéalaithe agus amhránaithe as ceantracha Gaeltachta éagsúla in Éirinn le taispeántas a chur ar fáil do Ghaeilgeoirí agus muintir na Gaeltachta i mBaile Átha Cliath.⁶⁵⁴ Ba istigh i *Halla Damer*, a bhí ar cíos ag *Gael Linn* i mBaile Átha Cliath, a bhí na himeachtaí seo. Ba é Máirtín Ó Cadhain a mhol don choiste a bhí i gceannas ar an eagraíocht *Gael Linn* "seanchaithe a thabhairt ó Ghaeltachtaí éagsúla na tíre agus Oícheanta Seanchais a bheith acu."⁶⁵⁵ Mar ullmhúchán do na hOícheanta Seanchais seo chuaigh Máirtín Ó Cadhain agus a chara Pádraig Ó Baoighill, as Rann na Feirste, faoi choimirce *Ghael Linn*, a fhad le Gaeltacht Thír Chonaill le taifead a dhéanamh ar chuid de na scéalaithe a b'fhearr a bhí le fáil sa chondae.⁶⁵⁶ Chuaigh Máirtín Ó Cadhain agus Pádraig Ó Baoighill thart fá na mórcheantracha Gaeltachta i dTír Chonaill agus ba sna ceantracha seo a leanas a rinne siad taifead ar scéalaithe: Gleann Cholm Cille, Ard an Rátha, Rann na Feirste, Teileann, Gaoth Dobhair, Inis Caoil, Gleann Fhinne, Na Cruacha, Ros Goill agus Fánaid.⁶⁵⁷ Bhí siad ag brath a ghabháil go Toraigh agus go hÁrainn Mhór fosta ach bhí an aimsir garbh agus chinn siad sa deireadh fanacht ar thír mór.⁶⁵⁸ Ní bhfuair siad ach oiread scéalaí ar bith i gCloich Cheann Fhaola gidh go measann Pádraig Ó Baoill go raibh siad le fáil ann. Deir sé go raibh daoine cosúil le Niall Ó Dubhthaigh sa pharóiste san am ach go raibh siad róshean agus nach raibh an tsláinte acu.⁶⁵⁹ Tugadh roinnt mhaith scéalaithe as Tír Chonaill a fhad le Baile Átha Cliath le bheith páirteach in *Oícheanta Seanchais Gael Linn*. As Rann na Feirste tháinig Micí

⁶⁵³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 43.00-44.00.

⁶⁵⁴ Ó Baoighill, 2007a: Réamhrá.

⁶⁵⁵ Ibid. Réamhrá.

⁶⁵⁶ Ibid. Réamhrá.

⁶⁵⁷ Ó Baoighill (2007a).

⁶⁵⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Baoighill (2018). [24/02/2018] – 24.00-25.00.

⁶⁵⁹ Ibid. – 22.00-26.00.

Sheáin, Neidí Frainc, Seán Bán Mac Grianna, agus Aodh Ó Duibheannaigh.⁶⁶⁰ Is suimiúil go raibh spéis mhór ag Máirtín Ó Cadhain i gcuid scéalaíochta Annie Bháin agus go raibh sé féin agus Pádraig Ó Baoighill ag iarraidh uirthi scéalaíocht a dhéanamh sa Damer ach nach dtiocfadh sí, ó tharla go raibh sí faiteach, a mheasann Ó Baoighill.⁶⁶¹ Fosta, tháinig Cathal Ó Baoighill as Mín an Chearrbhaigh ó dhúchas i bparóiste Ghleann Cholm Cille,⁶⁶² Donnchadh Mac Fhionnghaile (atá anois ina Theachta Dála) as an Mhachaire Loisce, Gaoth Dobhair, agus gan é ach dhá bhliain déag d'aois,⁶⁶³ agus Mícheál Ó Tiománaí as Mín na Sróna, Baile na Finne sa Ghaeltacht Láir.⁶⁶⁴ Nuair a smaointítear ar an ról lárnach a d'imir *Coláiste Bhríde* i gcothú na scéalaíochta sa cheantar (3.4.2), ní hiontas ar bith Rann na Feirste a bheith ar thús cadhnaíochta i dtaca leis an scéalaíocht de ag *Oícheanta Seanchais Gael Linn*. D'éirigh thar barr le h*Oícheanta Seanchais Gael Linn* agus deirtear go raibh *Halla Damer* lán go doras achan oíche.⁶⁶⁵

Chuir *Coláiste Bhríde*, an *tOireachtas*, na hócáidí áitiúla pobail, *Oícheanta Seanchais Gael Linn* agus na himeachtaí uilig eile a raibh siad páirteach iontu go mór le clú scéalaithe Thír Chonaill. Ba é an baicle beag céanna, scéalaithe fear as Rann na Feirste, a bhí chun tosaigh sna himeachtaí seo i dtrátha an ama sin. Arís tchítear go raibh na mná níos gníomhaí mar scéalaithe i gcomhthéacsanna príobháideacha ar dhóigh a thig leis an phátrún sa chomhthéacs thraidisiúnta (2.9.2). I ndiaidh na n*Oícheanta Seanchais*, d'eisigh Gael Linn ceirnín de chuid scéalta Mhicí Sheáin Néill Uí Bhaoill dar teideal *Scéalta Aduaidh*, rud a chuir lena cháil mar scéalaí sa tír.⁶⁶⁶ Lena chois sin, foilsíodh

⁶⁶⁰ Ó Baoighill, 2007b: 35.

⁶⁶¹ **Pádraig:** "Ach Micí Sheáin agus bheadh Annie Sheáin Néill ann fosta, bhí sise, bhí sise fiormhaith. Agus is cuimhin liom nuair a bhí mé féin agus Máirtín ann, Máirtín Ó Cadhain, an oíche a bhí muid ann, gur chuir sé an-spéis in Annie Sheáin Néill agus bhí sé, bhí sé ag súil go mb'fhéidir go dtiocfadh sí go Baile Átha Cliath *but* dúirt mise leis gur mheas mé nach raibh seans ar bith go rachadh Annie, *you know*. Ach go rachadh Micí. *So* chuaigh Micí go Baile Átha Cliath. Agus bhí deartháir eile fosta, John Sheáin Néill a raibh tréan seanchais aige fosta *but* b'annamh a rachadh sé i mbun an ruda. *But* chaith seisean a shaol in Albain."

Seanán: "Agus cad chuige nach rachadh Annie go Baile Átha Cliath? An raibh sí faiteach?"

Pádraig: "Faiteach déarfainn. Bhí sí cineál faiteach. *But* thaitin sí go mór le Máirtín. Is bean í nach raibh mórán ar shiúl ón bhaile ariamh agus bhí an chaint uilig iontach nádúrtha, gan truailliú, *you know*, ag Annie, agus chuir Máirtín an-spéis ann sin" (**Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Baoighill, (2018). [24/02/2018] – 3.00-5.00.)

⁶⁶² Ó Baoighill, 2007a: 8.

⁶⁶³ Ibid. 140-143.

⁶⁶⁴ Ibid. 175-176.

⁶⁶⁵ Ó Baoighill, 2007b: 36-37.

⁶⁶⁶ Gael-Linn. (1959). *Scéalta Aduaidh*. [le ceirnín]. Baile Átha Cliath.

cúpla leabhar fá Mhicí agus fána chuid scéalta.⁶⁶⁷ Mar a deir **Gearóidín Breathnach**, bhí cúpla duine de chuid scéalaithe Rann na Feirste a bhí go mór i mbéal an phobail agus a bhíodh i láthair ag imeachtaí, ag scéalaíocht, ar fud na tíre,

Bhí cupla duine acu ar comhcheim agus... shiúil siad an tír uilig ó bhun barr agus is cuma cá háit a raibh coirm scéalaíochta, bhí cuireadh acusan a bheith ann. Sin an *crème de la crème* a bhéarfadh siad orthu sin... Bhí siad... bhí Mici agus Seán Bán agus Dadaí [Neidí Frainc Mac Grianna]... bhí siad... níl mé ag déanamh go raibh coirm scéalaíochta ó Chorcaigh go Málainn, mar a dúirt an té a dúirt é, nach mbeadh an triúr ann.⁶⁶⁸

Ba mhinic cuid de na scéalaithe seo le cluinsteán ar na meáin chumarsáide. D'éirigh Mici Sheáin Néill, mar dhuine, iomráiteach i gceart mar scéalaí agus ba mhinic a ghuth le cluinsteán ar na meáin chumarsáide, "...craoladh caint Mhicí ó am go chéile ar na seirbhísí náisiúnta craolacháin de réir mar a tháinig ann dóibh seo. Tá idir scéalta, sheanchas agus chomhrá ó Mhicí Sheáin Néill i gcartlann raidió agus teilifíse RTÉ agus i gcartlann Raidió na Gaeltachta."⁶⁶⁹ Ba ghnách le nia Mhicí Sheáin Néill, Donnachadh Chassie Ó Baoill, scéalaí mór eile, a bheith le cluinsteán go rialta ar an chlár *Rónán Beo* ar *Raidió na Gaeltachta* fosta.⁶⁷⁰ Comh maith leis sin bhí Donnachadh Chassie ina aisteoir ar TG4.⁶⁷¹

Is fiú trácht a dhéanamh fosta ar an dáimh ba chosúil a bhí ag Gaeilgeoirí i mBéal Feirste le Rann na Feirste i gcoitinne, agus, go háirid le scéalaithe áirde sa cheantar. Bhí clú náisiúnta ag teacht ar scéalaithe Rann na Feirste de thairbhe *Choláiste Bhríde*, an *Oireachtais* agus imeachtaí eile, ach, i dtús na bhfichidí, roimh athlonnú *Choláiste Bhríde* sa cheantar, thosaigh muintir *Chumann Chluain Ard*, club sóisialta Gaelach in iarthar Bhéal Feirste, a chuir suim mhór i dtraidisiúin bhéil na háite.⁶⁷² Blianta ina dhiaidh sin, thosaigh baill de *Chumann Chluain Ard* a stopadh i dteach **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** i gCarraig a' Choill, Rann na Feirste, áit a mbíodh oícheanna fada airneáil acu ina gcuirfeadh siad cuireadh ar Mhicí Sheáin Néill, Annie Sheáin Néill agus Seán Bán Mac Grianna,⁶⁷³

Agus bheadh oícheannaí airneáil istigh ansin, oíche i ndiaidh oíche eile.

Agus bheadh moll uisce beatha agus leann agus fíon agus...

⁶⁶⁷ Mag Uidhir, 1982., Ó Searcaigh, 1982., Poirtéir, 1993.

⁶⁶⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 44.00-45.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 2].

⁶⁶⁹ Poirtéir, 1993: 59.

⁶⁷⁰ Mac Aodha Bhuí, 2015., agus **Agallamh:** Butler agus Mac Aodha Bhuí, 2010.

⁶⁷¹ Ó Baoighill, 2007b: 29.

⁶⁷² Féach: Ó Baoighill, 2011: 31., Ó Baoighill, 2000: 223-225, agus Mac Seáin, 2010: 60-62.

⁶⁷³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 11.00-14.00.

Bhéarfadh siad na comharsanaigh isteach agus bheadh deoch ag achan... cupla deoch ag achan duine.

Agus bheadh siad ag inse scéaltaí agus bheadh Neillie Mhicí Hiúdaí agus Annie... agus bhí Nellie dall agus cheoladh Neillie amhrán, tá fhios agat.

Agus cheolfadh an chuid eile acu amhráin ach... agus d'inseodh muid scéaltaí...⁶⁷⁴

Ba ghnách le muintir *Chumann Chluain Ard* a bheith ag airneál ag an scéalaí mhór Sorcha Chonaill Mhic Grianna fosta. Insíonn Nóra Frainc dúinn go mbíodh siad istigh aici go dtí i dtrátha a dó nó a trí ar maidin agus í ag scéalaíocht daofa ach nach mbíodh sin "ag cur isteach ná amach uirthi." Bhí an-mheas ag an scaifte seo as Béal Feirste ar chuid scéalaíochta Shorcha Chonaill agus is cuimhin le Nóra Frainc an ceoltóir agus múinteoir aitheanta de chuid *Chumann Chluain Ard*, Albert Fry, ag rá léi go raibh Sorcha Chonaill ar an scéalaí ab fhearr a chuala sé ariamh.⁶⁷⁵ Fhad is a bhí cimití poblachtacha i bpríosún i mBéal Feirste sa bhliain 1958, i ndiaidh Fheachtas na Teorann, cuireadh cuireadh ar Mhicí Sheáin Néill Ó Baoil a theacht ar cuairt ar na cimití. Tháinig Micí isteach chucu agus rinne sé tamall scéalaíochta leo. Bhí an poblachtach Brendan O'Reilly, an fear a phósadh Nóra Frainc Chonaill lá níos faide anonn, ar dhuine de na cimití a bhí i láthair an lá sin.⁶⁷⁶

3.4.4 Institiúidí Foirmeálta: Impleachtaí don Gheáitsíocht agus don Aisteoireacht

Chonacthas go raibh go leor geáitsíochta agus aisteoireachta mar chuid den taibhléiriú ag scéalaithe áiride sa chomhthéacs thraidisiúnta (2.7). Is suimiúil mar sin go raibh Seán Ó hEochaidh den bharúil nach raibh stíl scéalaíochta Mhicí Sheáin Néill Uí Bhaoill ag teacht leis an stíl a bhí ag scéalaithe traidisiúnta eile a chonaic sé agus a chuala sé ag scéalaíocht,

...rinne mé comórtas idir stíl Mhicí agus stíl seandaoine a bhí thiar sa bhaile againn, go háirid fear amháin a raibh Seán 'ac mBriartagh [sic] air. Bhí an fear sin mar dá mba dráma an scéal agus bhí seisean mar aisteoir agus bhí sé ag aisteoireacht achan pháirt den scéal. Agus ar an taobh eile den scéal bhí Micí ag inse scéil go díreach mar dá mbeadh sé á léamh as leabhar. Ní raibh athrú ar bith, fiú ina ghlór. Ní ardódh sé ná ní ísleodh sé a ghlór, mar a níodh an fear sin a raibh mé ag caint air, ní hé an fear sin amháin ach go leor eile, an dóigh a ndéanfadh siad é agus an dóigh a ndéanfadh sé suimiúil an scéal.⁶⁷⁷

Gidh gur mholl Ó hEochaidh cumas scéalaíochta Mhicí dar leis gur fhág na seisiúin scéalaíochta ba ghnách le Micí a dhéanamh i g*Coláiste Bhríde* a lorg ar an stíl scéalaíochta s'aige

⁶⁷⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 14.00 – 16.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 3].

⁶⁷⁵ Ibid. – Taifead a hAon – 17.00-18.00. Fosta, dúirt Albert féin an méid sin liomsa i mBéal Feirste sa bhliain 2017 agus mé ag caint leis i gclubtheach Mhicí Asmaint.

⁶⁷⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus McGuirk, (2018). [02/03/2018] – Taifead a hAon – 1.00-10.00.

⁶⁷⁷ **Agallamh:** Póirtéir agus Ó hEochaidh, 1989: 243.

Bhí na seanscéalta, ceart go leor, ag Micí agus go leor acu. Bhí cuimhne mhaith aige, ach an bhfuil a fhios agat rud eile, chíthear dom, a mhill Micí rud beag, an dóigh a mbíodh sé achan bhliain sa Choláiste, agus mar atá a fhios agat féin, chaithfeadh sé labhairt go suaimhneach agus mórán de na mic léinn a bhí aige ní raibh tuigbheáil mhór acu ar an Ghaeilge ná an rud a bhí sé a rá, agus chaithfeadh sé in amanna, i lár an scéil, tosú agus míniú a thabhairt ar fhocal nó ar abairt nó leagan cainte nó ar chora cainte, agus mar scéalaí, bhí sin ag cur isteach air beagán. Ach chaithfeadh sé sin a dhéanamh agus déarfainn gur sin an fáth ar bhaist cuid acu "an t-Ollamh" air, de na mic léinn, bheadh an *Professor* ar Mhicí agus, dáiríre, sin an sórt stíle a bhí aige, níos mó ná seanscéalaí, mar a déarfá.⁶⁷⁸

Dar le hÓ hEochaidh go raibh tionchar ag *Coláiste Bhríde* agus ag an léann ar Mhicí, rud a d'fhág nach mbaineadh sé mórán úsáide as an gheáitsíocht ná as an aisteoireacht agus é ag inse scéil. Ach i mbarúil Uí Eochaidh, bhí na gnéithe seo mar chuid riachtanach de thaibhléiriú na scéalaíochta,

Mar a dúirt mé leat roimhe, ní haisteoir a bhí ann. An fíorscéalaí, bhí sé mar a bheadh aisteoir, agus ba é an scéal an dráma, agus ní hamháin mar a d'inis mé duit, an fíorscéalaí agus é ag inse a scéil, agus go háirid, dá mbeadh sé inste agus gan é ag caint isteach i ngléas ínteacht, bhí a chorp ag dul ó bhun go barr, bhí a chuid súile ag dul, bhí a cheann ag dul, bhí a bhéal ag dul agus bhí a chuid sciathán ag dul agus ba aisteoir amach is amach é an fíorscéalaí, i mo thuairim féin anois.⁶⁷⁹

Is fiú a chur san áireamh go mb'fhéidir gur imir lucht léinn agus gluaiseacht na hathbheochana Gaeilge tionchar ar thaibhléiriú na scéalaíochta ag daoine áiride. Ón naoú haois déag, go háirid, tá lucht léinn, baill den chléir, agus scoláirí ag tarraingt ar scéalaithe Gaeltachta (3.2). Fosta, is fada an bhaint atá ag scéalaithe áiride leis na coláistí Gaeltachta, mar a tchíthear go soiléir i gcás scéalaithe fear Rann na Feirste agus *Coláiste Bhríde* (2.4.1 – 2.4.2). Measann Poirtéir, cuir i gcás, go raibh an stíl chéanna agus a bhí ag Micí "a bheag nó a mhór" ag scéalaí mór eile de chuid *Choláiste Bhríde* i dtrátha an ama chéanna, Neidí Frainc Mac Grianna.⁶⁸⁰ Lena chois sin, tá scéalaithe as an Ghaeltacht, dálta Mhicí agus Neidí Frainc, le fada ag déanamh ar *an Oireachtas* agus ar mhórán ócáidí eile le scéalaíocht a dhéanamh i gcomhthéacsanna foirmeálta poiblí (3.4.3). Bheir mórán taighde le fios go mbíonn athruithe le sonrú ar nósanna geáitsíochta ó chultúr go cultúr agus ó áit go háit.⁶⁸¹ Rud eile

⁶⁷⁸ Ibid. 244.

⁶⁷⁹ Ibid. 246-247.

⁶⁸⁰ Poirtéir, 1993: 65.

⁶⁸¹ Ag trácht dó ar thraidisiúin scéalaíochta na hAfraice, deir Okpewho, go n-úsáideann scéalaithe níos mó ná a mbéal leis an teachtaireacht a chur in iúl (Okpewho, 1992: 46). Mar chuid thábhachtach den taibhléiriú deir sé go gcuireann na gluaiseachtaí a ghnítheas leis an aghaidh, na lámha, nó cuid ar bith eile den cholainn béim ar an aicsean atá ag tarlú i "dtéacs" an scéil. Ina dhiaidh sin féin, is léir i mórán cultúr ar fud na cruinne gur inmholta an mhaise é do dhuine srian a choinneáil ar a chuid geáitsí. Ar fud na hEorpa, ó bhí an cúigiú haois déag ann, ar a laghad, agus go fiú sa Róimh agus sa Ghréig san aimsir chianaosta, rinneadh amach gur cheart srian a choinneáil ar na geáitsí (Kendon, 1997, Bremmer agus Roodenburg, 1992 agus Schmitt, 1990).

de go n-athraíonn nósanna geáitsíochta le himeacht ama.⁶⁸² Léiríonn taighde Efron, mar shampla, go mb'fhéidir gur mhéadaigh an srian a choinníthí ar an gheáitsíocht le linn athruithe eile cultúir a bheith ar cois. Is cosúil, sa staidéar a rinne sé ar nósanna geáitsíochta i Sasain agus sa Fhrainc, gur mhór an t-athrú a tháinig ar na nósanna céanna le himeacht ama. Dar leis go mbíodh i bhfad níos mó geáitsíochta á húsáid i Sasain san ochtú haois déag agus roimhe sin, le linn óráidí poiblí, comhrá agus a leithéid. Faoi lár an naoú haois déag bhí suáilce déanta de shrian a choinneáil ar an gheáitsíocht. Mar an gcéanna sa Fhrainc, tháinig athruithe suntasacha i gcleachtadh poiblí na geáitsíochta idir an seisiú haois déag agus an t-ochtú haois déag.⁶⁸³ Tá Burke den bharúil go raibh tionchar ag fás an Phrotastúnachais i dtuaisceart na hEorpa, agus ag an fhrith-Reifirméisean, ar an méid geáitsíochta a glacadh leis go poiblí nó bhíothas ag déanamh amach san am gur gháifeach an rud é barraíocht geáitsíochta a bheith ag cainteoir.⁶⁸⁴ Is fiú a chur san áireamh, i leith ar dhúirt Séan Ó hEochaidh fá dtaobh de, go mb'fhéidir gur imir na comhthéacsanna úra foirmeálta scéalaíochta seo tionchar ar stíl Mhicí Sheáin Néill, agus b'fhéidir ar scéalaithe eile fosta.

Ar ndóighe, is cuid de scil an scéalaí a bheith ábalta a chur chuige taibhléirithe a athrú ag brath ar an tsuíomh a bhfuil sé ann agus an lucht éisteachta atá roimhe, mar a mhíníonn Fine,

*Performances imply a recognition of the structural settings in which they are imbedded. The normative demands of the setting channel the style and tone of the performance. In certain locations wild gestures and loud voices are proscribed. Decorum requires different sets of behaviour as a function of audience expectation, given the environment.*⁶⁸⁵

Bhí an scoláire agus an bailitheoir béaloidis, Gordon Mac Gill-Fhinnein,⁶⁸⁶ a bhí ina chónaí in Anagaire, taobh le Rann na Feirste, den bharúil go mb'fhéidir "go raibh stíl níos foirmiúla ag fóirstean níos fearr" do Mhicí mar gheall ar na cuairteoirí seo agus an obair a tugadh dó mar scéalaí don choláiste. Ina dhiaidh sin, ní fhágann Mac Gill-Fhinnein fuíoll molta ar Mhicí mar scéalaí:

Bhí guth breá soiléir ag Micí. Shuíodh sé cromtha chun tosaigh sa dóigh go rachadh a chuid focal i bhfeidhm ort. D'amharcadh sé idir an dá shúil ort, agus labhair sé mar an fear a chreid achan fhocal dá raibh sé á rá agus chuir sé an mothú cuí ina ghuth agus, corruair, ina aghaidh. Níor éirigh sé ón chathaoir le siúl timpeall, ní dhearna sé aisteoireacht ar bith, agus níor chuir sé geáitsí air féin. D'inis daoine eile liom [sic] go ndéanfadh na seanchaithe a tháinig roimh Mhicí na rudaí sin nuair a d'éireodh siad tógtha le scéal, agus go raibh sé inmholta, ach ní fhaca

⁶⁸² Féach: Kendon, 1997., Bremmer agus Roodenburg, 1992., Schmitt, 1990., agus Levinson, 1996.

⁶⁸³ Efron, 1972. In: Kendon 1997: 115.

⁶⁸⁴ Burke, 1992.

⁶⁸⁵ Fine, 2011: 321.

⁶⁸⁶ Breathnach, D. agus Ní Mhurchú, M. (2018). Mac Gill-Fhinnein, Gordon (1931-1992). *Ainm.ie*. Ar fáil ag: <https://www.ainm.ie/Bio.aspx?ID=1577> [04/04/2018].

mise é ag seanchaí ar bith dár chuala mé i Rinn na Feirste – ná áit ar bith eile, ach amháin gur chuir cuid acu níos mó dá mhothú ina n-aghaidh ná cuid eile acu.⁶⁸⁷

Is léir, mar a mhíníonn Mac Gill-Fhinnein, go raibh stíl níos foirmeálta ag fóirstean do Mhicí Sheáin Néill Ó Baoill sna comhthéascanna úra foirmeálta ina mbíodh sé ag scéalaíocht. Is suimiúil fosta go maíonn Mac Gill-Fhinnein nach mbíodh scéalaithe eile i Rann na Feirste a raibh aithne aige orthu ag éirí "tógtha le scéal" agus iad á inse. Seans go raibh tionchar áirid ag na comhthéacsanna úra foirmeálta agus ag na cuairteoirí léannta ar scéalaithe eile ar an bhaile fosta. Ach, arís, níl gar a bheith rómhionchúiseach fá seo agus caithfear glacadh leis fosta go raibh stíleanna éagsúla scéalaíochta ariamh ag gabháil.

3.5 Achoimre agus Tátal

Bheir Briody agus Ó hEochaidh le fios gurbh é an naoú céad déag "ré órga" na scéalaíochta (3.1). Ach ba mhillteanach an buille a bhuail an Gorta Mór ar chosmhuintir Ghaelach na tíre agus ar a saol chultúrtha. Chuir an gorta dlús le síothlú na Gaeilge mar theanga phobail i mórán áiteacha, chuir sé go mór fosta leis an imirce ón Ghaeltacht agus ón tír i gcoitinne agus lagaigh sé spiorad na ndaoine (3.1.1). De thairbhe an scriosta a rinne an drochshaol ar phobail bheaga thuaithe Ghaeltachta bhí áiméar ag tiarnaí talaimh ar fud na tíre deireadh a chur leis an chóras rondála. hAthraíodh pátrúin lonnaíochta na tuaithe, rud a d'fhág go raibh tithe na ndaoine níos scaite ó na chéile ná a bhíodh agus is cinnte go dtearn seo dochar do na dlúthcheangail phobail a chothaigh an scéalaíocht agus na healaíona béil i gcoitinne (3.1.1). Tchíthear go raibh athruithe móra eile ag teacht ar chultúr na cosmhuintire sa 19ú céad. Le cois mheath na Gaeilge, bhí na scoltacha náisiúnta agus páipéir nuachta Béarla ag fágáil gur lú an ról a bhí ag an scéalaíocht i saol na ndaoine. Tchíthear i litríocht Mhic Grianna, an ráchairt a bhí ar na bailéid Bhéarla i dtús an 20ú céad i nGhaeltacht Thír Chonaill, rud a chuir brú ar chanstan na laoithe fiannaíochta agus rud a chuirfeadh brú ar an scéalaíocht féin lá níos faide anonn. Is léir nach raibh áit lárnach a thuilleadh i gcultúr na ndaoine ag na seanscéalta fada, go fiú i measc seandaoine aon-teangacha sna 1970idí i gceantar na gCruach Gorm (3.1.2). Rud eile de go bhfuil constaicí eacnamaíochta ag goillstean ar Ghaeltacht Thír Chonaill le fada anois agus go raibh imirce mhór amach as na ceantracha seo le linn na tréimhse atá i gceist. Comh maith le himirce amach as an Ghaeltacht bhí méid áirid imirce isteach inti agus an Béarla mar ghnáth-theanga labhartha ag mórán acu sin, rud a chuireann isteach ar theanga agus chultúr dúchais na gceantar seo (3.1.3). Chuir teacht an leictreachais tuilleadh brú ar an scéalaíocht, go háirid nuair a bhí an rud a chruthaigh an t-atmaisféar, solas na tineadh agus dorchadas an tseomra, anois ar shiúl.

⁶⁸⁷ Mac Gill-Fhinnein, 1990: 290. In: Poirtéir, 1993.

Lena chois sin thosaigh *tionscal an chultúir* nó na hollmheáin úra, an raidió agus an teilifís, a theacht isteach i dtithe na ndaoine fán tuath, rud a d'fhágfadh go raibh go leor roghanna eile siamsa ar fáil diomaite den scéalaíocht Ghaeilge (3.1.4).

Is léir nach bhfuil gnás an airneáil lárnach i saol na ndaoine i nGaeltacht Thír Chonaill níos mó, agus, lena chois sin, nach rud coitianta, ar dhóigh ar bith anois, inse na scéalta fada nuair a bhíonn daoine ag airneál ag a chéile (3.1.5). Mar fhreagar ar an mheath a bhí ag teacht ar an traidisiún, rinne bailitheoirí an 19ú agus an 20ú céad, agus *Coimisiún Béaloideasa Éireann* go háirid, éacht bailithe béaloidis, rud a chiallaíonn go bhfuil go leor den traidisiún scéalaíochta anois caomhnaithe agus fáil ag daoine air ar fad. Mar sin féin, cháin Máirtín Ó Cadhain cur chuige an *Choimisiúin* as siocair gur chaomhnú in áit chothú an bhéaloidis a bhí ar siúl acu dar leis (3.2). Siúd is go raibh dearcadh duairc ag scoláirí agus bailitheoirí fá thodhchaí na scéalaíochta traidisiúnta is léir go raibh daoine ann, daoine óga ina measc, a bhí go fóill ag inse seanscéalta fada Gaeilge go fiú nuair a bhíothas ag tuar bhás an traidisiúin (3.3).

Ba mhór an tionchar a bhí ag athbheochan na Gaeilge agus na hinstitiúidí a d'eascair aisti, dálta na gcoláistí Gaeltachta, an *tOireachtas* agus eile, ar chleachtas beo na scéalaíochta. Chinnteodh siad go gcuirfí lucht úr éisteachta ar fáil do scéalaithe nuair a bhí an comhthéacs traidisiúnta ag gabháil i léig. Thug an ghluaiseacht seo cluas don *subaltern* agus chuir sí le stádas sóisialta scéalaithe áiride ina bpobal féin agus sa tír i gcoitinne (3.4). Go luath sa 20ú céad chuaigh gluaiseacht na hathbheochana i gcionn coláistí Gaeltachta a bhunú ar fud na tíre. Níor bheag an bhaint a bhí ag scéalaithe agus seanchaithe áitiúla le mórán de na coláistí agus, go dearfa, fostaíodh ealaíontóirí béil ar leith le scéalaíocht a dhéanamh do na scoláirí. Faoi na 40idí bhí borradh mór ag teacht ar líon na scoláirí a bhíodh ag tarraingt ar na coláistí Gaeltachta de thairbhe go raibh go leor páistí ag déanamh staidéir ar an Ghaeilig ar scoil (3.4.1). I gcás *Choláiste Bhríde*, Rann na Feirste, is maith an léargas atá le fáil ar thionchar na gcoláistí Gaeltachta ar chleachtas na scéalaíochta. Ní hamháin gur fhostaigh *Coláiste Bhríde* scéalaithe an bhaile ó uair a bunaithe, ach comh maith leis sin, i rith an 20ú haois agus anuas go dtí an lá atá inniu ann, thug sí na mílte scoláirí go dtí an ceantar, rud a chothaigh eacnamaíocht an bhaile. Ba léiriú ar an mheas a bhí ar Ghaeilig agus ar chultúr dúchais an bhaile, an scéalaíocht san áireamh, an oiread seo daoine a bheith ag tarraingt ar an áit le cois an airgid a thigeadh isteach gach samhradh. Níl aon dabht faoi ach gur chuir seo le stádas sóisialta agus cultúrtha scéalaithe móra an bhaile sa cheantar áitiúil agus fríd an tír uilig (3.4.2). Bhí an dara beatha, mar a déarfadh Honko, á baint as an scéalaíocht i gcomhthéacs *Choláiste Bhríde* agus bhí leas oideachasúil á bhaint aisti. Ní fhéadfaí a mhaíomh go raibh an spontáineacht ná an *communitas*

a bhain leis an teach airneáil sa chomhthéacs thraidisiúnta ag baint leis an chomhthéacs úr seo. Mar sin féin, thacaigh feidhmeanna úra na scéalaíochta sa choláiste le beocht na scéalaíochta i gcoitinne ar an bhaile (3.4.2). Tchíthear fosta gur mhór an tionchar a bhí ag bunaitheoir agus pearsa mhór *Choláiste Bhríde*, an tAthair Lorcán Ó Muireadhaigh, ar an bhaile féin, agus go bhfuil fianaise bhéil le fáil a bheir le fios gur chinntigh sé nach bhfosclofaí teach leanna ar bith ar an bhaile, rud a chuideodh le gnás an airneáil a choinneáil beo beithíoch go cionn i bhfad (3.4.2).

Institiúid eile a thacaigh go mór le cleachtas beo na scéalaíochta *an tOireachtas*. Ba mhór an bhaint a bhí ag scéalaithe Thír Chonaill le comórtais scéalaíochta an *Oireachtais* agus ar thús cadhnaíochta anseo tá an baicle scéalaithe sin as Rann na Feirste a bhí chun tosaigh fosta i g*Coláiste Bhríde*, Micí Sheáin Néill Ó Baoill, Seán Bán Mac Grianna agus Neidí Frainc Mac Grianna. Is iomaí scéalaí eile as Rann na Feirste agus Tír Chonaill a chuaigh go dtí *an tOireachtas* agus a thug duais ar ais leis abhaile. Is léir fosta gur mó a bhain comórtas seo an *Oireachtais* ag scéalaithe Rann na Feirste le sult agus pléisiúr agus le clú baile a sheasamh ná lena raibh de chomórtas eatarthu mar scéalaithe (3.4.3). Tchíthear gur mhéadaigh go mór ar chluí bhaicle beag scéalaithe fear as Rann na Feirste a bhí gníomhach ag scéalaíocht sa choláiste, ag an *Oireachtas*, ag ócáidí pobail agus ag imeachtaí eile cosúil le h*Oícheanta Seanchais Ghael-Linn*. Bhí cuid acu seo, go háirid Micí Sheáin Néill Ó Baoill, le cluinsteán go minic ar na meáin chumarsáide fosta (3.4.3). Is léir, mar sin, os coinne an dochair a rinne saol úr na meán cumarsáide don scéalaíocht ina chomhthéacs traidisiúnta, gur chuidigh na meáin chéanna le scaipeadh na scéalta seo sa dara beatha a bhí acu.

Is fiú a chur san áireamh fosta go raibh dáimh ar leith idir Rann na Feirste mar phobal agus mórán Gaeilgeoirí as Béal Feirste a bhí ag tarraingt ar an cheantar ó thús na bhfichidí. Chuidigh Gaeilgeoirí Bhéal Feirste le cothú na scéalaíochta ar an bhaile nó ealaín bhéil í a raibh meas mór acu uirthi (3.4.3). Díol spéise an dóigh ar chuir Seán Ó hEochaidh stíl scéalaíochta Mhicí Sheáin Néill i gcomórtas le scéalaithe eile a raibh aithne aige orthu. Caithfear a chur san áireamh anseo go mb'fhéidir go raibh tionchar ag comhthéacsanna úra foirmeálta scéalaíochta ar an stíl a bhí ag Micí agus agus é ag inse scéil, dálda scéalaithe eile. Lena chois sin, smaointimis go raibh a stíl féin ag achan scéalaí ariamh agus go dtaobhódh cuid acu níos mó leis an gheáitsíocht agus leis an aisteoireacht ná an chuid eile (3.4.4).

4: Seachadadh, Sealbhú agus Taibhléiriú sa Chomhthéacs

Chomhaimseartha

4.0 Intreoir

I ndiaidh a bhfuil ráite fá chleachtas na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta san am a chuaigh thart agus fá na claochluithe a bhain don chomhthéacs sin, ní miste anois aghaidh a thabhairt ar ghnéithe de na próisis a bhíonn i seachadadh, sealbhú agus taibhléiriú na scéalaíochta sa ré chomhaimseartha. Ar cheann de na príomhcheisteanna a fhéachann an saothar seo lena scaoileadh tá ceist an tseachadta agus an tsealbhaithe i dtaca leis an scéalaíocht thraidisiúnta de. An bhfuil sí á seachadadh agus á sealbhú go fóill? Agus má tá, caidé go díreach mar atá sin ag tarlú? Mar a deir Finnegan, is deacair go minic ceist an tseachadta agus ceisteanna a bhaineann leis an taibhléiriú sna healaíona béil a scaradh glan ó na chéile,⁶⁸⁸ agus mar sin scrúdófar sa chaibidil seo ceisteanna a bhaineann leis an chuimhne agus an chumadóireacht le linn an taibhléirithe. Caithfear súil ar fhianaise ó na hagallaimh a rinneadh leis na scéalaithe comhaimseartha is mó a dteachthas i gcomhairle leo. Mar a míníodh cheana (1.3), measadh gur cheart guth na scéalaithe, atá páirteach i gcleachtas na scéalaíochta traidisiúnta ar na saolta seo, a bheith lárnach i dtráchtas ar bith a scríobhfaí fán scéalaíocht sa lá atá inniu ann. Ach dheamhan má dhéanfar neamhiontas den obair scolártha atá déanta i réimse an tseachadta, an tsealbhaithe agus an taibhléirithe sa bhéaloideas ach oiread. Féachfar le hanailís a dhéanamh ar mheicníocht an tseachadta, an tsealbhaithe agus ar ghnéithe den taibhléiriú agus naisc á ndéanamh idir an léann agus a bhfuil le rá ag na scéalaithe fán ábhar.

4.1 An Scéalaíocht sa Chultúr

Caidé mar a fheidhmíós seachadadh na scéalaíochta sa chomhthéacs chomhaimseartha? Caidé go díreach mar a ghníthear cultúr a sheachadadh ó dhuine go duine agus caidé mar a shealbhaítear é? Is fiú seasamh siar ón scéalaíocht ar feadh bomaite go ndéanfar amach cá bhfuil na ceisteanna seo suite sa chultúr ina iomláine. Mar atá ráite ag Kvideland, "*Culture is inherited not biologically but via traditions, via the behavioural patterns ... and, above all, through the language which the members of the community acquire in the course of socialization and learning.*"⁶⁸⁹ Mar sin, ní san

⁶⁸⁸ Finnegan, 1992a: 153.

⁶⁸⁹ Kvideland, 1992: 141. In: Challan 2012: 88.

fhuil atá sé agus ní uaidh féin a thig cultúr anuas ó dhuine go duine fríd na glúnta ach ghnítheas cultúr a sheachadadh fríd iompar bhaill an chultúir sin agus, go háirid, fríd an teanga a mbaintear úsáid aisti le linn phróiseas an tsóisialaithe agus na foghlamtha. Díritheas anseo ar an iompar atá de dhlúth agus d'inneach phróiseas an chultúraithe. Bheir Bohannan cur síos ar mheicníocht an chultúir agus cuireann sé próiseas timthriallach os ár gcoinne a chruthaíonn agus a athchruthaíonn an cultúr, próiseas atá "i gcosúlacht slabhra nó pirimide a gcuireann gach lúb nó bunchloch dúshraith ar fáil do cheangail eile. Rangaíonn sé buntréithe na pirimide mar seo a leanas: i. An tIompar (*Behaviour*), ii. An Fhoghlaim (*Learning*), iii. An Rogha (*Choice*) iv. An Cultúr (*Culture*)."⁶⁹⁰ Is maith ann an léarscáil seo ar phróiseas an chultúir agus beidh sé ina chuidiú againn agus léargas á thabhairt ar ghnéithe de chultúr béil an lae inniu.

Aithris atá i gceist le seachadadh cultúir dáiríribh, dar le Bourdieu, agus foghlaimíonn an páiste agus é ag aithris ar iompar daoine eile. *Habitus* a bheir Bourdieu ar an phróiseas seo.⁶⁹¹ Tá nasc idir an aithris seo a tharlaíonn in *habitus* agus *connectionism*, is é sin le rá próiseas foghlamtha sa chomhthéacs thraidisiúnta de réir an tseanfhocail "An rud a tchí leanbh, ní leanbh" a dtearnadh trácht air cheana féin (2.7). De réir na bpróiseas seo ghnítheas an t-eolas a ionchollú sa chorp agus an duine ar maos sa chultúr, sna gnáis agus sna cleachtais atá á bhfoghlaim aige. Samhail é seo atá ag teacht le seachadadh neamhfhoirmeálta na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta go háirid. Ach, caithfear a chur san áireamh fosta go mbíonn an cultúr ag athrú i rith an ama ag brath ar chuid mhór coinníollacha sa timpeallacht fá dtaobh de.⁶⁹²

4.2 Sealbhú, Dúchas, Dúil agus Rogha – An Teoiric

Sa chomhthéacs thraidisiúnta b'iomáí sin ócáid neamhfhoirmeálta a bhí ag gabháil ina mbíodh daoine cruinn le chéile agus ina n-éiríodh scéalaíocht aníos (2.4). Is féidir glacadh leis mar sin go raibh eolas de chineál inteacht ag go leor daoine sa chomhthéacs thraidisiúnta ar an scéalaíocht gidh go cinnte nár scéalaithe aitheanta poiblí mórán acu. Is féidir, ar ndóighe, idirdhealú a dhéanamh idir sealbhóirí tostacha agus sealbhóirí gníomhacha. Bheir Von Sydow cur síos maith dúinn ar a bhfuil i gceist sna téarmaí seo,

Only a very small number of active bearers of tradition equipped with a good memory, vivid imagination, and narrative powers do transmit the tales. It is only they who will tell them. Among their audience there is only a

⁶⁹⁰ Bohannan, 1995: 7-8. In: Ó Laoire, 2002: 23.

⁶⁹¹ Bourdieu, 1977: 86-87.

⁶⁹² Féach: Ó Laoire, 2002: 24-26.

*small percentage still who actually do so. Most of those who have heard a tale told and are able to remember it, remain passive carriers of tradition, whose importance for the continued life of the tale consists mainly of their interest in hearing it told again, wherefore they point out the active carrier of tradition, the traditor as a good narrator and call on him to narrate.*⁶⁹³

Is ar éigean a d'fhéadfaí *scéalaí* a thabhairt ar an tsealbhóir thostach nach scileann a scéal i lúb cuideachta ach a bhfuil scéalta nó b'fhéidir cnámha scéalta ar eolas aige. Mar sin, is ar an tsealbhóir ghníomhach nó ar an scéalaí ghníomhach a dhírítear anseo. Léiríonn Lord gur céim riachtanach i bhforbairt an ealaíontóra béil an rogha a ghní an duine óg agus an tsuim a chuireann sé san ealaín bhéil.⁶⁹⁴ Tráchtann Ó Laoire fosta ar an rogha a bhaineann leis na healaíona béil fosta. Dar leis go ndéanann an duine óg rogha a bheith gníomhach nó fanacht tostach agus an ealaín bhéil á sealbhú aige nó aici. Deir sé go raibh go leor daoine i dToraigh a raibh na hamhráin acu ach nár cheol iad i lúb cruinnithe ariamh nó fiú go príobháideach. Ní raibh ann ach daoine áiride a ghlac an cúram orthu féin a bheith ina n-amhránaithe poiblí. Luann Ó Laoire cúiseanna éagsúla le daoine áiride gan a bheith ag teacht chun tosaigh mar amhránaithe, dar leis go raibh cúrsaí iompair, cúrsaí inscne agus rudaí eile ina mbac roimh chuid de na daoine. Bhí daoine eile faiteach nó ní raibh suim acu iad féin a chur i láthair go poiblí.⁶⁹⁵

Sa chomhthéacs thraidisiúnta ba daoine ar leith a bhí ina scéalaithe i mbéal an phobail. Daoine a chuala go leor den scéalaíocht agus iad ag éirí aníos agus a rinne rogha cuimhne ghníomhach a choinneáil ar na scéalta agus iad a aithris, agus, fosta, daoine a fuair oiliúint bhreacfhoirmeálta de chineál i gcleachtas na scéalaíochta agus raibh suim ar leith acu ann (2.5). Agus Dundes ag trácht ar an bhéaloideas i gcoitinne cuireann sé béim ar an tsainiúlacht a bhaineann leo siúd atá ina scéalaithe, "*In some cultures, special individuals are elected, formally or informally, to be the repositories of oral tradition. In others, individuals simply assume the responsibility on their own.*"⁶⁹⁶ D'aithin Poirteir, mar shampla, gur sealbhóir gníomhach a bhí sa scéalaí chlúiteach Micí Sheáin Néill Ó Baoill a chloígh le traidisiún na scéalaíochta nuair a bhí mórchuid an phobail ag imeacht uaidh.⁶⁹⁷ Tá an méid a dúirt an scéalaí John Ghráinne Ó Duibheannaigh ag teacht leis seo, go raibh an scéalaíocht le cluinsteán acu uilig ag éirí aníos i Rann na Feirste nó "ní raibh caitheamh aimsire ar bith eile ag dul" ach gur daoine ar leith a chuaigh leis an scéalaíocht sa chomhthéacs thraidisiúnta, "insan am a bhfuil mé ag caint air bhí scéalaíocht ann ach cuid acu a thóg agus a

⁶⁹³ Von Sydow, 1965 [1948]: 231.

⁶⁹⁴ Lord, 1960: 22-25.

⁶⁹⁵ Ibid. 103-104.

⁶⁹⁶ Dundes, 1965: 217.

⁶⁹⁷ Poirteir, 1993: xiv.

chuaigh leis an scéalaíocht agus cuid eile acu a rinne dearmad dó agus ar thuig.⁶⁹⁸ Labhrann Ó Laoire fosta ar an tábhacht a bhaineann le dúil i seachadadh na n-ealaíon béil ina shaothar ar an amhránaíocht ar an tsean-nós i dToraigh. Míníonn sé an dóigh a spreagann an dúil seo an duine le hamhrán a choinneáil ina chuimhne.⁶⁹⁹ I gcás na scéalaíochta, is féidir smaointiú ar an mhaíomh a rinne an scéalaí Ciarraíoch Seán Ó Conaill go mbíodh sé féin agus daoine eile ina cheantar siúd ag santú scéalta a bhíodh ag cuairteoirí agus go mbíodh siad "...ag iarraig iad a phrioca bhuatha." (2.5.1). Tchítheas mar shampla fosta gur dhúirt Seán Ó hÉinrí, an scéalaí as tuaisceart Chondae Mhaigh Eo, go mbíodh tóir aige ar sheanscéalta gaisce agus é óg, "Bhí sé ag rith i m'intinn. Ba mhaith liom scéalta i gcónaí agus bheadh breithiúnas níos fearr le haghaidh scéalta mar sin."⁷⁰⁰ Mar an gcéanna, tá léargas le fáil i ndialann oibre Sheáin Uí Eochaidh ar an tsuim ghníomhach a chuireadh corrdhuine óg sa scéalaíocht. Insíonn Ó hEochaidh dúinn fá Shéamus Ó Cuinneagáin, 24 bliain d'aois,⁷⁰¹ a raibh "mórán seanachuisic" aige,

Níl an diúlach seo ach óg, ach mar sin fhéin, tá an dúil aige ins an t-sean seanachusc [sic] agus sgéalta. Nuair a imthigheas an chuid eile de'n t-aos óg uilig, théid seisean fhad leis na seandaoíní, a dh'éisteacht le na gcuid seanachuisic, agus a dh'innse díobhtha cibé sgéalta atá aige féin.⁷⁰²

Rud eile is fiú a chur san áireamh, go mbíodh agus go mbíonn an-tionchar ag léann an bhéaloidis ar lucht cleachta an traidisiúin, agus ní taise do lucht na scéalaíochta. Labhrann Honko ar *'the partial recognition of folklore from within'*.⁷⁰³ Ar ndóighe, is fada béaloideasaithe ag tarraingt ar na ceantracha Gaeltachta atá i gceist sa staidéar seo (3.2). Nuair a bhí bailitheoirí *an Choimisiúin Béaloideas*, daoine cosúil le Seán Ó hEochaidh, Liam Mac Meanman agus Aodh Ó Duibheannaigh, ag gabháil thart fá Thír Chonaill ag tarraingt ar scéalaithe agus ar sheanchaithe bhí siad ag léiriú measa ar na healaíontóirí béil seo agus ar a dtraidisiún. Lena chois sin, mar atá ráite ag Ó Cadhla, b'iontach an ní é le feiceáil, ag mórán dár cuireadh faoi agallamh, teicneolaíocht nach bhfacthas a leithéid aroimhe, an t-eideafón ar iompar ag na béaloideasaithe seo agus iad ag teannadh leis na scéalaithe agus seanchaithe.⁷⁰⁴ Thiocfadh dó, mar sin, gur mhéadaigh tionchar na mbéaloideasaithe ar an mheas a bhí agus atá ag an phobal ar na healaíona dúchais béil, an scéalaíocht ina measc, nuair a bhí an oiread airde ar a gcuid déantús béil. Leis seo, thiocfadh

⁶⁹⁸ **Agallamh:** Ó Donnaile agus Ó Duibheannaigh, 2011a.

⁶⁹⁹ Ó Laoire, 2002: 98-99.

⁷⁰⁰ **Agallamh:** Ó Catháin agus Ó hÉinrí, 1985, 4.00-5.00.

⁷⁰¹ dúchas.ie. (2019b). *Séamus Ó Cuinneagáin*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.duchas.ie/en/ppl/cbe/315678336>. [21/03/2019].

⁷⁰² Ó hEochaidh, 1937: 57-58.

⁷⁰³ Honko, 1991: 35.

⁷⁰⁴ Ó Cadhla, 2011: 213-216.

tionchar ghluaiseacht na Gaeilge, na gcoláistí Gaeltachta, *Chonradh na Gaeilge* agus an *Oireachtais* a chur san áireamh fosta (3.4 – 3.4.4). Níthe eile a mhéadaigh go mór ar an mheas a bhí ar scéalaíocht na Gaeilge, agus a d'fhág go dtiocfadh glúnta úra chun tosaigh a chuirfeadh suim agus dúil sa traidisiún scéalaíochta.

4.2.1 Dúchas – Taithí agus Tuairimí na Scéalaithe

Fuair achan duine de na scéalaithe comhaimseartha seo a bheagán nó a mhórán scéalaíochta ón timpeallacht a bhí thart orthu agus iad óg, rud a thug áiméar daofa scéalta a shealbhú agus a bheith gníomhach mar scéalaithe iad féin. Gheibhtear barúil den tábhacht a bhí leis an airneál i seachadadh na scéalaíochta do na hagallaithe. Shealbhaigh scéalaithe comhaimseartha áiride anseo níos mó scéalta i gcomhthéacs thraidisiúnta na scéalaíochta ná a chéile. Tig an pictiúr a gheibhtear anseo de shealbhú na scéalaíochta sa bhaile agus i dtithe airneáil leis an mhúnla atá againn den tseachadadh neamhfhoirmeálta (2.5). Spreag na heispéiris a bhí acu ag éisteacht leis an scéalaíocht thraidisiúnta cuid eile de na hábhair scéalaithe le scéalta a fhoghlaim iad féin (4.2.2).

Scéalaí mór mná de bhunadh Rann na Feirste í **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** i gCarraig a' Choill. Sna 30idí agus sna 40idí a d'fhás Nóra Frainc aníos mar ghirseach agus mar chailín óg. Ní nach ionadh, mar sin, go labhrann sí fá am a raibh an scéalaíocht flúirseach ar an bhaile.

Bhail, leis an fhírinne a dhéanamh duit, ní raibh rud ar bith eile in Rann na Feirste an t-am sin a raibh muidinne ag éirí aníos. Ní raibh craolachán, ní raibh TV ann, ní raibh solas againn, ní raibh uisce againn. Ní raibh ann ach cá bith spórt a dhéanfadh muid féin.⁷⁰⁵

Ag a máthair agus ag a hathair a fuair Nóra Frainc a cuid seanscéalta fada.⁷⁰⁶ Tráchtann Nóra fosta ar a haintín, Siorcha Chonaill Mhic Grianna agus ar a máthair mhór Gráinne Phroinnsiais, beirt a bhí "millteanach maith ag scéalaíocht."⁷⁰⁷ Agus Nóra Frainc óg bhíodh scéalaíocht ag gabháil i rith an ama ar an bhaile agus is iomaí teach sa cheantar a mbíodh airneál ann agus seanscéalta á n-inse, Teach Johnny Shéamaisín, Teach Sheáin Mhicí Óig, mar a raibh Siorcha Chonaill, Teach Sheáin Néill, mar a raibh Micí Sheáin Néill agus a thuilleadh.⁷⁰⁸ Teach mór airneáil a bhí i dTeach Nóra

⁷⁰⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 2.00-3.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 4].

⁷⁰⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 0.00-1.00. Dúirt sí an méid céanna ar an chlár raidió de chuid an BBC fosta: *Scéalta Nóra Frainc*. (2017). [Clár Raidió] FM 92-95: BBC Raidió Uladh.

⁷⁰⁷ Ibid. – Taifead a hAon – 0.00-2.00.

⁷⁰⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 2.00-4.00.

Frainc, Teach Frainc Chonaill, agus mar sin bhíodh an-tarraingt air. Ba ghnách le lucht an airneáil a bheith cruinn sa chisteanaigh,

Thiocfadh siad isteach san oíche agus bheadh siad ina suí thart fán tiní agus déarfadh duine eile... duine inteacht inis scéal agus d'inseodh sé sin scéal agus déarfadh duine eile ceol thusa amhrán agus cheoladh siad amhrán... ní raibh caitheamh aimsire ar bith eile ag gabháil ach sin.⁷⁰⁹

Fuair Nóra Frainc go leor scéalta gairide greannmhara ó Sheán Bán Mac Grianna fosta, fear a bhíodh i láthair go minic ag oícheanna airneáil.⁷¹⁰ Is léir mar sin go raibh an scéalaíocht thart ar Nóra Frainc agus í ag teacht aníos agus nach raibh iarracht ar bith de dhíobháil le teacht ar scéalta. Shealbhaigh sí an scéalaíocht ar dhóigh atá cosúil go maith leis an tseachadadh neamhfhoirmeálta a raibh trácht air i mír 2.5. Níorbh éigean di aon tsaotar mór a chur uirthi féin ná dul sa tóir ar na scéalta mar bhí ar scéalaithe eile a bhfuil trácht anseo orthu (4.2.2). Fáisceadh amach as saol agus sochaí í ina raibh an scéalaíocht ina gnáthrud laethúil ag cuid mhór daoine sa cheantar.

I gcás **Bhríd Anna Ní Bhaoill** i mBarr an Bhaile, Rann na Feirste, tháinig sí d'iarraibh scéalaithe ar an uile dhóigh. Is maith atá fhios ag Bríd Anna go bhfuil bua na scéalaíochta ag teacht chuici anuas ó na glúnta a chuaigh roimpi agus tá idir mhórtas cine agus mhórtas áite ag baint leis sin. Mhínigh sí domh an dóigh a dtáinig an scéalaíocht aniar as an Bhráid, in aice le haerphort Dhún na nGall sa lá atá inniu ann, go Rann na Feirste nuair a tháinig muintir Uí Árlaigh chun a baile dúchais gur pósadh isteach sa cheantar iad, rud a d'fhág go bhfuil gaol ag muintir Uí Bhaoill leo.⁷¹¹ Tchíthear do Bhríd Anna go raibh "an t-ádh" uirthi gur i Rann na Feirste a rugadh agus a tógadh í agus go raibh sí ar maos i dtraidisiún na scéalaíochta ag éirí aníos di. Tráchtann sí go háirid ar a garathair mór, Seán Néill Ó Baoill, a garmháthair mhór, Siubhán Phadaí Antoin Uí Dhónaill, a máthair mhór, Annie Sheáin Néill Uí Bhaoill, a máthair Bríd (Biddy) Sheáin Néill, agus, ar ndóighe, a garuncail, an scéalaí cáiliúil Micí Sheáin Néill Ó Baoill.⁷¹² Phós máthair Bhríd Anna, Biddy, fear as an Chlochán Liath agus bhí a máthair mhór, Annie, agus Micí Sheáin Néill in aontíos le Bríd Anna agus í ag éirí aníos. Tógáil ar leith a fuair Bríd Anna sa teach seo nuair a bhí scoithscéalaithe fá theach aici i rith an ama. Lena chois sin, bhíodh "scéalaithe móra Rann na Feirste", "Seán Bán [Mac Grianna], Neidí Frainc [Mac Grianna], Hughie Phadaí [Aodh Ó Duibheannaigh], Gráinne Bean Uí Dhónaill agus iad seo ar fad, Donnachadh Chassie [Ó Baoill] ar ndóighe, bheadh siad ag tarraingt

⁷⁰⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 1.00-2.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 5].

⁷¹⁰ Ibid. – Taifead a hAon – 31.00-33.00.

⁷¹¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a sé – 1.00-2.00.

⁷¹² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 2.00-4.00.

isteach chun tí.⁷¹³ Tchíthear do Bhríd Anna nach raibh an "dara rogha" aici ach an scéalaíocht "a phiocadh suas" sa teach sin.⁷¹⁴ Is léir go raibh Bríd Anna ar maos sa scéalaíocht agus í óg i dteach a muintire i Rann na Feirste. Teach mór airneáil a bhí i dteach Sheáin Néill agus ba ghnách le scéalaithe aitheanta an bhaile bualadh isteach ann go minic. Bhí gréasán láidir daoine fá dtaobh de Bhríd Anna a thaithigh tithe airneáil agus a raibh suim acu a bheith ag éisteacht le scéalta agus a bheith á n-inse.⁷¹⁵

D'éirigh **Gearóidín Breathnach** aníos i dTóin a' Bhaile, i Rann na Feirste agus ba é Neidí Frainc Mac Grianna, an scéalaí cáiliúil, a hathair.⁷¹⁶ Tchíthear do Ghearóidín go raibh an t-ádth uirthi gur tógadh san áit inar tógadh í. Ba lucht iompartha thraidisiúin na háite mórán dá cuid comharsanach agus í ag éirí aníos,

Bhí Seán Bán agus Annie [Bhán] síos an t-Ard uaim. Bhí Gracie Mhícheáil [Gráinne Uí Dhomhnaill] agus Niall Mhícheáil [Ó Duthaigh]⁷¹⁷ taobh thoir domh. Bhí Cissie Shíle [Ní Dhónaill]⁷¹⁸ taobh thíos de sin. Chuaigh tú suas an bealach mór ansin agus ar ndóighe bhí Micí Sheáin Néill ann. Bhí Donnachadh Chassie Ó Baoighill taobh amuigh de sin aríst. Is beag duine ag m'aois a mbeadh an tallann sin thart orthu a dtiocfadh leat éisteacht leofa am ar bith a raibh dúil agat ann. Soir an bealach mór i gCarraig a' Choill bhí Hughie Phadaí Hiúdaí [Aodh Ó Duibheannaigh]. Níos faide anoir bhí Annie Mhicí Hiúdaí [Ní Dhomhnaill]⁷¹⁹ agus Nelly [Uí Dhónaill]^{720 721}.

Ba í Gearóidín an duine b'óige den chlann, rud a d'fhág go bhfuair sí áiméar níos minice ná an chuid eile den chlann a bheith ag éisteacht le scéalaíocht a hathara. Faoin am a raibh na páistí eile sa chlann ag éirí aníos agus ag imeacht bhí Gearóidín sa teach go fóill agus faill aici a bheith ag éisteacht lena hathair ag scéalaíocht nuair nach raibh sé comh gnaitheach agus a bhí sé aroimhe. Comh maith leis sin, bhíodh "scaifte mór daoine... a raibh suim sa scéalaíocht acu agus ar mhaith leofa a theacht isteach agus éisteacht le m'athair" ag tarraingt ar an teach achan tsamhradh de thairbhe *Choláiste Bhríde* agus ar an ábhar sin bhí "scoith na scéalaíochta" le cluinsteán aici sa

⁷¹³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 38.00-40.00.

⁷¹⁴ Ibid. – 39.00-41.00.

⁷¹⁵ Ibid. – 42.00-43.00., agus, **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a hAon – 0.00-2.00.

⁷¹⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 6.00-7.00.

⁷¹⁷ Bríd Anna Ní Bhaoill a thug an sloinneadh seo. Ní Bhaoill, B. (2019). *Comhfhreagras ar an 29ú Aibreán*.

⁷¹⁸ Ibid.

⁷¹⁹ Ibid.

⁷²⁰ Neilí Uí Dhónaill (1907-1984). Féach: Breathnach, D. agus Ní Mhurchú, M. (2018). UÍ DHÓNAILL, Neilí (1907-1984). *Ainm.ie*. Ar fáil ag: <https://www.ainm.ie/Bio.aspx?ID=1682>, [02/07/2018].

⁷²¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 6.00-8.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 3].

bhaile.⁷²² Is cuimhin le Gearóidín gur ghnách le daoine eile sa chomharsanacht bualadh isteach chuig Neidí Frainc fosta, Condaí Mhicí Hiúdaí⁷²³ agus Hiúdaí Phadaí Hiúdaí (Aodh Ó Duibheannaigh) ina measc.⁷²⁴

Bheir Gearóidín léargas dúinn ar an tacaíocht a thug a hathair Neidí Frainc di, i bhfoirm na héisteachta, agus í ag gabháil don scéalaíocht,

Thug sé éisteacht domh. Agus má bhí tusa ábalta d'athair a choinneáil, bhí tú a gabháil i gceart. D'aithneofá má bhí suim... Anois bheadh an scéal aige agus bheadh sé ábalta a inse duit bealach ar bith ar mhian leat ach má shuigh sé agus má d'éist sé leis an scéal agus cuma air go raibh sé ag baint taitneamh amach as, bhail bhí tú ag gabháil go maith. So ní hé go raibh sé ag cur múnla ar bith ort nó ag foghlaim rudaí mar sin duit ach bhí fhios aige scéal a bhí maith, bhí cluas iontach mhaith aige...⁷²⁵

Tig an cur síos seo leis an tseachadadh neamhfhoirmeálta a raibh trácht air i mír **2.5**, is é sin le rá nach oiliúint fhoirmeálta de chineál ar bith a fuair Gearóidín sa scéalaíocht agus go raibh scéalta le cluinsteán aici go minic sa timpeallacht fá dtaobh di agus go raibh éisteacht le fáil aici ó mháistir scéalaíochta, a hathair féin. Arís, ar dhóigh a thig leis an tseachadadh neamhfhoirmeálta sa chomhthéacs thraidisiúnta cuireann Gearóidín síos ar an tionchar a imríonn scéalaithe ar an chéad ghlúin eile lena gcuid insintí. Tá sí den bharúil gur féidir an lorg a d'fhág scéalaithe eile a aithne ar scéalaíocht daoine a bhíonn páirteach sna comórtais sa lá atá inniu ann,

....agus chóir a bheith go dtiocfadh leat do mhéar a leagan ar an áit a bhfuair siad... nó cé a raibh siad ag éisteacht leis... *Just* go díreach, sin do dhuine atá ag éisteacht le scéalaíocht ó aois iontach óg agus a bhfuil a fhios agat, chóir a bheith sula dtéann duine suas, chóir a bheith go bhfuil fhios agat caidé atá siad a ghabháil inse agus chóir a bheith go bhfuil fhios agat cá bhfuair siad é agus cén stíl a n-insíonn siad a gcuid scéaltaí ann.⁷²⁶

Ag tabhairt aghaidh dúinn ar Theileann in iardheisceart Thír Chonaill, bhí **Gene Eoghain Ó Curraighín** ar maos i gcomhthéacs thraidisiúnta na scéalaíochta nuair a bhí sé ag éirí aníos sa cheantar sna caogaidí. Bhí go leor scéalaithe cumasacha ina gcónaí de dheas dó. Bhí "comharsa béal dorais" Gene, Séamus Ó Beirn nó Jim Phat James, "ar dhuine de na scéalaithe agus na seanchaithe ab fhearr" a chuala sé ariamh. Fosta bhí beirt eile ar na gaobhair a raibh an-mheas ag Gene Eoghain orthu mar scéalaithe, Mícheál Ó hIghne (Micí Phadaí Bháin) agus Seosamh Mac Lochlainn in Atharach, Teileann. Bhí cúpla garuncail ag Gene a raibh bua na scéalaíochta acu fosta, ba iad sin

⁷²² Ibid. – Taifead a hAon – 2.00-4.00.

⁷²³ Conall Ó Domhnaill (1911-2003). Féach: Breathnach, D. agus Ní Mhurchú, M. (2018). Ó DOMHNAILL, Conall (1911-2003). *Ainm.ie*. Ar fáil ag: <https://www.ainm.ie/Bio.aspx?ID=1663>, [02/07/2018].

⁷²⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 7.00-8.00.

⁷²⁵ Ibid. – Taifead a hAon – 12.00-14.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 4].

⁷²⁶ Ibid. – Taifead a hAon – 0.00-2.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 5].

Doimnic agus Conall Ó Beirn, "Bhí siadsan iontach ag scéalaíocht." Luann sé fosta Clann Uí Chuinneagáin. Go dearfa, measann Gene Eoghain go raibh "scór nó scór go leith de scéaltithe maithe i dTeileann" nuair a bhí seisean ina pháiste "trí fichhead bliain ó shin."⁷²⁷ Bhíodh airneál i dtithe go leor de na baitsiléirí i dTeileann a deir Gene Eoghain, "seandaoine a bheadh ina gcónaí leofa féin. Ní bheadh páistí óga de ghnáth ann."⁷²⁸ Measann Gene Eoghain go raibh an traidisiún scéalaíochta sna tithe airneáil sa cheantar ag teacht chun deiridh nuair a bhí seisean ag éirí aníos ach go raibh daoine áiride ann go fóill a d'inseodh scéal agus uafa-san a fuair sé faill mórán scéalta a shealbhú, "Bhí ré na scéalaíochta thart insna tithe airneáil nuair a bhí mise ag éirí aníos ach bhí corrdhuine... go fóill ag d'inseodh scéal. Agus d'inseodh cuid de na seandaoine scéalta don bhunadh óg."⁷²⁹ Tchíthear gur bhain go leor de leagan amach an chomhthéacs thraidisiúnta leis na tithe airneáil seo a mbíodh Gene Eoghain iontu. Ní raibh solas leictreach ar bith iontu, mar sin féin bhí an raidió ann.⁷³⁰ Bhí "achan tseort scéaltaí" le cluinsteán sna tithe airneáil seo a deir Gene Eoghain,

...bheadh scéaltaí ann a raibh baint acu le cúrsaí reatha an tsaoil... Bheadh an-mhórán scéaltaí taibhsí á inse... scéalta fá phrisreogaí... fá eachtraí a tharlaigh ar an fharraige, eachtraí nárbh fhéidir a mhíniú agus ansin bhí seanchaithe ann a raibh scéalta móra fada fiannaíochta acu agus scéaltithe a raibh scéalta gaiscí [acu].⁷³¹

Is óige **Eithne Ní Ghallchobhair** ná na scéaltithe comhaimseartha eile a raibh trácht orthu go dtí seo. Neamhchosúil leosan fosta, ní sa Ghaeltacht oifigiúil a tógadh í, ach díreach ar thairseach na Gaeltachta in Ard an Rátha. Gidh nár tógadh Eithne le Gaeilg bhí idir theanga agus chultúr na nGael thart fá dtaobh di agus í ag éirí aníos. Tá Gaeilg ag athair Eithne ach is é an nós atá acu Béarla a labhairt lena chéile. Deir Eithne fosta go bhfuil féith na scéalaíochta ina hathair agus go raibh fosta ina athairsean roimhe. Chaith Eithne "an-mhórán ama" lena cuid comharsanach béil dorais. Ba daoine iad seo a bhí tugtha don scéalaíocht, "...ní raibh teilifís sa teach acusan, agus scéalaíocht a bhí acu i rith an ama. Ach chan scéalaíocht cosúil le fiannaíocht ná rúraíocht. Ach go díreach bhí siad i gcónaí ag insint scéaltaí. Sin an saol a bhí acu."⁷³² Ní raibh sé go dtí gur chuir Eithne aithne ar Ghráinne Ní Éaghrain, iarmhúinteoir scoile as na Cruacha Gorma, gur chuala sí scéalta fiannaíochta á n-inse don chéad uair.⁷³³ Ina dhiaidh sin chuir Eithne aithne ar Mháire Uí

⁷²⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 21.00-23.00.

⁷²⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 1.00-2.00.

⁷²⁹ Ibid. – Taifead a hAon – 1.00-2.00.

⁷³⁰ Ibid. – Taifead a hAon – 0.00-1.00.

⁷³¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 0.00-2.00 [Aguisín 3: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 1].

⁷³² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2016). [05/11/2016] – 0.00-1.00.

⁷³³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2018). [03/11/2018] – 1.00-3.00., agus, **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2016). [05/11/2016] – 0.00-2.00.

Cheallaigh, as na Cruacha Gorma, agus ar Bhrian Ó Baoighill, as Mín an Aoire, agus d'fhoghlaim sí scéalta uafasan.⁷³⁴ Tá na daoine ar fhoghlaim Eithne scéalta uafa uilig marbh anois ach ba mhór an meas a bhí ag Eithne orthu, "Bhí mo chroí istigh iontu mar dhaoine agus bhí mo chroí istigh iontu mar scéalaithe fosta." Tchítear do Eithne go raibh an t-ádh uirthi go bhfuair sí "ruball na scéalaíochta" sa cheantar fá dtaobh di.⁷³⁵

Is de bhunadh Rann na Feirste **Suzanne Uí Ghallchóir** ach ba in Albain a tógadh í go dtí go raibh sí ocht mbliana d'aois nuair a phill an teaghlach chun an bhaile. D'fhás sí aníos ansin ina comharsanach ag Bríd Anna Ní Bhaoill, Micí Sheáin Néill, Annie agus Biddy agus mar a deir sí féin, "creidim gur sin an dóigh ar chuir mé suim insa scéalaíocht an chéad lá ariamh mar go mbeinn isteach is amach i dtigh Sheáin Néill, ag éisteacht le Biddy agus Micí agus Annie ag scéalaíocht agus chuirfeadh siad faoi dhraíocht thú."⁷³⁶ An teagmháil seo le dúchas na scéalaíochta ba chionsiocair le Suzanne gabháil leis an scéalaíocht í féin lá níos faide anonn.

Colceathair do Suzanne é **Aodh Mac Gairbheá**. Gidh nach raibh seanscéalta sa bhaile ag Aodh ag éirí aníos dó bhí seanchas ann agus "scéaltaí fán stair" ar chuir sé suim iontu, "thuig mé féin an tábhacht a bhí leofa.... bhí siad suimiúil."⁷³⁷ Ba ghnách le hAodh a bheith ag timireacht agus ag cuidiú le muintir Theach Sheáin Néill, "ba ghnách linn a bheith ar shiúl ag cróigeadh mónadh, ag tiompó is ag cróigeadh is ag teacht 'nabhaile. Agus bhí muid istigh acu an t-am sin."⁷³⁸ Comh maith le Micí Sheáin Néill, Annie, Biddy agus John Sheáin Néill a chluinstean ag scéalaíocht ina dteach féin, ba mhinic a chuala Aodh iad féin agus scéalaithe cosúil le Neidí Frainc Mac Grianna ag scéalaíocht ag ócáidí móra sa phobal.⁷³⁹

⁷³⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2018). [03/11/2018] – 1.00-7.00., agus, **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2016). [05/11/2016] – 1.00-2.00.

⁷³⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2016). [05/11/2016] – 13.00-14.00.

⁷³⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/04/2017] – 0.00-1.00.

⁷³⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 2.00-3.00.

⁷³⁸ Ibid. – 40.00-42.00.

⁷³⁹ Ibid. – 1.00-2.00., agus, Ibid. – 6.00-8.00.

4.2.2 Dúil agus Rogha – Taithí agus Tuairimí na Scéalaithe

Is léir, mar sin, go raibh dúchas na scéalaíochta fá dtaobh de na scéalaithe comhaimseartha sa timpeallacht inar éirigh siad aníos (4.2.1). Daoine iad na scéalaithe comhaimseartha seo a chuir dúil ar leith sna scéalta a chuala siad agus a rinne rogha scéalta seo a thógáil, a fhoghlaim agus a inse lá níos faide anonn. Is léir ar chuid cainte na scéalaithe seo an dúil atá acu sa scéalaíocht. Is mór an díol spéise fosta gur cosúil go mbíonn na scéalaithe atá níos óige, nach raibh comhthéacs traidisiúnta na scéalaíochta comh láidir sin fá dtaobh daofa agus iad ag éirí aníos, go mbíonn siad níos gníomhaí ag déanamh rogha an scéalaíocht a shealbhú agus a chleachtadh. Tá go leor de scéalaithe comhaimseartha an lae inniu mar a bheadh gníomhaithe cultúrtha ann sa mhéid is go dtéann siad i gcionn na scéalaíochta Gaeilge d'aonturas mar ghníomh caomhnaithe agus cothaithe cultúir nuair atá an saol mór fá dtaobh daofa ag imeacht uaidh sin. Tchítheas i measc na scéalaithe seo an spreagadh le hoidhreacht na scéalaíochta a fhágáil ag a gclann agus ag na glúnta a thioctas ina ndiaidh. Is suimiúil fosta go dteachadh cuid de na scéalaithe seo sa tóir ar scéalaíocht agus iad óg, iad ag tarraingt ar scéalaithe ar leith. Tá sé le haithne fosta go bhfuil tionchar ag léann an bhéaloidis agus ag iarrachtaí foirmeálta caomhnaithe ar dhearcadh na scéalaithe seo, rud a bhaineann macalla as an mhéid a dúirt Honko (4.2).

Chuir **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** dúil i scéalta ar leith a chuala sí agus a thóg sí, "Ó bhail shíl mé nár mhoithigh mé... chuala mé scéal ar bith ariamh níos fearr ná an 'Madadh Béal Bán'... 'An Gadaí Dubh', 'Leabhar, Mór agus Eibhlín', 'Éirí Gréine, Maise Bean Éireann agus an Lámh Bheag Láthach'." ⁷⁴⁰ Os a choinne sin, níor chuir sí dúil i mórchuid na scéalta fiannaíochta agus ba bheag a suim iontu. Chuala sí go leor scéalta fiannaíochta ach b'fhearr léi scéalta eile a raibh níos mó céille iontu aici féin, "Cuid mhór acu fá Fionn Mac Cumhaill agus na Fianna agus... Ní raibh mórán suime agamsa sna scéalta sin. B'fhearr liomsa seanscéal a mbeadh cineál de chraiceann air, tá's agat, a thuigfeá níos fearr." ⁷⁴¹ Deir sí nach "bean mhór fiannaíochta" atá inti agus tá sí den bharúil go bhfuil cuid mhór den fhiannaíocht "amaideach". "An Óige, an Saol Mór agus an Bás" an t-aon scéal fiannaíochta a bhfuil dúil aici ann nó dar léi go bhfuil "scéal ag baint leis sin." ⁷⁴² Nuair a chluineadh Nóra Frainc, agus í óg, scéal a raibh dúil aici ann ní ligeadh sí thairsti é go mbeadh sé aici, "Dá gcluininnse scéal uair amháin agus suim agam ann, thioctas abhaile, rachainn a luí agus bheinn á

⁷⁴⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 4.00-5.00.

⁷⁴¹ Ibid. – 3.00-4.00.

⁷⁴² Ibid. – 23.00-24.00.

rá agus bhí sé agam an mhaidin arna mhárach."⁷⁴³ Baineann an chaint seo macalla as an méid a dúirt an t-amhránaí as Rann na Feirste, Neilí Ní Dhomhnaill, "... *if I would take a fancy to a song, I wouldn't rest till I would get that song, and I would be going over it in my bed at night. Oh, I loved songs! I loved songs!*"⁷⁴⁴ Fosta, is léir ar chuid cainte Nóra Frainc Chonaill go bhfeictheas di go bhfuil sé tábhachtach di a bheith ag leanstan don oidhreacht shaibhir scéalaíochta a théid siar i bhfad,

Bhí mo mháthair mhór Gráinne Phroinnsiais speisialta maith ag inse scéil. Agus bhí mo aintín Sorcha Chonaill iontach maith ag inse scéil. Bhí siad sin ar an mhuintir comh maith agus a bhí in Rann na Feirste nó áit ar bith ag scéalaíocht. Agus nuair atá sin leatsa, bhail tá 'fhios agat go bhfuil tú ag déanamh rud inteacht a bhí do mháthair mhór nó d'aintín a dhéanamh. Sin an duifear atá ann. [...] Tá tú ag leanstan don tseandream a bhí romhat...⁷⁴⁵

Is cúis bhróid é ag Nóra Frainc gur iomaí scéalaí éifeachtach a bhí i measc a sinsir roimpi agus go bhfuil sise anois ag leanstan don oidhreacht sin.

Is luachmhar ag **Brid Anna Ní Bhaoill** fosta na seanscéalta a chuala sí fá dtaobh di agus í ag éirí aníos. Tráchtann sí go háirid ar an tsaibhreas Gaeilge, "an Ghaeilig bhinn", atá le fáil sa scéalaíocht, na focla agus sean-natháin. An tsuim a chuireann sí i scéal a chuidíonn léi é a shealbhú agus a thabhairt léi, "má tá an scéal maith ní bheidh mise i bhfad á fhoghlaim." Ach comh maith leis sin, tá dúil aici a bheith ag "tochailt" sa lá atá inniu ann agus ag "cuartú scéaltaí úra."⁷⁴⁶ Tá suim mhór ag Bríd Anna sa scéalaíocht agus meas agus urraim aici don tseandream ó na bhfuair sí é. Is flúirseach na dea-chuimhní atá aici de na seanfhondúirí céanna,

*But sílim féin go raibh rud inteacht iontach speisialta, agus níl mé ag déanamh mórtais ná a dhath ar bith anseo, sílim go raibh draíocht ag baint leis an triúr sin, le Mici, Seán Bán agus Neidí. Ní dhéarfadh mé go mbeidh aon duine agus go raibh aon duine a choiche go deo comh maith leofa agus nach mbíonn. Bhí rud inteacht speisialta. Níl fhios agam... Tá sé doiligh a chur i bhfocla, mar a déarfá, nuair a éistean tú ar ais leis na taifeadtaí éagsúla atá déanta daofa, fosclaíonn sé suas, mar a déarfá, tú... bheireann sé isteach in domhan eile tú. Bhí an saibhreas sin ann. Agus is dóiche... tá muintir Rann na Feirste iontach bródúil as an saibhreas a d'fhág siadsan ina ndiaidh-fa agus gur sin an dóigh go bhfuil siad ag iarraidh é a thabhairt ar aghaidh, agus gur sin an dóigh a mhair sé fhad is atá sé ag mairstean. Agus le cuidiú Dé gur sin mar a bheas.*⁷⁴⁷

⁷⁴³ Ibid. – 5.00-6.00.

⁷⁴⁴ **Agallamh:** Henigan agus Ní Dhomhnaill, 1979.

⁷⁴⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 4.00 – 5.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 6].

⁷⁴⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 3.00-4.00.

⁷⁴⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 42.00-44.00 [Aguisín 3: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 7].

Is furasta a aithne fosta go dtuigtheas do Bhríd Anna go bhfuil tábhacht mhór ag baint leis an oidhreacht scéalaíochta atá acu i Rann na Feirste agus gur fiú go mór í a chaomhnú agus a chur chun cinn.

Tchíthear go bhfuil **Bríd Anna**, comh maith le scéalaithe eile anseo, mar a bheadh gníomhaí cultúrtha ann, iad ar a ndícheall ag iarraidh a n-ealaín bhéil a chleachtadh agus a chur chun cinn. Chan amháin go bhfeictheas do Bhríd Anna gur rud luachmhar an scéalaíocht, ach cionn is go bhfuil dúil mhór aici san ealaín bhéil chéanna ba mhaith léi í a thabhairt don bhunadh óg a thioctas ina diaidh,

Bhail sílim-sa⁷⁴⁸ go bhfuil tábhacht iontach leis an scéalaíocht, mar a dúirt mé, is beag teach anseo i Rann na Feirste nach raibh an scéalaíocht ann agus is beag teaghlach nach raibh an scéalaíocht acu agus tá sé tábhachtach dúinne, nuair a d'fhág ár sinsear an oidhreacht iontach seo againn go dtabhrann muid ar aghaidh é agus... go dtabhrann muid ar aghaidh é go dtí an chéad ghlúin eile agus, mar a déarfá, go dtabhrann muid an t-árdán iontach seo dó... [...] Tá meas agus urraim ag an phobal, agus caithfidh mé a ráit,⁷⁴⁹ agam féin go speisialta, do... shaol scéalaíochta Rann na Feirste agus tá súil agam gur sin an dóigh a mhairfidh sé.⁷⁵⁰

Is minic a luaitear an t-ainm **Gearóidín Breathnach** leis an amhránaíocht ar an tsean-nós, rud a bhfuil duaiseanna *Oireachtais* bainte aici ar a shon. Mar sin féin, ba iad na scéalta "an chéad ghrá" a bhí aici. Go dearfa, bhí "i bhfad níos mó suim" aici sa scéalaíocht sular chuir sí suim sa cheol ar chor ar bith agus deir sí gurb í an scéalaíocht an rud a ba thábhachtaí di.⁷⁵¹ Chan amháin go bhfuair Gearóidín scéalta sa bhaile óna hathair, ach, de thairbhe na suime a chuir sí sa scéalaíocht, théadh sí sa tóir ar scéalta i dteach na comharsan fosta. Ba mhinic í ag tarraingt ar thigh Fheidhlimidh Dhomhnaill Phroinnsiais, mar a raibh Seán Bán Mac Grianna agus Annie Bhán Ní Grianna ina gcónaí,

Annie Bhán agus Seán Bán, gheobhainn scéaltaí ón bheirt acu. Mar a dúirt mé, i mo pháiste bhí mé amach is isteach sa teach acu go mion agus go minic agus is cuma caidé an t-am a dteachaigh tú isteach i dtigh Fheilimidh agus scéal a iarraidh ar Annie. Bíodh sé a deich a chlog ar maidin nó b'fhéidir a deich a chlog tráthnóna, shuíodh Annie a chois na tineadh agus d'inseodh sí scéal duit.⁷⁵²

⁷⁴⁸ Bíonn deireadh leathan de ghnáth sa chaint i nGaeilge Uladh sa chéad phearsa uatha san aimsir ghnáthláitheach agus, mar sin, "s" leathan a leanann í san fhoirm threise, Ó Baoill, 2009: 25.

⁷⁴⁹ Leagan canúnach den bhriathar "rá" [<https://www.teanglann.ie/ga/fgb/r%C3%A1>]. Amharc fosta ar Ó Baoill, 2009: 46.

⁷⁵⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 4.00-6.00 [Aguisín 3: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 9].

⁷⁵¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 2.00-3.00.

⁷⁵² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 14.00-15.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 6].

Tchíthear do Ghearóidín gur ghné luachmhar den chultúr an scéalaíocht, go bhfuil go leor eolais thraidisiúnta agus eolas áitiúil le fáil sna scéalta, comh maith leis an tsaibhreas teanga a iompraíonn siad.⁷⁵³

Tá meas millteanach ag **Gene Eoghain Ó Curraighín** ar Shéamus Ó Beirn (Jim Phat James) mar scéalaí a raibh idir stíl mhaith scéalaíochta agus stór mór scéalta aige, "Sílím go raibh sé ar dhuine de na seanchaithe ba nádúrthaí a chuala mé ariamh. Bhí saibhreas millteanach scéaltaí aige."⁷⁵⁴ Scéal amháin a fuair Gene Eoghain ó Jim Phat James "Níon Rí an Domhain Thoir agus an Tarbh Breac"⁷⁵⁵ Scéal breá greannmhar é seo atá measartha fada. Is suimiúil mar a thóg Gene Eoghain an scéal seo an chéad lá ariamh,

Is cuimhneach liomsa bheith ag cuidiú leis féar a shábháil agus d'inseadh... bhail san am sin bhí mé b'fhéidir duisín nó trí bliana déag agus d'inseadh sé giotaí den scéal domh. Agus insan am sin bhí an-chuimhne mhaith agamsa. Ó bhí cuimhne mhór agam ar an chuid... ar an mhórchuid den scéal. Go dtí go bhfaca mé scríofa ansin é.⁷⁵⁶

Is mór an díol spéise an dóigh a bhfuair Gene Eoghain greim ar an scéal an chéad lá ariamh ó bheith ag éisteacht le "giotaí" den scéal agus é ag obair i gcuideachta Jim Phat James agus gur chuir sé leis ó shin, ag tarraingt dó ar fhoinsé scríofa. Léiríonn sé seo an díograis atá ag Eoghan don scéal seo gur chuir sé an saothar air féin an scéal a fháil ina iomláine agus é a chleachtadh. Tá eolas maith ag Gene Eoghain fosta ar chuid oibre Sheáin Uí Eochaidh agus ar an mhéid a dúirt sé fán scéal seo a bhí ag Séamus Ó Beirn, "Ach níor mhaith le Jim an scéal sin a inse do dhaoine. Ó shíl sé féin gur scéal salach a bhí ann. Ach níorbh ea. [...] Rinn Seán Ó hEochaidh, rinn sé tagairt dó sin... nuair a scríobh sé go raibh an-obair aige an scéal a fháil uaidh."⁷⁵⁷ Gidh gur ón dúchas a shealbhaigh Gene Eoghain scéalta an chéad lá ariamh, agus ba sa chomhthéacs sin a chuir sé dúil sa scéalaíocht, is léir fosta go bhfuil sé eolach ar léann an bhéaloidis. Tráchtann Gene Eoghain, mórscéalaí Theilinn an lae inniu, go minic ar Sheán Ó hEochaidh sna hagallaimh seo, agus is léiriú é seo ar an dóigh a bhfuil dearcadh leann an bhéaloidis le fáil i measc an phobail sa lá atá inniu ann (4.2).

Chuir **Eithne Ní Ghallchobhair** suim sa scéalaíocht an chéad uair agus í ar scoil. Is cosúil go raibh eispéireas eisceachtúil aici ar scoil Mhin Tine Dé in Ard an Rátha. Bhí "an-dúil" ag cúpla duine dá

⁷⁵³ Ibid. – Taifead a Dó – 11.00-13.00.

⁷⁵⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 2.00-3.00.

⁷⁵⁵ Scéal a d'inis Gene ag *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge* i Rann na Feirste sa bhliain 2017 (5.2.5.1). Leagan Shéamuis Uí Bheirn den scéal seo le fáil i geló. Féach Ó hEochaidh agus Murphy, 1964.

⁷⁵⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 17.00-18.00 [Aguisín 3: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 2].

⁷⁵⁷ Ibid. – Taifead a hAon – 16.00-18.00.

cuid múinteoirí sa scéalaíocht, "is cuimhin liomsa iadsan ag léamh amach as leabharthaí. Bhí mé i gcónaí ag dúil leis na scéalta uathusan."⁷⁵⁸ Is cuimhin le hEithne an chéad scéal, an Riabhach, a d'fhoghlaim sí ar scoil ag éisteacht di leis an mhúinteoir bhunscoile. An oíche chéanna bhí Eithne istigh ag na comharsanaigh ag aithris daofa an scéil a d'fhoghlaim sí. Thosaigh na comharsanaigh ansin a chur leis an scéal a bhí léi ón scoil. Spreag seo go mór suim Eithne sa scéalaíocht, "Bhí mé tógtha ó shin amach. Is cuimhin liom a bheith ag siúl suas agus anuas ar chúl an tí leis an líne éadaí sa bhaile ag cleachtadh liom ar an scéil."⁷⁵⁹ Thuig athair Eithne go raibh suim aici sa scéalaíocht, mar sin thug sé a fhad le Gráinne Ní Éaghraín í, scéalaí agus iarmhúinteoir bunscoile as na Cruacha a bhí ina cónaí in Ard an Rátha. Is mar gheall ar an aithne a bhí ag Eithne ansin ar Ghráinne gur chuir sí aithne ar a colceathair, scéalaí eile, Máire (Amrais) Uí Cheallaigh.⁷⁶⁰ Nuair a chuala Eithne a comharsanach, Gráinne Ní Éaghraín, in Árd a' Rátha ag inse scéil fiannaíochta don chéad uair chuir sí dúil ar leith ansin sa tseánra scéalaíochta sin, "Agus chomh luath agus a chuala mé ise ag gabháil don fhiannaíocht, arú bhí mé tógtha. Bhí mé tógtha leis an scéalaíocht, ach an fhiannaíocht... an rithim, sin an rud a choinníos ag gabháil é. An rithim, an rithim, an rithim."⁷⁶¹ Tá dúil mhillteanach ag Eithne sa scéalaíocht ar fad, tá éalú sa scéalaíocht aici agus bheir sí "suaimhneas" di, "Thig liom dul ar shiúl sa cheo."⁷⁶² Is iad na scéalta fiannaíochta is fearr léi go fóill, agus go háirid na cinn sin a bhaineann leis an cheantar fá dtaobh di.⁷⁶³ Tá an scéalaíocht "comh nádúrtha le bheith ag anáilú" ag Eithne agus is minic a bhíonn sí anois ag aithris scéil agus í ag gabháil thart fán teach ag ní na soitheach agus ag scuabadh an urláir.⁷⁶⁴

Nuair a bhí **Suzanne Uí Ghallchóir** ag éirí aníos ina girseach i Rann na Feirste ba ghnách léi a bheith i gcuideachta Bhríd Anna Ní Bhaoill chuig an *Oireachtas* ag scéalaíocht agus ag gabháil do na hagallaimh bheirte. Dúirt sí áfach, nuair a bhí sí ina déagóir, tuairim is cúig bliana déag d'aois, gur mheas sí go raibh sí "róchool" fá choinne na scéalaíochta agus stad sí de. Ní raibh sé go dtí go raibh clann aici féin go dteachaigh Suzanne i gcionn na scéalaíochta arís, "Dúirt mé liom féin, ye tá mise ag iarraidh go dtabharfainn seo daofa."⁷⁶⁵ Is léir go bhfacthas do Suzanne go raibh tábhacht ag

⁷⁵⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2016). [05/11/2016] – 0.00-1.00.

⁷⁵⁹ Ibid. – 2.00-4.00.

⁷⁶⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2018). [03/11/2018] – 3.00-5.00.

⁷⁶¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2016). [05/11/2016] – 1.00-2.00.

⁷⁶² Ibid. – 5.00-6.00.

⁷⁶³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2018). [03/11/2018] – 1.00-2.00.

⁷⁶⁴ Ibid. – 6.00-9.00.

⁷⁶⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/04/2017] – 1.00-2.00.

baint leis an oidhreacht bhéil seo agus rinne sí rogha leanstan dó nó ba mhaith léi sin a thabhairt dá clann.

D'inis **Aodh Mac Gairbheá** seanscéal don chéad uair i gcomórtas a bhí ar siúl i g*Coláiste Bhríde. Banríon an Uaignis* a d'fhoghlaim sé fá choinne an chomórtais. Chuala sé an scéal go minic roimhe sin nó scéal mór de chuid Rann na Feirste atá ann. Ba é an ceangal áitiúil a bhí ag Aodh leis an scéal, agus an trácht a ghníodh daoine muinteartha dó ar an scéal, a spreag é lena fhoghlaim,

Chuala mé go minic é roimhe sin ach phioc mé sin siocair go raibh sé áitiúil. Bhí sé fá dtaobh de thíos ar an Charraig Fhinne agus bhí mé ábalta sin uilig go léir a fheiceáil le mo shúile cinn. Agus sin an rud a spreag mé, cineál leis an scéal sin, go raibh sé áitiúil agus go raibh mé thíos ansin agus gur chuala mé fiú, tá fhios agat, bheinnse thíos le m'uncail thíos fán Charraig Fhinne, thíos fán phointe agus bheadh sé ag inse domh gur seo an loch a bhfuil an scéal bunaithe air, tá fhios agat mar sin.⁷⁶⁶

Gheibhthear léargas ar an dúil a chuirthear i scéal agus ar an rogha a ghníthear de sa phíosca cainte seo a leanas le hAodh fán scéal *Maolmuire an Bhata Bhuí*,

...mé i mo ghasúr amuigh le uncail de mo chuid, Cormac Hiúdaí Aoidh, amuigh ag iascaireacht thart fá Ghabhla agus tá oileán ar an taobh eile de Ghabhla a dtabharrann siad Inis Fraoich air agus... chuaigh muid isteach lá amháin go hInis Fraoich agus bhí scailpigh⁷⁶⁷ ann. Agus arsa seisean liomsa, sin scailpigh Fheidhlimidh Chaim thuas ansin... Agus arsa mise leis caidé an rud sin? Caidé an... cé hé sin? Agus d'inis sé... gidh nach scéalaí a bhí ann d'inis sé an scéal domh fá dtaobh d'Fheidhlimidh Cham, Maolmuire an Bhata Bhuí. Anois, níor... bhí mise faoi dhraíocht ag sin. Agus bhí sé tamall ina dhiaidh nuair a chuala mé an scéal é féin agus an dá luas a chuala mise an scéal ansin, mar sin, mar a bhí sé instí ag Micí Sheáin, chaithfinnse an scéal sin a fhoghlaim. Chaithfinnse an scéal sin a fhoghlaim. Bhí sé áitiúil, bhí mé ann san áit, istigh i nGabhla, Cladach na Croiche, sa scéal. É uilig go léir i mo shúile mar seo. Bhí... bhí mé faoi gheas' ag an rud. Agus chaithfinnse an scéal sin a bheith agam. Ní raibh an darna dóigh air.⁷⁶⁸

Rud eile a spreagann Aodh le bheith ag scéalaíocht go bhfeicthear dó go bhfuil tábhacht mhór leis an scéalaíocht sa bhaile leis na páistí agus go gcuidíonn sé lena gcumas teanga.⁷⁶⁹

⁷⁶⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 3.00-4.00 [Aguisín 3: Aodh Mac Gairbheá – Rian 1].

⁷⁶⁷ Leagan canúnach de "scailp" i bhfoclóir Uí Dhónaill [<https://www.teanglann.ie/ga/fgb/scailp>].

⁷⁶⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 42.00-45.00 [Aguisín 3: Aodh Mac Gairbheá – Rian 2].

⁷⁶⁹ Ibid. – 11.00-16.00.

4.3 Dúchas agus Oiliúint: Seachadadh Neamhfhoirmeálta agus Foirmeálta

Mar chonacthas cheana féin, bhí idir dhóigheanna foirmeálta agus dóigheanna neamhfhoirmeálta leis an scéalaíocht a sheachadadh agus a shealbhú sa chomhthéacs thraidisiúnta (2.5). Thigeadh leis an ábhar scéalaí scéalta a thógáil sa bhaile i measc a theaghlaigh nó i dteach an airneáil ar dhóigh atá ag teacht le próiseas foghlama de réir *connectionism* (2.7). Ar an dóigh neamhfhoirmeálta seo d'éisteadh an duine leis an scéal, choinníodh sé cuimhne ar a bheagán nó a mhórán d'ábhar agus de theanga an scéil agus d'insíodh sé arís ar ball é i gcomhthéacs eile. Os a choinne sin, tharlaíodh sé fosta go bhfoghlaimfeofaí scéal d'aon turas agus ar dhóigh níos foirmeálta ó scéalaí ar leith. Is fiú comparáid a dhéanamh anseo le gnásanna i gcultúir eile. Labhrann Okpewho ar dhá chineál oiliúna a bheith ag gabháil i seachadadh an traidisiúin bhéil san Afraic, oiliúint fhoirmeálta agus oiliúint neamhfhoirmeálta.⁷⁷⁰ Is é atá i gceist leis an oiliúint neamhfhoirmeálta go mbíonn an ealaín bhéil á sealbhú ag an fhoghlaimfeoir ina timpeallacht uaidh féin le himeacht ama gan iarracht eagraithe ar bith a bheith ann, rud a thiocfadh leis an choincheap *dúchas*. Is é sin le rá gur shealbhaigh an duine an ealaín bhéil ina cheantar dúchais féin, sa bhaile nó i measc daoine muinteartha nó a chuid comharsanach. Deir Okpewho gur minic a bhíonn bua ar leith ag an té a shealbhaíonn an ealaín bhéil sa timpeallacht seo, cuireann sé suim san ábhar agus éiríonn leis é a shú isteach ar dhóigh inteacht. Ní bhíonn traenáil ar bith sa chineál seo seachadta agus níl ann ach go n-éistean an foghlaimfeoir agus go ndéanann sé a chuid féin de na smaointe, na natháin chainte agus den cheird a bhaineann leis an ealaín bhéil sin. Tarraingíonn an duine ansin ar a shamhlaíocht agus roghnaíonn sé ón stór mór eolais atá sealbhaithe aige agus cuireann sé leis i gcionn na haimsire.

Tá an méid a deir Schechner fán fhoghlaím i gcúrsaí taibhléirithe ag teacht le múnla seo an tseachadta neamhfhoirmeálta. Dar leis go gcaithfear de ghnáth leas a bhaint as an aithris agus as an athrá mar chuid den oiliúint agus nach mbíonn feidhm le mórán míniúcháin ar a bhfuil ar siúl. Is fearr, dar leis, an t-eolas taibhléirithe a ionchollú ar dhóigh inteacht, is é sin le rá gur gníomh de chuid an choirp a bheadh san eolas sin agus chan eolas teoiriciúil ar bith, rud atá ag teacht leis an léargas a tugadh ar ról na geáitsíochta i dtaibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta (2.7). Shealbhófaí an t-eolas sin mar ghluaiseacht, gheáitsíocht, thuin chainte, an dreach a bheadh ar an aghaidh, nó cá bith teicnic a bhainfeadh leis an tseánra atá idir chamánaibh. Fríd an aithris is féidir máistreacht a bhaint amach sa cheird. Caithfear modhanna agus cleasa na healaíne agus an taibhléirithe a shealbhú i gceart sula mbíonn sé de cheart nó de chumas ag an ealaíontóir gabháil a

⁷⁷⁰

Okpewho, 1992: 21-25.

shúgradh agus a chumadh ar an toirt le linn an taibhléirithe, ag tarraingt dó nó di ar stór eolais agus teicnicí an tseánra sin.⁷⁷¹

I dtaca leis an tseachadadh fhoirmeálta nó an oiliúint, bíonn foghlaim níos eagraithe i gceist anseo agus caidreamh oide agus dalta idir an té atá ag seachadadh agus an té atá ag sealbhú. Dar le Okpewho go bhfaighthear scoltacha anois san Afraic a bhíonn ag teagasc ealaíona dúchasacha na gceantracha sin nuair a aithníthear luach cultúrtha nó luach airgid na n-ealaíon céanna.⁷⁷² Is cosúil go raibh oiliúint fhoirmeálta scéalaithe ag gabháil i measc scéalaithe gairmiúla na hIaráine sna seachtóidí. Míníonn an scoláire Mary Ellen Page gur ghnách go bhfoghlaimedh fear óg a cheird ó mháistir scéalaíochta. Dhíoladh an dalta⁷⁷³ an máistir⁷⁷⁴ as an teagasc, a bhí dírithe ar an fhoghlaim de ghlanmheabhair.⁷⁷⁵ Suimiúil go leor, maíonn Page nach leor an oiliúint fhoirmeálta seo le scéalaí déanta a dhéanamh den dalta nó ní bhfaigheadh sé cleachtadh ar bith ar lucht éisteachta mar chuid den oiliúint seo. Ba le linn na hoiliúna neamhfhoirmeálta, a bhíodh ag gach uile scéalaí, a gheibheadh siad an cleachtadh praiticiúil seo. Bhíodh faill ansin aige a bheith ag coimhead ar stíl scéalaithe eile agus aithris agus athruithe a dhéanamh ar an stíl sin. Mar a deir Page, "*It is the process of the actual telling before an audience that forces the storyteller to shape and continually to reshape his material.*"⁷⁷⁶ Ach, dar le Page go dtéadh scéalaithe áiride i gcionn na ceirde sin gan baint ar bith a bheith acu le hoiliúint fhoirmeálta de chineál ar bith; daoine a chuir dúil sa scéalaíocht agus iad ag éisteacht le scéalaithe breátha, a d'fhoghlaim na scéalta a bhí siad ag iarraidh a inse agus a chleacht iad go dtug siad go barr feabhais a gceird.⁷⁷⁷ Is mó is cosúil seo leis an oiliúint neamhfhoirmeálta a rabhthas ag trácht air.

4.3.1 Dúchas agus Oiliúint: Taithí agus Tuairimí na Scéalaithe

Mar a léiríodh roimhe seo (2.5, 4.2, 4.2.1), bhí go leor den tseachadadh neamhfhoirmeálta ag gabháil sa chomhthéacs thraidisiúnta, is é sin le rá go mbíthí ag tógáil scéalta go díreach ó bheith ag éisteacht leo. Próiseas foghlamtha é seo a thig le *connectionism* mar a míníodh cheana é (2.7). Siúd is nach bhfuil comhthéacs traidisiúnta na scéalaíochta le fáil mar a bhí ar na saolta seo tá gnéithe

⁷⁷¹ Schechner, 2013: 233.

⁷⁷² Okpewho, 1992: 21-25.

⁷⁷³ "shāgerd"

⁷⁷⁴ "ostād"

⁷⁷⁵ Page, 1979: 198.

⁷⁷⁶ Ibid. 213.

⁷⁷⁷ Ibid. 199.

den tseachadadh neamhfhoirmeálta seo go fóill ag gabháil. Ba ghnách le **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** scéalta a inse dá clann nuair a bhí siad ina bpáistí. Is léir gur nós rialta a bhí ann, mar a mhínigh Caitlín, nion Nóra Frainc, "Bheifeá a luí san oíche agus bheadh muid uilig thart ar mo mháthair agus d'inseodh sí scéal achan oíche dúinn."⁷⁷⁸ Sa lá atá inniu ann bíonn nion eile do Nóra Frainc, **Nóra Óg Ní Raghallaí**, ag inse na scéalta a fuair sí óna máthair do pháistí ag imeachtaí a mbíonn sí páirteach iontu, "scéalta beaga cosúil le Toimisín Beag a d'inis Mamaí anseo domh."⁷⁷⁹ Mar an gcéanna, bhíodh **Gearóidín Breathnach** ag scéalaíocht dá clann féin, "Ní raibh oíche ar bith ann nach mbeadh scéal ann sula rachadh siad a luí."⁷⁸⁰ Dar le Gearóidín go gcaithfear scéalta a inse do pháistí sa bhaile sa dóigh is go leanfaidh siad don scéalaíocht amach ina saol féin,

Ach... tá sé cosúil le achan rud... an rud a tchí leanbh ghní leanbh agus mura gcluineann siad é ina óige, bhail níl sé gabháil a mhuscladh suim ar bith iontu agus níl siad go díreach a gabháil a mhuscladh suas lá amháin agus a ráit... ó bhail tá mise ag gabháil leis an scéalaíocht. Caithfidh sé a bheith ag gabháil ar aghaidh sa teach agus caithfidh siad é a chluinstean. Caithfidh sé a bheith beo.⁷⁸¹

Ach tá Gearóidín buíoch gur chuir a clann dúil sa scéalaíocht a chuala siad sa bhaile agus go bhfuil siad ag leanstan di, "Tá an t-ádh ormsa mé féin, tá mo chlann féin ag scéalaíocht."⁷⁸² Deir sí go raibh a hathair "iontach bródúil" gur lean Gearóidín féin leis an scéalaíocht agus "nach raibh an scéalaíocht gabháil a fháil bháis leisean."⁷⁸³ Bíonn **Aodh Mac Gairbheá** fosta ag scéalaíocht dá bheirt pháistí sa bhaile.⁷⁸⁴ Is suimiúil an cur síos a bheir Aodh ar a mhac Hiúdaí a bheith ag tógáil scéalta uaidh ar dhóigh atá ag teacht leis an tseachadadh neamhfhoirmeálta,

...tá sé maith ag scéalaíocht. Tá. Tá "an Gabhar Beag Baoideach Baoideach"⁷⁸⁵ aige. Agus tá sé ag gabháil do "Mhaolmuire an Bhata Bhuí"⁷⁸⁶ fosta. Tá sé iontach, bheinnse á inse sin agus tá sé ábalta deireadh a chur le cuid mhór de na habairtí. Tá sé á fhoghlaim, go díreach, de réir mar atá sé á chluinstean. Ní rud é go bhfuil ina shuí síos... á fhoghlaim. Tá sé á fhoghlaim, mar a deir siad féin... *osmosis*. An dóigh sin.⁷⁸⁷

⁷⁷⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a Trí – 2.00-3.00.

⁷⁷⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 5.00 – 6.00.

⁷⁸⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 10.00-11.00.

⁷⁸¹ Ibid. – Taifead a Dó – 10.00-11.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 7].

⁷⁸² Ibid. – Taifead a Dó – 7.00-8.00.

⁷⁸³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 8.00-9.00.

⁷⁸⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 11.00-19.00.

⁷⁸⁵ Ó Duibheannaigh, J. (2019). Mo Ghabhar Beag Baoideach Baoideach. In: McKenna (eag.). *The Spoken Irish of Rann na Feirste*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.rannafeirste.com/new-page>. [25/04/2019].

⁷⁸⁶ Ó Baoill, M. (2018). Maol Muire an Bhata Bhuí. In: M. McKenna (eag.). *The Spoken Irish of Rann na Feirste*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.rannafeirste.com/maol-muire-an-bhata-bhui/> [10/01/2018].

⁷⁸⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 55.00-56.00 [Aguisín 3: Aodh Mac Gairbheá – Rian 3].

Tá fianaise i gcuid cainte na scéalaithe comhaimseartha seo ar mhodhanna oiliúna a bheadh rud beag níos foirmeálta fosta. Ba ghnách le Neidí Frainc Mac Grianna comhairle a chur ar a nion, **Gearóidín Breathnach**, i dtaca leis an dóigh ab fhearr le bheith ag scéalaíocht do dhreamanna duifriúla daoine,

M'athair, bhí sé i gcónaí ag ráit leat, caithfidh do lucht éisteachta a bheith ábalta tú a thuigbheáil. Is cuma caidé an cineál daoine a bhfuil tú ag inse an scéil dó, mura bhfuil siad ábalta na focla a thuigbheáil níl maith duit a bheith ag inse an scéil daofa. *So* mhoilligh sé anuas an chaint nuair a b'éigean dó é. Agus nuair a bhí sé ag caint le daoine áirithe, daoine a raibh scoith na Gaeilge acu, nach raibh fadhbannaí ar bith acu, bhí sé ag caint ní ba ghaiste.⁷⁸⁸

Mhíníodh Mici Sheáin Néill Ó Baoill teachtaireacht an scéil do **Bhríd Anna Ní Bhaoill** agus í óg. Bheirtí an míniúchán seo di sa dóigh is go dtuigfeadh an cailín óg an scéal ní b'fhearr, "Chuala mé Mici go minic, nuair a bheadh sé ag iarraidh na scéalta a fhoghlaim domh chuirfeadh sé an teachtaireacht trasna domh. Chuirfeadh sé an pictiúr seo trasna domh atá mé ag caint air."⁷⁸⁹ D'ullmhaigh an oiliúint seo Bríd Anna fá choinne na gcomórtas scéalaíochta ar thosaigh sí ag gabháil chucu agus gan í ach seacht mbliana d'aois.⁷⁹⁰ Fuair **Eithne Ní Ghallchobhair** treoir ó na scéalaithe a raibh aithne aici féin orthu. Mar a míníodh cheana (4.2.2) bhíodh Eithne ag tarraingt ar na scéalaithe Gráinne Ní Éaghraín agus Máire Amrais Uí Cheallaigh. Chan amháin gur inis na scéalaithe seo scéalta do Eithne a d'fhoghlaimedh sí ach ba ghnách le Gráinne scéalta a scríobh amach le tabhairt do Eithne sa dóigh is go dtiocfadh léi iad a fhoghlaim.⁷⁹¹ Ba ghnách le **Gene Eoghain Ó Curraighín** comhairle a chur ar a mhac Shane, "i gcónaí, i gcónaí, i gcónaí", fán dóigh ab fhearr leis an scéal a inse,

An anál a ghlacadh agus... Soiléiriú na bhfocal... agus an dóigh a gcoinneofa an lucht éisteachta leat. Má tá tusa ag inse scéil, agus ar mhaithe leis an scéal a inse, bhail... Má tá tusa ag inse an scéil ar mhaithe le, mar a déarfá, fáil thairis. Caithfidh tú féin a bheith páirteach. Agus caithfidh tú a bheith... go bhfuil tú gníomhach. Caithfidh an draíocht a bheith ann.⁷⁹²

⁷⁸⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 13.00-14.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 8].

⁷⁸⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 27.00-29.00.

⁷⁹⁰ Ní Bhaoill, B. (2018). Video an Iúir – Bridanna Ní Bhaoill – Fleadh Ceoil na hÉireann 2018. Ar fáil ag: <https://www.youtube.com/watch?v=WQD1y6KqHAK&feature=youtu.be> [8/01/2019].

⁷⁹¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2018). [03/11/2018] – 5.00-7.00 [Aguisín 3: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 3].

⁷⁹² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 24.00-25.00.

Is léir go raibh an oiliúint a chuir Gene Eoghain ar a mhac éifeachtach nó d'éirigh le Shane an chéad duais a bhaint amach sa comórtas cáilithe scéalaíochta ag an *Oireachtas* sa bhliain 2015.⁷⁹³

Ó tharla áit na scéalaíochta i gcultúr laethúil an phobail a bheith lagaithe, le taobh mar a bhí sé fada ó shin, tá seachadadh na scéalaíochta anois ag brath, cuid mhaith, ar mhodhanna eagraithe foirmeálta. Ón bhliain 2002 i leith tá **Bríd Anna Ní Baoill** agus daoine eile fán cheantar ag obair leis an aos óg sa chlub óige áitiúil. Mar chuid de na seisiúin a bhíonn ag *Club Óige Rann na Feirste* bíonn Bríd Anna ag scéalaíocht do na páistí agus bíonn sí á réiteach le páirt a ghlacadh i gcomórtais scéalaíochta. Agus Bríd Anna ag cur oiliúna scéalaíochta ar na páistí bheir sí daofa cóip scríofa den scéal. Ansin míníonn sí cnámha an scéil daofa.⁷⁹⁴ Deir Bríd Anna go bhfuil sé tábhachtach an scéal a mhíniú don pháiste ar tús agus pictiúr den scéal a thabhairt dó, "...sílím féin, má roghnaíonn tú scéal, go gcaithfidh tú suí síos agus é a mhíniú comh maith agus a thig leat agus pioctúir den scéal a chur trasna agus má chuireann tú trasna é tiocfaidh sé leis an pháiste go nádúrtha."⁷⁹⁵ Ghní Bríd Anna a dícheall ansin comhairle a chur ar an pháiste i dtaca leis an scéal de agus freagraíonn sí ceisteanna, cuir i gcás "b'fhéidir go mbeadh corrcheist acu nó nach dtuigfeadh siad corrfhocal anseo agus ansiúd agus tosódh tú agus dhéanfaidh tú comh simplí agus a thig leat é a dhéanamh daofa agus caithfidh tú a theacht anuas go leibhéal s'acusan." I ndiaidh cnámha agus pictiúr an scéil a mhíniú do na páistí léann Bríd Anna fríd an scéal leo, "Is iomaí uair a théann tú thairis na focla céanna. Céad uair!" Iarrann Bríd Anna ansin ar an pháiste an scéal a fhoghlaim "leath mar leath." Is maith ann an cur chuige seo agus is cosúil go n-éiríonn leis na páistí scéalta a shealbhú ar an dóigh seo,

Agus cuireann sé iontas orm, an dárna hoíche go bhfuil siad istigh agus go bhfuil leath an scéil foghlamthaí acu agus leath an phíosa foghlamthaí agus go rachaidh tú ar aghaidh go dtí an dárna⁷⁹⁶ cuid. So tá tú ag caint, mar a déarfá, b'fhéidir go dtoiseodh siad ar scéal go nglacfadh sé seachtain... go mbeidh an scéal uilig acu agus ansin thig leat toiseacht agus oibriú ar an chur i láthair, ar an nádúrthacht, ar an lucht éisteachta a mhealladh... a bheith ar do sháimhín só.⁷⁹⁷

Is léir go bhfuil ag éirí le cur chuige Bhríd Anna agus le *Club Óige Rann na Feirste* an scéalaíocht mar chleachtas beo a thabhairt do ghlúin úr. Is iomaí sin duine óg a tháinig fríd *Chlub Óige Rann na*

⁷⁹³ An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2015). *Buaiteoirí 2015*. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2015.html>. [29/01/2019].

⁷⁹⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 24.00-25.00.

⁷⁹⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 1.00-2.00.

⁷⁹⁶ Leagan den fhocal "dara". Féach: Ó Baoill, 2009: 131.

⁷⁹⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 26.00-28.00 [Aguisín 3: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 8].

Feirste agus ar éirigh leis duais *Oireachtais* a bhaint as an scéalaíocht.⁷⁹⁸ Ní daoine óga as Rann na Feirste amháin a fuair oiliúint sa scéalaíocht i *gClub Óige Rann na Feirste*. Páirteach fosta sa chlub bhí daoine cosúil le Clíona Ní Ghallchóir, as Míin an Chladaigh, Gaoth Dobhair, ar éirigh léi, le cois a cuid duaiseanna san amhránaíocht ar an tsean-nós, an chéad áit a bhaint amach sa chomórtas scéalaíochta faoi ocht mbliana déag ag an *Oireachtas* sa bhliain 2015 agus an dara háit sa bhliain 2016.⁷⁹⁹ Bhí an-rath ar go leor de Chlann tSuibhne as Loch na nDeorán in aice le Rann na Feirste, a raibh baint acu leis an chlub óige, i gcomórtais scéalaíochta an *Oireachtais* le cúpla bliain anuas⁸⁰⁰

⁷⁹⁸ Tuilleadh eolas anois in Ó Baoighill, 2007a: 65.

⁷⁹⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchóir (2016). [05/11/16] – 1.00-2.00. Agus, **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 0.00-2.00.

⁸⁰⁰ Selina Nic Suibhne ag an Oireachtas i nDoire sa bhliain 2006 (Ó Baoighill, 2007a: 65); Selina Nic Suibhne sa chomórtas scéalaíochta 15-18 mbliana ag Oireachtas 2009 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2009). *Buaiteoirí 2009*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2009.html>. [29/01/2019].); Claire Nic Suibhne sa chomórtas scéalaíochta 15-18 ag Oireachtas 2014 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2014). *Buaiteoirí 2014*. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2014.html>. [29/01/2019].); Joseph Mac Suibhne ag an chomórtas scéalaíochta faoi 12 ag Oireachtas 2014 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2014). *Buaiteoirí 2014*. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2014.html>. [29/01/2019].); Joseph Mac Suibhne ag an chomórtas scéalaíochta 12-15 ag Oireachtas 2015 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2015). *Buaiteoirí 2015*. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2015.html>. [29/01/2019].); Claire Nic Suibhne sa chomórtas scéalaíochta 15-18 ag Oireachtas 2015 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2015). *Buaiteoirí 2015*. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2015.html>. [29/01/2019].); Joseph Mac Suibhne ag an chomórtas scéalaíochta 12-15 ag Oireachtas 2016 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2016). *Buaiteoirí 2016*. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2016.html>. [29/01/2019].); Hugh Anthony Mac Suibhne ag an chomórtas scéalaíochta 15-18 ag Oireachtas 2016 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2016). *Buaiteoirí 2016*. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2016.html>. [29/01/2019].); Joseph Mac Suibhne ag an chomórtas scéalaíochta 12-15 ag Oireachtas 2017 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2017). *Buaiteoirí 2017*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/buaiteoiri-2017.html>. [31/01/2018].); Claire Nic Suibhne agus Hugh Anthony Mac Suibhne ag an chomórtas scéalaíochta 15-18 ag Oireachtas 2017 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2017). *Buaiteoirí 2017*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/buaiteoiri-2017.html>. [31/01/2018].); Selina Nic Suibhne ag an chomórtas cáilithe scéalaíochta do dhaoine fásta ag Oireachtas 2017 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2017). *Buaiteoirí 2017*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/buaiteoiri-2017.html>. [31/01/2018].); Hugh Anthony Mac Suibhne ag an comórtas scéalaíochta 15-18 ag Oireachtas 2018 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2018). *Buaiteoirí 2018*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2018.html>. [29/01/2019].); Selina Nic Suibhne ag an chomórtas cáilithe scéalaíochta do dhaoine fásta ag Oireachtas 2018 (An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2018). *Buaiteoirí 2018*.

agus bhí fear acu, Eoghan Mac Suibhne, páirteach sa phríomhchomórtas scéalaíochta ag an *Oireachtas* ina dhiaidh sin.⁸⁰¹

Comh maith le cuid oibre Bhríd Anna, tá scéalaithe comhaimseartha eile ag scéalaíocht do pháistí ar na saolta seo agus ag féacháil leis an scéalaíocht a sheachadadh. Bíonn **Gearóidín Breathnach** ag scéalaíocht don aos óg ina cuid oibre mar chúntóir teanga i Scoil Náisiúnta Ghort a' Choirce (5.2.2).⁸⁰² Bhí Gearóidín agus **Gene Eoghain Ó Curraighín** gníomhach i gcur chun cinn na scéalaíochta nuair a ghlac siad páirt i scéim "beagán blianta ó shin" le dornán scéalaithe eile leis an scéalaíocht a chur i láthair i scoltacha Ghaeltacht Thír Chonaill. Páirteach fosta sa scéim sin bhí Ciotáí Sheáin Uí Chuinneagáin⁸⁰³ agus Brian Ó Baoighill⁸⁰⁴ as paróiste Ghleann Cholm Cille, Donnachadh Chassie Ó Baoill as Rann na Feirste agus Treasa Mhic Claifeartaigh⁸⁰⁵ as Toraigh, agus chuaigh siad "thart fá mhórán de scoltacha Ghaeltacht Thír Chonaill" agus iad "ag cur oiliúint" ar na páistí "le scéalta a inse."⁸⁰⁶ Lena chois sin, bíonn **Suzanne Uí Ghallchóir** ag gabháil do cheardlanna scéalaíochta le páistí i nGaoth Dobhair (5.2.2).⁸⁰⁷ Bíonn **Eithne Ní Ghallchobhair** ag scéalaíocht le cailín óg a bhfuil "bua na scéalaíochta" aici in Ard an Rátha. Deir Eithne go bhfuil "ábhar scéalaí" sa chailín seo agus go mbeidh "cáil uirthi amach anseo mar scéalaí."⁸⁰⁸

4.4 Cuimhne agus Cruthaitheacht sa Scéalaíocht

Tráchtann Finnegan ar thrí phríomhtheoiric atá ag gabháil i dtaca le seachadadh na n-ealaíon béil de, (1) an dearcadh "rómánsach" fá sheachadadh chianaosta a bheith ag teacht ó bhunadh chomhchoitinn; (2) an teoiric fán tseachadadh béil a deir gur cur de ghlanmheabhair atá i gceist dáiriribh; agus (3) teoiric an tseachadta mar phróiseas athchruthaithe, cur chuige a bhfuil an-bhaint

[ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2018.html>.

[29/01/2019].).

⁸⁰¹ Mac Aoidh, S. (2017a). *Nótaí Eitneagrafaíochta ag Oireachtas na Samhna 2017 i gCill Airne*. [2-5/11/2017].

⁸⁰² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 13.00-19.00.

⁸⁰³ Ceoltóir agus seanchaí clúiteach as Teileann a fuair bás in 2018. (Donegal Democrat. (2018). TG4 Tribute to late Citi Seáin Uí Chuinneagáin. *Donegal Democrat*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.donegaldemocrat.ie/news/home/323730/tg4-tribute-to-the-late-citi-seain-ui-chuinneagain.html>. [09/09/2019]).

⁸⁰⁴ Féach: Ní Ghallchobhair, 2008.

⁸⁰⁵ Féach: Ó Laoire, 2002: 35.

⁸⁰⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a) [02/06/2017] – Taifead a Dó – 24.00-27.00.

⁸⁰⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/01/2017] – 15.00-16.00.

⁸⁰⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2018). [03/11/2018] – 0.00-2.00.

aige leis an teoiric bhéalfhoirmleach.⁸⁰⁹ Maidir leis an chéad teoiric acu seo, an dearcadh rómánsach, tá, dar le Finnegan, snáithí éagsúla ag baint leis an chineál seo smaointeoireachta: an bunadh comhchoitinn; gan baint a bheith ag an tseachadadh scríofa leis; an seachadadh focal ar fhocal; agus an cur de ghlanmheabhair.⁸¹⁰ Dar le Finnegan gur féidir neamhiontas a dhéanamh de mhórán den dearcadh rómánsach seo lom láithreach, nach mbíonn sé ina chuidiú agus nach bhfuil ann ach tuairimíocht.⁸¹¹ Ach admhaíonn Finnegan go bhfaighthear in amanna leaganacha ar ionann iad, go háirid nuair a bhíonn cóipeanna priontáilte nó scríofa i gcúrsaíocht ar féidir tarraingt orthu ach de ghnáth nach ionann na leaganacha éagsúla amach is amach. Os a choinne sin, thiocfadh dó go n-amharcaí ar aithris focal ar fhocal mar idéal i measc ealaíontóirí béil áiride,⁸¹² rud a tchíthear i gcás an scéalaí chlúitigh as Rann na Feirste, Micí Sheáin Néill Ó Baoill⁸¹³ agus an bharúil a bhí aige fá chuid de na scéalta fiannaíochta agus rúraíochta, le tréan measa, nár chóir baint daofa ach iad a inse go díreach mar a chuala sé iad.

Cuireann Finnegan béim mhór ar leaganacha malartacha⁸¹⁴ a bheith ann agus deir sí gurb í an tuigse choitianta i measc speisialtóirí agus béaloideasaithe anois gur líonmhaire i bhfad na leaganacha malartacha ná leaganacha ar ionann iad.⁸¹⁵ Dar le Dundes go mbíonn éagsúlacht le fáil i gcónaí sa bhéaloideas ó tharla go mbíonn an t-ábhar á sheachadadh ó dhuine go duine. Is mar seo a aithníthear an béaloideas agus ar an dóigh seo tá duifear idir é agus an t-ardchultúr, mar dhea, agus an cultúr coitinn nó an popchultúr.⁸¹⁶ Mar atá ráite ag Honko, má tá leaganacha malartacha den ábhar atá faoi staidéar ar fáil, is ionann sin agus a rá gur béaloideas atá i gceist nó tá leaganacha malartacha ar cheann de na príomhchomharthaí sóirt a bhéarfadh le fios gur béaloideas atá ann,

*During his/her performance career, a ballad singer or storyteller may be convinced that he/she has changed nothing in a song or story, yet variation creeps in all the time as the chain of performances continues. The performances are not identical, variation is constantly present...*⁸¹⁷

⁸⁰⁹ "oral-formulaic theory" Finnegan, 1992a: 139. Teoiric atá ann seo fán dóigh a gcumthar filíocht, nó ealaíona béil i gcoitinne, le linn iad a bheith á rá agus an t-ealaíontóir béil ag baint úsáide as foirmlí cainte a thig leis an ealaín a bhfuil sé ag gabháil di. Fá choinne tuilleadh eolais air seo amharc ar Lord, 1960.

⁸¹⁰ Ibid. 139-140.

⁸¹¹ Ibid. 140.

⁸¹² Ibid. 140.

⁸¹³ Poirtéir, 1993: 77.

⁸¹⁴ "variants"

⁸¹⁵ Finnegan, 1992a: 141.

⁸¹⁶ Dundes, 1999: viii.

⁸¹⁷ Honko, 2000: 3.

Is fíor do Kaivola-Bregenhøj nuair a deir sí go gcaithfidh an scéalaí rogha a dhéanamh achan iarraidh a n-insíonn sí scéal. Thig léi a bheith ag tarraingt ar an chuimhne atá aici ar thaibhléirithe a thug sí roimhe, ar an smacht atá aici ar an scéim,⁸¹⁸ .i. an teanga speisialta a bhíonn le fáil sa scéalaíocht agus gíotaí den inse atá de ghlanmheabhair aici. Ach, os a choinne sin, bíonn tionchar ag an láthair féin ar inse an scéil, an caidreamh agus an teangmháil idir an scéalaí agus an lucht éisteachta, an spíonn a bhíonn ar an reacaire, rudaí a athraíonn, ar ndóighe, i ngach taibhléiriú. B'fhéidir go ndéanfadh scéalaí plota an scéil a aithris ar dhóigh a bheadh cruinn go leor ach go gcuirfeadh sí craiceann ar an scéal de réir is mar a bhíonn an lucht éisteachta ag dúil leis agus de réir a cumais sa bhomaite sin.⁸¹⁹ An toradh a bhíonn air seo uilig go léir go mbíonn leaganacha malartacha ar fáil. Nó go bunúsach, ní hionann aon dá inse agus sealbhaíonn scéalaithe áiride cuid de na hinsí seo in áiteacha agus in amanna éagsúla agus ar an dóigh seo, i gcionn na haimsire, go dtig athruithe ar inse na scéalta agus go bhfágthar againn an-mhórán leaganacha malartacha.

Sa staidéar chluíteach a rinne Bruford ar thraidisiún scéalaíochta na Gaeilge in Éirinn agus in Albain léiríonn sé go mbíonn an-éagsúlacht le fáil in inse na scéalta céanna go minic. Taispeánann sé an dóigh a dtarraingeodh scéalaithe ar mhóitífeanna agus ar mhíreanna as scéalta difriúla sa dóigh is go dtiocfadh leo cur lena scéal nó cor úr a chur ann. Léiríonn Bruford go bhfuil cruthaitheacht mhór ag baint leis an dóigh a gcuirfeadh scéalaí scéal i láthair agus go mbíodh solúbthacht ag baint leis an scéal i dtólamh.⁸²⁰ Is é sin le rá gur mhinic a choinneofaí bunphlota an scéil mar a bhí sé ach go gcuirfí leis nó go mbainfí de ar mhaithe le heispéireas an lucht éisteachta. Cuireann Bruford i gcás na scéalta gaisce a bhíonn go minic pacáilte le móitífeanna coitianta. Bíonn neart troda de ghnáth sna scéalta gaisce agus mar sin b'fhurasta ag an scéalaí móitíf na troda síoraí,⁸²¹ mar shampla, "teach na n-amhus", fathach nó beirt, nó a mhacasamhail de mhóitíf a chur isteach le tuilleadh brí a chur sa scéal.⁸²² Tráchtann Bruford fosta ar an mheath a thig ar mhóitífeanna áiride i scéalta agus gur cosúil, dar leis, go ndéantar dearmad de mhóitífeanna nach dtéann i bhfeidhm ar dhaoine an oiread céanna.⁸²³

⁸¹⁸ "scheme"

⁸¹⁹ Kaivola-Bregenhøj, 2000: 109-110.

⁸²⁰ Bruford, 1966: 225.

⁸²¹ "everlasting fight"

⁸²² Bruford, 1966: 227.

⁸²³ Ibid. 230.

Tá dearcadh eile ann gur próiseas meathlaithe, don chuid is mó atá sa tseachadadh ó bhéal, agus maítheas gurb é go dteipeann ar an chuimhne agus gur as an phróiseas sin a eascraíonn leaganacha malartacha.⁸²⁴ Ach, mar a deir Finnegan, is furasta a bheith in amhras fán mhúnla seo a bhfuil an cur de ghlanmheabhair ar cheann dá phríomhghnéithe. Nuair a chuirtheas san áireamh an tionchar a bhíonn ag an ócáid agus an lucht éisteachta ar an taibhléiriú, an chruthaitheacht a bhaineann leis an ealaíontóir béil agus torthaí chuid staidéir na scoile béalfhoirmlí, san Iúgslaiv agus in áiteacha eile, is léir nach mbíonn an cur de ghlanmheabhair i gceist i gcónaí agus go mbíonn an chumraíocht le linn an taibhléirithe go minic páirteach sa phróiseas fosta. Is minic anois go mbíonn claonadh i measc scoláirí gan glacadh leis an chur de ghlanmheabhair agus leis an mheathlú amhail is dá mba iad an t-aon phróiseas amháin a bhíonn ar obair agus is amhlaidh go gcuirtheas níos mó béime anois ar an athchruthú sa tseachadadh ó bhéal.⁸²⁵

Mar sin féin, is fiú rud inteacht an teoiric fán chur de ghlanmheabhair agus dar le Finnegan nár cheart diúltú dó scun scan, faoi thionchar na scoile béalfhoirmlí, cuir i gcás. Adhmaíonn sí go mbíonn an cur de ghlanmheabhair ar cheann de na príomhphróisis i gcúrsaí seachadta, in amanna.⁸²⁶ Labhair Bruford ar an "*extreme conservatism*"⁸²⁷ a bhain le scéalaithe Gael in Éirinn agus in Albain. Tá Ó Duilearga ag teacht le Bruford anseo agus deir sé nach ligeadh an scéalaí ná an lucht éisteachta d'athrú ar bith san inse.⁸²⁸ Aontaíonn Ross leis an bharúil seo agus tráchtann sé ar an luach chultúrtha a bhí ar an aithriseoireacht chruinn dhílis i nGaeltacht na hAlban.⁸²⁹ Tig an leagan amach seo leis an chur síos a bheir Poirtéir ar an scéalaí as Rann na Feirste, Micí Sheáin Néill Ó Baoill. Dar le Poirtéir go gcumfadh Micí scéalta a bhain lena thaithí féin mar dhuine agus go raibh sé lán-ábaltá craiceann a chur ar scéal ar bith ach, mar sin féin, nach mbainfeadh sé do scéalta áiride, dála scéalta fá Fhionn Mac Cumhaill ná Cú Chulainn a mheas sé a bheith róthábhachtach le hathrú.⁸³⁰ Is léir go raibh cuimhne ar leith ag Micí,

Aontaíonn gach duine a raibh aithne acu ar Mhicí go raibh cuimhne ar dóigh aige agus is féidir a fheiceáil ar scéalta áirithe a bailíodh uaidh go minic gur beag an difear atá idir insint amháin aige agus insint eile aige. Chloígh sé lena insint féin agus b'annamh a chuirfeadh sé aon athrú air, go fiú na scéalta is faide aige. Ní hionann sin is a rá go raibh gach rud mar an gcéanna focal ar fhocal i ngach aon scéal. Bíodh is go raibh sé mar

⁸²⁴ Finnegan, 1992a: 141.

⁸²⁵ Ibid. 142.

⁸²⁶ Ibid. 142.

⁸²⁷ Bruford, 1978: 27.

⁸²⁸ Ó Duilearga, 1942: 44.

⁸²⁹ Ross, 1959: 12.

⁸³⁰ Poirtéir, 1993: 77.

sin don chuid is mó, agus nár athraigh Mici bunphlota an scéil, is féidir a fheiceáil go gcuireann sé is go mbaineann sé ó scéalta ó am go chéile. Agus sin ráite, ní rómhinic a tharlaíonn sé.⁸³¹

Is féidir linn smaointiú fosta ar ar dhúirt an bailitheoir béaloidis agus an seanchaí, Aodh Ó Duibheannaigh, fá dhaoine a bheith ag iarraidh "cead" ar scéalaithe scéal a fhoghlaim uathu agus go bhfoghlaimíthí an scéal ansin focal ar fhocal (2.5). Ach mar a deir Ó Laoire, "is fiú a lua arís nach ionann an frása 'focal ar fhocal' i dtaca le cultúr béil de agus an bhrí a bhíos in intinn daoine liteartha den nath chéanna."⁸³²

4.4.1 Aithris ghlan nó Cumraíocht?

Déantús agus gníomh araon atá sa scéalaíocht, nó le tarraingt ar théarmeolaíocht na Gréigise, tá idir *poiesis* agus *praxis* i gceist.⁸³³ Fágann an scéalaí a lorg féin ar an inse agus é i mbun an scéil agus bheir sé an leagan sin dá lucht éisteachta, nó mar a deir Benjamin, fágann sé nó sí mar thaithí acu é.⁸³⁴ Mar sin, is deacair ceist an tseachadta agus ceist na cumraíochta a scaradh glan óna chéile. Ach mar atá ráite ag Finnegan, nílthear ag maíomh gur cumraíocht as an nua a bhíonn i gceist de ghnáth ach, ina áit sin, agus de réir na scoile béalfhoirmlí de chuid Lord agus Parry, go mbíonn stór téamaí, plotáí, natháin agus rannta ann a dtig leis an ealaíontóir béil tarraingt orthu ar a mhian agus ar an dóigh sin thig leis cur leis an scéal nó, go dearfa, é a athrú ar fad, nó b'fhéidir, fiú, scéal úr nua, bunaithe ar na heilimintí sin, a chumadh le himeacht ama, nó, go fiú, ar an toirt.⁸³⁵

Dar le Finnegan go bhfuil sé ar cheann de na conclúidí is suntasaí a d'eascair as cuid taighde Parry agus Lord nach bhfuil téacs seasta ar bith le fáil sna healaíona béil. Bíonn gach aon taibhléiriú éagsúil agus mar sin d'fhéadfaí a rá go bhfuil gach taibhléiriú ina bhunleagan fosta. Is suimiúil fosta na himpleachtaí atá ag an teoiric seo ar shealbhú na scéalaíochta agus na n-ealaíon béil i gcoitinne. Mar a deir Finnegan,

⁸³¹ Ibid. 70.

⁸³² Ó Laoire, 2002: 111. Tagairt déanta aige do Lord, 1960: 28, Dégh, 1969: 180., Ó Coileáin, 1977: 21., Ong, 1982: 61.

⁸³³ Peterson agus Langellier, 2007: 207.

⁸³⁴ "the storyteller takes what he tells from experience – his own or that reported by others. And he in turn makes it the experience of those who are listening to his tale" (Benjamin, 1968: 87).

⁸³⁵ Finnegan, 1992a: 145.

*There is no text which he has to learn – so that memorisation in the sense of word-for-word recall is not involved; instead he learns the poetic vocabulary and structure appropriate for heroic poetry in the way a child learns a language: it is the basic resource and medium within which and with which he composes.*⁸³⁶

Ar ndóighe, tá stíl agus réim ar leith teanga a bhaineann leis an scéalaíocht sa Ghaeilig, rud a shealbhaítear de réir mar a bhíonn an duine ag éisteacht le scéalta agus ag inse scéalta. Tá sé le céill, gurbh fhearr a bheadh scéalaí ábalta a chraiceann féin a chur ar scéal de réir na haestéitice traidisiúnta má tá an teanga scéalaíochta seo sealbhaithe go maith aige. Mar a deir Thompson, bíonn cead ag an scéalaí a scéal a inse ar a rogha dóigh a fhad agus go bhfuil sé ag teacht leis an mhúnla thraidisiúnta. Fágann an scéalaí a lorg féin ar an scéal comh maith leis na daoine ar fhoghlaím sí an scéal uafa,

*...the skillful raconteur usually handles his material very freely, but within traditional limits. There are certain commonplaces of event and background or of word order so traditional that they are an indispensable part of the manner of the story-teller. If he is gifted, he has a command of all these old, well-tried devices and he adds thereto his individual genius and of the genius of the man or men from whom he learned his art.*⁸³⁷

I gcomhthéacs an traidisiúin scéalaíochta Gaeilge i dTír Chonaill is maith an léargas a gheibhthear ar phróisis an tsealbhaithe agus an tseachadta i gcuid cainte an scéalaí John Ghráinne Ó Duibheannaigh. Agus é ag caint ar an dóigh ar shealbhaigh sé an scéal "An Óige, an Saol Mór agus an Bás", deir John Ghráinne go mbíodh an scéal á inse comh minic sin sa phobal agus go mbíodh sé measartha furasta é a thógáil,

B'fhéidir nach raibh sé focal ar fhocal agat mar a d'inis an scéalaí é ach chuala tú ar ais b'fhéidir seachtain ina dhiaidh é agus má bhí focal ar bith cailte agat bhí an focal sin leat an dara uair agus mar sin dó chuala muid chomh minic é nach dtiocfadh linn dearmad a dhéanamh dó...⁸³⁸

Is léir ó chuid cainte John anseo go bhfuil tábhacht leis na focla atá sa scéal a shealbhú agus a bheith ábalta iad a inse ar ais. Ach mar a dúradh cheana, níor cheart dúinn glacadh leis an nathán "focal ar fhocal" de réir bhunbhrí na bhfocal sin nó bíonn ciall eile leis an nathán chéanna go minic i gcultúr béil (4.4). Míníonn John Ghráinne an méid atá sé a mhaíomh fá fhoclaíocht an scéil,

An rud atá i scéal, comhrá atá i scéal agus dá n-iarrrá thusa ormsa anois b'fhéidir an scéal sin ["An Óige, An Saol Mór agus an Bás"] a inse ar ais, b'fhéidir corrfhocal dá nduirt [sic] mé go ndéarfainn dóigh eile é ach is é an chiall amháin atá leis na focla. Tá tú ar an rud amháin ar fad b'fhéidir an focal ... tá cuid mhór focal agus thiocfadh leat a rá ar chúpla dóigh agus an focal a dúirt mise anois leatsa ag caint insa scéal sin, dá mbeinn ag inse an scéil sin fá cheann leathuair eile ba é an scéal céanna, ba é an dóigh [recte.] chéanna ach bheadh focla

⁸³⁶ Ibid. 65.

⁸³⁷ Thompson, 1946: 450.

⁸³⁸ **Agallamh:** Ó Donnale agus Ó Duibheannaigh, (2011a). Ar fáil ag: <http://www.bbc.co.uk/programmes/p00vwrn1>. [31/01/2018].

agam ann nach raibh agam ansin ach ba é an chiall amháin a bhí le cibé focal a dearfainn [sic] an t-am sin agus a dúirt mé ansin leatsa anois...⁸³⁹

Is léir ón taighde atá déanta ag Finnegan go mbíonn meascán den chumraíocht agus den chur de ghlanmheabhair i gceist in an-mhórán cineálacha béalaithrise agus ní taise do scéalaíocht na Gaeilge. I bhfianaise chur chuige Parry agus Lord, níl a leithéid de rud ann agus leagan "ceart" nó leagan "bunaidh" den ealaín bhéil.⁸⁴⁰ Tá sé ar chumas an ealaíontóra béil a leagansan den scéal a athrú roimh nó le linn an taibhléirithe. Ar ndóighe, tá solúbthacht ag baint leis seo agus thiocthadh le scéalaithe áiride a bheith níos dílse don leagan a shealbhaigh siad an chéaduair agus thiocthadh dó go mbeadh scéalaithe eile i leith na cumraíochta níos mó. Rud amháin a bheadh doiligh go leor ag duine ar bith a shéanadh anois, go dtarlaíonn na hathruithe seo i bpróiseas an tsealbhaith, an tseachadta, agus go fiú, an láithrithe agus go bhfuil cumas cumraíochta an ealaíontóra béil fite fuaite lena chumas taibhléirithe. Lena chois sin, agus mar threisiú leis an phointe seo, is féidir smaointiú fosta ar scéalaithe traidisiúnta a chumadh a gcuid scéalta féin, dálda Annie Bhán Nic Grianna.⁸⁴¹

Dar le Finnegan, sa deireadh thiar, gur amhlaidh go bhfuil níos mó ná dóigh amháin seachadta ann agus nach ann do dhlíthe uilíocha ar féidir iad a leagan anuas ar sheachadadh na n-ealaíon béil. Ina áit sin, bíonn gnéithe éagsúla ar obair; is fíor go dtarlaíonn seachadadh cruinn, chóir a bheith focal ar fhocal, corruair, agus cuireann sí i gcás *Rigveda* na hIndia agus filíocht chráifeach Havái. Bíodh sin mar atá, is gnách go mbíonn an seachadadh cruinn sin atá bunaithe ar an chuimhne le fáil le taobh phróisis an athchumtha nó, go fiú, leis an chumraíocht ghlan de réir theoiricí na scoile béalfhoirmlí.⁸⁴² Ní féidir, dar le Finnegan, a bheith ag dréim le teoiric uilíoch ar bith a dhéanfadh an córas seachadta a mhíniú ina iomláine.⁸⁴³ Próiseas casta atá ann agus tá an t-uafás athróg le cur sa reicneáil. Is é sin le rá go bhfuil níos mó ná córas seachadta amháin ann agus, go dearfa, is minic a bhíonn níos mó ná córas amháin ar obair i dtraidisiún ar bith.

⁸³⁹ **Agallamh:** Ó Donnaile agus Ó Duibheannaigh, (2011a). Ar fáil ag: <http://www.bbc.co.uk/programmes/p00vwrn1>. [31/01/2018].

⁸⁴⁰ Finnegan, 1992a: 145.

⁸⁴¹ "Of course, Annie may have been adding all the time to her repertoire – in more ways than one since she herself told me that she sometimes made up her own stories." (Mac Lennan, 1997: 15.)

⁸⁴² Finnegan, 1992a: 152.

⁸⁴³ Ibid. 152.

4.4.2 Cuimhne an Scéalaí: An Teoiric

Labharann Bruford ar an "*extreme conservatism*" a bhain le scéalaithe Gael agus a n-ealaín scéalaíochta.⁸⁴⁴ Má ghlacann muid leis an bharúil seo de chuid Bruford go gcloíodh scéalaí ar dhóigh choimeádach le plota, foirm agus in amanna le foclaíocht na scéalaíochta a tháinig anuas chuige, caithfidh sé go raibh cuimhne ar leith de dhíobháil ar an scéalaí chéanna. Mar a léiríodh roimhe seo, tá fianaise le fáil i litríocht Uí Ghrianna go raibh gnáis choimeádacha ag gabháil le scéalta a phronnadh ar an té a bhí á n-iarraidh (2.5). Maíonn Bruford, go bhfuil trí phríomh-dhóigh ann ina bhfoghlaímíthí foclaíocht na scéalta; (i) chuimhníodh an scéalaí ar chnámha an scéil, ar ainm carachtair nó beirt, agus dhéanadh sé an scéal ar fad a athchruthú lena chuid focal féin; (ii) chuireadh sé an scéal ar fad de ghlanmheabhair, focal ar fhocal mar a chuala sé é; (iii) nó b'fhéidir go n-úsáideadh an scéalaí meascán den dá mhodh, sin le rá go bhfoghlaímíodh sé de ghlanmheabhair cuid den chomhrá a bhí sa scéal nó cuid den chur síos agus go ndéanadh sé an chuid eile a athchruthú.⁸⁴⁵

Cuimhnimis ar an mhaíomh a dhéanadh scéalaithe áiride go dtiocfadh leo scéalta fada a thógáil go díreach mar a chuala siad iad. Is féidir smaintiú ar an scéalaí Mhuimhneach, Seán Ó Conaill, ar dhúirt an Duileargach fá dtaobh de gur éirigh leis scéal Dhiarmada agus Ghráinne a aithris "*almost word for word*" gidh go dteachaigh caoga bliain thart ó chuala sé an scéal á léamh ó leagan clóite dhá uair cois tineadh.⁸⁴⁶ Fosta, Pádraig Mac Seáin as Teileann ar éirigh leis seanscéalta fada a thógáil ón scéalaí chlúiteach Séarlaí Mac Anna agus iad a inse "focal ar fhocal mar a thigeadh siad amach as béal Séarlaí" – rud a rinne sé gan cuidiú ar bith ón scríbhneoireacht nó ní raibh aon scríbhneoireacht Ghaeilge aige san am.⁸⁴⁷ Nó Micí Sheáin Néill a dúirt,

Níor chuir mé athrú ar bith riamh ar scéal ar bith a chuala mé nó bhí mé ag déanamh go raibh seandaoine ábalta i bhfad níos fearr ná muidinne scéal a inse agus bhí... Níor chuala mé riamh scéal insithe nach mbeinn féin ábalta a inse ar ais... bhí sé liom ar an chéad iarraidh.⁸⁴⁸

⁸⁴⁴ Bruford, 1978: 27.

⁸⁴⁵ "For the wording alone of a story there are three possibilities: the storyteller may memorise a mere skeleton plot and one or two names for the characters, and recreate the whole story in his own words; he may memorise the whole tale word for word as he heard it; or he may use a combination of these techniques, learning some passages of dialogue or description by heart and recreating the rest." (Ibid. 27).

⁸⁴⁶ Duilearga, 1945: 27.

⁸⁴⁷ Mac Seáin, 1960: 17.

⁸⁴⁸ **Agallamh:** Ó Colla agus Ó Baoill, 1977: 272.

Bheir Bauman "*appeal to tradition*" ar an nós a bhíonn ag scéalaithe ársaíocht agus buanseasmhacht a gcuid scéal a áiteamh.⁸⁴⁹ Siúd is gur ghnách le scéalaithe a mhaíomh go n-inseodh siad scéal go díreach mar a chuala siad é,⁸⁵⁰ tá saineolaithe an lae inniu in amhras fán mhaíomh seo. Mar a deir Rubin, "*...verbatim recall requires a record other than human memory*," agus "*...verbatim recall in an oral culture means no more than accurate within the limits of human memory*."⁸⁵¹ Is ionann sin agus a rá go n-inseofaí scéal a bheag nó a mhór mar a chualathas é agus nach dtabharfaí fá dear, seans, sa lúb cuideachta na mion-athruithe a bheadh san fhoclaíocht. Ach is féidir go raibh sé de bhua ag scéalaithe áiride, cosúil le Seán Ó Conaill agus Micí Sheáin Néill, cuimhne measartha chruinn a choinneáil ar a gcuid scéalta sa dóigh is nár léir don té a bhí ag éisteacht gur cuireadh athrú ar bith orthu.⁸⁵² Deir Bruford (1978) fá chuid scéalaíochta Duncan McDonald as Uibhist a Deas, Albain, a chloígh go docht daingean le foclaíocht a chuid scéalta, go mb'fhéidir gurb é an rud gur leag an scéalaí amach foclaíocht dá chuid féin ar na scéalta agus é óg, bunaithe ar phlotaí scéalta a athara agus ar chuid de na natháin chainte agus na foirmilí a bhí ag a athair, gur athchruthaigh sé an chuid eile den fhoclaíocht agus gur fhoghlaím sé de ghlanmheabhair na leaganacha seo de na scéalta a d'inseodh sé as sin amach.⁸⁵³ Más fíor seo, thiocfadh dó gurb é an modh céanna a bhí ag Micí Sheáin Néill agus ag scéalaithe eile, a leagfadh amach ina gceann agus ina gcuimhne téacs an scéil sa dóigh is go n-inseodh siad scéalta ar ócáidí éagsúla gan mórán athraithe san fhoclaíocht arbh fhiú trácht air.

Dar le Vansina go bhfuil cruthaitheacht ag baint leis an chuimhne sa dóigh a líontar isteach bearnaí ar bith a bhíonn sa chuntas,

*Representations are imitative actions, and their presence in a connected form involves creative activity. At both the points of creating the image and of narrating it (processes which in most cases occur together) the perpetual data are either selected or rejected, structuring takes place, and 'gaps' are filled by supplying logical sequences of the type 'it must have been'.*⁸⁵⁴

Míníonn Vansina go mbíonn tionchar nach beag ag mothúcháin ar na rudaí a gcoinnítear cuimhne orthu. Aontaíonn Lowenthal leis an bharúil seo nuair a deir sé gur fearr a éiríonn linn cuimhne a choinneáil ar íomhánna corraitheacha agus gáifeacha, "*Memory training thus concentrated on*

⁸⁴⁹ Bauman, 1975: 295.

⁸⁵⁰ Dégh, 1969: 166.

⁸⁵¹ Rubin, 1995: 6-7.

⁸⁵² Poirtéir, 1993: 96-101.

⁸⁵³ Bruford, 1978: 34.

⁸⁵⁴ Vansina 1980, 262.

striking, vivid, even grotesque images."⁸⁵⁵ Dar le Vansina fosta gur fearr i bhfad a choinníthear cuimhne ar íomhánna coincríteacha agus ar rudaí ar féidir íomhánna a dhéanamh daofa ná mar a chuimhnítear ar rud ar bith atá teibí.⁸⁵⁶ I dtaca leis an traidisiún béil de, áitíonn Vansina gurb é atá i gceist ann, cuimhne ar chuimhní eile, ó tharla gur ó aithris duine eile a fhoghlaimítear an teachtaireacht. Cuidíonn rím, rannta agus comhfhuaime san urlabhra le héifeachtacht na cuimhne, dar leis. Dá thairbhe sin is fearr i bhfad a chuimhnítear ar thraidisiúin den tseort seo sa teanga inar insíodh an chéad lá ariamh iad. Is tábhachtaí arís an t-eolas seo nuair a smaointítear ar an ról atá ag cúrsaí cultúir sa chuimhne. Dá thairbhe sin is fusa ealaín bhéil a chur i láthair sa teanga inar sealbhaíodh í an chéaduair.⁸⁵⁷

Tá sé ráite ag scoláirí áiride, mar shampla MacDonald ag caint dó ar an scéalaí Donald Alasdair Johnson as Uibhist a Deas, Albain, gur mar íomhánna a shamhlaíodh cuid de na scéalaithe a gcuid scéalta agus go gcaithfí ansin iad a chur i bhfocail.⁸⁵⁸ Nuair a tharraingítear ar íomhánna san ealaín bhéil is amhlaidh go ndéantar íomhá neamhbhriathartha den phíosa, agus nuair a bhíonn feidhm lena chur i bhfocail caithfear an fhoclaíocht bhunaidh a bhaint as an íomhá.⁸⁵⁹ Gheibhthear barúil den ról lárnach atá ag samhlú na n-íomhánna mar chuid den scéalaíocht nuair a deir Pyysiäinen go bhfuil sé anois léirithe ag taighde thrialach gur fearr an chuimhne a bhíonn ar fhocail arbh fhusa iad a shamhlú mar íomhánna. Lena chois sin, is fusa íomhánna a shamhlú nuair a bhíonn gluaiseacht ann ó shuíomh amháin go suíomh eile.⁸⁶⁰ Ar ndóighe, níl a leithéid de rud ann agus seanscéal aonradhairc. Is gnách go mbíonn gluaiseacht de chineál inteacht sna seanscéalta.

Is suimiúil go bhfuil dhá bhriathar éagsúla ar fáil sa teanga Ghaeilge ar dhá phróiseas fhoghlama éagsúla. Dar le hÓ Laoire gurb é a chiallaíonn an briathar "tógáil," i dtaca leis an amhránaíocht de, "na hamhráin a shealbhú 'amach ó bhéal duine' gan cuidiú ón scríbhneoireacht." Is é atá i gceist leis an fhoghlaim, mar sin, leabharthaí nó scríbhneoireacht a bheith páirteach, ar dhóigh inteacht, i sealbhú an ábhair.⁸⁶¹ Gheibhthear sampla den bhriathar seo "tógáil" in úsáid mar thrácht ar shealbhú na scéalaíochta ag an scéalaí Pádraig Mac an Iomaire (rugadh 1869), as Carna, agus é ag labhairt ar an aos óg ag sealbhú na scéalaíochta, ag éisteacht daofa leis na "seanúndúirí", dúirt sé go mbeadh

⁸⁵⁵ Lowenthal 2002: 208.

⁸⁵⁶ Vansina 1980, 263.

⁸⁵⁷ Ibid. 272.

⁸⁵⁸ MacDonald (1978).

⁸⁵⁹ Pyysiäinen, 2000: 189.

⁸⁶⁰ Ibid. 189.

⁸⁶¹ Ó Laoire, 2002: 80.

an duine óg a raibh dúil aige sa scéalaíocht ag iarraidh "sgéal a thóigeáil ina íntinn."⁸⁶² Tá tagairt don téarma chéanna le fáil fosta i Leabhar Sheáin Í Chonaill nuair a deir an seanscéalaí nár chuala sé "aon sgéal fiannuíochna riamh, [...] agus me im gharsún dosaen blian, nár thógas im cheann chò luath a's a bheadh sae ráite."⁸⁶³ Baineann Micí Sheáin Néill Ó Baoill úsáid as an bhriathar chéanna agus é ag cur síos ar shealbhú scéalta,

Bhí aintín le m'athair istigh anseo agus bhí sise iontach maith ag scéalaíocht agus ba ghnách léi scéalta a insint go minic agus choimhead sí sin na scéalta agus thóg mise iad agus bhí sise ina cuidiú maith agamsa na scéalta a fháil an t-am sin.⁸⁶⁴

In agallamh leis an scéalaí, John Ghráinne Ó Duibheannaigh, is cosúil go mbaineann sé féin, fosta, úsáid as an bhriathar "tóg" agus é ag trácht ar shealbhú scéalta.⁸⁶⁵ Is léir go bhfeicthí, agus go bhfeictheas, do Ghaeil go bhfuil duifear idir scéal nó amhrán nó a leithéid a thógáil, ó bheith ag éisteacht le duine eile, agus a mhacasamhail a fhoghlaim le cuidiú na léitheoireachta nó na scríbhneoireachta.⁸⁶⁶

Ag teacht lena bhfuil ráite roimhe seo (4.4.1), deir Rubin nach gá go bhfoghlaimfeofaí de ghlanmheabhair gach uile fhocal, nó is leor cuimhne a bheith ag duine ar an téama ghinearálta, an fhoirm a bhaineann leis an phíosa, agus sonraí ar leith.⁸⁶⁷ Is iad na rudaí a bhítheas a sheachadadh, dar le Rubin, na rialacha, na srianta agus na scéimrí a bhaineann leis an traidisiún. Arís níl téacs seasta ar bith ann. Thig leis an ealaíontóir béil an t-ábhar a ionramháil ar mhaithe leis an lucht éisteachta atá os a choinne. Tarraingíonn Rubin ar bhéarlagair a bhaineann le heolaíocht na ríomhaireachta agus leis an teangeolaíocht nuair a labhrann sé ar scrípteanna, ghramadacha scéil⁸⁶⁸ agus ghréasáin chomhluadracha,⁸⁶⁹ rudaí a bhaineann le scéimre,⁸⁷⁰ is é sin le rá an t-eagar a chuirtheas ar thaithí a tharla san am a chuaigh thart.⁸⁷¹ *Cnámha an scéil* an téarma dúchais a bheadh ar an scéimre seo de ghnáth. B'fhusa ag duine cnámha an scéil a thógáil ar tús sula gcuirfí *craiceann*

⁸⁶² Mac Coisdealbha agus Mac an Iomaire, 1945: 330.

⁸⁶³ Ó Duilearga, 1964: xx.

⁸⁶⁴ **Agallamh:** Ó Conluain, Ó Maolchalann agus Ó Baoill, 1980: 257-258).

⁸⁶⁵ "Ach insan am a bhfuil mé ag caint air bhí scéalaíocht ann ach cuid acu a thóg agus a chuaigh leis an scéalaíocht agus cuid eile acu a rinne dearmad dó agus ar thuig." (Ó Donnaile agus Ó Duibheannaigh, 2011).

⁸⁶⁶ Féach: Falzett, 2010: 86-89.

⁸⁶⁷ Rubin, 1995: 6-10.

⁸⁶⁸ "story grammars"

⁸⁶⁹ "associative networks"

⁸⁷⁰ "schema"

⁸⁷¹ Ibid. 21-38.

nó *feoil* ar ball orthu. Is féidir comparáid a dhéanamh leis an amhránaíocht anseo. Míníonn Ó Laoire go mbíonn daoine áiride ag "paitseáil" leo, is é sin ag cur leis an amhrán a thóg siad go neamhiomlán an chéadair.⁸⁷² Níl an cur síos seo neamhchosúil leis an mhíniú a thug John Ghráinne Ó Duibheannaigh ar shealbhú scéil (4.4.1). Maíonn Ó Coileáin gurb í bua an dea-scéalaí sa traidisiún bhéil a bheith ábalta, ní hamháin aithris dhílis a dhéanamh ar fhoclaíocht an scéil a chuala sé, ach, na féidearthachtaí uilig a bhaineann leis an inse sa traidisiún scéalaíochta a tharraingt chuige féin.⁸⁷³ Is é sin le rá, a chuid féin a dhéanamh de agus é a inse ar dhóigh ealaíonta a thig leis an traidisiún.

Dar le Rubin gurb í an dóigh a gcuimhnítear ar mhíreanna sa traidisiún bhéil go n-aithnítear pátrúin.⁸⁷⁴ Mar sin, is amhlaidh go gcuireann scrípteanna thuasluaite, gramadacha scéil agus gréasáin chomhluadracha, mar atá ag Rubin, bonn seasmhach faoin fhoclaíocht i dtraidisiúin bhéil. Comh maith leo seo tá srianta eile ann a imríonn tionchar seasmhach ar na traidisiúin bhéil, is iad sin, íomhá agus fuaim, go háirid rithim.⁸⁷⁵ Ar ndóighe, d'fhéadfadh athruithe teacht ar an fhoclaíocht agus ord na smaointe ach cuidíonn cleasa filiúnta agus brí an phíosais leis an ord ama a choinneáil. Tosaíonn an aithris seo leis an chéad fhocal agus leanann ar aghaidh go dtí an deireadh. Bíonn na focail dheireanacha a dúradh mar a bheadh leideadh ann a chuidíonn leis na ealaíontóir béil cuimhneamh ar an chéad ghiota eile.⁸⁷⁶

Is minic go mbaineann stíl theanga ar leith leis an scéalaíocht thraidisiúnta Ghaeilge, agus ghníthe sin a sheachadadh fosta. Cuid de chraiceann nó d'fheoil an scéil atá sa stíl seo. Tá an teanga speisialta seo ina cuidiú ag an scéalaí a bhaineann leas as foirmlí cainte a bhaineann le stíl na scéalaíochta i gcoitinne. Tig tuilleadh tacaíochta don bharúil seo ó chuid taighde Zall. Taispeánann Zall sa ghrinnstaidéar atá déanta aici ar chuid scéalaíochta Gaeilge Bhriain Stewart sna Cataibh i dtuaisceart na hAlban gur tharraing an scéalaí céanna ar fhoirmlí béil agus é i mbun a chuid scéalta a inse.⁸⁷⁷ Bhain rím, uaim agus cleasa eile leis na foirmlí cainte seo. I gcás Bhriain Stewart, níorbh ionann ar fad an fhoclaíocht sna hinsintí éagsúla den scéal céanna aige gidh go mbíodh na foirmlí cainte céanna seo aige i ngach inse den scéal nach mór. Nílthe, ar ndóighe, ag maíomh gur

⁸⁷² Ó Laoire, 2002: 98-99.

⁸⁷³ Ó Coileáin, 1977-78: 19.

⁸⁷⁴ Rubin 1995: 120.

⁸⁷⁵ Ibid. 39-89.

⁸⁷⁶ Ibid. 12, 161-171, 304-05.

⁸⁷⁷ Zall (2007).

cumraíocht uilig atá sa scéalaíocht Ghaelach ná baol air agus ní hamhlaidh go bhfuil an bharúil seo ag teacht go hiomlán le cuid teoiricí na scoile béalfhoirmlí. Ach is féidir a dhéanamh amach ón staidéar seo de chuid Zall agus óna bhfuil ráite ag Bruford agus scoláirí eile gur dlúthchuid de phróiseas na cuimhne i scéalaíocht na nGael atá sna foirmlí cainte seo ar fusa cuimhne a choinneáil orthu ná ar an ghnáthchaint laethúil focal ar fhocal.

4.4.3 Cuimhne an Scéalaí: Taithí agus Tuairimí na Scéalaithe

Is féidir a mhaíomh go bhfuil na trí mhodh le scéal a shealbhú, mar a shonraigh Bruford (4.4.2), go fóill ag gabháil i measc scéalaithe comhaimseartha Gaeilge, de réir a gcuntas féin. Is é sin le rá go bhfuil scéalaithe ann a choinníonn cuimhne ar chreatlach an scéil agus a ghní an chuid eile a athchruthú lena gcuid focal féin (1); go bhfuil modh eile ann ina bhfoghlaímítear scéal de ghlanmheabhair, focal ar fhocal (2); agus go bhfuil scéalaithe ann a bhíonn ag tarraingt ar an dá mhodh thuasluaite, .i. go mbíonn creatlach an scéil acu agus go bhfoghlaímíonn siad míreanna áiride den scéal de ghlanmheabhair, agus go ndéanann siad an chuid eile a athchumadh ina gcuid focal féin (3). Is cosúil fosta go n-imríonn na comhthéacsanna scéalaíochta a bhfuil na scéalaithe cleachta leo tionchar ar an chineál straitéise cuimhne a bhíonn acu.

Is maith an léargas atá le fáil ar ról na cuimhne i seachadadh na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta i gcás **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí**. Deir Nóra go raibh sé ariamh de bhua aici cuimhne a choinneáil ar scéal a raibh dúil aici ann i ndiaidh é a chluinstean uair amháin, "Dá gcluininnse scéal uair amháin agus suim agam ann, thiocfainn abhaile, rachainn a luí agus bheinn á rá agus bhí sé agam an mhaidin arna mhárach."⁸⁷⁸ Ach mar a míníodh thuas (4.2.2), níor leor an scéal a chluinstean, chaitheadh Nóra, cosúil le scéalaithe eile, dúil a chur ann, mar scéal, agus é a chleachtadh. Fiú anuas go dtí an lá atá inniu ann, agus d'ainneoin a haoise, éiríonn le Nóra Frainc scéal a thógáil, "Agus bunús an ama, má chluinim-sa iad go fóill agus suim agam ann, bhail tá na cnámha uilig agam ann... agam fá dtaobh de." Go díreach mar a deir Rubin (4.4.2), níl feidhm don scéalaí a scéal a fhoghlaim focal ar fhocal ach má thig leis na *cnámha* a thógáil, níl air ansin ach go díreach "leanstan leis."⁸⁷⁹

I dtaca le *cnámha an scéil*, nó *scéimre* Rubin (4.4.2), a bheith mar bhunchloch foghlama a gcuireann an scéalaí *craiceann* ar ball air, is léir gur fhoghlaim ar a laghad cuid de na scéalaithe seo

⁸⁷⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 5.00-6.00.

⁸⁷⁹ Ibid. – 5.00-6.00.

scéalta ó bheith ag éisteacht leo go díreach agus mar sin gur éirigh leo na cnámha agus b'fhéidir an craiceann nó cuid den chraiceann a thógáil fosta. Ar dhóigh a thig le leagan amach Rubin agus leis an chéad agus an tríú modh sealbhaithe a shonraigh Bruford (4.4.2), bheir **Gearóidín Breathnach** léargas ar an dóigh a dtógadh sí *cnámha* an scéil ó bheith ag éisteacht lena hathair Neidí Frainc Mac Grianna,

Bhail... má tá tú i do shuí siar ansin agus tá tú ag éisteacht le scéal a bhfuil suim agat ann, caithfidh tú a bheith cinnte go bhfuil tús an scéil leat go maith agus an deireadh. Agus cineál, líonfaidh an scéal é féin isteach ansin *but*, cuirim i gcás má tá cuid mhór daoine ainmní⁸⁸⁰ ann, caithfidh tú go díreach, ag tús an scéil, cineál de... Ba ghnách le mo athair a ráit, bhfuil fhios agat, gur sraith pioctúirí a bhí aige insa scéal, ní focla, bhail ní raibh seisean á léamh, ní raibh sé... ba ghnách leis sraith pioctúirí a bheith ina chloigeann aige den scéal, *so...* caithfidh tú cineál de éisteacht go cúramach sa tús, bhfuil fhios agat má tá, cuirim i gcás, ceithre charachtar nó cúig charachtar ann, caithfidh tú iad a chur isteach i mbocsaí agus ainm a chur orthu agus a ráit leat féin, *right* sin... Agus ansin, caidé a tharlaigh ag deireadh an scéil agus... caithfidh tú éisteacht, éisteacht go cúramach.⁸⁸¹

Comh maith le bheith ina sealbhóir gníomhach agus, go dearfa, ina scéalaí gníomhach, agus go leor scéalta aici a insíonn sí go minic, tá mearchuimhne ag **Bríd Anna Ní Bhaoill** ar scéalta eile a chuala sí ina hóige. Scéalta a bhfuil na *cnámha* nó *scéimre* Rubin aici díofa ach nach bhfuil iomlán an chraicinn a bhaineann leo aici. Scéal acu seo "Scéal Chú Chulainn." Scéal é a chuala Bríd Anna go minic i measc a teaghlaigh féin, "Chuala mise seo agus mé i mo pháiste i Rann na Feirste anseo agus bhí sé go láidir sa teaghlach."⁸⁸² Níl Scéal Chú Chulainn "de ghlanmheabhair" ag Bríd Anna anois ach deir sí go mbeadh sí ábalta ar é a inse ar a dóigh féin, "bheinn ábalta ar mo chraiceann féin a chur air."⁸⁸³ Deir Bríd Anna gur mór an trua nach raibh an scéal aici ina iomláine ach gur mhaith léi amach anseo cur lena bhfuil aici agus, seans, é a inse ag comórtas an *Oireachtais* lá inteacht. Is léir gur thóg Bríd Anna an *scéimre* nó na *cnámha* a bhaineann leis an scéal ach ní bheadh sí sásta é a inse go poiblí gan iomlán an chraicinn a bheith aici fosta. Bhí cuid mhór comhrá agus caint fhiliúnta sa leagan a bhí ag Micí Sheáin Néill agus bhí meas mór aige ar an scéal. Go dearfa, bhí Micí den bharúil gurb é Scéal Chú Chulainn an scéal ab fhearr a bhí aige.⁸⁸⁴ Mar sin, níorbh fhurasta scéal Chú Chulainn a inse nó ba mhaith le Bríd Anna go mbeadh sé ag teacht leis an leagan craicneach filiúnta a chuala sí ag a muintir féin.

⁸⁸⁰ "Ainmnithe".

⁸⁸¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 0.00-2.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 14].

⁸⁸² Go dearfa, tá leaganacha den scéal seo a d'inis Micí Sheáin Néill, máthair mhór Bhríd Anna, Annie Sheáin Néill, agus a máthair, Biddy Sheáin Néill, i gcló. Féach: Poirtéir, 1993: 165-210, Ó Baoighill, 2007a: 46-57.

⁸⁸³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 0.00-1.00.

⁸⁸⁴ Poirtéir, 1993: 129.

Tchíthear do **Bhríd Anna Ní Bhaoill** gur mó seans go n-éireodh léi cuimhne a choinneáil ar scéal má tá dúil mhór aici ann, "Mar a dúirt mé, má tá dúil agam sa scéal fanóidh⁸⁸⁵ sé istigh. Agus sílim féin, má tá dúil agat in rud, fanóidh sé leat, tiocfaidh sé leat go nádúrtha."⁸⁸⁶ Chuir **Gearóidín Breathnach** agus **Aodh Mac Gairbheá** béim fosta ar dhúil a bheith ag duine sa scéal mar rud a chuidíos leis an scéalaí cuimhne a choinneáil ar an scéal.⁸⁸⁷ Má ghlactar le míniú Vansina fá ról na mothúchán sa chuimhne, is é sin gur mó seans go gcoinnítear cuimhne ar rudaí a thaitníonn linn,⁸⁸⁸ ní hiontas ar bith é go gcuirfeadh na scéalaithe béim mhór ar an dúil mar rud a chuidíos leis an chuimhne. Is í an dúil seo a ghreamaíonn an scéal istigh san intinn agus a fhágann gur fusa an scéal a shealbhú agus a inse ar ball.

Is suimiúil fosta gur labhair cuid de na scéalaithe comhaimseartha ar íomhánna a bhaineann leis na scéalta atá acu. Tháinig an chaint seo aníos go fáilí sa chomhrá gan mé fiafraí díofa fán ábhar. Arís, baineann na tuairimí seo macalla as an méid atá ráite ag Vansina, MacDonald agus Pyysiäinen fá ról na n-íomhánna sa chuimhne (4.4.2). Insíonn **Gearóidín Breathnach** gur "sraith pioctúirí"⁸⁸⁹ a bheadh ag a hathair ina cheann agus é ag inse scéil, rud atá ag teacht leis an bharúil a bhí ag MacDonald (4.4.2) go gcoinneodh mórán scéalaithe cuimhne ar íomhánna an scéil agus go dtiocfadh leo ansin an scéal a inse bunaithe ar na híomhánna sin. Dhearbhaigh Gearóidín ansin, nuair a d'fhiafraigh mé di, gur íomhánna a tchíthear di féin nuair a théid sí i gcionn scéil, "Ó cinnte, sraith pioctúirí atá... tá sin iontach fíor, is sraith pioctúirí atá ann."⁸⁹⁰ Thrácht **Bríd Anna Ní Bhaoill** fosta ar íomhánna agus í ag cur síos ar an dóigh a mbíodh a garuncail Micí Sheáin Néill ag cur comhairle uirthi i dtaca leis an scéalaíocht, "Chuala mé Micí go minic, nuair a bheadh sé ag iarraidh na scéalta a fhoghlaim domh chuirfeadh sé an teachtaireacht trasna domh. Chuireadh sé an pictiúr seo trasna domh atá mé ag caint air."⁸⁹¹ Fosta nuair a bhíonn Bríd Anna ag teagasc na scéalaíochta don aos óg i Rann na Feirste is é "pioctúr" a bhíonn sí ag iarraidh a chur in iúl daofa, "é a mhíniú comh maith agus a thig leat agus pioctúr den scéal a chur trasna agus má chuireann tú trasna é

⁸⁸⁵ "Fanfaidh."

⁸⁸⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Dó – 0.00-2.00.

⁸⁸⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 0.00-1.00., **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 26.00-27.00.

⁸⁸⁸ Vansina 1980, 263.

⁸⁸⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 0.00-2.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 14].

⁸⁹⁰ Ibid. – Taifead a Dó – 1.00-2.00.

⁸⁹¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a hAon – 27.00-28.00.

tiocfaidh sé leis an pháiste go nádúrtha."⁸⁹² Gidh nár dhúirt **Gene Eoghain Ó Curraighín** go díreach gur mar íomhánna a shamhlaíonn sé a chuid scéalta, is suimiúil gur i dtéarmaí físiúla a thrácht sé ar an scéalaíocht cúpla uair. Chuir sé i gcomórtas na seanscéalta atá aige le "scannáin" agus le "*westerns*".⁸⁹³ Bhí a dtábhacht féin le híomhánna ag **Aodh Mac Gairbheá** fosta nuair a d'fhoghlaim sé an scéal "Banríon an Uaignis" mar pháiste. Scéal é a bhaineann le ceantar a bhfuil eolas maith aige air,

...bhí áit agat 'e dheas duit... bhí tú ábalta cineál é a chur i gcomhthéacs, tá fhios agat, agus bhí tú ábalta seo uilig go léir a fheiceáil in do shúile cinn. Eala thíos ar an loch agus go raibh sin ina chodladh uilig go léir agus gur líon an tobar aníos agus go dtáinig an loch ansin.⁸⁹⁴

Mar a mhaíonn Vansina, bíonn filíocht agus ceol na cainte ina chuidiú ag an chuimhne fosta (4.4.2). Míníonn **Eithne Ní Ghallchobhair** fán chéad uair a thóg sí scéal ó scéalaí traidisiúnta Gaeltachta, Gráinne Ní Éaghraín, a bhí ina cónaí in Ard a' Rátha, "Agus chomh luath agus a chuala mé ise ag gabháil don fhiannaíocht, arú bhí mé tógtha. Bhí mé tógtha leis an scéalaíocht ach an fhiannaíocht... an rithim, sin an rud a choinníos ag gabháil é. An rithim, an rithim, an rithim."⁸⁹⁵ Go dtí an lá atá inniu ann, tá an chluas iontach tábhachtach ag Eithne agus í ag iarraidh scéal úr a thabhairt léi. Gidh go bhfuair sí ó fhoinsé scríofa an scéal "Ard-rí na gCros", a d'inis sí ag an *Oireachtas* sa bhliain 2016, rinne sí taifead dá guth féin ag léamh an scéil agus is ón taifead sin a d'fhoghlaim sí é.⁸⁹⁶

Mar léiriú eile ar an tábhacht mhór atá leis an teanga ina sealbhaithear an scéal, de réir an mhéid a dúirt Vansina (4.4.2), tá na deacrachtaí a bhíonn ag scéalaithe comhaimseartha Gaeilge corrúair de thairbhe chaighdeán Gaeilge an luchta éisteachta. Tá, mar shampla, **Bríd Anna Ní Bhaoill** míshásta gur tugadh isteach i scoltacha í le scéalaíocht a dhéanamh nuair nach raibh mórán Gaeilge ag na páistí iontu agus nuair nár thuig siad i gceart an scéalaíocht a bhí Bríd Anna a dhéanamh.⁸⁹⁷ Is fiú smaointiú ar ar dhúirt Vansina fán bhaint atá ag an teanga agus an cultúr leis an chuimhne.⁸⁹⁸ Gan na sonraí foghraíochta a bhaineann le sealbhú an scéil i nGaeilge ba dheacra i bhfad an scéal céanna a chur i láthair i mBéarla agus an éifeacht chéanna a bheith leis. Ní nach ionadh go dtearn Bríd

⁸⁹² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 2.00-3.00.

⁸⁹³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – 11.00-12.00., **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 14.00-15.00.

⁸⁹⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 5.00-6.00 [Aguisín 3: Aodh Mac Gairbheá – Rian 4].

⁸⁹⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2016). [05/11/2016] – 0.00-2.00.

⁸⁹⁶ Ibid. – 14.00-15.00.

⁸⁹⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 6.00-10.00.

⁸⁹⁸ Vansina 1980, 272.

Anna gearán fá bheith curtha isteach i scoltacha nach raibh tuigse ag na daltaí ar an Ghaeilig nó bheadh obair mhór aici na scéalta a athchumadh i mBéarla fána gcoinne.

Gheibhthear léargas sna hagallaimh seo fosta ar an ról atá ag an chleachtadh i seachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta. Cuireann go leor de na scéalaithe comhaimseartha seo síos ar an chleachtadh mar ghné thábhachtach den scéalaíocht a neartaíonn a gcuimhne agus a chuireann lena gcuid insintí. Tá an cleachtadh seo iontach tábhachtach a deir **Bríd Anna Ní Bhaoill**. Siúd is go bhfuair sí greim ar mhórán scéalta an chéad lá ariamh le linn na n-oícheanna airneáil a bhíodh ag gabháil agus í óg agus le cuidiú óna cuid daoine muinteartha, cuidíonn an cleachtadh seo léi an scéal a bheith léi ar bharr a goib go snasta craicneach, go háirid fá choinne na gcomórtas scéalaíochta,

Caithfidh tú a bheith á n-inse, caithfidh tú iad a chathamh⁸⁹⁹ amach [...] ...cuirim am ar leataobh dó má tá ócáidí agus go háirithe amanna éagsúla fríd an bhliain a bhfuil fhios agam go bhfuil rudaí ag teacht aníos agus go mbeidh mé páirteach iontu... [...] Ach tá sé doiligh corrúair, mar a déarfá, cuimhne a choinneáil ar fhocla. [...] ...téim thaire líne i ndiaidh líne, i ndiaidh líne, i ndiaidh líne. B'fhéidir go bhfuil an líne sin ráite céad uair, *so* caithfidh sé greamú istigh anseo dóigh inteacht, ach sin ráite, thioctadh leatsa a bheith i lár an aonaigh agus tú ar do sháimhín só agus tú, mar a déarfá, b'fhéidir, istigh i lár comórtais agus tú ag déanamh go bhfuil achan rud ag gabháil i gceart agus an chéad rud eile, tá tú ar shiúl bealach an gharraí agus má imíonn tú bealach an gharraí, sin é, tá deireadh leis!⁹⁰⁰

Is ar mhaithe leis na comórtais a bhíonn Bríd Anna ag foghlaim na scéalta ar an dóigh seo. Is léir go mbíonn sí ag iarraidh cloí le foclaíocht ar leith agus í i mbun an chomórtais agus mar sin cuireann sí fiachadh uirthi féin an rud a chur de ghlanmheabhair.

Bíonn acmhainn mhaith cuimhne de dhíobháil ar an té a rachadh i gcionn phríomhchomórtas scéalaíochta an *Oireachtais*. Bíonn trí sheanscéal le hainmniú ag an iarrthóir roimh ré agus roghnófaí ceann amháin acu agus an scéalaí ag suí faoi ar an ardán, mar a mhínigh **Gene Eoghain Ó Curraighín** ag an *Oireachtas* i gCill Airne lá sula gcaithfeadh sé gabháil ar an ardán,

Beidh... trí scéal le hainmniú, scéal amháin arb ainm dó... an scéal sin, "Níon Rí an Domhain Thoir agus an Tarbh Breac", "Fionn Mac Cumhaill agus Bean na bPisreogaí", agus an ceann eile, tá sé fá "Tóraíocht Dhiarmada agus Ghráinne". *So*, caithfidh an trí scéal a bheith ar eolas agat. Píocfaidh an moltóir amach,

⁸⁹⁹ "Caitheamh."

⁹⁰⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Dó – 0.00-3.00 [Aguisín 3: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 10].

piocfaidh sé an scéal a bheas agat le hinse. Bhail san aois a bhfuil mise anois... tá mé ag brú go láidir isteach insna ceithre scór agus níl mo chuimhne comh géarchúiseach agus ba ghnách a bheith.⁹⁰¹

Measann Gene Eoghain go mb'fhéidir go mbeadh "cupla scór" scéal ar fad aige, ach go bhfuil sé "doiligh a inse."⁹⁰² Bíonn cleachtadh de dhíth le cuimhne bheacht a choinneáil ar na scéalta seo ar fad. Tá "mórán" dá chuid scéalta scríofa síos aige agus bíonn sé ag tarraingt ar na taifid scríofa seo sula dtéann sé i gcionn inse na scéalta, "Ní mór domh iad a léamh uair sula rachainn ina gcionn. Ach san am chéanna nuair a thosóinn ar scéal, choinneoinn cuimhne ar an mhórchuid."⁹⁰³ Is léir go mbíonn an cleachtadh seo roimh ré leis na leaganacha scríofa ina spreagadh ag cuimhne Gene Eoghain.

Bíonn **Eithne Ní Ghallchobhair** agus **Aodh Mac Gairbheá** ag cleachtadh a gcuid scéalta go minic fosta, am ar bith a mbíonn áiméar acu. Mar a dúradh cheana, tá an scéalaíocht "comh nádúrtha le bheith ag anáil" ag Eithne agus is minic go mbeadh sí ag scéalaíocht léi agus í ag gabháil do thimireacht thart fán teach.⁹⁰⁴ Deir Aodh go mbíonn aige leis na scéalta a chleachtadh fosta agus go gcaithfear "an scéal a inse anois agus arís go díreach le é a choinneáil i do chuimhne." Bhuaileadh an tallann é le scéal a inse i rith an lae, "Fiú thig leat a bheith ar shiúl sa charr, agus dá mbuaileadh an fonn tú, an scéal a inse duit féin."⁹⁰⁵ Tá Aodh den bharúil gur mar sin a chleachtadh daoine a gcuid scéalta fada ó shin, comh maith leis na hamhráin, go mbíodh siad á rá ina n-intinn féin le linn iad a bheith ag gabháil d'obair neamhshuimiúil, "Agus tá mise ag déanamh, nuair a bhí siad amuigh a rómhar nó a baint féir nó rud inteacht mar sin, rud a bhí measartha leadránach nó amuigh sa chaorán ag tiompó mónadh, go raibh an scéal sin ag gabháil fríd an chlaigeann acu, tá fhios agat."⁹⁰⁶

Mar a dúradh roimhe seo (4.4.2), bhí coimeádachas ariamh ag siúl le traidisiún scéalaíochta na nGael. Mhaíodh scéalaithe áiride san am a chuaigh thart go gcloíodh siad leis na scéalta mar a chuala siad iad, focal ar fhocal (4.4.2). Sa lá atá inniu ann, fosta, tá an claonadh i gcuid de na scéalaithe comhaimseartha cloí go daingean le foclaíocht ar leith ina gcuid scéalta. Tá an cur chuige seo ag teacht leis an dara modh sealbhaithe a shonraigh Bruford, an cur de ghlanmheabhair (4.4.2) Mar a dúirt **Bríd Anna Ní Bhaoill**, roimh ócáidí scéalaíochta, go háirid comórtais, a mbíonn sí

⁹⁰¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 3.00-4.00 [Aguisín 3: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 4].

⁹⁰² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – 22.00-23.00.

⁹⁰³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – 22.00-24.00.

⁹⁰⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2018). [03/11/2018] – 7.00-9.00.

⁹⁰⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 26.00-27.00.

⁹⁰⁶ Ibid. – 27.00-28.00.

páirteach iontu, foghlaimíonn sí na scéalta "líne i ndiaidh líne, i ndiaidh líne, i ndiaidh líne."⁹⁰⁷ Is féidir go bhfuil tuilleadh den chur chuige seo ag gabháil de thairbhe na gcomórtas, nó tá luach an-ard ar an tsaibhreas chainte agus ar natháin thraidisiúnta Ghaeilge sa scéalaíocht ag na comórtais chéanna agus seans go mbeadh tuilleadh brú ar an scéalaí an scéal uilig a bheith aige focal ar fhocal de réir an leagain ba mhaith leis a inse. Ach is fiú a chur san áireamh fosta, i gcás Bhríd Anna go háirid, go raibh scéalaithe a bhain le glúin níos sine, dálta a garuncail Micí Sheáin Néill Ó Baoill, den bharúil gur chóir a bheith dílis d'fhoclaíocht an scéil mar a fuarthas é.⁹⁰⁸ Ba ghnách le **Aodh Mac Gairbheá** a bheith istigh i dtigh Mhicí Sheáin Néill ag éirí aníos dó i Rann na Feirste (4.2.1) agus ní hiontas ar bith mar sin go bhfuil go leor den dearcadh chéanna aige agus atá ag Bríd Anna. Fanann sé "comh dílis agus is féidir" leis do leaganacha na scéalta a bhí ag scéalaithe a tháinig roimhe. Tá na leaganacha seo "stairiúil" agus mar sin is fearr leis gan an fhoclaíocht a athrú ach an cineál sin teanga "a choinneáil beo."⁹⁰⁹

Is mian le **Gene Eoghain Ó Curraighín** fosta inse chruinn a thabhairt ar an scéal agus mar sin bíonn sé ag tarraingt ar na taifid scríofa atá aige le cleachtadh a dhéanamh. Lena chois sin, deir sé go rachadh sé i muinín na cumraíochta dá dteipfeadh ar a chuimhne agus é ag inse scéil, "So rachainn ar seachrán dá ndéanfainn dearmad... ní stopfainn... leanfainn ar aghaidh, bhfuil fhios agat?"⁹¹⁰ Tá an cur síos seo a bheir Gene Eoghain ar an chumraíocht a bhíonn ina cúltaca aige cosúil go maith leis an mhiniú atá ag Vansina ar líonadh na mbearnaí sa chuimhne (4.4.2).

Cuireann scéalaithe comhaimseartha eile níos mó béime ar fhoclaíocht de chuid an scéalaí féin a bheith aige ina chuid insintí. Chonacthas gur labhair **Gearóidín Breathnach** ar *chnámha* an scéil a thógáil agus gur thrácht sí fosta ar an tábhacht a bhaineann le híomhánna sa scéalaíocht. Molann sí an éisteacht chúramach mar mhodh leis an scéal a shealbhú. Deir Gearóidín go bhfoghlaimíonn cuid mhór daoine scéalta amach as leabharthaí anois fá choinne comórtas agus a leithéid "agus nuair atá siad ag inse an scéil, 'siad línte agus na focla a tchíonn siad rófa'"⁹¹¹ ach bíonn locht ar scéalaíocht seo na ndaoine a d'fhoghlaim scéal focal ar fhocal as leabhar, "má thugann tú fá dear, corruair má chailleann siad focal i mbun an scéil, sin nuair atá tú cleachtaí"⁹¹² ag léamh an ruda."⁹¹³ Dálta bharúil

⁹⁰⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Dó – 0.00-3.00.

⁹⁰⁸ Poitéir, 1993: 70.

⁹⁰⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 32.00-34.00.

⁹¹⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – 22.00-24.00.

⁹¹¹ Leagan caighdeánach de "rompu", amharc ar Ó Baoill, 2009: 97.

⁹¹² "Cleachtaithe."

⁹¹³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 1.00-2.00.

Ghearóidín, measann **Eithne Ní Ghallchobhair** nach bhfuil sé comh tábhachtach sin cuimhne a choinneáil ar an scéal focal ar fhocal agus gurbh fhearr "do chuid féin a dhéanamh de."⁹¹⁴ Chonacthas fosta gur ó bhéal a thóg **Nóra Frainc Chonaill** a cuidse scéalta agus nach mbíonn sí i muinín téacsanna scríofa. Sa chur síos a bheir sí ar scéal a thógáil ó bheith ag éisteacht leis aon uair amháin baintear macalla as an méid a deir an scríbhneoir Séamus Ó Grianna, Rann na Feirste, fá thógáil scéalta fada ó shin (2.5). Is léir go bhfuil dearchtaí duifriúla ag gabháil i measc scéalaithe comhaimseartha fán dóigh is fearr le scéalta a shealbhú agus le cuimhne a choinneáil orthu. Is fiú a chur san áireamh anseo go mb'fhéidir go bhfuil na comhthéacsanna éagsúla ina mbíonn scéalaithe comhaimseartha cleachta leo ag imirt tionchair ar a ndearcadh agus ar a gcleachtas i dtaca le seachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta de. Déanfar tuilleadh scrúdaithe ar na comhthéacsanna foirmeálta agus neamhfhoirmeálta, poiblí agus príobháideacha sa chéad chaibidil eile.

4.5 Ré an Chló agus Ré na Ríomhaireachta

hÁitíodh cheana féin (2.1.1) gur doiligh an traidisiún liteartha agus an traidisiún béil in Éirinn a scaradh glan óna chéile, go bhfuil, ó aimsir na luathchríostaíochta i leith, a bheagán nó a mhórán de thionchar ag an dá ghné den traidisiún Ghaelach ar a chéile. Míníodh fosta go bhfuil iarrachtaí móra ar siúl le fada (3.2), agus go háirid ó bunaíodh *Coimisiún Béaloideas Éireann*, leis an scéalaíocht a chaomhnú ar dhóigh inteacht, i bhfoirm scríofa nó taifead fuaime de ghnáth. Is amhlaidh anois go bhfuil na taifid chaomhnaithe seo arís ag cothú na scéalaíochta ó bhéal sa lá atá inniu ann. Tá na taifid a rinneadh mar a bheadh tobar eolais agus foinse ag an té a théann i gcionn inse na scéalta traidisiúnta sa lá atá inniu ann (4.5.1). Cosúil leis an amhránaíocht ar an tsean-nós, tá idir leaganacha scríofa agus fuaime den ábhar béaloidis seo anois ar fáil go forleathan agus é ag éirí níos fusa a theacht air i rith an ama i ré seo an eolais.

Tá fliúirseacht fianaise ann a bheir le fios go bhfuil scéalaithe Gael le fada ag baint úsáide as foinsí scríofa le cur lena stór scéalta, mar a léiríodh cheana (2.1.1). Is maith an léargas a bheir Ruth Bottigheimer, fosta, ar an ról lárnach a bhí ag an scríbhneoireacht agus an chlódóireacht i scaipeadh na scéalta *märchen* ar fud na hEorpa ag deireadh na meánaoiseanna.⁹¹⁵ Maíonn Schenda, ag trácht dó ar chomhthéacs lár na hEorpa idir na meánaoiseanna agus an tréimhse luath-nua-aoiseach, go

⁹¹⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2016). [05/11/2016] – 15.00-16.00.

⁹¹⁵ Bottigheimer, 2003.

raibh dlúthcheangail idir an traidisiún scéalaíochta béil agus an traidisiún scríofa.⁹¹⁶ Tá go leor samplaí ann de scéalaithe sa chéad leath den 20ú haois a thóg scéalta ó leabharthaí nó ó bheith ag éisteacht le daoine eile ag léamh scéalta as leabharthaí agus a bhí in innimh na scéalta céanna a aithris lá níos faide anonn (2.1.1). Chonacthas i gcás an scéalaí iomráitigh as Rann na Feirste, Johnny Shéamaisín, go dteachaigh sé féin i muinín an phinn ar mhaithe le scéalta a raibh suim aige iontu a bhreacadh síos. Tá cuntas fosta ar bhean i gCondae Mhaigh Eo i dtús an chéid seo a chuaigh thart a d'insíodh scéalta a chuala sí á léamh ag a hathair mór amach as bailiúchán scéalta Gaeilge a bhí aige.⁹¹⁷ Tá cuntas ar an scéalaí iomráiteach Aonghus Mac Gille Mhaoil, as Beinn na Faoghla in Oileáin Thiar na hAlban, gur thóg sé inse Ghaeilge ar úrscéal eachtraíochta nua-aimseartha ó chomharsanach agus go raibh sé ábalta ar aithris a dhéanamh air.⁹¹⁸ Sa staidéar a rinne Harvey ar scéalaithe in Éirinn sna hochtóidí fuair sí amach nach raibh scéalaithe áiride sásta scéalta ó fhoinsí scríofa a inse, nó ar a laghad nach n-admhódh siad go n-inseodh siad a leithéid, ó tharla nach béaloideas ceart a bheadh i gceist dar leo féin. Mar sin féin, fuair sí scéalaithe eile a bhí breá sásta scéalta a thógáil nó a fhoghlaim ó fhoinsí scríofa agus a inse arís.⁹¹⁹ Tá samplaí de seo lé fáil i dtíortha eile fosta, dar le Dégh go raibh baint ag ceathracha fán gcéad de na scéalta, a bhailigh sí sa phobal a bhí faoi staidéar aici san Ungáir, le scéalta as leabharthaí agus go mbíodh na scéalaithe go síoraí ag iarraidh cur lena stór fríd a bheith ag tarraingt ar na foinsí scríofa seo a d'insíodh siad go minic gur chuir siad a gcaiceann féin orthu.⁹²⁰

Diomaite d'iarrachtaí oifigiúla an stáit leis an bhéaloideas a chur i dtaisce, .i. *Coimisiún Béaloideas Éireann*, tá idir eagraíochtaí cultúrtha, pobail agus daoine aonaracha ag gabháil do chaomhnú an bhéaloidis agus na scéalaíochta le fada. Is féidir smaointiú ar cheirníní *Gael-Linn* a rinneadh de chuid scéalaíochta Mhicí Sheáin Néill,⁹²¹ cuid taifead agus craolachán RTÉ, na foilseacháin agus na

⁹¹⁶ "It is still hard for many researchers of folk narrative to accept the fact that Alber Wesselski stressed in *Mönchslatein, Erlesnes*, "Die Formen volkstümlichen Ersählguts," and *Versuch einer Theorie des Märchens* – namely, that at least in central Europe since the Middle Ages, and even more in the early modern period, oral tradition has existed in a continuous and mutual relationship with written or printed narrative tradition. It is important to note that in the countries in question, an energizing of narrative traffic develops in direct proportion to the development of print culture and school culture." (Schenda agus Bottigheimer, 2007: 131)

⁹¹⁷ McManus, 1915: 182.

⁹¹⁸ **Agallamh:** Mac Gille Eathain agus Mac Gille Mhaoil (1948).

⁹¹⁹ Luann sí, mar shampla, an scéalaí Gaeilge Seán Ó Duinnín a insíonn scéalta ó fhoinsí clóite a gcuireann sé a chuid Gaeilge féin orthu. (Harvey, 1992: 13).

⁹²⁰ Dégh, 1991: 73.

⁹²¹ Ó Baoighill, 2007a: 64.

leabharthaí béaloidis, na scríbhneoirí Gaeltachta a chaomhnaigh scéalta agus seanchas óna gceantar féin, más i bhfoirm litríochta féin a bhí sé, daoine aonaracha ar bhonn amaitéarach a thug faoi chruinniú an bhéaloidis, na taifid agus na bailiúcháin phríobháideacha ar fad a rinneadh de scéalaithe traidisiúnta ar fud na Gaeltachta,⁹²² agus go leor iarrachtaí eile anuas go dtí an lá atá inniu ann. Tá a bhfuil cnuasaithe de scéalta ár sinsear, comh maith leis an fhilíocht, an seanchas, na hamhráin agus gach uile ghné den bhéaloideas, anois mar a bheadh taiscumar dúchais ann ar féidir le muintir an lae inniu tarraingt air agus beocht a thabhairt dá bhfuil ann. Tá an t-ábhar seo á dhigitiú agus á chur i gcló de réir a chéile, rud a fhágann níos fusa é ag an mhórphobal teacht air agus leas a bhaint as ina gcuid taibhléirithe féin. Tá, go fiú, an *Príomhbhailiúchán Lámhscríbhinní* de chuid *Chnuasach Choimisiún Béaloideas Éireann* á chur ar líne de réir a chéile.⁹²³ Mar sin, tá tuilleadh áiseanna á chur ar fáil sa dóigh is go dtig leis an mhórphobal an t-ábhar seo a léamh agus a chluinstean.⁹²⁴ Mar is léir ó na hagallaimh anseo, chan i ngan fhios do scéalaithe agus seanchaithe Gaeilge an lae inniu atá mórán den ábhar seo (4.5.1).

De ghnáth, is mar rud nach dtig leis an teicneolaíocht ar chor ar bith a rinneadh an béaloideas a shainmhíniú, ar tús an scríbhneoireacht agus ansin an chlódóireacht, ina dhiaidh sin taifeadadh agus craoladh, agus anois na meáin dhigiteacha.⁹²⁵ Is fiú go mór an dearcadh seo a cheistiú, go háirid i bhfianaise an traidisiúin liteartha atá le fada in Éirinn. Labhrann Walter Ong ar dhá chineál béalaireachta a bheith ann, béalaireacht phríomhúil⁹²⁶ agus béalaireacht thánaisteach.⁹²⁷ Is ionann béalaireacht phríomhúil aige agus cleachtais agus traidisiúin i bpobal nó sochaí nach gcleachtann an scríbhneoireacht. Mar mhalairt air sin, is é atá i gceist sa bhéalaireacht thánaisteach béalaireacht taobh istigh de chultúr liteartha.⁹²⁸ Siúd is nach raibh agus nach bhfuil ard-chumas litearthachta ag achan duine, d'fhéadfaí a mhaíomh go bhfuil méid áirid den bhéalaireacht thánaisteach i gceist i

⁹²² Mar shampla de seo, na taifid ar fad a rinne Cumann Chluain Aird i Rann na Feirste: "Bhí sin uilig... tá sin uilig go léir ar an *tape* acu. Agus chruinnigh siad suas fríd an bhaile... seandaoine nach raibh ábalta a theacht amach agus fuair siad deireadh..." (**Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 16.00-17.00).

⁹²³ *duchas.ie*, (2019a). *An Príomhbhailiúchán Lámhscríbhinní*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.duchas.ie/ga/cbe>. [18/04/2019].

⁹²⁴ Féach go bhfuil cnuasach taifead scéalaíochta agus filíochta as Rann na Feirste anois le fáil ar líne: McKenna, M. (2019). *The Spoken Irish of Rann na Feirste*. [ar líne] ar fáil ag: www.rannafeirste.com [18/03/2019].

⁹²⁵ Kirshenblatt-Gimblett, 1998: 238.

⁹²⁶ "primary orality"

⁹²⁷ "secondary orality"

⁹²⁸ Ong, 1982: 11.

mbéaloideas na hÉireann ó aimsir na luathchríostaíochta i leith. Ar ndóighe, ar na saolta beaga deireanacha seo, is tánaistí i bhfad an bhéalaireacht seo nó tá cumas litearthachta anois i bhfad níos forleithne i measc na nGael. Is suimiúil go bhfuil Ong ag déanamh amach nach chun aimhleasa na béalaireachta an scríbhneoireacht, ach a mhilleadh sin, gur amhlaidh gur mhéadaigh sí í.⁹²⁹ Aontaíonn Ó Cadhla leis an bharúil seo nó tchíthear dó gur chlaochlaigh an teicneolaíocht ealaíona béil ár sean sa mhéid is gur éirigh léi a nglór a cheapadh agus a theilgean isteach sa todhchaí.⁹³⁰

Maíonn Kaplan go bhfuil an béaloideas á bhailiú agus á scaipeadh fríd mheán an idirlín ar na saolta seo ar dhóigh nach bhfacthas ariamh roimhe agus gur féidir comparáid a dhéanamh idir é agus an fuadar a bhí faoi lucht bailithe an bhéaloidis sa naoú haois déag.⁹³¹ Le blianta beaga anuas, táthar ag trácht ar an bhéalaireacht threasach.⁹³² Dar le Lee gur maith mar a léiríonn na gutháin chliste atá ag gabháil ar na saolta seo paraidím úr seo na béalaireachta treasaí. Dar leis go mbaineann soghluaisteacht dhúbailte⁹³³ leo sa mhéid is go bhfuil soghluaiseacht ag baint leis an dóigh a dtig leis an té ar leis an guthán cliste a bheith ag bogadaigh thart, chan amháin ar cois ach ar an idirlíon fosta. San am chéanna tá an duine sin nasctha leis an tsaol mhór. Thig leis an duine sin, ní hamháin a bheith i dteangmháil le daoine eile i rith an ama ach fosta a bheith i láthair ag daoine eile fríd an ghléas seo.⁹³⁴ Is féidir leis na gutháin chliste, mar sin, de thairbhe na soghluaisteachta agus na nascachta seo láithreach bhéil de chineál a chruthú agus ligeann siad don úsáideoir a chuid focal a chur in iúl don éisteoir fíorúil ar an toirt. As siocair go dtrasnaíonn na gléasanna seo teorainn ar bith idir an spás ar líne agus an spás as líne bheir Lee béalaireacht threasach ar an chineál seo cumarsáide.⁹³⁵ Ó tharla go bhfuil i bhfad níos mó den scéalaíocht Ghaeilge agus den bhéaloideas i gcoitinne le fáil ar an idirlíon anois mar théacsanna, taifid fuaime agus físeáin fosta is féidir a áiteamh go mbaineann gnéithe den bhéalaireacht threasach seo le cuid den tseachadadh atá ag tarlú i réimse na scéalaíochta agus an tseanchais Ghaeilge le gairid. Is furasta, cur i gcás, ag duine a theacht ar sheanscéal á inse ar an idirlíon agus bheadh sé comh furasta céanna ag duine ar bith taifead nó físeán a dhéanamh de féin ag inse scéil agus é sin a chur in airde lom láithreach. Tá cosúlachtaí anseo le codanna eile den bhéaloideas agus de na healaíona. Aithníonn Ward, mar

⁹²⁹ "...writing from the beginning did not reduce orality, but enhanced it." (Ibid. 9).

⁹³⁰ Ó Cadhla, 2011: 213.

⁹³¹ Kaplan, 2013: 123-148.

⁹³² "tertiary orality"

⁹³³ "double mobility"

⁹³⁴ Lee, 2016: 175-176.

⁹³⁵ Ibid. 176.

shampla, go bhfuil ceol traidisiúnta na hÉireann á sheachadadh ar dhóigh atá ag teacht leis an bhéalaireacht threasach, ar fhóiraim agus ar shuímh idirlín, le tamall de bhlianta anuas.⁹³⁶

Dar le Rubin⁹³⁷ nach bhfuil an oiread sin duifir dáiríribh idir an dóigh a bhfeicthear don té a bhfuil scríobh aige an saol mór agus an dóigh a bhfeicthear don té nach bhfuil scríobh aige é. Mar a deir sé féin, "*the mind that writes is not very different from the one that does not.*" Cuireann Pyysiäinen leis an smaointeoireacht seo nuair a deir sé:

*Writing is like an extended memory enabling us to remember, not only more, but also different kinds of things (Pyysiäinen 1999). A written text does not have any meaning in itself. It is only paper and ink (or whatever you have), and becomes a meaningful expression only when there is a human mind that can read it, i.e. execute a cognitive process based on the written text.*⁹³⁸

Agus Glassie ag trácht ar phobal *Ballymenone*, deir sé, d'ainneoin na scríbhneoireachta, gur mó meas atá ar an fhocal labhartha a bhíonn i muinín na cuimhne amháin agus ar láithreach na colainne sa chumarsáid:

*The District's people are literate. They write shopping lists, read newspapers, and transfer songs on written "ballads," but they treat literacy as a marginal convenience and conduct all important exchanges with the body in motion, the other directly engaged. Their world is ordered orally. When the song is sung, the ballad is absent.*⁹³⁹

Siúd is go bhféadfadh duine amhrán a fhoghlaim ón leathanach dhéanfaí é a cheol ón chuimhne gan tacaíocht an leathanaigh. Is féidir tarraingt ar shampla amháin eile ón Iaráin, sna seachtóidí, mar a raibh idir litríocht bhéil agus litríocht scríofa beo bíogúil agus a raibh scéalaithe gairmiúla ann nach raibh leisce ar bith orthu tarraingt ar fhoinsí scríofa agus iad sa tóir a scéalta a d'inseodh siad i lúb cruinnithe óna gcuimhne.⁹⁴⁰

Tá scéalaithe Gael ag baint leasa as téacsanna scríofa agus taifid fuaime le fada. Dúirt Aodh Ó Duibheannaigh, fear de bhunadh Rann na Feirste a bhí fostaithe mar amhránaí agus mar sheanchaí ag *Coldiste Bhríde* Rann na Feirste agus a bhí ina bhailitheoir béaloidis leis an *Choimisiún*

⁹³⁶ Ward, 2016: 44-47.

⁹³⁷ Rubin, 1995: 196.

⁹³⁸ Pyysiäinen, 2000: 191.

⁹³⁹ Glassie, 1982: 57.

⁹⁴⁰ Page, 1979.

Béaloidéasa,⁹⁴¹ go dtearnadh "litríocht" den bhéaloidéas an uair amháin a scríobhadh síos é ach gur béaloidéas go fóill an t-ábhar béil a dtearnadh taifead fuaimne de, siúd is go bhfuil caidreamh éagsúil anois aige leis an lucht éisteachta. Is é an béal beo⁹⁴² an ghné lárnach a ghní an duifear anseo.⁹⁴³ Os a choinne sin, tuairiscíonn Lambert nár mhór an meas a bhí ag cuid de sheanmhuintir Rann na Feirste ar an dóigh a raibh an t-aos óg ag foghlaim scéalta ó leabharthaí faoi thionchar na gcomórtas oifigiúil. Maíonn Lambert, ar fhianaise a taighde eitneagrafaíochta, nár chuala mórán den mhuintir óga seo scéalta inste ariamh ar an dóigh thraidisiúnta agus, lena chois sin, nach bhfuil fhios acu an dóigh cheart le scéal a chur i láthair ó bhéal dar leis an tseanbhunadh.⁹⁴⁴

Mar a dúradh ní ba luaithe, tá tábhacht mhór ag baint leis na sonraí foghraíochta agus le tuaimeanna na scéalaíochta i dtaca leis an tseachadadh de (4.4.2). Is fusa anois ag duine teacht ar thaifid fhuaimne den scéalaíocht fríd mheán an idirlín agus taifid éagsúla agus, mar sin, b'fhéidir gur fusa anois ag an duine a bhíonn ag foghlaim ar an dóigh seo a bheith ag teacht níos mó leis na sonraí foghraíochta seo. Dar le Sobol gur féidir idirdhealú a dhéanamh idir dhá phríomh-mhodh a bhíonn ag scéalaithe comhaimseartha le scéalta a ullmhú: an modh traidisiúnta⁹⁴⁵ agus an modh léirmhínteach.⁹⁴⁶ Tá an modh traidisiúnta seo ag teacht, cuid mhaith, leis na modhanna seachadta neamhfhoirmeálta sa chomhthéacs thraidisiúnta (2),

*In the conversational or oral traditional mode, the teller hears the story from another teller, or, in the case of stories based on personal experience or invention, experiences the story in the flesh, in the ear, and in the imagination. She then proceeds to retell it without the intervention of a written version. She develops and polishes the performance, in the mode by which the story was originally conceived, in the flesh, the ear, and the imagination – that is, in the experience of retelling and rehearsing the story with audiences.*⁹⁴⁷

Ach de réir an mhodha léirmhíneadh is ó théacs scríofa a fhoghlaimítear an scéal. Nuair atá sé ag an scéalaí, cuireann sé gnéithe seachtheangacha leis an taibhléiriú a ghní sé air, san áireamh anseo tá geáitsíocht na haghaidhe agus na lámh agus athruithe sa ghuth. Cuirtear an méid seo leis an scéal roimh ré nó le linn a inste.⁹⁴⁸ Ach míníonn Sobol go mbíonn meascán den dá mhodh ag

⁹⁴¹ Breathnach, D. agus Ní Mhurchú, M. (2017). Ó Duibheannaigh, Aodh (1914-1984). *Ainm.ie*. Ar fáil ag: <https://www.ainm.ie/Bio.aspx?ID=1674> [21/11/2017].

⁹⁴² "living voice"

⁹⁴³ **Agallamh:** Lambert agus Ó Duibheannaigh, 1980: 97.

⁹⁴⁴ Lambert, 1985: 115-116.

⁹⁴⁵ "oral traditional"

⁹⁴⁶ "oral interpretive"

⁹⁴⁷ Sobol, 1992: 72.

⁹⁴⁸ Ibid. 72.

scéalaithe comhaimseartha de ghnáth, bíodh siad traidisiúnta nó nua-aimseartha mar scéalaithe.⁹⁴⁹ Díol suntais go molann Lambert, faoi anáil an antraipeolaí Dennis Tedlock, mar chuid de chur chuige na heitneapailéagrafaíochta,⁹⁵⁰ gur cheart lámhscríbhinní na seanscéalta ón chartlann béaloidis a thabhairt fhad leo siúd a bhfuil eolas acu ar an traidisiún sa cheantar inar cruinníodh an t-ábhar, sa dóigh is go ndéanfaí tuigse áitiúil chomhaimseartha de na scéalta a chur chun tosaigh.⁹⁵¹ Is féidir a rá go bhfuil seo ag tarlú, cuid mhaith, cheana féin, sa mhéid is go bhfuil scéalaithe comhaimseartha Gael a bhfuil dúchas an traidisiúin scéalaíochta iontu, anois ag baint úsáide as foinsí scríofa agus foinsí de chineálacha eile ón mhuintir a chuaigh rompu (4.5.1). Is mór an gar, dáiríribh, go bhfuil daoine den tseort seo ag teanga mhionlaithe imeallaithe na Gaeilge. Sampla eile arís é seo den aitheantas a gheibh léann an bhéaloidis taobh istigh den chultúr féin mar a mhínigh Honko (4.2).

4.5.1 Ré an Chló agus Ré na Ríomhaireachta: Taithí agus Tuairimí na Scéalaithe

Tchíthear i measc na scéalaithe comhaimseartha seo gur tógadh go leor scéalta de réir mhúnla an tseachadta thraidisiúnta (2.5, 4.2.1) nó de réir an mhodha thraidisiúnta mar atá ag Sobol (4.5). Ach is léir fosta go bhfuil cuid de na scéalaithe seo lántoilteanach a bheith ag tarraingt ar chuid mhór cineálacha difriúla foinsí le cur lena gcuid scéalaíochta. Baintear úsáid as leabharthaí, foinsí idirlín agus taifid fuaimne ar an raidió agus as áiteacha eile. Tá, fiú amháin, faill ag daoine nár chuala scéalaí traidisiúnta Gaeltachta ariamh i mbun scéil os coinne a ndá shúl éisteacht le taifead, nó téacs a léamh agus scéal a shealbhú ón fhoinse dhigiteach sin.

Mar sin féin, tá scéalaithe ann nach bhfuil ag teacht leis an mhúnla seo. Ní bhfuair **Nóra Frainc Uí Raghallaí** scéal ó leabhar nó ó thaifead ariamh,⁹⁵² ach, ina dhiaidh sin, is léir go raibh sí ina foinse ag daoine eile fá choinne scéalta. D'inis sí an scéal "Leabhar, Mór agus Eibhlín" tuairim is "caoga bliain ó shin" ag an *Oireachtas*. Scéal a bhí ann nach raibh i mbéal an phobail go dtí gur inis Nóra go poiblí é,

⁹⁴⁹ Ibid. 72.

⁹⁵⁰ "ethnopaletography"

⁹⁵¹ Tedlock, 1983: 128-129, agus Lambert, 1985: 282.

⁹⁵² **Agallamh**: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 11.00-12.00.

Agus ní raibh sé i bhfad ina dhiaidh sin, go raibh siad ag gabháil suas ag an Oireachtas, páis... girseachaí beaga agus páistí, ag inse an scéil sin ag an Oireachtas. Thóg duine inteacht é ar an téip, tá fhios agat, agus tá an scéal sin anois... amuigh.⁹⁵³

Is maith an léargas é seo ar an tseachadadh a bheith ag aistriú ó réimse na béalaireachta príomhúla, nó is ó bhéal a fuair Nóra an scéal seo, go réimse na béalaireachta tánaistí agus treasaí sa mhéid is go bhfuil téip den scéal seo anois amuigh agus, lena chois sin, tá an scéal anois ar fáil ar líne fosta.⁹⁵⁴

Is mór an cuidiú ag **Bríd Anna Ní Bhaoill** agus **Suzanne Uí Ghallchóir** na foinsí scéalaíochta atá ar fáil i leabharthaí agus ar an idirlíon agus iad ag gabháil don scéalaíocht i measc páistí i Rann na Feirste agus Gaoth Dobhair. Scéalta áitiúla as Rann na Feirste a úsáideann Bríd Anna agus í ag teagasc na scéalaíochta. Ní hamháin go mbíonn sí ag tarraingt ar na bailiúcháin éagsúla atá i gcló ach fosta ar *Bhailiúchán na Scol* atá anois ar líne. Bíonn an suíomh idirlín www.rannnafeirste.com⁹⁵⁵ in úsáid ag Bríd Anna mar fhoinsé agus í ag gabháil don obair seo fosta. Ar an tsuíomh seo tá téacs na scéalta féin le fáil comh maith le taifid fuaime de scéalaithe aitheanta an cheantair, ina measc, Micí Sheáin Néill Ó Baoill, John Ghráinne Ó Duibheannaigh agus Donnachadh Chassie Ó Baoill, comh maith le Bríd Anna féin agus cuid den aos óg fosta.⁹⁵⁶ Mar a dúradh aroimhe (4.4.3), bíonn téacsanna scríofa a cuid scéalta ina gcuidiú ag Bríd Anna fosta agus í ag ullmhú do na comórtais scéalaíochta. Baineann **Suzanne Uí Ghallchóir** úsáid as bailiúcháin chlóite scéalta ina cuid ranganna scéalaíochta agus aithriseoireachta le páistí i nGaoth Dobhair. Bíonn sí ag tarraingt ar fhoinsí scéalta as gach cearn de Thír Chonaill agus as Gaeltachtaí eile fosta. Cuireann Suzanne a canúint féin ar scéalta a gheibh sí as ceantacha eile, "D'athróinn an chanúint isteach i mo chanúint féin. Chuirfinn mo chruth féin air. Choinneoinn cnámha an scéil, ní athróinn é ach d'athróinn é le bheith fóirsteanach do na páistí a bhfuil mé á insint daofa." Luann sí *Bailiúchán na Scol*, www.rannnafeirste.com, "leabhar Johnny Shéamaisín,"⁹⁵⁷ agus "leabhar Annie Bhán"⁹⁵⁸ mar fhoinsí tábhachtacha.⁹⁵⁹

⁹⁵³ Ibid. – 9.00-10.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 7].

⁹⁵⁴ Uí Raghallaí, N. (2017). *Leabhar, Mór agus Eibhlín*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.bbc.co.uk/programmes/p04w03ws>. [18/04/2019].

⁹⁵⁵ McKenna, 2019.

⁹⁵⁶ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 35.00-38.00.

⁹⁵⁷ Mac Giolla Chomhaill, A., (eag.). (2004). *Scéalta Johnny Shéamaisín*. Comhaltas Uladh.

⁹⁵⁸ Mac Lenann, G. (1997). *Seanchas Annie Bhán*. Baile Átha Cliath: The Seanchas Annie Bhán Publication Committee.

⁹⁵⁹ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/04/2017] – 9.00-10.00.

Mar a léiríodh cheana fáisceadh **Gene Eoghain Ó Curraighín** as timpeallacht láidir scéalaíochta ina bhaile dúchais, Teileann (4.2.1). Tá sé, dá thairbhe sin, ina mháistir ar theanga na scéalaíochta agus ní miste leis a bheith ag tarraingt fosta ar fhoinsí éagsúla le cur lena stór scéalta. Ag *Oireachtas* na bliana 2015 d'inis sé scéal ar a dtug sé "An Dóigh a dTáinig an Dá Threibh Dhéag go Cathair na Gaillimhe."⁹⁶⁰ Scéal é seo a bhunaigh sé ar an leagan "*The Well of D'yerree-in-Dowan*"⁹⁶¹ a fuair sé sa chnuasach scéalta a chuir Dubhghlas de hÍde i gceann a chéile, *Beside the Fire*.⁹⁶² Chuir Gene Eoghain Gaeilic ar an scéal, "Cé nach scoláire mé, rinn mé mo dhícheall é a aistriú go Gaeilic."⁹⁶³ Scéal eile is maith le Gene Eoghain a inse ag an *Oireachtas* agus ag ócáidí eile é "Athphósadh Fhinn Mhic Cumhaill agus Bean na bPisreogaí."⁹⁶⁴ Leagan é seo atá aige den scéal fiannaíochta *Tóraíocht Dhiarmada agus Ghráinne*. Tá inse iontach ghreannmhar agus shiamsúil ag Gene Eoghain ar an scéal iomráiteach seo agus craiceann breá air mar scéal. Fuair sé leagan scríofa den scéal i leabhar a caitheadh amach ar chúl tí a raibh sé ag obair air,⁹⁶⁵

Tá sé blianta fada ó shin. [...] Seanteach a raibh mé ag obair ann agus bhí scioból... bhí siad ag cathamh amach achan chineál ábhair ach bhí leabhar... bhí an leabhar seo caite isteach sa *skip*. Bhí na duilleoga caillte ar a dheireadh agus ar a toiseach. Agus sin an áit a bhfuair mise an scéal sin. Níl fhios agam cén teideal a bhí ar an leabhar nó cé a scríobh í.⁹⁶⁶

Deir Gene Eoghain gur i nGaeilic Uladh a bhí an scéal scríofa agus mar sin nárbh éigean dó a chanúint féin a leagan anuas air. I ndiaidh do Gene Eoghain an scéal seo a fhoghlaim rinne sé taifeadadh dó féin á inse a thug sé dona mhac **Shane**. Insíonn Shane go bhfuil na taifeadtaí a rinne sé de chuid scéalaíochta a athara ina chuidiú aige agus é ag iarraidh inse "p[h]ointeáilte is c[h]ruinn" a thabhairt ar scéal, go háirid i gcomhthéacs comórtais, "tuigeann tú ansin cá háit a bhfuil an greann, cá háit a bhfuil an stad nádúrtha sa scéal, cá háit a bhfuil an teannas sa scéal, cá háit a bhfuil na rudaí éagsúla leis an lucht éisteachta a choinneáil agus cá háit a scaoilfidh tú leofa."⁹⁶⁷

⁹⁶⁰ Ó Curraighín, 2015. [Aguisín 4: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 5].

⁹⁶¹ De hÍde, 1890: 129-141.

⁹⁶² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 8.00-11.00.

⁹⁶³ Ó Curraighín, E. (2015). *Scéalaíocht sa Phríomhchomórtas ag Oireachtas 2015*. [taifead fuaime].

⁹⁶⁴ D'inis Gene Eoghain an scéal seo ag an príomhchomórtas scéalaíochta ag *Oireachtas* 2017. (Ó Curraighín, 2017) [Aguisín 4: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 4].

⁹⁶⁵ Dúirt Gene Eoghain ag *Oireachtas* 2017 go raibh "Athphósadh Fhinn Mhic Cumhaill" ag a "sheanathair mór" Condaí Dhiarmada a rugadh i 1826. (Ó Curraighín, 2017). Tá leagan de "Athphósadh Fhinn Mhic Cumhaill" as an Ghaeltacht Láir le fáil i gcló, féach: Mac Meanman, 1937.

⁹⁶⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 27.00-28.00 [Aguisín 3: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 5].

⁹⁶⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2019). [11/05/2019] – Taifead a hAon – 16.00-17.00.

Chuir **Eithne Ní Ghallchobhair** suim sa scéalaíocht an chéad lá ariamh ar scoil di agus is cuimhin léi na múinteoirí a bheith ag léamh scéalta amach as leabharthaí. Gidh gur ó scéalaithe a fáisceadh as comhthéacs traidisiúnta na scéalaíochta sa Ghaeltacht a thóg Eithne scéalta roimhe seo, tá scéalta aici a fuair sí ó fhoinsí scríofa fosta (4.4.3). Ach is fearr le hEithne a bheith ag éisteacht leis an ghuth le scéal a thógáil. Is suimiúil gur scríobh Gráinne Ní Éaghraín, an scéalaí a mbíodh Eithne ar cuairt aici, scéalta dá cuid amach sa dóigh is go dtiocfadh le hEithne iad a fhoghlaim ón scríbhneoireacht s'aici. Comh maith leis sin, ba ghnách le hEithne taifeadadh téipe a dhéanamh de Ghráinne agus í ag scéalaíocht, "bheinn ag éisteacht siar agus ag feoghlaím"⁹⁶⁸ ar an dóigh sin."⁹⁶⁹

Cosúil le Nóra Frainc, deir **Gearóidín Breathnach** nach raibh modhanna úra seachadta cosúil le taifeadadh fuaime nó físe de dhíth uirthi cionn is go raibh oiread den scéalaíocht le cluinsteán sa bhaile aici,

Níor phioc mé suas ó thaifead iad, *but* ar ndóighe tá cuid mhór taifeadta de scéaltaí ann. Ach mar a dúirt mé, bhí mise san áit cheart ag am cheart. Bhí siad ann. Ní raibh fiachadh orm a bheith... nó ní raibh gléas taifeadta ar bith insa bhaile agam nuair a bhí mé ag fáis aníos, ní raibh. Ní raibh a dhath ar bith agat le iad a bhualadh. Ní dóiche go raibh siad le fáil.... Bhail bheadh insna hollscoltacha agus rudaí mar sin ach ní raibh siad sa bhaile..."⁹⁷⁰

Chonacthas nach go hiomlán sásta a bhí cuid de sheanbhunadh Rann na Feirste leis an dóigh a raibh cuid den aos óg ag inse scéalta a d'fhoghlaim siad as leabharthaí fá choinne na gcomórtas (4.5). Níl Gearóidín ach oiread go hiomlán i bhfách le scéalta a fhoghlaim as leabharthaí. Dar léi gur furasta scéal a foghlaimíodh focal ar fhocal as leabhar a aithne agus nach bhfuil sé seo ag teacht leis an tseachadadh ar an dóigh thraidisiúnta,

Má tá duine ann atá ábalta an scéal céanna a inse, an dóigh chéanna, focal ar fhocal achan uair a n-insíonn [sic] siad an scéal, is scéal cinnte gur fhoghlaim siad amach as leabhar é. Agus má fhaigheann tú duine a inseofas scéal anocht agus inseoidh sé ar ais san oíche amárach é agus déarfaidh tú, b'é sin an scéal céanna d'inis tú aréir, agus déarfaidh siad, 'sé, déarfaidh tú leat féin, sin scéal... *just* go díreach, ní insíonn siad focal ar fhocal achan oíche an dóigh chéanna."⁹⁷¹

Dar le Gearóidín nach dtógann daoine scéalta ar an dóigh cheart nuair a fhoghlaimíonn siad as leabharthaí iad agus gur "línte agus focla a tchíonn siad rófa" agus ní hé an scéal féin nó eachtraí nó

⁹⁶⁸ Leagan canúnach den fhocal "foghlaim."

⁹⁶⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair, (2018). [03/11/2018] – 4.00-7.00.

⁹⁷⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 21.00-22.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 9].

⁹⁷¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 2.00-3.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 10].

íomhánna an scéil, "corruair má chailleann siad focal i mbun an scéil, sin nuair atá tú cleachtaí⁹⁷² ag léamh an ruda."⁹⁷³ Ach tá **Gene Eoghain Ó Curraighín** den bharúil go bhfuil dóigh ann le scéalta a thógáil ó leabharthaí agus iad a inse go nádúrtha,

Ach tá daoine ann go fóill atá ina seanchaithe... léifidh siad amach as leabhar é ach ní bheifeá thusa ábalta a inse cé acu... Má tá seanchaí maith thig leis scéal a léamh amach as leabhar ach ní bheifeá ábalta a inse cé acu atá sé ag léamh amach as leabhar nó nach bhfuil. Sin an duifear. [...] ...Nó tá... bhí eolas agamsa ar seanchaithe... an chuid is fearr de na seanchaithe agus ní bheadh siad... ní raibh... mar a dúirt mé aroimhe, ní bheadh siad ábalta a léamh nó na créatúraí bochta, ní bhfuair siad oideachas i nGaeilg nó bhí an t-oideachas i mBéarla nuair a bhí siadsan óg.... Ach... tá duifear mór, bhfuil fhios agat... 'sé an leanúnachas insa scéalaíocht é féin agus tá amannaí agus caithfidh tú iomlán smacht a bheith agat ar an scéal agus caithfidh tú a bheith ábalta in am ar bith stopadh insa scéal agus toiseacht arís gan... aon dath a chailleadh ann.⁹⁷⁴

4.6 Seachadadh na Scéalaíochta sa Todhchaí

Is léir mar sin go bhfuil beocht áirid i seachadadh na scéalaíochta sa chomhthéacs chomhaimseartha. I measc scéalaithe comhaimseartha an staidéir seo tá scéalaithe a fuair iomlán nó mórchuid a gcuid scéalta ó dhaoine muinteartha agus óna gcuid comharsanach i gcomhthéacs traidisiúnta na scéalaíochta. Tá scéalaithe comhaimseartha anseo fosta a raibh aithne acu ar scéalaithe traidisiúnta agus a thosaigh iad féin a scéalaíocht lá níos faide anonn. Is mór an díol spéise go raibh a bheagán nó a mhórán de theangmháil ag na scéalaithe comhaimseartha seo ar fad le scéalaithe traidisiúnta. Tchíthear go bhfuil go leor iarrachtaí foirmeálta agus eagraithe ar bun anois leis an scéalaíocht a sheachadadh don chéad ghlúin eile. Lena chois sin, tá níos mó ábhair scéalaíochta á dhigitiú i rith an ama, rud a bheas ina chuidiú ag daoine amach anseo a chuirfeas suim i ndúchas na scéalaíochta. Tá **Bríd Anna Ní Bhaoill** dóchasach go leor go leanfaidh traidisiún scéalaíochta na Gaeilge ar aghaidh nó tá oiread deiseanna ag páistí anois a bheith páirteach ann. Luann sí na comórtais éagsúla agus na feiseanna uilig atá ag gabháil fríd an tír, "...bheinn iontach dóchasach go mairfeadh sé, bheadh... ní bheadh beaguchtach ar bith orm fá dtaobh de sin."⁹⁷⁵ San am chéanna tá sí den bharúil gur cheart níos mó a dhéanamh leis an scéalaíocht a chur chun cinn. Dar le Bríd Anna gur cheart go mbeadh an scéalaíocht ar fáil sa chóras oideachais sa Ghaeltacht.⁹⁷⁶

⁹⁷² "Cleachtaithe."

⁹⁷³ Ibid. – Taifead a Dó – 1.00-2.00.

⁹⁷⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017b). [03/06/2017] – Taidead a dó – 19.00-20.00 [Aguisín 3: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 9].

⁹⁷⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 15.00-16.00.

⁹⁷⁶ Ibid. – 19.00-21.00.

Ach rud amháin a chuireann buaireamh ar Bhríd Anna go bhfuil oiread den mhuintir óga a bhí páirteach i g*Club Óige Rann na Feirste* anois ar shiúl ar imirce.⁹⁷⁷

Gidh go measann **Nóra Frainc Chonaill** go bhfuil cuid mhór de na scéalta a bhí ag gabháil nuair a bhí sise ina girseach óg anois caillte, deir sí go bhfuil cuid de pháistí an bhaile "iontach maith ag scéalaíocht."⁹⁷⁸ Tá sí den bharúil nach mór do dhaoine óga suim a bheith acu sa scéalaíocht sa dóigh is go n-éireoidh leo,

An té a bhfuil suim acu insa scéalaíocht, tá sé acu. Ach cuid mhór acu níl suim acu sa scéal... Síleann siad gur amadán... go bhfuil tú amaideach, má théann tú ag inse scéil. Go dtí go n-éireoidh siad níos sine agus ansin tá suim acu féin ansin ann... ach níl i dtús ama, síleann siad gur sin obair seandaoine... ag inse scéaltaí.⁹⁷⁹

Tá dóchas ag Nóra Frainc go mbeidh daoine go fóill ag scéalaíocht amach anseo agus tá sí den bharúil go dtiocfaidh scéalaithe úra chun tosaigh,

Beidh scéaltaí ag gabháil fhad is atá... na daoine ag gabháil. Tá i gcónaí scaifte daoine a choinnigh scéaltaí... [...] tá siad sin uilig marbh. Agus ansin tá mise agus daoine... cupla duine eile ansin anois ag inse scéaltaí agus nuair a imeoidh muidinne tiocfaidh duine inteacht eile chun tosaigh agus inseoidh siad na scéaltaí.⁹⁸⁰

Siúd is go bhfuil cáil mhór ar Rann na Feirste as an scéalaíocht tá eagla ar **Ghearóidín Breathnach** go bhfuil an cleachtas anois "iontach lag" sa cheantar. Dar léi go bhfuil an oiread de na seanscéalaithe a bhí sa cheantar anois ar shlí na fírinne agus nach bhfuil mórán daoine fágtha atá ag gabháil don scéalaíocht. Gidh go bhfuil iarrachtaí go leor ar siúl i Rann na Feirste leis an traidisiún scéalaíochta a sheachadadh don chéad ghlún eile níl aon dóchas mór ar bith aici go bhfuil sin ag tarlú.⁹⁸¹ An fhadhb atá ann dar le Gearóidín nach bhfuil an dara glún ag teacht chun cinn i ndiaidh na scéalaithe a bhí ann, "Níl duine ar bith ag teacht ina ndiaidh le é a iompar ar aghaidh."⁹⁸² Tchíthear do Ghearóidín gur minic a bhaineann cuid den mhuintir óga triail as an scéalaíocht ach nach leanann siad di. Mar leigheas air sin, caithfidh an scéalaíocht a bheith acu sa bhaile, "Toisíonn daoine agus dhéanfaidh siad bliain nó beirt ach titeann siad amach as agus sé an réasún atá fána choinne sin... níor fhás sé leo. An mhuintir a bhfásann sé leofa fanann siad aige."⁹⁸³ Tá, mar sin féin, cúpla duine óg ann a bhíonn ag scéalaíocht ag an *Oireachtas*. Comh maith lena clann féin, tráchtann

⁹⁷⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2019a). [02/03/2019] – 0.00-3.00.

⁹⁷⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 9.00-10.00.

⁹⁷⁹ Ibid. – 10.00-11.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 8].

⁹⁸⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 26.00-28.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 9].

⁹⁸¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 6.00-7.00.

⁹⁸² Ibid. – Taifead a Dó – 7.00-9.00.

⁹⁸³ Ibid. – Taifead a Dó – 27.00-28.00.

Gearóidín ar dhaoine óga eile as na Rosa a bhíonn ag scéalaíocht agus a bhíonn páirteach i gcomórtais an *Oireachtais*.⁹⁸⁴ I dtaca leis an scéalaíocht i nGaeltacht Thír Chonaill i gcoitinne, tchítheas do Ghearóidín go bhfuil ag éirí le **Gene Eoghain Ó Curraighín** i dTeileann an scéalaíocht a thabhairt ar aghaidh glúin eile nó bhain a mhac **Shane** duais *Oireachtais* as a chuid scéalaíochta.⁹⁸⁵

Is maith an léargas a tugadh ar thraidisiún beo na scéalaíochta i dteaghlaigh áiride i dTír Chonaill ar chlár darb ainm *Scéalaíocht: Fadó agus go deo* a craoladh ar *Raidió na Gaeltachta* ar 10 Samhain 2012.⁹⁸⁶ Sa chlár seo craoladh an scéal *Fionn Mac Cumhaill agus na Fianna ag Cuan Bhinn Éadair* agus é á inse ag trí ghlún de theaghlach Neidí Frainc Mhic Grianna. Leis an chéad chuid den scéal a inse craoladh taifead de Neidí Frainc féin ó *Chartlann Chnuasach Bhéaloideas Éireann*, d'inis **Gearóidín Breathnach** an chéad ghiota eile agus chuir a mac Gearóid críoch leis an scéal. Is cosúil gur scríobh an bailitheoir Seán Ó hEochaidh ina chuid nótaí gur óna athair féin i Rann na Feirste a fuair Neidí Frainc an scéal seo.⁹⁸⁷ Mar sin fuarthas léiriú sa chlár seo ar leagan de scéal fiannaíochta a bhí ag ceithre ghlún den teaghlach amháin.

Tá sé soiléir go bhfuil dúshlán mhóra roimh an scéalaíocht mar chleachtas ealaíne atá ag brath ar chumas Gaeilge an luchta éisteachta, nuair atá an Ghaeilig mar theanga phobail faoi bhagairt fiú sna ceantacha Gaeltachta is láidre (1.4). Mar a dúirt Ó Cruaíoch, eipifeiniméan atá sa scéalaíocht a bhíonn ag brath ar an timpeallacht shóisialta fá dtaobh di (3.3). Chonacthas go bhfuil Gearóidín Breathnach buartha nach bhfuil oiread den chéad ghlúin eile ag teacht chun tosaigh le leanstan don scéalaíocht. Tá inní fosta ar scéalaithe a ghlac páirt sa staidéar seo fán oiread den aos óg atá ar shiúl ar imirce as an cheantar agus fán drochbhail atá ar eacnamaíocht Ghaeltacht Thír Chonaill (3.1.3). Ar ndóighe, braitheann an scéalaíocht ar an chumas teanga atá ag na hábhair scéalaithe agus ag an phobal éisteachta. Braitheann sí fosta ar nósanna sóisialta an phobail agus ar struchtúir an phobail chéanna, rud a scrúdófar níos mó ar ball (5).

⁹⁸⁴ Ibid. – Taifead a Dó – 9.00-10.00.

⁹⁸⁵ Ibid. – Taifead a Dó – 7.00-9.00.

⁹⁸⁶ RTE Press Centre (2012). Ar fáil ag: <https://presspack.rte.ie/2012/11/10/scealaiocht-fado-agus-go-deo-2/>. [28/06/2018].

⁹⁸⁷ Ibid.

4.7 Achoimre agus Tatal

Leagadh amach sa chaibidil seo go dtabharfaí faoi scrúdú ar cheisteanna an tseachadta agus an tsealbhaith i scéalaíocht thraidisiúnta na Gaeilge sa chomhthéacs chomhaimseartha. Lena chois sin, haithníodh gur doiligh gnéithe taibhléirithe na scéalaíochta a scaradh glan ó cheisteanna an tseachadta agus mar sin tugadh aghaidh fosta ar ról na cumadóireachta agus na cuimhne sa tseachadadh agus sa taibhléiriú (4.0). Díol spéise gur shealbhaigh go leor de na scéalaithe comhaimseartha seo a gcuid scéalta sa chomhthéacs thraidisiúnta, sa bhaile, i dtithe airneáil nó agus iad ar cuairt ag scéalaithe traidisiúnta (4.2.1) Scéalaithe gníomhacha uilig atá sna hagallaithe seo a chuir dúil sa scéalaíocht a chuala siad ag scéalaithe eile agus a rinne rogha scéalta a shealbhú, a chleachtadh agus a inse (4.2.2). Ag teacht lenar dhúirt Honko fã mheas an phobail féin ar eolas agus thraidisiúin a chuir scoláirí spéis iontu (4.2), tuigeann na scéalaithe seo an luach cultúrtha a bhaineann leis an scéalaíocht agus cuireann siad suim inti dá réir. Bíonn an tsuim seo go minic ina spreagadh acu a bheith ag scéalaíocht agus í a thabhairt don chéad ghlúin eile (4.2.2). Is suimiúil fosta an dóigh a mbíodh scéalaithe, go háirid Eithne agus Gearóidín, ag tarraingt ar scéalaithe aitheanta ar mhaithe lena gcluinsteán, rud a léiríonn arís comh gníomhach agus a bhí siad i bpróiseas an tseachadta (4.2.2).

Tá sé iontach suimiúil go bhfuil méid áirid den tseachadadh neamhfhoirmeálta sa scéalaíocht ag tarlú go fóill, go háirid i gcomhthéacs an teaghlaigh (4.3.1). Tchí muid go mbíonn scéalaithe comhaimseartha ag scéalaíocht dá gcuid páistí agus go n-éiríonn le cuid de na páistí na scéalta seo a shealbhú. Ar ndóighe, ní hionann sin agus a rá go mbíonn na páistí seo uilig gníomhach nó poiblí mar scéalaithe, ach tá cuid acu (4.3.1). De réir mhúnla na hoiliúna foirmeálta, bhíodh scéalaithe traidisiúnta a bhí muinteartha do na scéalaithe comhaimseartha, nó a raibh aithne acu orthu, ag cur comhairle orthu agus ag míniú daofa ghnéithe de thaibhléiriú na scéalaíochta (4.3.1). Lena chois sin, tá go leor iarrachtaí foirmeálta ar bun anois leis an scéalaíocht a sheachadadh don chéad ghlúin eile agus tá cuid de na scéalaithe comhaimseartha seo gníomhach go leor san obair sin (4.3.1).

Tchíthear go mbíonn leaganacha malartacha de scéalta ann i gcónaí de thairbhe ghné na béalaitheachta a bhaineann leis an traidisiún. Ach is léir fosta go ndéanadh scéalaithe áiride sa chomhthéacs thraidisiúnta iarracht inse chruinn focal ar fhocal a thabhairt ar a gcuid scéalta de réir mar a chuala siad féin iad gidh go raibh méid áirid cumraíochta ag gabháil fosta i gcás seánraí áiride scéalaíochta agus seanchais (4.4, 4.4.1). Taispeánadh go mbíonn na híomhánna a chothaíthear sa tsamhlaíocht le linn inse scéil ina gcuidiú mhór ag duine cuimhne a choinneáil ar an scéal sin, go

háirid más íomhánna láidre sonraíochta iad. Lena chois sin, tá tábhacht fosta leis na sonraí foghraíochta agus gnéithe filiúnta a bhíonn le fáil sa scéalaíocht nó fágann siad níos fusa ag duine cuimhne a choinneáilt ar chuid den fhoclaíocht. Tá fianaise le fáil sa teoiric a thacaíonn le háiteamh Bruford go raibh trí dhóigh ann ina gcoinníthí cuimhne ar na seanscéalta sa chomhthéacs thraidisiúnta (4.4.2). Is léir ó fhianaise na n-agallamh go bhfuil na modhanna le cuimhne a choinneáilt ar sheanscéalta a leag Bruford amach go fóill á gcleachtadh ag scéalaithe comhaimseartha, is é sin le rá go bhfuil gnéithe den chur de ghlanmheabhair agus den chumraíocht mar chuid de thaibhléiriú na scéalaíochta sa lá atá inniu ann (4.4.3). Tugadh léargas fosta ar ról na n-íomhánna i gcuimhne na scéalaithe comhaimseartha, ar na straitéisí cuimhne atá acu agus ar na dearthaí éagsúla atá acu i dtaca le dílseacht do leaganacha de scéalta a thóg nó a d'fhoghlaím siad féin (4.4.3). Is fiú a chur san áireamh anseo go mbraitheann na straitéisí cuimhne agus na dearcaí seo go mór ar na comhthéacsanna duifriúla scéalaíochta atá le fáil ar an aimsir seo, rud a scrúdófar ar ball.

Tá go leor den ábhar scéalaíochta a thóg bailitheoirí béaloidis anois ar fáil i bhfoirm leabharthaí agus taifead agus tá a thuilleadh den ábhar seo á dhigitiú i rith an ama. Tá eolas ag scéalaithe an lae inniu ar na foinsí seo agus ní bhíonn leisce ar bith ar an chuid is mó acu a bheith ag tarraingt ar na foinsí fá choinne tuilleadh ábhair dá gcuid scéalaíochta (4.5, 4.5.1). D'ainneoin gur cáineadh stíleanna scéalaíochta a d'eascair as foinsí scríofa a measadh a bheith mínádúrtha, bíonn scéalaithe Gaeltachta an lae inniu ag dúchasú foinsí scríofa, lena gcuid insí féin, de réir mar ba mhian le Tedlock (4.5, 4.5.1). Is cinnte gur gné mhór de chuid seachadadh agus sealbhú na scéalaíochta sa lá atá inniu ann na modhanna úra seachadta seo atá ag teacht leis an bhéalaireacht thánaisteach agus an bhéalaireacht threasach. Gan amhras, beidh a thuilleadh tábhachta leis na modhanna seo amach anseo agus tá go leor féidearthachtaí do thaibhléiriú na scéalaíochta Gaeilge anois ann de thairbhe na teicneolaíochta digití agus na béalaireachta treasaí (4.5, 4.5.1).

Tá idir dhóchas agus bheaguchtach ar na scéalaithe comhaimseartha éagsúla de chuid an ghrúpa seo fá thodhchaí an chleachtais scéalaíochta ina gceantar féin. Gidh go bhfuil tacaíochtaí foirmeálta anois ann do chleachtas na scéalaíochta, tá an timpeallacht shóisialta, chultúrtha agus theangeolaíochta doicheallach go leor don scéalaíocht thraidisiúnta Ghaeilge (4.6). Ina dhiaidh sin féin, is léir go dtuigeann na scéalaithe comhaimseartha an luach atá leis an traidisiún agus tá siad go dícheallach ag iarraidh sin a fhágáil ag an chéad ghlúin eile.

5: Comhthéacsanna Comhaimseartha na Scéalaíochta agus Lorg an Scéalaí

5.0 Intreoir

Sa chaibidil seo dearcthar ar ghnéithe den taibhléiriú a ghníthe ar an scéalaíocht i measc scéalaithe comhaimseartha an taighde seo. San áireamh anseo tá na comhthéacsanna agus feidhmiúlachtaí úra. Mar a deir Schechner, tá sé de sprioc ag léann an taibhléirithe na contráthachtaí agus an teannas a bhaineann le saol an lae inniu a fhiosrú.⁹⁸⁸ Scrúdaíodh cheana féin cuid de na claochluithe a bhain do chomhthéacsanna taibhléirithe na scéalaíochta sa 20ú haois (3). Tchíthear go mbíonn, ar na saolta seo, an "dara beatha"⁹⁸⁹ mar a deir Honko, á baint as an scéalaíocht i gcomhthéacsanna comhaimseartha a mbaineann feidhmeanna úra leo.⁹⁹⁰ Ní miste súil níos grinne a chathamh air seo. Mar a deir Bauman,⁹⁹¹ tá léann an bhéaloidis, le fada, gaibhte ar fad leis an "chultúr iarmharach,"⁹⁹² téarma a d'úsáid Raymond Williams agus é ag cur síos ar chultúr nach bhfuil ag teacht leis an chultúr cheannasach ach a mhaireann leis mar fhuíoll atá ag eascairt as foirmeacha sóisialta nach ann daofa níos mó.⁹⁹³ Ach, a deir Bauman, muna bpléann léann an bhéaloidis ach leis an chultúr iarmharach, .i. cultúr an ama a chuaigh thart, níl todhchaí ar bith i ndán don léann chéanna.⁹⁹⁴ I gcomórtas le cultúr iarmharach, i dteoiric Williams, tá "cultúr atá ag teacht chun cinn",⁹⁹⁵ nó bríonna, luachanna, taithí agus cleachtais úra, a bhíonn go síoraí á gcruthú.⁹⁹⁶ Gidh nach raibh "cultúr atá ag teacht chun cinn" ariamh roimhe faoi chaibidil ag léann an bhéaloidis, mhol Bauman é mar threoir don léann amach anseo. Deir sé go bhfuil le fáil sa

⁹⁸⁸ Schechner, 2013: 3.

⁹⁸⁹ "second life"

⁹⁹⁰ Honko, 1991: 43.

⁹⁹¹ Bauman, 1975: 306.

⁹⁹² "residual culture"

⁹⁹³ "By "residual" I mean that some experiences, meanings and values, which cannot be verified or cannot be expressed in terms of the dominant culture, are nevertheless lived and practised on the basis of the residue – cultural as well as social – of some previous social formation." (Williams, 2006: 137.)

⁹⁹⁴ "If the subject matter of the discipline is restricted to the residue of a specific cultural or historical period, then folklore anticipates its own demise, for when the traditions are fully gone, the discipline loses its raison d'être (cf. Hymes 1962: 678; Ben-Amos 1972: 14)." (Bauman, 1975: 306).

⁹⁹⁵ "emergent culture"

⁹⁹⁶ "...that new meanings and values, new practices, new significances and experiences, are continually being created." (Williams, 2006: 137).

taibhléiriú féin, cumarphointe a chuimsíonn traidisiún, cleachtas, agus "cultúr ag teacht chun cinn" san ealaín bhéil. Molann Bauman an taibhléiriú mar threoir úr do léann an bhéaloidis, rud a shábhálfaí é ón bhás a thioctadh leis an nasc a bhí aige ariamh le cultúr iarmharach.⁹⁹⁷

Is mar seo a mhíníonn Schechner taibhléiriú: is ionann "gníomh" agus na gníomhartha uilig ar ann daofa, is ionann "gníomh a thaispeáint" agus taibhléiriú, is é sin le rá, aird a dhíriú ar an ghníomh atá á dhéanamh. Is é atá i gceist le léann an taibhléirithe "taispeántas an ghnímh a mhíniú."⁹⁹⁸ Bhí Richard Bauman ceannróaíoch ina am sa mhíniú a thug sé ar thaibhléiriú an chultúir. Dar le Bauman gurb é atá i gceist le taibhléiriú, cur i gcrích an ghnímh, i gcomórtas le hacmhainní, múnlaí nó fachtóirí eile ar féidir tarraingt orthu leis an ghníomh sin a dhéanamh, nó teibiú ar bith ar féidir a bhaint as an ghníomh sin. Ní hionann modhanna anailíse sa bhéaloideas a dhíríonn ar théacsanna, nó ar mhíreanna teibí díchollaithe ar scaradh óna gcomhthéacs iad. Ina áit sin, díríonn dearcadh an taibhléirithe ar an úsáid féin a bhaintear as foirmeacha béaloidis. Is iad na ceisteanna a bhíonn idir camánaibh anseo dar le Bauman, caidé an tionchar atá ag an script nó an traidisiún féin ar an taibhléiriú, nó cá mhéad solúbthachta, rogha, nó saoirse chruthaitheach atá ag an oirfideach.⁹⁹⁹ Chuige sin, is den riachtanas é scrúdú a dhéanamh ar na comhthéacsanna éagsúla ina mbíonn an scéalaíocht á cleachtadh ar na saolta seo agus a dtionchar sin ar an chleachtas chéanna.

5.1 Foirmeálta agus Neamhfhoirmeálta, Poiblí agus Príobháideach

Sa lá atá inniu ann is féidir a bheith ag trácht ar dhá phríomhréimse ina dtarlaíonn scéalaíocht agus seanchas i nGaeilg: (1) comhthéacsanna foirmeálta poiblí agus (2) comhthéacsanna neamhfhoirmeálta príobháideacha. Ach déanta na fírinne, agus mar a léiríonn Wilson, tá speictream taibhléirithe scéalaíochta ann a bhfuil an dá chomhthéacs shamplacha sin thuas le fáil ag a dhá

⁹⁹⁷ "Emergent culture, though a basic element in human social life, has always lain outside the charter of folklore, perhaps in part for lack of a unified point of departure or frame of reference able to comprehend residual forms and items, contemporary practice, and emergent structures. Performance, we would offer, constitutes just such a point of departure, the nexus of tradition, practice, and emergence in verbal art. Performance may thus be the cornerstone of a new folkloristics, liberated from its backward-facing perspective, and able to comprehend much more of the totality of human experience." (Bauman, 1975: 306).

⁹⁹⁸ ""Being" is existence itself. "Doing" is the activity of all that exists, from quarks to sentient beings to supergalactic strings. "Showing doing" is performing: pointing to, underlining, and displaying doing. "Explaining 'showing doing'" is performance studies." (Schechner, 2013: 28).

⁹⁹⁹ Bauman, 1992: 41-42.

cheann.¹⁰⁰⁰ I dtaca leis an chéad réimse acu seo, na comhthéacsanna foirmeálta poiblí, chonacthas nár bheag an tionchar a d'imir gluaiseacht athbheochana na Gaeilge, na coláistí Gaeltachta agus gnéithe eile d'institiúidí cultúrtha an 20ú haois ar thaibhléiriú na scéalaíochta i nGaeltacht Thír Chonaill (3.4 – 3.4.4). Chinntigh na tacaíochtaí institiúideacha seo go gcuirfí ar fáil luchtanna úra éisteachta don scéalaíocht thraidisiúnta sa 20ú haois agus go mbeadh stádas agus caipiteal cultúrtha ag gabháil leis an scéalaíocht thraidisiúnta Ghaeilge. Chuir teacht chun cinn na n-ócáidí móra náisiúnta cultúrtha seo le dinimic úr i bpobal Rann na Feirste, is é sin comórtais áitiúla cultúir agus ócáidí siamsaíochta ina mbíodh scéalaithe an bhaile páirteach (3.4.3). Is léir ó fhianaise na heitneagrafaíochta thíos go bhfuil an scéalaíocht go fóill mar chuid thábhachtach d'imeachtaí cultúrtha Rann na Feirste go háirid, comh maith le háiteacha eile i nGaeltacht Thír Chonaill (5.2.1, 5.2.2, 5.2.5, 5.2.5.1).

Gidh go bhfuil cleachtas comhaimseartha na scéalaíochta traidisiúnta Gaeilge éagsúil ar go leor dóigheanna, is féidir comparáid áirid a dhéanamh le cleachtais scéalaíochta a tháinig chun cinn sa 20ú haois i mBéarla agus i dteangacha eile de thairbhe athbheochan idirnáisiúnta na scéalaíochta. Ó na 1960idí ar aghaidh tá sé le haithne go bhfuil comhthéacsanna úra poiblí scéalaíochta ag teacht chun tosaigh de thairbhe ghluaiseacht idirnáisiúnta chultúrtha a chuireann an scéalaíocht mar ealaín chomhaimseartha chun cinn d'aon turas.¹⁰⁰¹ Tá scéalaithe athbheochana le fáil anois ar fud na hEorpa, i Meiriceá Thuaidh agus san Astráil.¹⁰⁰² Faoi thionchar ghluaiseacht athbheochana na scéalaíochta eagraítear féilte agus coirmeacha scéalaíochta ar mhaithe le luchtanna éisteachta de dhaoine fásta, comh maith le ceardlanna, scéimeanna scéalaíochta san oideachas agus sa phobal agus bunaítear eagraíochtaí scéalaíochta a bhfuil sé mar chuspóir acu eolas a chruinniú agus a scaipeadh, gréasáin shóisialta a leathnú agus ceird na scéalaíochta a chur chun cinn.¹⁰⁰³ De thairbhe na hathbheochana seo tá go leor scéalaithe proifisiúnta le fáil anois sna tíortha is mó ina bhfuil tionchar na hathbheochana scéalaíochta le tabhairt fá dear. Bíonn scéalaithe proifisiúnta ag obair i scolacha poiblí, leabharlanna, agus mar chuid de chláir ealaíne a gheibh tacaíocht ón stát.¹⁰⁰⁴ Is scéalaithe proifisiúnta iad na scéalaithe athbheochana seo sa Fhrainc, mar shampla, comh maith le daoine eile a chleachtann an scéalaíocht anois agus arís mar chuid dá gcuid oibre i leabharlanna

¹⁰⁰⁰ Wilson, 1997, 28; Wilson, 2006, 9-11.

¹⁰⁰¹ Görög-Karady, 1999: 227.

¹⁰⁰² Ryan, 1995: 6.

¹⁰⁰³ Ibid. 6.

¹⁰⁰⁴ Joseph Sobol, 1999: 552.

agus i réimsí eile oideachais le páistí, daoine óga agus daoine aosta.¹⁰⁰⁵ In Éirinn fosta tá méid áirid d'athbheochan idirnáisiúnta na scéalaíochta le fáil, siúd is gur i mBéarla a tharlaíonn an mhórchuid de seo. Míníonn Ryan go mbíonn go leor scéalaíochta do pháistí anois á dhéanamh i leabharlanna agus scoltacha agus go dtarraingítear ar bhéaloideas agus mhiotaseolaíocht na hÉireann.¹⁰⁰⁶ Tuairiscíonn sé go mbíonn go leor imeachtaí scéalaíochta, faoi thionchar na hathbheochana idirnáisiúnta, anois á n-eagrú sna Sé Chondae, áit a bhfuil borradh faoin chleachtas chéanna.¹⁰⁰⁷ Luann Ryan fosta féilte scéalaíochta ar cuireadh tús leo i mBaile Átha Cliath, i mbailte móra eile ar fud na hÉireann agus i gCondae Dhún na nGall.¹⁰⁰⁸

Is mar fheiniméan úr nár eascair ó ghnásanna traidisiúnta scéalaíochta a chuirthear síos de ghnáth ar athbheochan idirnáisiúnta na scéalaíochta. Ní raibh leanúnachas orgánach ar bith i seachadadh na scéalaíochta idir scéalaithe traidisiúnta agus scéalaithe nua-aimseartha na hathbheochana.¹⁰⁰⁹ Muintir na gcathrach agus daoine a fuair oideachas i gcathracha is mó a bhíonn ag gabháil do scéalaíocht úr na hathbheochana sa Fhrainc, mar shampla, agus tarraingíonn siad ar fhoinsí scríofa ar mhaithe le scéalta, ní hamháin as an Fhrainc, ach as tíortha agus cultúir eile fosta.¹⁰¹⁰ Mar a chonacthas is láidre i bhfad an bhaint atá ag scéalaithe comhaimseartha Thír Chonaill le scéalaithe traidisiúnta na Gaeltachta a chuaigh rompu (4.2.1, 4.2.2). Bhí aithne mhaith ag achan duine de na scéalaithe comhaimseartha seo ar scéalaithe traidisiúnta a bhain le glúin níos sine ná iad agus chuala siad na scéalaithe céanna ag scéalaíocht ar dhóigheanna atá ag teacht le leagan amach an chomhthéacs thraidisiúnta. Míníonn Ryan go bhfuil traidisiúin bheo scéalaíochta, nó traidisiúin a bhí beo go dtí le gairid, le fáil i gcultúir éagsúla san Eoraip, cultúr na hÉireann ina measc, agus i Meiriceá Thuaidh agus gur deacair, ar an ábhar sin, a rá gur athbheochan scéalaíochta amach is amach a tharla in Éirinn.¹⁰¹¹ Ach gidh nach mar chuid d'athbheochan idirnáisiúnta na scéalaíochta atá scéalaíocht thraidisiúnta na Gaeilge, tá cosúlachtaí áiride idir na comhthéacsanna foirméalta poiblí atá le fáil sa Ghaeltacht, agus ag imeachtaí Gaelacha, agus na comhthéacsanna a bhaineann le hathbheochan idirnáisiúnta na scéalaíochta.

¹⁰⁰⁵ Görög-Karady, 1999: 228.

¹⁰⁰⁶ Ryan, 1995: 6.

¹⁰⁰⁷ Ibid. 8.

¹⁰⁰⁸ Ibid. 8.

¹⁰⁰⁹ Görög-Karady, 1999: 228.

¹⁰¹⁰ Ibid. 228.

¹⁰¹¹ Ryan, 1995: 6, 9.

Is cinnte gur mór idir an comhthéacs traidisiúnta a bhain leis an scéalaíocht (2) agus go leor de na hócáidí nua-aimseartha a eagraítear anois faoi thionchar na hathbheochana idirnáisiúnta. Mar a deir Ryan, bheadh scéalaí traidisiúnta níos cleachta le comhthéacsanna neamhfhoirmeálta ina mbeadh aithne ag achan duine a bheadh i láthair ar a chéile. Ag ócáidí nua-aimseartha athbheochana bíonn aimpliú leictreach go minic ann agus lucht éisteachta nach bhfuil aithne ag an scéalaí air.¹⁰¹² Gheibh Ó Cruaíoch locht ar mhínádúrtacht na n-ócáidí nua-aimseartha scéalaíochta a eagraítear ar na saolta seo in Éirinn nuair a deir sé gur mór an duifear idir iad agus an scéalaíocht thraidisiúnta nuair a chaithfeas an scéalaí toiseacht ar a scéal go lom láithreach gan é a bheith ag eascairt aníos as an chomhrá mar a bhíodh coitianta sa chomhthéacs thraidisiúnta (2.6.1).¹⁰¹³ Os a choinne sin, chonacthas go mbíodh comórtais ann mar chuid de thaibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta, rud a chiallaíonn go gcaithfidh sé gur bhain foirmeáltacht áirid le hócáidí den tseort (2.6.2). Ach tá Ryan ag teacht le barúil Uí Chruaíoch nuair a deir sé gur deacair don scéalaíocht fhíor¹⁰¹⁴ a theacht chun tosaigh le linn ócáidí foirmeálta nua-aimseartha cosúil le féilte, ceolchoirmeacha, comhdhálacha agus ceardlanna, go mbíonn cotadh¹⁰¹⁵ ag baint leis na hócáidí seo a chuireann isteach ar thaibhléiriú na scéalaíochta agus é scoite óna chomhthéacs nádúrtha.¹⁰¹⁶ Dar le Dégh go bhfuil dúshraith fhealsúnachta faoi na hócáidí athbheochana seo a thig leis an rómánsachas agus go mbítheas ag smaointiú ar scéalaithe móra an ama chuaigh thart a raibh scéalta fada draíochta acu a tháinig anuas chucu ón aimsir chianaosta. Ach dar léi gur furasta dearmad a dhéanamh gur iomaí cineál eile scéalaíochta a bhí ag gabháil a raibh feidhmeanna eile leo agus a raibh struchtúir eile iontu.¹⁰¹⁷ Lena chois sin, maíonn McDermitt go bhfuil dúshlán bhreise i gcás na scéalaíochta Gaelaí ag ócáidí foirmeálta nua-aimseartha sa mhéid is go bhfuil go leor ábhair i scéalaíocht thraidisiúnta na Gaeilge a bheadh deacair ag an éisteoir a thuigbheáil muna mbeadh sé eolach cheana féin air. San áireamh anseo tá na foirmlí, na rabháin chainte, na bríonna éagsúla a bhaineann le natháin chainte, na seanfhocla agus scéalta a bhaineann le sraitheanna cosúil leis an fhiannaíocht.¹⁰¹⁸

Ní rud iontach ná aduain an scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta neamhfhoirmeálta – rud atá ann a tharlaíonn i lúb cuideachta a thuigeann an cúlra cultúrtha, na tagairtí, an roscaireacht, an

¹⁰¹² Ryan, 2008: 76.

¹⁰¹³ Ó Cruaíoch, 2000: 175.

¹⁰¹⁴ "genuine storytelling"

¹⁰¹⁵ "self-consciousness"

¹⁰¹⁶ Ryan, 2008: 65, 67.

¹⁰¹⁷ Dégh, 1994: 18.

¹⁰¹⁸ McDermitt, 1999: 291.

reacaireacht agus na nósanna a bhaineann leis an chleachtas. Nuair a chuirthear an scéalaíocht i láthair ar ardán nó i gcomhthéacsanna nua-aimseartha foirméalta, scaite ón phobal a chothaigh agus a chleacht an scéalaíocht chéanna, bíonn go leor dúshlán don ealaín ann. Ach d'ainneoin na ndúshlán seo tá cuspóir na healaíne go fóill le baint amach ag an scéalaí agus ag an ócáid. Agus scéalaí i mbun a scéil ba mhaith leis an scéal a bheith ag teacht leis ina thuile, é á inse go cumasach éifeachtach agus an lucht éisteachta ag baint suilt as an scéal dá réir agus an inse ag gabháil i bhfeidhm orthu. Tá an coincheap *flow*, nó *sruth*, sásta anseo. Téarma é seo a úsáideann Csikszentmihalyi le cur síos a dhéanamh ar an staid intinne sin a bhíonn ar fáil ag achan duine nuair a chaithfeas sé tasc a dhéanamh a bhfuil na hacmhainní agus na scileanna aige lena chur i gcrích go sásúil. Mar a deir Csikszentmihalyi, bíonn ord áirid sa chomhfhios le linn na staid intinne seo agus gan ar a iúl ag an duine ach an gníomh atá roimhe. Bíonn an staid seo le fáil go minic ag daoine agus iad ag imirt cluichí, ag gabháil do spórt nó dá gcuid cathamh aimsire, nuair a bhíonn sé go hiomlán dírithe ar agus sáite sa ghníomh atá sé a dhéanamh.¹⁰¹⁹

Mar a míníodh cheana (2.6), ócáid thairseachúil a bhí san airneál sa chomhthéacs thraidisiúnta agus b'fhurasta sa chomhthéacs sin don mhothú *communitas* a theacht chun tosaigh i gcuideachta na cuideachta má bhí na coinníollacha i gceart. Faraor, a mhaíonn Ryan, is é a tharlaíonn go minic le linn ócáidí athbheochana scéalaíochta sa lá atá inniu ann go ndéantar amach gur saofiúil, aduain agus luachmhar an scéalaí agus an scéalaíocht agus, ar an ábhar sin, go mbaineann an oiread sin den chotadh agus den choimhthíos leis na hócáidí foirmeálta céanna go gcuirthear bac roimh an scéalaíocht fhíor a theacht chun tosaigh.¹⁰²⁰ Mar sin féin, a mhaíonn Ryan, sa dóigh is go mbainfear amach buaic na healaíne agus go mbeidh *sruth* leis an scéalaíocht caithfear staid thairseachúil a bhaint amach ina dtig leis an scéalaíocht a bheith éifeachtach i measc na cuideachta. Bheir Wischner *eispéireas na scéalaíochta*¹⁰²¹ ar an fheiniméan chéanna.¹⁰²² Sa staid thairseachúil seo is minic a thig mar a bheadh támhnéal¹⁰²³ ar an éisteacht.¹⁰²⁴ Is é sin le rá go dtig an t-éisteacht faoi dhraíocht an scéil. Bheir Masuyama cuntas fosta ar an tábhacht atá leis an staid thairseachúil seo i scéalaíocht *rakugo* na Seapáine.¹⁰²⁵ Baineann tairseachúlacht leis an scéalaíocht fhíor i gcónaí, a deir Ryan, agus, ar an dóigh seo, baineann níos mó láithreachta agus firinne sa bhomaite sin le saol

¹⁰¹⁹ Csikszentmihalyi, 2008: 6.

¹⁰²⁰ Ryan, 2008: 77.

¹⁰²¹ "the storytelling experience"

¹⁰²² Wischner, 1991, 70-1. In: Ryan, 2008: 76.

¹⁰²³ "trance"

¹⁰²⁴ Stallings, 1988 agus Sturm. 2000.

¹⁰²⁵ Masuyama, 1997. In: Ryan, 2008: 76.

inmheánach an scéil ná a bhaineann leis an tsaol amuigh. Dar leis fosta gur féidir leis an scéalaíocht fhíor seo a theacht chun tosaigh in go leor comhthéacsanna comhaimseartha ach gur mó seans go dtiocfadh sí chun tosaigh in ócáidí áiride ná a chéile.¹⁰²⁶ Is fiú amharc ar fhianaise na heitneagrafaíochta le feiceáil cá mhéad den tairseachúlacht, den *communitas* agus de bhuaic na healaíne atá le fáil in ócáidí scéalaíochta an lae inniu, bíodh siad foirméalta nó neamhfhoirmeálta, poiblí nó príobháideach mar ócáidí.

5.2 Ócáidí Foirmeálta agus Poiblí – an Taighde Eitneagrafaíochta

5.2.1 Gníomhaithe Cultúir sa Phobal – Na Mná Chun Tosaigh

Cuireadh go leor de na scéalaithe comhaimseartha roimhe seo i gcomparáid le gníomhaithe cultúir (4.2.2) agus ní háibhéil ar bith an maíomh sin. Cosúil le Micí Sheáin Néill Ó Baoill, a thuig i gceart caidé an luach a bhí lena shaibhreas scéalaíochta agus a d'fhéach lena chur chun cinn ag féilte éagsúla, dálta fhéile an Chraoslaigh mar a rabhtar ag iarraidh an Ghaeilig a spreagadh,¹⁰²⁷ tá meas mór ag na scéalaithe comhaimseartha ar an scéalaíocht agus baineann siad leas aisti ina gcuid gníomhaíochta cultúrtha sa phobal. Is léir ó na hagallaimh a rinneadh leis na scéalaithe comhaimseartha i dTír Chonaill gur go comhfhiosach, go gníomhach agus go healaíonta a théid siad i gcionn na scéalaíochta. Tugadh léargas ar an dúil agus an tsuim a spreag iad le bheith ina scéalaithe gníomhacha (4.2.2). Tá achan duine de na scéalaithe seo gníomhach agus comhfhiosach sa dóigh a dtear siad cúram den scéalaíocht, bíodh sé sin ag foghlaim scéalta nó ag athfhoghlaim scéalta a bhí ligthe i ndearmad acu, ag eagrú imeachtaí nó ag teagasc na scéalaíochta.

Is iomaí sin ócáid fhoirmeálta scéalaíochta a mbíonn na scéalaithe comhaimseartha páirteach inti, idir ranganna, cheardlanna agus seisiúin scéalaíochta do pháistí, scéalaíochta sna coláistí Gaeltachta ag an *Oireachtas* agus ag comórtais agus ócáidí áitiúla (5.2 – 5.2.5). Is léir gurb iad na hócáidí foirméalta scéalaíochta do pháistí agus don aos óg is rialta agus is coitianta sa Ghaeltacht féin. Aithníthear an luach atá leis an scéalaíocht sa phleanáil teanga agus i bhforbairt teanga páistí agus tá

¹⁰²⁶ Ryan, 2008: 76.

¹⁰²⁷ "Ba ghnách leis i gcónaí ag dul chuig féile an Chraoslaigh cuid mhór féilí. Chuirfí cuireadh air ag dul ansin fá choinne scéal a inse. Ní bheadh sé ag glacadh páirte iontu ach cuid mhór le cuidiú leis an fhéile agus ba ghnách leis i gcónaí ag dul go Sorcha Nic Eachmharaigh ar an Chraoslach. Bhí sise ag iarraidh an Ghaeilge a spreagadh ansin agus bhíodh Feis Mhór aici achan bhliain." (**Agallamh**: Poirtéir agus Uí Bhaoill, 1989a: 214-215.)

na scéalaithe comhaimseartha ar thús cadhnaíochta sna hiarrachtaí le tacú le húsáid agus le cumas teanga an aosa óig ina bpobal féin.¹⁰²⁸ Is léir go mbaintear leas as an scéalaíocht anois ar mhaithe le cuidiú le forbairt theanga na bpáistí agus gur léir do lucht cleachta na scéalaíochta go gcuidíonn sí le saibhreas teanga, cumas cainte agus féinmhuinín na bpáistí a bhíonn páirteach sa scéalaíocht (5.2.2).

Ni hiontas ar bith é, mar sin, go bhfuil scéalaithe ban chun tosaigh i ngné seo na scéalaíochta do pháistí agus do dhaoine óga (5.2.2). Ach, lena chois sin, is léir go bhfuil níos mó ban gníomhach mar scéalaithe poiblí i dTír Chonaill i gcoitinne. Tchíthear gur scéalaithe gníomhacha poiblí/breacphoiblí na mná seo a leanas: **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí, Bríd Anna Ní Bhaoill, Gearóidín Breathnach, Eithne Ní Ghallchobhair, Suzanne Uí Ghallchóir** agus **Nóra Óg Ní Raghallaí**. Tá cúpla fear ann fosta atá gníomhach go poiblí mar scéalaithe i nGaeltacht Thír Chonaill, mar shampla, **Gene Eoghain Ó Curraighín** go háirid, agus **Aodh Mac Gairbheá**. Ach go fiú i gcás Aoidh Mhic Gairbheá, deir sé nach mbeadh sé oiread "i mbéal an phobail" mar scéalaí agus a bheadh daoine eile i Rann na Feirste,

Bhí go leor acu, de na scéalaithe maithe seo ag gabháil agus... ba é sin a gceirdsean agus ní... cha dtáinig mise, cineál, ó theaghlach a bhí, cineál, suaite sa ghné sin, cosúil le Bríd Anna, tá sise ag leanstan ar aghaidh agus á sheachadadh sin... ach bhí sin sa teach acusan. Agus... rud nach raibh... i dtoigh s'againne, an oiread sin.¹⁰²⁹

Diomaite de **Gene Eoghain Ó Curraighín** is cosúil gur mná don chuid is mó iad na scéalaithe traidisiúnta oidhreachtúla a thóg an scéalaíocht óna muintir féin a chuaigh rompu, agus atá gníomhach agus poiblí mar scéalaithe i dTír Chonaill sa lá atá inniu ann.

An amhlaidh go bhfuil na mná chun tosaigh sa scéalaíocht phoiblí mar gheall ar an fheidhm úr oideachasúil agus neartaithe teanga a bhaineann leis an scéalaíocht do dhaoine óga? B'fhéidir go dtiocfaí comparáid a dhéanamh leis an chóras oideachais ag an chéad agus an dara leibhéal i gcoitinne mar a bhfuil i bhfad níos mó ban ag obair – ní hamháin in Éirinn ach ar fud an Aontais Eorpaigh.¹⁰³⁰ Ar ndóighe, is léir go mbíodh ról sonraíoch ag mná i seachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta do pháistí, agus i measc an teaghlaigh sa chomhthéacs thraidisiúnta (2.8, 2.9, 2.9.1, 2.9.2). Ní mór an t-iontas é, mar sin, gur cosúil go bhfuil scéalaithe ban chun tosaigh i gcleachtas na scéalaíochta don aos óg sa lá atá inniu ann. Is fiú smaointiú fosta go mb'fhéidir go bhfuil cultúr

¹⁰²⁸ Ní Dhúda, 2014: 58., Mhic Mháthúna, 2010.

¹⁰²⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 6.00-7.00 [Aguisín 3: Aodh Mac Gairbheá – Rian 5].

¹⁰³⁰ Eurostat Press Office, 2014.

domhandaithe na scannán agus na leabhar ag imirt tionchair ar thaibhléiriú na scéalaíochta Gaeilge seo sa mhéid is go samhlaítear an scéalaíocht go minic le mná sa chultúr dhomhandaithe seo, macasamhail na scannán *Disney*, ach ní féidir a bheith cinnte de seo.

5.2.2 Scéalaíocht do Pháistí sa Phobal

Is suimiúil an oiread scéalaithe ban a cuireadh faoi agallamh sa staidéar seo a bhíonn ag obair go proifisiúnta le páistí sa phobal agus a bhaineann leas as an scéalaíocht mar chuid den obair sin. Gidh go raibh scéim ag gabháil tamall beag de bhlianta ó shin leis an scéalaíocht a chur chun cinn agus le hoiliúint scéalaíochta a chur ar pháistí i scoltacha Gaeltachta Thír Chonaill a raibh **Gearóidín Breathnach**, **Gene Eoghain Ó Curraighín** agus scéalaithe agus seanchaithe eile, idir fhir agus mhná, páirteach ann (4.3.1), ní bhíonn scéalaithe comhaimseartha fear an staidéir seo go rialta ag scéalaíocht do pháistí sa phobal. Ach tá **Bríd Anna Ní Bhaoill**, mar shampla, ag obair sa Chlub Óige i Rann na Feirste, áit a mbíonn sí ag scéalaíocht daofa.¹⁰³¹ Bunaíodh *Club Óige Rann na Feirste* sa bhliain 2002, agus é mar aidhm acu "caomhnú a dhéanamh ar an teangaí agus ar an chultúr Ghaelach agus go háirithe an scéalaíocht."¹⁰³² Sa lá atá inniu ann tá an Club Óige ar cheann de na láithreacha is tábhachtaí fá choinne na scéalaíochta i Rann na Feirste, áit a mbíonn Bríd Anna ag tabhairt ranganna scéalaíochta d'aos óg an bhaile (4.3.1). Bíonn **Bríd Anna** ag scéalaíocht fosta istigh i *Scoil Oilibhéir Pluincéid Rann na Feirste* agus ghní sí corr-ócáid scéalaíochta ar cuireadh ó *Glór na nGael* in áiteacha cosúil le Leitir Ceanainn.¹⁰³³ Lena chois sin, ghní Bríd Anna scéalaíocht ar leith in aimsir na Nollag leis na páistí. Istigh i scoil áitiúil Rann na Feirste insíonn sí "Scéal na Nollag" agus tarraingíonn sí ar na cuimhní atá aici féin ar an Nollaig, fá Dhaidí na Nollag agus a leithéid, leis na páistí a "tharraingt isteach ann."¹⁰³⁴ Bíonn **Suzanne Uí Ghallchóir** fosta ag baint feidhme as an scéalaíocht ina ról mar chúntóir teanga i scoltacha i nGaoth Dobhair. Comh maith leis sin tá sí ag gabháil do "ranganna scéalaíochta" le páistí sa *Chrannóg* i nGaoth Dobhair go seachtainiúil ó bhí 2012 ann.¹⁰³⁵ Tá níos **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí**, **Nóra Óg Ní Raghallaí**, ina cónaí i gCoilleach Eanach i gCondae Ard Mhacha agus ghní sí scéalaíocht do pháistí sa cheantar mháguaird. Is "scéalta beaga simplí" a insíonn sí do pháistí ar ócáidí cosúil le laetha

¹⁰³¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 20.00-23.00.

¹⁰³² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 0.00-1.00.

¹⁰³³ Ní Bhaoill, B. (2018). *Comhfhreagras ar an 10ú Deireadh Fómhair*.

¹⁰³⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017c). [15/12/2017] – Taifead a Dó – 2.00-4.00.

¹⁰³⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/01/2017] – 15.00-16.00.

teaghlaigh i dTí *Chulainn* ar an Mhullach Bhán nó i mBéal Feirste nó i gCondae na Mí a deir sí.¹⁰³⁶ Is suimiúil go bhfuil deiseanna scéalaíochta Gaeilge do pháistí anois ar fáil taobh amuigh de Ghaeltacht Thír Chonaill agus de Chondae Dhún na nGall. Áit eile a mbíonn seisiúin scéalaíochta do pháistí ann, *an Chultúrlann* in iarthar Bhéal Feirste, mar a dtearn **Shane Ó Curraighín**, mac **Gene Eoghain**, seisiún scéalaíochta ar lá fhéile Pádraig agus mar a mbíonn ócaidí scéalaíochta ar siúl in amanna.¹⁰³⁷

Is doiligh a rá cá mhéad den tairseachúlacht, den *communitas* ná de bhuaic na healaíne a bhaintear amach sna hócáidí scéalaíochta seo do pháistí sa phobal gan amharc ar fhianaise ó shamplaí ar leith ach is féidir méid áirid a rá bunaithe ar na hagallaimh leis na scéalaithe. Is cinnte mar a dúradh thuas (5.1) go gcuirfeadh foirmeáltacht agus saorgacht cuid de na hócáidí seo isteach ar atmaisféar nádúrtha na scéalaíochta. Mar shampla go mbíonn dúshlán mhóra teanga ag baint le hócáidí scéalaíochta a eagraítear do pháistí nuair nach bhfuil na páistí céanna cleachta leis an scéalaíocht Ghaeilge. Insíonn **Bríd Anna Ní Bhaoill** gur gnách go gcuirtear cuireadh ar scéalaithe Gaeltachta mar chuid d'*Fhéile Scéalaíochta Dhún na nGall*¹⁰³⁸ agus gur cuireadh cuireadh uirthise, mar dhuine, cúpla bliain ó shin, le bheith ag scéalaíocht do pháistí ann. Mar sin féin, seoladh isteach i gceantracha í nach raibh an oiread sin Gaeilge ag na páistí agus "nach raibh eolas dá laghad ag na daoine óga ná na páistí ar caidé a bhí i gceist." Lena chois sin, deir Bríd Anna gur fágadh cuid mhór de na scoltacha Gaeltachta ar lár nuair a bhí an fhéile scéalaíochta seo ar siúl. Rinne Bríd Anna gearán le *Leabharlann Dhún na nGall* fá na deacrachtaí seo agus deir sí go bhfuil cúrsaí feabhsaithe ó shin.¹⁰³⁹ Rud nach ionann, don chuid is mó, agus scéalaíocht Bhéarla in Éirinn sa lá atá inniu ann, caithfear cumas teanga an luchta éisteachta a thabhairt san áireamh agus an scéalaí ag gabháil i gcionn scéalaíochta le scaifte páistí. Mar a deir Bríd Anna,

Tá sé i bhfad i bhfad níos fearr duitse scaifte a bheith istigh agat a bhfuil fhios acu caidé atá tú a ráit agus go dtuigfidh siad caidé atá tú a dhéanamh. Tá tú i do sheasamh leat féin ansin agus tú ag iarraidh ceardlann scéalaíochta a chur i láthair agus gan aon duine de na páistí, de na daoine óga ábalta, mar a déarfá, páirt a ghlacadh ann, gan fios acu caidé atá tú a dhéanamh.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 8.00-9.00.

¹⁰³⁷ Mac Aoidh, S. (2016a). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón tseisiún scéalaíochta sa Chultúrlann ar Lá Fhéile Pádraig 2016*. [17/03/2016].

¹⁰³⁸ "Donegal Festival of Storytelling" Donegal Now. (2015). EVENT: Donegal Festival of Storytelling starts today. *Donegal Now*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.donegalnow.com/news/donegal-festival-of-storytelling-starts-today/46687>. [29/01/2019].

¹⁰³⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 6.00-9.00.

¹⁰⁴⁰ Ibid. – Taifead a Trí – 10.00-12.00 [Aguisín 3: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 3].

Baineann an méid seo macalla as ar dhúirt McDermitt fá ábhar na scéalaíochta Gaeilge a bheith deacair a thuigbheáil acu siúd nach bhfuil cleachtadh acu ar an stíl teanga agus na tagairtí cultúrtha a thig leis (5.1). Ar ndóighe, léiríonn sé seo an bhuntáiste a bhaineann le meon agus cur chuige na pleanála teanga i dtaca leis an scéalaíocht Ghaeilge de. Ní éiríonn go rómhaith le scéalaíocht do pháistí nuair nach dtuigeann siad meán na scéalaíochta ná na tagairtí cultúrtha a bhaineann leis an scéalaíocht Ghaelach.

Bheir **Gearóidín Breathnach** le fios, i dtaca leis an scéalaíocht de, go bhfuil duifear idir páistí a bhfuil Gaeilg ó dhúchas acu agus iad siúd nach bhfuil. Tá Gearóidín ag obair mar chúntóir teanga i *Scoil Ghort a' Choirce*. Tá Gaeilg ó dhúchas ag mórchuid scoláirí Ghort a' Choirce agus mar sin, a deir Gearóidín, is féidir seanscéalta, "Clann Lir agus Táin Bó Cuailgne agus iad sin uilig go léir", a dhéanamh leo sa rang. Fosta, tá tuigbheáil acu ar an teanga, de thairbhe go bhfuil sí acu sa bhaile, rud a fhágann gur féidir scéalta a inse daofa a bhfuil go leor saibhris teanga iontu, "[m]acasamhail na mná amaideacha agus an buidéal draíochta agus na scéaltaí... mar a déarfá, fá choinne an taos óig, ach go bhfuil Gaeilg mhaith iontu."¹⁰⁴¹ Is féidir glacadh leis go mbíonn níos mó tuisceana ag páistí ar cainteoirí dúchais iad do thagairtí cultúrtha a bhaineann leis an scéalaíocht Ghaeilge ná a bheadh, b'fhéidir, ag páistí nach bhfuil Gaeilg sa bhaile acu. Gheibhthear tuilleadh fianaise anseo gurbh fhiú go mór clár scéalaíochta Gaeilge a fhorbairt do pháistí nach bhfuil Gaeilg acu sa bhaile ach atá ina gcónaí sa Ghaeltacht nó atá i nGaelscoil.

Baineann go leor feidhmeanna leis an scéalaíocht seo a ghníthear do pháistí sa phobal. Tá **Suzanne Uí Ghallchóir** ag déanamh go mbíonn na seisiúin seo ag cur le saibhreas Gaeilge agus le cumas cainte na bpáistí agus go gcothaíonn siad an comhrá ina measc,

Níl comhrá ag páistí an lá inniu... níl comhrá acu. Níl muinín ar bith acu comhrá Gaeilg a dhéanamh leat. [...] So páistí na Crannóige, tá siad ábalta a dhéanamh mar tá tú á gcothú, ach na páistí nach bhfuil, níl... tá sin... *you know*, tá sin ag éirí iontach olc, an comhrá.¹⁰⁴²

Comh maith leis sin, tchíthear do Suzanne go mbíonn an scéalaíocht agus an drámaíocht a ghní sí leo ag cuidiú le "féinmhuinín na bpáistí,"

...*I mean* tá páistí a thig isteach chugainn nach bhfuil, bhfuil fhios agat, nach bhfuil taithí ar bith acu agus atá iontach faiteach agus atá glór íseal acu agus rud amháin agus rud eile ach tig siad ar aghaidh agus baineann siad sult as agus tá dúil acu ann...¹⁰⁴³

¹⁰⁴¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 17.00-19.00.

¹⁰⁴² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/01/2017] – 5.00-6.00 [Aguisín 3: Suzanne Uí Ghallchóir – Rian 1].

Glacann **Gearóidín Breathnach** le ceisteanna le linn í scéal a inse do na páistí nuair a thig focla aníos sa scéal nach bhfuil ar eolas acu. Diomaite den tsaibhreas teanga a chuireann an scéalaíocht seo chun cinn i measc na bpáistí, tchítheas do Ghearóidín go bhfuil buntáistí eile ag baint leis fosta agus go bhfuil "sé ag foghlaim daofa an rud sin nach bhfuil mórán dó ag tarlú níos mó... *just* go díreach éisteacht agus a bheith ciúin agus gan a bheith ag brú cnaipí." Comh maith le Gearóidín a bheith ag inse scéalta agus na páistí a bheith ag inse, ghní Gearóidín drámaí de na scéalta in amanna ina mbíonn na páistí páirteach.¹⁰⁴⁴ Dar le **Nóra Óg Ní Raghallaí** go bhfuil an scéalaíocht ina cuidiú ag páistí le neartú na teanga sa chomhthéacs nach bhfuil an Ghaeilig mar phríomhtheanga sa phobal. Tá Nóra Óg den bharúil go gcuidíonn an scéalaíocht le Gaeilg na bpáistí, go háirid in "áit ar bith nach bhfuil an Ghaeilg mar phríomhtheanga." Deir Nóra Óg, ó tharla nach bhfuil an teanga láidir sa phobal fá dtaobh daofa i gCondae Ard Mhacha, go bhfuil sé "iontach doiligh do theaghlach a thógáil fríd mheán na Gaeilge uilig go léir." Ach thig leis an scéalaíocht páistí a mhealladh "nuair a fheiceann siad go bhfuil giota spóirt agus giota craic agus giota cuideachta leis."

Baineann dúshlán leis an hócáidí seo a eagraítheas do pháistí sa phobal sa mhéid is gur comhthéacsanna foirmeálta iad agus gur minic a bhíonn leibhéil éagsúla cumais ag na páistí sa Ghaeilig agus cuid acu níos cleachta leis na tagairtí agus an stíl chainte sa scéalaíocht ná a chéile. Mar sin féin, ghní na scéalaithe seo a ndícheall leis an scéalaíocht a chur i láthair ar dhóigh shiamsúil thaitneamhach do na páistí. Bíonn faill ag an scéalaí atá ag scéalaíocht do pháistí sa phobal inse a chuid scéalta a dhéanamh fóirsteanach don scaifte páistí atá roimhe, mar a ghní na scéalaithe seo. Tá **Bríd Anna Ní Bhaoill** speisialta maith ag scéalaíocht don aos óg agus, ní nach ionadh, tá go leor cleachta aici air faoin tráth seo. Tá scéalta aici ina stór atá ag fóirstean d'aoisghrúpaí éagsúla. Toghann Bríd Anna scéal ag brath ar an aoisghrúpa atá i gceist,

Má tá an mhuintir bheaga cosúil leis na naonraí... bheifeá ag caint b'fhéidir ar na Trí Béar, nó ar Chlóicín Dearg. Meascaim-sa é le dántaí beaga cosúil le Teddy Beag Buí... na dántaí beaga seo galánta atá le fáil i saol na Gaeilge. Ansin má théann sé suas go dtí na rangannaí níos airde, b'fhéidir go bhfuil tú ag caint seacht agus ocht... bheinn ábalta óh b'fhéidir Banríon an Uaignis a chathamh isteach... Taiscoidh Ghleann Domhain.¹⁰⁴⁵

Nuair a thig Bríd Anna ar scéal a bhfuil dúil aici ann, cuireann sí a craiceann féin air, ghní sí "simplí" é má chaitheann sí, cuireann sí Gaeilg air má chaitheann sí agus cuireann sí i láthair é don

¹⁰⁴³ Ibid. – 4.00-5.00 [Aguisín 3: Suzanne Uí Ghallchóir – Rian 2].

¹⁰⁴⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 14.00-18.00.

¹⁰⁴⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017c). [15/12/2017] – Taifead a Dó – 1.00-2.00 [Aguisín 3: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 6].

scaifte páistí atá roimpi.¹⁰⁴⁶ Fosta, is léir go mbíonn idirghníomhaíocht idir scéalaithe agus na páistí scoile nuair a bhíonn siad ag scéalaíocht daofa. Tá dóigheanna cruthaitheacha ag **Gearóirdín Breathnach** leis an scéalaíocht a chur i láthair ina ról mar chúntóir teanga. Insíonn Gearóirdín an scéal daofa ar tús agus ansin iarrann sí ar na daltaí giotaí den scéal a inse ina gcuid focal féin ina diaidh,

Anois tá siad uilig go léir ag éisteacht leis an scéal chéanna agus ansin piocfaidh tú amach, déarfaidh muid, deichniúr agus déarfaidh tú leofa, inis thusa an chéad ghiota den scéal domh, inis thusa an chéad ghiota eile, an chéad ghiota eile, agus an chéad eile...¹⁰⁴⁷

Go dearfa, is cosúil go mbaineann na páistí sult mór as na hócáidí scéalaíochta seo sa phobal ina mbíonn siad páirteach. Dar le **Suzanne Uí Ghallchóir** go bhfuil "suim mhillteanach ag páistí Ghaoth Dobhair" sa scéalaíocht. Go dearfa, d'éirigh an rang scéalaíochta sa *Chrannóg* comh mór sin agus go mb'éigean do Suzanne é a scoilteadh ina dhá leath.¹⁰⁴⁸ Nuair a bhíonn Suzanne ag scéalaíocht do na páistí sna seisiúin seo athraíonn sí inse na scéalta sa dóigh is go mbíonn siad ag fóirstean d'aois na bpáistí a bhíonn roimpi. Bíonn comhrá acu i gcónaí ag deireadh an scéil agus labhrann siad fánar tharla sa scéal agus fiafraíonn sí daofa caidé a shíl siad de. Comh maith leis an scéalaíocht bíonn Suzanne ag cur tomhaiseanna orthu.¹⁰⁴⁹ Thrácht **Nóra Óg Ní Raghallaí** ar ghasúr óg a sheasaigh suas le linn seisiúin scéalaíochta le scéal a chum sé féin a inse. Tchíthean an dóigh ar féidir leis an scéalaíocht féith chruthaitheachta na bpáistí a chothú,

Agus sheasaigh fear beag suas, ceithre bliana d'aois, óh ní smaointim anois cén t-ainm atá air agus chum seisean a scéal féin agus dúirt mise, tá mise gabháil a bheith dífhostaithe gan mhoill! Agus bhí sé ina sheasamh agus d'inis sé scéal fá trí... fá bhanphrionsa agus trí rí agus ceann mór Fhinn... bhí sé speisialta maith.¹⁰⁵⁰

Nuair is féidir páistí a spreagadh le scéalta a inse mar seo le linn seisiúin scéalaíochta is léir go bhfuil na dúshláin á sárú agus éifeacht na healaíne á baint amach.

5.2.3 Na Coláistí Gaeltachta agus Réimse an Oideachais

Páistí meánscoile is mó a bhíonn páirteach i gcúrsaí na gcoláistí Gaeltachta anois, rud a fhágann go bhfuil siad níos óige ná na dreamanna foghlaimeoirí a bhíodh ag tarraingt ar na coláistí Gaeltachta

¹⁰⁴⁶ Ibid. – Taifead a Dó – 1.00-3.00.

¹⁰⁴⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 13.00-14.00 [Aguisín 3: Gearóirdín Breathnach – Rian 15].

¹⁰⁴⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/01/2017] – 5.00-7.00.

¹⁰⁴⁹ Ibid. – 7.00-8.00.

¹⁰⁵⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 10.00-11.00 [Aguisín 3: Nóra Óg Ní Raghallaí – Rian 1].

le linn an chéad chuid den 20ú haois (3.4.1, 3.4.2). Mar sin, measann **Bríd Anna Ní Bhaoill** agus **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** nach mbíonn an tsuim chéanna ag na déagóirí seo sa scéalaíocht agus a bhíodh ag na foghlaimeoirí fásta. Tá an-bhród ar **Bhríd Anna** as ról a garuncail Micí Sheáin Néill Ó Baoill, agus seanfhondúirí eile Rann na Feirste a bhíodh ag scéalaíocht i *gColáiste Bhríde*,¹⁰⁵¹ ach tá sí den bharúil go bhfuil athrú mór tagtha agus nach bhfuil suim anois ag scoláirí óga *Choláiste Bhríde* a bheith ag éisteacht le scéalaíocht, "Scoláirí óga an lae inniu a thigeas chun na Gaeltachta, ag an aois sin... ní shílím féin go bhfuil suim acu éisteacht le duine a bheadh ina shuí istigh i mbun scéalaíocht'." Is mór an trua seo dar le Bríd Anna nó dar léi gur "rud tábhachtach atá ann go bhfeiceann siad saol na Gaeltachta, go bhfeicfidh siad an saol saibhris seo a tháinig ó ghlúin go glúin."¹⁰⁵² Gidh nach dteachaigh **Nóra Frainc Chonaill** isteach i *gColáiste Bhríde* ariamh le scéalaíocht a dhéanamh daofa is fada an bhaint atá aici leis an choláiste.¹⁰⁵³ Tá scoláirí ag stopadh i dteach Nóra Frainc ó bhí sí dhá bhliain d'aois. Thoisigh a deirfiúr Gráinne a choinneáil lóistearí ansin nuair nach raibh a máthair ábalta leanstan dó níos mó. Nuair a pósadh Gráinne agus nuair a d'fhág sí an ceantar thoisigh Nóra Frainc á gcoinneáil.¹⁰⁵⁴ Ba ghnách leis na lóistearí a bhíodh ag stopadh aici a bheith níos sine ná an mhuintir a bhíonn ar chúrsaí Gaeltachta sa cheantar anois. Bheadh na lóistearí seo "thaire fiche bliain d'aois." Daoine as Iúr Chinn Trá a thigeadh go teach Nóra Frainc agus ar an ábhar sin bhaist an tAthair Lorcán Ó Muirí "Teach Iúr Chinn Trá" ar theach Nóra. Deir Nóra Frainc go raibh suim ag na scoláirí a thigeadh blianta ó shin a bheith ag éisteacht lena cuid scéalaíochta. In amannaí d'iarradh siad scéal ar Nóra agus d'inseodh sí scéalta gairide agus seanchas daofa ach corruair scéal níos faide. Ach chonacthas do Nóra Frainc "[nach] raibh oiread suim' acu insna scéalta fada" ach nach mbeadh sí "ina dhiaidh orthu" fá sin. Is beag suim atá ag an mhuintir óga a thig anois sa scéalaíocht i gcoitinne nó tá siad "ró-óg."¹⁰⁵⁵

Mar sin féin, bíonn corrdheis scéalaíochta sna coláistí Gaeltachta, agus fiú go neamhfhoirmeálta do na scoláirí a bhíonn ag stopadh sa cheantar. Insíonn Nóra Frainc cúpla scéal gairid nó rannta agus ráitis do na lóistearí óga a bhaineann le *Coláiste Bhríde* a bhíonn ag stopadh sa teach anois. Ní

¹⁰⁵¹ "[I]s iomaí scoláire ó chionn cionn na tíre seo a chualaidh iad don chéad uair b'fhéidir ar ardán nó b'fhéidir i seomra i *gColáiste Bhríde* i Rann na Feirste agus tá sé iontach blianta ina dhiaidh sin, tiocfaidh siad ar ais agus déarfadh siad leat ó bhail sin an áit a chuala muid iad..." (**Agallamh**: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 15.00-17.00.)

¹⁰⁵² Ibid. – 16.00-17.00.

¹⁰⁵³ **Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 13.00-14.00.

¹⁰⁵⁴ Uí Raghallaí, N. (2014). *Mná Tí, a scéal – Nóra Frank Chonaill*. [Físeán] ar fáil ag: <https://www.meoneile.ie/sraitheanna/mná-tí-a-scéal-nóra-frank-chonaill> [16/10/2018].

¹⁰⁵⁵ **Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 6.00-8.00.

insíonn sí scéal daofa ach amháin nuair a thig duine acu a fhad léi a rá "a bhean a tí, Nóra, an inseoidh tú scéal beag domh?"¹⁰⁵⁶ Ghní **Gene Eoghain** scéalaíocht do na déagóirí "in amannaí" sa Choláiste Ghaeltachta, *Coláiste Aoidh Mhic Bhricne* i dTeileann.¹⁰⁵⁷ Ba ghnách le mac Gene Eoghain, **Shane**, a bheith ag scéalaíocht do na scoláirí sna hardranganna sa choláiste i dTeileann nuair a bhí sé ina dhéagóir.¹⁰⁵⁸ Tá Gene Eoghain agus a bhean ag coinneáil scoláirí ina dteach ó bhí 1976 ann.¹⁰⁵⁹ Deir Gene Eoghain go n-inseodh sé corr-scéal don mhuintir óg a bhíonn ag stopadh acu sa teach, "scéalta beaga grinn."¹⁰⁶⁰ Dar leis go mbíonn a dhúshlán féin ag baint leis na hócáidí scéalaíochta seo d'fhoghlaimeoirí,

Gheobhaidh tú dream meascath. Gheobhaidh tú cuid acu a... bhfuil Gaeilg líofa acu. Gheobhaidh tú dream eile anois nach mbeadh ach go measartha agus b'fhéidir an chuid eile... bheadh siad lag go leor. Ach caithfidh tú athrú a chur insa *style* scéalaíochta ansin. Caithfidh tú a bheith níos fadálaí agus a bheith cinnte dhe, bhfuil fhios agat... iad seo atá ar bheagán Gaeilge go dtuigeann siadsan é. Caithfidh tú moilliú síos, bhfuil fhios agat? Agus... b'fhéidir... insan am sin... cuirfidh tú athrú... beidh do *style* le hathrú go hiomlán agat... ar ócáidí mar sin.¹⁰⁶¹

Is maith an léargas seo ar an chruthaitheacht a bhíonn de dhíth ar an scéalaí sa dóigh is go mbeidh a chuid scéalaíochta ag fóirstean don lucht éisteachta atá os a choinne.

Is léir go n-aithníthear an bhuntáiste a bhaineann leis an scéalaíocht thraidisiúnta Ghaeilge go fóill, i dteagasc na teanga nó tá go leor leasa á bhaint aisti. Is mór an cuidiú an scéalaíocht thraidisiúnta le teangacha a shealbhú comh maith lena gcomhthéacs cultúrtha mar a léiríonn Polanyi agus Bean,

*By drawing characters, settings, situations, and lessons, traditional stories map a culture. Inasmuch as language is culture, listening to or reading stories from a particular culture provides language learners with cultural icons and constructs that help them enter more fully into the traditions and thought patterns of the speakers of the new language.*¹⁰⁶²

D'fhoghlaimeoirí fásta Gaeilge, ar chúrsaí *Oideas Gael* agus a leithéid, agus d'abhair mhúinteoirí scoile a bhíonn an chuid is mó den scéalaíocht seo ar siúl in institiúidí oideachais na Gaeltachta agus na tíre i gcoitinne sa lá atá inniu ann. Sna cásanna seo is í feidhm na hócáide scéalaíochta cur

¹⁰⁵⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 12.00-14.00.

¹⁰⁵⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 18.00-19.00.

¹⁰⁵⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2019). [11/05/2019] – Taifead a hAon – 7.00-8.00.

¹⁰⁵⁹ Ó Curraighín, E., (2014). *Máire Gene Eoghan*. [fiseán]. Ar fáil ag: <https://www.meoneile.ie/sraitheanna/mn%C3%A1-t%C3%AD-a-sc%C3%A9al-m%C3%A1ire-gene-eoghan> [15/10/18].

¹⁰⁶⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a Dó – 4.00-5.00.

¹⁰⁶¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017b). [03/06/2017] – Taifead a Dó – 22.00-24.00 [Aguisín 3: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 6].

¹⁰⁶² Polanyi luaite ag Bean, 1991: 548.

le foghlaim an té atá páirteach sa chúrsa san institiúid, gidh go mbíonn feidhmeanna siamsa ag baint leis na hócáidí seo fosta. Mar shampla go mbíonn deiseanna ann scéalaíocht a dhéanamh do mhic léinn ollscoile agus d'ábhar oidí a thig go Rann na Feirste le cúrsaí a dhéanamh, macasamhail *Choláiste Mhuire* Bhéal Feirste agus *Choláiste Naomh Pádraig* Dhroim Conrach.¹⁰⁶³ Corr-uair cuirthear cuireadh ar scéalaithe theacht go hinstitiúidí oideachais le scéalaíocht a dhéanamh, mar a rinne **Bríd Anna** agus **Suzanne Uí Ghallchóir** do na hábhair oidí ag "Lá Gaelachta" *Choláiste Mhuire* i mBéal Feirste.¹⁰⁶⁴ Tá **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** den bharúil gur mic léinn atá ar choláiste nó ar ollscoil is mó a bhíonn ag tarraingt uirthi lena cuid scéalta a chluinstean ar na saolta seo.¹⁰⁶⁵

Cuir i cás fosta go bhfuil **Gene Eoghain Ó Curraighín** ag scéalaíocht do lucht foghlamtha na Gaeilge, daoine fásta, a bhíonn ar chúrsaí *Oideas Gael* i nGleann Cholm Cille le corradh is cúig bliana is fiche anuas.¹⁰⁶⁶ Tchítheas do Gene Eoghain gurb iad na Meiriceánaigh a bhíonn ar na cúrsaí seo is mó a chuireann suim sa scéalaíocht s'aige. "Bíonn mic léinn ansin, cuid acu a bhfuil Gaeilg líofa acu agus cuid acu a bhíonn ar bheagán Gaeilge. Ach san am chéanna, baineann siadsan i gcónaí an-sult as an scéal."¹⁰⁶⁷ Caitheann Gene Eoghain go leor ama ag inse scéalta istigh in *Oideas Gael* agus ag seanchas daofa, "[a]n uile bhliain théim"¹⁰⁶⁸ isteach cupla uair sa bhliain, b'fhéidir, trí nó ceithre uair sa bhliain, caithim oíche istigh ansin. In amannaí théim isteach ar fud an lae."¹⁰⁶⁹ Tá Gene Eoghain den bharúil gur "dóigh an-mhaith" atá sa scéalaíocht le Gaeilg a fhoghlaim.¹⁰⁷⁰ Ní hamháin go mbíonn Gene Eoghain ag inse seanscéalta istigh in *Oideas Gael* ach bíonn sé fosta ag rann a chuid eolais leis na foghlaimeoirí, mar shampla "caint ar aicídeacha agus na leigheasraí a bhí ag baint leofa."¹⁰⁷¹

¹⁰⁶³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 17.00-18.00.

¹⁰⁶⁴ Coláiste Mhuire. (2016). *Lá Gaeltachta: Clár an Lae*. [ar líne]. Ar fáil ag: [https://www.stmarys-belfast.ac.uk/downloads/news/Gaeltacht%20Day %20Programme%2015%20Nov%202016.pdf](https://www.stmarys-belfast.ac.uk/downloads/news/Gaeltacht%20Day%20Programme%2015%20Nov%202016.pdf) [29/01/2019].

¹⁰⁶⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 10.00-11.00.

¹⁰⁶⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017b). [03/06/2017] – Taifead a hAon – 22.00-23.00.

¹⁰⁶⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 17.00-18.00.

¹⁰⁶⁸ Fá choinne eolais ar an leagan "théim," amharc ar Ó Baoill, 2009: 50.

¹⁰⁶⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a Dó – 4.00-5.00.

¹⁰⁷⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 18.00-19.00.

¹⁰⁷¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a Dó – 4.00-5.00.

Dálta a hathara, Neidí Frainc Mac Grianna, ar ghnách leis a bheith go minic ag scéalaíocht do lucht *Choláiste Bhríde*, coinníonn **Gearóidín Breathnach** nasc le hinstiúidí cultúir agus oideachais ina mbíonn sí ag scéalaíocht agus ag amhránaíocht. Oibríonn Gearóidín sa choláiste Ghaeltachta, *Coláiste Mhuire*, i Loch an Iúir sa tsamhradh, áit a mbíonn sí ag gabháil don scéalaíocht agus don amhránaíocht leis na scoláirí.¹⁰⁷² Lena chois sin, bíonn Gearóidín ag teagasc na hamhránaíochta ar an tsean-nós ag *Blas: International Summer School of Irish Traditional Music and Dance* a bhíonn ar siúl achan bhliain i nDámh Chruinne Éireann in Ollscoil Luimnigh. Mar an gcéanna, bíonn sí ag teagasc na hamhránaíochta do scoláirí ag *Oideas Gael*, go minic i gcuideachta **Bhriain Danny Minnie Uí Dhomhnaill**.¹⁰⁷³ Míníonn Gearóidín go "siúlann an scéalaíocht agus an sean-nós le chéile, cionn is... tá an oiread seo den scéalaíocht insa tsean-nós." Insíonn sí na scéalta a bhaineann leis na hamhráin nuair a bhíonn sí ag gabháil do na seisiúin seo, nó "páirt mhór" den amhránaíocht atá sna scéalta seo dar léi (2.6.2).¹⁰⁷⁴

5.2.4 Comórtais an *Oireachtais*

Is léir go bhfuil *Oireachtas na Gaeilge* an-tábhachtach mar láthair chomhaimseartha don scéalaíocht, agus go bhfuil seo amhlaidh ó bunaíodh an fhéile chóir a bheith. In éagmais ghnáis choitianta na hoíche airneáil sa lá atá inniu ann bheir an *tOireachtas* áiméar do dhaoine scéal a inse os coinne lucht éisteachta i gcomórtas foirmeálta a bhfuil aitheantas agus gradam náisiúnta ag baint leis. Nuair a smaointítear ar an chomórtas a bhí ariamh ag baint le cleachtas na scéalaíochta sa Ghaeltacht, ní hiontas ar bith é gur lean scéalaithe Gael do na comórtais *Oireachtais* ó bunaíodh iad in aimsir na hathbheochana (3.4.3). Tá sé soiléir go bhfuil go leor de scéalaithe aitheanta Thír Chonaill páirteach san *Oireachtas* le fada agus go bhfuil dea-chuimhní agus mórtas pobail ag baint leis an taithí sin. Lena chois sin, is léir gur mór an cuidiú comórtais scéalaíochta an *Oireachtais* do sheachadadh agus taibhléiriú na scéalaíochta traidisiúnta sa lá atá inniu ann.

Ní hamháin go mbíonn **Gene Eoghain Ó Curraighín** páirteach go minic i gcomórtas scéalaíochta an *Oireachtais* ach bhain sé an chéad áit sa phríomhchomórtas scéalaíochta cúig huairé idir na blianta 1989 agus 2014,¹⁰⁷⁵ agus rinne sé fosta moltóireacht ag an chomórtas scéalaíochta faoi ocht

¹⁰⁷² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 46.00-47.00.

¹⁰⁷³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Domhnaill, (2017). [15/04/2017] – 15.00-16.00.

¹⁰⁷⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 45.00-47.00.

¹⁰⁷⁵ Mhic Niallais, 2016: 73. Agus **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 3.30-5.30.

mbliana déag ag an *Oireachtas*.¹⁰⁷⁶ Ó bhí **Bríd Anna Ní Bhaoill** ina girseach tá "carachtairí móra" Rann na Feirste ag tarraingt ar an *Oireachtas* le bheith páirteach sa chomórtas scéalaíochta (3.4.3).¹⁰⁷⁷ Bhí Bríd Anna breá óg nuair a thosaigh sí a ghabháil chuig an *Oireachtas*. Sa bhliain 1980 a chuaigh Bríd Anna i gcionn comórtas *Oireachtais* don chéad uair, i nGaoth Dobhair, agus gan í ach aon bhliain déag d'aois nuair a bhain sí duais sa scéalaíocht ina rannóg aoise féin.¹⁰⁷⁸ An dara huair a chuaigh sí chuig an *Oireachtas* le bheith páirteach sa chomórtas scéalaíochta ba i dTrá Lí, Condae Chiarraí a bhí sé,

...bhí lán bus againn ó Rann na Feirste agus bhí siad páirteach insa scéalaíocht, na hagallaimh beirte, drámaíocht, óh... na comórtaisí uilig agus tá cuimhne agam go dtáinig suas le ceithre chraobh na hÉireann ar ais ón Oireachtas agus boinn éagsúla den dara agus den tríú áit agus ba sin a dara huair domh comórtas scéalaíochta na ndaoine óga a bhaint.¹⁰⁷⁹

Nuair a bhí **Suzanne Uí Ghallchóir** ina girseach ar scoil ba ghnách léi a bheith ag scéalaíocht ag an *Oireachtas* i gcuideachta Bhríd Anna.¹⁰⁸⁰ Triallann Suzanne ar an *Oireachtas* ar fad agus bheir sí léi na páistí s'aici ann fosta.¹⁰⁸¹ Ar ndóighe, ba mhinic **Gearóidín Breathnach** ag an *Oireachtas* ag scéalaíocht agus ag ceol ar an tsean-nós agus bhain sí duaiseanna *Oireachtais* sa dá ealaín sin.¹⁰⁸² Mar an gcéanna, bíonn **Eithne Ní Ghallchobhair** i láthair ag an *Oireachtas* agus bhain sí duaiseanna as a cuid scéalaíochta.¹⁰⁸³ Measann Bríd Anna gur scéalaithe Thír Chonaill, agus Chúige Uladh i gcoitinne, is mó a bhíonn páirteach sna comórtais scéalaíochta ag an *Oireachtas* agus, dar léi, "dá dtarraingeofa amach muintir Chúige Uladh, ní bheadh duine ar bith fágtha."¹⁰⁸⁴

Bean eile as Rann na Feirste a bhí ag scéalaíocht ag an *Oireachtas* í **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí**. Bhí Nóra Frainc "cupla uair" ag an *Oireachtas* mar scéalaí agus deir sí go raibh dúil aici

¹⁰⁷⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 20.00-21.00.

¹⁰⁷⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 6.00-8.00.

¹⁰⁷⁸ Ibid. – 8.00-10.00.

¹⁰⁷⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 8.00-9.00 [Aguisín 3: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 2].

¹⁰⁸⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/01/2017] – 1.00-2.00.

¹⁰⁸¹ Ibid. – 2.00-4.00.

¹⁰⁸² Ó Baoighill, 2007a: 281.

¹⁰⁸³ McCallig, E. (2016). Ardara woman wins first prize in Storytelling at Oireachtas competition. *Donegal Daily*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.donegaldaily.com/2016/11/06/ardara-woman-wins-first-prize-in-storytelling-at-oireachtas-competition/>. [31/01/2018]. agus, An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2017). *Buaiteoirí 2017*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/buaiteoiri-2017.html>. [31/01/2018]. Sampla dá cuid scéalaíochta ag Oireachtas 2017 anseo – [Aguisín 4: Eithne Ní Ghallchobhair – Rian 1].

¹⁰⁸⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 20.00-21.00.

a bheith ann ag éisteacht leis na scéalaithe eile gidh nach raibh an oiread céanna dúile aici a bheith "a bheith thuas" i mbun scéil í féin agus an oiread sin daoine a bheith ag amharc uirthi.¹⁰⁸⁵ Is cuimhin léi gur inis sí an scéal "Leabhar, Mór agus Eibhlín" ag an *Oireachtas* ach nach raibh faill aici an scéal a chríochnú mar gheall ar an teorainn ama.¹⁰⁸⁶ Bhí níos Nóra Frainc, **Nóra Óg Ní Raghallaí**, ag an *Oireachtas* fosta i gcuideachta a mamaí ag scéalaíocht. D'éirigh léi an dara háit a bhaint amach sa chomórtas scéalaíochta faoi cheathracha bliain agus deir sí gur bhain sí sult mór as a bheith ann.¹⁰⁸⁷

Le linn bhlianta an taighde seo, 2016-2018, ba i gCill Airne, Condae Chiarraí, a reachtáladh *Oireachtas na Samhna* gach bliain. I ndá óstán, *The Gleneagle* agus *The Brehon*, agus san *INEC* (*Ireland's National Event Centre*) a heagraíodh imeachtaí éagsúla an *Oireachtais*. Tá na trí ionad sin go díreach ag taobh a chéile. Maireann an *tOireachtas* cúig lá agus cuimsíonn imeachtaí na féile an amhránaíocht ar an tsean-nós, damhsa ar an tsean-nós, scéalaíocht, filíocht, agallamh beirte, lúibíní, ceol uirlise, drámaíocht, ceolchoirmeacha, imeachtaí grinn, seoltaí leabhar agus imeachtaí de chineálacha go leor eile. Maidir leis an scéalaíocht, bíonn dhá chomórtas do dhaoine fásta ann; an comórtas cáilithe a bhíonn ar siúl tráthnóna Aoine agus an príomhchomórtas scéalaíochta a bhíonn ar siúl maidin Shathairn. Pronntar *Corn Bhab Feiritéar* ar an té a bhaineann an comórtas cáilithe agus pronntar *Corn Neidí Frainc Mhic Grianna* ar an té a bhaineann an príomhchomórtas scéalaíochta. Cuirthear duaiseanna airgid ar fáil fosta do na buaiteoirí sa chéad agus sa dara háit sa dá chomórtas. Sa chomórtas cáilithe caithfear dhá scéal a ainmniú fá choinne an chomórtais agus piocfaidh na moltóirí ceann acu sin i rith an chomórtais féin. Sa phríomhchomórtas caithfidh an rannpháirtí trí scéal a ainmniú roimh réidh. Sa dá chomórtas tá uasteorainn fiche bomaite le gach scéal a instear. Is féidir leis an té a bhaineann an chéad áit sa chomórtas cáilithe páirt a ghlacadh sa phríomhchomórtas an chéad bhliain eile. I dtaca le leagan amach na láithreach do na comórtais scéalaíochta, cuirthear in áirid ceann de sheomraí cruinnithe na n-óstán agus bíonn sraitheanna cathaoireach ann don lucht éisteachta a líonann suas mórchuid an tseomra. Ag barr an tseomra bíonn tábla ag a mbíonn na moltóirí ina suí agus cathaoir curtha i leataobh don scéalaí. Bíonn micreafón nó beirt in aice le cathaoir an scéalaí. Comh maith leis na comórtais seo, reachtálann an eagraíocht *Glór na nGael* imeachtaí scéalaíochta do pháistí ag an *Oireachtas*.¹⁰⁸⁸

¹⁰⁸⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 8.00-9.00.

¹⁰⁸⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 8.00-9.00.

¹⁰⁸⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 7.00-9.00.

¹⁰⁸⁸ Mac Aoidh, S. (2016b) *Nótaí Eitneagrafaíochta ag Oireachtas na Samhna 2016 i gCill Airne*. [3-6/11/2016].; Mac Aoidh, S. (2017a). *Nótaí Eitneagrafaíochta ag Oireachtas na Samhna 2017 i gCill Airne*. [2-5/11/2017].; Mac Aoidh, S. (2018a). *Nótaí Eitneagrafaíochta ag Oireachtas na Samhna 2018 i gCill Airne*. [1-4/11/2018].

Ní hamháin go mbaineann na scéalaithe sult as cuideachta agus atmaisféar na n-ócáidí seo ach cuireann sé scéalaithe as áiteacha duifriúla sa tír i dteangmháil lena chéile. Baineann sóisialú leis na himeachtaí seo agus neartaíonn siad traidisiún agus cleachtas comhaimseartha na scéalaíochta. Tá go leor den *communitas* (2.6) ag baint leis an *Oireachtas* mar ócáid, agus go háirid sna comórtais scéalaíochta. Mar a deir **Gene Eoghain**, ócáid í an *tOireachtas* ina "dtig Gaeil na hÉireann le chéile" agus is léir go mbíonn dáimh ag scéalaithe, go háirid, lena chéile nó "bíonn siad ag roinnt a gcuid eolais agus seanchaisc agus a gcuid scéalaíocht' le chéile." Go dearfa, tá an oiread dúile ag Gene Eoghain i gcuideachta an *Oireachtais* agus go gcaitheann sé "ar a laghad trí nó ceithre oícheanta" ann chuile bhliain.¹⁰⁸⁹ Tá **Nóra Frainc** ar aon intinn fán dea-atmaisféar a bhíonn ann i measc scéalaithe an *Oireachtais*. Nuair a thosaigh Nóra Frainc a ghabháil ann bhíodh sí i gcuideachta scaifte as Rann na Feirste, Micí Sheáin Néill Ó Baoill, Neidí Frainc Mac Grianna, Cissie Shíle Ní Dhónaill, Bríd Anna Ní Bhaoill agus Biddy Sheáin Néill Uí Bhaoill. Lena chois sin, deir Nóra go bhfaighfeá "aithne" ar mhuintir na gceantar eile Gaeltachta ag an *Oireachtas*. Bhíodh "craic ar dóigh" aici ag an *Oireachtas* i gcuideachta na cuideachta.¹⁰⁹⁰ Gidh gur furasta cearthaí a theacht ar dhuine agus é ina shuí ag scéalaíocht os coinne an luchta éisteachta, glacann **Bríd Anna** uchtach as "na Conallaigh agus muintir Chúige Uladh" a bhíonn istigh sa tseomra chéanna ag tacú léi agus í ag inse scéil. Mothaíonn sí go bhfuil sí "sa bhaile" nuair a bhíonn "na haghaidheanna seo uilig le feiceáil," rud a chuireann ar a suaimhneas í.¹⁰⁹¹

Baineann srianta fosta le comórtais scéalaíochta an *Oireachtais* ar ndóighe agus is mór an duifear idir suíomh chomórtais an *Oireachtais* agus an láthair thraidisiúnta a bhain leis an scéalaíocht. Go dearfa, tá dúshlán ag baint le scéal a inse i gcomórtas de chuid an *Oireachtais*. Mar a deir **Nóra Frainc Chonaill**, ghlacfaidh duine "muinín maith" a bheith aige as féin le "gabháil suas" agus scéal a inse ag an *Oireachtas*. Go dearfa, "[i]s doiligh sin a dhéanamh" nuair a bhíonn "na céadtaí daoine abhos romhat."¹⁰⁹² Bíonn rannpháirtithe sa chomórtas scéalaíochta ag an *Oireachtas* neirbhíseach agus iad ag gabháil i gcionn a n-iarrachta.¹⁰⁹³ Ócáid measartha fhoirmeálta atá ann agus baineann srianta leis sin, mar a mhíníonn **Gearóidín Breathnach**,

¹⁰⁸⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a Dó – 22.00-24.00.

¹⁰⁹⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 9.00-11.00.

¹⁰⁹¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 4.00-6.00. Tá sampla de chuid scéalaíochta Bhríd Anna ag an *Oireachtas* le fáil anseo [Aguisín 4: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 1].

¹⁰⁹² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 8.00-9.00.

¹⁰⁹³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 4.00-5.00.

Uimhir a haon, tá tú i do shuí ar ardán.

Nuair a bhíothar ag foghlaim na scéalta seo bhí siad i dtithe a chois na tiniv.

Ní maith leofa solas a bheith orthu.

Ní maith leofa *microfone* a bheith isteach faoin soc... agus ní maith leofa fiachadh a bheith orthu a bheith ina suí ar dhóigh áirithe agus gan cead a bheith acu bogadh.¹⁰⁹⁴

Dar le Gearóidín go bhfuil srianta a bhaineann le comórtais an *Oireachtais* a chuireann bac ar an scéalaí. Ag comórtais den tseort sin, "tá sé iontach doiligh ag seanchaí scéal a inse agus scéal a inse maith." Aontaíonn **Bríd Anna** leis an bharúil seo agus deir sí gur mór an duifear idir na comórtais seo agus oícheanna airneáil ina mbeadh "scaifte ina shuí thart cruinn, neamhfhoirmeálta."¹⁰⁹⁵ Cuireann **Gearóidín Breathnach** comhthéacs an chomórtais *Oireachtais* i gcomórtas leis an chomhthéacs thraidisiúnta, sa bhaile,

...sin an áit is fhearr a bhfaighfidh tusa an scéal nó tá an duine féin istigh sa scéal agus thiocfadh leofa a bheith ag bogadaigh agus thiocfadh leofa a bheith anonn agus á ndíriú féin agus... nuair atá tusa istigh i gcomórtas agus daoine ag taifead ort, níl tú ábalta na rudaí seo a dhéanamh. Ní hí an áit is fhearr a geluinfidh tú scéal.¹⁰⁹⁶

Tá go leor foirmeáltachta ag baint le comórtas scéalaíochta an *Oireachtais* agus bíonn brú agus, in amanna, cearthaí ar an té a théann i gcionn scéal a inse os coinne na moltóirí agus an lucht éisteachta. Tá rialacha ag baint le taibhléiriú an scéil ag an *Oireachtas* agus iarrtar ar rannpháirtithe scéal a inse ar an tseandóigh taobh istigh de fiche bomaite. Dar le **Gene Eoghain Ó Curraighín** go bhfuil dúshlán ag baint leis an phríomhchomórtas go háirid nó "caithfidh trí scéal a bheith ar eolas agat"¹⁰⁹⁷ agus bíonn achan scéal acu sin suas le fiche bomaite ar fad de réir na teorann ama atá leagtha amach.¹⁰⁹⁸ "Piocfaidh an moltóir amach, piocfaidh sé an scéal a bhíonn agat le hinse."¹⁰⁹⁹ Míníonn Gene Eoghain rialacha an chomórtais scéalaíochta ag an *Oireachtas*, caithfear "seanscéal" a inse, "scéal gaiscíoch go minic." Is féidir scéal ar bith a inse a fhad is go mbaineann sé "leis an tseantsaol... Ní ghlacfar le scéal nua-aimseartha bhfuil fhios agat?"¹¹⁰⁰ Ach léiríonn Gene Eoghain go bhfuil saoirse áirid ann d'ainneoin na rialach seo. Ag *Oireachtas* na bliana 2015 d'inis sé an scéal

¹⁰⁹⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 9.00-10.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 11].

¹⁰⁹⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 5.00-6.00.

¹⁰⁹⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 9.00-10.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 16].

¹⁰⁹⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 3.00-4.00.

¹⁰⁹⁸ Ibid. – 16.00-17.00.

¹⁰⁹⁹ Ibid. – 3.00-4.00.

¹¹⁰⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 9.00-10.00.

"An Dóigh a dTáinig an Dá Threibh Dhéag go Cathair na Gaillimhe"¹¹⁰¹ – leagan Gaeilge dá chuid féin de scéal a fuarthas ó fhoinsé béil agus a scríobhadh i mBéarla (4.5.1). Fosta, d'inis sé scéal a chum sé féin nuair a bhí *an tOireachtas* i nGleann Cholm Cille sa bhliain 1989. Bhain Gene Eoghain an comórtas an bhliain sin leis an scéal "Ruairí Ó Baoill, na Rigéirí is an Chléir." Tá bród ar Gene Eoghain as an scéal a bhí aige an lá sin agus measann sé gur "scéal maith" a bhí ann a raibh go leor grinn ann.¹¹⁰² Agus an scéalaí ina shuí sa chathaoir i gceann de chomórtais an *Oireachtais* caithfidh sé an scéal a roghnaigh na moltóirí dó, as na scéalta a d'ainmnigh sé roimh réidh, a inse. Ach, mar a deir Gene Eoghain, ní hamháin go gcaithfidh an scéalaí na moltóirí a shásamh ach caithfidh sé an lucht éisteachta a shásamh fosta, "...tá's agat i gcónaí go han-mhaith cé acu atá an lucht éisteachta ag cur suime ann nó nach bhfuil." Le suim an luchta éisteachta a spreagadh cuireann Gene Eoghain ráitis eile isteach sa scéal atá ullmhaithe aige,

Agus insan am sin má tá tú i do... má tá an seanchaí maith agus an scéal ag gabháil go maith, thig leat píosaí beaga a chur isteach.... insa scéal... a thógfas... b'fhéidir abairt nó dhó... a thógfas an lucht éisteachta agus cuirfidh siad níos mó suime insa tseanchasc.¹¹⁰³

Molann Gene Eoghain an greann, go háirid, leis an lucht éisteachta a mhealladh agus, fosta, le suim an scéalaí féin a choinneáil, "Caithfidh tú *like* píosa greann [sic] a chur isteach ann bhfuil fhios agat. Ní thig leat bheith róphráinneach ní thig leat é a ghlacaint go pearsanta barraíocht, bhfuil fhios agat?"¹¹⁰⁴

Siúd is go mbíonn daoine anuas ar chomórtais an *Oireachtais*, cionn is go bhfuil an taibhléiriú a ghníthe ar an scéalaíocht duifriúil go leor leis an chomhthéacs thraidisiúnta, is léir gur láthair iontach thábhachtach atá san *Oireachtas* acu siúd ar mian leo a bheith ag scéalaíocht os coinne lucht éisteachta agus is cinnte go gcuireann sé an scéalaíocht chun cinn i gcomhthéacs nua-aimseartha. Tchíthear do **Bhríd Anna** gur rud iontach dearfach atá san *Oireachtas* agus go gcuidíonn siad go mór le duine i dtaca le féinmhuinín a bheith aige mar scéalaí i lúb cruinnithe.¹¹⁰⁵ Lena chois sin, tá láthair an *Oireachtais* tábhachtach do sheachadadh na scéalaíochta, mar is léir sa dóigh ar thosaigh páistí a dh'inse an scéil "Leabhar, Mór agus Eibhlín" i ndiaidh do **Nóra Frainc** é a inse don chéad uair ag an *Oireachtas* (4.5.1). Go dearfa, chuir *an tOireachtas* agus imeachtaí eile den tseort le

¹¹⁰¹ Ó Curraighín, E. (2015). *An Dóigh a dTáinig an Dá Threibh Dhéag go Cathair na Gaillimhe*. [Taifead fuaimne]. [Samhain 2015]. [Aguisín 4: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 5].

¹¹⁰² **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a Dó – 18.00-20.00.

¹¹⁰³ Ibid. – Taifead a hAon – 26.00-27.00 [Aguisín 3: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 7].

¹¹⁰⁴ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 6.00-7.00.

¹¹⁰⁵ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 12.00-14.00.

healaín na scéalaíochta sa mhéid is gurbh éigean do na scéalaithe "níos mó oibre", mar deir **Gearóidín Breathnach**, a chur isteach ina gceird agus scéalta maithe a bheith réidh acu fána gcoinne (3.4.3). Tá **Gene Eoghain Ó Curraighín** ag teacht leis an bharúil seo agus tá sé ag meas gurb é *an tOireachtas* an áit is fearr a gcluinfear go leor den tsaibhreas cainte agus dea-scéalaíochta, mar a deir sé, "ag Oireachtas na Gaeilge... gheobhaidh tú an t-ard-chaighdeán."¹¹⁰⁶

Mar sin féin níl Gene Eoghain go hiomlán sásta leis an *Oireachtas* san am i láthair. Tchíthear dó go bhfuil na meáin chumarsáide in Éirinn ag déanamh neamairt sna hócáidí scéalaíochta ag an *Oireachtas*. Dar leis go mbíonn "plúr chainteoirí na hÉireanna" agus "an uile dhuine acu ag inse a scéil féin" agus gur "mór an truaighe" nach ndéantar craoladh ar na himeachtaí seo agus é "a chur amach mar chláracha craolta ar an *radio* nó fiú amháin an teilifís." Tá sé buartha fosta go bhfuil líon na scéalaithe ag an *Oireachtas* ag ísliú, "Cuid de na scéalaithe, na seanchaithe atá ansin, bhail in beagán blianta ní bheidh siad ag glacadh páirt. Agus sin saibhreas Gaeilge agus saibhreas seanchais atá caillte."¹¹⁰⁷ Tchíthear do Gene Eoghain nach bhfuil an seachadadh ag tarlú i gcúrsaí scéalaíochta ag an *Oireachtas* mar is ceart, tá "na seancharachtaire a chasfas tú leofa an uile bhliain"¹¹⁰⁸ ag imeacht as agus ní fheictheas dó go bhfuil go leor daoine óga ag teacht ina n-áit, "[l]e blianta fada tá an-mhórán den taos óg ag cailleadh suim ann, níl fhios agam cén fáth."¹¹⁰⁹ Bíonn go leor daoine óga, a deir Gene Eoghain, páirteach sna comórtais faoi ocht mbliana déag agus sa chomórtas cáilithe ach tchíthear dó nach dtéann mórán acu isteach sa phríomhchomórtas.¹¹¹⁰ Bheir **Bríd Anna** daoine óga léi ó *Chlub Óige Rann na Feirste* achan bhliain chuig an *Oireachtas* ach baineann dúshlán leis sin, a deir sí, nuair a bhíonn sé comh fada sin ar shiúl uafa,

...níl sé furast imeacht le páistí nuair atá an turas ró-fhada. Dá mbeadh an tOireachtas a dheas do bhaile bheadh siad ag glacadh páirt ann. Ghlac siad páirt ann nuair a bhí sé i Leitir Ceanainn agus caithfidh mé a ráit gur fhoscail sé a gcuid súile go mór daoifa nuair a chonaic siad páistí ó na Gaeltachtaí uilig...¹¹¹¹

Maíonn Costello gur féidir dearcadh ar na comórtais amhránaíochta ar an tsean-nós ag an *Oireachtas* mar a bheadh deasghnáth aistrithe saoil¹¹¹² ann.¹¹¹³ Thiocfadh an méid céanna a rá fá na

¹¹⁰⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 5.00-6.00.

¹¹⁰⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 22.00-25.00.

¹¹⁰⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a Dó – 21.00-23.00.

¹¹⁰⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 15.00-17.00.

¹¹¹⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 5.00-7.00. agus, **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 22.00-23.00.

¹¹¹¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 1.00-2.00 [Aguisín 3: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 1].

¹¹¹² "rite of passage"

comórtais scéalaíochta fosta. Mar a deir Schechner, ní hamhlaidh gur deasghnáth amach is amach, nó, go dearfa, siamsa amháin a bhíonn i gceist in achan taibhléiriú ach de ghnáth bíonn méid áirid den dá chineál taibhléirithe le fáil mar chuid de chontanam idir éifeachtúlacht agus deasghnáth ar thaobh amháin agus, os a choinne sin, siamsa.¹¹¹⁴ Is minic gur taibhléiriú tairseachúil¹¹¹⁵ a bhíonn i gceist i ndeasghnáth.¹¹¹⁶ Léiríonn Van Gennep go mbaineann trí staid leis an deasghnáth; an staid réamhthairseachúil, tairseachúil agus iarthairseachúil.¹¹¹⁷ Taispeánann sé fosta go bhfaghthar sraith aistrithe sa tsaoil a bheir an duine ó chéim go céim agus go bhfaghthar deasghnáth ag gach céim acu sin.¹¹¹⁸ Le linn na staid tairseachúla bíonn an duine "idir eatarthu"¹¹¹⁹ i dtaca le catagóirí sóisialta nó féiniúlachtaí pearsanta.¹¹²⁰ Is sa staid thairseachúil seo a fheidhmíonn an deasghnáth agus i láithreacha ar leith a bhaineann leis an staid seo tarlaíonn claochluithe agus athruithe.¹¹²¹ I ndeasghnáth thairseachúil den chineál seo scaoiltear an duine saor ó dhualgais an tsaoil laethúil agus bíonn dáimh agus comhbhá aige lena chuid comrádaithe agus ghníthea a bheag de dhuifir phearsanta agus shóisialta.¹¹²² Frithstruchtúr¹¹²³ a thug Turner ar an tsaoradh seo agus *communitas* a thug sé ar an chomrádaíocht idir rannpháirtithe an deasghnátha.¹¹²⁴ Mar a léiríonn cuid cainte na scéalaithe comhaimseartha Conallacha seo, bíonn *communitas* agus dáimh idir rannpháirtithe na gcomórtas scéalaíochta, go háirid eatarthu siúd arb as an cheantar nó an chondae chéanna iad. Tig sé seo leis an léargas a bheir Costello ar chomórtais amhránaíochta ar an tsean-nós ag an *Oireachtas*, is é sin le rá gur cosúil le comórtais idir-Ghaeltachta iad agus, de ghnáth, go mbíonn níos mó dáimhe agus comrádaíochta idir daoine as an cheantar Ghaeltachta chéanna ná a bhíonn idir daoine as ceantracha duifriúla.¹¹²⁵ Tchíthea gur féidir leis an *communitas spontáineach* a theacht chun cinn i measc scéalaithe, go háirid eatarthu siúd a bhaineann leis an cheantar

¹¹¹³ Costello, 2015: 227-232.

¹¹¹⁴ Schechner, 2013: 79-80.

¹¹¹⁵ "liminal performances"

¹¹¹⁶ Ibid. 57.

¹¹¹⁷ "...I propose to call the rites of separation from a previous world, preliminal rites, those executed during the transitional stage liminal (or threshold) rites, and the ceremonies of incorporation into the new world postliminal rites." (Van Gennep, 1960: 21.)

¹¹¹⁸ Ibid. 59 agus Van Gennep, 1960: 3.

¹¹¹⁹ "betwixt and between"

¹¹²⁰ Turner, 1969: 95.

¹¹²¹ Schechner, 2013: 66.

¹¹²² Ibid. 70.

¹¹²³ "anti-structure"

¹¹²⁴ Turner, 1974: 274.

¹¹²⁵ Costello, 2015: 227-238.

Ghaeltachta chéanna. Mar a deir Schechner, gheibh an cineál seo *communitas* réitithe de stádas an duine agus bíonn caidreamh cothrom ag daoine lena chéile sa bhomaite sin.¹¹²⁶ Baineann tairseachúlacht le láthair an chomórtais scéalaíochta ag an *Oireachtas* sa mhéid is go mbíonn an *communitas* seo ann agus go bhfuil na rannpháirtithe uilig cothrom sa chomórtas, mar a mhíníonn Turner,

*In liminality, communitas tends to characterize relationships between those jointly undergoing ritual transition. The bonds of communitas are anti-structural in the sense that they are undifferentiated, equalitarian, direct, extant, nonrational, existential, I-Thou (in Feuerbach's and Buber's sense) relationships.*¹¹²⁷

Ach nuair a bhaineann duine ceann de na comórtais scéalaíochta ag an *Oireachtas* pronntar stádas ar leith air mar bhuaiteoir. Lena chois sin, cuireann an bhua sa chomórtas scéalaíochta le clú an duine mar scéalaí cumasach, ar fud na tíre go minic. Mar sin, feidhmíonn deasghnáth aistrithe saoil na scéalaíochta ag an *Oireachtas*, má éiríonn leis an iarrthóir, le cáil scéalaí maith a phronnadh ar an rannpháirtí.

5.2.5 Comórtais agus Ócáidí Pobail

Ní bréag a rá go bhfuil go leor ócáidí foirmeálta eile scéalaíochta ag gabháil ar na saolta seo. Ócáidí foirmeálta atá iontu seo sa mhéid is go n-eagraítear iad, go mbíonn struchtúr foirmeálta nó breacfhoirmeálta ag baint leo agus bíonn ord ar leith in imeachtaí na hócáide. Ach is suntasach fosta comh tábhachtach agus atá na hócáidí seo don phobal agus an cur síos a bheirtear níos faide anonn anseo ar an tsult agus ar an phléisiúr a bhaineann baill an phobail astu. Baineann *communitas* le go leor ócáidí den tseort seo agus bheir siad faill do scéalaithe agus do dhaoine a bhfuil dúil acu sa scéalaíocht a theacht le chéile le sult a bhaint as na healaíona béil agus as an chuideachta. Ar na saolta seo, tá go leor ócáidí scéalaíochta agus deiseanna do scéalaithe Gaeilge ag gabháil taobh amuigh de Ghaeltacht Thír Chonaill agus taobh amuigh de Chondae Dhún na nGall le cois na n-ócáidí áitiúla. Is cinnte go mbaineann go leor acu seo leis an tsuim a chuireann foghlaimeoirí Gaeilge i dtraidisiún na scéalaíochta.

In éagmais oícheanna airneáil ar an dóigh thraidisiúnta mar ghnás coitianta i saol na Gaeltachta, bíonn tarraingt ar na hócáidí seo le scéalta a inse agus a chluinstean. Mar a deir **Suzanne Uí Ghallchóir**, "is rud foirmeálta atá ann anois, rachaidh tú agus inseoidh tú scéal nuair a iarrtar ort a

¹¹²⁶ Schechner, 2013: 70.

¹¹²⁷ Turner, 1974: 274.

ghabháil."¹¹²⁸ Is comórtas de chineálacha éagsúla a mórchuid acu seo. I measc imeachtaí a bhíonn ar siúl i dTír Chonaill féin, tá an comórtas scéalaíochta mar chuid de *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge* a bhíonn ar siúl i Rann na Feirste i mí Mhárta,¹¹²⁹ tá *Scór*, comórtas ardáin de chuid *an Chumainn Lúthchleas Gael* don aithriseoireacht agus do na healaíona béil¹¹³⁰ agus *Aonach Tailteann* an comórtas Gaeltachta fá choinne spóirt agus na n-ealaíon béil a bhí ar siúl i nGaoth Dobhair i mí Lúnasa 2017,¹¹³¹ comh maith le hócáidí go leor eile a eagraíthear anois is arís mar chuid d'fhéilte agus a leithéid. Comh maith leis sin, dúirt **Pádraig Mac Giolla Easpaig** as Teileann go mbíonn sé páirteach in "Oíche Ghaelach" i dteach tábhairne an *Rusty Mackerel* i dTeileann agus gur gnách go n-insíonn sé cúpla scéal gairid mar chuid de. Bíonn ceol agus amhráin acu san oíche chéanna agus bíonn turasóirí i láthair fosta, mar sin is minic go gcaithfidh sé an scéalaíocht a dhéanamh go dátheangach. Mar sin féin, bíonn an Ghaeilg i gcónaí ar tús aige ina chuid scéalaíochta.¹¹³² Insíonn **Shane Ó Curraighín** go n-eagraíonn *Coiste Cultúrtha Chill Cartha* "seisiún airneáil" sa halla pobail i gCill Charthaigh, trasna na báighe ó Theilinn, uair in aghaidh na míosa, agus go mbíonn a athair **Gene Eoghain** ag scéalaíocht ansin.¹¹³³ Taobh amuigh den chondae bíonn scéalaithe Gael as Tír Chonaill páirteach fosta sa chomórtas scéalaíochta ag *Fleadh Cheoil na hÉireann* a bhíonn ar siúl gach bliain.¹¹³⁴ Lena chois sin, bíonn scéalaithe Conallacha páirteach in ócáidí scéalaíochta mar chuid d'fhéilte cosúil le *Féile Pheadair Joe Haughey*, a bhíonn ar siúl ar an Chreagán i gCondae Thír Eoghain¹¹³⁵ agus an fhéile *Liú Lúnasa* in iarthar Bhéal Feirste.¹¹³⁶

¹¹²⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/01/2017] – 15.00-16.00.

¹¹²⁹ Mac Aoidh, S. (2017b). *Nótaí Eitneagrafaíochta ag Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge san Áislann i Rann na Feirste*. [05/03/2017].

¹¹³⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 0.00-1.00. Tuilleadh eolais anseo: Cumann Lúthchleas Gael. (2018). *Scór*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.gaa.ie/the-gaa/cultur-agus-gaeilge/scor>. [29/01/2019].

¹¹³¹ Tuairisc. (2017a). Aonach Tailteann ar siúl inniu i nGaoth Dobhair. *Tuairisc*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://tuairisc.ie/aonach-tailteann-ar-siul-inniu-i-ngaoth-dobhair/>. [29/01/2019]. Agys, Tuairisc. (2017b). GAILEARAÍ: Aonach Tailteann 2017 – scoth na n-íomhánna ó Ghaoth Dobhair. *Tuairisc*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://tuairisc.ie/gailearai-aonach-tailteann-2017-scoth-na-n-íomhánna-o-ghaoth-dobhair/>. [29/01/2019].

¹¹³² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Mac Giolla Easpaig (2018). [04/08/2018].

¹¹³³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2019). [11/05/2019] – Taifead a hAon – 12.00-14.00.

¹¹³⁴ Fleadh Cheoil na hÉireann. (2018). *Competition Timetable*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://fleadhcheoil.ie/wp-content/uploads/2018/07/competition-timetable-.pdf> [10/01/2019].

¹¹³⁵ Mac Aoidh, S. (2017c). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Fhéile Pheadar Joe Haughey ar an Chreagán, Tír Eoghain*. [9/10/2017].

¹¹³⁶ Mac Aoidh, S. (2017d). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Liú Lúnasa, Béal Feirste, 2017*. [21-27/08/2017]. Agus, Mac Aoidh, S. (2018b). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Liú Lúnasa, Béal Feirste, 2018*. [22-26/08/2018].

Lúb i slabhra an tseachadta agus an taibhléirithe atá sna hócáidí agus comórtais bheaga áitiúla nó bheir siad faill do dhaoine teacht chun béil mar scéalaithe i mbéal an phobail. Tá **Gene Eoghain Ó Curraighín** ag meas nach raibh sé ach ocht mbliana d'aois nuair a chuaigh sé a scéalaíocht don chéad uair ag ceann de na "feiseanna áitiúla" a bhíodh ar siúl i dTeileann.¹¹³⁷ Nuair a bhí **Bríd Anna Ní Bhaoill** ag éirí aníos ina girseach óg thosaigh sí a ghabháil chuig "feiseannaí áitiúla" a scéalaíocht, comh maith leis an *Oireachtas* féin.¹¹³⁸ Go dearfa, ní raibh Bríd Anna ach seacht mbliana d'aois nuair ghlac sí páirt ina céad chomórtas scéalaíochta i *gColáiste Bhríde*, Rann na Feirste.¹¹³⁹ Bhain Bríd Anna corn as an chéad iarracht seo i gcomórtas scéalaíochta ach nuair a tháinig sí abhaile chaith sí an corn isteach sa bhruscar agus d'fhógair nach mbeadh sí ag scéalaíocht níos mó!¹¹⁴⁰ Gidh gur chuir an chéad chomórtas sin brú ar Bhríd Anna, d'éirigh go hiontach maith léi ó shin agus is iomaí sin comórtas scéalaíochta eile a bhain sí. Tchítheas fosta i dteaghlach **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** go raibh na comórtais áitiúla scéalaíochta, cosúil le *Comórtas an Bhéil Bhinn*, ina n-ócáidí móra acu.¹¹⁴¹ Is cuimhin le garníon Nóra Frainc, **Hannah Ní Dhubhcháin**, gur cuireadh í féin agus páistí eile sa teaghlach isteach i gcomórtais den tseort i Rann na Feirste nuair a bhí siad ina ngirseacha. I ndiaidh na gcomórtas do na páistí i rith an lae, bhíodh comórtas scéalaíochta do na daoine fásta ann san oíche agus bhíodh scéalaithe na háite istigh, "...comórtas a bhí ann, *but* daofasan ní comórtas a bhí ann. Oíche a bhí ann le suí thart, cineál de oíche airneáil a bhí ann, le suí thart agus éisteacht leis na scéalta, na seanscéalta seo nach bhfuil thart mórán anois..."¹¹⁴² Mar an gcéanna, ag comórtas áitiúil i *gColáiste Bhríde* Rann na Feirste a chuir **Aodh Mac Gairbheá** a scéalaíocht don chéad uair ariamh go poiblí agus é go fóill ar scoil.¹¹⁴³

Tá an comórtas *Scór*, an comórtas ardáin don chultúr Gaelach a eagraíonn *Cumann Lúthchleas Gael*, ar ócáid fhoirmeálta eile ag a mbíonn cuid de scéalaithe Thír Chonaill. Bíonn babhtáí de *Scór* ag leibhéal na condae, na Cúige agus ag an leibhéal náisiúnta. Sé bhomaite atá mar theorainn ama

¹¹³⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a Dó – 18.00-20.00.

¹¹³⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Sé – 0.00-1.00.

¹¹³⁹ Ní Bhaoill, B. (2018). *Video an Iúir – Bridanna Ní Bhaoill – Fleadh Ceoil na hÉireann 2018*. Ar fáil ag: <https://www.youtube.com/watch?v=WQD1y6KqHAK&feature=youtu.be> [8/01/2019].

¹¹⁴⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill (2020). [15/04/2020].

¹¹⁴¹ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 5.00-7.00.

¹¹⁴² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Dhubhcháin, (2018). [17/01/2018] – Taifead a hAon – 1.00-3.00.

¹¹⁴³ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 3.00-4.00.

ag an scéalaí ag *Scór*.¹¹⁴⁴ Bíonn **Bríd Anna Ní Bhaoill**, mar dhuine, páirteach go minic sa chomórtas. Mar chuid de *Scór* bíonn aithriseoireacht agus scéalaíocht i mBéarla agus i nGaeilg, agus gidh gur bhain Bríd Anna go leor duaiseanna ann tá sí den bharúil go mbíonn buntáiste ag an Bhéarla sa chomórtas, "ní fhaigheann an Ghaeilg, cuid mhór den am, cothrom na féinne agus tá sé iontach doiligh ag píosa maith Gaeilge ghabháil isteach in éadan ceithre phíosa maith Béarla."¹¹⁴⁵ Diomaite den láimh in uachtar atá ag an Bhéarla i *Scór*, tchítheas do Bhríd Anna go bhfuil locht eile ar an chomórtas, is é sin go gcuireann siad "barraíocht béime" ar an aisteoireacht,

...tá cuimhne agam nuair a thoisigh mé a ghlacadh páirt i Scór don chéad uair ariamh, mar a déarfá, chuaigh mé ar an dóigh a bhí mé i gcónaí ag gabháil air agus dúirt duine de na moltóirí liom go gcaithfinn é a athró agus go gcaithfinn na lámha agus na rudaí seo uilig a úsáid agus bhí seo uilig úr-nuaidh domh agus b'éigean domh gabháil ar ais agus toiseacht... *now* d'éirigh mé cleachtaí leis.¹¹⁴⁶

Dar le Bríd Anna go bhfuil an leagan amach a bhíonn ar *Scór* "iontach mínádúrtha" cionn is go gcaithfidh an scéalaí a bheith ina sheasamh thuas ar ardán agus go mbítheas ag dúil le haisteoireacht agus le go leor geáitsíochta, "Tá tú ar obair le lámh anseo, lámh ansiúd. Tá tú, mar a déarfá... tá sé comh *dramatic*! Agus tá sé ródhrámatúil. Níl sé nádúrtha."¹¹⁴⁷

Níl comórtas scéalaíochta mar chuid d'*Fhleadh Ceoil na hÉireann* ach le dhá bhliain anuas agus d'éirigh le Bríd Anna é a bhaint don chéad uair é sa bhliain 2018.¹¹⁴⁸ Cosúil le *Scór*, ní bhíonn ach sé bhomaite ag an scéalaí lena scéal a inse ag comórtas na *Fleidhe*. Mar a deir Bríd Anna, tá dúshlán ag baint leis sin nó tá na scéalta atá aici féin "i bhfad níos mó ná sé bhomaite."¹¹⁴⁹ Mar sin, b'éigean di an scéal a d'inis sí nuair a bhain sí an comórtas sa bhliain 2018 a ghearradh síos giota maith. Nuair a bhain Bríd Anna comórtas scéalaíochta na *Fleidhe* d'eagraigh muintir an bhaile cóisir di. Pronnadh vás agus dearbhán uirthi agus rinneadh ceiliúradh ansin ar a bua. Is maith an léiriú seo ar ról tábhachtach na gcomórtas scéalaíochta ag tarraingt airde ar scéalaithe agus a gceird agus ag

¹¹⁴⁴ Cumann Lúthchleas Gael. (2016). *Leabhar Rialacha Scór*. Ar fáil ag: <https://res.cloudinary.com/dvrbaruzq/image/upload/q3kifuxth3jhfvixeyew.pdf> [8/01/2017].

¹¹⁴⁵ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 5.00-6.00.

¹¹⁴⁶ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 12.00-13.00 [Aguisín 3: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 4].

¹¹⁴⁷ Ibid. – Taifead a Trí – 13.00-14.00.

¹¹⁴⁸ Ní Bhaoill, B. (2018). *Video an Iúir – Bridanna Ni Bhaoill – Fleadh Ceoil na hÉireann 2018*. Ar fáil ag: <https://www.youtube.com/watch?v=WQD1y6KqHAK&feature=youtu.be> [8/01/2019].

¹¹⁴⁹ Ibid.

pronnadh stádais agus gradaim orthu. Léiríonn sé fosta an meas atá ag an phobal seo ar an scéalaíocht agus ar Bhríd Anna mar scéalaí.¹¹⁵⁰

5.2.5.1 Cás-Staidéar: *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge i Rann na Feirste*

Ócáid ar leith, i measc ócáidí comhaimseartha scéalaíochta Thír Chonaill agus Chúige Uladh atá in *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge i Rann na Feirste*. Is mar gheall ar chomhrá a bhí ag **Bríd Anna Ní Bhaoill**, **Gene Eoghain Ó Curraighín** agus scéalaithe eile as Tír Chonaill ag an *Oireachtas* sa bhliain 2007 a chuaigh Bríd Anna i gcionn *Abair Leat*, an comórtas scéalaíochta agus dánta do dhaoine fásta, a eagrú. Tá sé anois ar siúl go bliantúil i mí Mhárta, mar chuid de *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge i Rann na Feirste*, ó bhí 2007 ann.¹¹⁵¹ Bhí sé beag go leor an chéad bhliain a deir Bríd Anna, "[b]hí Eoghan Ó Curraighín agus cúpla duine eile de scéalaithe Thír Chonaill, idir Rann na Feirste agus na Gaeltachtaí uilig, i láthair."¹¹⁵² Ó shin i leith tá fás tagtha ar *Abair Leat* agus ní hamháin go mbíonn scéalaithe as Tír Chonaill ann ach bhí an scéalaí iomráiteach, Máirín Mhic Lochlainn as Conamara, ann comh maith le daoine as ceantracha eile i gCúige Uladh a bhí ag scéalaíocht i nGaeilge ann fosta.¹¹⁵³ Cuireann an ócáid seo an scéalaíocht i láthair go háitiúil, ar dhóigh níos neamhfhoirmeálta ná an *tOireachtas* ach a bhfuil gradam comórtais go fóill ag baint léi. Tá iarracht déanta ag an lucht eagraithe ar oíche airneáil a reachtáil ar dhóigh atá ag teacht leis an chleachtadh a bheadh ag an chuid is sine acu ar oíche airneáil sa chomhthéacs thraidisiúnta, gidh go bhfuil comórtas foirmeálta go fóill i gceist. Ní hamháin go mbíonn scéalaíocht ann ach bíonn filíocht, ceol, amhráin agus a leithéid ann mar chuid de thaibhléiriú na hoíche fosta. Bheirtear aird ar an atmaisféar is fearr a d'fhóirfeadh d'oíche airneáil, múchtar soilse leictreacha agus lastar coinne dá réir. Ní bhíonn micreafón ar bith ann ach an scéalaí ina shuí ar chathaoir i measc mhuintir Rann na Feirste, don chuid is mó, comh maith le cuairteoirí as áiteacha eile. Bheirtear ómós don ócáid a scarann amach ó ghnáth-imeachtaí an tsaoil í dálta na láithreach beannaithe a dtearnadh caibidil uirthi roimhe seo (2.6).

Tá *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge i Rann na Feirste* duifriúil go leor le comórtais eile sa mhéid is go bhféachann Bríd Anna agus lucht a eagraithe le hatmaisféar ar leith a bhaint amach agus le leagan amach a chur ar chúrsaí a bheadh ag teacht leis an oíche airneáil thraidisiúnta.

¹¹⁵⁰ Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2019b). [07/04/2019].

¹¹⁵¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 0.00-4.00.

¹¹⁵² Ibid. – 2.00-3.00.

¹¹⁵³ Ibid. – 0.00-4.00.

Ní comórtas scéalaíochta amháin atá san oíche ach bíonn sé "meascaithe le ceol, le filíocht, le amhráin, le damhsa."¹¹⁵⁴ Is maith le Bríd Anna an oíche a bheith "neamhfhoirmeálta."¹¹⁵⁵ Tá sí den bharúil go bhfuil tábhacht mhór le láthair na scéalaíochta, "[c]aithfidh an scéalaíocht a bheith istigh i seomra deas." Ar mhaithe leis an atmaisféar cuireann Bríd Anna agus foireann an chlub óige as na soilse leictreacha le linn an oíche airneáil a bheith ar siúl, cuirtheas síos tiní sa tsornóg sa teallach agus fágann siad coinne ina luí thart fán tseomra. Ní bhíonn de sholas insa tseomra ach a bhfuil ag teacht ó na coinne agus ón tiní. "Cruthaíonn sé atmaisféar. Caithfidh tú atmaisféar a chruthú. Caithfidh tú achan duine a chur ar a sáimhín só" a deir Bríd Anna.¹¹⁵⁶

Tharla go raibh mise i láthair ag *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge* i mí Mhárta 2017 mar a raibh éagsúlacht mhór ann i dtaca le siamsa na hoíche de. Bhí amhránaithe agus ceoltóirí as Rann na Feirste ann cosúil le Connie Mhary Mhicí Ó Gallchóir, baill den bhanna ceoil *Clann Mhic Ruairí*, amhránaithe aitheanta as áiteacha eile i dTír Chonaill agus píobaire as Rath Chairn ag déanamh ceoil ann. Bhí an seomra lán go doras agus b'éigean do mhórán daoine a bheith ina seasamh de dhíobháil cathaoireach. Bhí go leor de sheanmhuintir Rann na Feirste i láthair, **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** mar dhuine acu comh maith le seanchaithe as ceantracha eile, cosúil le Treasa Mhic Claifeartaigh as Toraigh, gidh gur ag éisteacht in áit a bheith ag scéalaíocht a bhí siad. Bhí **Gene Eoghain Ó Curraighín**, **Eithne Ní Ghallchobhair** agus **Aodh Mac Gairbheá** páirteach sa chomórtas scéalaíochta, comh maith le Ciarán Ó Maicín as Iúr Chinn Trá agus mé féin. Fosta, bhí cailín óg Chonallach amháin ag inse scéil sa chatagóir faoi ocht mbliana déag ann. Bhí scaifte daoine ag rá dánta mar chuid den ócáid, go leor acu as na Sé Chondae, comh maith le daoine as Rann na Feirste, agus thug **Bríd Anna** agus **Clíona Ní Ghallachóir** léiriú ar agallamh beirte a bhí acu ag an *Oireachtas*. **Brian Danny Minnie Ó Domhnaill** as Anagaire agus Lillis Ó Laoire as Gort a' Choirce, a bhí ina moltóirí ar an fhilíocht agus ar an scéalaíocht i rith na hoíche. I dtaca leis an leagan amach de, bhí sraitheanna cathaoireach ann i leathchiorcail thart fán chathaoir a bhí sa lár mar a raibh na scéalaithe ina suí uirthi. D'fhanfadh mórchuid na bhfilí ina seasamh agus iad ag aithris a gcuid dánta. Ní raibh micreafón ar bith ann. Bhí **Bríd Anna** ina seasamh le taobh na cathaoireach a bhí sa lár agus í mar a bheadh bean an tí ar an ócáid a d'iarradh ar scéalaithe, fhilí, amhránaithe agus ceoltóirí a theacht chun tosaigh agus a bheireadh cúpla focal moltach fã achan duine acu sula dtosaíodh siad. Nuair a d'inseadh duine scéal agus é ina shuí ar an chathaoir sa lár, bhíodh corrfhocal molta le cluinsteán ón lucht éisteachta de "maith thú!", "galánta!" agus a leithéid.

¹¹⁵⁴ Ibid. – 4.00-5.00.

¹¹⁵⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 10.00-11.00.

¹¹⁵⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017c). [15/12/2017] – Taifead a Cúig – 14.00-16.00.

Ar ndóighe, fuair achan scéalaí acu bualadh bos. An scéal "Níon Rí an Domhain Thoir agus An Tarbh Breac", a d'inis **Gene Eoghain Ó Curraighín**, scéal a fuair sé an chéaduaire óna chomharsanach, agus fear muinteartha dó, Jim Phat James Ó Beirn (4.2.2). D'inis **Eithne Ní Ghallchobhair** leagan den scéal "An Crochaire Tarnocht" ar dhúirt sí ag an ócáid gur fhoghlaim sí ó Bhrian Ó Baoill as Mín an Aoire é. An scéal "Móirne Mór"¹¹⁵⁷ a d'inis Ciarán Ó Maicín as Iúr Chinn Trá agus d'inis mise leagan den scéal "Oisín i dTír na hÓige" – scéal a thóg mé ó thaifead ar *Raidió na Gaeltachta* de Neidí Frainc Mac Grianna ag inse an scéil chéanna ag *Oireachtas* 1971.¹¹⁵⁸ **Aodh Mac Gairbheá** as Rann na Feirste a bhain an comórtas le leagan Mhicí Sheáin Néill Uí Bhaoill den scéal "Maolmuire an Bhata Bhuí."¹¹⁵⁹

Tchíthear do **Bhríd Anna** go bhfuil an-fhorbairt ag teacht ar *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge* agus go bhfuil sí ag dul i méid bliain i ndiaidh bliana.¹¹⁶⁰ Níor chaill **Gene Eoghain Ó Curraighín** oiread is oíche amháin acu ó thosaigh siad sa bhliain 2007.¹¹⁶¹ Ócáid í *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge* a d'eagraigh scéalaithe Gael Thír Chonaill an chéad lá ariamh. Siúd is gur comórtas atá ann, tá achan iarracht déanta acu le leagan amach a chur air atá ag teacht leis an oíche airneáil thraidisiúnta a bhfuil cleachtadh ag an dream is sine sa phobal uirthi. Bhí **Bhríd Anna**, mar dhuine, iontach sásta leis an oíche airneáil a bhí ann i 2017, gidh go raibh sí féin faoi bhrú ag iarraidh é a eagrú roimh ré, "...bhí sé neamhfhoirmeálta, níor shíl mé gur comórtas a bhí ann agus bhí achan duine ar a saimhín só agus, de réir cosúlacht', bhain siad sult ar dóigh as."¹¹⁶² Tá an-rath ar *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge* ó cuireadh tús léi agus tá múnla anois ar fáil ar féidir le daoine eile aithris a dhéanamh air agus iad ag eagrú imeachtaí den tseort, mar shamplaí an oíche airneáil a reachtáladh ar *Oíche Chultúir*, an 16ú Meán Fómhair 2016 i dTeach

¹¹⁵⁷ Tá leagan de seo leis an scéalaí John Ghráinn Ó Duibheannaigh le fáil ar an idirlíon: Ó Duibheannaigh, J. (2018). Móirne Mór. In: M. McKenna (eag.). *The Spoken Irish of Rann na Feirste*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.rannnafeirste.com/moirne-mor/> [18/03/2019].

¹¹⁵⁸ Lee, I. (2016). *Siúlach Scéalach 16/10/16*. [ar líne]. RTÉ Raidió na Gaeltachta. Ar fáil ag: https://www.rte.ie/radio1/podcast/podcast_siulachscealach.xml [10/01/2019].

¹¹⁵⁹ Mac Aoidh, S. (2017b). *Nótaí Eitneagrafaíochta ag Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge san Áislann i Rann na Feirste*. [05/03/2017]. Tá leagan Mhicí Sheáin Néill le fáil anseo – Ó Baoill, M. (2019). Maol Muire an Bhata Bhuí. In M. McKenna (eag.). *The Spoken Irish of Rann na Feirste*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.rannnafeirste.com/maol-muire-an-bhata-bhui/> [18/03/2018].

¹¹⁶⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017c). [15/12/2017] – Taifead a Ceathair – 1.00-2.00.

¹¹⁶¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 21.00-22.00.

¹¹⁶² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 10.00-11.00.

*Solais Fhánada*¹¹⁶³ nó na hoícheanna airneáil a bhí sa *tSeanBheairic* ar an Fhál Charrach sa bhliain 2018.¹¹⁶⁴

Ní beag an chosúlacht atá idir *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge* Rann na Feirste agus an tsamhail ag bhí ag an Duileargach den oíche airneáil sa chomhthéacs thraidisiúnta (2.6). Go dearfa, ní bheadh an spontáineacht chéanna ag baint leis an ócáid agus a bheadh sna samhlacha den oíche airneáil atá ag Briody agus Ó Cruallaoich (2.6). Ócáid níos foirmeálta atá anseo a bhfuil srian ar an spontáineacht agus bíthear ag súil le scéalaíocht a thig leis an traidisiún. Ach ina dhiaidh sin féin, thig leis an scéalaí a bheith cruthaitheach taobh istigh den traidisiún agus de leagan amach na hócáide. Is léir go bhfuil tacaíocht agus beannacht glúin níos sine scéalaithe agus seanchaithe na Gaeltachta faighte ag *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge* agus, mar a chonacthas, bíonn go leor acu i láthair. Is féidir comparáid a dhéanamh anseo leis an amhránaíocht sa láthair phoiblí i dToraigh, mar a bhíodh an tseanmhuintir i láthair "ag faire go géar ar gach rud dá mbíodh ag titim amach", rud a chinnteodh go ndéanfadh daoine níos óige iarracht caighdeán aeistéitice na seandaoine a bhaint amach.¹¹⁶⁵ Ach tábhachtach agus mar atá *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge* mar láthair ag scéalaithe le bheith ag scéalaíocht i mbéal an phobail ní hí mian gach uile dhuine a bhfuil scéal le hinse aige a bheith i lár an aonaigh ar an dóigh sin, mar a dúirt **Nóra Frainc Chonaill** fán oíche,

...ní rachainnse isteach anois in rud ar bith mar sin a dh'inse scéil. D'inseoinn scéal anseo do... duine inteacht a thiofadh chugam ach... ní bheadh fonn orm a ghabháil siar agus b'fhéidir go mbeadh... b'fhéidir cupla céad ina suí agus a ghabháil suas agus a ghabháil a dh'inse scéaltaí. Ní bheadh.¹¹⁶⁶

Deir **Brian Danny Minnie Ó Domhnaill**, a bhí ina mholtóir ar chomórtas *Abair Leat* ar an oíche chéanna i mí Mhárta 2017, go raibh sé ag caint le níos fhásta do scéalaí mór le rá i Rann na Feirste, atá anois ar shlí na fírinne, ar an oíche,

Arú a Bhriain, caidé mar atá tú? 'Bhfuil fhios agat seo a Bhriain, bhí mé ag éisteacht leis na scéaltaí sin agus, bhfuil fhios agat seo, tá na scéaltaí sin uilig istigh anseo, thiofadh liomsa iad sin a inse.

Ca tuighe¹¹⁶⁷ nach dtéann tú suas a [ainm na mná] agus iad a inse?

¹¹⁶³ Mac Aoidh, S. (2016c). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón oíche airneáil i dTeach Solais Fhánada*. [16/09/2016].

¹¹⁶⁴ Mac Aoidh, S. (2018c). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil sa tSeanbheairic ar an Fhál Charrach 21ú Meán Fómhair 2018*. [21/09/2018]. Agus, Mac Aoidh, S. (2018d). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil sa tSeanbheairic ar an Fhál Charrach 9ú Samhain 2018*. [09/11/2018].

¹¹⁶⁵ Ó Laoire, 2002: 161-162.

¹¹⁶⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 8.00-9.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 10].

¹¹⁶⁷ "Cad chuige" atá i gceist. Amharc ar Ó Baoill, 2009: 127.

Arú... thioctadh beaguchtach orm ansin.¹¹⁶⁸

Measann Brian go bhfuil "léar mór daoine" a bhfuil scéalta acu "istigh ina n-intinn" ach nach mbeadh siad sásta iad a inse go poiblí ach go mb'fhéidir go n-inseodh siad iad "dona gcuid páistí féin nuair a bheadh siad beag."¹¹⁶⁹ Is léir go bhfuil daoine sa phobal a bhfuil na scéalta acu agus a d'inseodh iad i gcomhthéacs phríobháideach ach nach mian leo a bheith i mbéal an phobail mar scéalaithe.

5.3 Ócáidí Neamhfhoirmeálta agus Príobháideacha – an Taighde Eitneagrafaíochta

5.3.1 Scéalaíocht i Réimse an Teaghlaigh

Siúd is go bhfuil foirmeáltacht áirid ag baint le taibhléiriú na scéalaíochta i gcomhthéacsanna eagraithe agus institiúideacha, tá sé tábhachtach a thabhairt le fios go bhfuil cleachtas beoga scéalaíochta le fáil i measc an teaghlaigh féin, mar is léir ar fhianaise na scéalaithe comhaimseartha. I gcás **Nóra Frainc Chonaill**, a clainne agus a garchlainne tá sampla sonraíoch le fáil de thaibhléiriú comhaimseartha na scéalaíochta do pháistí i gcomhthéacs an teaghlaigh. Tá seo le feiceáil in achan ghlúin den teaghlach; an scéalaíocht a ghníodh a haintín Sorcha Chonaill agus a máthair mhór, Gráinne Phroinnsias, an scéalaíocht a ghníodh Nóra Frainc féin dona clann agus an scéalaíocht a ghní **Nóra Óg** dá cuid páistí-se. Tá saoirse agus spraoi le haithne ar ghnéithe éagsúla den taibhléiriú a ghníodh Nóra Frainc ar an scéalaíocht dá cuid garpháistí; glórtha duifriúla do na carachtair éagsúla, amhránaíocht, geáitsíocht agus aisteoireacht. Is cosúil go mbíodh níos mó den gheáitsíocht seo ar siúl ag Nóra Frainc agus í ag scéalaíocht do pháistí ina teaghlach féin ná a bheadh aici in ócáidí eile scéalaíochta.

Nuair a bhí clann Nóra Frainc ag éirí aníos ba ghnách léi a bheith ag scéalaíocht daofa agus go dtí an lá atá inniu ann bíonn sí ag scéalaíocht dá dá chloigeann déag de gharpháistí.¹¹⁷⁰ Insíonn níon do Nóra Frainc, Caitlín, go mbíodh a máthair ag scéalaíocht do na páistí ar ghabháil a luí daofa agus go "[n-]inseodh sí scéal achan oíche" daofa.¹¹⁷¹ Deir níon eile do Nóra Frainc, Nóra Óg, go raibh "a gcroí istigh" sa scéalaíocht a dhéanadh a máthair daofa agus iad ag gabháil a luí, "d'inseodh sí

¹¹⁶⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh. agus Ó Domhnaill (2017). [15/04/2017] – Taifead a hAon – 25.00-26.00.

¹¹⁶⁹ Ibid. – Taifead a hAon – 25.00-26.00.

¹¹⁷⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 30.00-31.00.

¹¹⁷¹ Ibid. – Taifead a Trí – 2.00-3.00.

scéaltaí dúinn cosúil le 'Leabhar, Mór agus Eibhlín'¹¹⁷² agus 'Scéal an Mhadaidh Báin'¹¹⁷³ [sic] agus 'Toimicín beag'¹¹⁷⁴ ... [...] agus macasamhail na scéaltaí sin...¹¹⁷⁵ Scéalta gairide don chuid is mó a d'inseodh Nóra Frainc dona cuid garpháistí ach deir Nóra Frainc go bhfuil dúil ag cuid den gharchlann sna scéalta fada cosúil le "Leabhar, Mór agus Eibhlín" agus "Madadh Béal Bán."¹¹⁷⁶ Bíonn Nóra Óg anois ag inse scéalta í féin dona cuid páistí go díreach mar a ghníodh a máthair, rud a b'fhearr léi a dhéanamh ná leabhar a léamh daofa, "Ach níl a dhath comh deas leis an solas a chur as agus a bheith ina luí istigh sa leabaidh leo agus a bheith ag déanamh suas scéal [sic] nó ag inse scéil agus an dorchadas ann."¹¹⁷⁷

Insíonn **Hannah Ní Dhubhcháin**, garníon do **Nóra Frainc**, gur ghnách go bhfanfadh sí féin agus "na colceathracha uilig" i dteach a máthara móire corr-oíche shathairn, "[i]s bheadh tú ag súil go mór leis, *you know*, i rith na seachtaine... [...] Agus i gcónaí achan oíche nuair a bhí muid réidh le gabháil a luí nó ag socrú síos... chuireadh muid ceist ar *Granny* scéal a inse." Deir Hannah go raibh scéalta ann a raibh dúil ag na páistí iontu thar a chéile. Bhí dúil ar leith ag Hannah sa scéal "Timothy Beag" a d'inseodh a máthair mhór di. Mar chuid de thaibhléiriú an scéil seo cheolfadh Nóra Frainc amhrán a bhí i mbéal an phríomhcharachtair sa scéal. Bhí an t-amhrán seo ar eolas ag Hannah agus na páistí eile bhíodh siad ag ceol an amhráin i gcuideachta Nóra Frainc agus í ag inse an scéil. Deir Hannah gur "páirt mhór" dá saol agus de shaol na bpáistí eile sa teaghlach a bhí i gcuid scéalaíochta a máthara móire.¹¹⁷⁸ Is mór an díol spéise go ndeir Hannah go mbíodh neart géaitsíochta ag a máthair mhór agus í ag scéalaíocht dá cuid garpháistí. "[A]g déanamh aisteoireacht" a bhí sí "níos mó ná rud ar bith eile." D'athródh Nóra Frainc a glór sa scéal sa dóigh is go mbíodh sí "ag déanamh *accents* agus glórtha beaga." Dá mbeadh fathach ag caint sa scéal labharfadh sí mar a bheadh fathach ann agus bheadh glór níos doimhne aici don charachtar sin. Comh maith leis an gheaitsíocht agus an aisteoireacht agus í ag scéalaíocht, bheadh sí ag ceol fosta a deir Hannah. Eispéireas idirghníomhach a bhí i gcuid scéalaíochta Nóra Frainc sa deireadh a deir

¹¹⁷² Tá an scéal seo le cluinsteán anseo: Uí Raghallaí, N. (2017). *Leabhar, Mór agus Eibhlín*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.bbc.co.uk/programmes/p04w03ws>. [18/04/2019].

¹¹⁷³ Rinneadh seo a chraoladh ar: *Scéalta Nóra Frainc*. (2017). [Clár Raidió] FM 92-95: BBC Raidió Uladh.

¹¹⁷⁴ D'inis Nóra Frainc an scéal seo linn agallaimh, **Agallamh**: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 18.00-21.00.

¹¹⁷⁵ **Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 7.00-8.00.

¹¹⁷⁶ **Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 32.00-33.00.

¹¹⁷⁷ **Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 21.00-23.00.

¹¹⁷⁸ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ní Dhubhcháin, (2018). [17/01/2018] – Taifead a hAon – 0.00-2.00.

Hannah, "bhí sé cosúil le dráma."¹¹⁷⁹ Nuair a d'fhiafraigh mé de Nóra Frainc fá gheáitsíocht sna scéalta s'aici dhearbhaigh sí go mbíodh níos mó geáitsíochta aici sa scéalaíocht a dhéanfadh sí do pháistí agus dúirt sí go n-úsáidfadh sí guthanna duifriúla fá choinne na gcarachtar éagsúil sa scéal.¹¹⁸⁰

Maíonn Bettelheim go bhfuil sé de bhua ag an té a insíonn scéalta do pháistí, in áit iad a léamh daofa, gur féidir leis an scéal a láimhdeachas agus a chóiriú ar mhaithe leis an éisteacht agus an scéal á inse aige.¹¹⁸¹ Is cinnte go bhfuil seo le tabhairt fá dear san fhianaise a tugadh fá chuid scéalaíochta **Nóra Frainc Chonaill** le páistí ina teaghlach féin. Tchíthear anseo an chodarsnacht le hócáidí níos foirmeálta. I gcomhthéacs an teaghlach is mó saoirse atá ag an scéalaí leas a bhaint as an gheáitsíocht agus cleasa eile leis an scéal a chur i láthair do pháistí. Is féidir anseo tarraingt ar na coincheapa *paidia* agus *ludus* a d'fhorbair Caillois. Tá níos mó den spontáineacht ag baint le *paidia* ach baineann rialacha agus struchtúr le *ludus*,

*[Play] can be placed on a continuum between two opposite poles. At one extreme an almost indivisible principle, common to diversion, turbulence, free improvisation, and carefree gaiety is dominant. It manifests a kind of uncontrolled fantasy that can be designated by the term paidia. At the opposite extreme, this frolicsome and impulsive exuberance is almost entirely absorbed or disciplined by a complementary, and in some respects inverse, tendency to its anarchic and capricious nature: there is a growing tendency to bind it with arbitrary, imperative, and purposely tedious conventions [...]. This latter principle is completely impractical, even though it requires an ever greater amount of effort, patience, skill, or ingenuity I call this second component ludus.*¹¹⁸²

B'amhlaidh gur scéalaíocht suite san imirt de réir *paidia* a chleachtadh Nóra Frainc leis na páistí. Gan atmaisféar foirmeálta ar bith ann bhí cead a cinn ag Nóra Frainc an scéalaíocht a láimhdeachas ar a comhairle féin agus a mhúnlú i sásamh na bpáistí.

Insíonn a mhac **Shane** go mbíodh **Gene Eoghain Ó Curraighín** ag scéalaíocht dá chlann sa bhaile agus fosta nuair a bhíodh sé féin agus a athair ag spaisteoireacht fán cheantar agus é iontach óg.¹¹⁸³ Tchíthear i gcás **Nóra Frainc Chonaill**, **Ghearóidín Breathnach** agus **Aoidh Mhic Gairbheá** go mbíodh siad ag scéalaíocht dá gclann agus iad ag gabháil a luí (4.3.1). Mar atá ráite ag Harvey, bíonn feidhm phraiticiúil go minic ag baint leis an scéalaíocht do pháistí ar ghabháil a luí daofa nó

¹¹⁷⁹ Ibid. – Taifead a Dó – 3.00-5.00.

¹¹⁸⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 3.00-4.00.

¹¹⁸¹ Bettelheim 1976: 150-151.

¹¹⁸² Caillois, 2001: 13.

¹¹⁸³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2019). [11/05/2019] – Taifead a hAon – 11.00-12.00, 13.00-15.00.

cuidíonn sí lena gciúnú.¹¹⁸⁴ Rud eile de, ag teacht lena ról ghníomhach chomhfhiosach i gcleachtas chomhaimseartha na scéalaíochta, tuigeann scéalaithe comhaimseartha an tábhacht atá leis an scéalaíocht dá gclann sa bhaile lena suim sa scéalaíocht a mhúscldh mar chuid de phróiseas an ionchultúraithe. Chonacthas cheana féin an bharúil láidir atá ag **Gearóidín Breathnach** fá seo (4.3.1). Tá **Aodh Mac Gairbheá** fosta den bharúil go bhfuil tábhacht mhór ag baint leis an scéalaíocht do pháistí, "má tá tú leis an teangaí a thabhairt leat agus le stair na hÉireanna a thabhairt leat agus bród na tíre a thabhairt leat agus comrádaíocht agus comhluadar agus deireadh de sin, atá bainteach le gné chultúr na hÉireanna, sa scéal atá sé." Tá Aodh ag inse scéalta dona chuid páistí "ó bhí siad beag baoideach."¹¹⁸⁵ Tá argóint láidir déanta ag Bettelheim go gcuidíonn inse seanscéalta ón bhéaloideas do pháistí le forbairt mhothúcháinach agus shíceolaíoch an pháiste.¹¹⁸⁶ Maíonn Bettelheim fosta nach leor scéalta a léamh amach don pháiste ach gur fearr i bhfad iad a inse daofa de thairbhe gur eispéireas idirphearsanta a bhíonn in inse na scéalaíochta thar mar a bhíonn i gceist nuair a léithear scéalta.¹¹⁸⁷ Tá Seosamh Mac Grianna fosta ag teacht leis an bharúil seo fán mhaitheas a ghníodh inse choitianta na seanscéalta do pháistí de chuid glúin níos sine sa Ghaeltacht,

Bhí an seandream níba doimhne ina n-intinn ná an dream óg. Bhí smaointe níba doimhne acu. Agus bhí na samhlaoidí acu. Chuaigh na samhlaoidí leo. Mheas siad nach dtiocfadh leo páistí a thógáil gan a bheith ag insint scéalta dóibh. Nach mbeadh siad cosúil le daoine ar chor ar bith, go dtiocfadh meath mór orthu.¹¹⁸⁸

5.3.2 Oícheanna Airneáil Comhaimseartha

D'ainneoin a bhfuil ag fógart bhás na scéalaíochta agus an airneáil le fada (3.1.5, 3.2, 3.3), is léir ar an fhianaise bhéil thíos nach bhfuil sé furasta bás cinnte a chur síos do cheachtar den dá fheiniméan. Gidh nach cuid lárnach de shaol na Gaeltachta a thuilleadh na hoícheanna airneáil mar ba ghnách leo a bheith, ar chúiseanna a míníodh roimhe seo (3.1 – 3.1.5), is cinnte go mbíonn go leor cuartaíochta i rith an lae agus airneál san oíche i mórán tithe, agus ní taise do chuid tithe scéalaithe an staidéir seo. Ach, sa lá atá inniu ann, ní gnách go dtarlaíonn oícheanna airneáil uafa féin, ina ionad sin, caithfear iad a eagrú agus cuireadh a chur ar dhaoine chucu. Tchíthear go mbíonn oícheanna airneáil den chineál seo á n-eagrú ag cuid de scéalaithe an staidéir seo. Is léir fosta go bhfuil go leor deiseanna ar fáil taobh amuigh den Ghaeltacht le bheith ag scéalaíocht i gcomhthéacs

¹¹⁸⁴ Harvey, 1989: 123.

¹¹⁸⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 11.00-13.00.

¹¹⁸⁶ Bettelheim 1976.

¹¹⁸⁷ Ibid. 150.

¹¹⁸⁸ Mac Grianna, 1976: 23.

neamhfhoirmeálta nó breacfhoirmeálta agus is féidir a rá go cinnte go bhfuil lucht foghlamtha na Gaeilge ag cur go mór leis an ráchairt atá ar ócáidí den chineál seo.

Fiú má bhíonn daoine cruinn le chéile go neamhfhoirmeálta bíonn sé deacair ag an scéalaíocht, go háirithe na seanscéalta fada, a theacht aníos nó is iomaí cur isteach a bhíonn ann ar na saolta seo a chuirfeadh seachrán ar an scéalaí. Is féidir smaointiú anseo ar na gléasanna teicneolaíochta ar fad a chuireann a rogha ceoil ar fáil do dhuine i bhfaiteadh na súl, na gutháin chliste agus achan tseort eile. Mar sin féin, siúd is nach gnás coitianta atá anois san oíche airneáil, níl sé i bhfad ó bhí oícheanna airneáil, agus seanscéalta mar chuid lárnach den tsiamsa iontu, ina ngné thábhachtach de chultúr na Gaeltachta. Is cuimhin le **Brian Danny Minnie Ó Domhnaill**, mar shampla, nuair a bhí sé fiche bliain d'aois, go raibh sé i dteach **Nóra Frainc Chonaill** agus Bhreandáin Uí Raghallaí fá choinne "cóisir[e]" ar chothrom lá a bpósta, "bhí siad caidé... cúig bliana is fiche, pósta ag an am, í féin agus Breandán." Bhí a raibh i láthair an oíche sin ina suí sa chisteanach. Le linn na hoíche "chuaigh siad thart ar an teach agus d'inis achan uile dhuine acu scéal, thart ar an tseomra uilig go léir agus sin... sin an cathamh aimsire a bhí acu." Tá cuimhne ag Brian gur insíodh an scéal "Leabhar, Mór agus Eibhlín" agus "Scarann Boichtineacht Cuideachta Mhaith ó Chéile" agus "macasamhail scéal Chú Chulainn." Dar leis fosta gur insíodh scéalta "níos lú" an oíche sin fosta. Ach is léir gur cuid lárnach den chóisir seo a bhí sa scéalaíocht nó dar le Brian go dteachaigh siad "thart fán teach agus chóir a bheith gur inis achan uile dhuine scéal." Tá Brian den bharúil go raibh an scéalaíocht "millteanach beo an t-am sin" i Rann na Feirste.¹¹⁸⁹

Sa lá atá inniu ann, ní rud í an oíche airneáil "Dhuileargach" a bhíonn ag gabháil gan í a bheith eagraithe agus leagtha amach roimh réidh. Mar deir **Gearóid Breathnach**, rud atá in airneál an lae inniu a chaithfear a eagrú, "[n]í shiúlfaidh tú isteach i dteach agus go díreach gur shiúil tú isteach in oíche airneáil. Caithfidh tú cuireadh a fháil, caithfidh tú fios a bheith agat go bhfuil sé ann, sin an tuighe a dtéann tú ansin." Dar léi gur imigh an lá a mbíodh airneál neamh-eagraithe neamhfhoirmeálta ar an dóigh sin. Ach ina dhiaidh sin, tá daoine áirid tugtha dá leithéid ar fad, "[a]nois tá corrdhuine againn agus bíonn muid ag airneál ag a chéile, agus beidh scéal agus amhrán agus port agus rud fríd. Ach níl na hoícheannaí airneáil mar a bhí."¹¹⁹⁰ Gidh go bhfuil gnás an airneáil imithe i léig i nGaeltacht Thír Chonaill le cois mar ba ghnách leis a bheith, bíonn iarrachtaí áiride ar siúl leis an ghnás a choinneáil. Cruinníonn cuid de scéalaithe an staidéir seo daoine le chéile ar mhaithe le hoíche airneáil ina gcuid tithe féin. Tá **Eithne Ní Ghallchobhair** ag eagrú

¹¹⁸⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Domhnaill, (2017). [15/04/2017] – Taifead a hAon – 20.00-23.00.

¹¹⁹⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 4.00-5.00.

oícheanna airneáil ina teach féin in Ard a' Rátha le fada. Ba ghnách léi cuireadh a chur ar dhaoine sa cheantar a raibh scéalaíocht acu agus a raibh dúil acu sa scéalaíocht, scéalaithe as na Cruacha Gorma agus Brian Ó Baoighill as Mín an Aoire fosta. In amanna eile théadh Eithne a fhad le tithe s'acusan. Mar gheall ar na hoícheanna airneáil seo a d'fhoghlaim Eithne go leor dá stór scéalta féin (4.2.2).¹¹⁹¹ Bíonn oícheanna airneáil ag Eithne ina teach féin go fóill ina mbíonn cara di, ar de bhunadh na gCruach í, agus í féin ag scéalaíocht.¹¹⁹² Comh maith leis seo eagraíonn **Bríd Anna Ní Bhaoill** corr-oíche airneáil ina teach féin i Rann na Feirste.¹¹⁹³ Is mór an díol spéise fosta, go mbíonn méid áirid oícheanna airneáil neamhfhoirmeálta nó breacfhoirmeálta á n-eagrú go hiomlán taobh amuigh de chomhthéacs na Gaeltachta in áiteacha eile i gCúige Uladh, agus bíonn scéalaithe as an Ghaeltacht i láthair ag cuid acu seo.¹¹⁹⁴

5.3.2.1 Cás-Staidéar: Oíche Airneáil i dTeach Bhríd Anna Ní Bhaoill

Bhí oíche den tseort seo ann i mí Eanáir 2019 i dteach **Bhríd Anna Ní Bhaoill** i Rann na Feirste, go díreach le taobh sheanteach Sheáin Néill Uí Bhaoill mar a raibh an sárscéalaí Micí Sheáin Néill ina chónaí ann.¹¹⁹⁵ Chuir Bríd Anna cuireadh orm féin cúpla seachtain roimhe sin agus chuaigh mé ann

¹¹⁹¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair (2016). [05/11/2016] – 13.00-14.00.

¹¹⁹² Ibid. 17.00 – 21.00.

¹¹⁹³ Bhí oíche airneáil sa teach aici ar 17/12/2018. Bhí comharsanaigh di as Rann na Feirste agus cairde as áiteacha eile i dTír Chonaill ar cuairt acu, amhránaithe aitheanta cuid acu. Bhí Bríd Anna agus Aodh Mac Gairbheá ag scéalaíocht ann (Ní Bhaoill, B. (2018). *Comhfhreagras ar an 20ú Nollaig 2018*.) Fosta bhí oíche eile aici i mí Eanáir 2019 (Mac Aoidh, S. (2019). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil i dTeach Bhríd Anna, Rann na Feirste, Eanáir 2019*. [12/01/2019]).

¹¹⁹⁴ Mar shampla, oícheanna airneáil i dTeach Chiaráin Uí Mhaicín i mBéal Feirste mar a mbíonn Gaeilgeoirí as áiteacha duifriúla i gCúige Uladh agus as Tír Chonaill ag scéalaíocht ann, mac **Gene Eoghain, Shane Ó Curraighín** san áireamh (Mac Aoidh, S. (2016d). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Oíche Airneáil Chiaráin Uí Mhaicín, Deireadh Fómhair 2016*. [13/10/2016]., Mac Aoidh, S. (2017e). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Oíche Airneáil Chiaráin Uí Mhaicín, Bealtaine 2017*. [27/05/2017]., Mac Aoidh, S. (2017f). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Oíche Airneáil Chiaráin Uí Mhaicín, Deireadh Fómhair 2017*. [22/10/2017].), oíche airneáil a d'eagraigh Oifigeach Gaeilge Chomhairle an Iúir sa *Railway Bar* in Iúr Chinn Trá a raibh atmaisféar scaoilte neamhfhoirmeálta ann agus a dtáinig go leor cineálacha scéalaíochta aníos ann (Mac Aoidh, S. (2017g). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil sa Railway Bar in Iúr Chinn Trá, Márta 2017*. [08/03/2017]), agus, mar an gcéanna, an oíche mhór bhliaintúil airneáil a eagraíonn foireann *Raidió Fáilte* in iarthar Bhéal Feirste (Mac Aoidh, S. (2017h). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Oíche Airneáil Raidió Fáilte sa Chultúrlann, Márta 2017*. [16/03/2017]).

¹¹⁹⁵ Mac Aoidh, S. (2019). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil i dTeach Bhríd Anna, Rann na Feirste, Eanáir 2019*. [12/01/2019].

le beirt chairde domh. Nuair a bhain muid amach an teach chuir Bríd Anna fáilte romhainn agus lig isteach muid. Bhí an chistineach lán go doras agus ní raibh ann ach go raibh áit suí againn ar mhéid is a bhí de dhaoine ann. Thug muid linn fíon agus criospaí sa dóigh is nach mbeadh muid ag teacht chun tí agus ár ndá lámh comh fada lena chéile. Cheana féin bhí neart bidh agus dí leagtha amach ar thábla sa choirneál agus bhí Bríd Anna agus a cuid cairde agus riar deochanna agus greamanna bidh dá raibh i láthair. Mar a deir Glassie, is cuid de shiamsa na hoíche bia agus deoch fosta, ach oiread le hamhráin nó le scéalaíocht,

*When different kinds of entertainment meet, Ballymenone achieves its perfect social moment. And that is what a "ceili" is: the conjunction of proper quiet with proper noise, the exchange of wordless and wordy gifts. In ceilis, food and stories are given, taken, traded.*¹¹⁹⁶

Agus ba léir go raibh go leor bidh agus dí tugtha ag daoine fhad le teach an airneáil le cois a gcuid seanchais agus a gcuid filíochta. Bunadh Rann na Feirste is mó a bhí istigh ach bhí cuairteoirí as áiteacha eile i dTír Chonaill ann fosta agus fear amháin as Béal Feirste.

I dtús na hoíche bhí **Bríd Anna** ag gabháil thart fán teach ag iarraidh ar dhaoine píosaí filíochta a rá agus amhráin a cheol. D'iarr sí ormsa scéal a inse agus d'inis mé leagan den scéal "An Fear nach raibh scéal ar bith aige" – eachtra ghreannmhar a bhain d'fhear a d'fhág go raibh scéal maith le hinse aige.¹¹⁹⁷ Go gairid ina dhiaidh sin d'iarr sí ar bhean as Tóin a' Bhaile, an taobh eile de Rann na Feirste, Mary Coll, scéal a inse. Tugadh le fios nár ghnách leis an bhean seo scéalta a inse i lúb cuideachta den tseort seo agus ba chosúil go raibh leisce uirthi a dhath a inse ar chor ar bith ach chuaigh go leor dá raibh sa tseomra á broslú. Bhíothas á moladh mar scéalaí, go raibh a leithéid seo de scéal aici agus gur chualathas gur scéal maith a bhí ann. Bhain an moladh agus an broslú seo ón lucht éisteachta macalla as an chur síos atá le fáil ar oícheanna airneáil i litríocht Ghaeltacht Thír Chonaill ón chead leath den 20ú haois (**2.6.1**). Sa deireadh d'inis sí scéal gairid greannmhar fá eachtra a bhain d'fhear as Rann na Feirste agus é ar shiúl i nGaoth Dobhair.¹¹⁹⁸ Bhí achan racht gáire ag an lucht éisteachta ar chríochnú an scéil di le líne i mbéal príomhcharachtar an scéil, "Ní fheicfidh Dia ná aon duine mise i nGaoth Dobhair a choíche go deo aríst!" Le líne dheireanach an scéil threisigh sí comórtas phobal Rann na Feirste lena gcomharsanaigh, muintir Ghaoth Dobhair, agus, san am chéanna phréamhaigh an eachtra i bhféiniúlacht agus i mórtas baile Rann na Feirste.

¹¹⁹⁶ Glassie, 1995, 40-41.

¹¹⁹⁷ Féach leagan den scéal seo ó bhéal Mhícheáil Uí Thiománaí, as Baile na Finne: Ó Catháin, S., agus Almqvist, B. (1969/1970). An Fear Nach Rabh Scéal ar Bith Aige / The Man Who Had No Story. *Béaloidéas*. Iml. 37/38, leathanaigh. 51-64.

¹¹⁹⁸ Coll, M. (2019). *Scéalaíocht i dTeach Bhríd Anna Ní Bhaoill*. [Físeán]. [12/01/2019].

Scéal breá a d'inis sí a bhí ag fóirstean go maith don chuideachta a bhí i láthair, a chuir a gháirí agus a chomhrá iad agus a spreag an tsáraíocht eatarthu. Mar a deir Ryan, "*Successful genuine storytellers, whether traditional or contemporary, are adept at choosing correct stories and para-performance elements to tell effectively and appropriately to the context.*"¹¹⁹⁹

I bhfad siar a théid an comórtas seo idir Rann na Feirste agus Gaoth Dobhair mar a léiríonn Mac Ruairí.¹²⁰⁰ Tá stair shóisialta dhuifriúil ag baint leis an dá cheantar sa mhéid is gur chuir an tiarna George Hill, ar leis mórán de thalamh Ghaoth Dobhair lá den tsaol, atheagar iomlán ar an phátrún lonnaíochta ann. Ba é Hill a chuir deireadh le seanchóras lonnaíochta agus talmhaíochta na nGael, an córas rondála, i nGaoth Dobhair i lár an naoú haois déag nuair a tugadh fógra do na scológa a bhí ina gcónaí sa pharóiste a rá go gcaithfeadh siad a gcuid tithe a leagan agus a atógáil, ar a gcostas féin, ar chuibhrinn chaola fhada.¹²⁰¹ Is mór an tionchar a d'fhág an t-athrú seo ar mhuintir Ghaoth Dobhair dar le Mac Ruairí, rud atá le haithne ar thraidisiúin an cheantair go dtí an lá atá inniu ann (3.1.1).¹²⁰² Dar leis an bhailitheoir béaloidis de bhunadh Rann na Feirste, Mícheál Ó Domhnaill, gur lú amhrán agus seanchais a bhí ag muintir Ghaoth Dobhair ná muintir Rann na Feirste de thairbhe na n-athruithe seo le linn Hill, "Tá níos mó dul chun cinn 'sna daoine i nGaoth Dobhair ná mar atá 'sna Rosa, ach 'na dhiaidh sin níor choinnigh muintir Ghaoth Dobhair na hamhráin nó na sean scéalta cosúil leis a' dream eile."¹²⁰³ Ach ní raibh an "srian céanna" ag tiarnaí talaimh ar dhaoine i Rann na Feirste dar le Mac Ruairí.¹²⁰⁴ Tá Mac Ruairí, ar as Rann na Feirste é féin, den bharúil fosta, le cois an duifir chultúrtha seo a bheith idir Rann na Feirste agus Gaoth Dobhair, go raibh sé "tuigte riamh anall go raibh gaol gan dáimh idir muintir na Rosann agus muintir Ghaoth Dobhair."¹²⁰⁵ Ach gídh go raibh agus go bhfuil sáraíocht agus comórtas idir an dá phobal ar an dá

¹¹⁹⁹ Ryan, 2008: 76.

¹²⁰⁰ Mac Ruairí, 2017: 204-212.

¹²⁰¹ Mac Suibhne, 1995: 554.

¹²⁰² "Ba é an toradh a bhí ar an méid sin ná go raibh smacht á chur aige ar na daoine agus de réir a chéile bhí deireadh á chur aige leis na seandóigheanna a chleacht siad go dtí gur shú sé an croí agus an t-anam astú leis an choscairt chultúrtha a d'fhulaing siad." (Mac Ruairí, 2017: 206).

¹²⁰³ Ó Domhnaill, (1974). In: Mac Ruairí, 2017: 204.

¹²⁰⁴ Mac Ruairí, 2017: 207.

¹²⁰⁵ Mac Ruairí, 2017: 209. Léiríonn an méid seo a dúirt Johnny Sheáin Ó Gallechóir (1912-1984), as Gaoth Dobhair, an tsáraíocht a bhíodh ar siúl idir muintir an dá phobail, sa chás seo fear as Rann na Feirste, agus an fear eile as an Mhachaire Loiscthe, Gaoth Dobhair, "Bhí muid fã fhad scairte dá chéile nuair a bhí an tráthnóna ciúin. Chuirimis forrán ar a chéile – forrán a fágadh mar oidhreacht againn ó na glúnta a chuaigh romhainn – go maithe Dia dóibh é! Ó thaobh na Machaire Loisce chluinfeá go hardghlórach:

thaobh den ghaoith, is léir go raibh comrádaíocht agus cairdeas ann fosta. Tá sé seo le feiceáil sa chur síos a thug John Ghráinne Ó Duibheannaigh ar chúrsaí cleamhnais sa cheantar nuair a bhí sé féin ina stócach. Dúirt sé gur soir go Gaoth Dobhair a théadh fir Rann na Feirste chuig damhsaí agus iad ag iarraidh castáil le mná cionn is gur Gaeiligh a bhí ag muintir Ghaoth Dobhair ach go raibh "cuid mhór Béarla" sa chuid eile de na Rosa, diomaite de Rann na Feirste, agus ní raibh an oiread sin Béarla ag fir Rann na Feirste, "ní raibh cleachtadh againne ar an Bhéarla."¹²⁰⁶ Mar atá in go leor bailte beaga agus paróistí in Éirinn, agus ar fud na cruinne, bíonn comórtas cairdiúil, don chuid is mó, ann idir bailte agus paróistí. Sa scéal a d'inis an bhean udaí ag an oíche airneáil i dteach Bhríd Anna Ní Bhaoill gheibhthe an tsáraíocht chéanna, sáraíocht a bhí ina hábhar mhór ghrinn ag lucht an airneáil an oíche sin. Comh maith leis an tsáraíocht sin, rinneadh féiniúlacht phobal Rann na Feirste a threisiú agus a cheiliúradh nuair a chuaigh lucht an airneáil a cheol an amhráin "Rann na Feirste" i gcuideachta a chéile ag deireadh na hoíche, rud a spreag tuilleadh den *communitas*.

Bhí go leor sáraíochta spraiúla ann an oíche sin. Ar dhóigh a chuirfeadh i gcuimhne féith na hiomaíochta a bhí ariamh le fáil i gcleachtas na scéalaíochta (2.6.2), mhaígh an scéalaí mná seo, Mary Coll, go raibh sé de bhua ag an scéal a d'inis sí go raibh sé fíor agus go mbuailfeadh sé amach na scéalta eile ag comórtas *Abair Leat* i Rann na Feirste. Is suimiúil fosta, comhrá a tharla níos faide anonn an oíche sin idir Mary agus **Bríd Anna**. Bhí Bríd Anna ag déanamh físeáin ghairid ar a guthán lena chur suas ar *facebook*¹²⁰⁷ nuair a d'fhiafraigh sí de Mary caidé a shíl sí den oíche agus d'fhreagair sí, "Oíche den scoith ach is mór an trua gan é thíos i dTóin a' Bhaile." Arsa Bríd Anna, "Á *but* caithfidh sibh a theacht go Barr a' Bhaile, seo an áit a bhfuil an cultúr agus an teangaí." Ag leanstan don tsáraíocht, dúirt Mary, "Óh, níl fhios agam fá sin!" Níl feidhm a rá gur bhain an comhrá seo neart gáire as an chuideachta a bhí ag éisteacht leo. Is léir, mar sin, go raibh féith na hiomaíochta ina cuid shuntasach den oíche. Tagraíonn Lillis Ó Laoire don "m[h]éid áirithe teannais idir an dá bhaile" i dToraigh, an Baile Thoir agus an Baile Thiar agus, dar leis gur "iomaí treall sáraíochta a dhéanas an dá dhream ar a chéile."¹²⁰⁸ Dar le hÓ Laoire go bhfuil cosúlachtaí idir an

‘Muintir Rann na Feirste na stealladóirí gránna

Ag ithe míola dearga isteach go dtí na cnámha’.

Agus ó bharr na mbeann thall:

‘Muintir Ghaoth Dobhair na ngabhlán breac,

Ag ithe ‘s ag ól, ag mún ‘s ag cac’.” (Ó Gallchoir, 1981: 24-25).

¹²⁰⁶ **Agallamh:** Mac Labhraí agus Ó Duibheannaigh, 2008: 16.

¹²⁰⁷ Ní Bhaoill, B. (2019). An craic fà Rann na Feirste [...]. *Facebook*. Postáilte ar 14ú Eanáir 2019. [Chonacthas é 30/01/2019].

¹²⁰⁸ Ó Laoire, 2002: 31-33.

comórtas seo idir an dá bhaile i dToraigh agus an baile cumtha "Ros Cuain" ar leasainm é ag Mac Grianna ar a bhaile féin, Rann na Feirste.¹²⁰⁹ Sa leabhar ficsin *An Druma Mór*, is iad an taobh thoir agus an taobh thiar de bhaile "Ros Cuain" atá in éad lena chéile.¹²¹⁰ Ba chosúil go rabhthar ag baint suilt as an tsáraíocht seo. Ábhar grinn agus spóirt a bhí ann agus má bhí donacht ar bith sa tsáraíocht sin, baineadh aisti í le linn na hoíche airneáil. Is suimiúil fosta gur léigh an t-aisteoir aitheanta as Rann na Feirste a bhí i láthair, Niall Mac Eachmharchaigh, scéal gairid a scríobh sé. Aoir a bhí sa scéal a rinne comparáid idir an "Breatimeacht" atá ar siúl san am i láthair agus cuid de Rann na Feirste, Carraig a' Choill, a bheith ag iarraidh scaradh leis an chuid eile den bhaile agus, mar sin, Rann na Feirste a fhágáil. Ba chosúil go raibh dúil mhór ag a raibh i láthair sa scéal agus bhí siad uilig ag gáire leis. Arís, tchítheas go raibh an tsáraíocht seo a bhaineann le bailte agus le fobhailte chun tosaigh i siamsa na hoíche.

De réir agus mar a bhí cuid de na daoine a bhí i láthair ag éirí bogtha, stadadh den scéalaíocht. Bhí bean as Leitir Ceanainn i láthair a mhaígh nár thuig sí an scéalaíocht, an fhilíocht ná na hamhráin Ghaeilge, "*In English please!*", agus d'impigh sí go glórach dhá uair le linn na hoíche, "*What good is Irish to me in Letterkenny?*" Ní raibh ann ach go raibh an ráiteas sin tugtha aici nuair a chuir daoine a bhí i láthair i gcuimhne di gur de bhunadh na Gaeltachta í, thug ainmneacha Gaeltachta thuismitheoirí na mná seo agus dúirt go gcaithfeadh sé go raibh Gaeilge ag bean Leitir Ceanainn fosta. Shéan sise go raibh. Is maith an léiriú é ar an chumhacht chultúrtha atá go fóill ag an Bhéarla, d'ainneoin ar baineadh amach ar son na Gaeilge in infreastruchtúr an stáit agus sna meáin chumarsáide, gur féidir le Béarlóir amháin i gcuideachta lánGhaelach a ladar a chur isteach in imeachtaí na hoíche ar an dóigh sin. Tamall ina dhiaidh sin, tugadh achasán dá raibh i láthair gan scéalta fada a inse agus gan na hamhráin nó an fhilíocht a bheith ródhuairce nó tromchúiseach agus héilíodh amhráin a bhí "meidhreath" agus "sexy." Chruthaigh sé seo teannas de chineál eatarthu siúd a b'fhearr leo amhráin, filíocht agus scéalaíocht Ghaeilge agus iad siúd a b'fhearr leo amhráin i mBéarla agus ábhar a bhí, dar leo, níos éadroime. Bhí cúpla amhrán eile Gaeilge an oíche sin agus beagán filíochta ann ach níor insíodh scéal ar bith eile ina dhiaidh sin.

Is mór an díol spéise go dtearnadh an impí seo ar lucht an airneáil gan scéalta fada a inse a thuilleadh. San am chéanna hiarradh ar dhaoine níos mó amhrán meidhreath éadromchroíoch a cheol. Is féidir comparáid a dhéanamh anseo le pátrún an tsiamsa i dToraigh. Thug Ó Laoire fá dear go mbíodh na seandaoine i láthair ag an damhsa i dToraigh i dtús na hoíche "ag faire go géar" ar

¹²⁰⁹ de Brún, 2016: 16-17.

¹²¹⁰ Mac Grianna, 2008: 64-65.

chaighdeán na hamhránaíochta agus an damhsa.¹²¹¹ Ach nuair a d'imíodh an tseanmhuintir bhí sé "mar bheadh sé ag scoilteadh na hoíche ina dhá chuid, an chuid fhoirmeálta agus an chuid neamhfhoirmeálta."¹²¹² Nuair a bhí an seanbhunadh ar shiúl bhí "cead a gcinn níos mó ag an aos óg." Sa dara leath den oíche i dToraigh bhí níos mó saoirse ag an bhunadh óg a bheith ag ábhaillí agus ag cleachtadh a gcuid amhrán agus a gcuid damhsaí féin gan stiúir agus coimheád na sean.¹²¹³ Bhí an bhean a rinne an t-achasán go cinnte thaire mheán-aois lucht an airneáil an oíche sin ach d'fhan sí sa tseomra i ndiaidh an méid sin a rá. Mar sin féin, d'imigh cúpla duine de na mná ab aosta i dtrátha an ama seo. Tchíthear i gcás na hoíche airneáil seo i dteach Bhríd Anna go raibh go leor den fhoirmeáltacht, i bhfoirm na scéalaíochta, na hamhránaíochta agus na filíochta i dtús na hoíche agus, ina dhiaidh sin, ghníthear spás don tseanaimsearthacht agus níos mó den imirt. I dtreo dheireadh na hoíche bhí níos mó amhrán Béarla leis an ghiotár ann agus, fosta, tuilleadh den trasnaíocht sa chaint. Gan amhras, fán am seo bhí go leor daoine bogtha lena raibh ólta acu. Go cinnte, níor léir go raibh scaradh soiléir ar bith idir cuid fhoirmeálta agus cuid neamhfhoirmeálta den oíche, mar a bhí i dToraigh nuair a d'imíodh an tseanmhuintir ón halla in aon tsluaigh amháin, ach, ina dhiaidh sin, is léir go raibh iarrachtaí ar bun i dteach Bhríd Anna le cothromaíocht a bhaint amach idir an fhoirmeáltacht agus an neamhfhoirmeáltacht.

Níos faide anonn an oíche sin, agus de réir mar a bhí an t-atmaisféar ag éirí níos scaoilte, bhí níos mó den chomhrá, den tseanchas, den ghreann agus den spontáineacht. Gan amhras bhí scéalaíocht go fóill ann ach bhí níos mó ann fá eachtraí a bhain do dhaoine a bhí i láthair agus seanchas a bhí snaidhmthe fríd chomhrá na cuideachta. Is féidir úsáid a bhaint anseo as coincheapa údaí na himeartha mar atá ag Caillois, *paidia* agus *ludus* (5.3.1). Ba chosúil gur cineálacha scéalaíochta nó seanchais a bheadh ag teacht le *paidia* ba mhó a bhí ag teacht chun tosaigh sa chuid ba neamhfhoirmeálta den oíche. Scaoileadh amach an bobailín agus rinneadh spás don imirt shaor gan oiread struchtúir ná coinbhinsiúin. An scéalaí mná a d'aithris an eachtra fán fhear ar shiúl i nGaoth Dobhair, dúirt sí go magúil an oíche sin go mbíonn scéalaithe áiride ag oícheanna *Abair Leat* san *Áislann* i Rann na Feirste ag déanamh seanbhailéid dá gcuid scéalaíochta. Bhí teannas áirid ann an oíche sin idir cineálach duifriúla siamsa, agus eatarthu siúd a b'fhearr leo scéalaíocht, filíocht agus amhránaíocht na Gaeilge, a mbeadh cumhaidh áirid agus téamaí tromchúiseacha ag baint le cuid den ábhar sin, agus iad siúd a mhaígh gurbh fhearr leo comhrá, amhráin mheidhreacha Ghaeilge agus amhráin i mBéarla. Mar a chonacthas roimhe seo (2.6.2), ba mhinic an scéalaíocht mar thaca

¹²¹¹ Ó Laoire, 2002: 160-162, 172-175.

¹²¹² Ibid. 161.

¹²¹³ Ibid. 162.

ag an amhránaíocht a chuireadh brí agus cumhacht leis an amhrán nuair a thuigeadh daoine níos fearr caidé an bhrí agus an scéal a bhain leis an amhrán sin. Nuair a bhíonn ag éirí go maith le hoíche airneáil bíonn cothromaíocht ann idir na heilimintí éagsúla atá riachtanach le *communitas* a bhaint amach. Chonacthas do Ó Laoire go raibh idir amhráin choscracha chumhaidhiúla agus amhráin éadroma mheidhreacha de dhíth sa dóigh is go mbainfí amach "an bhuaic – an oíche mhór."¹²¹⁴ Bhí "an mheidhir" agus "an chumha" riachtanach le *communitas* a bhaint amach idir baill an phobail agus bhí ceann amháin "ag sailleadh, agus ag cur leis an bhlas a bhí an pobal a fháil ar an cheann eile."¹²¹⁵ Ba í an scéalaíocht i dtús na hoíche, comh maith leis an amhránaíocht ar an tsean-nós a thug an chuideachta le chéile, a cheiliúraigh a gcultúr, a thug cead a cinn don tsáraíocht agus a leag an dúshraith do mheidhir na hoíche ina ndiaidh sin.

Ní hiontas ar bith é go raibh tuilleadh den amhránaíocht ag gabháil i ndeireadh na hoíche i dteach Bhríd Anna. Mar a dúirt Glassie fá na hoícheanna "céilí" sa phobal bheag i bhFear Manach, "*Talk struggles upward to chat, chat rises to stories, stories at the top of their arc swing through rhythm and echoing sound toward poetry. Song is speech at its decorated peak.*"¹²¹⁶ Agus mar a mhaígh Seán Bán Mac Grianna fán scéalaíocht a bheith ag cur leis an amhránaíocht i dtraidisiún Rann na Feirste (2.6.2) agus mar a thug Ó Laoire fá dear i dToraigh,

Tá an chumha fite fuaite leis na seanamhráin bhrónacha go léir ach is íogaire agus láidre an mothúchán nuair a bhaintear leas den chineál sin as amhrán ar mhaithe le drámú a dhéanamh ar eachtraí as saol an duine féin, i láthair a phobail san fhóram shóisialta ba thábhachtaí a bhí ag an phobal sin, go ndéantar sampla ilbhríoch, uilíoch den scéal áirithe atá i gceist.¹²¹⁷

Tá mé ag meas gur seo go díreach an rud a tharlaigh nuair a chuathas a cheol cúpla amhrán mór a bhaineann go dlúth le féiniúlacht Rann na Feirste i dtreo dheireadh na hoíche – bhí sé ag cur leis an mhórtas bhaile agus leis an tsáraíocht a bhí ag gabháil sa scéalaíocht agus sa tseanchas ní ba luaithe. Ar cheann de na hamhráin a ceoladh bhí an t-amhrán cáiliúil áitiúil "Cumhaidh an Fhile" a chum Seán Bán Mac Grianna, amhrán a chuireann in iúl go láidir filiúnta an chumhaidh a bhí ar an údar i ndiaidh an tseantsaoil i Rann na Feirste. Mar a dúirt an fear bán,

¹²¹⁴ Ibid. 208.

¹²¹⁵ Ibid. 208, 283.

¹²¹⁶ Glassie, 1995: 77.

¹²¹⁷ Ó Laoire, 2002: 264.

Smaoinigh mé ar chomh cumhúil agus bhí sé síos sé de chois an chladaigh, laethanta ciúine nó oícheanta ciúine, go raibh an saol iontach gruama agus mise liom féin, gan duine ar bith. I ndiaidh gach lá filíochta agus gach lá scéalaíochta agus gach gáire breá dá ndearna muid inár n-óige.¹²¹⁸

Chuaigh beirt amhránaithe óga Clíona Ní Ghallachóir agus Dáire Ó Baoill agus an t-amhránaí aitheanta as Rann na Feirste, Connie Mhary Mhicí Ó Gallchóir, a cheol an amhráin seo i gcuideachta a chéile. Ba treise éifeacht an amhráin i ndiaidh a raibh de dhíograis agus de sháraíocht a léiríodh le linn scéalaíocht, sheanchas agus chomhrá na hoíche. Nuair a ceoladh an t-amhrán seo leagadh béim arís ar fhéiniúlacht an bhaile agus ar an chumhaidh a bhaineann le bás na seanfhondúirí agus le lagú cuid de phríomh-thréithe cultúrtha an bhaile sin.

5.3.3 Seanchas agus Greann: Comhthéacsanna Idirphearsanta agus Feidhmiúlachtaí Úra

Mar a míníodh cheana féin (2.4), bhí ról tábhachtach ariamh ag na comhthéacsanna neamhfhoirmeálta comhráidh i seachadadh agus sealbhú na scéalaíochta agus an tseanchais. Pléadh an dóigh a n-eascródh scéalta amach as comhrá idirphearsanta sa chomhthéacs thraidisiúnta i dteach an airneáil (2.6.1). Ach ní i dteach an airneáil amháin a thigeadh scéalaíocht chun cinn. Is maith mar a mhínigh Ó Cruallaoich an dóigh a dtiocfadh leis an scéalaíocht, sa chomhthéacs thraidisiúnta, a theacht chun cinn i lúb cuideachta de chineál ar bith sa tsaol laethúil ar dhóigh spontáineach,

*On each and all of these occasions in Irish tradition it was customary and normal for storytelling to 'break out', as it were, in a spontaneous expression of creativity and entertainment that was at once 'diversion', celebration and cathartic intensification of life-experience.*¹²¹⁹

Deir Ó Cruallaoich fosta nach gcaithfidh sé gur scéalaí mór le rá a bheadh sa té a théadh i gcionn scéil de thairbhe tallann spontáineach neamhfhoirmeálta mar seo, ach, go dearfa, go dtiocfadh le fonn taibhléirithe a theacht ar dhuine ar bith den chuideachta, nó, go dtiocfadh leis an chuideachta a bhí i láthair duine ar bith den ghrúpa a bhrosnú le cur leis an tsiamsa ar dhóigh inteacht.¹²²⁰ Is maith an léiriú é seo ar an chomhthéacs neamhfhoirmeálta a bhí ariamh le fáil. Bhí seanchas ariamh lárnach i gcomhthéacsanna neamhfhoirmeálta cumarsáide. Mar atá ráite ag Lambert, is ag na seandaoine a bhíonn an seanchas is luachmhaire agus is amhlaidh go dtig seanchas aníos le linn cuairteanna i rith an lae nó i dtithe airneáil san oíche. Scéalta nó reacaireachtaí fá thaithí phearsanta na sean nó fá chuimhní cinn a tháinig óna sinsear atá i gceist le seanchas agus eascraíonn sé as

¹²¹⁸ Ó Searcaigh, 1976: 33.

¹²¹⁹ Ó Cruallaoich, 2002: 174.

¹²²⁰ Ibid. 174.

comhrá a bhíonn idir daoine.¹²²¹ Is iomaí cineál agus foirm seanchais atá le fáil, ag brath ar an chomhthéacs agus ar chuspóir an chainteora. San áireamh anseo, dar le Lambert, tá scéilíní gairide agus cúlchaint a thig isteach i sruth an chomhráidh nó tráchtanna fada ar ábhar réalaióch ar mhaithe le pointe inteacht a chur in iúl nó scéalta a instear ar mhaithe le trácht a dhéanamh ar ábhar inteacht nó ar mhaithe le siamsa.¹²²²

Ar ndóighe, i dtaca leis an scéalaíocht de, ní seanscéalta gaisce, fiannaíocht agus rúraíocht amháin a bhí ag gabháil le linn oícheanna airneáil sa chomhthéacs thraidisiúnta ach bhí go leor seánraí éagsúla urlabhra ariamh ann, mórán acu a bhainfeadh leis an rangú *seanchas* (2.2). Ina staidéar ar chleachtas na scéalaíochta i bpobal Rann na Feirste sna hochtóidí thrácht Lambert ar sheánraí éagsúla urlabhra a bhí coitianta le linn oícheanna airneáil,

*The discourse ranged from seanchas (personal experience accounts and anecdotes about the past and present happenings), amhrán (song), scéalaíocht (fictional accounts or imaginative reconstructions of the past), craic (witty chat and talk, "crack"), comhrá (conversation), and caint (various kinds of talk and short exchanges).*¹²²³

Mar a chonacthas, bhí áit na seanscéalta gaisce á lagú sa ghnáthchomhrá de chois tineadh sa 20ú haois (3.1.2). D'aithin Máirtín Ó Cadhain gur "beag fiannóir den chineál seo atá ar marthain anois", ach, lena chois sin, mhaígh sé go raibh "scéalaithe ann fós: na scéalaithe gan fiannaíocht, gan na scéalta móra gaisce, gan an chuimhne bheachtaithe nach ligeann stuifín ar bith as a mogaill." Lena chois sin, maíonn Ó Cadhain go bhfuil bunús eile le cuid cainte na scéalaithe seo nach í an fhiannaíocht ná na scéalta gaisce í, "Ach muran as Almhain ná as Eamhain ná as Brú na Bóinne a thig a gcuid cainte, is as an gcré a thig... [...] : an chré dhiamhair arb aisti a thig sa deireadh gach feart urlabhra maraon le gach fás."¹²²⁴ Is maith ann an ráiteas seo leis an Chadhnach nó leagann sé béim ar *chumas* an scéalaí in áit na *cuimhne*. Seo é an cumas atá ag duine craiceann maith a chur ar a chuid seanchais.

Tá go leor den leagan amach stairiúil a bhain le teach an airneáil anois ar shiúl agus níl gnás an airneáil comh coitianta céanna sa Ghaeltacht le taobh mar a bhíodh. Lena chois sin, is annamh a instear seanscéal anois agus daoine ag airneál ag a chéile (3.1.5). Mar a háitíodh (1.4), tá nádúr an phobail Ghaeltachta ag athrú go mór faoi thionchar fhórsaí struchtúrtha an domhandaithe agus an nua-liobrálachais agus tá na próisis seo ag scaoileadh cuid de na dlúthcheangail shóisialta a

¹²²¹ Lambert, 1985: 179-180.

¹²²² Ibid. 180.

¹²²³ Ibid. 27.

¹²²⁴ Ó Laighin, 1990: 156-157.

choinneodh pobail thuaithe le chéile agus a chinnteodh go bhfeidhmneodh siad. Ceist bhunúsach atá againn, mar sin, caidé mar a fheidhmíonn an scéalaíocht agus an seanchas sa chomhthéacs neamhfhoirmeálta sna pobail bhreac-thraidisiúnta seo? Nuair nach mbíonn an t-airneál ag gabháil mar ba ghnách leis a bheith ná comh minic céanna, is cinnte gur lú deiseanna a bhíonn anois ag daoine a bheith ag gabháil do na seanscéalta fada, i lúb cuideachta neamhfhoirmeálta den chineál sin.

Sa lá atá inniu ann, in éagmais nós coitianta an airneáil orgánaigh, fóireann seánraí ar leith cainte do chomhthéacsanna neamhfhoirmeálta comhrá, go háirid seánraí a bhaineann leis an rangú *seanchas*. Thug Cashman, mar shampla, fá dear ina staidéar eitneagrafaíochta, le gairid, ar phobal Achadh Uí Áráin,¹²²⁵ in iarthar Thír Eoghain, go raibh scéalta gairide cosúil le jócanna, eachtraí, finscéalta áitiúla agus osnádúrtha agus scéalta pearsanta le fáil go flúirseach sa phobal, go háirid ag céilithe nó oícheanna airneáil agus ag fairí. Ba é an seánra ba mhó a raibh ráchairt air, dar leis, an scéilín fán charachtar áitiúil.¹²²⁶ Díol spéise fosta go luann **Nóra Frainc Chonaill** an teach faire mar láthair ina gcluinféa scéalaíocht sa lá atá inniu ann, "B'fhéidir go n-inseodh duine nó beirt scéal dá mbeadh faire sa teach, seandúine marbh agus iad ag iarraidh an oíche a dhéanamh gairid, b'fhéidir go n-inseodh cuid acu scéal. Fá choinne an oíche a chur thart. Tá fhios agat."¹²²⁷

Nuair nach bhfuil na hoícheanna airneáil, ná na seanscéalta fada comh lárnach sa chultúr is ba ghnách leo a bheith titeann sé orainn spléachadh a thabhairt fosta ar na cineálacha reacaireachta nó scéalaíochta atá go fóill chun cinn sa chultúr chomhaimseartha sna comhthéacsanna neamhfhoirmeálta comhráidh. Gheibhthear treoir úsáideach anseo i gcur chuige *eitneagrafaíocht na hurlabhra*¹²²⁸ mar atá leagtha amach ag Finnegan.¹²²⁹ De réir an chur chuige seo dírithear isteach ar na cineálacha cumarsáide agus taibhléirithe uilig atá le fáil i gcultúr agus tugtar aird ar na dóigheanna ina bhfágann idé-eolaíochtaí ceannasacha muid dall ar chineálacha eile cumarsáide agus taibhléirithe nach léir dúinn iad. Is é sin le rá, sa chás seo de, gur cheart solas de chineál a chathamh ar na seánraí scéalaíochta, nó reacaireachta, sin nach dtugtar chun solais comh minic céanna le seánraí eile. Lena chois sin, scríobhann Pelias agus VanOosting fá léann an taibhléirithe go gcaithfear údarás acadúil a cheistiú agus glacadh leis gur féidir le gach ball de phobal urlabhra a

¹²²⁵ "Aghyaran"

¹²²⁶ Cashman, 2008: 6.

¹²²⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 10.00-11.00.

¹²²⁸ "ethnography of speaking"

¹²²⁹ Finnegan, 1992b: 43.

bheith ina ealaíontóir.¹²³⁰ Chuige seo, tá sainmhíniú níos leithne de dhíth ar an scéalaíocht. Ní seanscéalta gaisce, fiannaíocht agus ábhar clasaiceach béaloidis, amháin a chuirfí san áireamh anseo ach, caithfear trácht fosta ar scéalaíocht sa tsaol laethúil¹²³¹ nó reacaireachtaí a bhaineann leis an ghnáthchomhrá.¹²³² Cheana féin, tá mórán caibidil déanta ar scéalaíocht i gcomhthéacsanna foirmeálta agus breacfoirmeálta. Is fiú anois spléachadh a thabhairt ar na seánraí éagsúla *seanchais* a eascraíonn as an chomhrá neamhfhoirmeálta sa chomhthéacs chomhaimseartha. Seánraí seanchais iad seo nach mbíodh an oiread tóra ag scoláirí orthu is a bhí acu ar sheanscéalta gaisce. Mar a deir Cashman,

*In the Irish context, local character anecdotes serve neither as ancient national treasures – as have heroic tales of Cúchulainn and Fionn Mac Cumhaill – nor as evidence of Ireland's contribution to an international heritage of oral literature – as have Irish versions of migratory wonder tales or Märchen.*¹²³³

Lena chois sin, seanraí iad seo nach mbeadh le cluinsteán, go hoifigiúil cá bith, ag ócáidí foirmeálta cosúil leis an *Oireachtas*.

Agus mé ag gabháil do na hagallaimh le linn an taighde dochtúireachta seo leis na scéalaithe, agus le daoine eile a casadh domh agus ar moladh labhairt leo, tháinig cuid mhór seanchais de chineálacha éagsúla aníos fríd an chomhrá. Gidh nach ligeann teorannacha ama agus líon na bhfocal domh gabháil go mion isteach sa ghné seo den taighde tá sé tábhachtach a rá go mbaineann an seanchas seo le traidisiún Gaelach na scéalaíochta ach oiread leis na scéalta fada a chuirthear i láthair ag an *Oireachtas* agus ag ócáidí eile. Mar shampla de seo, tá go leor seanchais ag **Gene**

¹²³⁰ "Performance studies calls into question the privilege of academic authority by including all members of a speech community as potential artists, all utterances as potentially aesthetic, all events as potentially theatrical, and all audiences as potentially active participants who can authorize artistic experience. By rejecting canonical security and exclusionary conventions, performance studies practitioners eschew artistic imperialism in favor of aesthetic communalism. These claims, then, yield an ideology that is radically democratic and counterelitist." (Pelias agus VanOosting, 1987: 221).

¹²³¹ "Storytelling in Daily Life" (Langellier agus Peterson, 2004).

¹²³² "Let me tell you about something that happened to me," one friend tells another as they walk through the park. "So, how did your school day go?" asks a family member at the dinner table. "Did you see last night's episode on television? Let me tell you what happened," a worker says to a colleague during their coffee break. "Once upon a time," intones a pre-school teacher to a group of children. "I would like to tell you my version of what is going on," a petitioner states at a town meeting. "You'll never guess what happened today," begins the latest entry in an online Internet journal. "Here is how I experienced it," a patient confides to a doctor. These simple speech acts announce, request, declare, promise, and invoke stories. Such storytelling matters: it is an integral and consequential part of daily life." (Ibid. 1).

¹²³³ Cashman, 2008: 7.

Eoghain Ó Curraighín i dTeileann fá eachtraí a bhain d'iascairí agus iad amuigh ar an fharraige, comh maith le go leor seanchais stairiúil fá eachtraí go leor eile a thit amach ina cheantar dúchais.¹²³⁴ Ní raibh mórán spreagtha de dhíth ar Gene Eoghain le gabháil a dh'inse an tseanchais seo nó ní raibh ann ach gur fhiafraigh mé de fá scéalta áitiúla go dtug sé domh sraith scéaltaí fán ábhar chéanna. Pobal mór iascaireachta a bhí i dTeileann go dtí le gairid agus chaith Gene Eoghain féin traidhfeal blianta ina iascaire nuair a bhí sé ina fhear óg,¹²³⁵ mar sin, is furasta a thuigbheáil cad chuige a bhfuil na scéalta seo fá eachtraí a bhain d'iascairí tábhachtach ag Gene Eoghain. Deir **Nóra Frainc Uí Raghallaí** i Rann na Feirste go raibh tréan seanchais ann fá tslua sí agus fá thaibhsí ag gabháil nuair a bhí sise ag éirí aníos sa cheantar, "Bheadh an ghruag ina seasamh ar ár gcloigeann... le scéaltaí taibhsí agus scéaltaí sí. Bheadh bean sí ag caoineadh nuair a fuair duine bás. [...] Bhail ní tharlaíonn rud ar bith mar sin anois cá bith an tuighe. Agus bhí taibhsí iontach fairsing."¹²³⁶ Ach siúd is nach bhfuil seanchas fá thaibhsí agus fá na daoine maithe comh mór sin i mbéal an phobail níos mó, is léir go dtig go leor cineálacha eile seanchais aníos sa chomhrá. Deir **Gearóidín Breathnach** nach bhfaighfeá seanscéalta ar chor ar bith anois i ngnáthchomhrá mhuintir na Rosann ach, mar sin féin, go mbeadh go leor scéalta beaga pearsanta agus seanchais fríd a gcuid cainte,

B'fhéidir istigh sa teach tábhairne anois. B'fhéidir go rachadh siad a chaint ar áit inteacht ar oibir siad fada ó shin. B'fhéidir go dtiocfadh fear óg inteacht isteach agus déarfadh duine inteacht leis, óh tá tú sa bhaile, *ah right*, cá háit... cá raibh tú?

Óh bhí mé, bhí mé i nGlasgó nó bhí mé i Londain.

Óh, tá cuimhne agamsa anois ar a leithéid seo de bhliain d'oibir mé féin ar a leithéid seo d'áit taobh amuigh de... agus bhí mé ag obair le....

Thoiseodh comhrá mar sin *but* ní bheadh scéaltaí ann *as in* seanscéaltaí. Ní bheadh. Sin an cineál, sin an cineál comhrá a bheadh acu.¹²³⁷

Is léir go bhfuil tábhacht leis an teach tábhairne, chan amháin mar láthair shóisialta, ach mar láthair sheanchais. Cuir i gcás gur oibir an sár-chomhráiteach agus seanchaí as Cloich Cheann Fhaola,

¹²³⁴ Mar shampla; seanchas agus scéalta fá iascairí agus eachtraí farraige, **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ó Curraighín (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 29.00-43.00 [Aguisín 4: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 1], Ibid. – Taifead a Dó – 5.00-11.00 [Aguisín 4: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 2], seanchas agus mionscéalta eile, Ibid. – Taifead a Dó – 13.00-19.00., agus seanchas fán smuigleáil agus lucht déanta an phoitín, **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ó Curraighín (2017b). [03/06/2017] – Taifead a Dó – 0.00-9.00 [Aguisín 4: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 3].

¹²³⁵ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 39.00-40.00.

¹²³⁶ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 17.00-18.00.

¹²³⁷ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 35.00-36.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 12].

Hughie Mhoody (Aodh Ó Gallchóir), i dteach tábhairne ar feadh fiche bliain agus is ann, dar leis, a fuair sé cuid mhór dá chuid seanchais ghreannmhar.¹²³⁸

Nuair a bhí mé istigh ag **Nóra Frainc Chonaill** ag cur agallaimh uirthi fá ghnéithe éagsúla de thaibhléiriú agus sheachadadh na scéalaíochta ní sheachnódh sí deis ar bith le scéal a inse ar mhaithe le pointe a chur in iúl. D'inseodh sí, go háirid, scéalta agus seanchas a chuala sí ó Sheán Bán Mac Grianna, seanchas óna máthair mhór agus eachtraí a bhain do dhaoine sa chomharsanacht. Bhí a nion **Nóra Óg**, a bhí i gcuideachta Nóra Frainc sa chomhrá le linn agallaimh amháin acu, ar an dóigh chéanna agus í ag inse fá eachtraí greannmhara a bhain do dhaoine ina teaghlach féin.¹²³⁹ Gan amhras, is reacaireachtaí nó scéalta iad na giotaí seanchais seo ach oiread le seanscéal ar bith, agus struchtúir soiléir scéil ag baint leo. Is léir go mbaineann Nóra Frainc sult mór a bheith ag inse na scéalta gairide greannmhara atá aici.¹²⁴⁰ Mar a míníodh roimhe seo, is maith léi, go háirid, iad a inse do na scoláirí i g*Coláiste Bhríde* atá ag stopadh ag Nóra Frainc agus ag a teaghlach le fada an lá (5.2.3). Is suimiúil fosta gur mar gheall ar chuairteanna daoine as baile isteach a bhí áiméar ag Nóra Frainc an chéad lá ariamh cuid de na scéalta atá aici a chluinstean agus a shealbhú,

Fuair mé cuid mhór de na scéaltaí greannmhara agus rudaí beaga gairide ó Seán Bán [sic] [Mac Grianna]. Ba ghnách leis... ba ghnách le daoine as Béal Feirste, fir mhóra, a bheith ag stopadh anseo liomsa agus bheadh oíche airneáil acu agus bhéarfadh siad cuireadh do Micí Sheáin [Néill Ó Baoill] agus do Annie Sheáin [Ní Bhaoill] agus do Seán Bán agus Micí Sheá... Scaifte na seandaoine a raibh oideachas Gaeilge acu, macasamhail... agus bheadh oíche airneáil anseo agus bheadh Seán Bán ina sheasamh istigh ansin, a dhá lámh ar chúl a chinn agus é ag inse scéaltaí, scéaltaí beaga gairid agus scéaltaí breátha fada. *But* ba bh'fhearr le Seán scéal measartha gairid.

¹²³⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Gallchóir (2018). [10/11/2018] – Taifead a hAon – 15.00-16.00. Scéalta greannmhara graosta, mar shampla ceann fá bhean siúil agus seandúine a bhí ina chónaí leis féin, **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Gallchóir (2018). [10/11/2018] – Taifead a hAon – 15.00-18.00 [Aguisín 4: Hughie Mhoody (Aodh Ó Gallchóir) – Rian 1], scéal fá lánúin ag déanamh poitín, Ibid. – Taifead a hAon – 18.00-21.00 [Aguisín 4: Hughie Mhoody (Aodh Ó Gallchóir) – Rian 2], scéal fá bhob graosta a bualadh ar chailín nach raibh Gaeilge ar bith aici, Ibid. – Taifead a hAon – 22.00-24.00 [Aguisín 4: Hughie Mhoody (Aodh Ó Gallchóir) – Rian 3].

¹²³⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 45.00-49.00.

¹²⁴⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017b). *An Asail*. [16/04/2017] [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 1], **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017c). *Gasúr Beag a tháinig chun tsaol ar an Oileán*. [16/04/2017] [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 2], **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017d). *An Mirror* [16/04/2017] [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 3], "Sagart Mór Anagaire" in Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 27.00-30.00 [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 4].

Bhí sé ag déanamh go gcuirfeadh scéal rófhada isteach ar chuairoteoirí, tá fhios agat. Go mbeadh siad tuirseach ag éisteacht agus b'fhéidir gan iad a bheith ábalta é a thuigbheáil uilig.¹²⁴¹

Is suimiúil an bharúil seo go raibh na scéalta gairide greannmhara ag fóirstean níos mó do na "cuairteoirí" a mbeadh deacracht acu, b'fhéidir, na seanscéalta fada, lena gcuid saibhris Ghaeilge uilig, a thuigbheáil mar is ceart. Is cosúil gur chuidigh na cuairteoirí seo as Béal Feirste le comhthéacs ar leith scéalaíochta a chruthú ina dtiocfadh leis na scéilíní greannmhara seo a theacht chun tosaigh.

Is jócanna, dáiríribh, na scéalta seo a thóg **Nóra Frainc** ó Sheán Bán Mac Grianna nó tá siad gairid go leor, tá siad bunaithe go hiomlán ar an ghreann agus tá *punchline* in achan cheann acu.¹²⁴² Dar le Glassie gur béaloideas de chuid an bhaile mhóir, feiniméan uirbeach, é an jóc,

*The street is the crowd's place of extremes. Its art is very public, the march of uniformed men, or very private. People meeting briefly amid shopping have no time to "raise chat," so they pass with greetings or pause for repartee. This is the locus of the "joke." Quick, fictional, funny, sometimes ribald, starting abruptly, ending sharply with a punch line to match the example's moral, the joke will not fit the ceili, where stories stretch smoothly out of chat, ride on truth, remain interesting enough to tell again in familiar company, and are kept, as Hugh Nolan said, from becoming offensive.*¹²⁴³

Maíonn Messenger ina thaighde antraipeolaíochta ar Inis Oírr Chondae na Gaillimhe¹²⁴⁴ nach mbaineann an jóc le dúchas na háite.¹²⁴⁵ Lena chois sin, dar leis gur fir óga ag pilleadh chun an bhaile as Sasain agus as Meiriceá, i ndiaidh a bheith ar shiúl ag obair, is ciontaí as jócanna a thabhairt isteach leo.¹²⁴⁶ Suimiúil go leor, measann **Hughie Mhoody (Aodh Ó Gallchóir)** gur anall as Albain a tháinig go leor den "c[h]aint mhagaidh" nó "*jokes*" a chuala sé.¹²⁴⁷ Cuireann sé i gcás

¹²⁴¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 11.00-13.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 11].

¹²⁴² "A joke is a short humorous piece of oral literature in which the funniness culminates in the final sentence, called the punchline... In fact, the main condition is that the tension should reach its highest level at the very end. No continuation relieving the tension should be added." (Hetzron, 1991: 65-66)., **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017b). *An Asail*. [16/04/2017] [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 1]., **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017c). *Gasúr Beag a tháinig chun tsaoil ar an Oileán*. [16/04/2017] [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 2]., **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017d). *An Mirror* [16/04/2017] [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 3].

¹²⁴³ Glassie, 1995: 80.

¹²⁴⁴ "Inis Beag" an leasainm a thug Messenger ina chuid taighde ar Inis Oírr. Féach: Ó Giolláin, 2000: 183.

¹²⁴⁵ Messenger, 1976: 221.

¹²⁴⁶ Ibid. 221.

¹²⁴⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Gallchóir (2018). [10/11/2018] – Taifead a hAon – 14.00-15.00.

jócanna a hinstí, i mBéarla go minic, ag oícheanna airneáil ina cheantar féin fá "*Paddy the Irishman*."¹²⁴⁸ Is suimiúil fosta nach raibh Gaeilg ar bith ag Hughie ar "*joke*" ach gur shocraigh sé le linn an chomhrá ar "c[h]aint mhagaidh." Os a choinne sin, maíonn an béaloideasáí Séamus Ó Catháin go mbaineann na scéalta gairide greannmhara seo le traidisiún an Bhéarla agus le traidisiún na Gaeilge araon in Éirinn.¹²⁴⁹ Luann sé, mar shampla, an tsraith *Greann na Gaedhilge*¹²⁵⁰ a dtáinig cuid mhór dá chuid scéilíní grinn as ceantracha Gaeltachta in Oirthear Uladh ag tús an 20ú céad,¹²⁵¹ scéalta a bhailigh Ó Catháin féin sa Ghaeltacht, agus an obair bhailiúcháin a rinne Michael J. Murphy, bailitheoir as deisceart Chondae Ard Mhacha ó dhúchas, a d'fhoilsigh neart scéilíní greannmhara sa dá chnuasach, *Now You're Talking. Folk Tales from the North of Ireland*¹²⁵² agus *My Man Jack. Bawdy Tales from Irish Folklore*.¹²⁵³ Dar le hÓ Catháin gur suntasach an rud é go bhfuil na leabharthaí seo "lomlán" le scéilíní greannmhara den tseort seo, nó níl mórán dá seort le fáil i gcló i mBéarla ná i nGaeilg. Gidh gur i mBéarla a bhailigh Murphy na scéalta grinn seo,

Ba i gceantracha a bhí glún nó dhó roimhe sin ina gceantracha Gaeltachta (nó ar a laghad ar bith a raibh cainteoirí Gaeilge ina gcónaí iontu i gcónaí) a bhailigh Michael J. Murphy roinnt mhaith de na scéalta seo. Ba in aonturas a sheol Stiúrthóir Oinigh Choimisiún Béaloideas Éireann (Séamus Ó Duilearga) é ina bhailitheoir lánaimseartha go dtí áiteacha mar iarthar an Chabháin, lár Thír Eoghain, oirthuaisceart chontae Aontroma, oirdheisceart chontae Shligigh, tuaisceart chontae Lú agus lár chontae Mhuineacháin, ceantracha ina raibh macalla thraidisiún scéalaíochta na Gaeilge le haireachtáil i mBéarla iontu...¹²⁵⁴

Is léir ón obair ghoirt a bhaineann leis an tráchtas seo go bhfuil go leor seanchais oidhreachtúil agus seanchais chomhaimseartha le fáil i gcúrsaíocht. Mar sin féin, tchíthear do mhórán dár cuireadh agallamh orthu go bhfuil an seanchas i gcomhthéacs an chomhrá laethúil i mbaol. Mar shampla, siúd is gur comhthéacs tábhachtach neamhfhoirmeálta don chomhrá agus don tseanchas atá sa teach tábhairne le fada, dar le **Gene Eoghain Ó Curraighín** go bhfuil an seanchas a ba ghnách a bheith coitianta sna tithe tábhairne anois ag imeacht de thairbhe na teicneolaíochta digitéil,

Bhail 'sé an rud a tchím anois insna tithe tábhairne... stad achan chineál comhrá... Tá an uile dhuine anois agus tá an ríomhaire póca nó an fón póca, tá sé ina lámh aige... tá siad ag *googlaí*l nó cá bith atá siad a dhéanamh. Tá an seanchas go mór imithe i mo thuairim féin. Is mór an truaighe é.¹²⁵⁵

¹²⁴⁸ Ibid. – Taifead a hAon – 14.00-15.00.

¹²⁴⁹ Ó Catháin, 2013: 84-85.

¹²⁵⁰ Ibid. 77.

¹²⁵¹ Ibid. 78-79.

¹²⁵² Murphy, M. (1975). *Now You're Talking. Folk Tales from the North of Ireland*. Béal Feirste: Blackstaff Press.

¹²⁵³ Murphy, M. (1989). *My Man Jack: bawdy Tales from Irish Folklore*. An Daingean: Brandon.

¹²⁵⁴ Ó Catháin, 2013: 85.

¹²⁵⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 19.00-20.00.

Rinneadh go leor taighde le blianta beaga anuas a thacaíonn leis an dearcadh seo go bhfuil an teicneolaíocht dhigiteach, go háirid na gutháin phóca agus na gutháin chliste, ag cur isteach go mór ar an chumarsáid phearsanta aghaidh ar aghaidh idir daoine ar na saolta seo.¹²⁵⁶ Ach ní féidir iomlán an mhilleáin a chur ar an teicneolaíocht dhigiteach amháin, nó is cinnte go bhfuil claochluithe eacnamaíochta agus sóisialta, atá ag teacht leis an ré nua-liobrálach, ag cur go mór le scaoileadh naisc an phobail fosta (1.4). Tá **Nóra Frainc Chonaill** agus a nion **Caitlín**, beirt, den bharúil nach mbíonn daoine ag comhrá a thuilleadh, mar ba ghnách leo a bheith.¹²⁵⁷ Gheibhtear pictiúr i gcuid focal Nóra Frainc den dlúthnasc a bhíodh ag an duine leis an phobal thart air a bheith á scaoileadh,

Nuair a rachfá amach anseo bhí scaifte ag gabháil síos an siopa, bheadh siad ag teacht aníos as an tsiopa... siúl... ní raibh gluaisteán ar bith ann, bhí achan uile dhuine ag caint lena chéile.

Anois ní bhfaigheann [sic] tú a dhath ar bith ach BÍP!

Sin a moitheoidh¹²⁵⁸ tú agus corrdhuine a thóghas an lámh leat.

Ní fheicimse duine ar bith ó lá go lá ach Caitlín agus Seosamh agus mo mhuintir féin.

Tá siad uilig ina rith thart sna gluaisteáin.¹²⁵⁹

Dar le **Gearóidín Breathnach** go bhfuil "bánú na tuaithe" ag cur go mór leis an fhadhb seo agus go bhfuil "cuid mhór daoine atá ina gcónaí leofa féin amuigh faoin tuath nach bhfeiceann duine ar bith ó mhaidin go dtí an oíche sin. Níl aon duine acu le bheith ag comhrá leis."¹²⁶⁰ Lena chois sin, tchítheas do Ghearóidín go bhfuil an comhrá féin a bhíonn ag daoine lena chéile ag tanú go mór,

Bhail sin an rud, *you see*, tá sé ag athró.¹²⁶¹ Tá sé athraí go mór.

Mar a dúirt sé, a déarfadh siad, nuair a bhí siad ag inse an scéil... mar a chuirfeadh siad é... agus mar a dúirt sé!

Agus dúirt sé liom!

Agus dúirt sí...

Bhí an comhrá... bhí comhrá deas acu agus shílfeá go raibh leath doisín insa chomhrá.

Nuair a bhí siad á inse duit. Agus chuir siad síos ar achan rud ar úirt achan duine.¹²⁶²

¹²⁵⁶ Turtle, 2011: 151-186, agus Przybylski agus Weinstein, 2012.

¹²⁵⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a Trí – 4.00-6.00.

¹²⁵⁸ "Moithigh" in áit "Mothaigh", amharc ar Ó Baoill, 2009: 145.

¹²⁵⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a Trí – 5.00-6.00 [Aguisín 3: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 12].

¹²⁶⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 37.00-38.00.

¹²⁶¹ Fuaimniú canúnach ar an fhocal "athrú."

¹²⁶² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 36.00-37.00 [Aguisín 3: Gearóidín Breathnach – Rian 13].

Ach anois "ní bhíonn siad ag comhrá mar ba ghnách." Tá Gearóidín ag meas go mb'fhéidir go mbaineann sé seo leis an easbhaidh áiméir atá ag daoine a bheith "cruinn le chéile insan áit go bhfuil seans acu sin a dhéanamh."¹²⁶³

Ina dhiaidh sin agus uile, is suimiúil an oiread seanchais a tháinig aníos sna hagallaimh agus go háirid seanchas an ghrinn. Is léir gur seánra ar leith an cineál seo seanchais agus go bhfuil ráchairt air ar fad sa lá atá inniu ann. Is suimiúil gur mheas an béaloideasáí mór le rá, Seán Ó Súilleabháin, gurb iad na scéalta grinn, as iomlán na seánraí scéalaíochta, ba mhó a raibh tóir ariamh orthu.¹²⁶⁴ Ba chosúil gur seo an cineál reacaireachta ba réidhe a tháinig aníos sa chomhrá le go leor de na scéalaithe agus na seanchaithe a bhí faoi agallamh anseo. Díol spéise go mbíonn seanchas seo an ghrinn le cluinsteán i láithreacha poiblí fosta. Le linn an taighde eitneagrafaíochta seo chualathas scéalta gairide grinn, go leor acu leathghraosta, á n-inse ag na hoícheanna airneáil a eagraítear in Áras Sheáin Bháin i mBaile na Finne sa Ghaeltacht Láir achan tsamhradh.¹²⁶⁵ Ag na hoícheanna sin b'fhear nach mbíonn páirteach i gcomórtais scéalaíochta, macasamhail an *Oireachtais*, a d'inis na scéilíní céanna. Fosta, nuair a bhí an chéad tseachtain "Saibhreas na Gaeilge" ag *Oideas Gael* i dToraigh i samhradh na bliana 2016 ba mhinic rí Thoraí, Patsaí Dan Mac Ruairí, i gcuideachta na rannpháirtithe le fáilte a chur rompu agus le labhairt leo fán oileán. Agus é i lár an aonaigh, nuair nach raibh bocsa ceoil idir a dhá lámh aige, ghlacadh sé go minic an áiméar le siamsa a dhéanamh lena ghlór cinn agus is iomaí sin scéilín grinn, go leor acu measartha graosta, ar tharraing sé air sa chuideachta sin.¹²⁶⁶

Is minic a fheidhmíonn scéalaíocht agus seanchas le cumhacht a dhlisteanú nó le critic a dhéanamh uirthi, mar atá ráite ag Langellier agus Peterson,

Storytelling, therefore, can work both to legitimate and to critique relations of power. For this reason, we ask about the tactical productivity or efficacy of storytelling rather than divide it into discourses of power on the one hand, and counterdiscourses on the other.¹²⁶⁷

Bíonn reacaireachtaí greannmhara thar a bheith éifeachtach ar an dóigh seo. Thug Messenger fá dear, i rith a thaighde eitneagrafaíochta, gur minic gur daoine a bhain le húdarás a bhí thíos le cuid

¹²⁶³ Ibid. – Taifead a Dó -36.00-37.00.

¹²⁶⁴ Ó Súilleabháin, 1973: 46.

¹²⁶⁵ Mac Aoidh, S. (2016e). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Ghaeltacht Láir Iúil – Lúnasa 2016.*; Mac Aoidh, S. (2017i). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Ghaeltacht Láir Iúil – Lúnasa 2017.*; Mac Aoidh, S. (2018e). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Ghaeltacht Láir Iúil – Lúnasa 2018.*

¹²⁶⁶ Mac Aoidh, S. (2016f). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Thoraigh Iúil 2016.* [3-10/7/2016].

¹²⁶⁷ Langellier agus Peterson, 2004: 25.

grinn mhuintir Inis Oírr.¹²⁶⁸ Ina measc siúd a raibh muintir an oileáin anuas orthu ina gcuid grinn bhí an chléir, feidhmeannaigh rialtais, rí an oileáin agus, fiú amháin, a gcuid aithreacha féin.¹²⁶⁹ Le linn an taighde eitneagrafaíochta a bhaineann leis an staidéar seo d'inis **Nóra Frainc Chonaill** ceithre chinn de scéalta gairide greannmhara a bhaineann leis na sagairt agus, go dearfa, ina bhfuil méid áirid den mhagadh orthu mar shagairt.¹²⁷⁰ Mheas Messenger go raibh an claonadh frith-chléiriúil níos láidre ná an mothú frith-rialtas féin ar Inis Oírr agus gurbh fhoinsé mhór grinn a bhí ann.¹²⁷¹ Agus, ní nach ionadh go mbeadh scig-gháire leathrúnda ar bun fá na sagairt nuair a bhí an oiread cumhachta acu ar chosmhuintir na tuaithe le fada agus lámh mhór acu in oibríocht an chórais phatrarcaigh. Mar atá ráite ag Ó Laoire, is gnách go mba ghéire an chumhacht phatarcach sin ar na mná a raibh "ualach breise" orthu sa tsochaí.¹²⁷²

I scéal amháin a insíonn Nóra Frainc, "Sagart Mór Anagaire,"¹²⁷³ cuirtheas síos ar shaint agus ar fhalsacht an tsagairt paróiste agus ghnítheas ula mhagaidh de sa deireadh. Agus, san am chéanna, bheirtear dúshlán do thuigsí patrarcacha de ról na mban agus do chumhacht na cléire ar mhná. Ina chomhrá leis an bhean óg sa scéal, baineann an sagart leas as tróp na Maighdine Muire le hachasán a thabhairt don charachtar mná, ach éiríonn leis an bhean udaí an iarracht sin a thiontú thart agus a úsáid ina éadansan. Mar a dúirt Ó Laoire fán Mhaighdean Mhuire, "...b'ideal í nach bhféadfadh

¹²⁶⁸ Messenger, 1976: 215.

¹²⁶⁹ Ibid. 216.

¹²⁷⁰ "Sagart Mór Anagaire" in **Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 27.00-30.00 [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 4]., **Agallamh**: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017b). *An Asail*. [16/04/2017] [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 1]., **Agallamh**: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017d). *An Mirror* [16/04/2017] [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 3]. D'inis Nóra Frainc scéal graosta greannmhar fá shagart a bhí ag foghlaim Gaeilge ó Shorcha Chonaill, aintín Nóra Frainc, ach d'iarr sí orm an taifeadán a chur as nuair a d'inis sí seo (Mac Aoidh (2018f). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Theach Nóra Frainc Chonaill*. [03/06/2018]).

¹²⁷¹ Messenger, 1976: 220.

¹²⁷² "Leag noirm phatarcacha na moráltachta gnéasaí ualach breise ar mhná i sochaí den chineál seo. Bhí caighdeán dubailte i réim agus b'ar na mná a chuirte an fhreagracht fanacht glan ar aird na bhfear. Dá ngéillfidís agus dá n-éireoidís torrach dá bharr, d'fhéadfadh an fear imeacht leis go minic, agus an bhean a fhágáil ag gol in áit na maoiseoige. Bhí dúil ann líne ghinealaigh an fhir a chur ar aghaidh agus an sealúchas a fhágáil ag oidhrí fireanna, rud a thug tacaíocht láidir don chóras éagórach seo. Mar bharr air sin, féachadh ar mhná mar chréatúir nach raibh acmhainn réasúnaíochta iontu, créatúir a bhí faoi smacht ag nóisín a gcuid mothúchán agus cibé giúmar a bhíodh orthu, murab ionann agus na fir." (Ó Laoire, 2016b: 24-25).

¹²⁷³ **Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 27.00-30.00.

gnáthmhá saolta a choíche a bhaint amach, dá fheabhas iad."¹²⁷⁴ hÚsáideadh siombail na Maighdine Muire le smacht a imirt ar mhná in Éirinn,

Trí ghníomhaíocht na cléire, mar a raibh lámh in uachtar ag na fir, rinneadh sárshimbail den bhean umhal ghéilliúil den Mhaighdean Mhuire, agus stádas máthar agus maighdine i gcuideachta aici mar dhlaoi mhullaigh ar an iomlán.¹²⁷⁵

Luadh cheana féin nach mbíodh an tsaoirse chainte chéanna ag mná i lúb cuideachta measctha le fir agus mná (2.9.2). Is mó cosc sóisialta a bhí ar mhná rudaí áiride a rá os ard, agus bhí an greann graosta nó greann a bhí ar dhóigh ar bith cigilteach cosctha ar mhná óga ar fad. Agus Ó Laoire ag trácht ar scéal cigilteach den tseort a d'inis an scéalaí mór Muimhneach Bab Feiritéar, deir sé go mbíodh srian ar mhná óga a bheith graosta ar dhóigh ar bith nó rud ar bith as cosán a rá, ach gur mó seans go bhfaigheadh bean a raibh aois phósta scoite aici ar shiúl lena leithéid.¹²⁷⁶ Tá Apte ag teacht leis an dearcadh seo fosta,

*In many societies women seem to be under greater constraints than men in their use or enjoyment of humor as part of social communication. In such societies notions of modesty and passivity associated with what is considered appropriate behavior for women may lead to their exclusion from public social events at which only men may engage in humor. As women get beyond reproductive age, however, these restrictions are often relaxed.*¹²⁷⁷

B'fhéidir gurb í a haois a ligeann do **Nóra Frainc** scéalta den tseort sin a inse a bheir dúshlán don chléir agus don phatrarcacht. Ach is díol spéise an treascracht thírúil atá le fáil i scéalta grinn mar é. Seánra eile seanchais, a bhfuil go leor de ag Nóra Frainc agus ag **Nóra Óg**, scéilíní fán teangmháil a bhíonn ag an Ghaeilig agus an Béarla lena chéile.¹²⁷⁸ Seánra é seo atá ar an fhód le fada in Éirinn agus féachthar le greann a bhaint as "[d]ébhriochas", "míthuigbheáil agus imeartas focal sna canúintí Gaeilge agus san idirphlé le cineálacha éagsúla de Bhéarla na hÉireann."¹²⁷⁹ Dar le hÓ Catháin go léiríonn scéalta den chineál seo sa traidisiún bhéil go leor fá idé-eolaíochtaí teanga

¹²⁷⁴ Ó Laoire, 2016b: 25.

¹²⁷⁵ Ibid. 25.

¹²⁷⁶ Ibid. 31.

¹²⁷⁷ Apte, 1992: 73.

¹²⁷⁸ Scéal graosta greannmhar fá shagart a bhí ag foghlaim Gaeilge i Rann na Feirste (Mac Aoidh (2018f). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Theach Nóra Frainc Chonaill*. [03/06/2018]). "Bid bid a dhuine uasail" (**Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 40.00-42.00) [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 5]. "Cuireadh 'nabhaile é cionn is gur úirt sé *thirty*" (Ibid. – 43.00-46.00) [Aguisín 4: Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí – Rian 6]. Scéal fá mhac Nóra Óg nár tuigeadh i gceart agus é ar an bhus scoile in Ard Mhacha (Ibid. – 45.00-47.00.) [Aguisín 4: Nóra Óg Ní Raghallaí – Rian 1]. "Bí i do thost!" (Ibid. – 47.00-49.00) [Aguisín 4: Nóra Óg Ní Raghallaí – Rian 2].

¹²⁷⁹ Ó Catháin, 2013: 85-86.

go stairiúil.¹²⁸⁰ Is fíor dó, ach, is fiú a rá gur féidir leis an tseánra seo, sa lá atá inniu ann go háirid, dearcadh magúil a léiriú ar Bhéarlóirí aonteangacha. Is féidir cuid den dearcadh seo a aithne ar sheanchas a d'inis Nóra Óg mar shampla.¹²⁸¹ Is minic a bhíonn an greann seo soineanta go leor, ach ina dhiaidh sin féin, tá go leor grinn le fáil sa tseanchas i gcoitinne nach mbeadh glacadh leis sa lá atá inniu ann de thairbhe é a bheith anuas ar mhná nó ar dhaoine eile sa tsochaí nach bhfuil ar an chuid is cumhachtaí.¹²⁸² Ach, mar sin féin, tá cuid mhór leibhéalacha éagsúla grinn le fáil i dtraidisiún na Gaeilge,

Tá an claonadh ionainn anois a mheas gur traidisiún tíorthúil, easurraimeach, gáirsiúil, leathgharbh, *amháin* nó is mó, atá i ngreann na Gaeilge, ach freagraíonn an greann Gaelach d'iomlán réimse na mbríonna a bhaineann leis an bhfocal *greann* féin, ó *humour* go greann Dé nó *grá* Dé, atá níos gaolmhaire le greann Búdaíoch nó luath-Chríostaí, an greann úd nach scairteach gáire a thoradh i gcónaí, ach meangadh anama, nó bualadh bos na leathláimhe.¹²⁸³

Is féidir le seanchas agus scéilíní greannmhara de chineálacha duifriúla a bheith thar a bheith éifeachtach sa chomhthéacs chomhaimseartha, bíodh sé sin príobháideach nó ar an ardán. Is maith mar atá an seánra greannmhar scéalaíochta seo ag fóirstean d'atmaisféar an tí tábhairne, mar a bheir cuid scéilíní graosta **Hughie Mhoody** le fios.¹²⁸⁴ Ach comh maith céanna, bheadh go leor den chineál seo scéalaíochta feidhmiúil i gceart ag ócáidí poiblí áiride. Is sásta an scéilín gairid greannmhar nuair atá meascán mearaí sa lucht éisteachta i dtaca le cumas Gaeilge de, nó, mar shampla, nuair a bhíonn an lucht éisteachta measartha bogtha agus gan suim acu a bheith ag

¹²⁸⁰ "Tugann scéalta mar seo léargas ar an chruachás ina mbíodh daoine gan Béarla ar bith, nó gan go leor Béarla, agus na tubaistí beaga agus móra a bhainfeadh díofa cheal eolais, cheal tuigbheála, agus cheal cumas labhartha sa teanga sin. Nochtann siad chomh maith céanna an tsáinn ina bhféadfaí cainteoirí maithe Gaeilge tarlú cheal eolais ar oibreacha inmheánacha chanúintí na Gaeilge.

Sna scéalta seo go ginearálta léirítear gnéithe de dhearcadh lucht na Gaeilge agus lucht an Bhéarla ar a chéile, agus léirítear go háirithe, tuairim na nGaeilgeoirí faoi dhaoine ar bheagán Béarla, nó nach raibh acu ach Béarla cnapánach nó droch-Bhéarla amach is amach. Ní cheiltear ach oiread dímheas lucht na Gaeilge ar Ghaeilgeoirí ar nós leofa mór is fiú neamh-mheasartha a dhéanamh ar bhealach amháin nó ar bhealach eile dá n-inniúlach féin sa teanga eile." (Ó Catháin, 2013: 86).

¹²⁸¹ Scéal fá mhac Nóra Óg nár tuigeadh i gceart agus é ar an bhus scoile in Ard Mhacha (**Agallamh**: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 45.00-47.00.) [Aguisín 4: Nóra Óg Ní Raghallaí – Rian 1]. "Bí i do thost!" (Ibid. – 47.00-49.00) [Aguisín 4: Nóra Óg Ní Raghallaí – Rian 2].

¹²⁸² Ó Catháin, 2013: 85.

¹²⁸³ Ó Muirthile, 2013: 145.

¹²⁸⁴ Scéalta greannmhara graosta, mar shampla ceann fá bhean siúil agus seanduine a bhí ina chónaí leis féin (**Agallamh**: Mac Aoidh agus Ó Gallchóir (2018). [10/11/2018] – Taifead a hAon – 15.00-18.00), scéal fá lánúin ag déanamh poitín (Ibid. – Taifead a hAon – 18.00-21.00), scéal fá bhob graosta a bualadh ar chailín nach raibh Gaeilge ar bith aici (Ibid. – Taifead a hAon – 22.00-24.00).

éisteacht le scéal níos faide nó le scéal fá ábhar dáiríre. Is furasta fear an tí nó bean an tí atá i mbun ceolchoirme a shamhailt ag déanamh siamsa don lucht éisteachta idir na bannaí ceoil le scéalta gairide agus jócanna breátha Gaeilge. Is féidir smaointiú anseo ar shampla an *stand-up comedy* i saol mór an Bhéarla a tháinig chun cinn go mór i rith an 20ú haois. Go dearfa, is tionscal mór rachmasach idirnáisiúnta an *stand-up comedy* ar na saolta seo, ach is féidir dearcadh ar *stand-up* mar *folklore* atá préamhaithe i dtraidisiúin agus in urlabhra na ndaoine agus sa chaidreamh díreach gan bhac idir an fuirseoir agus an lucht éisteachta.¹²⁸⁵ Baineann fuirseoirí proifisiúnta úsáid as jócanna nó scéilíní gairide greannmhara mar a bhíonn ag scéalaithe agus seanchaithe an staidéir seo ach amháin go sníomhann fuirseoirí *stand-up* na jócanna sin le chéile mar chuid de ghnáthamh taibhléirithe aontaithe amháin.¹²⁸⁶

Is féidir a fheiceáil go bhfuil iarracht á déanamh i saol na nGael le cuid den tseanchas ghreannmhar seo a chur os coinne lucht éisteachta níos leithne. Sa tsraith *An Gobán Saor* ar TG4,¹²⁸⁷ a raibh an scéalaí **Gene Eoghain Ó Curraighín** páirteach ann, mar shampla, insíonn fir as ceantracha éagsúla Gaeltachta jócanna agus iad ina seasamh ar ardán os coinne lucht féachana. Lena chois sin, tá ag éirí go maith leis an tionscnamh fuirseoireachta *Gaelgáirí* gabháil i bhfeidhm ar chainteoirí Gaeilge ag ócáidí éagsúla ar fud na tíre ó bhí 2013 ann.¹²⁸⁸ Tá go leor féidearthachtaí ag baint leis na seánraí greannmhara scéalaíochta seo ar an idirlíon agus fríd na meáin shóisialta úra. Ach ní ar ghreann amháin a bheathaíonn duine a ghoile siamsa agus tá go leor seánraí eile seanchais ann a mbeadh tóir orthu sa chomhthéacs chomhaimseartha. Gan dabht, bheadh suim ar leith i seanchas stairiúil agus oideachasúil agus ar scéilíní de chineálacha a bhfuil a bheagán nó a mhórán den tsiamsa ag baint leo. Tá cuid mhór de seo á fhíorú ar an idirlíon anois mar a bhfuil líon na bhfíseán beag agus na bpodchraoltaí bunaithe ar sheanchas ag gabháil i méad. Mar sin féin, is féidir a mhaíomh gur radacaí i bhfad an gníomh é scéalaíocht agus seanchas den tseort seo a thabhairt isteach i gcomhthéacs an chomhrá neamhfhoirmeálta aghaidh-ar-aghaidh nuair atá fórsaí móra cultúrtha, eacnamaíochta agus teicneolaíochta an domhain ag cur ina éadan sin ar go leor dóigheanna. Mar is léir, tá an gníomh radacach seo á dhéanamh ag scéalaithe comhaimseartha, gníomhaithe cultúir, an taighde seo (5.3.2).

¹²⁸⁵ Brodie, 2014.

¹²⁸⁶ Ibid. 26.

¹²⁸⁷ Hickey, K. (2015). FÍSEÁN: Greann na nGael i sraith nua Uí Chualáin. *Tuairisc*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://tuairisc.ie/greann-na-ngael-i-sraith-nua-ui-chualain/>. [30/01/2019].

¹²⁸⁸ Ní Dhubhcháin, H. Agus Ingoldsby, S. (2015). Ag gáire linn le Gaelgáirí!. *Meon Eile*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.meoneile.ie/pobal/ag-g%C3%A1ire-linn-le-gaelg%C3%A1ir%C3%AD>. [30/01/2019].

5.4 Lorg an Scéalaí ar a Cheird: Cumas na hInse

Mar a deir Bauman, i gcroí lár na díospóireachta i léann na n-ealaíon béil tá an cheist fán mhéid saoirse agus rogha atá ag an ealaíontóir béil i dtaibhléiriú a ealaíne (5.0),

*The focus of debate on these issues centers upon how much and in what ways the script or score of folkloric tradition determines performance as against how much flexibility, interpretive choice, or creative opportunity rests with the performer.*¹²⁸⁹

Chonacthas go mbíodh sé mar idéal ag scéalaithe áiride an scéal a inse focal ar fhocal mar a chuala siad é agus mhaígh an scéalaí clúiteach as Rann na Feirste, Micí Sheáin Néill Ó Baoill, go ndéanadh sé amhlaidh (4.4). Chonacthas fosta go dtéann timpeallacht agus lucht éisteachta an scéalaí i bhfeidhm air agus é ag inse an scéil agus go dtiocfadh leis seo a bheith ina chúis le hathruithe san inse (2.6, 2.6.1). Léiríonn taighde Bruford ar thraidisiún na scéalaíochta Gaelaí go dtiocfadh leis an scéalaí a scéal a fhadú nó a ghiorrú le fóirstean don lucht éisteachta a bhí roimhe agus go dtiocfadh leis a rogha féin a dhéanamh de mhóitífeanna agus d'fhoirmlí éagsúla a d'úsáideadh sé sa scéal, gidh go gcoinneodh sé bunphlota an scéil gan athrú de ghnáth (4.4). Ach, os a choinne sin, maíonn Bruford gur bhain coimeádachas ar leith¹²⁹⁰ le traidisiún scéalaíochta na nGael, rud a choscadh athruithe rómhór in inse na scéalta (4.4). Mar a léirigh Parry agus Lord, agus aontaíonn Finnegan leo, ní bhíonn téacs seasta ar bith le fáil sna healaíona béil, ach ina áit sin, foghlaimítear foclaíocht agus stíl chainte an tseánra, rud a chuireann ar chumas an reacaire an ealaín bhéil sin a chur i láthair (4.4.1). Agus mar a dúirt Thompson, bíonn an scéalaí ábalta ansin a inse-sa a mhúnlú agus a athrú méid áirid taobh istigh de theorannacha an traidisiúin (4.4.1). Lena chois sin, taispeánadh go mbaineann solúbthacht go minic leis an chuimhne, rud a fhágann go dtig athruithe ar inse an scéil ag an scéalaí ón uair a shealbhaigh sé é (4.4.2 – 4.4.3).

Is iomaí sin barúil a nocht scéalaithe comhaimseartha an taighde seo fán teannas a thiocfadh a bheith idir dílseacht don leagan den scéal a tógadh nó a foghlaimíodh agus cruthaitheacht an scéalaí in inse an scéil. Tchíthea do **Bhríd Anna Ní Bhaoill** go bhfuil sé tábhachtach a bheith dílis do na scéalta mar a d'inis a muintir roimpi iad ach san am chéanna is maith léi a lorg féin a fhágáil ar na scéalta atá aici le hoidhreacht agus, mar sin, cuireann sí "corrchasadh" iontu.¹²⁹¹ Is mian le h**Aodh Mac Gairbheá** fanacht "comh dílis agus is féidir" don leagan den scéal a fuair sé siocair "go bhfuil sé stairiúil." Tá meas mór ag Aodh ar an teanga atá sna scéalta agus níor mhaith leis baint don

¹²⁸⁹ Bauman, 1992: 42.

¹²⁹⁰ "extreme conservatism"

¹²⁹¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Dó – 2.00-5.00.

teanga sin ach í "a choinneáilt beo." Ráiteas é seo a bhaineann macalla as an mhaíomh a rinne Micí Sheáin Néill fána chuid scéalaíochta féin (4.4.2). Mar sin féin, dar le hAodh go n-athraíonn scéal corruair "i ngan fhios duit féin",

....abair go raibh tú ag ócáid agus ní raibh an scéal ag teacht leat comh maith le laethaibh eile.

...Chaithfeá an scéal a inse, agus mura raibh achan fhocal, mura raibh sé focal ar fhocal agat, agus go raibh sé tamalt ó chleachtadh an ruda, cuirfidh tú isteach do chuid féin ann. Ní thig leat stopadh, níl sin ann.¹²⁹²

Measann **Gene Eoghain Ó Curraighín** gur cheart "píosa greann" a chur isteach sna scéalta ar mhaithe leis an lucht éisteachta a mhealladh, "ní thig leat bheith ró phráinneach, ní thig leat é a ghlacaint go pearsanta barraíocht."¹²⁹³ Dar le **hEithne Ní Ghallchobhair** go gcaithfidh an scéalaí a "chuid féin" a dhéanamh den scéal agus ar an dóigh sin "ní bheidh aon dá insint mar an gcéanna." Go dearfa, tá Eithne ag meas nach scéalaíocht cheart atá ann muna ndéanann an scéalaí a chuid féin de, agus nach bhfuil ann dáiríribh ach léitheoireacht, "[b]'fhéidir nach bhfuil na focla os do chomhair ach má chuireann tusa scéal go hiomlán de ghlanmheabhair ó leabhar agus muna gcuireann tú do snas féin air níl ionat ach léitheoir, ní scéalaí tú." Lena chois sin, deir Eithne gur "rud beo" atá sa scéal agus "[n]í le duine ar bith rud ar bith atá beo."¹²⁹⁴ Bhí **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** urrúsach ina barúil féin, "tá cead agat do rogha rud a dhéanamh", a deir sí, ag trácht di ar cheist dhualgas an scéalaí.¹²⁹⁵ Tchíthear do **Ghearóidín Breathnach** go mbíonn an scéal i gcónaí "ag fás leis" agus go mbíonn "feoil á cur ar na cnámha" i gcónaí. Molann Gearóidín an scéal a athrú ag fóirstean don lucht éisteachta atá roimh an scéalaí, "tá an duine sin ábalta an scéal sin a leathnú nó a ghiorrú de réir mar atá sé 'e dhíobháil ar an lucht féachana nó an lucht éisteachta." Fiú agus daoine ag foghlaim scéalta fosta ó thaifid fhuaimne agus ó scéalaithe eile is fearr le Gearóidín go ndéanfadh siad a gcuid féin den scéal. Ní maith le Gearóidín go mbeadh daoine ag déanamh aithris ghlan ar scéalaithe eile agus is í an chomhairle a chuirfeadh sí ar dhaoine eile a stíl féin a fhorbairt, "Éist leofa, foghlaim uafa agus faigh comhairle ach ná múnlaigh tú féin ar an rud go díreach. Agus ansin tiocfaidh do chuid nádúrthacht féin amach."¹²⁹⁶ Mar sin féin, deir sí gur chóir go mbeadh "múineadh" ar an té a inseofas scéal agus "aitheantas a thabhairt don té ónar fhoghlaim tú é nó óna bhfuair tú é agus a ráit gur seo d'inse-se air" – comhairle a bhaineann macalla as an mhéid a dúirt Aodh Ó Duibheannaigh, gur ghnách go n-iarrfaí cead ar an scéalaí scéal a fhoghlaim uaidh (2.5).

¹²⁹² **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018]. – 32.00-33.00 [Aguisín 3: Aodh Mac Gairbheá – Rian 6].

¹²⁹³ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 6.00-7.00.

¹²⁹⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair (2016). [05/11/2016] – 14.00 – 18.00.

¹²⁹⁵ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 13.00-15.00.

¹²⁹⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018], Taifead a hAon, 1.00-2.00.

I dtaca le taibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs chomhaimseartha, tchíthear i gcás ócáidí foirmeálta cosúil leis an *Oireachtas* go mbíonn srian ar na rannpháirtithe de thairbhe an chomórtais, an atmaisféir fhoirmeálta agus leagan amach an tseomra, rud a fhágann nach mbíonn an scéalaí ar a shuaimhneas amach is amach (5.2.4). Caithfear fiafraí, an amhlaidh go gcuireann na comórtais agus na hócáidí foirmeálta leis an bhrú atá ar an scéalaí an scéal a bheith aige focal ar fhocal? Nuair is léir go mbíonn go leor scéalaithe ar na saolta seo ag tarraingt ar fhoinsí scríofa agus ar fhoinsí digiteacha ar mhaithe le scéalta (4.5.1), is féidir fiafraí fosta cén tionchar atá ag an bhéalaireacht thánaisteach agus ag an bhéalaireacht threasach seo ar inse an scéil? Bíonn scéalaithe ag iarraidh caighdeán ar leith a bhaint amach lena gcuid scéalaíochta ag an *Oireachtas* agus ag comórtais eile agus bíonn siad go minic ag iarraidh a bheith dílis do leagan eiseamláireach de scéal atá acu. Mar a deir **Gene Eoghain Ó Curraighín**, "nuair a chluin tú scéal... caithfidh tú leanstan leis an leagan atá ann."¹²⁹⁷ Le bheith dílis don leagan seo is minic a léann Gene Eoghain fríd leaganacha scríofa de scéalta atá aige sula dtéann sé i gcionn comórtais (4.4.3). Fosta, is léir go mbíonn brú áirid ar **Bhríd Anna Ní Bhaoill** agus comórtas ag tarraingt uirthi agus go mbíonn fonn uirthi scéal a fhoghlaim "líne i ndiaidh líne" (4.4.3). Is léir mar sin, de thairbhe bhrú agus shrianta an chomórtais, go bhfeictheas do scéalaithe gur minic a bhíonn orthu go leor d'fhoclaíocht a gcuid scéalta a bheith ullmhaithe acu roimh réidh agus gan lúb ar lár ar bith a bheith ann. Mar sin féin, taobh istigh de shrianta an chomórtais tá saoirse áirid ann. Gidh go léann **Gene Eoghain** scéalta roimh an chomórtas, théid sé i gcionn na cumraíochta má theipeann ar a chuimhne le linn na hinse (4.4.3). Tá Gene Eoghain den bharúil gur féidir "athraíocha beaga" a chur sa scéal agus le linn comórtais ní miste le Gene Eoghain na hathruithe seo a dhéanamh.¹²⁹⁸ Mar mhíniú air seo dúirt Gene Eoghain gur minic a chuireann sé greann isteach ina chuid scéalta ar na hócáidí seo, "tá sé mar an gcéanna sa chomórtas dreas cainte... ní thig leat a bheith barraíocht dáiríribh. Caithfidh tú giota beag greann a chur isteach ann." Ar mhaithe le siamsa don lucht éisteachta a ghní Gene Eoghain seo, "giota beag spóirt agus an lucht éisteachta a choinneáil leat."¹²⁹⁹ Chonacthas fosta gur inis Gene Eoghain scéal i nGaeilge ag an *Oireachtas* a bhunaigh sé ar leagan clóite a bhí i mBéarla agus, go dearfa, gur inis sé uair amháin scéal a chum sé féin ag an *Oireachtas*, rud a léiríonn go maith a chumas cruthaitheachta mar scéalaí (4.5.1). Dálta Gene Eoghain, deir **Bríd Anna** gur chuir sí "casadh, agus casadh ar dóigh" sa scéal "Maolmuire an Bhata Bhuí" a d'inis sí ag an *Oireachtas*, "because bhí eagla orm go raibh mé ag gabháil in aimhréití le Maolmuire, chuir mé casadh ann."¹³⁰⁰

¹²⁹⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 17.00-18.00.

¹²⁹⁸ Ibid. – Taifead a hAon – 17.00-19.00.

¹²⁹⁹ Ibid. – Taifead a hAon – 26.00-27.00.

¹³⁰⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 34.00-36.00.

Ach is le linn ócáidí níos neamhfhoirmeálta agus comhthéacsanna níos príobháidí a bhíonn tuilleadh saoirse ag an scéalaí a bheith ag cumadh ar an toirt de réir bhunphlota an scéil. Is léir óna gcuid cainte go bhfuil na híomhánna sa scéalaíocht tábhachtach ag na scéalaithe **Gene Eoghain Ó Curraighín**, **Bríd Anna Ní Bhaoill** agus **Gearóidín Breathnach**, ar a laghad, agus cuidíonn siad leo cuimhne a choinneáil ar an scéal (4.4.3). Is féidir a mheas go bhfuil an chuimhne seo atá bunaithe ar íomhánna ina cuidiú ag duine an scéal a inse ar ais ina chuid focal féin agus gan a bheith i muinín téacs ar leith. Thiocfadh an modh cuimhne agus an modh inste seo le ceann de na roghanna cuimhne a leag Bruford amach, is é sin go gcuimhneodh an scéalaí ar chreatlach an scéil, ar ainm carachtair nó beirt, agus dhéanfaidh sé an scéal ar fad a athchruthú lena chuid focal féin (4.4.2). Mar a deir **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí**, bíonn sé ar a cumas "na cnámha uilig" a thógáil ar chluinstean an scéil di don chéad uair (4.4.3). Bíonn scéalaithe ábalta a gcuid scéalaíochta a mhúnlú sa dóigh is go bhfuil sé ag fóirstean don lucht éisteachta atá rompu, mar is léir i gcás na scéalaíochta d'fhoghlaimeoirí na Gaeilge, nuair a chaithfeas scéalaithe luas, stíl agus foclóir a n-inse a athrú (5.2.3). Lena chois sin, i gcás na scéalaíochta do pháistí sa phobal i nGaeltacht Thír Chonaill, bíonn ag an scéalaí a inse-sean a chur in oiriúint don scaifte atá roimhe, ag brath ar an aois agus ar an chumas teanga s'acu (5.2.2). Cuireann **Suzanne Uí Ghallchóir**, mar shampla, a canúint féin ar scéalta a fuarthas as foinsí a bhaineann le ceantracha eile Gaeltachta (4.5.1). Ach coinníonn sí "cnámha an scéil" gan athrú.¹³⁰¹ Gidh nach n-athraíonn Suzanne cnámha an scéil athraíonn sí gnéithe "de réir mar atá sé fóirsteanach do pháistí."¹³⁰² Is fiú smaointiú gur cumas nó acmhainn atá sa scéalaíocht comh maith le cuimhne. Is í féacháil an dea-scéalaí a bheith ábalta tarraingt ar na hacmhainní ar fad atá aige, idir fhoclaíocht, fhoirmilí cainte, gheáitsíocht, chleasanna seachtheangacha, srl, agus é i mbun scéil, mar a mhíníonn Ó Coileáin,

*Briefly we may say that in an oral tradition, the original (if the term may be used at all) is not the immediate version heard by the teller but all the possibilities of the storytelling tradition to which he belongs, and that the excellence of a storyteller lies in his ability to explore these possibilities.*¹³⁰³

Is díol spéise an tsaoirse, is cosúil, a bhíonn le fáil i gcomhthéacs phríobháideach neamhfhoirmeálta an teaghlaigh. Tchítheas i gcás na scéalaíochta a ghníodh **Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí** dá cuid garpháistí, mar shampla, go mbaineadh sí úsáid mhór as an gheáitsíocht, an amhránaíocht agus as cleasa le cur le héifeacht an scéil, cosúil le glórtha duifriúla do na carachtairí (5.3.1). Mar a dúirt a garníon, **Hannah Ní Dhubhcháin**, fán scéalaíocht ar ghnách le Nóra Frainc a dhéanamh di féin agus do na páistí eile, "...ní raibh sé cosúil *just* go raibh muid ina shuí [sic] ag éisteacht le scéal, bhí

¹³⁰¹ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/01/2017] – 8.00-9.00.

¹³⁰² Ibid. – 9.00-10.00.

¹³⁰³ Ó Coileáin, 1977-78: 19.

sé cosúil le dráma, ag amharc ar dhuine inteacht ag déanamh dráma agus shílfeá féin go raibh tú insna scéalta nuair a bhí tú níos óige..."¹³⁰⁴ Bheir **Aodh Mac Gairbheá** fosta le fios go n-úsáideann sé glórtha ar leith fá choinne carachtair áiride agus é ag scéalaíocht, "Sin an rud a ním-sa leis na páistí, tá fhios agat. Má tá scéal ann fá dtaobh de dhragún, tá fhios agat... tá tú gabháil a athrú do ghlór fá choinne cur i gcéill go bhfuil tú i do dhragún agus ansin tá siadsan leath scanraí¹³⁰⁵ tá fhios agat."¹³⁰⁶ Is maith an léiriú seo arís ar na coincheapa a bhaineann leis an imirt atá ag Caillois (**5.3.1**). Imirt de réir *paidia* in áit imirt de réir *ludus* atá chun tosaigh sa chomhthéacs seo. Is é sin le rá nach gcloítheas le rialacha ná gnásanna foirmeálta ach go dtugtar cead a cinn don spontáineacht, don mheidhir agus don tseachrán. Mar a deir **Nóra Óg Ní Raghallaí**, tá "dóigh iontach nádúrtha" ag a máthair, **Nóra Frainc Chonaill**, le scéal a inse,

Agus tá mhamaí [sic] ábalta... abair go dtéann tú fríd rud, dhéanann tú dearmad de ghiota beag inteacht, go bhfuil tú ábalta giota beag eile a chur leis agus gan a bheith i gcónaí ag smaointiú go gcaithfidh focal leanstan ar fhocal eile. So iontach nádúrtha agus iontach deas agus iontach soiléir. Agus insíonn sí scéal, shílfeá go raibh scaifte beag páistí thart uirthi agus go raibh sí ag inse an scéil daofasan fosta agus *just* deas nádúrtha...¹³⁰⁷

Is suimiúil gur nocht cuid de na scéalaithe sa staidéar seo barúil in éadan ró-úsáid na geáitsíochta sa scéalaíocht. Cuir i gcás an méid a dúirt **Gene Eoghain Ó Curraighín** fán ábhar,

I gceird na scéalaíochta.. ní..ní chuireann tú aisteoireacht ar bith isteach in do chorp. Caithfidh tú... Bíonn tú i do shuí ar do sháimhín só agus in amannaí thig leat do lámha a bhogadh, corr-chomhartha a thabhairt. Ach ní bhíonn aisteoireacht choirp ar bith. Caithfidh tú an aisteoireacht a chur insa chanúint, bhfuil fhios agat. Thig leat íslíú agus ardú agus thig leat béim ar leith a chur ar chuid de na foclaí, thig leat béim ar leith a chur ar chuid de na habairtí. Ach ní aisteoireacht atá i gceist. Milleann aisteoireacht cholainne, milleann sé an scéal. [...] Caithfidh sé a theacht ón chaint... Caint caint caint caint.¹³⁰⁸

Tá an méid a deir **Aodh Mac Gairbheá** ag teacht leis an leagan amach seo, "Má chaithfidh tusa a bheith ag obair leis na lámha... níl sé agat... níl an cumas ceart scéalaíochta ionat..."¹³⁰⁹ Tá **Bríd Anna Ní Bhaoill** ar aon intinn nach mbíonn aisteoireacht ar bith ar siúl sa scéalaíocht. Labhrann Bríd Anna ar an mhuintir óna bhfuair sí féin ceird na scéalaíochta agus bunús a cuid scéalta:

Á ní raibh a dhath ar bith de sin acu... shuífeadh siad sin agus bhí siad ábalta ceann i ndiaidh an chinn eile a chathamh uafa agus bhí an sruth cainte a bhí ag teacht leofa bhí sé *just* dochreidte. Agus... bhí nádrúthacht ag

¹³⁰⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Dhubhcháin, (2018). [17/01/2018] – Taifead a Dó – 3.00-4.00.

¹³⁰⁵ "Scanraithe".

¹³⁰⁶ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 37.00-38.00.

¹³⁰⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018]. – 6.00-8.00 [Aguisín 3: Nóra Óg Ní Raghallaí – Rian 2].

¹³⁰⁸ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 11.00-13.00 [Aguisín 3: Gene Eoghain Ó Curraighín – Rian 8].

¹³⁰⁹ **Agallamh:** Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 38.00-41.00.

baint lena gcur i láthair. Bhí siad ar a sáimhín só. Ní raibh siad ag cur an brú seo orthu féin... [...] ní chloífidh aon duine iad.¹³¹⁰

Dar le Bríd Anna go bhfuil "dúil" ag páistí *Chlub Óige Rann na Feirste* "san aisteoireacht" mar chuid den scéalaíocht a ghní siad sa chlub. Ach seo rud nach bhfuil Bríd Anna go hiomlán sásta leis nó dar léi nach bhfuil sé ag teacht leis an traidisiún scéalaíochta mar a fuair sise é ón mhuintir a chuaigh roimpi. Bíonn Bríd Anna ag iarraidh cloí "leis an traidisiún" agus "leis an dóigh a raibh sé agus an dóigh a tháinig sé anuas ó ghlúin go glúin."¹³¹¹

Rud eile de, go mb'fhéidir go mbeadh an gheáitsíocht, glórtha agus cleasa aisteoireachta ag teacht níos mó le comhthéacsanna príobháideacha neamhfhoirmeálta. Fear a chonaic agus a chuala cuid mhór de scéalaithe Rann na Feirste i mbun a gceirde é **Brian Danny Minnie Ó Domhnaill** as Anagaire. Tá barúil thomhaiste ag Brian fá úsáid na geáitsíochta sa scéalaíocht. Dar leis nach "rud millteanach drámatúil" atá sa scéalaíocht "go fisiciúil." Ó tharla go mbíodh cuid mhór de na scéalta fada go leor, dar leis go gcuirfeadh sé sin srian ar an gheáitsíocht.¹³¹² Tchíthear do Bhrian fosta go mbeadh níos mó den gheáitsíocht sa scéalaíocht do pháistí, ach gur i muinín na teanga don chuid is mó a bheadh an té a bheadh ag scéalaíocht do lucht éisteachta níos sine,

Ach b'fhéidir fíor-annamh nó fíor-chorruair... nó... b'fhéidir dá mbeadh siad ag inse scéaltaí do pháistí go gcuirfeadh siad níos mó de sin isteach. Agus b'fhéidir dá mbeadh siad ag inse scéaltaí do dhaoine fásta b'fhéidir go mbeadh siad ag brath níos mó ar an teangaí.¹³¹³

Deir **Eithne Ní Ghallchobhair** go mbíodh "an-mhórán aisteoireachta" ar siúl ag an bheirt scéalaithe ar fhoghlaím sí scéalta uafa an chéad uair, Máire Uí Cheallaigh agus Gráinne Ní Éaghraín, "Bhíodh na lámha ag gabháil, na cosa ag gabháil, bheadh achan rud ag gabháil."¹³¹⁴ Beirt bhan nár ghnách leo a bheith ag an *Oireachtas*, a d'inis scéalta d'Eithne ina gcuid tithe féin agus i dteach Eithne. Os a choinne sin, deir Eithne nach raibh mórán aisteoireachta ag an scéalaí Brian Ó Baoighill, fear a bhain comórtas an *Oireachtais*.¹³¹⁵

Is cinnte nach bhfeicfí mórán geáitsíochta ná aisteoireachta ag ócáidí foirmeálta scéalaíochta dáлта an *Oireachtais* ar na saolta seo. An féidir go mbaineann úsáid na geáitsíochta agus na

¹³¹⁰ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 13.00 – 15.00 [Aguisín 3: Bríd Anna Ní Bhaoill – Rian 5].

¹³¹¹ Ibid. – Taifead a Trí – 16.00 – 18.00.

¹³¹² **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ó Domhnaill, (2017). [15/04/2017] – Taifead a hAon – 34.00-35.00.

¹³¹³ Ibid. – Taifead a hAon – 34.00-35.00 [Aguisín 3: Brian Danny Minnie Ó Domhnaill – Rian 1].

¹³¹⁴ **Agallamh:** Mac Aoidh agus Ní Ghallchobhair (2016). [05/11/2016] – 20.00-22.00.

¹³¹⁵ Ibid. – 20.00-22.00.

haisteoireachta sa scéalaíocht, ní hamháin le pearsantacht an scéalaí, ach fosta leis an chleachtadh atá ag an scéalaí ar chomhthéacsanna duifriúla taibhléirithe? Is cosúil ó fhianaise na scéalaithe comhaimseartha seo go mbíonn níos mó den chlaonadh aisteoireachta sa scéalaíocht i gcomhthéacsanna príobháideacha neamhfhoirmeálta ná a bheadh in ócáidí foirmeálta cosúil leis an *Oireachtas*. Is féidir smaointiú ar an mhaíomh a rinne Seán Ó hEochaidh fosta go mbíodh na seandaoine ag cur brí isteach ina gcuid scéalta le húsáid na lámh agus go léiríodh siad go tréan a gcuid mothúchán (2.7). Mhaígh Ó hEochaidh fosta go raibh tionchar na n-ócáidí foirmeálta ar stíl scéalaíochta Mhicí Sheáin Néill ar mheas sé gur chosúla le "*professor*" é. Léiríodh go raibh tionchar ag próiseas na nua-aimsearthachta ar úsáid na geáitsíochta i dtuaisceart na hEorpa (3.4.4). Is fiú a chur sa reicneáil mar sin go raibh agus go bhfuil tionchar ag ócáidí foirmeálta ar úsáid na geáitsíochta agus na drámatúlachta ag scéalaithe.

Chonacthas i gcás na hoíche airneáil i dteach **Bhríd Anna Ní Bhaoill** go dtáinig níos mó den spontáineacht agus den tseanchas, den ghreann agus de reacaireachtaí pearsanta sa chomhrá chun tosaigh sa chuid dheireanach den oíche nuair a bhí an t-atmaisféar ag éirí níos neamhfhoirmeálta (5.3.2.1). Is maith an léiriú é seo ar an tsaoirse chruthaitheachta agus an mheidhir a thig leis an neamhfhoirmeáltacht nuair a bhíonn an chuideachta ar a sócúl lena chéile. Is fiú a rá fosta go raibh méid áirid de gheáitsíocht na lámh ag an scéalaí mná an oíche sin, go háirid ag tús an scéil nuair a bhí sí ag tarraingt aird ar an scéal a raibh sí ag gabháil i gcionn a inste agus ag tabhairt sonraí phríomhcharachtar an scéil. Comh maith leis sin bhí geáitsíocht na lámh aici ag pointí drámatúla greannmhara ag tarraingt ar dheireadh an scéil.¹³¹⁶ I mí Lúnasa 2018 tharla go raibh mé istigh ag an scéalaí **Danny Mac Fhloinn**, a bhí bliain is nócha d'aois san am, i Leitir Bric sa Ghaeltacht Láir. Bhí Danny sa bhaile suite in aice lena bhean chéile Bridie nuair a thosaigh sé ar sheanscéal a bhí aige, "Fathach Mhín Ghiolla Charraigh." In atmaisféar neamhfhoirmeálta a thí féin d'inis sé an scéal ar a shuaimhneas, corruair ag stad le linn an scéil le pointe a mhíniú nó le labhairt lena bhean chéile fá áit inteacht a luadh sa scéal. D'úsáid sé go leor geáitsíochta, mar shampla, nuair a bhí sé ag labhairt fá fhear a bheith ag gabháil a luí, chlaon sé síos ar a thaobh, nuair a bhí sé ag labhairt ar charachtar sa scéal a bheith ag cur a ordóige lena bhéal, chuir Danny a ordóg féin suas lena bhéal féin. Nuair a bhí sé ag trácht ar Chnoc na hAmaide sa scéal, shín sé a mhéar i dtreo an chnoic udaí amach ar fhuinneog an tí.¹³¹⁷ Is léir go bhfuil duifear mór idir na comhthéacsanna foirmeálta poiblí

¹³¹⁶ Mac Aoidh, S. (2019). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil i dTeach Bhríd Anna, Rann na Feirste, Eanáir 2019*. [12/01/2019].

¹³¹⁷ **Agallamh:** Mac Aoidh, S., Ó Longáin, D., Mac Fhloinn, D. Agus Mhic Fhloinn, B. (2018). [1/07/2018] [Aguisín 4: Danny Mac Fhloinn – Rian 1].

agus na comthéacsanna neamhfhoirmeálta príobháideacha i dtaca leis an tsaoirse atá ag an scéalaí a lorg féin a fhágáil ar inse an scéil, idir fhoclaíocht, ghlór agus gheáitsíocht.

Mar a léiríonn cuid taighde Parry, Lord, Finnegan agus Thompson, bíonn sé ar chumas an ealaíontóra béil tarraingt ar stíl agus ar fhoclóir ar leith, a bhfuil foirmli áiride cainte ag baint leo, agus é i mbun an taibhléirithe (4.4.1). Is amhlaidh gan amhras don scéalaí. Is féidir comparáid a dhéanamh anseo, mar atá déanta ag Bauman, le teoiric de chuid an teangeolaí Noam Chomsky fán ghramadach ghiniúnach,¹³¹⁸ is é sin le rá nach ionann go díreach na rialacha agus na struchtúir ar fad atá ar eolas ag an chainteoir agus an dóigh a labhrann sé go nádúrtha. Is sa taibhléiriú a fhíoraítear cumas an chainteora agus an timpeallacht agus an comhthéacs atá fá dtaobh de ag imirt tionchair ar urlabhra an chainteora le linn na hócáide sin.¹³¹⁹ Is amhlaidh don scéalaí. Sa bhaile, nó i measc a chairde agus daoine muinteartha tá an scéalaí ar a shuaimhneas agus tá faill aige tarraingt ar a chuid acmhainní scéalaíochta agus ar a chumas reacaireachta gan choimhthíos gan chur isteach. Is mar sin is mó a bhíonn an scéal, de réir an choincheapa *flow*, ag teacht leis an scéalaí ina thuile agus ina shruth (5.1). Mar a deir **Gene Eoghain**, "má tá tú le cúis mhaith insa scéalaíocht, caithfidh do chroí a bheith istigh ann. Agus... caithfidh tú féin a bheith ag baint suilt as an scéal comh maith leis an lucht éisteachta."¹³²⁰ Bíonn an scéalaí, agus an sruth leis, faoi gheasa ag an scéal agus leagann sé amach an lucht éisteachta atá roimhe a chur faoi gheasa fosta. Nuair a bhíonn an sruth leis an scéalaí bíonn faill aige a bheith ag cumadh de réir rialacha an tseánra le hinse mhaith a thabhairt ar a scéal. Ní hionann sin agus a rá nach féidir leis an tsruth a bheith leis an scéalaí agus an scéal a bheith ag tuile uaidh i gcomhthéacs níos foirmeálta ach sa dóigh is go mbeidh an scéal ag teacht leis ina thuile caithfidh sé a bheith ar a shuaimhneas. Más i measc daoine muinteartha, cairde agus lucht aitheantais atá an scéalaí, is fusa an staid taibhléirithe nádúrtha sin a bhaint amach.

¹³¹⁸ "generative grammar"

¹³¹⁹ Chomsky, 1965. In: Bauman 1992: 43.

¹³²⁰ **Agallamh**: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 6.00-7.00.

6: Conclúid

Sa tsaothar seo tugadh faoi iniúchadh a dhéanamh ar ghnéithe éagsúla de sheachadadh agus de thaibhléiriú na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta agus sa chomhthéacs chomhaimseartha. Rinneadh seo i gcuideachta scéalaithe comhaimseartha as Tír Chonaill agus saineolaithe dúchasacha eile comh maith le litríocht léann an bhéaloidis agus léann an taibhléirithe. Ní cur síos ná anailís chuimsitheach ar dhóigh ar bith atá sa taighde seo ach, gan amhras, ghníthear spíonadh ar go leor ceisteanna móra a bhaineann le cleachtas na scéalaíochta san am a chuaigh thart agus sa lá atá inniu ann. I ndiaidh míniú a thabhairt ar an mhodheolaíocht agus ar an chineál pobail atá faoi thrácht sa taighde (1 – 1.4), tugadh aghaidh ar an scéalaíocht go stairiúil agus sa chomhthéacs thraidisiúnta. Taispeánadh gur traidisiún ársa an scéalaíocht Ghaeilge agus go raibh meas ar scéalaithe a raibh ról ar leith acu sa tsochaí Ghaelach réamhchoilíneach (2.1). Le linn na tréimhse seo bhí baint láidir ag an traidisiún scéalaíochta ó bhéal leis an traidisiún scríofa agus is féidir a bheith measartha cinnte de go raibh an dá chuid den traidisiún ag imirt tionchair ar a chéile (2.1.1). I ndiaidh choncas na nGall fágadh an scéalaíocht mar oidhreacht ag an *subaltern* tuaithe Ghaelach. I gcomhthéacs traidisiúnta tuaithe na scéalaíochta Gaeilge sa dara leath den 19ú haois agus sa chéad leath den 20ú haois ba í an chosmhuintir a choinnigh, a chleacht agus a chothaigh an scéalaíocht (2.3). Is cinnte gur bhain an scéalaíocht le gach uile ghné dá saol ach ba é teach an airneáil an phríomhláthair shiamsa ina n-instí scéalta (2.4). Dearcadh ar leagan amach fisiciúil theach an airneáil mar chuid de mheititheachtairacht na scéalaíochta (2.6). I dteach airneáil an ama seo chruthaigh an tiní agus gnéithe eile de dheilbh na háite meititheachtairacht a d'fhógraíodh go raibh fáilte roimh an scéalaíocht, a d'éascaigh í, agus, go dearfa, a chuir le hatmaisféar draíochtach na scéalaíochta sa chuideachta agus gan de sholas acu ach a raibh ag teacht ó bhladhairí na tineadh (2.6). Sa scrúdú a rinneadh ar fhoinsí dúchasacha i litríocht na Gaeltachta agus sa litríocht léannta taispeánadh gur amach as an chomhthéacs, idir an chuideachta agus an timpeallacht fhisiciúil, a d'eascaíodh inse an scéil. Suite sa chomhrá agus sa tseanchas a bhíodh an scéal i dteach an airneáil sa chomhthéacs thraidisiúnta (2.6.1). Nuair a bhíodh eilimintí éagsúla ag teacht le chéile ar an dóigh cheart i láthair thairseachúil an airneáil, agus buaic na healaíne á baint amach, thigeadh mothú *communitas* chun cinn i gcuideachta na cuideachta (2.6.1). Is léir go mbíodh meas ar an scéalaí sa chomhthéacs thraidisiúnta agus nár mhaith leis go gcuirfí isteach air agus é ag inse scéil. San am chéanna, ba mhinic a ghníthí é a bhrosnú agus a mholadh, mar is léir sna foinsí dúchasacha agus eitneagrafaíochta (2.6.1).

Léiríodh fosta gur mhinic a d'instí scéal mar chuid den taibhléiriú a ghníthí ar amhráin, rud atá ina chuid thábhachtach de thaibhléiriú traidisiúnta na hamhránaíochta ar an tsean-nós (2.6.2). Fosta, is léir ar na foinsí go raibh comórtais de chineál le fáil i gcomhthéacs traidisiúnta na scéalaíochta agus gur mhinic a bhíodh clú baile le seasamh ag scéalaí sna comórtais chéanna (2.6.2). Tugadh aghaidh ar an láthair ba bhunúsai a bhain leis an scéalaíocht sa chomhthéacs thraidisiúnta, láthair an choirp féin agus léiríodh go mbíodh a bheagán nó a mhórán geáitsíochta ag gach uile scéalaí (2.7). Gidh gur léir go raibh claonadh cultúrtha le fáil i bpobail áiride in Éirinn in éadan barraíocht geáitsíochta a bheith ag scéalaí, is léir go raibh go leor de ag cuid mhór scéalaithe traidisiúnta (2.7). Is spéisiúil anseo áiteamh Uí Eochaidh gur "aisteoir" a bhí sa scéalaí fíor a bhí glan ar thionchar an chultúir Ghallda (2.7). Taispeánadh go raibh mná sa chomhthéacs thraidisiúnta lárnach i slabhra seachadta na scéalaíochta i dteaghlaigh Ghaeltachta (2.8). Is léir go raibh go leor scéalaithe ban ann a raibh seanscéalta fada acu le cois scéalta fiannaíochta ach is cosúil fosta gur ghoill athruithe sóisialta, eacnamaíochta agus cultúrtha, go háirid sa naoú céad déag, ar shaol sóisialta agus ar stádas na mban, agus dá bhrí sin, ar a ról mar scéalaithe sa phobal. De thairbhe na n-athruithe seo fágadh go raibh láithreacha áiride ann ina mbíodh mná chun tosaigh mar scéalaithe, ba iad sin láthair an teaghlaigh, an scéalaíocht do pháistí agus scéalaíocht i gcuideachta na mban. Is féidir an cleachtas scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta a rann ina dhá chuid, ceann príobháideach agus ceann poiblí. Ba sa chleachtas phríobháideach, agus i measc na mban i gcoitinne, ba mhó a bhí scéalaíocht na mban le fáil (2.9 – 2.9.2).

Míníodh na cúiseanna ba mhó a dtáinig meath ar an traidisiún scéalaíochta agus go háirid ar inse na seanscéalta fada Gaeilge. San áireamh anseo tá cruatan agus anás an Ghorta Mhóir, scrios an chórais rondála, athruithe sa chultúr sa naoú haois déag, bunú na scoltacha náisiúnta, na páipéir nuachta Béarla, imirce leanúnach amach as an Ghaeltacht anuas go dtí an lá atá inniu ann, teicneolaíochtaí úra agus tionchar na n-ollmheán agus thionscal an chultúir. Chaill an t-airneál a áit i ngnáthshaol na ndaoine sa Ghaeltacht agus is annamh anois a instear scéalta fada traidisiúnta agus daoine ar cuairt ag a chéile (3.1 – 3.1.5). Ag tabhairt aghaidh ar an mheath seo, sa chéad leath den 20ú haois, tugadh faoi obair mhór bhailiú an bhéaloidis agus go háirid na seanscéalta faoi *Choimisiún Béaloideas Éireann*. Siúd is gur mhór agus gur éachtach an obair a rinneadh cháin Máirtín Ó Cadhain an coimisiún as a bheith róthógtha le taifead a dhéanamh de thraidisiún a bhí i mbéal báis agus as gan a bheith gníomhach i gcothú an chultúir bheo (3.2). D'ainneoin an mheatha agus an duaircis fá imeacht as na scéalaíochta, is suimiúil comh beo bríomhar is a bhí an scéalaíocht sa Ghaeltacht isteach go maith sa 20ú haois, go fíú i measc an aosa óig (3.3).

Is deacair áibhéil a dhéanamh ar an tionchar mhór a d'imir gluaiseacht athbheochana na Gaeilge, agus na hinstitiúidí a d'eascair uaithi, ar thaibhléiriú na scéalaíochta sa Ghaeltacht. Ó thús an 20ú haois bunaíodh coláistí Gaeltachta ar fud na hÉireann, go leor acu a thug cluas don *subaltern* agus a d'fhostaigh scéalaithe ar fhoireann na gcoláistí. Níor thaise do mhórán coláistí Gaeltachta i dTír Chonaill. Faoi lár an 20ú céid tháinig méadú mór ar líon na scoláirí óga a bhí páirteach sna coláistí Gaeltachta (3.4, 3.4.1). Sa chás-staidéar a rinneadh ar *Choláiste Bhríde* Rann na Feirste léiríodh an tionchar a d'imir an choláiste seo ar an bhaile i gcoitinne, de thairbhe na leasuithe eacnamaíocha agus forbartha a d'fhág sí ar an cheantar. Don chéad uair le fada an lá i nGaeltacht Thír Chonaill bhí scéalaithe Gael á bhfostú ar mhaithe le scéalta a muintire a inse os coinne na sluaite as baile isteach. Tharraing na mílte agus na mílte scoláirí ar Rann na Feirste fríd an 20ú haois agus ba léiriú é ar an mheas a bhí ar chultúr agus teanga an bhaile, an scéalaíocht san áireamh. Thacaigh an mionchathrú bliantúil seo a tharlaíodh gach samhradh i Rann na Feirste le sláinte agus inmharthanacht na háite mar bhaile beag Gaeltachta agus chinntigh sé go mbíodh lucht éisteachta agus tuarastal ag scéalaithe an bhaile, comh maith le meas a bheith orthu (3.4.2).

Institiúid thábhachtach chultúrtha a d'eascair as gluaiseacht na hathbheochana agus a chothaigh an scéalaíocht é *an tOireachtas* agus níor bheag an bhaint a bhí ag scéalaithe Thír Chonaill leis ó cuireadh tús le comórtais scéalaíochta *an Oireachtais* i dtús an chéid. Chuir *an tOireachtas*, *Coláiste Bhríde* agus imeachtaí a bhain le gluaiseacht athbheochana na Gaeilge le dinimic úr i Rann na Feirste ina mbíodh scéalaithe an bhaile páirteach in ócáidí pobail áitiúla agus comórtais chultúrtha sa cheantar. I lár an 20ú céid tháinig baicle scéalaithe fear chun tosaigh i Rann na Feirste a bhí páirteach san *Oireachtas* agus in ócáidí móra eile taobh istigh agus taobh amuigh den phobal. Orthu sin agus ar thús cadhnaíochta bhí Micí Sheáin Néill Ó Baoill, Seán Bán Mac Grianna agus Neidí Frainc Mac Grianna. Ag *an Oireachtas* sheasaíodh scéalaithe Thír Chonaill clú a mbaile os coinne Gaeil as achan chearn d'Éirinn agus ba ghairid gur méadaíodh ar chlu na scéalaithe céanna ar fud na tíre (3.4.3). Is suimiúil an dearcadh a bhí ag Seán Ó hEochaidh gur imir an scéalaíocht i *gColáiste Bhríde* tionchar de chineál ar stíl scéalaíochta Mhicí Sheáin Néill Uí Bhaoill agus gur chosúil go mbíodh níos lú geáitsíochta agus aisteoireachta ina chuid scéalaíochta le taobh scéalaithe traidisiúnta eile. Is fiú smaointiú anseo go mb'fhéidir gur imir comhthéacsanna foirmeálta scéalaíochta a tháinig chun tosaigh san 20ú haois, dálta na gcoláistí Gaeltachta agus *an Oireachtais*, tionchar ar thaibhléiriú na scéalaíochta. San am chéanna, caithfear a chur san áireamh go raibh a stíl féin ag achan scéalaí ariamh anall agus go raibh stíleanna duifriúla ag fóirstean d'ócáidí de chineálacha duifriúla (3.4.4).

Féachadh ansin le léargas a thabhairt ar ghnéithe de sheachadadh, sealbhú agus taibhléiriú na scéalaíochta i measc scéalaithe comhaimseartha an taighde seo. Taispeánadh go bhfuil sealbhú na scéalaíochta sa bhaile agus ag scéalaithe traidisiúnta eile ar siúl go fóill i measc an ghrúpa seo (4.2.1). Ach, lena chois sin, léiríodh gur daoine iad na scéalaithe seo a bhfuil spéis ar leith acu sa scéalaíocht agus gur minic go dtearnadh cúram ar leith de scéalta agus go dteachthas sa tóir ar scéalaithe agus ar scéalaíocht (4.2.2). Is sampla maith é suim ghníomhach scéalaithe comhaimseartha Thír Chonaill den phobal dúchais a ghní a gcuid féin de thuigsí a eascraíonn as léann an bhéaloidis, mar a mhíníonn Honko (4.2). Is maith a thuigeann na scéalaithe seo an luach cultúrtha a bhaineann leis an scéalaíocht agus is minic a bhíonn an tuigse seo ina spreagadh acu an scéalaíocht a fhágáil ag an chéad ghlúin eile (4.2.2). Is mór an díol spéise go bhfuil go leor den tseachadadh neamhfhoirmeálta sa scéalaíocht go fóill ag tarlú sa bhaile ag mórán de na scéalaithe comhaimseartha seo. Bíonn go leor acu seo ag scéalaíocht dá gcuid páistí sa bhaile agus is minic a éiríonn leis na páistí seo na scéalta a shealbhú (4.3.1). Is léir fosta go bhfuil gnéithe den oiliúint fhoirmeálta ar obair nuair a bhíonn scéalaithe traidisiúnta ag cur comhairle ar scéalaithe óga fá thaibhléiriú a gcuid scéalta. Sampla eile den oiliúint fhoirmeálta na hiarrachtaí eagraithe uilig atá ar siúl le bheith cinnte de go ndéantar an scéalaíocht a sheachadadh don chéad ghlúin eile, iarrachtaí a bhfuil ról thar a bheith gníomhach ag scéalaithe comhaimseartha ban iontu go háirid (4.3.1).

Gidh go raibh éagsúlacht leaganacha scéalta ariamh le fáil sa bhéaloidias, agus go dearfa, gur ceann de phríomhthréithe an bhéaloidis an éagsúlacht chéanna, ghníodh scéalaithe áiride sa chomhthéacs thraidisiúnta iarracht le hinse chruinn focal ar fhocal a thabhairt ar scéalta mar a chuala siad féin iad (4.4, 4.4.1). Is léir fosta, de réir Vansina, MacDonald agus Pyysiäinen, go raibh cuidiú ariamh le fáil in íomhánna an scéil, agus ina chuid sonraí foghraíochta, ag duine le cuimhne a choinneáil ar an scéal chéanna sa dóigh is go dtiocfadh leis é a inse ar ais lá níos faide anonn. Tá na teoiricí cuimhne a leagthar amach anseo ag teacht le maíomh Bruford go raibh trí phríomhdhóigh ann le cuimhne a choinneáil ar scéal (4.4.2). Bheir fianaise na n-agallamh leis na scéalaithe comhaimseartha le fios go mbíonn na trí mhodh a shonraigh Bruford le cuimhne a choinneáil ar scéal go fóill á gcleachtadh ag scéalaithe agus, go hachomair, go bhfuil meascán den chur de ghlanmheabhair agus den chumraíocht le fáil in athinse scéalta ar na saolta seo (4.4.3). Léiríodh fosta go bhfuil straitéisí éagsúla cuimhne agus athinse, comh maith le dearthaí duifriúla fá dhílseacht don bhunleagan, ag na scéalaithe comhaimseartha agus gur dóiche go mbraitheann mórán de seo ar na comhthéacsanna éagsúla ina mbíonn siad ag scéalaíocht (4.4.3).

Pléadh tionchar na béalaireachta tánaistí agus treasaí ar sheachadadh na scéalaíochta comhaimseartha agus léiríodh go mbíonn go leor scéalaithe sa lá atá inniu ann ag tarraingt ar ábhar clóite agus taifid, ar a mian, fá choinne tuilleadh ábhair dá gcuid scéalaíochta (4.5, 4.5.1). Gidh nach bhfuil gach uile dhuine i saol na scéalaíochta i dTír Chonaill sásta le cuid de na stíleanna inste a eascraíonn as modhanna nua-aimseartha seachadta, is léir go bhfuil ag éirí le scéalaithe Gael dúchasú a dhéanamh ar théacsanna léannta béaloidis go díreach mar ba mhian le Tedlock (4.5, 4.5.1). Agus tuilleadh den ábhar béaloidis á dhigitiú i rith an ama, beidh fáil ag níos mó daoine air amach anseo agus is cinnte gur lúb níos tábhachtaí arís i slabhra an tseachadta a bheas ann sna blianta atá le teacht (4.5, 4.5.1). Tá scéalaithe comhaimseartha Ghaeltacht Thír Chonaill gníomhach ag iarraidh oidhreacht na scéalaíochta a fhágáil ag an chéad ghlúin eile agus tá siad páirteach i seachadadh na scéalaíochta sin ar dhóigheanna eagraithe foirmeálta agus ar dhóigheanna neamhfhoirmeálta, ach tá cuid acu buartha fosta go bhfuil slabhra an tseachadta á bhriseadh de thairbhe na drochbhaile eacnamaíochta atá ar an cheantar, imirce an aosa óig agus athruithe móra teicneolaíochta agus cultúir a fhágann gur lú áit na scéalaíochta i saol an aosa óig (4.6).

Díríodh ansin ar an úsáid chomhaimseartha a bhaintear as an scéalaíocht ina cuid comhthéacsanna éagsúla (5.0). Scaradh na láithreacha seo ina ndá chuid, comhthéacsanna foirmeálta poiblí agus comhthéacsanna neamhfhoirmeálta príobháideacha agus maíodh go bhfuil taibhléirithe scéalaíochta comhaimseartha le fáil ar speictream idir an dá chomhthéacs eiseamláireacha seo (5.1). Rinneadh comparáid le gluaiseacht idirnáisiúnta na scéalaíochta ach maíodh nach ionann scéalaíocht chomhaimseartha na Gaeilge agus an ghluaiseacht seo sa mhéid is go bhfuil níos mó leanúnachais le fáil sa Ghaeltacht idir an scéalaíocht thraidisiúnta agus an scéalaíocht chomhaimseartha i dtaca lena seachadadh agus lena taibhléiriú (5.1). Labhradh fosta ar chuid de na deacrachtaí a bhaineann le hócáidí comhaimseartha foirmeálta scéalaíochta a eagraítear d'aonturas, sa mhéid gur minic a bhíonn bac roimh an scéalaíocht buaic na healaíne a bhaint amach agus *communitas* a chothú i measc na cuideachta. Bíonn an bac seo go minic ann de thairbhe mhínádúrthacht agus shaoifiúlacht na n-ócáidí céanna nach bhfágann an scéalaí ná an lucht éisteachta ar a suaimhneas sa dóigh is gur doiligh ag an chuideachta a bheith sáite go hiomlán sa scéal (5.1).

Léiríodh gur gníomhaithe cultúir atá sna scéalaithe comhaimseartha agus go bhfuil spéis mhór acu i dtaibhléiriú agus seachadadh na scéalaíochta i measc an phobail. Díol spéise gur mná don chuid is mó, is cosúil, atá chun tosaigh sa ghníomhaíocht seo sa lá atá inniu ann. Aithnítear go forleathan i measc na scéalaithe seo na buanna a bhaineann leis an scéalaíocht, don aos óg go háirithe, i dtaca le cumas agus saibhreas na teanga de, agus tá leas á bhaint as an scéalaíocht mar chuid d'iarachtaí

pleanála teanga (5.2.1). Ag na seisiúin scéalaíochta do pháistí sa phobal ina mbíonn na scéalaithe comhaimseartha páirteach, go háirid na mná, bíonn go leor dúshlán ann na páistí a mhealladh isteach sa scéal. Sa dóigh is go mbainfear lán suilt as an scéal caithfidh an inse a bheith ag teacht le cumas Gaeilge na bpáistí agus is minic go gcaithfidh tuigse a bheith acu ar an domhan ar leith agus ar na saintagairtí a bhaineann leis an tseánra scéalaíochta atá i gceist. Ina dhiaidh sin féin, is léir gur minic a éiríonn leis na scéalaithe seisiúin fhiúntacha thaitneamhacha a chur ar fáil, rud a spreagann na páistí féin le bheith ag scéalaíocht corruair. Is le scil agus le cleachtadh a bhaineann na scéalaithe amach buaic na healaíne anseo agus roghnaíonn siad go cúramach na scéalta agus an stíl inste a bheadh ag fóirstean don scaifte atá rompu (5.2.2). Is cosúil nach bhfuil an oiread scéalaíochta ag tarlú i g*Coláiste Bhríde* ar na saolta seo le taobh mar a bhíodh nuair a bhí baicle scéalaithe fear Rann na Feirste in ard a réime. Scaifte níos óige a bhíonn anois ann agus is cosúil gur lú aird atá acu ar scéalaíocht. Mar sin féin, bíonn deiseanna neamhfhoirmeálta ann go fóill le scéalta beaga a inse do na scoláirí. Tchíthear go mbíonn scéalaíocht ag gabháil go fóill sa choláiste Ghaeltachta i dTeileann. Ach is do dhaoine fásta a bhíonn an chuid is mó den scéalaíocht ar na saolta seo, ag cúrsaí *Oideas Gael* agus ag cúrsaí d'ábhair múinteoirí scoile. Arís, baineann na dúshláin chéanna fá stíl, chumas agus tuigse leis an scéalaíocht a ghníthear do na foghlaimoirí sna coláistí Gaeltachta. Ina dhiaidh sin, dar leis na scéalaithe comhaimseartha go mbaintear go leor suilt as na seisiúin scéalaíochta seo agus is minic a bhíonn scéalaíocht agus amhránaíocht ag gabháil i gcuideachta a chéile (5.2.3).

Tá an *tOireachtas* go fóill ar an ócáid náisiúnta scéalaíochta is mó ina mbíonn cuid scéalaithe Thír Chonaill páirteach. Gidh go bhfuil an leagan amach foirmeálta a bhaineann leis saorga i gceart ag go leor acu, bheir brú an chomórtais ar na rannpháirtithe tréan-iarracht a thabhairt ar inse a gcuid scéalta, agus, ar an ábhar sin, bíonn siad i gcónaí ag iarraidh cur le héifeacht a dtaibhléirithe. Lena chois sin, láthair sheachadta scéalta atá san *Oireachtas* féin. Ag an *Oireachtas* tchíthear go mbíonn dáimh agus comrádaíocht ar leith idir rannpháirtithe Thír Chonaill agus gur cosúil go mbíonn go leor den *communitas* ina measc agus iad i mbéal an chomórtais. Bíonn an comórtas féin mar a bheadh deasghnáth aistrithe saoil agus pronntar stádas an scéalaí aitheanta ar an té a bhaineann duais ag an *Oireachtas* (5.2.4). Ag na hócáidí agus na comórtais áitiúla ghníthear ceiliúradh cultúrtha ar an scéalaíocht agus bíonn faill ag scéalaithe teacht chun béil i measc an phobail (5.2.5). Ag *Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge* i Rann na Feirste ghní Bríd Anna Ní Bhaoill agus daoine eile de mhuintir an bhaile iarracht ar atmaisféar comh nádúrtha agus comh Gaelach a chruthú agus a thig leo, sa dóigh is go mbeadh sé ag teacht le hoíche airneáil sa chomhthéacs thraidisiúnta, gidh gur ócáid eagraithe atá ann agus í lonnaithe in ionad pobail. Is léir go bhfuil

beannacht na ndaoine is sine sa phobal faighte ag an ócáid seo agus go mbíonn go leor acu i láthair ann (5.2.5.1).

Diomaite de na hócáidí foirmeálta agus breacfhoirmeálta scéalaíochta atá ag gabháil ar na saolta seo is suimiúil go bhfuil go leor ag tarlú go neamhfhoirmeálta fosta. Sa bhaile, i measc an teaghlaigh, tá cleachtas scéalaíochta le fáil ag cuid de na scéalaithe comhaimseartha seo agus a gclann ina mbíonn níos mó saoirse, spraoi agus spás cruthaitheachta agus cumraíochta le fáil ná a bhíonn in ócáidí foirmeálta. Anseo is mó a tchíthear an imirt *paidia* ag teacht chun tosaigh, rud a léiríthear go háirithe sa chur síos a bheirtear ar chleasa geáitsíochta agus aisteoireachta a úsáideann Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí agus í ag scéalaíocht dá garchlann (5.3.1). Is mór an díol spéise go mbíonn oícheanna airneáil neamhfhoirmeálta ag cuid de na scéalaithe comhaimseartha seo ina gcuid tithe féin (5.3.2). Tugadh sampla d'oíche den tseort a bhí i dteach Bhríd Anna Ní Bhaoill i Rann na Feirste mar a raibh scéalaíocht agus seanchas ann mar chuid de mhaitrís an tsiamsa agus na cuideachta. Chonacthas anseo an dóigh a raibh eilimintí éagsúla na hoíche ag teacht le chéile, ag leanstan phátrún na cómhálartachta, an bia, an deoch, an scéalaíocht, an comhrá, an amhránaíocht agus an fhilíocht. Chonacthas fosta go raibh an broslú, an moladh, an gáire, agus ionchur eile ón lucht éisteachta mar chuid de thaibhléiriú na scéalaíochta ann – rud nach bhfaighfear ach méid níos teoranta de i gcomhthéacs na gcomórtas agus na n-ócáidí foirmeálta. Bhí an tsáraíocht le haithne go mór ar thaibhléiriú na scéalaíochta agus an tseanchais an oíche sin. Le linn na hoíche treisíodh dáimh an phobail lena chéile agus cuireadh béim ar mhórtas phobal Rann na Feirste agus na bhfo-bhailte éagsúla atá mar chuid de. D'ainneoin, agus de bhrí na hiomaíochta seo léiríodh an dóigh ar féidir leis an scéalaíocht cur le mothú *communitas* sa chuideachta. Ba díol spéise an teannas a bhí idir cineálacha éagsúla siamsa le linn na hoíche. Tchíthear anseo an fhoirmeáltacht agus an neamhfhoirmeáltacht ag coraíocht lena chéile. De réir mar tháinig *paidia* chun tosaigh in áit *ludus* san imirt tháinig na heilimintí éagsúla le chéile ar dhóigh a d'éascaigh teacht bhuaic na healaíne le tréan gáire agus amhráin á gceol i gcuideachta a chéile (5.3.2.1).

Maíodh fosta gur cheart dearcadh níos leithne a ghlacadh chugainn féin ar scéalaíocht na Gaeilge. Taispeánadh go bhfuil láithreacha taibhléirithe scéalaíochta le fáil i ngach gné de shaol comhaimseartha na Gaeltachta agus go bhfuil cineálacha éagsúla seanchais chun tosaigh anseo. Mar sin féin, tá bagairtí ann dó fosta agus, ar ndóighe, braitheann sláinte an tseanchais neamhfhoirmeálta seo ar shláinte agus inmharthanacht an phobail féin. Ar thús cadhnaíochta i measc na gcineálacha seanchais seo tá na seánraí greannmhara a thig aníos go réidh i gcomhrá go leor de na scéalaithe comhaimseartha. Is féidir agus is ceart a bheith ag tarraingt ar na hacmhainní seanchais atá le fáil i

saol na nGael i dtaibhléirithe nua-aimseartha agus digiteacha (5.3.3). Léiríodh go mbíonn srianta ag baint leis an scéalaíocht in ócáidí foirmeálta agus sna comórtais mar a mbíonn brú ar an scéalaí cloí le hinse ar leith. Ina dhiaidh sin féin, tchíthear ar fhianaise na n-agallamh go bhfuil méid áirid saoirse le fáil taobh istigh de na srianta seo. Ach is ag na hócáidí neamhfhoirmeálta is mó a bhíonn cumraíocht, saoirse san inse, geáitsíocht, aisteoireacht agus gnéithe eile den imirt de réir *paidia* le fáil. Is anseo is mó a bhíonn an *sruth* leis an scéalaí (5.4). In áit a bheith ag maíomh gur fearr láithreacha neamhfhoirmeálta ná láithreacha foirmeálta i dtaibhléiriú na scéalaíochta maíthear go bhfuil an dá chinéal comhthéacs riachtanach mar chuid de shlabhra seachadta na scéalaíochta sa lá atá inniu ann.

Bheir an saothar seo léargas ar ghnéithe de thaibhléiriú agus de sheachadadh na scéalaíochta sa chomhthéacs thraidisiúnta agus sa chomhthéacs chomhaimseartha agus ligtheas don léitheoir spléachadh a thabhairt ar dhomhan sóisialta agus cumarsáide lucht na scéalaíochta i nGaeltacht Thír Chonaill, rud nárbh fhurasta a dhéanamh gan an taighde seo a bheith ann. Ghníthear cur síos agus anailís ar go leor ábhair nach dtearnadh mórán staidéir air roimhe seo agus dá bhrí sin ba cheart go mbeadh sé ina chuidiú ag lucht taighde tuilleadh fionnachtana a dhéanamh. Dáiríribh níl ann ach gur lomadh an bachta leis an tsaothar seo agus tá go leor múnadh go fóill le baint as! B'fhiú go mór, mar shampla, taighde stíliochta a dhéanamh ar úsáid na teanga i gcomhthéacsanna éagsúla scéalaíochta. Comh maith leis sin, tá mórán taighde agus féachála le déanamh ar mhodhanna éagsúla inar féidir leas a bhaint as an scéalaíocht san fhorbairt phobail agus in iarrachtaí agus tionscnaimh (ath)neartaithe teanga. Is í an mhian is mó atá in aice le mo chroí go gcuideodh an taighde seo le tuilleadh aitheantais a bhaint amach do scéalaithe agus seanchaithe comhaimseartha Thír Chonaill, comh maith le saineolaithe dúchasacha eile, agus go n-aithneofaí an luach atá ar cheird na scéalaíochta agus an tseanchais i saol comhaimseartha na nGael.

Aguisín 1

Fian-shruth Find, fáth cén dochta,
togla, tána, tochmorca,
slisnige, is dúle feda,
áera, rúne romera.

*Tales of Find and the Fianna, a matter inexhaustible,
sacks, forays, wooings,
tablets, and books of lore,
satires, keen riddles:*

Ároisc roscada ri gail,
's tecusca fíra Fithail,
dubláidi dindshenchais dait,
tecusca Cairpri is Chormaic.

*Proverbs, maxims, the Rule
and truthful teachings of Fithal,
dark lays of the Dindsenchas for thee,
teachings of Cairpre and Cormac;*

Na fessa im fheis truim Temra,
óenaige im óenach Emua,
annálad and, is fíir so,
cáich rand rorannad Héreo.

*The feasts round the mighty Feast of Tara,
the fairs, round the Fair of Emain;
annals there, this is true;
every division into which Erin has been divided:*

Scél tellaig Temra, nach timm,
fíis cech trichat in Hérind,
banshenchas, buidne, bága,
bruidne, gessi, gabála.

*The tale of the household of Tara, that is not scanty,
the knowledge of every cantred in Erin,
the chronicle of women, tales of armies, conflicts,
hostels, tabus, captures:*

Deich-thimna Catháir chétaig
dia chlaind racháim rí-gmétaig
foirb cech duine mar as dlecht
co mbet nile 'ca éistecht.

*The ten-fold Testament of hundreded Cathair
to his right pleasant offspring kingly of stature:
assigns the estate of each man as is due,
so that all may listen to it.*

Pipai, fidli, fir cengail,
cnámfhír agus cuslennaig,
sluag étig engach égair,
béccaig agus búridaig.

*Pipes, fiddles, gleemen,
bones-players and bag-pipers,
a crowd hideous, noisy, profane,
shriekers and shouters.*

Turbait a fedma uile
do rí Berba bruthmaire:
conérne in rí rán fíor mess
ar cách dán a míad díles.

*They exert all their efforts
for the King of seething Berba:
the king, noble and honoured,
pays for each art its proper honour.*

Aitte, oirgne, aidbse cheóil,
coimgne cinte cóem-cheneóil,
a réim rí, rath dar Bregmag,
a cath is a chrúad-enguam

*Tales of death and slaughter, strains of music;
exact synchronising of the goodly race;
his royal pedigree, a blessing through Bregmag
his battle and his stark valour.*

(Gwynn, 1913: 20-21).

Aguisín 2

Uaigneach anocht clár Connla,
gé lán d'fhoirinn allmhardha;
sáith an chláir fhionnacraigh fhéil
don Sbáin ionnarbthair iadséin.

...

Mór tuirse Ultach san airc
d'éis Í Dhomhnaill do dhíobairt,
's ní lugha fa Aodh Eanaigh
cumha ar an taobh thuaithamhain.

Gan gháire fa ghníomhradh leinbh
cosc ar cheol, glas ar ghaoidheilg,
meic ríogh, mar nár dhual don dréim,
gan luath ar fíon nó ar aifrinn.

Gan imirt, gan ól fleidhe,
gan aithghearradh aimsire,
gan mhalairt, gan ghraifne greagh,
gan tabhairt aighthe i n-éigean.

Gan rádha rithlearg molta,
gan sgaoileadh sgeol gcodalta;
gan úidh ar faixin leabhair,
gan chlaisdin nglúin gheinealaigh.

...

's gan Maoisi i n-Éirinn aguinn.

(*B.M. Cat. Irish MSS* i, 397 et seq.; *Éiriu* viii, 191 et seq.; *Beatha Aodha Ruaidh Uí Dhomhnaill* ii, 138 et seq. In: Williams agus Ní Mhuiríosa, 1979: 205.)

Aguisín 3: Samplaí as na hAgallaimh

Aodh Mac Gairbheá:

- Rian 1** – [Agallamh: Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 3.00-4.00]
- Rian 2** – [Agallamh: Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 42.00-45.00]
- Rian 3** – [Agallamh: Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 55.00-56.00]
- Rian 4** – [Agallamh: Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 5.00-6.00]
- Rian 5** – [Agallamh: Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018] – 6.00-7.00]
- Rian 6** – [Agallamh: Mac Aoidh, Mac Gairbheá agus Mac Gairbheá, (2018). [02/06/2018]. – 32.00-33.00]

Brian Danny Minnie Ó Domhnaill:

- Rian 1** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Domhnaill, (2017). [15/04/2017] – Taifead a hAon – 34.00-35.00]

Bríd Anna Ní Bhaoill:

- Rian 1** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2016). [05/11/2016] – 1.00-2.00]
- Rian 2** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 8.00-9.00]
- Rian 3** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 10.00-12.00]
- Rian 4** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 12.00-13.00]
- Rian 5** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 13.00-15.00]
- Rian 6** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017c). [15/12/2017] – Taifead a Dó – 1.00-2.00]
- Rian 7** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 42.00-44.00]
- Rian 8** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017a). [14/04/2017] – 26.00-28.00]
- Rian 9** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Trí – 4.00-6.00]
- Rian 10** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ní Bhaoill, (2017b). [15/04/2017] – Taifead a Dó – 0.00-3.00]

Gearóidín Breathnach:

- Rian 1** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 24.00-25.00]
- Rian 2** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 44.00-45.00]
- Rian 3** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 6.00-8.00]
- Rian 4** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 12.00-14.00]
- Rian 5** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 0.00-2.00]
- Rian 6** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 14.00-15.00]
- Rian 7** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 10.00-11.00]
- Rian 8** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 13.00-14.00]
- Rian 9** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 21.00-22.00]
- Rian 10** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 2.00-3.00]
- Rian 11** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 9.00-10.00]
- Rian 12** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 35.00-36.00]
- Rian 13** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 36.00-37.00]
- Rian 14** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 0.00-2.00]
- Rian 15** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a Dó – 13.00-14.00]
- Rian 16** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Breathnach, (2018). [01/06/2018] – Taifead a hAon – 9.00-10.00]

Gene Eoghain Ó Curraighín:

- Rian 1** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 0.00-2.00]
- Rian 2** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 17.00-18.00]
- Rian 3** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 24.00-25.00]
- Rian 4** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 3.00-4.00]
- Rian 5** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 27.00-28.00]
- Rian 6** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017b). [03/06/2017] – Taifead a Dó – 22.00-24.00]
- Rian 7** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 26.00-27.00]
- Rian 8** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2016). [04/11/2016] – 11.00-13.00]
- Rian 9** – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín, (2017b). [03/06/2017] – Taidead a dó – 19.00-20.00]

Micí Whiting Mac Aoidh:

Rian 1 – [Agallamh: Mac Aoidh agus Mac Aoidh, (2018), (21/03/2018) – Taifead a Trí – 12.00-13.00]

Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí:

Rian 1 – [Agallamh: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a), [16/04/2017] – 3.00-4.00]

Rian 2 – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 15.00-16.00]

Rian 3 – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 14.00-16.00]

Rian 4 – [Agallamh: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 2.00-3.00]

Rian 5 – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 1.00-2.00]

Rian 6 – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 4.00-5.00]

Rian 7 – [Agallamh: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 9.00-10.00]

Rian 8 – [Agallamh: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 10.00-11.00]

Rian 9 – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 26.00-28.00]

Rian 10 – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 8.00-9.00]

Rian 11 – [Agallamh: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017a). [16/04/2017] – 11.00-13.00]

Rian 12 – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a Trí – 5.00-6.00]

Nóra Óg Ní Raghallaí:

Rian 1 – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 10.00-11.00]

Rian 2 – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018]. – 6.00-8.00]

Suzanne Uí Ghallchóir:

Rian 1 – [Agallamh: Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/01/2017] – 5.00-6.00]

Rian 2 – [Agallamh: Mac Aoidh agus Uí Ghallchóir, (2017). [16/01/2017] – 4.00-5.00]

Aguisín 4: Samplaí de Sheanchas agus Scéalta ó na hAgallaimh

Samplaí de sheanchas agus de scéalta a dtearnadh taifead orthu le linn an taighde seo.

Bríd Anna Ní Bhaoill:

Rian 1 – Scéal: “Maolmhuire an Bhata Bhuí” – [Ní Bhaoill, B. (2017). *Maolmhuire an Bhata Bhuí*. [Taifead Fuaime]. [Samhain 2017]]

Danny Mac Fhloinn:

Rian 1 – Scéal: "Fathach Mhín Ghiolla Charraigh" – [Agallamh: Mac Aoidh, S., Ó Longáin, D., Mac Fhloinn, D. Agus Mhic Fhloinn, B. (2018). [1/07/2018]]

Eithne Ní Ghallchobhair:

Rian 1 – Scéal: “Cú Chulainn agus Níon Rí na Gréige” – [Ní Ghallchobhair, E. (2017). *Cú Chulainn agus Níon Rí na Gréige*. [Taifead Fuaime]. [Samhain 2017]]

Gene Eoghain Ó Curraighín:

Rian 1 – Scéalta agus seanchas fá Lucht Farraige – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín (2017a). [02/06/2017] – Taifead a hAon – 29.00-43.00]

Rian 2 – Scéalta agus seanchas fá Lucht Farraige – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín (2017a). [02/06/2017] – Taifead a Dó – 5.00-11.00]

Rian 3 – Smuigleáil agus Déanamh an Phoitín – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Curraighín (2017b). [03/06/2017] – Taifead a Dó – 0.00-9.00]

Rian 4 – Scéal: “Athphósadh Fhinn Mhic Cumhaill agus Bean na bPisreogaí” – [Ó Curraighín, E. (2017). *Athphósadh Fhinn Mhic Cumhaill agus Bean na bPisreogaí*. [Taifead Fuaime]. [Samhain 2017]]

Rian 5 – Scéal: “An Dóigh a dTáinig an Dá Threibh Dhéag go Cathair na Gaillimhe” – [Ó Curraighín, E. (2015). *An Dóigh a dTáinig an Dá Threibh Dhéag go Cathair na Gaillimhe*. [Taifead fuaime]. [Samhain 2015]]

Hughie Mhoody (Aodh Ó Gallchóir):

Rian 1 – Scéal: “Scéal Graosta” – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Gallchóir (2018). [10/11/2018] – Taifead a hAon – 15.00-18.00]

Rian 2 – Scéal: Lánúin a Bhí ag Déanamh Poitín – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Gallchóir (2018). [10/11/2018] – Taifead a hAon – 18.00-21.00]

Rian 3 – Scéal: “Cás amach a bhí ann!” – [Agallamh: Mac Aoidh agus Ó Gallchóir (2018). [10/11/2018] – Taifead a hAon – 22.00-24.00]

Nóra Frainc Chonaill Uí Raghallaí:

Rian 1 – Scéal: “An Asail” – [Agallamh: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017b). *An Asail*. [16/04/2017]]

Rian 2 – Scéal: “Gasúr Beag a tháinig chun tsaoil ar an Oileán” – [Agallamh: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017c). *Gasúr Beag a tháinig chun tsaoil ar an Oileán*. [16/04/2017]]

Rian 3 – Scéal: “An *Mirror*” – [Agallamh: Mac Aoidh agus Uí Raghallaí, (2017d). *An Mirror* [16/04/2017]]

Rian 4 – Scéal: “Sagart Mór Anagaire” – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí, agus Uí Dhubhcháin, (2017). [15/12/2017] – Taifead a hAon – 27.00-30.00]

Rian 5 – Scéal: “*Bid bid* a dhuine uasail” – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 40.00-42.00]

Rian 6 – Scéal: “Cuireadh ‘nabhaile é cionn is gur úirt sé *thirty*” – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 43.00-46.00]

Nóra Óg Ní Raghallaí:

Rian 1 – Scéal fá mhac Nóra Óg nár tuigeadh i gceart agus é ar an bhus scoile in Ard Mhacha – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 45.00-47.00]

Rian 2 – Scéal: “Bí i do thost!” – [Agallamh: Mac Aoidh, Uí Raghallaí agus Ní Raghallaí, (2018). [03/06/2018] – 47.00-49.00]

An Leabharliosta

Foinsí na hEitneagrafaíochta, Taifid, Foinsí Idirlín agus Foinsí Cartlainne

Acadamh Ríoga na hÉireann. (2009a). *Mag Grianna, Feidhlimidh*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://doegen.ie/ga/node/2349>. [8/02/2019].

Acadamh Ríoga na hÉireann. (2009b). *Ó Domhnaill, Seán*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://doegen.ie/ga/node/2338>. [8/02/2019].

Acadamh Ríoga na hÉireann. (2009c). *Mag Grianna, Éamonn*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://doegen.ie/ga/node/2270>. [8/02/2019].

An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2009). *Buaiteoirí 2009*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2009.html>. [29/01/2019].

An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2014). *Buaiteoirí 2014*. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2014.html>. [29/01/2019].

An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2015). *Buaiteoirí 2015*. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2015.html>. [29/01/2019].

An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2016). *Buaiteoirí 2016*. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2016.html>. [29/01/2019].

An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2017). *Buaiteoirí 2017*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/buaiteoiri-2017.html>. [31/01/2018].

An tOireachtas – Gréasán na nGael. (2018). *Buaiteoirí 2018*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.antoireachtas.ie/oireachtas-na-samhna/cartlann/buaiteoiri-2018.html>. [29/01/2019].

Butler, E. agus Mac Aodha Bhuí, R. (2010). 'MC Muppet is a rapper from Connemara whose lyrics are very sexual in content. The Irish language is a very poetic language'. *The Irish Times*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.irishtimes.com/culture/tv-radio-web/mc-muppet-is-a-rapper-from-connemara-whose-lyrics-are-very-sexual-in-content-the-irish-language-is-a-very-poetic-language-1.637353>. [23/12/2018].

- Breathnach, D. agus Ní Mhurchú, M. (2017). *Ainm.ie*. Ar fáil ag: <https://www.ainm.ie>. [21/11/2017].
- Cló Mhaigh Eo. (2018). *Eithne Ní Ghallchobhair*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.leabhar.com/authors-eithne-ni-ghallchobhair.html>. [31/01/2018].
- Coláiste Mhuire. (2016). *Lá Gaeltachta: Clár an Lae*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.stmarys-belfast.ac.uk/downloads/news/Gaeltacht%20Day%20Programme%2015%20Nov%202016.pdf>. [29/01/2019].
- C.O.N.C.O.S. Comhchoiste Náisiúnta na gColáistí Samhraidh. (2019). *Baile*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.concos.ie/>. [28/01/2019].
- Coll, M. (2019). *Scéalaíocht i dTeach Bhríd Anna Ní Bhaoill*. [Físeán]. [12/01/2019].
- Costello E. agus Ó Maoladha, L. (2014). Personal Interview. In: Costello, E. (2015). *Sean-nós singing and Oireachtas na Gaeilge: Identity, Romantic Nationalism, and the Agency of the Gaeltacht Community Nexus*. [Tráchtas PhD, Ollscoil Luimnigh].
- Cumann Lúthchleas Gael. (2016). *Leabhar Rialacha Scór*. Ar fáil ag: <https://res.cloudinary.com/dvrbaruzq/image/upload/q3kifuxth3jhfivxeyew.pdf>. [8/01/2017].
- Cumann Lúthchleas Gael. (2018). *Scór*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.gaa.ie/the-gaa/cultur-agus-gaeilge/scor>. [29/01/2019].
- Donegal Democrat. (2018). TG4 Tribute to late Cítí Seáin Uí Chuinneagáin. *Donegal Democrat*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.donegaldemocrat.ie/news/home/323730/tg4-tribute-to-the-late-citi-seain-ui-chuinneagain.html>. [09/09/2019].
- Donegal Now. (2015). EVENT: Donegal Festival of Storytelling starts today. *Donegal Now*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.donegalnow.com/news/donegal-festival-of-storytelling-starts-today/46687>. [29/01/2019].
- Donegal Now. (2018). Donegal women wins at Fleadh Cheoil na hÉireann. *Donegal Now*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.donegalnow.com/news/donegal-women-wins-fleadh-cheoil-na-heireann/243424>. [30/08/2018].
- duchas.ie. (2019a). *An Príomhbhailiúchán Lámhscríbhinní*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.duchas.ie/ga/cbe>. [18/04/2019].
- dúchas.ie. (2019b). *Séamus Ó Cuinneagáin*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.duchas.ie/en/pp/cbe/315678336>. [21/03/2019].

- Electronic Dictionary of the Irish Language. (2019), *eDil: concise editon*, ar fáil ag: <http://www.dil.ie/>. [05/08/2019].
- Eurostat Press Office. (2014). *Women teachers largely over-represented in primary education in the EU*. [Preas-Ráiteas]. Le fáil: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7672738/3-04102016-BP-EN.pdf/9f0d2d04-211a-487d-87c3-0a5f7d6b22ce>. [13/05/2019].
- Facebook Newsroom. (2019). *Company Info*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://newsroom.fb.com/company-info/>. [05/03/2019].
- Fleadh Cheoil na hÉireann. (2018). *Competition Timetable*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://fleadhcheoil.ie/wp-content/uploads/2018/07/competition-timetable-.pdf>. [10/01/2019].
- Goek, S. (2016). Where do returning Irish emigrants move home to? *The Irish Times*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.irishtimes.com/life-and-style/abroad/generation-emigration/where-do-returning-irish-emigrants-move-home-to-1.2742605>. [27/02/2019].
- Henigan, J. agus Ní Dhomhnaill, N. (1979). *Tape recorded interview with Neilí Ní Dhomhnaill, Rann na Feirste, Co Donegal, Ireland, 27 June 1979*. In: Henigan, J. (1991). *Sean-nós in Donegal: In search of a definition. Musical Traditions*. [ar líne]. Ar fáil ag: https://www.mustring.org.uk/articles/sean-nos.htm?fbclid=IwAR0RnUq6HvIFAgElCoyoGacZH9A-EjoXwVlO1t-Cj36eQ4o07DZe_aOr9FY. [27/03/2019].
- Henigan, J. agus Ó Duibheannaigh, A. (1979). *Tape recorded interview with Aodh Ó Duibheannaigh, Rann na Feirste, Co Donegal, Ireland, 2 July 1979*. In: Henigan, J. (1999). *Sean-nós in Donegal: In search of a definition. Musical Traditions*. [ar líne]. Ar fáil ag: https://www.mustring.org.uk/articles/sean-nos.htm?fbclid=IwAR0RnUq6HvIFAgElCoyoGacZH9A-EjoXwVlO1t-Cj36eQ4o07DZe_aOr9FY. [27/03/2019].
- Hickey, K. (2015). FÍSEÁN: Greann na nGael i sraith nua Uí Chualáin. *Tuairisc*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://tuairisc.ie/greann-na-nga-el-i-sraith-nua-ui-chualain/>. [30/01/2019].
- Lambert, K. agus Ó Duibheannaigh, A. (1980a). *Field Notes*. In: Lambert, K. (1985). *The Spoken Web: An Ethnography of Storytelling in Rannafast, Ireland*. PhD. Boston University. Leathanach 21.
- Lambert, K. agus Ó Duibheannaigh, A. (1980b). *Scéalaíocht*. In: Lambert, K. (1985). *The Spoken Web: An Ethnography of Storytelling in Rannafast, Ireland*. PhD. Boston University. Leathanach 248.

- Lambert, K. agus Ó Duibheannaigh, A. (1980c). *Words*. In: Lambert, K. (1985). *The Spoken Web: An Ethnography of Storytelling in Rannafast, Ireland*. PhD. Boston University. Leathanach 97.
- Lee, I. (2016). *Siúlach Scéalach 16/10/16*. [ar líne]. RTÉ Raidió na Gaeltachta. Ar fáil ag: https://www.rte.ie/radio1/podcast/podcast_siulachscealach.xml. [10/01/2019].
- Mac Aodha Bhuí, R. (2015). *Rónán Beo 23/04/15*. [ar líne]. RTÉ Raidió na Gaeltachta. Ar fáil ag: https://gb.ivoox.com/en/ronan-beo-a-3-clar-iomlan-230415-audios-mp3_rf_8190835_1.html. [23/12/2018].
- Mac Aoidh, S. (2016a). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón tseisiún scéalaíochta sa Chultúrlann ar Lá Fhéile Pádraig 2016*. [17/03/2016].
- Mac Aoidh, S. (2016b). *Nótaí Eitneagrafaíochta ag Oireachtas na Samhna 2016 i gCill Airne*. [3-6/11/2016].
- Mac Aoidh, S. (2016c). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil i dTeach Solais Fhánada*. [16/09/2016].
- Mac Aoidh, S. (2016d). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Oíche Airneáil Chiaráin Uí Mhaicín, Deireadh Fómhair 2016*. [13/10/2016].
- Mac Aoidh, S. (2016e). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Ghaeltacht Láir Iúil – Lúnasa 2016*.
- Mac Aoidh, S. (2016f). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Thoraigh Iúil 2016*. [3-10/7/2016].
- Mac Aoidh, S. (2017a). *Nótaí Eitneagrafaíochta ag Oireachtas na Samhna 2017 i gCill Airne*. [2-5/11/2017].
- Mac Aoidh, S. (2017b). *Nótaí Eitneagrafaíochta ag Oíche Airneáil Dheireadh Seachtaine na Gaeilge san Áislann i Rann na Feirste*. [05/03/2017].
- Mac Aoidh, S. (2017c). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Fhéile Pheadar Joe Haughey ar an Chreagán, Tír Eoghain*. [9/10/2017].
- Mac Aoidh, S. (2017d). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Liú Lúnasa, Béal Feirste, 2017*. [21-27/08/2017].
- Mac Aoidh, S. (2017e). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Oíche Airneáil Chiaráin Uí Mhaicín, Bealtaine 2017*. [27/05/2017].
- Mac Aoidh, S. (2017f). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Oíche Airneáil Chiaráin Uí Mhaicín, Deireadh Fómhair 2017*. [22/10/2017].

- Mac Aoidh, S. (2017g). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil sa Railway Bar in Iúr Chinn Trá, Márta 2017*. [08/03/2017].
- Mac Aoidh, S. (2017h). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Oíche Airneáil Raidió Fáilte sa Chultúrlann, Márta 2017*. [16/03/2017].
- Mac Aoidh, S. (2017i). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Ghaeltacht Láir Iúl – Lúnasa 2017*.
- Mac Aoidh, S. (2018a). *Nótaí Eitneagrafaíochta ag Oireachtas na Samhna 2018 i gCill Airne*. [1-4/11/2018].
- Mac Aoidh, S. (2018b). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Liú Lúnasa, Béal Feirste, 2018*. [22-26/08/2018].
- Mac Aoidh, S. (2018c). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil sa tSeanbheairic ar an Fhál Charrach 21ú Meán Fómhair 2018*. [21/09/2018].
- Mac Aoidh, S. (2018d). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil sa tSeanbheairic ar an Fhál Charrach 9ú Samhain 2018*. [09/11/2018].
- Mac Aoidh, S. (2018e). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Ghaeltacht Láir Iúl – Lúnasa 2018*.
- Mac Aoidh, S. (2018f). *Nótaí Eitneagrafaíochta ó Theach Nóra Frainc Chonaill*. [03/06/2018].
- Mac Aoidh, S. (2019). *Nótaí Eitneagrafaíochta ón Oíche Airneáil i dTeach Bhríd Anna, Rann na Feirste, Eanáir 2019*. [12/01/2019].
- Mac Aoidh, S. agus Breathnach, G. (2018). *Agallamh i dTeach Ghearóidín ar an Airdmhín, na Rosa*. [01/06/2018].
- Mac Aoidh, S. agus Mac Aoidh, M. (2018). *Agallamh le Micí Whiting ina theach féin i Machaire Rabhartaigh*. [21/03/2018].
- Mac Aoidh, S. agus Mac Giolla Easpaig, P. (2018). *Agallamh le Pádraig Mac Giolla Easpaig i dTeileann*. [04/08/2018].
- Mac Aoidh, S. agus Mac Labhraí, S. (2019). *Agallamh le Seán Mac Labhraí ina Theach Féin*. [04/01/2019].
- Mac Aoidh, S. agus McGuirk, L. (2018). *Agallamh le Larry McGuirk sa Chultúrlann, Béal Feirste*. [02/03/2018].
- Mac Aoidh, S. agus Ní Bhaoill, B. (2016). *Agallamh le Brid Anna ag Oireachtas 2016*. [05/11/2016].

- Mac Aoidh, S. agus Ní Bhaoill, B. (2017a). *Agallamh i dTeach Bhríd Anna, Rann na Feirste*. [14/04/2017].
- Mac Aoidh, S. agus Ní Bhaoill, B. (2017b). *Agallamh i dTeach Bhríd Anna, Rann na Feirste*. [15/04/2017].
- Mac Aoidh, S. agus Ní Bhaoill, B. (2017c). *Agallamh i dTeach Bhríd Anna, Rann na Feirste*. [15/12/2017].
- Mac Aoidh, S. agus Ní Bhaoill, B. (2019a). *Agallamh i dTeach Bhríd Anna, Rann na Feirste*. [02/03/2019].
- Mac Aoidh, S. agus Ní Bhaoill, B. (2019b). *Agallamh i dTeach Bhríd Anna, Rann na Feirste*. [07/04/2019].
- Mac Aoidh, S. agus Ní Bhaoill, B. (2020). *Agallamh le Bríd Anna Ní Bhaoill ar an ghuthán*. [15/04/2020].
- Mac Aoidh, S. agus Ní Dhubhcháin, H. (2018). *Agallamh i gCaifé i mBéal Feirste*. [17/01/2018].
- Mac Aoidh, S. agus Ní Ghallchobhair, E. (2016). *Agallamh le hEithne ag Oireachtas 2016*. [05/11/2016].
- Mac Aoidh, S. agus Ní Ghallchobhair, E. (2018). *Agallamh le hEithne Ní Ghallchobhair ag Oireachtas 2018*. [03/11/2018].
- Mac Aoidh, S. agus Ní Ghallchóir, C. (2016). *Agallamh le Clíona Ní Ghallchóir ag an Oireachtas 2016*. [5/11/16].
- Mac Aoidh, S. agus Ó Baoighill, P. (2018). *Agallamh le Pádraig Ó Baoill ina theach féin i Muineachán*. [24/02/2018].
- Mac Aoidh, S. agus Ó Curraighín, E. (2016). *Agallamh le Gene Eoghain ag Oireachtas 2016*. [04/11/2016].
- Mac Aoidh, S. agus Ó Curraighín, E. (2017a). *Agallamh i dTeach Gene Eoghain, Teileann*. [02/06/2017].
- Mac Aoidh, S. agus Ó Curraighín, E. (2017b). *Agallamh i dTeach Gene Eoghain, Teileann*. [03/06/2017].
- Mac Aoidh, S. agus Ó Curraighín, S. (2019). *Agallamh le Shane Ó Curraighín sa Menlo Park Hotel, Gaillimh*. [11/05/2019].

- Mac Aoidh, S. agus Ó Domhnaill, B. (2017). *Agallamh le Brian Danny Minnie in Anagaire*. [15/04/2017].
- Mac Aoidh, S. agus Ó Duibheannaigh, J. (2013). *Agallamh i dTeach John Ghráinne, Rann na Feirste*. [11/08/2013].
- Mac Aoidh, S. agus Ó Gallchóir, A. (2018). *Agallamh le Hughie Mhoody ina Theach Féin i gCaoldroim, Cloich Cheann Fhaola*. [10/11/2018].
- Mac Aoidh, S. agus Uí Ghallchóir, S. (2017). *Agallamh le Suzanne in Anagaire*. [16/01/2017].
- Mac Aoidh, S. agus Uí Raghallaí, N. (2017a). *Agallamh le Nóra Frainc Chonaill ina teach féin i Rann na Feirste*. [16/04/2017].
- Mac Aoidh, S. agus Uí Raghallaí, N. (2017b). *An Asail*. [16/04/2017].
- Mac Aoidh, S. agus Uí Raghallaí, N. (2017c). *Gasúr Beag a tháinig chun tsaoil ar an Oileán*. [16/04/2017].
- Mac Aoidh, S. agus Uí Raghallaí, N. (2017d). *An Mirror*. [16/04/2017].
- Mac Aoidh, S., Mac Gairbheá, A. agus Mac Gairbheá, H. (2018) *Agallaimh le hAodh Mac Gairbheá agus lena mhac Hiúdaí ina dteach féin i Rann na Feirste*. [02/06/2018].
- Mac Aoidh, S., Ó Longáin, D., Mac Fhloinn, D. agus Mhic Fhloinn, B. (2018). *Agallamh le Danny Mac Fhloinn ina Theach Féin i Leitir Bric, An Ghaeltacht Láir*. [1/07/2018].
- Mac Aoidh, S., Uí Raghallaí, N. agus Uí Dhubhcháin, C. (2017). *Agallamh le Nóra Frainc Chonaill agus Caitlín ina dteach féin i Rann na Feirste*. [15/12/2017].
- Mac Aoidh, S., Uí Raghallaí, N. agus Ní Raghallaí, N. (2018). *Agallamh le Nóra Frainc Chonaill agus lena n-ón Nóra ina dteach féin i Rann na Feirste*. [03/06/2018].
- Mac Coisdealbha, L. agus Mac an Iomaire, P. (1945). *Seanchus agus Sgéaluíocht i bPobal Chárna*. CBÉ 1008: 312-331.
- Mac Gille Eathain, C. agus Mac Gille Mhaoil, A. (1948). *Aonghus Barrach*. CBÉ 1180: 310-313.
- Mac Grianna, Ó Maolchalainn, S. agus Ó Conluain, P. (1980). *Seán Bán Mac Grianna, Léargas, clár raidió de chuid RTÉ a craoladh ar 25.5.1980*.
- Mac Labhraí, S. agus Ó Duibheannaigh, J. (2008). *An Áit a n-Ólann an t-Uan an Baine*. Béal Feirste: Cló na Sean-Eaglaise.
- Mac Meanman, L. (1936). [Scéalta a bhailigh Liam Mac Meanman i Ros Goill idir 5/11/1936 agus 19/11/1936]. CBÉ: 274: 1-777.

- Mac Ruairí, D. agus Uí Raghallaigh, N. (2016) *Sin an Saol* Céadaoin 8 Meitheamh 2016. [ar líne]. RTÉ Raidió na Gaeltachta. Ar fáil ag: <http://www.rte.ie/rnag/sin-an-saol/programmes/2016/0608/794157-sin-an-saol-cadaoin-8-meitheamh-2016/>. [12/04/2018].
- Magee, H. (1946). Mícheál Ó hIghne, Teileann, Co. Dhún na nGall. In: Mac Cárthaigh, C., Ó Catháin, S., Uí Ógáin, R. agus Watson, S. (2010). *Seoda as Cnuasach Bhéaloideas Éireann*. Baile Átha Cliath: Cnuasach Bhéaloideas Éireann.
- McCallig, E. (2016). Ardara woman wins first prize in Storytelling at Oireachtas competition. *Donegal Daily*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.donegaldaily.com/2016/11/06/ardara-woman-wins-first-prize-in-storytelling-at-oireachtas-competition/>. [31/01/2018].
- McKenna, M. (2019). *The Spoken Irish of Rann na Feirste*. [ar líne] ar fáil ag: www.rannnafeirste.com. [18/03/2019].
- NationalFolkloreUcd. (2013). [físeán ar líne]. Ar fáil ag: https://www.youtube.com/watch?v=iM5qA_luSI8. [25/04/2018].
- Ní Bhaoill, B. (2017). *Maolmuire an Bhata Bhuí*. [Taifead Fuaime]. [Samhain 2017].
- Ní Bhaoill, B. (2018). *Video an Iúir – Bridanna Ní Bhaoill – Fleadh Ceoil na hÉireann 2018*. Ar fáil ag: <https://www.youtube.com/watch?v=WQD1y6KqHAK&feature=youtu.be>. [8/01/2019].
- Ní Bhaoill, B. (2019). An craic fà Rann na Feirste [...]. *Facebook*. Postáilte ar 14ú Eanáir 2019. [Chonacthas é 30/01/2019].
- Ní Bhaoill, H. agus Ó Baoill, D. (2014). *Donnachadh Chassie Ó Baoill ag labhairt le Hannah Rua Ní Bhaoill*. [ar líne]. Raidió Fáilte. Ar fáil ag: <http://www.raidiofailte.com/nuacht/hannah-rua-ni-bhaoill-donnchadh-chassie-o-baoill-seanchai/>. [19/02/2018].
- Ní Churráin, A. agus Ó Baoighill, P. (2015). *Barrscéalta* 23 Aibreán 2015. [ar líne]. RTÉ Raidió na Gaeltachta. Ar fáil ag: <http://www.rte.ie/rnag/barrsceilta/programmes/2015/0423/696183-barrscalta-dardaoin-23-aibren-2015/>. [01/03/2018].
- Ní Ghallchobhair, E. (2017). *Cú Chulainn agus Níon Rí na Gréige*. [Taifead Fuaime]. [Samhain 2017].
- Ó Baoill, M. (2018). *Maol Muire an Bhata Bhuí*. In: M. McKenna (eag.). *The Spoken Irish of Rann na Feirste*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.rannnafeirste.com/maol-muire-an-bhata-bhui/>. [10/01/2018].

- Ó Baoighill, P. agus Ó Baoighill, D. (2009). *Donnchadh Ó Baoighill – (Donnchadh Chassie) Rann na Feirste*. In: Ó Baoighill, P. (2009). *Padaí Láidir Mac Culadh agus Gaeltacht Thír Eoghain*. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh: 344-350.
- Ó Baoighill, P. agus Ó Duibheannaigh, J. (2007). *Seán Ó Duibheannaigh (John Phadaí Hiúdaí) i dTír Eoghain*. In: Ó Baoighill, P. (2009). *Padaí Láidir Mac Culadh agus Gaeltacht Thír Eoghain*. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh: 336-334.
- Ó Catháin, S. agus Mac Eachmharcaigh, S. (1984). *Stories & Folklore from Seosamh Mac Eachmharcaigh* [físeán]. [CBÉ]. DVD 0028.
- Ó Catháin, S. agus Ó hÉinrí, S. (1985). Monolingual Irish Speaker. In: *In Search of the Trojan War* [Clár Teilifíse ar an BBC]. [ar líne]. Ar fáil ag: https://www.youtube.com/watch?v=UP4nXIKJx_4. [21/03/2019].
- Ó Catháin, S., Watson, S. agus Mhic a Luain, M. (1984). *Scéalta* [físeán]. [CBÉ]. DVD 0038.
- Ó Colla, F. agus Ó Baoill, M. (1977). Feardorcha Ó Colla ag caint le Micí Sheáin Néill. [tras-scríobh ar chlár raidió]. RnaG 47A. In: *Micí Sheáin Néill: Scéalaí agus Scéalta*. Poirtéir, C. (1993). An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 265-275.
- Ó Conaola, M. (1976). Trian le Scéalaíocht. [clár raidió]. *Cartlann Sheáin Mhic Giollarnáth*, [ar líne]. Ar fáil ag: <http://cartlann.ie/items/show/955>. [01/02/2018].
- Ó Conluain, P., Ó Maolchalann, S. agus Ó Baoill, M. (1980). Micí ag caint le Proinsias Ó Conluain agus Seán Ó Maolchalann. [tras-scríobh ar chlár raidió]. Cartlann Fuaime RTÉ S BB941. In: *Micí Sheáin Néill: Scéalaí agus Scéalta*. Poirtéir, C. (1993). An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 257-265.
- Ó Curraighín, E. (2014). *Máire Gene Eoghan*. [físeán]. Ar fáil ag: <https://www.meoneile.ie/sraitheanna/mn%C3%A1-t%C3%AD-a-sc%C3%A9al-m%C3%A1ire-gene-eoghan> [15/10/18].
- Ó Curraighín, E. (2015). *An Dóigh a dTáinig an Dá Threibh Dhéag go Cathair na Gaillimhe*. [Taifead fuaime]. [Samhain 2015].
- Ó Curraighín, E. (2017). *Athphósadh Fhinn Mhic Cumhaill agus Bean na bPisreogaí*. [Taifead Fuaime]. [Samhain 2017].
- Ó Domhnaill, A. (1937). *Agus mé ag cruinniúghadh béaloideas*. CBÉ 391: 514-521.
- Ó Domhnaill, M. (1974) Déardaoín 1 Lúnasa. *Cín Lae*. CBÉ "Bailiúchán Mhícheáil Uí Dhomhnaill." Baile Átha Cliath. In: Mac Ruairí, 2017: 204.

- Ó Donnaile, A. agus Ó Duibheannaigh, J. (2011a). *Ceann Dubhrann – eip 8*. [ar líne]. Iplayer Radio. Ar fáil ag: <http://www.bbc.co.uk/programmes/p00vwrn1>. [31/01/2018].
- Ó Donnaile, A. agus Ó Duibheannaigh, J. (2011b). *Ceann Dubhrann 3*. [ar líne]. *Blas*. Ar fáil ag: <http://www.bbc.co.uk/northernireland/irish/blas/education/ceannDubhrann/page03.shtml>. [07/03/2019].
- Ó Duibheannaigh, A. agus Nic Grianna, S. (1937a). *Áirneal*. CBÉ: 371: 10-14. [12/07/1937].
- Ó Duibheannaigh, A. agus Nic Grianna, S. (1937b). *Dilleachta Gioraigh*. CBÉ 370: 318-329.
- Ó Duibheannaigh, J. (2018). *Móirne Mór*. In: M. McKenna (eag.). *The Spoken Irish of Rann na Feirste*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.rannnafeirste.com/moirne-mor/>. [10/01/2018].
- Ó Duibheannaigh, J. (2019). *Mo Ghabhar Beag Baoideach Baoideach*. In: McKenna (eag.). *The Spoken Irish of Rann na Feirste*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.rannnafeirste.com/new-page>. [25/04/2019].
- Ó Duibhín, C. (2016). *Feidhlimidh 'ac Grianna (c1851-1944) of Rannafast, Annaghery, Co Donegal*. [ar líne]. Ar fáil ag: http://www.smo.uhi.ac.uk/~oduibhin/doegen/aggriannaf_biog.htm. [8/02/2019].
- Ó Gallachóir, D. agus Ó Baoighill, D. (2005). *Spailpíní*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.bealoideasbeo.ie/bealoideas/httpdocs/faispriomh.php?sloinne=%C3%93%20Baoighill&ainm=Donnchadh%20Chassie&idfais=26>. [8/02/2019].
- Ó Gallachóir, D. agus Ó Baoighill, D. (2006). *Iascaireacht*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.bealoideasbeo.ie/bealoideas/httpdocs/faispriomh.php?sloinne=%C3%93%20Baoighill&ainm=Donnchadh%20Chassie&idfais=26>. [8/02/2019].
- Ó Gallachóir, D. agus Ó Curraighín, E. (2006). *Obair*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.bealoideasbeo.ie/bealoideas/httpdocs/faispriomh.php?sloinne=%C3%93%20Curraighín%20Adn&ainm=Gene%20Eoghain&idfais=19>. [30/01/2018].
- Ó Gallachóir, D. agus Ó Domhnaill, D. (2007). *Obair*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.bealoideasbeo.ie/bealoideas/httpdocs/faispriomh.php?sloinne=%C3%93%20D%C3%B3mhnaill&ainm=Donnchadh&idfais=117>. [21/02/2018].
- Ó Gallachóir, D. agus Ó Domhnaill, D. (2008). *Teangacha á labhairt in Éirinn*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://www.bealoideasbeo.ie/bealoideas/httpdocs/faispriomh.php?sloinne=%C3%93%20D%C3%B3mhnaill&ainm=Donnchadh&idfais=117>. [21/02/2018].

- Ó Gallachóir, D., Ó Domhnaill, M. agus Ó Baoighill, D. (2009). *Donnachadh Chassie Ó Baoighill*. [ar líne]. Ar fáil ag:
<http://www.bealoideasbeo.ie/bealoideas/httpdocs/faispriomh.php?sloinne=%C3%93%20Baoighill&ainm=Donnachadh%20Chassie&idfais=26>. [02/07/2018].
- Ó Gallachóir, D. agus Ó Duibheannaigh, J. (2008). *An Teach Cónaithe*. [ar líne]. Ar fáil ag:
<http://www.bealoideasbeo.ie/bealoideas/httpdocs/faispriomh.php?sloinne=%C3%93%20Duibheannaigh&ainm=John%20Ghr%C3%A1inne&idfais=24>. [11/04/2018].
- Ó hEochaidh, S. (1937). *Dialann Sheáin Uí Eochaidh 23/8/1935 – 7/7/1937*. CBÉ 421: 1-388.
- Ó hEochaidh, S. (1938a). *Leabhar Cinnlae le Seán Ó hEochaidh*. [Dialann Oibre]. CBÉ 690:1. Baile Átha Cliath.
- Ó hEochaidh, S. (1945a). *Leabhar Cinn-Lae Sheáin Uí Eochaidh 8/4/1944 – 17/8/1945*. CBÉ 1108: 1-695.
- Ó hEochaidh, S. (1945b). *Nótaí Fánacha ar Sheanchaidhthe Theilinn*. CBÉ 1118: 62-80.
- Ó hEochaidh, S. (1945c). *Nótaí ar Shaoghal Theilinn ó c.1840-1860*. CBÉ: 1074: 93-170.
- Ó hEochaidh, S. (1946). *Dialann Sheáin Uí Eochaidh 18/8/1945 – 7/12/1946*. CBÉ 1109: 1-603.
- Ó hEochaidh, S. (1948). *Dialann Sheáin Uí Eochaidh 9/12/1946 – 10/4/1948*. CBÉ 1289: 3-367.
- Ó hEochaidh, S. agus Murphy, M. (1964). An Tarbh Breac agus Ri An Domhain Thoir. *Béaloideas*, Iml. 32, leathanaigh 85-98.
- Ó hEochaidh, S. agus Ó Beirn, S. (1949). *An Fíor Gorm*. CBÉ 1170: 205.
- Ó hEochaidh, S. agus Ó Dubhthaigh, N. (1942). *Seanchusc agus Áirneáil*. CBÉ 818: 159-89. Baile Átha Cliath.
- Ó Murchadha, T. (1945). *Scéalta Fada Fiannuíochta*. CBÉ 1263: 200-261.
- Pobalscoil Ghaoth Dobhair. (2008). *Idir Muir agus Sliabh: Pobalscoil Ghaoth Dobhair*, Diosca 1, Rian 7: 'Seán Bán Mac Grianna', Clár Raidió na Pobalscoile 1999. Gaoth Dobhair: Pobalscoil Ghaoth Dobhair.
- Póirtéir, C. agus Mag Uidhir, S. (1989). Cathal Póirtéir ag caint leis an Dr. Seosamh Mag Uidhir (Deireadh Fómhair 1990). In: *Micí Sheáin Néill: Scéalaí agus Scéalta*. Póirtéir, C. (1993). An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 276-286.

- Poirtéir, C. agus Ó hEochaidh, S. (1989). *Cathal Poirtéir ag caint le Seán Ó hEochaidh*. In: *Micí Sheáin Néill: Scéalaí agus Scéalta*. Poirtéir, C. (1993). An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 241-248.
- Poirtéir, C. agus Ó Searcaigh, C. (1989). *Cathal Poirtéir ag caint leis an Ath. Lorcán Ó Searcaigh*. In: *Micí Sheáin Néill: Scéalaí agus Scéalta*. Poirtéir, C. (1993). An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 248-257.
- Poirtéir, C. agus Uí Bhaoill, B. (1989a). *Cathal Poirtéir ag caint le Biddy Sheáin (Márta 1989)*. In: *Micí Sheáin Néill: Scéalaí agus Scéalta*. Poirtéir, C. (1993). An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 211-222.
- Poirtéir, C. agus Uí Bhaoill, B. (1989b). *Cathal Poirtéir ag caint le Biddy Sheáin (Lúnasa 1989)*. In: Poirtéir, C. (1993). *Micí Sheáin Néill: Scéalaí agus Scéalta*. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 222-231.
- Quinn, T. (2014) *A Gaeltacht Moment* [ar líne]. Ar fáil ag: <http://tonerquinn.com/2014/09/12/a-gaeltacht-moment/> [19/12/2018].
- RTÉ Press Centre (2012). *Scéalaíocht: Fadó agus go deo, Saturday 10th November, 6.30pm..* [ar líne]. Ar fáil ag: <https://presspack.rte.ie/2012/11/10/scealaiocht-fado-agus-go-deo-2/>. [28/06/2018].
- Scéalta Nóra Frainc*. (2017). [Clár Raidió] FM 92-95: BBC Raidió Uladh.
- Storytellers of Ireland – Aos Scéal Éireann. *About Us*. (2017). [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.storytellersofireland.org/about-us/>. [19/07/17].
- Storytellers of Ireland – Aos Scéal Éireann. (2018). *Directory of Storytellers – Mhic Lochlainn, Máirín*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.storytellersofireland.org/business-directory/2387/mairin-mhic-lochlainn/>. [31/01/2018].
- teanglann.ie. (2019). *Leabharlann Teanga agus Foclóireachta*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.teanglann.ie/ga/>. [01/09/2019].
- TG4 (2004). *Splanc Deireadh na Gaeltachta*. Ar fáil ag: <https://www.youtube.com/watch?v=SELbYVMpTzo>. [05/09/2017].
- Tuairisc. (2014). Torthaí – Oireachtas na Samhna 2014. *Tuairisc*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://tuairisc.ie/torthai-oireachtas-na-samhna/>. [31/01/2018].
- Tuairisc. (2017a). Aonach Tailteann ar siúl inniu i nGaoth Dobhair. *Tuairisc*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://tuairisc.ie/aonach-tailteann-ar-siul-inniu-i-ngaoth-dobhair/>. [29/01/2019].

- Tuairisc. (2017b). GAILEARAÍ: Aonach Tailteann 2017 – scoth na n-íomhánna ó Ghaoth Dobhair. *Tuairisc*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://tuairisc.ie/gailearai-aonach-tailteann-2017-scoth-na-n-iomhanna-o-ghaoth-dobhair/>. [29/01/2019].
- Tuairisc. (2017c). Laghdú 11% ar líon na gcainteoirí laethúla sa Ghaeltacht – Daonáireamh 2016. *Tuairisc*. [ar líne]. Ar fáil ag: <http://tuairisc.ie/laghdu-11-ar-lion-na-gcainteoiri-laethula-sa-ghaeltacht-daonaireamh-2016/>. [18/07/17].
- Uí Raghallaí, N. (2014). *Mná Tí, a scéal – Nóra Frank Chonaill*. [Físeán] ar fáil ag: <https://www.meoneile.ie/sraitheanna/mna-ti-a-scel-nora-frank-chonaill>. [16/10/2018].
- Uí Raghallaí, N. (2017). *Leabhar, Mór agus Eibhlín*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.bbc.co.uk/programmes/p04w03ws>. [18/04/2019].

Leabhair, Ailt agus Tuairiscí

- Adorno, T. agus Horkheimer, M. (1973) [1972] [1944]. *Dialectic of Enlightenment*. Londain: Allen Lane. [mar *Dialektik der Aufklärung* a foilsíodh ar tús é].
- Agnew, J. (2000) From the political economy of regions to regional political economy, *Progress in Human Geography*, 24. Leathanaigh 101-110.
- Almqvist, B. (1999). Oidhreacht Scéalaíochta Pheig. In: *Ceiliúradh an Bhlascaoid 3: Peig Sayers Scéalaí 1878-1958*. M. Ní Chéilleachair (eag.). An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh: 77-100.
- Almqvist, B. agus Ó Cathasaigh, R. (2002). *Ó Bhéal an Bhab: cnuas-scéalta Bhab Feiritéar*. Indreabhán: Cló iar-Chonnachta.
- An Bráthair Maolsheachlainn, (1913). Cloich Cheann Fhaola. *Catholic Bulletin*, Iml. III, lgh 520-527. Athfhoilsithe in: Ó Ceallaigh, S. (2017). *As Smaointe tig Gníomh: Coláiste Uladh, an Ghaeilge agus 1916*. Coiste Cuimhneacháin Choláiste Uladh. Leathanaigh 471-479.
- Apte, M. (1992). Humor. In: *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments: A Communications-centred Handbook*. R. Bauman (eag.). An chéad eagrán. Nua-Eabhrac/Oxford: Oxford University Press. Leathanaigh 67-75.
- Ardener, S. (1977) [1975]. *Perceiving Women*. Nua-Eabhrac: John Wiley & Sons.

- Arensberg, C. (1959). *The Irish Countryman: An Anthropological Study*. Massachusetts: Peter Smith.
- Bateson, G. (1968). Information and Codification: A Philosophical Approach. In: J. Ruesch agus G. Bateson (eag.). *Communication: The Social Matrix of Psychiatry*. An dara cló. Nua-Eabhrac: W. W. Norton & Company, INC.
- Bateson, G. (1972) [1955]. *Steps to an Ecology of Mind*. Nua Eabhrac: Ballantine.
- Bauman, R. (1975). Verbal Art as Performance. *American Anthropologist*. 77: 290-311.
- Bauman, R. (1977). *Verbal Art as Performance*. Rowley, Massachusetts: Newbury House.
- Bauman, R. (1992). Performance. In: *Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments: A Communications-centred Handbook*. R. Bauman (eag.). An chéad eagrán. Nua-Eabhrac/Oxford: Oxford University Press. Leathanaigh 41-49.
- Bauman, R. agus Abrahams, R. (1981). *"And Other Neighborly Names": Social Process and Cultural Image in Texas Folklore*. Austin agus Londain: University of Texas Press.
- Barrscéalta, (2017) [clár raidió] Raidió na Gaeltachta, 92-94 FM. Clár a craolaíodh ar 26/05/2017.
- Bean, M. (1999). The Role of Traditional Stories in Language Teaching and Learning. In: M. MacDonald (eag.). *Traditional Storytelling Today*. An Chéad Eagrán. Chicago, London: Fitzroy Dearbon Publishers. Leathanaigh 548-551.
- Ben-Amos, D. (1972). Toward a Definition of Folklore in Context. In: *Toward New Perspectives in Folklore*. (eag.) Américo Paredes and Richard Bauman, 3-15. Austin: University of Texas Press.
- Benjamin, W. (1968). The Storyteller: Reflections on the work of Nikolou Leskov. In: *Illuminations: Essays and Reflections*. W. Benjamin. agus H. Zohn (aistritheoir). Nua-Eabhrac: Schocken Books.
- Bettelheim, B. (1976). *The Uses of Enchantment: The Meaning and Importance of Fairy Tales*. Nua Eabhrac: Knopf.
- Bloch, M. (1991). Language, Anthropology and Cognitive Science. *Man, The Journal of the Royal Anthropological Institute*, New Series, 26 (2). Leathanaigh 183-198.
- Bohannon, P. (1995). *How Culture Works*. Nua-Eabhrac: The Free Press.
- Bottigheimer, R. (2003). The Ultimate Fairy Tale: Oral Transmission in a Literate World. In: *A Companion to the Fairy Tale*. Davidson agus Chaudhri (eag.). An chéad eagrán. Cambridge: D. S. Brewer. Leathanaigh 57-70.

- Bourdieu, P. (1977) [1972]. *Outline of a Theory of Practice*. Arna aistriú ag Richard Nice. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brady, S. agus Walsh, F. (2009). *Crossroads: Performance Studies and Irish Culture*. Palgrave Macmillan.
- Bremmer, J. agus Roodenburg, H. (1991). *A Cultural history of gesture*. Cambridge: Polity Press.
- Briody, M. (2013). The Gaelic Storyteller and Séamus Ó Duilearga's Views on the Role and Antiquity of Airneán, *Béascna*, 8. Leathanaigh 1-33.
- Briody, M. (2015). The Socialisation of Storytellers and the Role of Women in the Irish Storytelling Tradition. *Béascna*, 9. Leathanaigh 62-97.
- Briody, M. (2016). *Irish Folklore Commission 1935-1970: History Ideology, Methodology*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Briody, M. (2017). The Narration of Hero-Tales and *Märchen* in Pre-Famine Ireland: The Roots of the Tradition. *Béascna*, 10. Leathanaigh 1-34.
- Brodie, I. (2014). *A Vulgar Art: A New Approach to Stand-Up Comedy*. Jackson: University Press of Mississippi.
- Bruford, A. (1966). *Gaelic Folk-Tales and Medieval Romances: A Study of Early Modern Irish 'Romantic Tales' and their Oral Derivatives*. Baile Átha Cliath: An Cumann le Béaloideas Éireann.
- Bruford, A. (1978). Recitation or Re-creation? Examples from South Uist Storytelling, *Scottish Studies*, 22. Leathanaigh 27-44.
- Bruford, A. agus MacDonald, D. (eag.) (1994). *Scottish Traditional Tales*. Dún Éideann: Polygon.
- Burke, P. (1992). The language of gesture in early modern Italy. In: *A Cultural History of Gesture*, J. Bremmer and H. Roodenburg (eag.). Ithica, New York: Cornell University Press. Leathanaigh 71-83.
- Byrd, J. agus Rothberg, M. (2011). Between Subalternity and Indigeneity. *Interventions*. 13.1, Leathanaigh 1-12.
- Caillois, R. (2001) [1961] [1958]. *Man, Play, and Games*. Urbana agus Chicago: University of Illinois Press.
- Caldwell, D. (2017). Muintir Uí Dhubhaigh, Gort a Choirce, roimh agus i ndiaidh 1916. In: S. Ó Ceallaigh (eag.). *As Smaointe tig Gníomh: Coláiste Uladh, an Ghaeilge agus 1916*. An chéad eagrán. Coiste Cuimhneacháin Choláiste Uladh. Leathanaigh 119-157.

- Campbell, J. F. (1860-2). *Popular tales of the West Highlands orally collected*, Iml I. Dún Éideann: Edmonston & Douglas.
- Campbell, J. G. (1895). *Waifs and strays of Celtic tradition : Clan traditions and popular tales of the west Highlands and Islands*. Londain: David Nutt.
- Carrassi, V. (2017). Between Folk and Lore: Performing, Textualising and (mis)Interpreting the Irish Oral Tradition. *Estudios Irlandeses*, Eagrán Speisialta 12.2. Leathanaigh. 32-46.
- Cashman, R. (2008). *Storytelling on the Northern Irish Border: Characters and Community*. Bloomington agus Indianapolis: Indiana University Press.
- Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Challan, M. (2012). *Air Bilean an t-Shuaigh: Sealladh air Leantalachd Beul-Aithris Gháidhlig Uibhist a Tuath*. Béal Feirste: Cló Ollscoil na Banríona.
- Champion, A. (1989) *Counterurbanization: The Changing Pace and Nature of Population Deconcentration*. Londain: Edward Arnold.
- Chaytor, H. (1945). *From Script to Print: An Introduction to Medieval Literature*. Cambridge University Press.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press.
- Chouquer, G. (2011). Introduction, *Études rurales*, 187. Leathanaigh 9-20. (aistrithe ón Fhraincis go Béarla).
- Cirese, A. (1979). *Cultura egemonica e culture subalterne*. 2ú heagrán. Palermo: Palumbo.
- Cloke, P., Goodwin, M. agus Milbourne, P. (1998) 'Inside looking out: outside looking in. Different experiences of cultural competence in rural lifestyles'. In: Boyle, P. and Halafree, K. (eag.). *Migration into Rural Area*. Chichester: John Wiley & Sons. Leathanaigh 134-150.
- Cocklin, C., Bowler, I. agus Bryant, C. (2002). Introduction: Sustainability and Rural Systems. In: *The Sustainability of Rural Systems: Geographical Interpretations*. I. Bowler, C. Bryant, C. Cocklin (eagarthóirí). An chéad eagrán. Dordrecht/Boston/Londain: Kluwer Academic Publishers. Leathanaigh 1-12.
- Connolly, J. (1972) [1915]. Chapter VI Woman. In: *The Re-Conquest of Ireland*. Baile Átha Cliath: New Books. Ar fáil ag: <https://www.marxists.org/archive/connolly/1915/rcoi/index.htm>. [07/06/2018].
- Corduff, M. (1949). Notes on Storytellers and Storytelling in Iorras, North Mayo. *Béalóideas*, 19. Leathanaigh 177-80.

- Costello, E. (2015). *Sean-nós singing and Oireachtas na Gaeilge: Identity, Romantic Nationalism, and the Agency of the Gaeltacht Community Nexus*. [Tráchtas PhD, Ollscoil Luimnigh].
- Coughlan, P. (1999). An Léiriú ar Shaol na mBan i dTéacsanna Dírbheathaisnéise Pheig Sayers. In: Máire Ní Chéilleachair (eag.). *Peig Sayers Scéalai, 1873-1958 (Ceiliúradh an Bhlascaoid 3)*, Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 20-57.
- Csikszentmihalyi, M. (2008 [1990]). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. Nua-Eabhrac: Harper Perennial Modern Classics.
- Davies, C. (1999). *Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others*. Londain agus Nua-Eabhrac: Routledge.
- Deane, S. (eag.) (1991). *The Field Day Anthology of Irish Literature. Vol. III*. Doire.
- De Barra, N. (2000). *An tÁirneán agus an Tórramh: a dTábhacht i gCoibhneas a Chéile i Slí Mhaireachtála agus i Saoldearcadh Mhuintir Iarthar Dhéise Mumhan*. Tráchtas le haghaidh na Céime M. Phil. Rannóg an Bhéaloidis, Ollscoil na hÉireann, Corcaigh.
- de Bhaldraithe, T. (1981) [1977]. *Seanchas Thomáis Laighléis*. Baile Átha Cliath: An Clóchomhar.
- de Brún, F. (2016). An Griannach Abú. *Comhar*. 76 (4). Leathanaigh 16-19.
- de Fréine, S. (1995). An Gorta agus an Ghaeilge. In: C. Poirteir (eag.). *Gnéithe den Ghorta*. An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 55-68.
- Dégh, L. (1969). *Folktales and Society: Storytelling in a Hungarian Peasant Community*. Bloomington/London: Indiana University Press.
- Dégh, L. (1989) [1969]. *Folktales and Society: Storytelling in a Hungarian Peasant Community*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Dégh, L. (1991). What did the Grimm Brothers Give to and Take from the Folk? In: *The Brothers Grimm and Folktales*. James M. McGlathery (eag.). An chéad eagrán. Illinois: University of Illinois Press. Leathanaigh 66-90.
- Dégh, L. (1994). *American Folklore and the Mass Media*. Bloomington: The Indiana University Press.
- Dégh, L. (1995). *Narratives in society: A performer-centered study of narration*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia Academia Scientiarum Fennica.
- Dégh, L. (1999). The Nature of Women's Storytelling. In: M. MacDonald (eag.). *Traditional Storytelling Today*. An chéad eagrán. Chicago, Londain: Fitzroy Dearborn Publishers.

- Dégh, L. agus Vazsonyi, A. (1974). The memorate and the proto-memorate. *The Journal of American Folklore*, 87(345). Leathanaigh 225-239.
- De hÍde, D. (1890). *Beside the Fire: A Collection of Irish Gaelic Folk Stories*. Londain.
- Delargy, J. (1945). *The Gaelic Story-Teller: With some notes on Gaelic folk-tales*. London: Geoffrey Cumberlege.
- de Mórdha, D. (2013). *Scéal Shéamais Bhig: Saol, Seanchas, Scéalta agus Teanga Shéamais Bhig Uí Lúing*. An Daingean: An Sagart.
- de Mórdha, D. (2015). Seanchaithe Dhún Chaoin. *Ceiliúradh an Bhlascaoid 18: Saibhreas agus Dán na Teanga*. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 109-174.
- de Mórdha, M. (2015). *Ceiliúradh an Bhlascaoid 18: Saibhreas agus Dán na Teanga*. Binn Éadair: Coiscéim.
- Denvir, G. (1997). Decolonizing the Mind: Language and Literature in Ireland. *Iris Éireannach Nua*. 1 (1). Leathanaigh 44-68.
- Doris, E. (2001). *The Celtic West: Studies in Celtic Europe and the Early Irish Church*. Baile Átha Cliath: Four Courts Press.
- Doyle, A. (2015). *A History of the Irish Language: From Norman Invasion to Independence*. Oxford: Oxford University Press.
- Duncan, O. agus Reiss, A. (1976), *Social Characteristics of Rural and Urban Communities*. New York: Russell and Russell.
- Dundes, A. (1965). *The Study of Folklore*. Berkeley: University of California at Berkeley.
- Dundes, A. (1999). *International Folkloristics. Classic Contributions by the Founders of Folklore*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.
- Eagleton, T. (2007) [1991]. *Ideology: An Introduction*. Londain agus Nua-Eabhrac: Verso.
- Efron, D. (1972) [1941]. *Gesture, Race and Culture*. The Hague: Mouton.
- El, H. (2012). Retracing the concept of the subaltern from Gramsci to Spivak: Historical developments and new applications. *African Journal of History and Culture* 4 (1).
- Esslin, M. (1976). *An Anatomy of Drama*. Nua-Eabhrac: Hill and Wang.
- Evans, E. (1976) [1957]. *Irish Folk Ways*. Londain: Routledge & Kegan Paul.

- Falzett, T. (2010). 'Am measg nan daoine ga bruidhinn 's ga labhairt': An Exploration in Seanchas-based Discourse. *Rannsachadh na Gaidhlig 5*: Fifth Scottish Gaelic Research Conference. Leathanaigh 78-99.
- Fetterman, D. (eag.) (2010). *Ethnography: Step-by-step*. Sage.
- Fine, G. (2011). The Third Force in American Narrative Folklore: Folk Narratives and Social Structures. In: *Contemporary Legend: A Reader*. G. Bennet agus P. Smith (eag.). An dara heagrán. Nua-Eachrac: Routledge. Leathanaigh 311-324.
- Finnegan, R. (1967). *Limba Stories and Storytelling*. Oxford: Claredon Press.
- Finnegan, R. (1992a) [1977]. *Oral Poetry: Its Nature, Significance and Social Context*. Bloomington agus Indianapolis: Indiana University Press.
- Finnegan, R. (1992b). *Oral Traditions and the Verbal Arts: A Guide to Research Practices*. Londain agus Nua-Eabhrac; Routledge.
- Fitzpatrick, D. (1995). Flight from Famine. In: C. Poiréir (eag.). *The Great Irish Famine*. An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Mercier Press.
- Flower, R. (1944). *The Western Island or the Great Blasket*. Oxford University Press.
- Fomin, M. agus Mac Mathúna, S. (2015). Stories of the Sea: Reflections on a research project ón the subject of Maritime Memorates. In: D. Johnston, E. Parina agus M. Fomin (eag.). 'Yn llawen iawn, yn llawn iaith': *Proceedings of the 6th International Colloquium of Societas Celto-Slavica* (= *Studia Celto-Slavica* 7). Aberystwyth: University of Wales Centre for Advanced Welsh and Celtic Studies. Leathanaigh 241-252.
- Fomin, M. agus Mac Mathúna, S. (2016). *Stories of the Sea: Maritime Memorates of Ireland & Scotland*. Berlin: Curach Bhán Publications.
- Forró, L. agus Darányi, S. (2012). Detecting multiple motif co-occurrences in the Aarne-Thompson-Uther tale type catalog: A preliminary survey. In: *Anales de documentación*. Murcia: Universidad de Murcia, Servicio de Publicaciones.
- Frey, W. (1995) Immigration and internal migration "flight" from US metropolitan areas: towards a new demographic balkanisation, *Urban Studies*, 32. Leathanaigh 733-757.
- Gadamer, H. (1989). *Truth and Method*. 2ú Eagrán Leasaithe, aistriúchán athbhreithnithe ag Joel Weinsheimer agus Donald G. Marshall, Nua-Eabhrac, Continuum. Foilsíodh ar tús mar *Warheit und Methode*, Tübingen, 1960.
- Gael-Linn. (1959). *Scéalta Aduaidh*. [le ceirnín]. Baile Átha Cliath.

- Geertz, C. (1988). *Works and Lives: The Anthropologist as Author*. Stanford: Stanford University Press.
- Geertz, C. (1993) [1973]. *The Interpretation of Cultures*. London: Fontana Press.
- Georges, R. (1969). *Toward an Understanding of Storytelling Events in Journal of American Folklore*. 82 (326). Leathanaigh 313-328.
- Gibbs, D. agus Jonas, A. (2000) Governance and regulation in local environmental policy: the utility of a regime approach, *Geoforum* 31. Leathanaigh 299-313.
- Glassie, H. (1982). *Passing the Time in Ballymenone*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Glassie, H. (1995) [1982]. *Passing the Time in Ballymenone: Culture and History of an Ulster Community*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Glassie, H. (2006). *The Stars of Ballymenone*. Bloomington: Indiana University Press.
- Gmelch, G. (1983). Who Returns and Why: Return Migration Behavior in Two North Atlantic Societies. *Human Organization*. 42 (1). Leathnaigh 46-54.
- Görög-Karady, V. (1999). New Storytellers in France. In: M. MacDonald (eag.). *Traditional Storytelling Today*. An Chéad Eagrán. Chicago, London: Fitzroy Dearbon Publishers. Leathanaigh 227- 229.
- Gorton, M., White, J. agus Chaston, I. (1998) 'Counterurbanisation, fragmentation and the paradox of the rural idyll'. In: Boyle, P. agus Halfacree, K. (eag.). *Migration into Rural Area*. Chichester: John Wiley & Sons. Leathanaigh 215-235.
- Gramsci, A. agus Gerratana, V. (eag.) (2001). *Quaderni del carcere: Quaderni 1-5 (1929-1932); 2.: Quaderni 6-11 (1930-1933); 3.: Quaderni 12-29 (1932-1935); 4.: Apparato critico*. Torino: Einaudi.
- Gumperz, J. (1968). The Speech Community. *International Encyclopedia of the Social Sciences*. Iml. 9. (eag.) David L. Sills, Nua-Eabhrac: Macmillan. Leathanaigh 381-386.
- Gumperz, J. (1972). Introduction. *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*, (eag.) John Gumperz and Dell Hymes, Nua-Eabhrac: Holt, Rinehart agus Wilson. Leathanaigh 1-25.
- Gwynn, E. (1913). The Metrical Dindshenchas, III. *Royal Irish Academy Todd Lecture Series X*. Baile Átha Cliath: Hodges, Figgis & Co.

- Hadar, U., Burstein, A., Krauss, R. agus Soroker, N. (1998). Ideational gestures and speech in brain-damaged subjects. *Language & Cognitive Processes*, 13. Leathanaigh 59-76.
- Hansen, G. (2009). Public Folklore in Cyberspace. In: *Folklore and the Internet Vernacular Expression in a Digital World*. Trevor J. Blank (eag.). An chéad eagrán. Logan, Utah: Utah University Press.
- Harris-Logan, Stuart A. (2007) *Nuair a bha Gaidhlig aig na h-eoin : an investigation into the art and artifice of avifaunal mimesis as a mode of artistic expression in Gaelic oral culture from the seventeenth century to the present*. MPhil(R) thesis.
- Hartmann, H. (1952). *Der Totenkult in Irland*. Heidelberg: Carl Winter.
- Harvey, C. B. (1989). Some Irish Women Storytellers and Reflections on the Role of Women in the Storytelling Tradition. *Western Folklore*. 48 (2). Leathanaigh 109-128.
- Harvey, C. (1992). *Contemporary Irish Traditional Narrative: The English Language Tradition*. California: University of California Press.
- Henigan, J. (1979). "A Tribute to Two Donegal Singers: Recollections of Neilí Ní Dhomhnaill and Aodh Ó Duibheannaigh." *Rann na Feirste: Gan Foilsiú*. In: Mac Ruairí, 2017: 180.
- Herity M. (eag.) (2012). *Ordnance Survey Letters: Londonderry, Fermanagh, Armagh-Monaghan, Louth, Cavan-Leitrim*. Baile Átha Cliath: Fourmasters Press.
- Hetzron, R. (1991). On the structure of punchlines. *Humor: International Journal of Humor Research*. 4 (1). Leathanaigh 61-108.
- Hillers, B. (2007). Storytelling and the International Folktale in Scotland. In: *Scottish Life and Society 10. A Compendium of Scottish Ethnology: Oral Literature and Performance Culture*. J. Beech, O. Hand, F. MacDonald, M. Mulhern agus J. Weston (eagarthóirí). An chéad eagrán. Dún Éideann: John Donald (Birlinn) i gcomhpháirt le The European Ethnological Research Centre. Leathanaigh 153-170.
- Hindley, R. (1990). *The Death of the Irish Language: A Qualified Obituary*. Londain agus Nua-Eabhrac: Routledge.
- Hodgins, T. (2007). *'Rhetoric of Beauty' – An Slabhra gan Bhriseadh*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Honko, L. (1988). *Tradition and Cultural Identity*. Turku: Nordic Institute of Folklore.
- Honko, L. (1991). The Folklore Process. *Folklore Fellows' Summer School Programme*. Turku: *Folklore Fellows' Summer School*. Leathanaigh 25-47.

- Honko, L. (2000). Thick Corpus and Organic Variation: An Introduction. In: *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. L. Honko (eag.). An chéad eagrán. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Hostetter, A. agus Alibali, M. (2007). Raise your hand if you're spatial: Relations between verbal and spatial skills and gesture production. *Gesture*, 7. Leathanaigh 73-95.
- Hostetter, A. agus Alibali, M. (2008). Visible embodiment: Gestures as simulated action. *Psychonomic Bulletin & Review*. 15 (3). Leathanaigh 495-514.
- Hostetter, A. agus Hopkins, W. (2002). The effect of thought structure on the production of lexical movements. *Brain & Language*, 82. Leathanaigh 22-29.
- Hughes, A. (2008). *Leabhar Mór Bhriathra na Gaeilge*. Béal Feirste: Clólan Bheann Mhadagáin.
- Hughes, A. (eag.) (2018). *Rí Thoráí: Ó Chathair go Creig – Patsaí Dan Mag Ruaidhrí*. Béal Feirste: Clólan Bheann Mhadagáin.
- Hugo, G. agus Smailes, P. (1985) Urban-rural migration in Australia: a process view of the turnaround, *Journal of Rural Studies*, 1. Leathanaigh 11-30.
- Hymes, D. (1962). The ethnography of speaking. *Anthropology and human behavior*, 13 (53). Leathanaigh 11-74.
- Hymes, D. (1968). Linguistic Problems in Defining the Concept of 'Tribe'. *Essays on the Problem of Tribe: Proceedings of the 1967 Annual Spring Meeting of the American Ethnological Society*, (eag.) June Helm, Seattle: University of Washington Press. Leathanaigh 23-48.
- Hymes, D. (1972). Models of the Interaction of Language and Social Life. *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*, (eag.) John Gumperz agus Dell Hymes, Nua-Eabhrac: Holt, Rinehart and Winston. Leathanaigh 35-71.
- Hymes, D. (1981). *"In Vain I Tried to Tell You": Essays in Native American Ethnopoetics*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Jackson, P. (1984). Women in 19th Century Irish Emigration. *International Migration Review*, 18 (4). Leathanaigh 1004-20.
- Johnson, P. (1981). *Ireland: A Concise History from the Twelfth Century to the Present Day*, London: Granda.
- Kaivola-Bregenhøj, A. (2000). Varying Folklore. In: *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. L. Honko (eag.). An chéad eagrán. Helsinki: Finnish Literature Society.

- Kaplan, M. (2013). Curation and Tradition on Web 2.0. i: *Tradition in the Twenty-First Century: Locating the Role of the Past in the Present*. Trevor J. Blank agus Robert Glenn Howard (eag.). An chéad eagrán. Logan: Utah State Univeristy Press. Leathanaigh 123-148.
- Keenan, P. (1856). No. 3. General Report of P. J. Keenan, Esq. In: *The Twenty-Second Report of the Commissioners for National Education In Ireland (for the year 1855) With Appendices*, Vol. II. Baile Átha Cliath: Her Majesty's Stationary Office. Ar fáil ag: http://www.dippam.ac.uk/eppi/eppi_lc_subjects/2285. [19/06/2018].
- Kendon, A. (1990). Gesticulation, quotable gestures and signs. In: M. Moerman agus M. Nomura (eag.). 1990. *Culture Embodied, Senri Ethnological Studies No. 27*. Osaka: National Museum of Ethnology. Leathanaigh 53-77.
- Kendon, A. (1993). Human gesture. In: *Tools, Language and Cognition in Human Evolution*, (eag.). KR Gibson, T Ingold, Cambridge: Cambridge University Press. Leathanaigh 43-62.
- Kendon, A. (1997). Gesture. *Annual Review of Anthropology*. Iml. 26, leathnaigh 109-128.
- Kendon, A. (2004). *Gesture: Visible action as utterance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kiliánová, G. (1999). Women's And Men's Storytelling: What Is The Difference? Some Observations In Contemporary Slovak Storytelling Communities. *Estudos de Literatura Oral*, 5, Leathanaigh 99-108.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998). "Folklore's Crisis", *Journal of American Folklore*. 111 (441). Leathanaigh 281-327.
- Kontuly, T. (1998) 'Contrasting the counterurbanisation experience in European nations'. In: Boyle, P. agus Halfacree, K. (eag.). *Migration into Rural Area*. Chichester: John Wiley & Sons. Leathanaigh 61-78.
- Kvideland, R. (1992). *Folklore Processed*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Lambert, K. (1985). *The Spoken Web: An Ethnography of Storytelling in Rannafast, Ireland*. PhD. Boston University.
- Langellier, K. agus Peterson, E. (2004). *Storytelling in Daily Life: Performing Narrative*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lee, C. (1980). *Media Imperialism Reconsidered: The Homogenizing of Television Culture*. London: Sage Publications.

- Lee, D. (2016) [2013]. Mobile Snapshots: Pictorial Communication in the Age of Tertiary Orality. In: J. MacGregor Wise agus H. Koskela, (eag.). *New Visualities, New Technologies: The New Ecstasy of Communication*. An dara heagrán. Londain agus Nua-Eabhrac: Routledge.
- Lee, J. (1978). Women and the Church since the Famine. In: *Women in Irish Society: The Historical Dimension*, M. MacCurtain agus D. Ó Corráin, Baile Átha Cliath; Arlen House, The Women's Press. Leathanaigh 37-45.
- Le Heron, R. (2002). Globalisation, Food Regimes and 'Rural' Networks. In: *The Sustainability of Rural Systems: Geographical Interpretations*. I. Bowler, C. Bryant, C. Cocklin (eagarthóirí). An chéad eagrán. Dordrecht/Boston/Londain: Kluwer Academic Publishers. Leathanaigh 81-96.
- Levinson, S. (1996). *The body in space: cultural differences in the use of body-schema for spatial thinking and gesture*. Páipéar a ullmhaíodh fã choinne an Fyssen Colloquium: Culture and Uses of the Body, Páras.
- Lewis, N., Moran W., Cocklin C. (2002). Restructuring Regulation and Sustainability. In: *The Sustainability of Rural Systems: Geographical Interpretations*. I. Bowler, C. Bryant, C. Cocklin (eagarthóirí). An chéad eagrán. Dordrecht/Boston/Londain: Kluwer Academic Publishers. Leathanaigh 97-121.
- Lloyd, A. (1947). The Irish Story-Teller. *Picture Post*, 30 (6), Leathanaigh 21-25.
- Lord, A. (1960). *The Singer of Tales*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Lowenthal, D. (2002) [1985]. *The Past is a Foreign Country*. Cambridge; Cambridge University Press.
- Mac Aonghusa, P. (1997). Athréimniú an Oireachtais. In: P. Mac Aonghusa (eag.). *Oireachtas na Gaeilge 1897-1997*. An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Conradh na Gaeilge. Leathanaigh 65-80.
- Mac Cana, P. (1980). *The Learned Tales of Medieval Ireland*. Baile Átha Cliath: Dublin Institute of Advanced Studies.
- Mac Congáil, N. (2003). A Thuilleadh Scríbhneoireachta le Seosamh Mac Grianna: Cuid 2. *Feasta* 56 (7), 19-23.
- Mac Congáil, N. (2006). Stair Na gColáistí Gaeilge agus Bunú Choláiste Uladh. In: Seosamh Ó Ceallaigh (eag.). *Coláiste Uladh 1906-2006*. Coiste Cuimhneacháin Choláiste Uladh. Leathanaigh: 110-40. ar fáil ag:

<https://www.library.nuigalway.ie/bitstream/handle/10379/1426/Gort1Final.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. [10/08/2019].

- Mac Corraidh, S. (eag.) (2010). *Seán Bán Mac Grianna: Scéalta agus Amhráin*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Mac Craith, Nioclás (1997). *Sceulta Mhicil Uí Mhuirgheasa ó'n Rinn*. An Triú hEagrán. Coláiste na Rinne: Rinn Ó gCuanach.
- MacDonald, D. A. (1978). A Visual Memory, *Scottish Studies*, 22. Leathanaigh 1-26.
- Mac Gill-Fhinnein [Mac Lennan], G. (1990). Tuairisc ar Mhicí Sheáin. In: Poirtéir, C. (1993). *Micí Sheáin Néill: Scéalaí agus Scéalta*. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 286-294.
- Mac Giolla Chomhaill, A. (1983). Lorcán Ó Muireadhaigh: Sagairt agus Scoláire. Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Tta.
- Mac Giolla Chomhaill, A. (eag.) (2004). *Scéalta Johnny Shéamaisín*. Comhaltas Uladh.
- Mac Giollarnáth, S. (1936). *Loinnir Mac Leabhair agus Sgéalta Gaisgidhe Eile*. Baile Átha Cliath: An Gúm.
- Mac Grianna, S. (1925). Micheál Ruadh. Dún Dealgan: Preas Dhún Dealgan.
- Mac Grianna, S. (1976). *Ceoltaí agus Seanchas*. Rann na Feirste: Coláiste Bhríde.
- Mac Grianna, S. (2008) [1969]. *An Druma Mór*. Baile Átha Cliath: An Gúm.
- Mac Lennan, G. (1997). *Seanchas Annie Bhán*. Baile Átha Cliath: The Seanchas Annie Bhán Publication Committee.
- Mac Meanman, S. (1937). Aí-Pósad Finn Mic Ćumhaill: Nóta. *Béaloideas*, 7 (1). Leathanaigh 125-131.
- Mac Meanman, S. (1943) [1942] [1940]. *Mám as mo Mhála*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.
- Mac Meanman, S. (1955). *Rácáil agus Scuabadh*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.
- Mac Ruairí, T. (2017). *An Dúiche agus An Duine i gcuid Amhrán Ghaeilge an Iarthuaiscirt: Láithriú, Seachadadh agus Caomhnú*. [Tráchtas Neamhfhoilsithe. Ollscoil Uladh.]
- Mac Seáin, P. (1960). Séarlaí Mac Anna, Seanchaí. *Béaloideas*, 28. Leathanaigh 3-20.
- Mac Seáin, P. (1963). Condaí Phroinnseais, Ceoltóir agus Seanchaí. *Béaloideas*, 31. Leathanigh 51-97.
- Mac Seáin, P., Mac Seáin, D. agus Mac Giolla Easpuig, M., (eag.) (2016). *Séarlaí Mac Anna Agus Mé Fhéin*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.

- Mac Seáin, S. (2010). *D'imigh Sin agus Tháinig Seo: Scéal oibrí fir i mBéal Feirste a linne*. Binn Éadair, Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Mac Siomóin, T. (1994). The Colonised Mind – Irish Language and Society. In: Ó Ceallaigh, D. (eag.). *Reconsiderations of Irish History and Culture*. An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Léirmheas. Leathanaigh 42-71.
- Mac Siomóin, T. (2006). *Macallai na Cásca 1: 1916: Leath-réabhlóid, Paradacsait na Gaeilge*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Mac Suibhne, B. (1995). Agrarian Improvement and Social Unrest: Lord George Hill and the Gaoth Dobhair Sheep War. In: *Donegal – History and Society: Interdisciplinary Essays on the History of an Irish County*. Nolan, W., Ronayne, L. agus Dunlevy, M. (eag.). Baile Átha Cliath: Geography Publications. Leathanaigh 547-582.
- Magoun, F. (1953). Oral-Formulaic Character of Anglo-Saxon Narrative Poetry. *Speculum*. Imleabhar 28, Uimhir 3. Leathanaigh 446-467.
- Mag Uidhir, S. (1982) [1956]. *Maith thú a Mhicí*. Muineachán: Cló Oirghialla.
- Marcus, G. agus Fisher, M. (1999) [1986]. *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*. Dara Eagrán. Chicago: The University of Chicago Press.
- Masuyama, E. (1997). *Towards and understanding of Rakugo as a communicative event: A performance analysis of traditional professional Japanese storytelling in Japan*. P.h.D. Dissertation, Department of Anthropology and Graduate School, University of Oregon.
- McCone, K. (2000) [1990]. *Pagan Past and Christian Present in Early Irish Literature*.
- McDermitt, B. (1999). Storytelling Traditions in Scotland. In: M. MacDonald (eag.). *Traditional Storytelling Today*. An Chéad Eagrán. Chicago, London: Fitzroy Dearborn Publishers. Leathanaigh 289-300.
- McInnes, J. (2006) [1989]. The Seer in Gaelic Tradition. In: M. Newton (eag.). *Dùthchas Nan Gàidheal – Selected Essays of John Macinnes*. An chéad eagrán. Dún Éideann: Birlinn. Leathanaigh 443-458.
- McKean, T. (1992). A Gaelic Songmaker's Response to an English-speaking Nation. *Oral Tradition*. 7 (1). Leathanaigh 3-27.
- McManus, L. (1915). Folk Tales from Co. Mayo, Ireland, *Folk-Lore*, 26 (2). Leathanaigh 182-195.
- Memmi, A. (2003) [1974]. *The Colonizer and the Colonized*. Oxon: Earthscan.
- Merleau-Ponty, M. (1945). *Phénoménologie de la Perception*. Páras: Gallimard.

- Merleau-Ponty, M. (1964). *The Primacy of Perception*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Messenger, J. (1964). Joe O'Donnell, Seanchai of Aran. *Journal of the Folklore Institute*, 1 (3). Leathanaigh 197-213.
- Messenger, J. (1976). Humour in an Irish Folk Community. *Irish University Review*, 6 (2), Leathanaigh 214-222.
- Meyer, K. (1906). *Royal Irish Academy Todd Lecture Series, Volume XIII: Triads of Ireland*. Baile Átha Cliath: Hodges and Figgis & co.
- Mhic Mháthúna, M. (2010). *Arís is Arís Eile: Scéalta Mar Ais Teanga sa Naíonra*. Oideas, 55.
- Mhic Niallais, M. (2016). *Scéal Duine: Scéal Pobail – Léargas ar chuid de phearsana Ghaeltacht Thír Chonaill*. Naas Printers.
- Murphy, J. (1975). *Ireland in the twentieth century*. Baile Átha Cliath: Gill and Macmillan.
- Murphy, M. (1975). *Now You're Talking. Folk Tales from the North of Ireland*. Béal Feirste: Blackstaff Press.
- Murphy, M. (1989). *My Man Jack: bawdy Tales from Irish Folklore*. An Daingean: Brandon.
- Newton, M. (eag.) (2006). *Dùthchas Nan Gàidheal – Selected Essays of John MacInnes*. Dún Éideann: Birlinn.
- Ní Bhaoill, R. (1986). Lorcán Ó Muireadhaigh agus Traidisiún na hAmhránaíochta i Rann na Feirsde. In: *Nua-Aois*. R. Ó Donnchadha agus S. Mac Labhraí (eag.). Coláiste na hOllscoile, Baile Átha Cliath. Leathanaigh 42-48.
- Nic an Bháird, A. (2009). *Gnéithe den Traidisiún Scéalaíochta i bParóiste Mhíobhaigh, Iarthuaisceart Thír Chonaill*. Tráchtas Chéim Máistreachta san Fhealsúnacht. Ollscoil Uladh, Cúil Raithin.
- Nic Géadaigh, F. (1988). *Scéalta agus Seanchas Sheosaimh Mhic Eamharcaigh*. [Tráchtas M.A., Ollscoil na hÉireann, Gaillimh].
- Nic Giolla Chomhaill, A. (2016). *Foghlaim na Fearúlachta i Scéalta a d'inis Micheál Breathnach ón Mhám, Co. na Gaillimhe*. In: Tionól Béaloideas agus Eitneolaíochta. Baile Átha Cliath.
- Ní Dhíoraí, Á. (1985). *Na Cruacha: Scéalta agus Seanchas*. Baile Átha Cliath: An Clóchomhar.
- Ní Dhroighneáin, E. (2016). *Gnéithe den Imirce Shéasúrach ó Cheantair Ghaeltachta Iarthuaisceart Dhún na nGall ó 1840 – c.1970*. [Tráchtas M.Litt, Ollscoil Mhá Nuad].

- Ní Dhubhcháin, H. agus Ingoldsby, S. (2015). Ag gáire linn le Gaelgáirí!. *Meon Eile*. [ar líne]. Ar fáil ag: <https://www.meoneile.ie/pobal/ag-g%C3%A1ire-linn-le-gaelg%C3%A1ir%C3%AD>. [30/01/2019].
- Ní Dhúda, L. (2014). *Roghanna: Lámhleabhar Eolais Faoin bPleanáil Teanga*. Indreabhán: Glór na nGael Teo.
- Ní Dhuibhne, E. (2002). International Folktales. In: *The Field Day Anthology of Irish Writing IV: Irish Women's Writing and Traditions*. A. Bourke, S. Kilfeather, M. Luddy, M. Mac Curtain, G. Meaney, M. Ní Dhonnachadha, M. O'Dowd agus C. Wills, (eagarthóirí). Corcaigh: Cork University Press.
- Ní Dhuinnshléibhe, M. (1989). Saol na mBan. In: A. Ó Muircheartaigh (eag.). *Oidhreacht an Bhlascaoid*. An chéad chló. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Ní Ghallchobhair, E. (2008). Brian Ó Baoighill: Caomhnóir is Craoltóir Sheanchas na gCnoc. *Béascna*, 4. Leathanaigh 64-74.
- Ní Laoithe-Uí Bheaglaoich, C. (1999). Peig Mhór, Peig Sayers, máthair, scéalaí agus bunúdar leabhar. In: *Ceiliúradh an Bhlascaoid 3: Peig Sayers Scéalaí 1878-1958*. M. Ní Chéilleachair (eag.). An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 20-57.
- Ní Mhainnín, M. agus Ó Murchú, L. (eag.) (1998). *Peig: A Scéal Féin*. An Daingean: An Sagart.
- Ní Uallacháin, P. (2005) [2003]. *A Hidden Ulster: People, Songs and Traditions of Oriel*. Baile Átha Cliath: Four Courts Press.
- Ó Baoighill, P. (2000). *Gaeltacht Thír Chonaill: Ó Ghleann go Fánaid*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Ó Baoighill, P. (2007a). *Ó Cadhain i dTír Chonaill: Béaloideas na Gaeltachta*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Ó Baoighill, P. (2007b). Scéalaíocht agus Scéalaithe Rann na Feirste. In: R. Ó hUiginn agus L. Mac Cóil (eag.). *Bliainiris 7*. An chéad eagrán. Ráth Cairn: CARBAD. Leathanaigh 9-38.
- Ó Baoighill, P. (2009). *Padaí Láidir Mac Culadh agus Gaeltacht Thír Eoghain*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Ó Baoighill, P. (2010). *Scéalaí Mór Mhín an Líneacháin: Séamas Mac Amhlaoibh*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Ó Baoighill, P. (2011). *Oidhreacht Rann na Feirste 1: Scéalaíocht, Filíocht agus Amhránaíocht*. Muineachán: Preas Uladh.

- Ó Baoill, D. (2009). *An Teanga Bheo: Gaeilge Uladh*. Baile Átha Cliath: An Gúm.
- Ó Broin, T. (eag.) (1957). *Scéalaí Tíre: Bailiúchán Seanchais ó Ghaillimh*. Baile Átha Cliath: An Cumann le Béaloideas Éireann.
- Ó Cadhain, M. (1969). *Páipéir Bhána agus Páipéir Bhreaca*. Baile Átha Cliath: An Clóchamhar Tta.
- Ó Cadhla, S. (2011). *An tSlat Féithleoige: Ealaíona an Dúchais 1800-2000*. Indreabhán: Cló Iar-Chonnacht.
- Ó Catháin, S. agus Almqvist, B. (1969/1970). An Fear Nach Rabh Scéal ar Bith Aige / The Man Who Had No Story. *Béaloideas*. 37/38. Leathanaigh 51-64.
- Ó Catháin, S. (1982). *Irish Life and Lore*. Dublin and Cork: The Mercier Press.
- Ó Catháin, S. (1985). *Uair an Chloig Cois Teallaigh: Scéalta dá n-inse ag Pádraig Eoghain Phádraig Mac an Luain, Cruach Mhín an Fheannta, Dún na nGall*. Baile Átha Cliath: Comhairle Bhéaloideas Éireann.
- Ó Catháin, S. (2008). *Formation of a Folklorist: Sources Relating to the visit of James Hamilton Delargy (Séamus Ó Duilearga) To Scandinavia, Finland, Estonia and Germany 1 April – 29 September 1928*. Baile Átha Cliath: Comhairle Bhéaloideas Éireann.
- Ó Catháin, S. (2013). Greann and Bear It! In: *An Greann sa Ghaeilge*. M. Ó Néill agus R. Uí Chollatáin (eagarthóirí). An chéad eagrán. Leathanaigh 74-98.
- Ó Ceallaigh, B. (2019). *Neoliberalism and language shift: The Great Recession and the sociolinguistic vitality of Ireland's Gaeltacht, 2008-18*. [Tráchtas PhD atá i mbéal a chríochnaithe, The University of Edinburgh].
- Ó Ceannabháin, P. (1983). *Éamon a Búrc: Scéalta*. Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Tta.
- Ó Cíosáin, N. (2012). Bacaigh agus 'Boccoughs': Fianaise ar Chultúr na Gaeilge sa Naoú Céad Déag. In: S. Ó Cadhla agus D. Ó Giolláin (eag.). *Léann an Dúchais: Aistí in Ómós do Ghearóid Ó Cruaí*. An chéad eagrán. Corcaigh: Cló Ollscoile Chorcaí. Leathanaigh 116-128.
- Ó Coileáin, S. (1977-78). Oral vs. Literary? Some strands of the argument. *Studia Hibernica*, 17-18. Leathanaigh 7-35.
- Ó Cruaí, G. (1992). An Ceol Sí agus Friotal na Laoch – Toradh an ghnímh liteartha 'nar measc. *Comhar*, 51 (5). Leathanaigh 94-99.

- Ó Cruaíaoich, G. (2000). Irish Storytelling. In: N. Buttimer, C. Rynne agus H. Guerin (eag.). *The Heritage of Ireland: Natural, Man-Made and Cultural Heritage, Conservation and Interpretation, Business and Administration*. An chéad eagrán. Corcaigh: The Collins Press. Leathanaigh 171-77.
- Ó Diolúin, C. (2007/2008). Lorcán Ó Muireadhaigh agus Comhaltas Uladh. *Seanchas Ardmhacha: Journal of the Armagh Diocesan Historical Society*, 21/22. Leathanaigh 319-340.
- Ó Donnchadha, R. (1994). *Micheál Óg Ó Longáin*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Ó Dónaill, N. (1977). *Foclóir Gaeilge-Béarla*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.
- O'Dowd, A. (1995). Seasonal Migration to the Lagan and Scotland. In: *Donegal History and Society: Interdisciplinary Essays on the History of an Irish County*. Nolan, W., Ronayne, L. agus Dunlevy, M. (eag.). Baile Átha Cliath: Geography Publications. Leathanaigh 625-648.
- Ó Duilearga, S. (1942). Irish Stories and Storytellers: Some Reflections and Memories. *Studies: An Irish Quarterly Review*, 31 (121). Leathanaigh 31-46.
- Ó Duilearga, S. (1943). Volkskundliche Arbeit in Irland von 1850 bis zur Gegenwart mit besonderer Berücksichtigung der „Irischen Volkskunde-Kommission". *Zeitschrift für keltische Philologie und Volksforschung*, 23 (1/2). Leathanaigh 1-38.
- Ó Duilearga, S. (1963). Irish Tales and Story-Tellers. In: A. Dundes (eag.). *International Folkloristics: Classic Contributions by the Founders of Folklore*. An chéad eagrán. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc. Leathanaigh 153-176.
- Ó Duilearga, S. (1964). *Leabhar Sheáin Í Chonaill*. Baile Átha Cliath: Brún agus Ó Nualláin Teoranta.
- O'Flanagan, T. (1808). *Deirdri, or the Lamentable Fate of the Sons of Usnach*. Baile Átha Cliath.
- Ó Gallchobhair, P. ["Muirghein"] (1934). *Cáitheamh na dTonn*. Baile Átha Cliath: Oifig Díolta Foillseacháin Rialtais.
- Ó Gallchóir, S. (1981). Trasna an Ghaoith. *An tUltach*, 58 (6). Leathanaigh 24-26.
- Ó Giollagáin, C., Mac Donnacha, S., Ní Chualáin, F., Ní Shéaghdha, A. agus O'Brien, M. (2007). *Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht*. Ar fáil ag: <http://www.udaras.ie/wp-content/uploads/2014/01/Staid%C3%A9ar-Cuimsitheach-Teangeola%C3%ADoch-ar-%C3%A9as%C3%A1id-na-Gaeilge-sa-Ghaeltacht.pdf>. [18/07/17].
- Ó Giollagáin, C. (2014a). Unfirm ground: A re-assessment of language policy in Ireland since Independence. *Language Problems & Language Planning*, 38 (1). Leathanaigh 19-41.

- Ó Giollagáin, C. (2014b). From revivalist to undertaker: New developments in official policies and attitudes to Ireland's 'First Language.' *Language Problems & Language Planning*, 38 (2). Leathanaigh 101-127.
- Ó Giollagáin, C. agus Charlton, M. (2015). *Nuashonrú ar an Staidéar Cuimsitheach Teangeolaíoch ar Úsáid na Gaeilge sa Ghaeltacht: 2006-2011*. ar fáil ag: http://www.udaras.ie/media/pdf/002910_Udaras_Nuashonr%C3%BA_FULL_report_A4_FA.pdf. [18/07/17].
- Ó Giolláin, D. (1989). An Béaloideas agus An Stát. *Béaloideas*, 57. Leathanaigh 151-163.
- Ó Giolláin, D. (2000). *Locating Irish Folklore: Tradition, Modernity, Identity*. Corcaigh: Cork University Press.
- Ó Giolláin, D. (2005). *An Dúchas agus an Domhan*. Corcaigh: Cló Ollscoile Chorcaí.
- Ó Giolláin, D. (2013). Coincheap an Traidisiúin i Léann an Bhéaloidis. In Ní Shiadhail, N., Ní Úrdail, M. agus Uí Ógáin, R. (eag.). *Sealbhú an Traidisiúin*. An chéad chló. Baile Átha Cliath: Comhairle Bhéaloideas Éireann.
- Ó Gráda, C. (2012). Mortality and the Great Irish Famine. In: J. Crowley, W. Smyth agus M. Murphy (eag.). *Atlas of the Great Irish Famine*. An chéad eagrán. Corcaigh: Cork University Press. Leathanaigh 170-179.
- O'Grady, S. (1857). *Toruingheacht Dhiarmuda Agus Ghrainne, Or The Pursuit After Diarmuid O'Duibhne and Grainne, the Daughter of Cormac Mac Airt, King of Ireland in the Third Century* (Iml. 3). Ossianic Society.
- Ó Grianna, S. (1942a). *Nuair a bhí mé óg*. Baile Átha Cliath: Comhlucht an Talbóidigh, Teoranta.
- Ó Grianna, S. (1942b). *Rann na Feirste*. Baile Átha Cliath: An Preas Náisiúnta.
- Ó Grianna, S. (1955). *An Clár is an Fhoireann*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.
- Ó Grianna, S. (1958). *Tarngaireacht Mhiseoige*. Baile Átha Cliath: Oifig an tSoláthair.
- Ó hÉallaithe, D. (2004). From Language Revival to Survival. In: C. Mac Murchaidh (eag.). *Who Needs Irish: Reflections on the Importance of the Irish Language Today*. An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Veritas.
- Ó hEochaidh, S. (1955). *Sean-Chainnt Theilinn*. Baile Átha Cliath: Institiúid Árd-Léighinn Bhaile Átha Cliath.
- Ó hEochaidh, S. (1957) [1959]. An Seanchai agus a Lucht Eisteachta. *Meascra Uladh*. Muineachán. Leathanaigh 59-60.

- Ó hEochaidh, S. (1979) [1959]. Téacs I (c. I). In: H. Wagner (eag.). *Gaeilge Theilinn*. An dara heagrán. Baile Átha Cliath: Institiúid Ard-Léinn Bhaile Átha Cliath. Leathanaigh 236-245.
- Ó hEochaidh, S. agus Murphy, M. (1964). An Tarbh Breac agus Rí an Domhain Thoir. *Béaloides*, 32. Leathanaigh 85-98.
- Okpewho, I. (1992). *African Oral Literature*. Indiana: Bloomington.
- Ó Laighin, S. (1990). *Ó Cadhain i bhFeasta*. Baile Átha Cliath: Clódhanna Teoranta.
- Ó Laoire, L. (2002). *Ar Chreag i Lár na Farraige*. Indreabhán: Cló Iar-Chonnachta.
- Ó Laoire, L. (2016a). Towards an Aesthetics of Gaelic Song Performance, *Folk Life*, 54 (1), Leathanaigh 49-67.
- Ó Laoire, L. (2016b). "Leathscéal ag na Mná" – An Greann agus an Inscne i Scéal le Bab Feiritéar. *American Journal of Irish Studies*, 13. Leathanaigh 19-36.
- Ó Laoire, L. (2017a). *Beo ó Áras na nGael: Léacht Uí Ghadhra 2017 leis An Dr Lillis Ó Laoire*. [Físeán]. Ar fáil ag: <https://www.facebook.com/CnaGaeilge/videos/1418017974904289/>. [18/07/17].
- Ó Laoire, L. (2017b). "Tá cuid de na mná blasta/Some Women Are Sweet Talkers": Representations of Women in Seán Ó hEochaidh's Field Diaries for the Irish Folklore Commission. *Estudios Irlandeses*, Special Issue 12 (2). Leathanaigh 122-138.
- Ó Meara, M. (2012). Díchultúró na Gaeilge. *Comhar*, 72 (1/2). Leathanaigh 30-33.
- Ó Muirthile, L. (2013). An Choiméide Dhaonna. In: *An Greann sa Ghaeilge*. M. Ó Néill agus R. Uí Chollatáin (eagarthóirí). An chéad eagrán. Leathanaigh 141-171.
- Ong, W. (1982). *Orality and Literacy*. Londain agus Nua-Eabhrac: Methuen.
- Ó Riagáin, P. (1997). *Language Policy and Social Reproduction: Ireland, 1893-1993*. Oxford: Clarendon.
- O'Riordan, M. (1990). *The Gaelic Mind and the Collapse of the Gaelic World*. Corcaigh: Cork University Press.
- O' Rourke, K. (1994). The Economic Impact of the Famine in the Short and Long Run. *The American Economic Review*, 84 (2). Leathanaigh 309-313.
- Ó Sé, C. (2001). *Traidisiún na Scéalaíochta i gCorca Dhuibhne*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Ó Searcaigh, I. (1976). *Ceoltaí agus Seanchas le Seaghán Bán Mac Grianna*. Dundalgan Press.
- Ó Searcaigh, L. (1982). *Lá de na Laethaibh*. Muineachán: Cló Oirghialla.

- Ó Súilleabháin, D. (1984). *Scéal an Oireachtais*. Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Tta.
- Ó Súilleabháin, D. (1998). *Athbheochan na Gaeilge: Cnuasach Aistí*. Baile Átha Cliath: Conradh na Gaeilge.
- Ó Súilleabháin, S. (1934). Seanchas na Tuaithe. *Béaloideas*, 4 (4). Leathanaigh 363-90.
- Ó Súilleabháin, S. (1973). *Storytelling in Irish Tradition – Scéalaíocht in Éirinn*. Nás na Rí: Leinster Leader Ltd.
- Ó Súilleabháin, S. (1980). *Caitheamh Aimsire ar Thórraimh*. Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Tta.
- Ó Tiarnaigh, P. (2015). *Bailitheoirí Choimisiún Béaloideas Éireann: Ról, Caidrimh agus Modheolaíocht*. PhD. Ollscoil Uladh.
- Ó Tuathaigh, G. (2000). An Ghaeltacht: súil siar agus súil romhainn. In: G. Ó Tuathaigh, L. Ó Laoire agus S. Ó Súilleabháin (eag.). *Pobal na Gaeltachta: A Scéal agus a Dhán*. An chéad chló. Indreabhán: Cló Iar-Chonnacht.
- Ó Tuathail, É. agus Ó Duilearga, S. (1937). Trí Sean-Sgéalta ó Dhúthaigh Sheoigeach. *Béaloideas*, 7 (2). Leathanaigh 153-167.
- Page, M. (1979). Professional Storytelling in Iran: Transmission and Practice. *Iranian Studies*, 12 (3/4). Leathanaigh 195-215.
- Pelias, R. agus VanOosting, J. (1987). A Paradigm for Performance Studies. *Quarterly Journal of Speech*, 72 (2). Leathanaigh 219-231.
- Peterson, E. agus Langellier, K. (2007). The performance turn in narrative studies. In: Bamberg, Michael (eag.). *Narrative – State of the Art*. An chéad chló. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Pobal.ie (2017). *Deprivation Indices*. Ar fáil ag: <https://maps.pobal.ie/WebApps/DeprivationIndices/index.html>. [06/09/2019].
- Poirtéir, C. (1993). *Micí Shéain Néill: Scéalaí agus Scéalta*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Poirtéir, C. (1996). *Glórtha Ón Ghorta: Béaloideas na Gaeilge agus an Gorta Mór*. Baile Átha Cliath: Coiscéim.
- Polanyi, L. (1985). *Telling the American Story: A Structural and Cultural Analysis of Conversational Storytelling*. Norwood, New Jersey: Ablex.

- Przybylski, A. agus Weinstein, N. (2012). Can you connect with me now? How the presence of mobile communication technology influences face-to-face conversation quality. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30 (3). Leathanaigh 237-246.
- Pyysiäinen, I. (1999). Holy Book – A Treasury of the Incomprehensible. *Numen*, 46. Leathanaigh 269-90.
- Pyysiäinen, I. (2000). Variation from a Cognitive Perspective. In: *Thick Corpus, Organic Variation and Textuality in Oral Tradition*. Lauri Honko (eag.). An chéad eagrán. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Ricoeur, P. (1981). *Hermeneutics and the Human Sciences*, eagraithe agus aistrithe ag John B. Thompson, Cambridge: Cambridge University Press.
- Ross, J. (1959). Formulaic Composition In Gaelic Oral Literature. *Modern Philology*, 57 (1). Leathanaigh 1-12.
- Rubin, D. (1995). *Memory in Oral Traditions*. Nua Eabhrac agus Oxford: Oxford University Press.
- Ryan, P. (1995). *Storytelling in Ireland: A Re-awakening*. Doire: The Verbal Arts Centre.
- Ryan, P. (2008). The Storyteller in Context: Storyteller Identity and Storytelling Experience. *Storytelling, Self, Society*, 4 (2). Leathanaigh 64-87.
- Schechner, R. (2013). *Performance Studies: An Introduction*. Routledge.
- Schenda, R. agus Bottigheimer, R. (2007). Semiliterate and Semi-Oral Processes. *Marvels & Tales*, 21 (1). Leathanaigh 127-140.
- Scheub, H. (1970). The Technique of the Expansible Image in Xhosa "Ntsomi"-Performances. *Research in African Literatures*, 1 (2). Leathnaigh 119-146.
- Schmitt, J. (1990). *Il gesto nel medioevo*. An Róimh: Laterza. (ón Fhraincis)
- Shields, H. (1993). *Narrative singing in Ireland: lays, ballads, come-all-yes and other songs*. Baile Átha Cliath: Irish Academic Press.
- Shiel, M. (1984). *The Quiet Revolution*. Baile Átha Cliath: The O'Brien Press.
- Short, M. (1996). *Exploring the Language of Poems, Plays and Prose*. Londain agus Nua-Eabhrac: Longman.
- Sklar, D. (1994). Can Bodylore be Brought to its Senses? *Journal of American Folklore*, 107. Leathanaigh 9-22.

- Sobol, J. (1992). Innervision and innertext: Oral and interpretive modes of storytelling performance. *Oral Tradition*, 7 (1). Leathanaigh 66-86.
- Sobol, J. (1999). The Storytelling Revival. In: M. MacDonald (eag.). *Traditional Storytelling Today*. An Chéad Eagrán. Chicago, London: Fitzroy Dearbon Publishers. Leathanaigh 552-558.
- Spivak, G. (1993). Can the Subaltern Speak? In: P. Williams agus L. Chrisman (eag.). *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory*. An chéad eagrán. New York: Columbia University Press.
- Spivak, G. (1999). *Critique of Postcolonial Reason: Toward a History of the Vanishing Present*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Stallings, F. (1988). The web of silence: The storyteller's power to hypnotize. *National Storytelling Journal*, 5 (2). Leathanaigh 6-21.
- Sturm, B. (2000). The "Storylistening" Trance Experience. *The Journal of American Folklore*, 113 (449). Leathanaigh 287-304.
- Swyngedouw, E. (1997) 'Neither global nor local: 'globalisation and the politics of scale'. In: Cox, K. (eag.). *Spaces of Globalisation: Reasserting the Power of the Local*. New York: Guilford Press. Leathanaigh 137-166.
- Taylor, L. (1995). *Occasions of Faith: An Anthropology of Irish Catholics*. Philadelphia: University of Philadelphia Press.
- Tedlock, D. (1983). *The Spoken Word and the Work of Interpretation*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Thomas, G. (1992). *The Two Traditions: The Art of Storytelling amongst French Newfoundlanders*. St. John's: Breakwater.
- Thomas, K. (1991). Introduction. In: *A Cultural History of Gesture*. J. Bremmer agus H. Roodenburg (eag.). An chéad eagrán. Nua-Eabhrac: Connell University Press. Leathanaigh 1-14.
- Thompson, S. (1946). *The Folktale*. Nua Eabhrac: Holt, Rinehart and Winston.
- Thurneysen, R. (1891). Mittelirische Verslehren. *Irische Texte*, 3(1). Leathanaigh 1-182.
- Tithe an Oireachtais, (2016). *Gramadach na Gaeilge: An Caighdeán Oifigiúil*. Baile Átha Cliath: Seirbhís Thithe an Oireachtais.

- Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Nua-Eabhrac: Basic Books.
- Turner, V. (1967). *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca agus Londain: Routledge agus Kegan Paul.
- Turner, V. (1969). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Turner, V. (1974). *Dramas, Fields, and Metaphors: symbolic action in human society*. Londain: Cornell University Press.
- Turner, V. (1982). *From Ritual to Theatre*. Nua-Eabhrac: Performing Arts Journal Publications.
- Uther, H. (2004). *The types of international folktales: a classification and bibliography, based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. Suomalainen Tiedeakatemia, Academia Scientiarum Fennica.
- Van Gennep, A. (1960). *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago Press.
- Vansina, J. (1980). Memory and Oral Tradition. In: *The African Past Speaks: Essays in Oral Tradition and History*. J. Miller (eag.). Folkestone: Dawson-Archon. Leathanaigh 262-279.
- Von Sydow, C. (1934). 'Katategorien der Prosa-Volksdichtung'. In: *Volkskundliche Gaben, John Meier zum siebzigsten Geburtstage dargebracht*, Berlin & Leipzig: W. de Gruyter. Leathanaigh 253-68.
- Von Sydow, C. (1948). Popular Prose Traditions and Their Classification. In: C. von Sydow (eag.). *Selected Papers on Folklore*. An chéad eagrán. Copenhagen: Rosenkilde og Bagger. Leathanaigh 60-88.
- Von Sydow, C. W. (1965) [1948]. Folktale Studies and Philology: Some Points of View. In: *The Study of Folklore*. A. Dundes (eag.). An chéad eagrán. Berkeley: University of California at Berkeley.
- Walsh, J., O'Rourke, B. agus Roland, H. (2015). *Tuarascáil Taighde ar Nuachaintoírí na Gaeilge*. Ar fáil ag: <http://www.forasnagaeilge.ie/wp-content/uploads/2015/10/Nuachaintoír%C3%AD-na-Gaeilge-GA.pdf>. [18/07/17].
- Ward, F. (2016). *Processes of Transmission in Irish Traditional Music: Approaching a Virtual Orality*. PhD. Ollscoil Luimnigh.
- Welch, R. (1996). *The Oxford Companion to Irish Literature*. Oxford: Clarendon Press.

- Whelan, K. (1995a). Pre and Post-Famine Landscape Change. In: C. Poirtéir (eag.). *The Great Irish Famine*. An chéad eagrán. Corcaigh: Mercier Press.
- Whelan, K. (1995b). Tionchar an Ghorta. In: C. Poirtéir (eag.). *Gnéithe den Ghorta*. An chéad eagrán. Baile Átha Cliath: Coiscéim. Leathanaigh 41-54.
- Williams, J. agus Ní Mhuiríosa, M. (1979). *Traidisiún Liteartha na nGael*. Baile Átha Cliath: An Clóchomhar Tta.
- Williams, R. (2006) [2001]. Base and Superstructure in Marxist Cultural Theory. In: M. Durham agus D. Kellner (eag.). *Media and Cultural Studies: Key Works*. An dara heagrán. Oxford: Blackwell Publishing Ltd. Leathanaigh 130-143.
- Wilson, M. (1997). *Performance and Practice: Oral Narrative Traditions Among Teenagers in Britain and Ireland*. Ashgate: Aldershot, Brookfield USA, Singapore, Sydney.
- Wilson, M. (2006). *Storytelling and Theatre*. Houndsmills, England: Palgrave Macmillan.
- Wischner, C. M. (1991). *The storytelling experience: How selected contemporary storytellers percieve their art*. Ph.D. Dissertation. The School of Education, Nursing and Arts Professions, New York University.
- Wood, J. (2007). *Gendered Lives: Communication, Gender, and Culture*. Belmont, California: Thomson Wadsworth.
- Yocom, M. (1985). Woman to Woman: Fieldwork and the Private Sphere. In: R. Jordan agus S. Kalčík (eag.). *Woman's Folklore, Women's Culture*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press. Leathanaigh 45-53.
- Zall, C. (2007). Variation in Gaelic Storytelling, *Scottish Studies*, 35. Leathanaigh 209-243.
- Zenker, O. (2013). *Irish/ness is all around us: Language Revivalism and the Culture of Ethnic Identity in Northern Ireland*. Nua-Eabhrac agus Oxford: Berghahn.
- Zimmermann, G. (2001). *The Irish Storyteller*. Baile Átha Cliath: Four Courts Press.
- Zumthor, P. (1990) [1983]. *Oral Poetry: An Introduction*. Arna aistriú ag Murphy-Judy, Kathryn, réamhrá le Ong. Walter J., Minneapolis: The University of Minnesota Press. [An chéad chló: (1983). *Introduction à la poésie orale*. Páras: Éditions du Seuil.]